។ នមោ តស្ស ភគវតោ អរហតោ សម្មាសម្ពុទ្ធស្ស។

អង្គុត្តរនិកាយេ

ឯកកនិបាត-ដីកា

គន្ថារម្ភកថា

អនន្តញាណំ ករុណានិកេតំ,
នមាមិ **នាថំ** ជិតបញ្ចមារំ;
ធម្មំ វិសុទ្ធំ ភវនាសហេតុំ,
សង្ឃញ្ច សេដ្ឋំ ហតសព្ពបាបំ។

កស្សបំ តំ មហាថេរំ, សង្ឃស្ស បរិណាយកំ;
ទីបស្មិំ តម្ពបណ្ណិម្ហិ, សាសនោទយការកំ។

បដិបត្តិបរាធីនំ, សទារញ្ញនិវាសិនំ;
បាកដំ គគនេ ចន្ទ-មណ្ឌលំ វិយ សាសនេ។

សង្ឃស្ស បិតរំ វន្ទេ, វិនយេ សុវិសារទំ;
យំ និស្សាយ វសន្តោហំ, វុឌ្ឍិប្បត្តោស្មិ សាសនេ។

អនុថេរំ មហាបញ្ញំ, **សុមេធំ** សុតិវិស្សុតំ;
អវិខណ្ឌិតសីលាទិ-បរិសុទ្ធគុណោទយំ។

ពហុស្សុតំ សតិមន្តំ, ទន្តំ សន្តំ សមាហិតំ;
នមាមិ សិរសា ធីរំ, គរុំ មេ គណវាចកំ។

អាគតាគមតក្កេសុ , សទ្ទសត្ថនយញ្ញុសុ;
យស្សន្តេវាសិភិក្ខូសុ, សាសនំ សុប្បតិដ្ឋិតំ។

យោ សីហឡិន្ទោ ធិតិមា យសស្សី,
ឧឡារបញ្ញោ និបុណោ កលាសុ;
ជាតោ វិសុទ្ធេ រវិសោមវំសេ,
មហព្ពលោ អព្ភុតវុត្តិតេជោ។

ជិត្វារិវគ្គំ អតិទុប្បសយ្ហំ,
អនញ្ញសាធារណវិក្កមេន;
បត្តាភិសេកោ ជិនធម្មសេវី,
អភិប្បសន្នោ រតនត្តយម្ហិ។

ចិរំ វិភិន្នេ ជិនសាសនស្មិំ,
បច្ចត្ថិកេ សុដ្ឋុ វិនិគ្គហេត្វា;
សុធំវ សាមគ្គិរសំ បសត្ថំ,
បាយេសិ ភិក្ខូ បរិសុទ្ធសីលេ។

កត្វា វិហារេ វិបុលេ ច រម្មេ,
តត្រប្បិតោនេកសហស្សសង្ឃេ;

ភិក្ខូ អសេសេ ចតុបច្ចយេហិ,
សន្តប្បយន្តោ សុចិរំ អខណ្ឌំ។

សទ្ធម្មវុទ្ធឹ អភិកង្ខមានោ,
សយម្បិ ភិក្ខូ អនុសាសយិត្វា;
និយោជយំ គន្ថវិបស្សនាសុ,
អកាសិ វុទ្ធឹ ជិនសាសនស្ស។

តេនាហមច្ចន្តមនុគ្គហីតោ,
អនញ្ញសាធារណសង្គហេន;
យស្មា បរក្កន្តកុជវ្ហយេន,
អជ្ឈេសិតោ ភិក្ខុគណស្ស មជ្ឈេ។

តស្មា អនុត្តានបទានមត្ថំ,
សេដ្ឋាយ អដ្ឋកថាវណ្ណនាយ;
សន្ទស្សយិស្សំ សកលំ សុពោទ្ធំ,
និស្សាយ បុព្ពាចរិយប្បភាវំ។

គន្ថារម្ភកថាវណ្ណនា

១. សំវណ្ណនារម្ភេ រតនត្តយំ នមស្សិតុកាមោ តស្ស វិសិដ្ឋគុណយោគសន្ទស្សនត្ថំ ‘‘**ករុណាសីតលហទយ**’’ន្តិអាទិមាហ។ វិសិដ្ឋគុណយោគេន ហិ វន្ទនារហភាវោ, វន្ទនារហេ ច កតា វន្ទនា យថាធិប្បេតមត្ថំ សាធេតិ។ ឯត្ថ ច សំវណ្ណនារម្ភេ រតនត្តយប្បណាមករណប្បយោជនំ តត្ថ តត្ថ ពហុធា បបញ្ចេន្តិ អាចរិយា, មយំ បន ឥធាធិប្បេតមេវ បយោជនំ ទស្សយិស្សាម, តស្មា សំវណ្ណនារម្ភេ រតនត្តយប្បណាមករណំ យថាបដិញ្ញាតសំវណ្ណនាយ អនន្តរាយេន បរិសមាបនត្ថន្តិ វេទិតព្ពំ។ ឥទមេវ ហិ បយោជនំ អាចរិយេន ឥធាធិប្បេតំ។ តថា ហិ វក្ខតិ –

‘‘ឥតិ មេ បសន្នមតិនោ, រតនត្តយវន្ទនាមយំ បុញ្ញំ;
យំ សុវិហតន្តរាយោ, ហុត្វា តស្សានុភាវេនា’’តិ។

រតនត្តយប្បណាមករណេន ចេត្ថ យថាបដិញ្ញាតសំវណ្ណនាយ អនន្តរាយេន បរិសមាបនំ រតនត្តយបូជាយ បញ្ញាបាដវតោ, តាយ បញ្ញាបាដវញ្ច រាគាទិមលវិធមនតោ។ វុត្តញ្ហេតំ –

‘‘យស្មិំ, មហានាម, សមយេ អរិយសាវកោ តថាគតំ អនុស្សរតិ, នេវស្ស តស្មិំ សមយេ រាគបរិយុដ្ឋិតំ ចិត្តំ ហោតិ, ន ទោសបរិយុដ្ឋិតំ ចិត្តំ ហោតិ, ន មោហបរិយុដ្ឋិតំ ចិត្តំ ហោតិ, ឧជុគតមេវស្ស តស្មិំ សមយេ ចិត្តំ ហោតី’’តិអាទិ (អ. និ. ៦.១០; ១១.១១)។

តស្មា រតនត្តយបូជនេន វិក្ខាលិតមលាយ បញ្ញាយ បាដវសិទ្ធិ។

អថ វា រតនត្តយបូជនស្ស បញ្ញាបទដ្ឋានសមាធិហេតុត្តា បញ្ញាបាដវំ។ វុត្តញ្ហិ តស្ស សមាធិហេតុត្តំ –

‘‘ឧជុគតចិត្តោ ខោ បន, មហានាម, អរិយសាវកោ លភតិ អត្ថវេទំ, លភតិ ធម្មវេទំ, លភតិ ធម្មូបសំហិតំ បាមោជ្ជំ, បមុទិតស្ស បីតិ ជាយតិ, បីតិមនស្ស កាយោ បស្សម្ភតិ, បស្សទ្ធកាយោ សុខំ វេទិយតិ, សុខិនោ ចិត្តំ សមាធិយតី’’តិ (អ. និ. ៦.១០; ១១.១១)។

សមាធិស្ស ច បញ្ញាយ បទដ្ឋានភាវោ វុត្តោយេវ – ‘‘សមាហិតោ យថាភូតំ បជានាតី’’តិ (សំ. និ. ៣.៥; ៤.៩៩; ៥.១០៧១)។ តតោ ឯវំ បដុភូតាយ បញ្ញាយ បដិញ្ញាមហត្តកតំ ខេទមភិភុយ្យ អនន្តរាយេន សំវណ្ណនំ សមាបយិស្សតិ។

អថ វា រតនត្តយបូជាយ អាយុវណ្ណសុខពលវឌ្ឍនតោ អនន្តរាយេន បរិសមាបនំ វេទិតព្ពំ។ រតនត្តយប្បណាមេន ហិ អាយុវណ្ណសុខពលានិ វឌ្ឍន្តិ។ វុត្តញ្ហេតំ –

“អភិវាទនសីលិស្ស, និច្ចំ វុឌ្ឍាបចាយិនោ;
ចត្តារោ ធម្មា វឌ្ឍន្តិ, អាយុ វណ្ណោ សុខំ ពល”ន្តិ។ (ធ. ប. ១០៩) –

តតោ អាយុវណ្ណសុខពលវុឌ្ឍិយា ហោតេវ ការិយនិដ្ឋានំ។

អថ វា រតនត្តយគារវស្ស បដិភានាបរិហានាវហត្តា។ អបរិហានាវហញ្ហិ តីសុបិ រតនេសុ គារវំ។ វុត្តញ្ហេតំ –

“សត្តិមេ, ភិក្ខវេ, អបរិហានីយា ធម្មា។ កតមេ សត្ត? សត្ថុគារវតា, ធម្មគារវតា, សង្ឃគារវតា, សិក្ខាគារវតា, សមាធិគារវតា, សោវចស្សតា, កល្យាណមិត្តតា”តិ (អ. និ. ៧.៣៤)។

ហោតេវ ច តតោ បដិភានាបរិហានេន យថាបដិញ្ញាតបរិសមាបនំ។

អថ វា បសាទវត្ថូសុ បូជាយ បុញ្ញាតិសយភាវតោ។ វុត្តញ្ហិ តស្សា បុញ្ញាតិសយត្តំ –

“បូជារហេ បូជយតោ, ពុទ្ធេ យទិ វ សាវកេ;
បបញ្ចសមតិក្កន្តេ, តិណ្ណសោកបរិទ្ទវេ។

តេ តាទិសេ បូជយតោ, និព្ពុតេ អកុតោភយេ;
ន សក្កា បុញ្ញំ សង្ខាតុំ, ឥមេត្តមបិ កេនចី”តិ។ (ធ. ប. ១៩៥-១៩៦; អប. ថេរ ១.១០.១-២);

បុញ្ញាតិសយោ ច យថាធិប្បេតបរិសមាបនូបាយោ។ យថាហ –

“ឯស ទេវមនុស្សានំ, សព្ពកាមទទោ និធិ;
យំ យទេវាភិបត្ថេន្តិ, សព្ពមេតេន លព្ភតី”តិ។ (ខុ. បា. ៨.១០);

ឧបាយេសុ ច បដិបន្នស្ស ហោតេវ ការិយនិដ្ឋានំ។ រតនត្តយបូជា ហិ និរតិសយបុញ្ញក្ខេត្តសម្ពុទ្ធិយា អបរិមេយ្យប្បភាវោ បុញ្ញាតិសយោតិ ពហុវិធន្តរាយេបិ លោកសន្និវាសេ អន្តរាយនិពន្ធនសកលសំកិលេសវិទ្ធំសនាយ បហោតិ, ភយាទិឧបទ្ទវញ្ច និវារេតិ។ តស្មា វុត្តំ – “សំវណ្ណនារម្ភេ រតនត្តយប្បណាមករណំ យថាបដិញ្ញាតសំវណ្ណនាយ អនន្តរាយេន បរិសមាបនត្ថ”ន្តិ។

ឯវញ្ច សប្បយោជនំ រតនត្តយវន្ទនំ កត្តុកាមោ បឋមំ តាវ ភគវតោ វន្ទនំ កាតុំ តម្មូលកត្តា សេសរតនានំ **“ករុណាសីតលហទយំ…បេ…. គតិវិមុត្ត”**ន្តិ អាហ។ តត្ថ យស្សា ទេសនាយ សំវណ្ណនំ កត្តុកាមោ, សា ន វិនយទេសនា វិយ ករុណាបធានា, នាបិ អភិធម្មទេសនា វិយ បញ្ញាបធានា, អថ ខោ ករុណាបញ្ញាបធានាតិ តទុភយប្បធានមេវ តាវ សម្មាសម្ពុទ្ធស្ស ថោមនំ កាតុំ **“ករុណាសីតលហទយំ, បញ្ញាបជ្ជោតវិហតមោហតម”**ន្តិ វុត្តំ។ តត្ថ កិរតីតិ ករុណា, បរទុក្ខំ វិក្ខិបតិ អបនេតីតិ អត្ថោ។ អថ វា កិណាតីតិ ករុណា, បរទុក្ខេ សតិ ការុណិកំ ហឹសតិ វិពាធតីតិ អត្ថោ។ បរទុក្ខេ សតិ សាធូនំ កម្បនំ ហទយខេទំ ករោតីតិ វា ករុណា។ អថ វា កមិតិ សុខំ, តំ រុន្ធតីតិ ករុណា។ ឯសា ហិ បរទុក្ខាបនយនកាមតាលក្ខណា អត្តសុខនិរបេក្ខតាយ ការុណិកានំ សុខំ រុន្ធតិ វិពន្ធតីតិ អត្ថោ។ ករុណាយ សីតលំ ករុណាសីតលំ, ករុណាសីតលំ ហទយំ អស្សាតិ ករុណាសីតលហទយោ, តំ **ករុណាសីតលហទយំ**។

តត្ថ កិញ្ចាបិ បរេសំ ហិតោបសំហារសុខាទិអបរិហានិច្ឆនសភាវតាយ, ព្យាបាទារតីនំ ឧជុវិបច្ចនីកតាយ ច សត្តសន្តានគតសន្តាបវិច្ឆេទនាការប្បវត្តិយា មេត្តាមុទិតានម្បិ ចិត្តសីតលភាវការណតា ឧបលព្ភតិ, តថាបិ ទុក្ខាបនយនាការប្បវត្តិយា បរូបតាបាសហនរសា អវិហឹសាភូតា ករុណា វិសេសេន ភគវតោ ចិត្តស្ស ចិត្តប្បស្សទ្ធិ វិយ សីតិភាវនិមិត្តន្តិ វុត្តំ – **“ករុណាសីតលហទយ”**ន្តិ។ ករុណាមុខេន វា មេត្តាមុទិតានម្បិ ហទយសីតលភាវការណតា វុត្តាតិ ទដ្ឋព្ពំ។ អថ វា អសាធារណញាណវិសេសនិពន្ធនភូតា សាតិសយំ និរវសេសញ្ច សព្ពញ្ញុតញ្ញាណំ វិយ សវិសយព្យាបិតាយ មហាករុណាភាវំ ឧបគតា ករុណាវ ភគវតោ អតិសយេន ហទយសីតលភាវហេតូតិ អាហ – **“ករុណាសីតលហទយ”**ន្តិ។ អថ វា សតិបិ មេត្តាមុទិតានំ សាតិសយេ ហទយសីតិភាវនិពន្ធនត្តេ សកលពុទ្ធគុណវិសេសការណតាយ តាសម្បិ ការណន្តិ ករុណាវ ភគវតោ “ហទយសីតលភាវការណ”ន្តិ វុត្តា។ ករុណានិទានា ហិ សព្ពេបិ ពុទ្ធគុណា។ ករុណានុភាវនិព្ពាបិយមានសំសារទុក្ខសន្តាបស្ស ហិ ភគវតោ បរទុក្ខាបនយនកាមតាយ អនេកានិបិ អសង្ខ្យេយ្យានិ កប្បានំ អកិលន្តរូបស្សេវ និរវសេសពុទ្ធករធម្មសម្ភរណនិរតស្ស សមធិគតធម្មាធិបតេយ្យស្ស ច សន្និហិតេសុបិ សត្ត

សង្ខារសមុបនីតហទយូបតាបនិមិត្តេសុ ន ឦសកម្បិ ចិត្តសីតិភាវស្ស អញ្ញថត្តមហោសីតិ។ ឯតស្មិញ្ច អត្ថវិកប្បេ តីសុបិ អវត្ថាសុ ភគវតោ ករុណា សង្គហិតាតិ ទដ្ឋព្ពំ។

បជានាតីតិ បញ្ញា, យថាសភាវំ បការេហិ បដិវិជ្ឈតីតិ អត្ថោ។ បញ្ញាវ ញេយ្យាវរណប្បហានតោ បការេហិ ធម្មសភាវាវជោតនដ្ឋេន បជ្ជោតោតិ បញ្ញាបជ្ជោតោ។ សវាសនប្បហានតោ វិសេសេន ហតំ សមុគ្ឃាតិតំ វិហតំ។ បញ្ញាបជ្ជោតេន វិហតំ បញ្ញាបជ្ជោតវិហតំ , មុយ្ហន្តិ តេន, សយំ វា មុយ្ហតិ, មោហនមត្តមេវ វា តន្តិ មោហោ, អវិជ្ជា។ ស្វេវ វិសយសភាវប្បដិច្ឆាទនតោ អន្ធការសរិក្ខតាយ តមោ វិយាតិ មោហតមោ, បញ្ញាបជ្ជោតវិហតោ មោហតមោ ឯតស្សាតិ បញ្ញាបជ្ជោតវិហតមោហតមោ, តំ **បញ្ញាបជ្ជោតវិហតមោហតមំ**។ សព្ពេសម្បិ ហិ ខីណាសវានំ សតិបិ បញ្ញាបជ្ជោតេន អវិជ្ជន្ធការស្ស វិហតភាវេ សទ្ធាធិមុត្តេហិ វិយ ទិដ្ឋិប្បត្តានំ សាវកេហិ បច្ចេកសម្ពុទ្ធេហិ ច សវាសនប្បហានេន សម្មាសម្ពុទ្ធានំ កិលេសប្បហានស្ស វិសេសោ វិជ្ជតីតិ សាតិសយេន អវិជ្ជាបហានេន ភគវន្តំ ថោមេន្តោ អាហ – “**បញ្ញាបជ្ជោតវិហតមោហតម**”ន្តិ។

អថ វា អន្តរេន បរោបទេសំ អត្តនោ សន្តានេ អច្ចន្តំ អវិជ្ជន្ធការវិគមស្ស និព្ពត្តិតត្តា, តត្ថ ច សព្ពញ្ញុតាយ ពលេសុ ច វសីភាវស្ស សមធិគតត្តា, បរសន្តតិយញ្ច ធម្មទេសនាតិសយានុភាវេន សម្មទេវ តស្ស បវត្តិតត្តា ភគវាវ វិសេសតោ មោហតមវិគមេន ថោមេតព្ពោតិ អាហ – “**បញ្ញាបជ្ជោតវិហតមោហតម**”ន្តិ។ ឥមស្មិញ្ច អត្ថវិកប្បេ “បញ្ញាបជ្ជោតោ”តិ បទេន ភគវតោ បដិវេធបញ្ញា វិយ ទេសនាបញ្ញាបិ សាមញ្ញនិទ្ទេសេន, ឯកសេសនយេន វា សង្គហិតាតិ ទដ្ឋព្ពំ។

អថ វា ភគវតោ ញាណស្ស ញេយ្យបរិយន្តិកត្តា សកលញេយ្យធម្មសភាវាវពោធនសមត្ថេន អនាវរណញាណសង្ខាតេន បញ្ញាបជ្ជោតេន សព្ពញេយ្យធម្មសភាវច្ឆាទកស្ស មោហន្ធការស្ស វិធមិតត្តា អនញ្ញសាធារណោ ភគវតោ មោហតមវិនាសោតិ កត្វា វុត្តំ – “**បញ្ញាបជ្ជោតវិហតមោហតម**”ន្តិ។ ឯត្ថ ច មោហតមវិធមនន្តេ អធិគតត្តា អនាវរណញាណំ ការណោបចារេន សសន្តានមោហតមវិធមនំ ទដ្ឋព្ពំ។ អភិនីហារសម្បត្តិយា សវាសនប្បហានមេវ ហិ កិលេសានំ ញេយ្យាវរណប្បហានន្តិ, បរសន្តានេ បន មោហតមវិធមនស្ស ការណភាវតោ អនាវរណញាណំ “មោហតមវិធមន”ន្តិ វុច្ចតីតិ។

កឹ បន ការណំ អវិជ្ជាសមុគ្ឃាតោយេវេកោ បហានសម្បត្តិវសេន ភគវតោ ថោមនានិមិត្តំ គយ្ហតិ, ន បន សាតិសយនិរវសេសកិលេសប្បហានន្តិ? តប្បហានវចនេនេវ តទេកដ្ឋតាយ សកលសំកិលេសគណសមុគ្ឃាតស្ស វុត្តត្តា។ ន ហិ សោ តាទិសោ កិលេសោ អត្ថិ, យោ និរវសេសអវិជ្ជាបហានេន ន បហីយតីតិ។

អថ វា វិជ្ជា វិយ សកលកុសលធម្មសមុប្បត្តិយា, និរវសេសាកុសលធម្មនិព្ពត្តិយា សំសារប្បវត្តិយា ច អវិជ្ជា បធានការណន្តិ តព្ពិឃាតវចនេន សកលសំកិលេសគណសមុគ្ឃាតោ វុត្តោ ឯវ ហោតីតិ វុត្តំ – “**បញ្ញាបជ្ជោតវិហតមោហតម**”ន្តិ។

នរា ច អមរា ច នរាមរា, សហ នរាមរេហីតិ សនរាមរោ, សនរាមរោ ច សោ លោកោ ចាតិ សនរាមរលោកោ, តស្ស គរូតិ សនរាមរលោកគរុ, តំ **សនរាមរលោកគរុំ**។ ឯតេន ទេវមនុស្សានំ វិយ តទវសិដ្ឋសត្តានម្បិ យថារហំ គុណវិសេសាវហតាយ ភគវតោ ឧបការិតំ ទស្សេតិ។ ន ចេត្ថ បធានប្បធានភាវោ ចោទេតព្ពោ។ អញ្ញោ ហិ សទ្ទក្កមោ, អញ្ញោ អត្ថក្កមោ។ ឦទិសេសុ ហិ សមាសបទេសុ បធានម្បិ អប្បធានំ វិយ និទ្ទិសីយតិ យថា “សរាជិកាយ បរិសាយា”តិ (ចូឡវ. ៣៣៦)។ កាមញ្ចេត្ថ សត្តសង្ខារភាជនវសេន តិវិធោ លោកោ, គរុភាវស្ស បន អធិប្បេតត្តា គរុករណសមត្ថស្សេវ យុជ្ជនតោ សត្តលោកស្ស វសេន អត្ថោ គហេតព្ពោ។ សោ ហិ លោកីយន្តិ ឯត្ថ បុញ្ញបាបានិ តព្ពិបាកោ ចាតិ “លោកោ”តិ វុច្ចតិ។ អមរគ្គហណេន ចេត្ថ ឧបបត្តិទេវា អធិប្បេតា។

អថ វា សមូហត្ថោ លោកសទ្ទោ សមុទាយវសេន លោកីយតិ បញ្ញាបីយតីតិ។ សហ នរេហីតិ សនរា, សនរា ច តេ អមរា ចាតិ សនរាមរា, តេសំ លោកោតិ សនរាមរលោកោតិ បុរិមនយេនេវ យោជេតព្ពំ។ អមរសទ្ទេន ចេត្ថ វិសុទ្ធិទេវាបិ សង្គយ្ហន្តិ។ តេបិ ហិ មរណាភាវតោ បរមត្ថតោ អមរា។ នរាមរានំយេវ ច គហណំ ឧក្កដ្ឋនិទ្ទេសវសេន យថា “សត្ថា ទេវមនុស្សាន”ន្តិ (ទី. និ. ១.១៥៧)។ តថា ហិ សព្ពានត្ថបរិហរណបុព្ពង្គមាយ និរវសេសហិតសុខវិធានតប្បរាយ និរតិសយាយ បយោគសម្បត្តិយា សទេវមនុស្សាយ បជាយ អច្ចន្តូបការិតាយ អបរិមិតនិរុបមប្បភាវគុណវិសេសសមង្គិតាយ ច សព្ពសត្តុត្តមោ ភគវា អបរិមាណាសុ លោកធាតូសុ អបរិមាណានំ សត្តានំ ឧត្តមគារវដ្ឋានំ។ តេន វុត្តំ – “**សនរាមរលោកគរុ**”ន្តិ។

សោភនំ គតំ គមនំ ឯតស្សាតិ សុគតោ។ ភគវតោ ហិ វេនេយ្យជនូបសង្កមនំ ឯកន្តេន តេសំ ហិតសុខនិប្ផាទនតោ សោភនំ, តថា លក្ខណានុព្យញ្ជនប្បដិមណ្ឌិតរូបកាយតាយ ទុតវិលម្ពិតខលិតានុកឌ្ឍននិប្បីឡនុក្កុដិកកុដិលាកុដិលតាទិ- ទោសរហិតមវហសិតរាជហំសវសភវារណមិគរាជគមនំ កាយគមនំ ញាណគមនញ្ច វិបុលនិម្មលករុណាសតិវីរិយាទិគុណវិសេសសហិតមភិនីហារតោ យាវ មហាពោធិ អនវជ្ជតាយ សោភនមេវាតិ។ អថ វា សយម្ភុញាណេន សកលម្បិ លោកំ បរិញ្ញាភិសមយវសេន បរិជានន្តោ ញាណេន សម្មា គតោ អវគតោតិ សុគតោ, តថា លោកសមុទយំ បហានាភិសមយវសេន បជហន្តោ អនុប្បត្តិធម្មតំ អាបាទេន្តោ សម្មា គតោ អតីតោតិ សុគតោ, លោកនិរោធំ និព្ពានំ សច្ឆិកិរិយាភិសមយវសេន សម្មា គតោ អធិគតោតិ សុគតោ, លោកនិរោធគាមិនិបដិបទំ ភាវនាភិសមយវសេន សម្មា គតោ បដិបន្នោតិ សុគតោ។ “សោតាបត្តិមគ្គេន យេ កិលេសា បហីនា, តេ កិលេសេ ន បុនេតិ ន បច្ចេតិ ន បច្ចាគច្ឆតីតិ សុគតោ”តិអាទិនា (ចូឡនិ. មេត្តគូមាណវបុច្ឆានិទ្ទេសោ ២៧) នយេន អយមត្ថោ វិភាវេតព្ពោ។ អថ វា សុន្ទរំ ឋានំ សម្មាសម្ពោធិំ, និព្ពានមេវ វា គតោ អធិគតោតិ សុគតោ, យស្មា វា ភូតំ តច្ឆំ អត្ថសំហិតំ វេនេយ្យានំ យថារហំ កាលយុត្តមេវ ច ធម្មំ ភាសតិ, តស្មា សម្មា គទតីតិ សុគតោ, ទ-ការស្ស ត-ការំ កត្វា។ ឥតិ សោភនគមនតាទីហិ សុគតោ, តំ **សុគតំ**។

បុញ្ញបាបកម្មេហិ ឧបបជ្ជនវសេន គន្តព្ពតោ គតិយោ, ឧបបត្តិភវវិសេសា។ តា បន និរយាទិវសេន បញ្ចវិធា។ តាហិ សកលស្សបិ ភវគាមិកម្មស្ស អរិយមគ្គាធិគមេន អវិបាការហភាវករណេន និវត្តិតត្តា ភគវា បញ្ចហិបិ គតីហិ សុដ្ឋុ មុត្តោ វិសំយុត្តោតិ អាហ – “**គតិវិមុត្ត**”ន្តិ។ ឯតេន ភគវតោ កត្ថចិបិ គតិយា អបរិយាបន្នតំ ទស្សេតិ, យតោ ភគវា “ទេវាតិទេវោ”តិ វុច្ចតិ។ តេនេវាហ –

> “យេន ទេវូបបត្យស្ស, គន្ធព្ពោ វា វិហង្គមោ;
> យក្ខត្តំ យេន គច្ឆេយ្យំ, មនុស្សត្តញ្ច អព្ពជេ;
> តេ មយ្ហំ អាសវា ខីណា, វិទ្ធស្តា វិនឡីកតា”តិ។ (អ. និ. ៤.៣៦);

តំតំគតិសំវត្តនិកានញ្ហិ កម្មកិលេសានំ អគ្គមគ្គេន ពោធិមូលេយេវ សុប្បហីនត្តា នត្ថិ ភគវតោ គតិបរិយាបន្នតាតិ អច្ចន្តមេវ ភគវា សព្ពភវយោនិគតិវិញ្ញាណដ្ឋិតិសត្តាវាសសត្តនិកាយេហិ សុបរិមុត្តោ, តំ **គតិវិមុត្តំ។ វន្ទេ**តិ នមាមិ, ថោមេមីតិ វា អត្ថោ។

អថ វា **គតិវិមុត្ត**ន្តិ អនុបាទិសេសនិព្ពានធាតុប្បត្តិយា ភគវន្តំ ថោមេតិ។ ឯត្ថ ហិ ទ្វីហិ អាការេហិ ភគវតោ ថោមនា វេទិតព្ពា អត្តហិតសម្បត្តិតោ បរហិតប្បដិបត្តិតោ ច។ តេសុ អត្តហិតសម្បត្តិ អនាវរណញាណាធិគមតោ សវាសនានំ សព្ពេសំ កិលេសានំ អច្ចន្តប្បហានតោ អនុបាទិសេសនិព្ពានប្បត្តិតោ ច វេទិតព្ពា, បរហិតប្បដិបត្តិ លាភសក្ការាទិនិរបេក្ខចិត្តស្ស សព្ពទុក្ខនិយ្យានិកធម្មទេសនតោ វិរុទ្ធេសុបិ និច្ចំ ហិតជ្ឈាសយតោ ញាណបរិបាកកាលាគមនតោ ច។ សា បនេត្ថ អាសយតោ បយោគតោ ច ទុវិធា, បរហិតប្បដិបត្តិ តិវិធា ច, អត្តហិតសម្បត្តិ បកាសិតា ហោតិ។ កថំ? “ករុណាសីតលហទយ”ន្តិ ឯតេន អាសយតោ បរហិតប្បដិបត្តិ , សម្មាគទនត្ថេន សុគតសទ្ទេន បយោគតោ បរហិតប្បដិបត្តិ, “បញ្ញាបជ្ជោតវិហតមោហតមំ គតិវិមុត្ត”ន្តិ ឯតេហិ ចតុសច្ចសម្បដិវេធនត្ថេន ច សុគតសទ្ទេន តិវិធាបិ អត្តហិតសម្បត្តិ, អវសិដ្ឋេន “បញ្ញាបជ្ជោតវិហតមោហតម”ន្តិ ឯតេន ចាបិ អត្តហិតសម្បត្តិ បរហិតប្បដិបត្តិ បកាសិតា ហោតីតិ។

អថ វា តីហិ អាការេហិ ភគវតោ ថោមនា វេទិតព្ពា ហេតុតោ, ផលតោ, ឧបការតោ ច។ តត្ថ **ហេតុ** មហាករុណា, សា បឋមបទេន ទស្សិតា។ **ផលំ** ចតុព្ពិធំ ញាណសម្បទា, បហានសម្បទា, អានុភាវសម្បទា, រូបកាយសម្បទា ចាតិ។ តាសុ ញាណប្បហានសម្បទា ទុតិយបទេន សច្ចប្បដិវេធនត្ថេន ច សុគតសទ្ទេន បកាសិតា ហោន្តិ, អានុភាវសម្បទា តតិយបទេន, រូបកាយសម្បទា យថាវុត្តកាយគមនសោភនត្ថេន សុគតសទ្ទេន លក្ខណានុព្យញ្ជនបារិបូរិយា វិនា តទភាវតោ។ **ឧបការោ** អនន្តរំ អពាហិរំករិត្វា តិវិធយានមុខេន វិមុត្តិធម្មទេសនា។ សោ សម្មាគទនត្ថេន សុគតសទ្ទេន បកាសិតោ ហោតីតិ វេទិតព្ពំ។

តត្ថ “ករុណាសីតលហទយ”ន្តិ ឯតេន សម្មាសម្ពោធិយា មូលំ ទស្សេតិ។ មហាករុណាសញ្ចោទិតមានសោ ហិ ភគវា សំសារបង្កតោ សត្តានំ សមុទ្ធរណត្ថំ កតាភិនីហារោ អនុបុព្ពេន បារមិយោ បូរេត្វា អនុត្តរំ សម្មាសម្ពោធិំ អធិគតោតិ ករុណា សម្មាសម្ពោធិយា មូលំ។ “បញ្ញាបជ្ជោតវិហតមោហតម”ន្តិ ឯតេន សម្មាសម្ពោធិំ ទស្សេតិ។ អនាវរណញាណបទដ្ឋានញ្ហិ មគ្គញាណំ, មគ្គញាណបទដ្ឋានញ្ច អនាវរណញាណំ “សម្មាសម្ពោធី”តិ វុច្ចតីតិ។ សម្មាគមនត្ថេន សុគតសទ្ទេន សម្មាសម្ពោធិយា បដិបត្តិំ ទស្សេតិ លីនុទ្ធច្ចបតិដ្ឋានាយូហនកាម

សុខល្លិកត្តកិលមថានុយោគសស្សតុច្ឆេទាភិនិវេសាទិអន្តទ្វយរហិតាយ ករុណាបញ្ញាបរិគ្គហិតាយ មជ្ឈិមាយ បដិបត្តិយា បកាសនតោ សុគតសទ្ទស្ស។ ឥតរេហិ សម្មាសម្ពោធិយា បធានប្បធានភេទំ បយោជនំ ទស្សេតិ។ សំសារមហោឃតោ សត្តសន្តារណត្ថញ្ហេត្ថ បធានំ បយោជនំ, តទញ្ញមប្បធានំ។ តេសុ បធានេន បរហិតប្បដិបត្តិំ ទស្សេតិ, ឥតរេន អត្តហិតសម្បត្តិំ។ តទុភយេន អត្តហិតាយ បដិបន្នាទីសុ ចតូសុ បុគ្គលេសុ ភគវតោ ចតុត្ថបុគ្គលភាវំ ទស្សេតិ។ តេន ច អនុត្តរទក្ខិណេយ្យភាវំ ឧត្តមវន្ទនេយ្យភាវំ អត្តនោ ច វន្ទនកិរិយាយ ខេត្តង្គតភាវំ ទស្សេតិ។

ឯត្ថ ច ករុណាគហណេន លោកិយេសុ មហគ្គតភាវប្បត្តាសាធារណគុណទីបនតោ ភគវតោ សព្ពលោកិយគុណសម្បត្តិ ទស្សិតា ហោតិ, បញ្ញាគហណេន សព្ពញ្ញុតញ្ញាណបទដ្ឋានមគ្គញាណទីបនតោ សព្ពលោកុត្តរគុណសម្បត្តិ។ តទុភយគ្គហណសិទ្ធោ ហិ អត្ថោ “សនរាមរលោកគរុ”ន្តិអាទិនា បបញ្ចីយតីតិ ។ ករុណាគហណេន ច ឧបគមនំ និរុបក្កិលេសំ ទស្សេតិ, បញ្ញាគហណេន អបគមនំ។ តថា ករុណាគហណេន លោកសមញ្ញានុរូបំ ភគវតោ បវត្តិំ ទស្សេតិ លោកវោហារវិសយត្តា ករុណាយ, បញ្ញាគហណេន សមញ្ញាយ អនតិធាវនំ។ សភាវានវពោធេន ហិ ធម្មានំ សមញ្ញំ អតិធាវិត្វា សត្តាទិបរាមសនំ ហោតីតិ។ តថា ករុណាគហណេន មហាករុណាសមាបត្តិវិហារំ ទស្សេតិ, បញ្ញាគហណេន តីសុ កាលេសុ អប្បដិហតញាណំ ចតុសច្ចញាណំ, ចតុបដិសម្ភិទាញាណំ, ចតុវេសារជ្ជញាណំ។ ករុណាគហណេន មហាករុណាសមាបត្តិញាណស្ស គហិតត្តា សេសាសាធារណញាណានិ, ឆ អភិញ្ញា, អដ្ឋសុ បរិសាសុ អកម្បនញាណានិ, ទស ពលានិ, ចុទ្ទស ពុទ្ធញាណានិ, សោឡស ញាណចរិយា, អដ្ឋារស ពុទ្ធធម្មា, ចតុចត្តាលីស ញាណវត្ថូនិ, សត្តសត្តតិ ញាណវត្ថូនីតិ ឯវមាទីនំ អនេកេសំ បញ្ញាបភេទានំ វសេន ញាណចារំ ទស្សេតិ។ តថា ករុណាគហណេន ចរណសម្បត្តិំ, បញ្ញាគហណេន វិជ្ជាសម្បត្តិំ។ ករុណាគហណេន អត្តាធិបតិតា, បញ្ញាគហណេន ធម្មាធិបតិតា។ ករុណាគហណេន លោកនាថភាវោ, បញ្ញាគហណេន អត្តនាថភាវោ។ តថា ករុណាគហណេន បុព្ពការិភាវោ, បញ្ញាគហណេន កតញ្ញុតា។ តថា ករុណាគហណេន អបរន្តបតា, បញ្ញាគហណេន អនត្តន្តបតា។ ករុណាគហណេន វា ពុទ្ធករធម្មសិទ្ធិ, បញ្ញាគហណេន ពុទ្ធភាវសិទ្ធិ។ តថា ករុណាគហណេន បរេសំ តារណំ, បញ្ញាគហណេន សយំតរណំ។ តថា ករុណាគហណេន សព្ពសត្តេសុ អនុគ្គហចិត្តតា, បញ្ញាគហណេន សព្ពធម្មេសុ វិរត្តចិត្តតា ទស្សិតា ហោតិ។

សព្ពេសញ្ច ពុទ្ធគុណានំ ករុណា អាទិ តន្និទានភាវតោ, បញ្ញា បរិយោសានំ តតោ ឧត្តរិករណីយាភាវតោ។ ឥតិ អាទិបរិយោសានទស្សនេន សព្ពេ ពុទ្ធគុណា ទស្សិតា ហោន្តិ។ តថា ករុណាគហណេន សីលក្ខន្ធបុព្ពង្គមោ សមាធិក្ខន្ធោ ទស្សិតោ ហោតិ។ ករុណានិទានញ្ហិ សីលំ តតោ បាណាតិបាតាទិវិរតិប្បវត្តិតោ, សា ច ឈានត្តយសម្បយោគិនីតិ។ បញ្ញាវចនេន បញ្ញាក្ខន្ធោ។ សីលញ្ច សព្ពេសំ ពុទ្ធគុណានំ អាទិ, សមាធិ មជ្ឈេ, បញ្ញា បរិយោសានន្តិ ឯវម្បិ អាទិមជ្ឈបរិយោសានកល្យាណា សព្ពេ ពុទ្ធគុណា ទស្សិតា ហោន្តិ នយតោ ទស្សិតត្តា។ ឯសោ ឯវ ហិ និរវសេសតោ ពុទ្ធគុណានំ ទស្សនុបាយោ, យទិទំ នយគ្គហណំ, អញ្ញថា កោ នាម សមត្ថោ ភគវតោ គុណេ អនុបទំ និរវសេសតោ ទស្សេតុំ? តេនេវាហ –

“ពុទ្ធោបិ ពុទ្ធស្ស ភណេយ្យ វណ្ណំ,
កប្បម្បិ ចេ អញ្ញមភាសមានោ;
ខីយេថ កប្បោ ចិរទីឃមន្តរេ,
វណ្ណោ ន ខីយេថ តថាគតស្សា”តិ។ (ទី. និ. អដ្ឋ. ១.៣០៤; ៣.១៤១; ម. និ. អដ្ឋ. ២.៤២៥; ឧទា. អដ្ឋ. ៥៣; ពុ. វំ. អដ្ឋ. ៤.៤; អប. អដ្ឋ. ២.៧.បរប្បសាទកត្ថេរអបទានវណ្ណនា);

តេនេវ ច អាយស្មតា សារិបុត្តត្ថេរេនបិ ពុទ្ធគុណបរិច្ឆេទនំ បតិ អនុយុត្តេន “នោ ហេតំ, ភន្តេ”តិ បដិក្ខិបិត្វា “អបិច មេ, ភន្តេ, ធម្មន្វយោ វិទិតោ”តិ វុត្តំ។

២. ឯវំ សង្ខេបេន សកលសព្ពញ្ញុគុណេហិ ភគវន្តំ អភិត្ថវិត្វា ឥទានិ សទ្ធម្មំ ថោមេតុំ **“ពុទ្ធោបី”**តិអាទិមាហ។ តត្ថ **ពុទ្ធោ**តិ កត្តុនិទ្ទេសោ។ **ពុទ្ធភាវ**ន្តិ កម្មនិទ្ទេសោ។ **ភាវេត្វា សច្ឆិកត្វា**តិ ច បុព្ពកាលកិរិយានិទ្ទេសោ។ **យ**ន្តិ អនិយមតោ កម្មនិទ្ទេសោ។ **ឧបគតោ**តិ អបរកាលកិរិយានិទ្ទេសោ។ **វន្ទេ**តិ កិរិយានិទ្ទេសោ។ **ត**ន្តិ និយមនំ។ **ធម្ម**ន្តិ វន្ទនកិរិយាយ កម្មនិទ្ទេសោ។ **គតមលំ អនុត្តរ**ន្តិ ច តព្ពិសេសនំ។

តត្ថ ពុទ្ធសទ្ទស្ស តាវ “ពុជ្ឈិតា សច្ចានីតិ ពុទ្ធោ, ពោធេតា បជាយាតិ ពុទ្ធោ”តិអាទិនា (មហានិ. ១៩២; ចូឡនិ. បារាយនត្ថុតិគាថានិទ្ទេសោ ៩៧; បដិ. ម. ១.១៦២) និទ្ទេសនយេន អត្ថោ វេទិតព្ពោ។ អថ វា សវាសនាយ អញ្ញាណនិទ្ទាយ អច្ចន្តវិគមតោ, ពុទ្ធិយា វា វិកសិតភាវតោ ពុទ្ធវាតិ **ពុទ្ធោ** ជាគរណវិកសនត្ថវសេន។

អថ វា កស្សចិបិ ញេយ្យធម្មស្ស អនវពុទ្ធស្ស អភាវេន ញេយ្យវិសេសស្ស កម្មភាវេន អគ្គហណតោ កម្មវចនិច្ឆាយ អភាវេន អវគមនត្ថវសេនេវ កត្តុនិទ្ទេសោ លព្ភតីតិ ពុទ្ធវាតិ ពុទ្ធោ យថា "ទិក្ខិតោ ន ទទាតី"តិ។ អត្ថតោ បន បារមិតាបរិភាវិតោ សយម្ភុញាណេន សហ វាសនាយ វិហតវិទ្ធំសិតនិរវសេសកិលេសោ មហាករុណាសព្ពញ្ញុតញ្ញាណាទិអបរិមេយ្យគុណគណាធារោ ខន្ធសន្តានោ ពុទ្ធោ។ យថាហ –

> "ពុទ្ធោតិ យោ សោ ភគវា សយម្ភូ អនាចរិយកោ បុព្ពេ អននុស្សុតេសុ ធម្មេសុ សាមំ សច្ចានិ អភិសម្ពុជ្ឈិ, តត្ថ ច សព្ពញ្ញុតំ បត្តោ ពលេសុ ច វសីភាវ"ន្តិ (មហានិ. ១៩២; ចូឡនិ. បារាយនត្ថុតិគាថានិទ្ទេសោ ៩៧; បដិ. ម. ១.១៦១)។

អបិ-សទ្ទោ សម្ភាវនេ។ តេន "ឯវំ គុណវិសេសយុត្តោ សោបិ នាម ភគវា"តិ វក្ខមានគុណធម្មេ សម្ភាវនំ ទីបេតិ។ **ពុទ្ធភាវ**ន្តិ សម្មាសម្ពោធិំ។ **ភាវេត្វា**តិ ឧប្បាទេត្វា វឌ្ឍេត្វា ច។ **សច្ឆិកត្វា**តិ បច្ចក្ខំ កត្វា។ **ឧបគតោ**តិ បត្តោ, អធិគតោតិ អត្ថោ។ ឯតស្ស ពុទ្ធភាវន្តិ ឯតេន សម្ពន្ធោ។ **គតមល**ន្តិ វិគតមលំ, និទ្ទោសន្តិ អត្ថោ។ **វន្ទេ**តិ បណមាមិ, ថោមេមិ វា។ **អនុត្តរ**ន្តិ ឧត្តររហិតំ, លោកុត្តរន្តិ អត្ថោ។ **ធម្ម**ន្តិ យថានុសិដ្ឋំ បដិបជ្ជមានេ អបាយតោ ច សំសារតោ ច អបតមានេ កត្វា ធារេតីតិ ធម្មោ។ អយញ្ហេត្ថ សង្ខេបត្ថោ – ឯវំ វិវិធគុណគណសមន្នាគតោ ពុទ្ធោបិ ភគវា យំ អរិយមគ្គសង្ខាតំ ធម្មំ ភាវេត្វា, ផលនិព្ពានំ បន សច្ឆិកត្វា អនុត្តរំ សម្មាសម្ពោធិំ អធិគតោ, តមេវំ ពុទ្ធានម្បិ ពុទ្ធភាវហេតុភូតំ សព្ពទោសមលរហិតំ អត្តនោ ឧត្តរិតរាភាវេន អនុត្តរំ បដិវេធសទ្ធម្មំ នមាមីតិ។ បរិយត្តិសទ្ធម្មស្សបិ តប្បកាសនត្តា ឥធ សង្គហោ ទដ្ឋព្ពោ។

អថ វា "អភិធម្មនយសមុទ្ទំ អធិគញ្ឆិ, តីណិ បិដកានិ សម្មសី"តិ ច អដ្ឋកថាយំ វុត្តត្តា បរិយត្តិធម្មស្សបិ សច្ឆិកិរិយាសម្មសនបរិយាយោ លព្ភតីតិ សោបិ ឥធ វុត្តោ ឯវាតិ ទដ្ឋព្ពំ។ តថា "យំ ធម្មំ ភាវេត្វា សច្ឆិកត្វា"តិ ច វុត្តត្តា ពុទ្ធករធម្មភូតាហិ បារមិតាហិ សហ បុព្ពភាគេ អធិសីលសិក្ខាទយោបិ ឥធ ធម្មសទ្ទេន សង្គហិតាតិ វេទិតព្ពា។ តាបិ ហិ វិគតបដិបក្ខតាយ គតមលា, អនញ្ញសាធារណតាយ អនុត្តរា ចាតិ។ តថា ហិ សត្តានំ សកលវដ្ដទុក្ខនិស្សរណាយ កតមហាភិនីហារោ មហាករុណាធិវាសនបេសលជ្ឈាសយោ បញ្ញាវិសេសបរិយោទាតនិម្មលានំ ទានទមសញ្ញមាទីនំ ឧត្តមធម្មានំ សតសហស្សាធិកានិ កប្បានំ ចត្តារិ អសង្ខ្យេយ្យានិ សក្កច្ចំ និរន្តរំ និរវសេសានំ ភាវនាបច្ចក្ខករណេហិ កម្មាទីសុ អធិគតវសីភាវោ អច្ឆរិយាចិន្តេយ្យមហានុភាវោ អធិសីលអធិចិត្តានំ បរមុក្កំសបារមិប្បត្តោ ភគវា បច្ឆិមភវេ ចតុរិសតិកោដិសតសហស្សមុខេន មហាវជិរញាណំ បេសេត្វា អនុត្តរំ សម្មាសម្ពោធិំ អភិសម្ពុទ្ធោតិ។

ឯត្ថ ច "ភាវេត្វា"តិ ឯតេន វិជ្ជាសម្បទាយ ធម្មំ ថោមេតិ, "សច្ឆិកត្វា"តិ ឯតេន វិមុត្តិសម្បទាយ។ តថា បឋមេន ឈានសម្បទាយ, ទុតិយេន វិមោក្ខសម្បទាយ។ បឋមេន វា សមាធិសម្បទាយ, ទុតិយេន សមាបត្តិសម្បទាយ។ អថ វា បឋមេន ខយញាណភាវេន, ទុតិយេន អនុប្បាទញាណភាវេន។ បឋមេន វា វិជ្ជូបមតាយ, ទុតិយេន វជិរូបមតាយ។ បុរិមេន វា វិរាគសម្បត្តិយា, ទុតិយេន និរោធសម្បត្តិយា។ តថា បឋមេន និយ្យានភាវេន, ទុតិយេន និស្សរណភាវេន។ បឋមេន វា ហេតុភាវេន, ទុតិយេន អសង្ខតភាវេន។ បឋមេន វា ទស្សនភាវេន, ទុតិយេន វិវេកភាវេន។ បឋមេន វា អធិបតិភាវេន, ទុតិយេន អមតភាវេន ធម្មំ ថោមេតិ។ អថ វា "យំ ធម្មំ ភាវេត្វា ពុទ្ធភាវំ ឧបគតោ"តិ ឯតេន ស្វាក្ខាតតាយ ធម្មំ ថោមេតិ, "សច្ឆិកត្វា"តិ ឯតេន សន្ទិដ្ឋិកតាយ។ តថា បុរិមេន អកាលិកតាយ, បច្ឆិមេន ឯហិបស្សិកតាយ។ បុរិមេន វា ឱបនេយ្យិកតាយ, បច្ឆិមេន បច្ចត្តំ វេទិតព្ពតាយ ធម្មំ ថោមេតិ។ "គតមល"ន្តិ ឥមិនា សំកិលេសាភាវទីបនេន ធម្មស្ស បរិសុទ្ធតំ ទស្សេតិ, "អនុត្តរ"ន្តិ ឯតេន អញ្ញស្ស វិសិដ្ឋស្ស អភាវទីបនេន វិបុលបរិបុណ្ណតំ។ បឋមេន វា បហានសម្បទំ ធម្មស្ស ទស្សេតិ, ទុតិយេន បភវសម្បទំ។ ភាវេតព្ពតាយ វា ធម្មស្ស គតមលភាវោ យោជេតព្ពោ។ ភាវនាគុណេន ហិ សោ ទោសានំ សមុគ្ឃាតកោ ហោតីតិ។ សច្ឆិកាតព្ពភាវេន អនុត្តរភាវោ យោជេតព្ពោ។ សច្ឆិកិរិយានិព្ពត្តិតោ ហិ តទុត្តរិករណីយាភាវតោ អនញ្ញសាធារណតាយ អនុត្តរោតិ។ តថា "ភាវេត្វា"តិ ឯតេន សហ បុព្ពភាគសីលាទីហិ សេក្ខា សីលសមាធិបញ្ញាក្ខន្ធា ទស្សិតា ហោន្តិ។ "សច្ឆិកត្វា"តិ ឯតេន សហ អសង្ខតាយ ធាតុយា អសេក្ខា សីលសមាធិបញ្ញាក្ខន្ធា ទស្សិតា ហោន្តីតិ។

៣. ឯវំ សង្ខេបេនេវ សព្ពធម្មគុណេហិ សទ្ធម្មំ អភិត្ថវិត្វា ឥទានិ អរិយសង្ឃំ ថោមេតុំ **"សុគតស្សា"**តិអាទិមាហ។ តត្ថ **សុគតស្សា**តិ សម្ពន្ធនិទ្ទេសោ។ "តស្ស បុត្តាន"ន្តិ ឯតេន សម្ពន្ធោ។ **ឱរសាន**ន្តិ បុត្តវិសេសនំ។ **មារសេនមថនាន**ន្តិ ឱរសបុត្តភាវេ ការណនិទ្ទេសោ តេន កិលេសប្បហានមេវ ភគវតោ ឱរសបុត្តភាវេ ការណំ អនុជានាតីតិ ទស្សេតិ។ **អដ្ឋន្ន**ន្តិ គណនបរិច្ឆេទនិទ្ទេសោ។ តេន ច សតិបិ តេសំ សត្តវិសេសភាវេន អនេកសតសហស្សភាវេ ឥមំ គណនបរិច្ឆេទំ នាតិវត្តន្តីតិ ទស្សេតិ មគ្គដ្ឋផលដ្ឋភាវានតិ

វត្តនតោ។ **សមូហន្តិ** សមុទាយនិទ្ទេសោ។ **អរិយសង្ឃន្តិ** គុណវិសិដ្ឋសំហតភាវនិទ្ទេសោ។ តេន អសតិបិ អរិយបុគ្គលានំ កាយសាមគ្គិយំ អរិយសង្ឃភាវំ ទស្សេតិ ទិដ្ឋិសីលសាមញ្ញេន សំហតភាវតោ។

តត្ថ ឧរសិ ភវា ជាតា សំវទ្ធា ច ឱរសា។ យថា ហិ សត្តានំ ឱរសបុត្តា អត្តជតាយ បិតុ សន្តកស្ស ទាយជ្ជស្ស វិសេសេន ភាគិនោ ហោន្តិ, ឯវមេតេបិ អរិយបុគ្គលា សម្មាសម្ពុទ្ធស្ស សវនន្តេ អរិយាយ ជាតិយា ជាតតាយ ភគវតោ សន្តកស្ស វិមុត្តិសុខស្ស អរិយធម្មរតនស្ស ឯកន្តេន ភាគិនោតិ ឱរសា វិយ ឱរសា។ អថ វា ភគវតោ ធម្មទេសនានុភាវេន អរិយភូមិ ឱក្កមមានា ឱក្កន្តា ច អរិយសាវកា ភគវតោ ឧរេ វាយាមជនិតាភិជាតិតាយ និប្បរិយាយេន ឱរសបុត្តាតិ វត្តព្ពតំ អរហន្តិ។ សាវកេហិ បវត្តិយមានាបិ ហិ ធម្មទេសនា “ភគវតោ ធម្មទេសនា”ឥច្ចេវ វុច្ចតិ តំមូលកត្តា លក្ខណាទិវិសេសាភាវតោ ច។

យទិបិ អរិយសាវកានំ អរិយមគ្គាធិគមសមយេ ភគវតោ វិយ តទន្តរាយករណត្ថំ ទេវបុត្តមារោ , មារវាហិនី វា ន ឯកន្តេន អបសាទេតិ, តេហិ បន អបសាទេតព្ពតាយ ការណេ វិមថិតេ តេបិ វិមថិតា ឯវ នាម ហោន្តីតិ អាហ – “មារសេនមថនាន”ន្តិ។ ឥមស្មិំ បនត្ថេ “មារមារសេនមថនាន”ន្តិ វត្តព្ពេ “មារសេនមថនាន”ន្តិ ឯកទេសសរូបេកសេសោ កតោតិ ទដ្ឋព្ពំ។ អថ វា ខន្ធាភិសង្ខារមារានំ វិយ ទេវបុត្តមារស្សបិ គុណមារណេ សហាយភាវូបគមនតោ កិលេសពលកាយោ “សេនា”តិ វុច្ចតិ។ យថាហ – “កាមា តេ បឋមា សេនា”តិអាទិ (សុ. និ. ៤៣៨; មហានិ. ២៨, ៦៨, ១៤៩)។ សា ច តេហិ ទិយឌ្ឍសហស្សភេទា, អនន្តភេទា វា កិលេសវាហិនី សតិធម្មវិចយវីរិយសមថាទិគុណប្បហរណេហិ ឱធិសោ វិមថិតា វិហតា វិទ្ធស្តា ចាតិ **មារសេនមថនា**, អរិយសាវកា។ ឯតេន តេសំ ភគវតោ អនុជាតបុត្តតំ ទស្សេតិ។

អារកត្តា កិលេសេហិ, អនយេ ន ឥរិយនតោ, អយេ ច ឥរិយនតោ អរិយា និរុត្តិនយេន។ អថ វា សទេវកេន លោកេន សរណន្តិ អរណីយតោ ឧបគន្តព្ពតោ, ឧបគតានញ្ច តទត្ថសិទ្ធិតោ អរិយា, អរិយានំ សង្ឃោតិ អរិយសង្ឃោ, អរិយោ ច សោ សង្ឃោ ចាតិ វា អរិយសង្ឃោ, តំ **អរិយសង្ឃំ**។ ភគវតោ អបរភាគេ ពុទ្ធធម្មរតនានម្បិ សមធិគមោ សង្ឃរតនាធីនោតិ អស្ស អរិយសង្ឃស្ស ពហូបការតំ ទស្សេតុំ ឥធេវ **“សិរសា វន្ទេ”**តិ វុត្តន្តិ ទដ្ឋព្ពំ។

ឯត្ថ ច “សុគតស្ស ឱរសានំ បុត្តាន”ន្តិ ឯតេន អរិយសង្ឃស្ស បភវសម្បទំ ទស្សេតិ, “មារសេនមថនាន”ន្តិ ឯតេន បហានសម្បទំ សកលសំកិលេសប្បហានទីបនតោ។ “អដ្ឋន្នម្បិ សមូហ”ន្តិ ឯតេន ញាណសម្បទំ មគ្គដ្ឋផលដ្ឋភាវទីបនតោ។ “អរិយសង្ឃ”ន្តិ ឯតេន បភវសម្បទំ ទស្សេតិ សព្ពសង្ឃានំ អគ្គភាវទីបនតោ។ អថ វា “សុគតស្ស ឱរសានំ បុត្តាន”ន្តិ អរិយសង្ឃស្ស វិសុទ្ធនិស្សយភាវទីបនំ, “មារសេនមថនាន”ន្តិ សម្មាឧជុញាយសាមីចិប្បដិបន្នភាវទីបនំ, “អដ្ឋន្នម្បិ សមូហ”ន្តិ អាហុនេយ្យាទិភាវទីបនំ, “អរិយសង្ឃ”ន្តិ អនុត្តរបុញ្ញក្ខេត្តភាវទីបនំ។ តថា “សុគតស្ស ឱរសានំ បុត្តាន”ន្តិ ឯតេន អរិយសង្ឃស្ស លោកុត្តរសរណគមនសព្ភាវំ ទីបេតិ។ លោកុត្តរសរណគមនេន ហិ តេ ភគវតោ ឱរសបុត្តា ជាតា។ “មារសេនមថនាន”ន្តិ ឯតេន អភិនីហារសម្បទាសិទ្ធំ បុព្ពភាគេ សម្មាបដិបត្តិំ ទស្សេតិ។ កតាភិនីហារា ហិ សម្មាបដិបន្នា មារំ មារបរិសំ វា អភិវិជិនន្តិ។ “អដ្ឋន្នម្បិ សមូហ”ន្តិ ឯតេន វិទ្ធស្តវិបក្ខេ សេក្ខាសេក្ខធម្មេ ទស្សេតិ បុគ្គលាធិដ្ឋានេន មគ្គផលធម្មានំ បកាសិតត្តា។ “អរិយសង្ឃ”ន្តិ អគ្គទក្ខិណេយ្យភាវំ ទស្សេតិ។ សរណគមនញ្ច សាវកានំ សព្ពគុណានំ អាទិ, សបុព្ពភាគប្បដិបទា សេក្ខា សីលក្ខន្ធាទយោ មជ្ឈេ, អសេក្ខា សីលក្ខន្ធាទយោ បរិយោសានន្តិ អាទិមជ្ឈបរិយោសានកល្យាណា សង្ខេបតោ សព្ពេ អរិយសង្ឃគុណា បកាសិតា ហោន្តិ។

៤. ឯវំ គាថាត្តយេន សង្ខេបតោ សកលគុណសំកិត្តនមុខេន រតនត្តយស្ស បណាមំ កត្វា ឥទានិ តំនិបច្ចការំ យថាធិប្បេតេ បយោជនេ បរិណាមេន្តោ **“ឥតិ មេ”**តិអាទិមាហ។ តត្ថ រតិជននដ្ឋេន **រតនំ**, ពុទ្ធធម្មសង្ឃា។ តេសញ្ហិ “ឥតិបិ សោ ភគវា”តិអាទិនា យថាភូតគុណេ អាវជ្ជេន្តស្ស អមតាធិគមហេតុភូតំ អនប្បកំ បីតិបាមោជ្ជំ ឧប្បជ្ជតិ។ យថាហ –

> “យស្មិំ, មហានាម, សមយេ អរិយសាវកោ តថាគតំ អនុស្សរតិ, នេវស្ស តស្មិំ សមយេ រាគបរិយុដ្ឋិតំ ចិត្តំ ហោតិ, ន ទោស…បេ…. ន មោហបរិយុដ្ឋិតំ ចិត្តំ ហោតិ, ឧជុគតមេវស្ស តស្មិំ សមយេ ចិត្តំ ហោតិ តថាគតំ អារព្ភ។ ឧជុគតចិត្តោ ខោ បន, មហានាម, អរិយសាវកោ លភតិ អត្ថវេទំ, លភតិ ធម្មវេទំ, លភតិ ធម្មូបសំហិតំ បាមោជ្ជំ, បមុទិតស្ស បីតិ ជាយតី”តិអាទិ (អ. និ. ៦.១០; ១១.១១)។

ចិត្តីកតាទិភាវេ វា រតនង្គោ។ វុត្តញ្ហេតំ –

> “ចិត្តីកតំ មហគ្ឃញ្ច, អតុលំ ទុល្លភទស្សនំ;
> អនោមសត្តបរិភោគំ, រតនំ តេន វុច្ចតី”តិ។ (ទី. និ. អដ្ឋ. ២.៣៣; សំ. និ. អដ្ឋ. ៣.៥.២២៣; ខុ. បា. អដ្ឋ. ៦.៣; សុ. និ. អដ្ឋ. ១.២២៦);

ចិត្តីកតភាវាទយោ ច អនញ្ញសាធារណា ពុទ្ធាទីសុ ឯវ លព្ភន្តីតិ។

វន្ទនាវ **វន្ទនាមយំ** យថា “ទានមយំ, សីលមយ”ន្តិ (ទី. និ. ៣.៣០៥; ឥតិវុ. ៦០)។ វន្ទនា ចេត្ថ កាយវាចាចិត្តេហិ តិណ្ណំ រតនានំ គុណនិន្នតា, ថោមនា វា។ បុជ្ជភាវផលនិព្ពត្តនតោ **បុញ្ញំ**, អត្តនោ សន្តានំ បុនាតីតិ វា។ **សុវិហតន្តរាយោ**តិ សុដ្ឋុ វិហតន្តរាយោ។ ឯតេន អត្តនោ បសាទសម្បត្តិយា, រតនត្តយស្ស ច ខេត្តភាវសម្បត្តិយា តំ បុញ្ញំ អត្ថប្បកាសនស្ស ឧបឃាតកឧបទ្ទវានំ វិហននេ សមត្ថន្តិ ទស្សេតិ។ **ហុត្វា**តិ បុព្ពកាលកិរិយា។ តស្ស “អត្ថំ បកាសយិស្សាមី”តិ ឯតេន សម្ពន្ធោ។ **តស្សា**តិ យំ រតនត្តយវន្ទនាមយំ បុញ្ញំ, តស្ស។ **អានុភាវេនា**តិ ពលេន។

៥. ឯវំ រតនត្តយស្ស និបច្ចការករណេ បយោជនំ ទស្សេត្វា ឥទានិ យស្សា ធម្មទេសនាយ អត្ថំ សំវណ្ណេតុកាមោ, តស្សា តាវ គុណាភិត្ថវនវសេន ឧបញ្ញាបនត្ថំ “**ឯកកទុកាទិបដិមណ្ឌិតស្សា**”តិអាទិមាហ, ឯកកាទីនិ អង្គានិ ឧបរូបរិ វឌ្ឍេត្វា ទេសិតេហិ សុត្តន្តេហិ បដិមណ្ឌិតស្ស វិសិដ្ឋស្សាតិ អត្ថោ។ ឯតេន “អង្គុត្តរោ”តិ អយំ ឥមស្ស អាគមស្ស អត្ថានុគតា សមញ្ញាតិ ទស្សេតិ។ ននុ ច ឯកកាទិវសេន ទេសិតានិ សុត្តានិយេវ អាគមោ។ កស្ស បន ឯកកទុកាទីហិ បដិមណ្ឌិតភាវោតិ? សច្ចមេតំ បរមត្ថតោ, សុត្តានិ បន ឧបាទាយ បញ្ញត្តោ អាគមោ។ យថេវ ហិ អត្ថព្យញ្ជនសមុទាយេ សុត្តន្តិ វោហារោ, ឯវំ សុត្តសមុទាយេ អាគមោតិ វោហារោ។ ឯកកាទីហិ អង្គេហិ ឧបរូបរិ ឧត្តរោ អធិកោតិ អង្គុត្តរោ, អាគមិស្សន្តិ ឯត្ថ, ឯតេន, ឯតស្មា វា អត្តត្ថបរត្ថាទយោតិ អាគមោ, អាទិកល្យាណាទិគុណសម្បត្តិយា ឧត្តមដ្ឋេន តំតំអភិបត្ថិតសមិទ្ធិហេតុតាយ បណ្ឌិតេហិ វរិតព្ពតោ វរោ, អាគមោ ច សោ វរោ ច សេដ្ឋដ្ឋេនាតិ អាគមវរោ, អាគមសម្មតេហិ វា វរោតិ អាគមវរោ។ អង្គុត្តរោ ច សោ អាគមវរោ ចាតិ **អង្គុត្តរាគមវរោ**, តស្ស។

បុង្គវា វុច្ចន្តិ ឧសភា, អសន្តសនបរិស្សយសហនស្ស បរិបាលនាទិគុណេហិ តំសទិសតាយ ធម្មកថិកា ឯវ បុង្គវាតិ **ធម្មកថិកបុង្គវា**, តេសំ។ ហេតូបមាទិប្បដិមណ្ឌិតនានាវិធទេសនានយវិចិត្តតាយ **វិចិត្តបដិភានជននស្ស។ សុមង្គលវិលាសិនី**អាទីសុ (ទី. និ. អដ្ឋ. ១.គន្ថារម្ភកថា; ម. និ. អដ្ឋ. ១.គន្ថារម្ភកថា; សំ. និ. អដ្ឋ. ១.១.គន្ថារម្ភកថា) បន “ពុទ្ធានុពុទ្ធសំវណ្ណិតស្សា”តិ វុត្តំ។ ពុទ្ធានញ្ហិ សច្ចប្បដិវេធំ អនុគម្ម បដិវិទ្ធសច្ចា អគ្គសាវកាទយោ អរិយា ពុទ្ធានុពុទ្ធា។ អយម្បិ អាគមោ តេហិ អត្ថសំវណ្ណនាវសេន គុណសំវណ្ណនាវសេន ច សំវណ្ណិតោ ឯវ។ អថ វា ពុទ្ធា ច អនុពុទ្ធា ច ពុទ្ធានុពុទ្ធាតិ យោជេតព្ពំ។ សម្មាសម្ពុទ្ធេនេវ ហិ តិណ្ណំ បិដកានំ អត្ថវណ្ណនាក្កមោ ភាសិតោ, យា “បកិណ្ណកទេសនា”តិ វុច្ចតិ។ តតោ សង្គាយនាទិវសេនេវ សារកេហីតិ អាចរិយា វទន្តិ។ ឥធ បន “ធម្មកថិកបុង្គវានំ វិចិត្តបដិភានជននស្ស”ឥច្ចេវ ថោមនា កតា។ សំវណ្ណនាសុ ចាយំ អាចរិយស្ស បកតិ, យា តំតំសំវណ្ណនាសុ អាទិតោ តស្ស តស្ស សំវណ្ណេតព្ពស្ស ធម្មស្ស វិសេសគុណកិត្តនេន ថោមនា។ តថា ហិ សុមង្គលវិលាសិនីបបញ្ចសូទនីសារត្ថប្បកាសនីសុ អដ្ឋសាលិនីអាទីសុ ច យថាក្កមំ “សទ្ធាវហគុណស្ស, បរវាទមថនស្ស, ញាណប្បភេទជននស្ស, តស្ស គម្ភីរញាណេហិ ឱគាឡ្ហស្ស អភិណ្ហសោ នានានយវិចិត្តស្សា”តិអាទិនា ថោមនា កតា។

៦. អត្ថោ កថីយតិ ឯតាយាតិ អត្ថកថា, សា ឯវ **អដ្ឋកថា**, ត្ថ-ការស្ស ដ្ឋ-ការំ កត្វា យថា “ទុក្ខស្ស បីឡនដ្ឋោ”តិ (បដិ. ម. ១.១៧; ២.៨)។ **អាទិតោ**តិអាទិម្ហិ បឋមសង្គីតិយំ ។ ឆឡភិញ្ញតាយ បរមេន ចិត្តវសីភាវេន សមន្នាគតត្តា ឈានាទីសុ បញ្ចវិធវសិតាសព្ភាវតោ ច **វសិនោ**, ថេរា មហាកស្សបាទយោ, តេសំ **សតេហិ បញ្ចហិ។ យា**តិ យា អដ្ឋកថា។ **សង្គីតា**តិ អត្ថំ បកាសេតុំ យុត្តដ្ឋានេ “អយំ ឯតស្ស អត្ថោ, អយំ ឯតស្ស អត្ថោ”តិ សង្គហេត្វា វុត្តា។ **អនុសង្គីតា ច** យសត្ថេរាទីហិ **បច្ឆាបិ** ទុតិយតតិយសង្គីតីសុ។ ឥមិនា អត្តនោ សំវណ្ណនាយ អាគមនវិសុទ្ធឹ ទស្សេតិ។

៧. សីហស្ស លានតោ គហណតោ សីហឡោ, សីហកុមារោ។ តំវំសជាតតាយ តម្ពបណ្ណិទីបេ ខត្តិយានំ, តេសំ និវាសតាយ តម្ពបណ្ណិទីបស្ស ច សីហឡភាវោ វេទិតព្ពោ។ **អាភតា**តិ ជម្ពុទីបតោ អានីតា។ **អថា**តិ បច្ឆា។ អបរភាគេ ហិ អសង្ករត្ថំ សីហឡភាសាយ អដ្ឋកថា ឋបិតាតិ។ តេន សា មូលដ្ឋកថា សព្ពសាធារណា ន ហោតីតិ

ឥទំ អត្ថប្បកាសនំ ឯកន្តេន ករណីយន្តិ ទស្សេតិ។ តេនេវាហ – “**ទីបវាសីនមត្ថាយា**”តិ។ តត្ថ **ទីបវាសីនន្តិ** ជម្ពុទីបវាសីនំ, **ទីបវាសីន**ន្តិ វា សីហឡទីបវាសីនំ អត្ថាយ សីហឡភាសាយ ឋបិតាតិ យោជនា។

៨. **អបនេត្វានា**តិ កញ្ចុកសទិសំ សីហឡភាសំអបនេត្វាន។ **តតោ**តិ អដ្ឋកថាតោ។ **អហ**ន្តិ អត្តានំ និទ្ទិសតិ។ **មនោរមំ ភាស**ន្តិ មាគធភាសំ។ សា ហិ សភាវនិរុត្តិភូតា បណ្ឌិតានំ មនំ រមយតីតិ។ តេនេវាហ – “**តន្តិនយានុច្ឆវិក**”ន្តិ, បាឡិគតិយា អនុលោមិកំ បាឡិច្ឆាយានុវិធាយិនិន្តិ អត្ថោ។ **វិគតទោស**ន្តិ អសភាវនិរុត្តិភាសន្តររហិតំ។

៩. **សមយំ អវិលោមេន្តោ**តិ សិទ្ធន្តំ អវិរោធេន្តោ។ ឯតេន អត្ថទោសាភាវមាហ។ អវិរុទ្ធត្តា ឯវ ហិ ថេរវាទាបិ ឥធ បកាសីយិស្សន្តិ។ **ថេរវំសទីបាន**ន្តិ ថិរេហិ សីលក្ខន្ធាទីហិ សមន្នាគតត្តា ថេរា , មហាកស្សបាទយោ, តេហិ អាគតា អាចរិយបរម្បរា ថេរវំសោ។ តប្បរិយាបន្នា ហុត្វា អាគមាធិគមសម្បន្នត្តា បញ្ញាបជ្ជោតេន តស្ស សមុជ្ជលនតោ ថេរវំសទីបា, មហាវិហារវាសិនោ ថេរា, តេសំ។ វិវិធេហិ អាការេហិ និច្ឆីយតីតិ វិនិច្ឆយោ, គណ្ឋិដ្ឋានេសុ ខីលមទ្ទនាការេន បវត្តា វិមតិច្ឆេទកថា។ សុដ្ឋុ និបុណោ សណ្ហោ វិនិច្ឆយោ ឯតេសន្តិ **សុនិបុណវិនិច្ឆយា**។ អថ វា វិនិច្ឆិនោតីតិ វិនិច្ឆយោ, យថាវុត្តត្ថវិសយំ ញាណំ។ សុដ្ឋុ និបុណោ ឆេកោ វិនិច្ឆយោ ឯតេសន្តិ **សុនិបុណវិនិច្ឆយា**។ ឯតេន មហាកស្សបាទិត្ថេរបរម្បរាភតោ, តតោយេវ ច អវិបរីតោ សណ្ហសុខុមោ មហាវិហារវាសីនំ វិនិច្ឆយោតិ តស្ស បមាណភូតតំ ទស្សេតិ។

១០. **សុជនស្ស ចា**តិ **ច**-សទ្ទោ សម្បិណ្ឌនត្ថោ។ តេន “ន កេវលំ ជម្ពុទីបវាសីនំយេវ អត្ថាយ, អថ ខោ សាធុជនានំ តោសនត្ថញ្ចា”តិ ទស្សេតិ។ តេន ច “តម្ពបណ្ណិទីបវាសីនម្បិ អត្ថាយា”តិ អយមត្ថោ សិទ្ធោ ហោតិ ឧគ្គហណាទិសុករតាយ តេសម្បិ ពហូបការត្តា។ **ចិរដ្ឋិតត្ថ**ន្តិ ចិរដ្ឋិតិអត្ថំ, ចិរកាលាវដ្ឋានាយាតិ អត្ថោ។ ឥទញ្ហិ អត្ថប្បកាសនំ អវិបរីតព្យញ្ជនសុនិក្ខេបស្ស អត្ថសុនីតស្ស ច ឧបាយភាវតោ សទ្ធម្មស្ស ចិរដ្ឋិតិយា សំវត្តតិ។ វុត្តញ្ហេតំ ភគវតា –

> “ទ្វេមេ, ភិក្ខវេ, ធម្មា សទ្ធម្មស្ស ឋិតិយា អសម្មោសាយ អនន្តរធានាយ សំវត្តន្តិ។ កតមេ ទ្វេ? សុនិក្ខិត្តញ្ច បទព្យញ្ជនំ, អត្ថោ ច សុនីតោ”តិ (អ. និ. ២.២១)។

១១-១២. យំ អត្ថវណ្ណនំ កត្តុកាមោ, តស្សា មហន្តត្តំ បរិហរិតុំ “**សាវត្ថិបភូតីន**”ន្តិអាទិមាហ។ តេនាហ – “ន ឥធ វិត្ថារកថំ ករិស្សាមិ, ន តំ ឥធ វិចារយិស្សាមី”តិ ច។ តត្ថ **ទីឃស្សា**តិ ទីឃនិកាយស្ស។ **មជ្ឈិមស្សា**តិ មជ្ឈិមនិកាយស្ស។ “សង្គីតីនំ ទ្វិន្នំ យា មេ អត្ថំ វទន្តេនា”តិបិ បាឋោ។ តត្ថបិ **សង្គីតីនំ ទ្វិន្ន**ន្តិ ទីឃមជ្ឈិមនិកាយានន្តិ អត្ថោ គហេតព្ពោ។ **មេ**តិ ករណត្ថេ សាមិវចនំ, មយាតិ អត្ថោ។ **សុទ**ន្តិ និបាតមត្តំ។ ហេដ្ឋា ទីឃស្ស មជ្ឈិមស្ស ច អត្ថំ វទន្តេន សាវត្ថិបភុតីនំ នគរានំ យា វណ្ណនា កតា, តស្សា វិត្ថារកថំ ន ឥធ ភិយ្យោ ករិស្សាមីតិ យោជេតព្ពំ។ យានិ ច តត្ថ វត្ថូនិ វិត្ថារវសេន វុត្តានិ, តេសម្បិ វិត្ថារកថំ ន ឥធ ភិយ្យោ ករិស្សាមីតិ សម្ពន្ធោ។

១៣. ឥទានិ “ន ឥធ វិត្ថារកថំ ករិស្សាមី”តិ សាមញ្ញតោ វុត្តស្ស អត្ថស្ស បវរំ ទស្សេតុំ – “**សុត្តានំ បនា**”តិអាទិ វុត្តំ។ សុត្តានំ យេ អត្ថា វត្ថូហិ វិនា ន បកាសន្តីតិ យោជេតព្ពំ។

១៤. យំ អដ្ឋកថំ កត្តុកាមោ, តទេកទេសភាវេន វិសុទ្ធិមគ្គោ ច គហេតព្ពោតិ កថិកានំ ឧបទេសំ ករោន្តោ តត្ថ វិចារិតធម្មេ ឧទ្ទេសវសេន ទស្សេតិ – “**សីលកថា**”តិអាទិនា។ តត្ថ **សីលកថា**តិ ចារិត្តវារិត្តាទិវសេន សីលស្ស វិត្ថារកថា។ **ធុតធម្មា**តិ បិណ្ឌបាតិកង្គាទយោ តេរស កិលេសធុននកធម្មា។ **កម្មដ្ឋានានិ សព្ពានី**តិ បាឡិយំ អាគតានិ អដ្ឋតឹស, អដ្ឋកថាយំ ទ្វេតិ និរវសេសានិ យោគកម្មស្ស ភាវនាយ បវត្តិដ្ឋានានិ។ **ចរិយាវិធានសហិតោ**តិ រាគចរិតាទីនំ សភាវាទិវិធានេន សហិតោ។ **ឈានានិ** ចត្តារិ រូបាវចរជ្ឈានានិ, **សមាបត្តិយោ** ចតស្សោ អារុប្បសមាបត្តិយោ ។ អដ្ឋបិ វា បដិលទ្ធមត្តានិ **ឈានានិ** សមាបជ្ជនវសីភាវប្បត្តិយា **សមាបត្តិយោ**។ **ឈានានិ** វា រូបារូបាវចរជ្ឈានានិ, **សមាបត្តិយោ** ផលសមាបត្តិនិរោធសមាបត្តិយោ។

១៥. លោកិយលោកុត្តរភេទា ឆ អភិញ្ញាយោ **សព្ពា អភិញ្ញាយោ**។ ញាណវិភង្គាទីសុ អាគតនយេន ឯកវិធាទិនា បញ្ញាយ សំកលេត្វា សម្បិណ្ឌេត្វា និច្ឆយោ **បញ្ញាសង្កលននិច្ឆយោ**។

១៦. បច្ចយធម្មានំ ហេតុអាទីនំ បច្ចយុប្បន្នធម្មានំ ហេតុបច្ចយាទិភាវោ បច្ចយាការោ, តស្ស ទេសនា **បច្ចយាការទេសនា,** បដិច្ចសមុប្បាទកថាតិ អត្ថោ។ សា បន ឃនវិនិព្ភោគស្ស សុទុក្ករតាយ សណ្ហសុខុមា,

និកាយន្តរលទ្ធិសង្កររហិតា, ឯកត្តនយាទិសហិតា ច តត្ថ វិចារិតាតិ អាហ – “**សុបរិសុទ្ធនិបុណនយា**”តិ។ បដិសម្ភិទាទីសុ អាគតនយំ អវិស្សជ្ជេត្វាវ វិចារិតត្តា **អវិមុត្តតន្តិមគ្គា**។

១៧. **ឥតិ បន សព្ពន្តិ ឥតិ**-សទ្ទោ បរិសមាបនេ, **បន**-សទ្ទោ វចនាលង្ការេ, ឯតំ សព្ពន្តិ អត្ថោ។ **ឥធា**តិ ឥមិស្សា អដ្ឋកថាយ **ន វិចារយិស្សាមិ** បុនរុត្តិភាវតោតិ អធិប្បាយោ។

១៨. ឥទានិ តស្សេវ អវិចារណស្ស ឯកន្តការណំ និទ្ធារេន្តោ “**មជ្ឈេ វិសុទ្ធិមគ្គោ**”តិអាទិមាហ។ តត្ថ “មជ្ឈេ ឋត្វា”តិ ឯតេន មជ្ឈភាវទីបនេន វិសេសតោ ចតុន្នំ អាគមានំ សាធារណដ្ឋកថា វិសុទ្ធិមគ្គោ, ន សុមង្គលវិលាសិនីអាទយោ វិយ អសាធារណដ្ឋកថាតិ ទស្សេតិ។ “វិសេសតោ”តិ ច ឥទំ វិនយាភិធម្មានម្បិ វិសុទ្ធិមគ្គោ យថារហំ អត្ថវណ្ណនា ហោតិ ឯវាតិ កត្វា វុត្តំ។

១៩. **ឥច្ចេវា**តិ ឥតិ ឯវ។ **តម្បី**តិ វិសុទ្ធិមគ្គម្បិ។ **ឯតាយា**តិ មនោរថបូរណិយា។ ឯត្ថ ច “សីហឡទីបំ អាភតា”តិអាទិនា អត្ថប្បកាសនស្ស និមិត្តំ ទស្សេតិ, “ទីបវាសីនមត្ថាយ សុជនស្ស ច តុដ្ឋត្ថំ ចិរដ្ឋិតត្ថញ្ច ធម្មស្សា”តិ ឯតេន បយោជនំ, អបនេត្វាន តតោហំ, សីហឡភាស”ន្តិអាទិនា។ “សាវត្ថិបភុតីន”ន្តិអាទិនា ច ករណប្បការំ។ ហេដ្ឋិមនិកាយេសុ វិសុទ្ធិមគ្គេ ច វិចារិតានំ អត្ថានំ អវិចារណម្បិ ហិ ឥធ ករណប្បការោ ឯវាតិ។

គន្ថារម្ភកថាវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

១. រូបាទិវគ្គវណ្ណនា

និទានវណ្ណនា

វិភាគវន្តានំ សភាវវិភាវនំ វិភាគទស្សនវសេនេវ ហោតីតិ បឋមំ តាវ និបាតសុត្តវសេន វិភាគំ ទស្សេតុំ **“តត្ថ អង្គុត្តរាគមោ នាមា”**តិអាទិមាហ។ តត្ថ **តត្ថាតិ** “អង្គុត្តរាគមស្ស អត្ថំ បកាសយិស្សាមី”តិ យទិទំ វុត្តំ, តស្មិំ វចនេ, “យស្ស អត្ថំ បកាសយិស្សាមី”តិ បដិញ្ញាតំ, សោ អង្គុត្តរាគមោ នាម និបាតសុត្តវសេន ឯវំ វិភាគោតិ អត្ថោ។ អថ វា **តត្ថាតិ** “អង្គុត្តរនិស្សិតំ អត្ថ”ន្តិ ឯតស្មិំ វចនេ យោ អង្គុត្តរាគមោ វុត្តោ, សោ និបាតសុត្តាទិវសេន ឯទិសោតិ អត្ថោ។

ឥទានិ តំ អាទិតោ បដ្ឋាយ សំវណ្ណិតុកាមោ អត្តនោ សំវណ្ណនាយ បឋមមហាសង្គីតិយំ និក្ខិត្តានុក្កមេន បវត្តភាវទស្សនត្ថំ **“តស្ស និបាតេសុ…បេ…. វុត្តំ និទានមាទី”**តិអាទិមាហ។ តត្ថ យថាបច្ចយំ តត្ថ តត្ថ ទេសិតត្តា បញ្ញត្តត្តា ច វិប្បកិណ្ណានំ ធម្មវិនយានំ សង្គហេត្វា គាយនំ កថនំ សង្គីតិ។ ឯតេន តំតំសិក្ខាបទានំ សុត្តានញ្ច អាទិបរិយោសានេសុ អន្តរន្តរា ច សម្ពន្ធវសេន ឋបិតំ សង្គីតិការវចនំ សង្គហិតំ ហោតិ។ សង្គីយមានស្ស អត្ថស្ស មហន្តតាយ បូជនីយតាយ ច មហតី សង្គីតិ មហាសង្គីតិ, បឋមា មហាសង្គីតិ បឋមមហាសង្គីតិ, តស្សា បវត្តិកាលោ បឋមមហាសង្គីតិកាលោ, តស្មិំ **បឋមមហាសង្គីតិកាលេ**។ និទទាតិ ទេសនំ ទេសកាលាទិវសេន អវិទិតំ វិទិតំ កត្វា និទស្សេតីតិ **និទានំ**។ យោ លោកិយេហិ ឧបោគ្ឃាតោតិ វុច្ចតិ, ស្វាយមេត្ថ “ឯវំ មេ សុត”ន្តិអាទិកោ គន្ថោ វេទិតព្ពោ។ ន “សនិទានាហំ, ភិក្ខវេ, ធម្មំ ទេសេមី”តិអាទីសុ (អ. និ. ៣.១២៦) វិយ អជ្ឈាសយាទិទេសនុប្បត្តិហេតុ។ តេនេវាហ – **“ឯវំ មេ សុតន្តិអាទិកំ អាយស្មតា អានន្ទេន បឋមមហាសង្គីតិកាលេ វុត្តំ និទានមាទី”**តិ។

១. “សា បនេសា”តិអាទិនា ពាហិរនិទានេ វត្តព្ពំ អតិទិសិត្វា ឥទានិ អព្ភន្តរនិទានំ អាទិតោ បដ្ឋាយ សំវណ្ណិតុំ **“យំ បនេត”**ន្តិ វុត្តំ។ តត្ថ យស្មា សំវណ្ណនំ ករោន្តេន សំវណ្ណេតព្ពេ ធម្មេ បទានិ បទវិភាគំ តទត្ថញ្ច ទស្សេត្វា តតោ បរំ បិណ្ឌត្ថាទិនិទស្សនវសេន ច សំវណ្ណនា កាតព្ពា, តស្មា បទានិ តាវ ទស្សេន្តោ **“ឯវន្តិ និបាតបទ”**ន្តិអាទិមាហ ។ តត្ថ **បទវិភាគោ**តិ បទានំ វិសេសោ, ន បទវិគ្គហោ។ អថ វា បទានិ ច បទវិភាគោ ច **បទវិភាគោ**, បទវិគ្គហោ ច បទវិភាគោ ច **បទវិភាគោ**តិ វា ឯកសេសវសេន បទបទវិគ្គហា បទវិភាគសទ្ទេន វុត្តាតិ វេទិតព្ពំ។ តត្ថ បទវិគ្គហោ “ជេតស្ស វនំ ជេតវន”ន្តិអាទិនា សមាសបទេសុ ទដ្ឋព្ពោ។

អត្ថតោតិ បទត្ថតោ។ តំ បន បទត្ថំ អត្ថុទ្ធារក្កមេន បឋមំ ឯវំ-សទ្ទស្ស ទស្សេន្តោ **“ឯវំ-សទ្ទោ តាវា”**តិអាទិមាហ។ **អវធារណាទី**តិ ឯត្ថ **អាទិ**-សទ្ទេន ឥទមត្ថបុច្ឆាបរិមាណាទិអត្ថានំ សង្គហោ ទដ្ឋព្ពោ។ តថា ហិ “ឯវំគតានិ បុថុសិប្បាយតនានិ, ឯវមាទីនី”តិអាទីសុ ឥទំ-សទ្ទស្ស អត្ថេ ឯវំ-សទ្ទោ។ គត-សទ្ទោ ហិ បការបរិយាយោ, តថា វិធាការ-សទ្ទា ច។ តថា ហិ វិធយុត្តគតសទ្ទេ លោកិយា បការត្ថេ វទន្តិ។ “ឯវំ សុ តេ សុន្ហាតា សុវិលិត្តា កប្បិតកេសមស្សុ អាមុក្កមណិកុណ្ឌលាភរណា ឱទាតវត្ថវសនា បញ្ចហិ កាមគុណេហិ សមប្បិតា សមង្គីភូតា បរិចារេន្តិ សេយ្យថាបិ ត្វំ ឯតរហិ សាចរិយកោតិ។ នោ ហិទំ, ភោ គោតមា”តិអាទីសុ (ទី. និ. ១.២៨៦) បុច្ឆាយំ។ “ឯវំ លហុបរិវត្តំ (អ. និ. ១.៤៨), ឯវមាយុបរិយន្តោ”តិ (ទី. និ. ១.២៤៤; បារា. ១២) ច អាទីសុ បរិមាណេ។

ននុ ច “ឯវំ សុ តេ សុន្ហាតា សុវិលិត្តា ឯវមាយុបរិយន្តោ”តិ ឯត្ថ ឯវំ-សទ្ទេន បុច្ឆនាការបរិមាណាការានំ វុត្តត្តា អាការត្ថោ ឯវ ឯវំ-សទ្ទោតិ? ន, វិសេសសព្ភាវតោ។ អាការមត្តវាចកោ ហិ ឯវំ-សទ្ទោ អាការត្ថោតិ អធិប្បេតោ យថា “ឯវំ ព្យាខោ”តិអាទីសុ (ម. និ. ១.២៣៤; បាចិ. ៤១៧; ចូឡវ. ៦៥), ន បន អាការវិសេសវាចកោ។ ឯវញ្ច កត្វា “ឯវំ ជាតេន មច្ចេនា”តិអាទីនិ (ធ. ប. ៥៣) ឧបមាទិឧទាហរណានិ ឧបបន្នានិ ហោន្តិ។ តថា ហិ “យថា ហិ…បេ…. ពហុ”ន្តិ (ធ. ប. ៥៣) ឯត្ថ បុប្ផរាសិដ្ឋានិយតោ មនុស្សូបបត្តិសប្បុរិសូបនិស្សយសទ្ធម្មស្សវនយោនិសោមនសិការភោគសម្បត្តិ- អាទិទានាទិបុញ្ញកិរិយាហេតុសមុទាយតោ សោភាសុគន្ធតាទិគុណយោគតោ មាលាគុណសទិសិយោ បហូតា បុញ្ញកិរិយា មរិតព្ពសភាវតាយ មច្ចេន សត្តេន កត្តព្ពាតិ ជោតិតត្តា បុប្ផរាសិមាលាគុណាវ ឧបមា។ តេសំ ឧបមាការោ យថា-សទ្ទេន អនិយមតោ វុត្តោតិ “ឯវំ-សទ្ទោ ឧបមាការនិគមនត្ថោ”តិ វត្តុំ យុត្តំ, សោ បន ឧបមាការោ និយមិយមានោ អត្ថតោ ឧបមាវ ហោតីតិ អាហ – **“ឧបមាយំ អាគតោ”**តិ។ តថា “ឯវំ ឥមិនា អាការេន អភិក្កមិតព្ព”ន្តិអាទិនា ឧបទិសិយមានាយ សមណសារុប្បាយ អាកប្បសម្បត្តិយា យោ តត្ថ ឧបទិសនាការោ, សោ អត្ថតោ ឧបទេសោ ឯវាតិ វុត្តំ – **“ឯវំ តេ…បេ…. ឧបទេសេ”**តិ។ តថា **ឯវមេតំ ភគវា, ឯវមេតំ សុគតា**តិ ឯត្ថ ភគវតា យថា

វុត្តមត្ថំ អវិបរីតតោ ជានន្តេហិ កតំ តត្ថ សំវិជ្ជមានគុណានំ បកាសេហិ ហំសនំ ឧទគ្គតាករណំ សម្បហំសនំ, យោ តត្ថ សម្បហំសនាការោតិ យោជេតព្ពំ។

ឯវមេវំ បនាយន្តិ ឯត្ថ គរហណាការោតិ យោជេតព្ពំ, សោ ច គរហណាការោ “វសលី”តិអាទិខុំសនសទ្ទសន្និធានតោ តេជ ឯវំ-សទ្ទេន បកាសិតោតិ វិញ្ញាយតិ។ យថា ចេត្ថ, ឯវំ ឧបមាការាទយោបិ ឧបមាទិវសេន វុត្តានំ បុប្ផរាសិអាទិសទ្ទានំ សន្និធានតោតិ ទដ្ឋព្ពំ។ **ឯវំ, ភន្តេតិ ខោ**តិអាទីសុ បន ធម្មស្ស សាធុកំ សវនមនសិការេន និយោជិតេហិ ភិក្ខូហិ អត្តនោ តត្ថ ឋិតភាវស្ស បដិជាននវសេន វុត្តត្តា ឯត្ថ ឯវំ-សទ្ទោ វចនសម្បដិច្ឆនត្ថោ វុត្តោ, តេន “ឯវំ, ភន្តេ, សាធុ ភន្តេ, សុដ្ឋុ ភន្តេ”តិ វុត្តំ ហោតិ។ **ឯវញ្ច វទេហី**តិ “យថាហំ វទាមិ, ឯវំ សមណំ អានន្ទំ វទេហី”តិ វទនាការោ ឥទានិ វត្តព្ពោ ឯវំ-សទ្ទេន និទស្សីយតីតិ និទស្សនត្ថោ វុត្តោ។ **ឯវំ នោ**តិ ឯត្ថាបិ តេសំ យថាវុត្តធម្មានំ អហិតទុក្ខាវហភាវេ សន្និដ្ឋានជននត្ថំ អនុមតិគ្គហណវសេន “នោ វា, កថំ វោ ឯត្ថ ហោតី”តិ បុច្ឆាយ កតាយ “ឯវំ នោ ឯត្ថ ហោតី”តិ វុត្តត្តា តទាការសន្និដ្ឋានំ ឯវំ-សទ្ទេន វិភាវិតន្តិ វិញ្ញាយតិ។ សោ បន តេសំ ធម្មានំ អហិតាយ ទុក្ខាយ សំវត្តនាការោ និយមិយមានោ អវធារណត្ថោ ហោតីតិ អាហ – “**ឯវំ នោ ឯត្ថ ហោតីតិអាទីសុ អវធារណេ**”តិ។

នានានយនិបុណន្តិ ឯកត្តនានត្តអព្យាបារឯវំធម្មតាសង្ខាតា, នន្ទិយាវដ្តតិបុក្ខលសីហវិក្កីឡិតអង្កុសទិសាលោចនសង្ខាតា វា អាធារាទិភេទវសេន នានាវិធា នយា នានានយា។ នយា វា បាឡិគតិយោ, តា ច បញ្ញត្តិអាទិវសេន សំកិលេសភាគិយាទិលោកិយាទិតទុភយវោមិស្សកតាទិវសេន កុសលាទិវសេន ខន្ធាទិវសេន សង្គហាទិវសេន សមយវិមុត្តាទិវសេន បធានាទិវសេន កុសលមូលាទិវសេន តិកបដ្ឋានាទិវសេន ច នានប្បការាតិ នានានយា, តេហិ និបុណំ សណ្ហំ សុខុមន្តិ នានានយនិបុណំ។ អាសយោវ អជ្ឈាសយោ, តេ ច សស្សតាទិភេទេន តត្ថ ច អប្បរជក្ខតាទិភេទេន ច អនេកេ, អត្តជ្ឈាសយាទយោ ឯវ វា សមុដ្ឋានំ ឧប្បត្តិហេតុ ឯតស្សាតិ **អនេកជ្ឈាសយសមុដ្ឋានំ។ អត្ថព្យញ្ជនសម្បន្ន**ន្តិ អត្ថព្យញ្ជនបរិបុណ្ណំ ឧបនេតព្ពាភាវតោ។ សង្កាសនបកាសនវិវរណវិភជនឧត្តានីករណបញ្ញត្តិវសេន ឆហិ អត្ថបទេហិ អក្ខរបទព្យញ្ជនាការនិរុត្តិនិទ្ទេសវសេន ឆហិ ព្យញ្ជនបទេហិ ច សមន្នាគតន្តិ វា អត្ថោ ទដ្ឋព្ពោ។

វិវិធបាដិហារិយន្តិ ឯត្ថ បាដិហារិយបទស្ស វចនត្ថំ “បដិបក្ខហរណតោ រាគាទិកិលេសាបនយនតោ ច បាដិហារិយ”ន្តិ វទន្តិ។ ភគវតោ បន បដិបក្ខា រាគាទយោ ន សន្តិ , យេ ហរិតព្ពា។ បុថុជ្ជនានម្បិ វិគតូបក្កិលេសេ អដ្ឋគុណសមន្នាគតេ ចិត្តេ ហតបដិបក្ខេ ឥទ្ធិវិធំ បវត្តតិ, តស្មា តត្ថ បវត្តវោហារេន ច ន សក្កា តេជ “បាដិហារិយ”ន្តិ វត្តុំ។ សចេ បន មហាការុណិកស្ស ភគវតោ វេនេយ្យគតា ច កិលេសា បដិបក្ខា, តេសំ ហរណតោ “បាដិហារិយ”ន្តិ វុត្តំ, ឯវំ សតិ យុត្តមេតំ។ អថ វា ភគវតោ ច សាសនស្ស ច បដិបក្ខា តិត្ថិយា, តេសំ ហរណតោ បាដិហារិយំ។ តេ ហិ ទិដ្ឋិហរណវសេន ច ទិដ្ឋិប្បកាសនេ អសមត្ថភាវេន ច ឥទ្ធិអាទេសនានុសាសនីហិ ហរិតា អបនីតា ហោន្តីតិ។ “បដី”តិ វា អយំ សទ្ទោ “បច្ឆា”តិ ឯតស្ស អត្ថំ ពោធេតិ “តស្មិំ បដិបវិដ្ឋម្ហិ, អញ្ញោ អាគញ្ឆិ ព្រាហ្មណោ”តិអាទីសុ (សុ. និ. ៩៨៥; ចូឡនិ. បារាយនវគ្គោ, វត្ថុគាថា ៤) វិយ, តស្មា សមាហិតេ ចិត្តេ វិគតូបក្កិលេសេ កតកិច្ចេន បច្ឆា ហរិតព្ពំ បវត្តេតព្ពន្តិ បដិហារិយំ, អត្តនោ វា ឧបក្កិលេសេសុ ចតុត្ថជ្ឈានមគ្គេហិ ហរិតេសុ បច្ឆា ហរណំ បដិហារិយំ, ឥទ្ធិអាទេសនានុសាសនិយោ ច វិគតូបក្កិលេសេន កតកិច្ចេន ច សត្តហិតត្ថំ បុន បវត្តេតព្ពា, ហរិតេសុ ច អត្តនោ ឧបក្កិលេសេសុ បរសត្តានំ ឧបក្កិលេសហរណានិ ហោន្តីតិ បដិហារិយានិ ភវន្តិ។ បដិហារិយមេវ បាដិហារិយំ, បដិហារិយេ វា ឥទ្ធិអាទេសនានុសាសនិសមុទាយេ ភវំ ឯកមេកំ បាដិហារិយន្តិ វុច្ចតិ។ បដិហារិយំ វា ចតុត្ថជ្ឈានំ មគ្គោ ច បដិបក្ខហរណតោ, តត្ថ ជាតំ, តស្មិំ វា និមិត្តភូតេ, តតោ វា អាគតន្តិ បាដិហារិយំ។ តស្ស បន ឥទ្ធិអាទិភេទេន វិសយភេទេន ច ពហុវិធស្ស ភគវតោ ទេសនាយំ លព្ភមានត្តា អាហ – “**វិវិធបាដិហារិយ**”ន្តិ។

ន អញ្ញថាតិ ភគវតោ សម្មុខា សុតាការតោ ន អញ្ញថាតិ អត្ថោ, ន បន ភគវតោ ទេសិតាការតោ។ អចិន្តេយ្យានុភាវា ហិ ភគវតោ ទេសនា។ ឯវញ្ច កត្វា “សព្ពប្បការេន កោ សមត្ថោ វិញ្ញាតុ”ន្តិ ឥទំ វចនំ សមត្ថិតំ ភវតិ, ធារណពលទស្សនញ្ច ន វិរុជ្ឈតិ សុតាការាវិរុជ្ឈនស្ស អធិប្បេតត្តា។ ន ហេត្ថ អត្ថន្តរតាបរិហារោ ទ្វិន្នំ អត្ថានំ ឯកវិសយត្តា, ឥតរថា ថេរោ ភគវតោ ទេសនាយ សព្ពថា បដិគ្គហណេ សមត្ថោ អសមត្ថោ ចាតិ អាបជ្ជេយ្យាតិ។

“យោ បរោ ន ហោតិ, សោ អត្តា”តិ ឯវំ វុត្តាយ និយកជ្ឈត្តសង្ខាតាយ សសន្តតិយំ វត្តនតោ តិវិធោបិ មេ-សទ្ទោ កិញ្ចាបិ ឯកស្មិំយេវ អត្ថេ ទិស្សតិ, ករណសម្បទានសាមិនិទ្ទេសវសេន បន វិជ្ជមានភេទំ សន្ធាយាហ – “**មេ-សទ្ទោ តីសុ អត្ថេសុ ទិស្សតី**”តិ។

កិញ្ចាបិ ឧបសគ្គោ កិរិយំ វិសេសេតិ, ជោតកភាវតោ បន សតិបិ តស្មិំ សុត-សទ្ទោ ឯវ តំ តមត្ថំ វទតីតិ អនុបសគ្គស្ស សុត-សទ្ទស្ស អត្ថុទ្ធារេ សឧបសគ្គស្ស គហណំ ន វិរុជ្ឈតីតិ ទស្សេន្តោ “**សឧបសគ្គោ ច អនុបសគ្គោ ចា**”តិ អាហ។ **អស្សាតិ** សុតសទ្ទស្ស។ កម្មភាវសាធនានិ ឥធ សុតសទ្ទេ សម្ភវន្តីតិ វុត្តំ – “**ឧបធារិតន្តិ វា ឧបធារណន្តិ វា អត្ថោ**”តិ។ **មយាតិ អត្ថេ សតី**តិ យទា មេ-សទ្ទស្ស កត្តុវសេន ករណនិទ្ទេសោ, តទាតិ អត្ថោ។ **មមាតិ អត្ថេ សតី**តិ យទា សម្ពន្ធវសេន សាមិនិទ្ទេសោ, តទា។

សុតសទ្ទសន្និធានេ បយុត្តេន **ឯវំ**-សទ្ទេន សវនកិរិយាជោតកេន ភវិតព្ពន្តិ វុត្តំ – “**ឯវន្តិ សោតវិញ្ញាណាទិវិញ្ញាណកិច្ចនិទស្សន**”ន្តិ។ **អាទិ**-សទ្ទេន សម្បដិច្ឆនាទីនំ សោតទ្វារិកវិញ្ញាណានំ តទភិនីហដានញ្ច មនោទ្វារិកវិញ្ញាណានំ គហណំ វេទិតព្ពំ។ សព្ពេសម្បិ វាក្យានំ ឯវការត្ថសហិតត្តា “សុត”ន្តិ ឯតស្ស សុតមេវាតិ អយមត្ថោ លព្ភតីតិ អាហ – “**អស្សវនភាវប្បដិក្ខេបតោ**”តិ។ ឯតេន អវធារណេន និយាមតំ ទស្សេតិ។ យថា ច សុតំ សុតមេវាតិ និយាមេតព្ពំ, **តំ** សម្មា សុតំ ហោតីតិ អាហ – “**អនូនាធិកាវិបរីតគ្គហណនិទស្សន**”ន្តិ។ អថ វា សទ្ទន្តរត្ថាបោហនវសេន សទ្ទោ អត្ថំ វទតីតិ សុតន្តិ អស្សុតំ ន ហោតីតិ អយមេតស្ស អត្ថោតិ វុត្តំ – “**អស្សវនភាវប្បដិក្ខេបតោ**”តិ។ តមិនា ទិដ្ឋាទិវិនិវត្តនំ ករោតិ។ ឥទំ វុត្តំ ហោតិ – ន ឥទំ មយា ទិដ្ឋំ, ន សយម្ភុញាណេន សច្ឆិកតំ, អថ ខោ សុតំ, តញ្ច សម្មទេវាតិ។ តេនេវាហ – “**អនូនាធិកាវិបរីតគ្គហណនិទស្សន**”ន្តិ។ អវធារណត្ថេ វា **ឯវំ**-សទ្ទេ អយមត្ថយោជនា – “ករីយតី”តិ តទបេក្ខស្ស **សុត**-សទ្ទស្ស អយមត្ថោ វុត្តោ “អស្សវនភាវប្បដិក្ខេបតោ”តិ។ តេនេវាហ – “**អនូនាធិកាវិបរីតគ្គហណនិទស្សន**”ន្តិ។ សវន-សទ្ទោ ចេត្ថ កម្មត្ថោ វេទិតព្ពោ “សុយ្យតី”តិ។

ឯវំ សវនហេតុសវនវិសេសវសេន បទត្តយស្ស ឯកេន បការេន អត្ថយោជនំ ទស្សេត្វា ឥទានិ បការន្តរេហិ តំ ទស្សេតុំ – “**តថា ឯវ**”ន្តិអាទិ វុត្តំ។ តត្ថ **តស្សា**តិ យា សា ភគវតោ សម្មុខា ធម្មស្សវនាការេន បវត្តា មនោទ្វារវិញ្ញាណវីថិ, តស្សា។ សា ហិ នានប្បការេន អារម្មណេ បវត្តិតុំ សមត្ថា។ តថា ច វុត្តំ – “**សោតទ្វារានុសារេនា**”តិ។ **នានប្បការេនា**តិ វក្ខមានានំ អនេកវិហិតានំ ព្យញ្ជនត្ថគ្គហណានំ នានាការេន។ ឯតេន ឥមិស្សា យោជនាយ អាការត្ថោ ឯវំ-សទ្ទោ គហិតោតិ ទីបេតិ។ **បវត្តិភាវប្បកាសន**ន្តិ បវត្តិយា អត្ថិភាវប្បកាសនំ។ **សុតន្តិ ធម្មប្បកាសន**ន្តិ យស្មិំ អារម្មណេ វុត្តប្បការា វិញ្ញាណវីថិ នានប្បការេន បវត្តា, តស្ស ធម្មត្តា វុត្តំ, ន សុតសទ្ទស្ស ធម្មត្ថត្តា។ វុត្តស្សេវត្ថស្ស បាកដីករណំ “**អយញ្ហេត្ថា**”តិអាទិ។ តត្ថ **វិញ្ញាណវីថិយា**តិ ករណត្ថេ ករណវចនំ, **មយា**តិ កត្តុអត្ថេ។

ឯវន្តិ និទ្ទិសិតព្ពប្បកាសនន្តិ និទស្សនត្ថំ ឯវំ-សទ្ទំ គហេត្វា វុត្តំ និទស្សេតព្ពស្ស និទស្សិតព្ពត្តាភាវាភាវតោ។ តេន ឯវំ-សទ្ទេន សកលម្បិ សុត្តំ បច្ចាមដ្ឋន្តិ ទស្សេតិ។ សុតសទ្ទស្ស កិរិយាសទ្ទត្តា សវនកិរិយាយ ច សាធារណវិញ្ញាណប្បពន្ធប្បដិពទ្ធត្តា តត្ថ ច បុគ្គលវោហារោតិ វុត្តំ – “**សុតន្តិ បុគ្គលកិច្ចប្បកាសន**”ន្តិ។ ន ហិ បុគ្គលវោហាររហិតេ ធម្មប្បពន្ធេ សវនកិរិយា លព្ភតីតិ។

យស្ស ចិត្តសន្តានស្សាតិអាទិបិ អាការត្ថមេវ ឯវំ-សទ្ទំ គហេត្វា បុរិមយោជនាយ អញ្ញថា អត្ថយោជនំ ទស្សេតុំ វុត្តំ។ តត្ថ **អាការបញ្ញត្តី**តិ ឧបាទាបញ្ញត្តិ ឯវ ធម្មានំ បវត្តិអាការុបាទានវសេន តថា វុត្តា។ **សុតន្តិ វិសយនិទ្ទេសោ**តិ សោតព្ពភូតោ ធម្មោ សវនកិរិយាកត្តុបុគ្គលស្ស សវនកិរិយាវសេន បវត្តិដ្ឋានន្តិ កត្វា វុត្តំ។ ចិត្តសន្តានវិនិមុត្តស្ស បរមត្ថតោ កស្សចិ កត្តុអភាវេបិ សទ្ទវោហារេន ពុទ្ធិបរិកប្បិតភេទវចនិច្ឆាយ ចិត្តសន្តានតោ អញ្ញំ វិយ តំសមង្គឹ កត្វា វុត្តំ – “**ចិត្តសន្តានេន តំសមង្គីនោ**”តិ។ សវនកិរិយាវិសយោបិ សោតព្ពធម្មោ សវនកិរិយាវសេន បវត្តចិត្តសន្តានស្ស ឥធ បរមត្ថតោ កត្តុភាវតោ, សវនវសេន ចិត្តបវត្តិយា ឯវ វា សវនកិរិយាភាវតោ តំកិរិយាកត្តុ ច វិសយោ ហោតីតិ កត្វា វុត្តំ – “**តំសមង្គីនោ កត្តុវិសយេ**”តិ។ សុតាការស្ស ច ថេរស្ស សម្មានិច្ឆិតភាវតោ អាហ – “**គហណសន្និដ្ឋាន**”ន្តិ។ ឯតេន វា អវធារណត្ថំ ឯវំ-សទ្ទំ គហេត្វា អយមត្ថយោជនា កតាតិ ទដ្ឋព្ពំ។

បុព្ពេ សុតានំ នានាវិហិតានំ សុត្តសង្ខាតានំ អត្ថព្យញ្ជនានំ ឧបធារិតរូបស្ស អាការស្ស និទស្សនស្ស, អវធារណស្ស វា បកាសនសភាវោ ឯវំ-សទ្ទោតិ តទាការាទិឧបធារណស្ស បុគ្គលបញ្ញត្តិយា ឧបាទានភូតធម្មប្បពន្ធព្យាបារតាយ វុត្តំ – “**ឯវន្តិ បុគ្គលកិច្ចនិទ្ទេសោ**”តិ។ សវនកិរិយា បន បុគ្គលវាទិនោបិ វិញ្ញាណនិរបេក្ខា នត្ថីតិ វិសេសតោ វិញ្ញាណព្យាបារោតិ អាហ – “**សុតន្តិ វិញ្ញាណកិច្ចនិទ្ទេសោ**”តិ។ មេតិ សទ្ទប្បវត្តិយា ឯកន្តេនេវ សត្តវិសយត្តា វិញ្ញាណកិច្ចស្ស ច តត្ថេវ សមោទហិតព្ពតោ “**មេតិ ឧភយកិច្ចយុត្តបុគ្គលនិទ្ទេសោ**”តិ វុត្តំ។ អវិជ្ជមានបញ្ញត្តិវិជ្ជមានបញ្ញត្តិសភាវា យថាក្កមំ ឯវំសទ្ទសុតសទ្ទានំ អត្ថាតិ តេ តថារូបបញ្ញត្តិឧបាទានព្យាបារភាវេន ទស្សេន្តោ អាហ – “**ឯវន្តិ បុគ្គលកិច្ចនិទ្ទេសោ, សុតន្តិ វិញ្ញាណកិច្ចនិទ្ទេសោ**”តិ។ ឯត្ថ ច ករណកិរិយាកត្តុកម្មវិសេសប្បកាសនវសេន បុគ្គលព្យាបារវិសយបុគ្គលព្យាបារនិទស្សនវសេន គហណា

ការគ្គាហកតព្ពិសយវិសេសនិទ្ទេសវសេន កត្តុករណព្យាបារកត្តុនិទ្ទេសវសេន ច ទុតិយាទយោ ចតស្សោ អត្ថយោជនា ទស្សិតាតិ ទដ្ឋព្ពំ។

សព្ពស្សបិ សទ្ទាធិគមនីយស្ស អត្ថស្ស បញ្ញត្តិមុខេនេវ បដិបជ្ជិតព្ពត្តា សព្ពបញ្ញត្តីនញ្ច វិជ្ជមានាទិវសេន ឆសុ បញ្ញត្តិភេទេសុ អន្តោគធត្តា តេសុ “ឯវ”ន្តិអាទីនំ បញ្ញត្តីនំ សរូបំ និទ្ធារេន្តោ អាហ – **“ឯវន្តិ ច មេតិ ចា”**តិអាទិ។ តត្ថ ឯវន្តិ ច មេតិ ច វុច្ចមានស្សត្ថស្ស អាការាទិនោ ធម្មានំ អសល្លក្ខណភាវតោ អវិជ្ជមានបញ្ញត្តិភាវោតិ អាហ – **“សច្ចិកដ្ឋបរមត្ថវសេន អវិជ្ជមានបញ្ញត្តី”**តិ។ តត្ថ **សច្ចិកដ្ឋបរមត្ថវសេនា**តិ ភូតត្ថឧត្តមត្ថវសេន។ ឥទំ វុត្តំ ហោតិ – យោ មាយាមរីចិអាទយោ វិយ អភូតត្ថោ, អនុស្សវាទីហិ គហេតព្ពោ វិយ អនុត្តមត្ថោ ច ន ហោតិ, សោ រូបសទ្ទាទិសភាវោ, រុប្បនានុភវនាទិសភាវោ វា អត្ថោ សច្ចិកដ្ឋោ បរមត្ថោ ចាតិ វុច្ចតិ, ន តថា “ឯវំ មេ”តិបទានំ អត្ថោតិ។ ឯតមេវត្ថំ បាកដតរំ កាតុំ **“កិញ្ចេត្ថ ត”**ន្តិអាទិ វុត្តំ។ សុតន្តិ បន សទ្ទាយតនំ សន្ធាយាហ – **“វិជ្ជមានបញ្ញត្តី”**តិ។ តេនេវ ហិ **“យញ្ហិ តំ ឯត្ថ សោតេន ឧបលទ្ធ”**ន្តិ វុត្តំ។ “សោតទ្វារានុសារេន ឧបលទ្ធ”ន្តិ បន វុត្តេ អត្ថព្យញ្ជនាទិ សព្ពំ លព្ភតិ។ **តំ តំ ឧបាទាយ វត្តព្ពតោ**តិ សោតបថមាគតេ ធម្មេ ឧបាទាយ តេសំ ឧបធារិតាការាទិនោ បច្ចាមសនវសេន ឯវន្តិ, សសន្តតិបរិយាបន្នេ ខន្ធេ ឧបាទាយ មេតិ វត្តព្ពត្តាតិ អត្ថោ។ ទិដ្ឋាទិសភាវរហិតេ សទ្ទាយតនេ បវត្តមានោបិ សុតវោហារោ “ទុតិយំ តតិយ”ន្តិអាទិកោ វិយ បឋមាទីនិ ទិដ្ឋមុតវិញ្ញាតេ អបេក្ខិត្វា បវត្តោតិ អាហ – **“ទិដ្ឋាទីនិ ឧបនិធាយ វត្តព្ពតោ”**តិ។ អស្សុតំ ន ហោតីតិ ហិ សុតន្តិ បកាសិតោ អយមត្ថោតិ។

អត្តនា បដិវិទ្ធា សុត្តស្ស បការវិសេសា ឯវន្តិ ថេរេន បច្ចាមដ្ឋាតិ អាហ – **“អសម្មោហំ ទីបេតី”**តិ។ **នានប្បការប្បដិវេធសមត្ថោ ហោតី**តិ ឯតេន វក្ខមានស្ស សុត្តស្ស នានប្បការតំ ទុប្បដិវិជ្ឈតញ្ច ទស្សេតិ។ **សុតស្ស អសម្មោសំ ទីបេតី**តិ សុតាការស្ស យាថាវតោ ទស្សិយមានត្តា វុត្តំ។ **អសម្មោហេនា**តិ សម្មោហាភាវេន, បញ្ញាយ ឯវ វា សវនកាលសម្ភូតាយ តទុត្តរិកាលបញ្ញាសិទ្ធិ។ ឯវំ **អសម្មោសេនា**តិ ឯត្ថាបិ វត្តព្ពំ។ ព្យញ្ជនានំ បដិវិជ្ឈិតព្ពោ អាការោ នាតិគម្ភីរោ, យថាសុតធារណមេវ តត្ថ ករណីយន្តិ សតិយា ព្យាបារោ អធិកោ, បញ្ញា តត្ថ គុណីភូតាតិ វុត្តំ – **“បញ្ញាបុព្ពង្គមាយា”**តិអាទិ “បញ្ញាយ បុព្ពង្គមា”តិ កត្វា។ បុព្ពង្គមតា ចេត្ថ បធានភាវោ “មនោបុព្ពង្គមា”តិអាទីសុ (ធ. ប. ១, ២) វិយ, បុព្ពង្គមតាយ វា ចក្ខុវិញ្ញាណាទីសុ អាវជ្ជនាទីនំ វិយ អប្បធានត្តេ បញ្ញា បុព្ពង្គមា ឯតិស្សាតិ អយម្បិ អត្ថោ យុជ្ជតិ, ឯវំ **សតិបុព្ពង្គមាយា**តិ ឯត្ថាបិ វុត្តនយានុសារេន យថាសម្ភវមត្ថោ វេទិតព្ពោ។ **អត្ថព្យញ្ជនសម្បន្នស្សា**តិ អត្ថព្យញ្ជនបរិបុណ្ណស្ស, សង្កាសនប្បកាសនវិវរណវិភជនឧត្តានីករណបញ្ញត្តិវសេន ឆហិ អត្ថបទេហិ អក្ខរបទព្យញ្ជនាការនិរុត្តិនិទ្ទេសវសេន ឆហិ ព្យញ្ជនបទេហិ ច សមន្នាគតស្សាតិ វា អត្ថោ ទដ្ឋព្ពោ។

យោនិសោមនសិការំ ទីបេតិ ឯវំ-សទ្ទេន វុច្ចមានានំ អាការនិទស្សនាវធារណត្ថានំ អវិបរីតសទ្ធម្មវិសយត្តាតិ អធិប្បាយោ។ **អវិក្ខេបំ ទីបេតី**តិ “ចិត្តបរិយាទានំ កត្ថ ភាសិត”ន្តិអាទិបុច្ឆាវសេ បករណប្បត្តស្ស វក្ខមានស្ស សុត្តស្ស សវនំ សមាធានមន្តរេន ន សម្ភវតីតិ កត្វា វុត្តំ។ **វិក្ខិត្តចិត្តស្សា**តិអាទិ តស្សេវត្ថស្ស សមត្ថនវសេន វុត្តំ។ **សព្ពសម្បត្តិយា**តិ អត្ថព្យញ្ជនទេសកប្បយោជនាទិសម្បត្តិយា។ អវិបរីតសទ្ធម្មវិសយេហិ វិយ អាការនិទស្សនាវធារណត្ថេហិ យោនិសោមនសិការស្ស, សទ្ធម្មស្សវនេន វិយ ច អវិក្ខេបស្ស យថា យោនិសោមនសិការេន ផលភូតេន អត្តសម្មាបណិធិបុព្ពេកតបុញ្ញតានំ សិទ្ធិ វុត្តា តទវិនាភាវតោ។ ឯវំ អវិក្ខេបេន ផលភូតេន ការណភូតានំ សទ្ធម្មស្សវនសប្បុរិសូបនិស្សយានំ សិទ្ធិ ទស្សេតព្ពា សិយា អស្សុតវតោ សប្បុរិសូបនិស្សយរហិតស្ស ច តទភាវតោ។ **ន ហិ វិក្ខិត្តចិត្តោ**តិអាទិនា សមត្ថនវចនេន បន អវិក្ខេបេន ការណភូតេន សប្បុរិសូបនិស្សយេន ច ផលភូតស្ស សទ្ធម្មស្សវនស្ស សិទ្ធិ ទស្សិតា។ អយំ បនេត្ថ អធិប្បាយោ យុត្តោ សិយា, សទ្ធម្មស្សវនសប្បុរិសូបនិស្សយា ន ឯកន្តេន អវិក្ខេបស្ស ការណំ ពាហិរង្គត្តា, អវិក្ខេបោ បន សប្បុរិសូបនិស្សយោ វិយ សទ្ធម្មស្សវនស្ស ឯកន្តការណន្តិ។ ឯវម្បិ អវិក្ខេបេន សប្បុរិសូបនិស្សយសិទ្ធិជោតនា ន សមត្ថិតាវ។ នោ ន សមត្ថិតា វិក្ខិត្តចិត្តានំ សប្បុរិសបយិរុបាសនាភាវស្ស អត្ថសិទ្ធត្តា។ ឯត្ថ ច បុរិមំ ផលេន ការណស្ស សិទ្ធិទស្សនំ នទីបូរេន វិយ ឧបរិ វុដ្ឋិសព្ភាវស្ស, ទុតិយំ ការណេន ផលស្ស សិទ្ធិទស្សនំ ទដ្ឋព្ពំ ឯកន្តវស្សិនា វិយ មេឃវុដ្ឋានេន វុដ្ឋិប្បវត្តិយា។

ភគវតោ វចនស្ស អត្ថព្យញ្ជនប្បភេទបរិច្ឆេទវសេន សកលសាសនសម្បត្តិឱគាហនាការោ និរវសេសបរហិតបារិបូរិតាការណន្តិ វុត្តំ – **“ឯវំ ភទ្ទកោ អាការោ”**តិ។ យស្មា ន ហោតីតិ សម្ពន្ធោ។ **បច្ឆិមចក្កទ្វយសម្បត្តិ**ន្តិ អត្តសម្មាបណិធិបុព្ពេកតបុញ្ញតាសង្ខាតគុណទ្វយំ។ អបរាបរំ វុត្តិយា ចេត្ថ ចក្កភាវោ, ចរន្តិ ឯតេហិ សត្តា សម្បត្តិភវេសូតិ វា។ យេ សន្ធាយ វុត្តំ – “ចត្តារិមានិ, ភិក្ខវេ, ចក្កានិ, យេហិ សមន្នាគតានំ ទេវមនុស្សានំ ចតុចក្កំ វត្តតី”តិអាទិ (អ. និ. ៤.៣១)។ បុរិមបច្ឆិមភាវោ ចេត្ថ ទេសនាក្កមវសេន ទដ្ឋព្ពោ។ **បច្ឆិមចក្កទ្វយសិទ្ធិយា**តិ បច្ឆិមចក្កទ្វយស្ស អត្ថិតាយ។ សម្មាបណិហិតត្តោ បុព្ពេ ច កតបុញ្ញោ សុទ្ធាសយោ ហោតិ តទ

សិទ្ធិហេតូនំ កិលេសានំ ទូរីភាវតោតិ អាហ – “**អាសយសុទ្ធិ សិទ្ធា ហោតី**”តិ។ តថា ហិ វុត្តំ – “សម្មាបណិហិតំ ចិត្តំ, សេយ្យសោ នំ តតោ ករេ”តិ (ធ. ប. ៤៣), “កតបុញ្ញោសិ ត្វំ, អានន្ទ, បធានមនុយុញ្ជ, ខិប្បំ ហោហិសិ អនាសវោ”តិ (ទី. និ. ២.២០៧) ច។ តេនេវាហ – “**អាសយសុទ្ធិយា អធិគមព្យត្តិសិទ្ធី**”តិ។ **បយោគសុទ្ធិយា**តិ យោនិសោមនសិការបុព្ពង្គមស្ស ធម្មស្សវនប្បយោគស្ស វិសទភាវេន។ តថា ចាហ – “**អាគមព្យត្តិសិទ្ធី**”តិ , សព្ពស្ស វា កាយវចីបយោគស្ស និទ្ទោសភាវេន។ បរិសុទ្ធកាយវចីបយោគោ ហិ វិប្បដិសារាភាវតោ អវិក្ខិត្តចិត្តោ បរិយត្តិយំ វិសារទោ ហោតីតិ។

នានប្បការបដិវេធទីបកេនាតិអាទិនា អត្ថព្យញ្ជនេសុ ថេរស្ស ឯវំ-សទ្ទសុត-សទ្ទានំ អសម្មោហទីបនតោ ចតុប្បដិសម្ភិទាវសេន អត្ថយោជនំ ទស្សេតិ។ តត្ថ **សោតប្បភេទបដិវេធទីបកេនា**តិ ឯតេន អយំ សុត-សទ្ទោ ឯវំ-សទ្ទសន្និធានតោ, វក្ខមានាបេក្ខាយ វា សាមញ្ញេនេវ សោតព្ពធម្មវិសេសំ អាមសតីតិ ទស្សេតិ។ មនោទិដ្ឋិករណានំ បរិយត្តិធម្មានំ អនុបេក្ខនសុប្បដិវេធា វិសេសតោ មនសិការប្បដិពទ្ធាតិ តេ វុត្តនយេន យោនិសោមនសិការទីបកេន ឯវំ-សទ្ទេន យោជេត្វា, សវនធារណវចីបរិចយា បរិយត្តិធម្មា វិសេសេន សោតាវធានប្បដិពទ្ធាតិ តេ អវិក្ខេបទីបកេន សុត-សទ្ទេន យោជេត្វា ទស្សេន្តោ សាសនសម្បត្តិយា ធម្មស្សវនេ ឧស្សាហំ ជនេតិ។ តត្ថ **ធម្មា**តិ បរិយត្តិធម្មា។ **មនសា អនុបេក្ខិតា**តិ “ឥធ សីលំ កថិតំ, ឥធ សមាធិ, ឥធ បញ្ញា, ឯត្តកា ឯត្ថ អនុសន្ធយោ”តិអាទិនា នយេន មនសា អនុ អនុ បេក្ខិតា។ **ទិដ្ឋិយា សុប្បដិវិទ្ធា**តិ និជ្ឈានក្ខន្តិ ភូតាយ, ញាតបរិញ្ញាសង្ខាតាយ វា ទិដ្ឋិយា តត្ថ តត្ថ វុត្តរូបារូបធម្មេ “ឥតិ រូបំ, ឯត្តកំ រូប”ន្តិអាទិនា សុដ្ឋុ វវត្ថបេត្វា បដិវិទ្ធា។

សកលេន វចនេនាតិ បុព្ពេ តីហិ បទេហិ វិសុំ វិសុំ យោជិតត្តា វុត្តំ។ **អសប្បុរិសភូមិ**ន្តិ អកតញ្ញុតំ, “ឥធេកច្ចោ បាបភិក្ខុ តថាគតប្បវេទិតំ ធម្មវិនយំ បរិយាបុណិត្វា អត្តនោ ទហតី”តិ (បារា. ១៩៥) ឯវំ វុត្តំ អនរិយវោហារាវត្ថំ។ សា ឯវ អនរិយវោហារាវត្ថា អសទ្ធម្មោ។ ននុ ច អានន្ទត្ថេរស្ស “មមេទំ វចន”ន្តិ អធិមានស្ស, មហាកស្សបត្ថេរាទីនញ្ច តទាសង្កាយ អភាវតោ អសប្បុរិសភូមិសមតិក្កមាទិវចនំ និរត្ថកន្តិ? នយិទមេវំ, “ឯវំ មេ សុត”ន្តិ វទន្តេន អយម្បិ អត្ថោ វិភាវិតោតិ ទស្សនតោ។ កេចិ បន “ទេវតានំ បរិវិតក្កាបេក្ខំ តថាវចនន្តិ ឯទិសី ចោទនា អនវកាសា”តិ វទន្តិ។ តស្មិំ កិរ ខណេ ឯកច្ចានំ ទេវតានំ ឯវំ ចេតសោ បរិវិតក្កោ ឧទបាទិ “ភគវា បរិនិព្ពុតោ, អយញ្ច អាយស្មា ទេសនាកុសលោ ឥទានិ ធម្មំ ទេសេតិ, សក្យកុលប្បសុតោ តថាគតស្ស ភាតា ចូឡបិតុបុត្តោ, កិំ នុ ខោ សយំ សច្ឆិកតំ ធម្មំ ទេសេតិ, ឧទាហុ ភគវតោ ឯវ វចនំ យថាសុត”ន្តិ, ឯវំ តទាសង្កិតប្បការតោ អសប្បុរិសភូមិសមោក្កមាទិតោ អតិក្កមាទិ វិភាវិតន្តិ។ **អត្តនោ អទហន្តោ**តិ “មមេទ”ន្តិ អត្តនិ អដ្ឋបេន្តោ។ **អប្បេតី**តិ និទស្សេតិ។ ទិដ្ឋធម្មិកសម្បរាយិកបរមត្ថេសុ យថារហំ សត្តេ នេតីតិ នេត្តិ, ធម្មោយេវ នេត្តិ **ធម្មនេត្តិ**។

ទន្ធត្តរនិវិដ្ឋា វិចិកិច្ឆា **កង្ខា**។ នាតិសំសប្បនំ មតិភេទមត្តំ **វិមតិ**។ **អស្សទ្ធិយំ វិនាសេតិ** ភគវតោ ភាសិតត្តា សម្មុខា ចស្ស បដិគ្គហិតត្តា ខលិតទុរុត្តាទិគ្គហណទោសាភាវតោ ច។ ឯត្ថ ច បញ្ចមាទយោ តិស្សោ អត្ថយោជនា អាការាទិអត្ថេសុ អគ្គហិតវិសេសមេវ ឯវំ-សទ្ទំ គហេត្វា ទស្សិតា, តតោ បរា ចតស្សោ អាការត្ថមេវ ឯវំ-សទ្ទំ គហេត្វា វិភាវិតា, បច្ឆិមា បន តិស្សោ យថាក្កមំ អាការត្ថំ និទស្សនត្ថំ អវធារណត្ថញ្ច ឯវំ-សទ្ទំ គហេត្វា យោជិតាតិ ទដ្ឋព្ពំ។

ឯក-សទ្ទោ អញ្ញសេដ្ឋអសហាយសង្ខាទីសុ ទិស្សតិ។ តថា ហេស “សស្សតោ អត្តា ច លោកោ ច, ឥទមេវ សច្ចំ មោឃមញ្ញន្តិ ឥត្ថេកេ អភិវទន្តី”តិអាទីសុ (ម. និ. ៣.២៧) អញ្ញត្ថេ ទិស្សតិ, “ចេតសោ ឯកោទិភាវ”ន្តិអាទីសុ (ទី. និ. ១.២២៨; បារា. ១១) សេដ្ឋេ, “ឯកោ វូបកដ្ឋោ”តិអាទីសុ (ទី. និ. ១.៤០៥; ២.២១៥; ម. និ. ១.៨០; សំ. និ. ៣.៦៣; ចូឡវ. ៤៤៥) អសហាយេ “ឯកោវ ខោ, ភិក្ខវេ, ខណោ ច សមយោ ច ព្រហ្មចរិយវាសាយា”តិអាទីសុ (អ. និ. ៨.២៩) សង្ខាយំ។ ឥធាបិ សង្ខាយន្តិ ទស្សេន្តោ អាហ – “**ឯកន្តិ គណនបរិច្ឆេទនិទ្ទេសោ**”តិ។ **កាលញ្ច សមយញ្ចា**តិ យុត្តកាលញ្ច បច្ចយសាមគ្គិញ្ច។ **ខណោ**តិ ឱកាសោ។ តថាគតុប្បាទាទិកោ ហិ មគ្គព្រហ្មចរិយស្ស ឱកាសោ តប្បច្ចយប្បដិលាភហេតុត្តា។ ខណោ ឯវ ច សមយោ។ យោ ខណោតិ ច សមយោតិ ច វុច្ចតិ, សោ ឯកោ ឯវាតិ ហិ អត្ថោ។ **មហាសមយោ**តិ មហាសមូហោ។ **សមយោបិ ខោ**តិ សិក្ខាបទបូរណស្ស ហេតុបិ។ **សមយប្បវាទកេ**តិ ទិដ្ឋិប្បវាទកេ។ តត្ថ ហិ និសិន្នា តិត្ថិយា អត្តនោ អត្តនោ សមយំ បវទន្តីតិ។ **អត្ថាភិសមយា**តិ ហិតប្បដិលាភា។ អភិសមេតព្ពោតិ អភិសមយោ, អភិសមយោ អត្ថោ **អភិសមយដ្ឋោ**តិ បីឡនាទីនិ អភិសមេតព្ពភាវេន ឯកីភាវំ ឧបនេត្វា វុត្តានិ។ អភិសមយស្ស វា បដិវេធស្ស វិសយភូតោ អត្ថោ **អភិសមយដ្ឋោ**តិ តានេវ តថា ឯកត្តេន វុត្តានិ។ តត្ថ **បីឡនំ** ទុក្ខសច្ចស្ស តំសមង្គិនោ ហឹសនំ អវិប្ផារិកតាករណំ។ **សន្តាបោ** ទុក្ខទុក្ខតាទិវសេន សន្តាបនំ បរិទហនំ។

តត្ថ សហការិការណេ សន្និដ្ឋំ សមេតិ សមវេតីតិ **សមយោ,** សមវាយោ។ សមេតិ សមាគច្ឆតិ ឯត្ថ មគ្គព្រហ្មចរិយំ តទាធារបុគ្គលេហីតិ **សមយោ,** ខណោ។ សមេតិ ឯត្ថ, ឯតេន វា សំគច្ឆតិ សត្តោ, សភាវធម្មោ វា សហជាតាទីហិ, ឧប្បាទាទីហិ វាតិ **សមយោ,** កាលោ។ ធម្មប្បវត្តិមត្តតាយ អត្ថតោ អភូតោបិ ហិ កាលោ ធម្មប្បវត្តិយា អធិករណំ ករណំ វិយ ច កប្បនាមត្តសិទ្ធេន រូបេន វោហរិយតីតិ។ សមំ, សហ វា អវយវានំ អយនំ បវត្តិ អវដ្ឋានន្តិ **សមយោ,** សមូហោ យថា "សមុទាយោ"តិ។ អវយវសហាវដ្ឋានមេវ ហិ សមូហោតិ។ អវសេសបច្ចយានំ សមាគមេ ឯតិ ផលំ ឯតស្មា ឧប្បជ្ជតិ បវត្តតិ ចាតិ **សមយោ,** ហេតុ យថា "សមុទយោ"តិ។ សមេតិ សំយោជនភាវតោ សម្ពន្ធោ ឯតិ អត្តនោ វិសយេ បវត្តតិ, ទឡ្ហគ្គហណភាវតោ វា សំយុត្តា អយន្តិ បវត្តន្តិ សត្តា យថាភិនិវេសំ ឯតេនាតិ **សមយោ,** ទិដ្ឋិ។ ទិដ្ឋិសំយោជនេន ហិ សត្តា អតិវិយ ពជ្ឈន្តីតិ។ សមិតិ សង្គតិ សមោធានន្តិ **សមយោ,** បដិលាភោ។ សមស្ស យានំ, សម្មា វា យានំ អបគមោតិ **សមយោ,** បហានំ។ អភិមុខំ ញាណេន សម្មា ឯតព្ពោ អភិសមេតព្ពោតិ **អភិសមយោ,** ធម្មានំ អវិបរីតោ សភាវោ។ អភិមុខភាវេន សម្មា ឯតិ គច្ឆតិ ពុជ្ឈតីតិ **អភិសមយោ,** ធម្មានំ អវិបរីតសភាវាវពោធោ។ ឯវំ តស្មិំ តស្មិំ អត្ថេ សមយសទ្ទស្ស បវត្តិ វេទិតព្ពា។ សមយសទ្ទស្ស អត្ថុទ្ធារេ អភិសមយសទ្ទស្ស ឧទាហរណំ វុត្តនយេន វេទិតព្ពំ។ **អស្សា**តិ សមយសទ្ទស្ស។ **កាលោ អត្ថោ** សមវាយាទីនំ អត្ថានំ ឥធ អសម្ភវតោ, ទេសទេសកបរិសានំ វិយ សុត្តស្ស និទានភាវេន កាលស្ស អបទិសិតព្ពតោ ច។

កស្មា បនេត្ថ អនិយមិតវសេនេវ កាលោ និទ្ទិដ្ឋោ, ន ឧតុសំវច្ឆរាទិវសេន និយមេត្វាតិ អាហ – **"តត្ថ កិញ្ចាបី"**តិអាទិ។ ឧតុសំវច្ឆរាទិវសេន និយមំ អកត្វា សមយសទ្ទស្ស វចនេ អយម្បិ គុណោ លទ្ធោ ហោតីតិ ទស្សេន្តោ **"យេ វា ឥមេ"**តិអាទិមាហ។ សាមញ្ញជោតនា ហិ វិសេសេ អវតិដ្ឋតីតិ។ តត្ថ **ទិដ្ឋធម្មសុខវិហារសមយោ** ទេវសិកំ ឈានសមាបត្តីហិ វីតិនាមនកាលោ, វិសេសតោ សត្តសត្តាហានិ។ **សុប្បកាសា**តិ ទសសហស្សិលោកធាតុយា បកម្បនឱភាសបាតុភាវាទីហិ បាកដា។ យថាវុត្តភេទេសុ ឯវ សមយេសុ ឯកទេសំ បការន្តរេហិ សង្គហេត្វា ទស្សេតុំ **"យោ ចាយ"**ន្តិអាទិមាហ។ តថា ហិ ញាណកិច្ចសមយោ អត្តហិតប្បដិបត្តិសមយោ ច អភិសម្ពោធិសមយោ, អរិយតុណ្ហីភាវសមយោ ទិដ្ឋធម្មសុខវិហារសមយោ, ករុណាកិច្ចបរហិតប្បដិបត្តិធម្មិកថាសមយោ ទេសនាសមយោយេវ។

ករណវចនេន និទ្ទេសោ កតោតិ សម្ពន្ធោ។ **តត្ថា**តិ អភិធម្មវិនយេសុ។ **តថា**តិ ភុម្មករណេហិ។ **អធិករណត្ថោ** អាធារត្ថោ។ ភាវោ នាម កិរិយា, កិរិយាយ កិរិយន្តរលក្ខណំ **ភាវេនភាវលក្ខណំ**។ តត្ថ យថា កាលោ សភាវធម្មបរិច្ឆិន្នោ សយំ បរមត្ថតោ អវិជ្ជមានោបិ អាធារភាវេន បញ្ញាតោ តង្ខណប្បវត្តានំ តតោ បុព្ពេ បរតោ ច អភាវតោ "បុព្ពណ្ហេ ជាតោ, សាយន្ហេ គច្ឆតី"តិ ច អាទីសុ, សមូហោ ច អវយវវិនិមុត្តោ អវិជ្ជមានោបិ កប្បនាមត្តសិទ្ធោ អវយវានំ អាធារភាវេន បញ្ញាបីយតិ "រុក្ខេ សាខា, យវរាសិយំ សម្ភូតោ"តិអាទីសុ, ឯវំ ឥធាបីតិ ទស្សេន្តោ អាហ – **"អធិករណំ…បេ…. ធម្មាន"**ន្តិ។ យស្មិំ កាលេ, ធម្មបុញ្ជេ វា កាមាវចរំ កុសលំ ចិត្តំ ឧប្បន្នំ ហោតិ, តស្មិំ ឯវ កាលេ, ធម្មបុញ្ជេ ច ផស្សាទយោបិ ហោន្តីតិ អយញ្ហិ តត្ថ អត្ថោ។ យថា "គាវីសុ ទុយ្ហមានាសុ គតោ, ទុទ្ធាសុ អាគតោ"តិ ទោហនកិរិយាយ គមនកិរិយា លក្ខីយតិ, ឯវំ ឥធាបិ "យស្មិំ សមយេ, តស្មិំ សមយេ"តិ ច វុត្តេ "សតី"តិ អយមត្ថោ វិញ្ញាយមានោ ឯវ ហោតិ បទត្ថស្ស សត្តាវិរហាភាវតោតិ សមយស្ស សត្តាកិរិយាយ ចិត្តស្ស ឧប្បាទកិរិយា, ផស្សាទីនំ ភវនកិរិយា ច លក្ខីយតីតិ។ **យស្មិំ សមយេ**តិ យស្មិំ នវមេ ខណេ, យស្មិំ យោនិសោមនសិការាទិហេតុម្ហិ, បច្ចយសមវាយេ វា សតិ កាមាវចរំ កុសលំ ចិត្តំ ឧប្បន្នំ ហោតិ, តស្មិំយេវ ខណេ ហេតុម្ហិ បច្ចយសមវាយេ ច ផស្សាទយោបិ ហោន្តីតិ ឧភយត្ថ សមយសទ្ទេ ភុម្មនិទ្ទេសោ កតោ លក្ខណភូតភាវយុត្តោតិ ទស្សេន្តោ អាហ – **"ខណ…បេ…. លក្ខីយតី"**តិ។

ហេតុអត្ថោ ករណត្ថោ ច សម្ភវតិ "អន្នេន វសតិ, អជ្ឈេនេន វសតិ, ផរសុនា ឆិន្ទតិ, កុទាលេន ខណតី"តិអាទីសុ វិយ។ វីតិក្កមញ្ហិ សុត្វា ភិក្ខុសង្ឃំ សន្និបាតាបេត្វា ឱតិណ្ណេ វត្ថុស្មិំ តំ បុគ្គលំ បដិបុច្ឆិត្វា វិគរហិត្វា ច តំ តំ វត្ថុំ ឱតិណ្ណកាលំ អនតិក្កមិត្វា តេនេវ កាលេន សិក្ខាបទានិ បញ្ញាបេន្តោ ភគវា វិហរតិ សិក្ខាបទបញ្ញត្តិហេតុញ្ច អបេក្ខមានោ តតិយបារាជិកាទីសុ វិយ។

អច្ចន្តមេវ អារម្ភតោ បដ្ឋាយ យាវ ទេសនានិដ្ឋានំ បរហិតប្បដិបត្តិសង្ខាតេន **ករុណាវិហារេន។ តទត្ថជោតនត្ថ**ន្តិ អច្ចន្តសំយោគត្ថជោតនត្ថំ។ **ឧបយោគវចននិទ្ទេសោ កតោ** យថា "មាសំ អជ្ឈេតី"តិ។ **បោរាណា**តិ អដ្ឋកថាចរិយា។ **អភិលាបមត្តភេទោ**តិ វចនមត្តេន វិសេសោ។ តេន សុត្តវិនយេសុ វិភត្តិព្យត្តយោ កតោតិ ទស្សេតិ។

ឥទានិ "ភគវា"តិ ឥមស្ស អត្ថំ ទស្សេន្តោ អាហ – **"ភគវាតិ គរុ"**តិអាទិ។ **ភគវាតិ វចនំ សេដ្ឋ**ន្តិ សេដ្ឋវាចកំ វចនំ, សេដ្ឋគុណសហចរណំ សេដ្ឋន្តិ វុត្តំ។ អថ វា វុច្ចតីតិ វចនំ, អត្ថោ។ យស្មា យោ "ភគវា"តិ វចនេន

វចនីយោ អត្ថោ, សោ សេដ្ឋោតិ អត្ថោ។ **ភគវាតិ វចនមុត្តម**ន្តិ ឯត្ថាបិ ឯសេវ នយោ។ **គារវយុត្តោ**តិ គរុភាវយុត្តោ គរុគុណយោគតោ។ គរុករណំ វា សាតិសយំ អរហតីតិ គារវយុត្តោ, គារវារហោតិ អត្ថោ។ សិប្បាទិសិក្ខាបកា គរូ ហោន្តិ, ន ច គារវយុត្តា, អយំ បន តាទិសោ ន ហោតិ, តស្មា គរូតិ វត្វា គារវយុត្តោតិ វុត្តន្តិ កេចិ។ **វុត្តោយេវ**, ន ឥធ វត្តព្ពោ វិសុទ្ធិមគ្គស្ស តមិស្សា អដ្ឋកថាយ ឯកទេសភាវតោតិ អធិប្បាយោ។

ធម្មសរីរំ បច្ចក្ខំ ករោតីតិ "យោ វោ, អានន្ទ, មយា ធម្មោ ច វិនយោ ច ទេសិតោ បញ្ញត្តោ , សោ វោ មមច្ចយេន សត្ថា"តិ (ទី. និ. ២.២១៦) វចនតោ ធម្មស្ស សត្ថុភាវបរិយាយោ វិជ្ជតីតិ កត្វា វុត្តំ។ **វជិរសង្ឃាតសមានកាយោ** បរេហិ អភេជ្ជសរីរត្តា។ ន ហិ ភគវតោ រូបកាយេ កេនចិ សក្កា អន្តរាយោ កាតុន្តិ។ **ទេសនាសម្បត្តិំ និទ្ទិសតិ** វក្ខមានស្ស សកលសុត្តស្ស ឯវន្តិ និទ្ទិសនតោ។ **សាវកសម្បត្តិំ និទ្ទិសតិ** បដិសម្ភិទាបត្តេន បញ្ចសុ ឋានេសុ ភគវតា ឯតទគ្គេ ឋបិតេន មយា មហាសាវកេន សុតំ, តញ្ច ខោ មយា សុតំ, ន អនុស្សុតិកំ, ន បរម្បរាភតន្តិ ឥមស្ស អត្ថស្ស ទីបនតោ។ **កាលសម្បត្តិំ និទ្ទិសតិ** "ភគវា"តិ បទស្ស សន្និធានេ បយុត្តស្ស សមយសទ្ទស្ស កាលស្ស ពុទ្ធុប្បាទប្បដិមណ្ឌិតភាវទីបនតោ ។ ពុទ្ធុប្បាទបរមា ហិ កាលសម្បទា។ តេនេតំ វុច្ចតិ –

"កប្បកសាយេ កលិយុគេ, ពុទ្ធុប្បាទោ អហោ មហច្ឆរិយំ;
ហុតាវហមជ្ឈេ ជាតំ, សមុទិតមករន្ទមរវិន្ទ"ន្តិ។ (ទី. និ. ដី. ១.១; សំ. និ. ដី. ១.១.១ ទេវតាសំយុត្ត);

ភគវាតិ ទេសកសម្បត្តិំ និទ្ទិសតិ គុណវិសិដ្ឋសត្តុត្តមគរុគារវាធិវចនភាវតោ។

ឯវំនាមកេ នគរេតិ កថំ បនេតំ នគរំ ឯវំនាមកំ ជាតន្តិ? វុច្ចតេ, យថា កាកន្ទស្ស ឥសិនោ និវាសដ្ឋានេ មាបិតា នគរី កាកន្ទី, មាកន្ទស្ស និវាសដ្ឋានេ មាបិតា មាកន្ទី, កុសម្ពស្ស និវាសដ្ឋានេ មាបិតា កោសម្ពីតិ វុច្ចតិ, ឯវំ សវត្ថស្ស ឥសិនោ និវាសដ្ឋានេ មាបិតា នគរី សាវត្ថីតិ វុច្ចតិ។ ឯវំ តាវ អក្ខរចិន្តកា វទន្តិ។ អដ្ឋកថាចរិយា បន ភណន្តិ – "យំ កិញ្ចិ មនុស្សានំ ឧបភោគបរិភោគំ, សព្ពមេត្ថ អត្ថី"តិ សាវត្ថិ។ សត្ថសមាយោគេ ច 'កឹ ភណ្ឌមត្ថី'តិ បុច្ឆិតេ 'សព្ពមត្ថី'តិ វចនមុបាទាយ សាវត្ថិ។

"សព្ពទា សព្ពូបករណំ, សាវត្ថិយំ សមោហិតំ;
តស្មា សព្ពមុបាទាយ, សាវត្ថីតិ បវុច្ចតិ។ (ម. និ. អដ្ឋ. ១.១៤; ខុ. បា. អដ្ឋ. ៥.មង្គលសុត្តវណ្ណនា; ឧទា. អដ្ឋ. ៥; បដិ. ម. ២.១.១៨៤);

"កោសលានំ បុរំ រម្មំ, ទស្សនេយ្យំ មនោរមំ;
ទសហិ សទ្ទេហិ អវិវិត្តំ, អន្នបានសមាយុតំ។

"វុទ្ធិំ វេបុល្លតំ បត្តំ, ឥទ្ធំ ផីតំ មនោរមំ;
អាឡកមន្ទាវ ទេវានំ, សាវត្ថិបុរមុត្តម"ន្តិ។ (ម. និ. អដ្ឋ. ១.១៤; ខុ. បា. អដ្ឋ. ៥.មង្គលសុត្តវណ្ណនា);

អវិសេសេនាតិ ន វិសេសេន, វិហារភាវសាមញ្ញេនាតិ អត្ថោ។ **ឥរិយាបថវិហារោ...បេ.... វិហារេសូ**តិ ឥរិយាបថវិហារោ ទិព្ពវិហារោ ព្រហ្មវិហារោ អរិយវិហារោតិ ឯតេសុ ចតូសុ វិហារេសុ។ **សមង្គិបរិទីបន**ន្តិ សមង្គិភាវបរិទីបនំ។ **ឯត**ន្តិ វិហរតីតិ ឯតំ បទំ។ តថា ហិ តំ "ឥធេកច្ចោ គិហិសំសដ្ឋោ វិហរតិ សហនន្ទី សហសោកី"តិអាទីសុ (សំ. និ. ៤.២៤១) ឥរិយាបថវិហារេ អាគតំ, "យស្មិំ សមយេ, ភិក្ខវេ, ភិក្ខុ វិវិច្ចេវ កាមេហិ ... បឋមំ ឈានំ ឧបសម្បជ្ជ វិហរតី"តិអាទីសុ (ធ. ស. ៤៩៩; វិភ. ៦២៤) ទិព្ពវិហារេ, "សោ មេត្តាសហគតេន ចេតសា ឯកំ ទិសំ ផរិត្វា វិហរតី"តិអាទីសុ (ទី. និ. ១.៥៥៦; ៣.៣០៨; ម. និ. ១.៧៧, ៤៥៩, ៥០៩; ២.៣០៩, ៣១៥, ៤៥១, ៤៧១; ៣.២៣០, វិភ. ៦៤២, ៦៤៣) ព្រហ្មវិហារេ, "សោ ខោហំ, អគ្គិវេស្សន, តស្សាយេវ កថាយ បរិយោសានេ តស្មិំយេវ បុរិមស្មិំ សមាធិនិមិត្តេ អជ្ឈត្តមេវ ចិត្តំ សណ្ឋបេមិ សន្និសាទេមិ ឯកោទិំ ករោមិ, សមាទហាមិ, យេន សុទំ និច្ចកប្បំ វិហរាមី"តិអាទីសុ (ម. និ. ១.៣៨៧) អរិយវិហារេ។

តត្ថ ឥរិយនំ បវត្តនំ ឥរិយា, កាយប្បយោគោ។ តស្សា បវត្តនូបាយភាវតោ ឋានាទិ **ឥរិយាបថោ**។ ឋានសមង្គី វា ហិ កាយេន កិញ្ចិ ករេយ្យ គមនាទីសុ អញ្ញតរសមង្គី វា។ អថ វា ឥរិយតិ បវត្តតិ ឯតេន អត្តភាវោ, កាយកិច្ចំ វាតិ ឥរិយា, តស្សា បវត្តិយា ឧបាយភាវតោ បថោតិ ឥរិយាបថោ, ឋានាទិ ឯវ។ សោ ច អត្ថតោ គតិនិវត្តិអាទិអាការេន បវត្តោ ចតុសន្តតិរូបប្បពន្ធោ ឯវ។ វិហរណំ, វិហរតិ ឯតេនាតិ វា **វិហារោ**។ ទិវិ ភវោ ទិព្ពោ, តត្ថ ពហុលប្បវត្តិយា ព្រហ្មបារិសជ្ជាទិទេវលោកេ ភវោតិ អត្ថោ។ តត្ថ យោ ទិព្ពានុភាវោ, តទត្ថាយ សំវត្តតីតិ វា

ទិព្ពោ, អភិញ្ញាភិនីហារវសេន មហាគតិកត្តា វា ទិព្ពោ, ទិព្ពោ ច សោ វិហារោ ចាតិ **ទិព្ពវិហារោ**, ចតស្សោ រូបាវចរសមាបត្តិយោ។ អរូបសមាបត្តិយោបិ ឯត្ថេវ សង្គហំ គច្ឆន្តិ។ ព្រហ្មានំ, ព្រហ្មានោ វា វិហារា **ព្រហ្មវិហារា**, ចតស្សោ អប្បមញ្ញាយោ។ អរិយោ, អរិយានំ វា វិហារោ **អរិយវិហារោ**, ចត្តារិ សាមញ្ញផលានិ។ **សោ ហិ ឯកំ ឥរិយាបថពាធន**ន្តិអាទិ យទិបិ ភគវា ឯកេនបិ ឥរិយាបថេន ចិរតរំ កាលំ អត្តភាវំ បវត្តេតុំ សក្កោតិ, តថាបិ ឧបាទិន្នកសរីរស្ស អយំ សភាវោតិ ទស្សេតុំ វុត្តំ។ យស្មា វា ភគវា យត្ថ កត្ថចិ វសន្តោ វេនេយ្យានំ ធម្មំ ទេសេន្តោ នានាសមាបត្តីហិ ច កាលំ វីតិនាមេន្តោ វសតីតិ សត្តានំ អត្តនោ ច វិវិធហិតសុខំ ហរតិ ឧបនេតិ ឧប្បាទេតិ, តស្មា វិវិធំ ហរតីតិ វិហរតីតិ ឯវមេត្ថ អត្ថោ វេទិតព្ពោ។

ជេតស្ស រាជកុមារស្សាតិ ឯត្ថ អត្តនោ បច្ចត្ថិកជនំ ជិនាតីតិ ជេតោ។ សោតសទ្ទោ វិយ ហិ កត្តុសាធនោ ជេតសទ្ទោ។ អថ វា រញ្ញា បសេនទិកោសលេន អត្តនោ បច្ចត្ថិកជនេ ជិតេ ជាតោតិ ជេតោ។ រញ្ញោ ហិ ជយំ អារោបេត្វា កុមារោ ជិតវាតិ ជេតោតិ វុត្តោ។ មង្គលកាមតាយ វា តស្ស ឯវំនាមមេវ កតន្តិ ជេតោ។ មង្គលកាមតាយ ហិ ជេយ្យោតិ ឯតស្មិំ អត្ថេ ជេតោតិ វុត្តំ។ **វិត្ថារោ បនា**តិអាទិនា "អនាថបិណ្ឌិកស្ស អារាមេ"តិ ឯត្ថ សុទត្តោ នាម សោ, គហបតិ, មាតាបិតូហិ កតនាមវសេន, សព្ពកាមសមិទ្ធតាយ បន វិគតមច្ឆេរតាយ ករុណាទិគុណសមង្គិតាយ ច និច្ចកាលំ អនាថានំ បិណ្ឌមទាសិ។ តេន អនាថបិណ្ឌិកោតិ សង្ខំ គតោ។ អារមន្តិ ឯត្ថ បាណិនោ, វិសេសេន វា បព្ពជិតាតិ **អារាមោ**, តស្ស បុប្ផផលាទិសោភាយ នាតិទូរនច្ចាសន្នតាទិបញ្ចវិធសេនាសនង្គសម្បត្តិយា ច តតោ តតោ អាគម្ម រមន្តិ អភិរមន្តិ, អនុក្កណ្ឋិតា ហុត្វា និវសន្តីតិ អត្ថោ។ វុត្តប្បការាយ វា សម្បត្តិយា តត្ថ តត្ថ គតេបិ អត្តនោ អព្ភន្តរំយេវ អានេត្វា រមេតីតិ អារាមោ។ សោ ហិ អនាថបិណ្ឌិកេន គហបតិនា ជេតស្ស រាជកុមារស្ស ហត្ថតោ អដ្ឋារសហិរញ្ញកោដីហិ សន្ថរេន កិណិត្វា អដ្ឋារសហិរញ្ញកោដីហិ សេនាសនានិ ការាបេត្វា អដ្ឋារសហិរញ្ញកោដីហិ វិហារមហំ និដ្ឋាបេត្វា ឯវំ ចតុបញ្ញាសហិរញ្ញកោដិបរិច្ចាគេន ពុទ្ធប្បមុខស្ស ភិក្ខុសង្ឃស្ស និយ្យាតិតោ, តស្មា "អនាថបិណ្ឌិកស្ស អារាមោ"តិ វុច្ចតីតិ ឥមមត្ថំ និទស្សេតិ។

តត្ថាតិ "ឯកំ សមយំ ភគវា សាវត្ថិយំ វិហរតិ ជេតវនេ អនាថបិណ្ឌិកស្ស អារាមេ"តិ យំ វុត្តំ វាក្យំ, តត្ថ។ **សិយា**តិ កស្សចិ ឯវំ បរិវិតក្កោ សិយា, វក្ខមានាការេន កទាចិ ចោទេយ្យ វាតិ អត្ថោ។ **អថ តត្ថ វិហរតី**តិ យទិ ជេតវនេ អនាថបិណ្ឌិកស្ស អារាមេ វិហរតិ។ **ន វត្តព្ព**ន្តិ នានាឋានភូតត្តា សាវត្ថិជេតវនានំ, "ឯកំ សមយ"ន្តិ ច វុត្តត្តាតិ អធិប្បាយោ។ ឥទានិ ចោទកោ តមេវ អត្តនោ អធិប្បាយំ **"ន ហិ សក្កា"**តិអាទិនា វិវរតិ។ ឥតរោ សព្ពមេតំ អវិបរីតំ អត្ថំ អជានន្តេន តយា វុត្តន្តិ ទស្សេន្តោ **"ន ខោ បនេតំ ឯវំ ទដ្ឋព្ព"**ន្តិអាទិមាហ។ តត្ថ **ឯត**ន្តិ "សាវត្ថិយំ វិហរតិ ជេតវនេ អនាថបិណ្ឌិកស្ស អារាមេ"តិ ឯតំ វចនំ។ **ឯវ**ន្តិ "យទិ តាវ ភគវា"តិអាទិនា យំ តំ ភវតា ចោទិតំ, តំ អត្ថតោ ឯវំ ន ខោ បន ទដ្ឋព្ពំ, ន ឧភយត្ថ អបុព្ពំ អចរិមំ វិហារទស្សនត្ថន្តិ អត្ថោ។ ឥទានិ អត្តនា យថាធិប្បេតំ អវិបរីតមត្ថំ, តស្ស ច បដិកច្ចេវ វុត្តភាវំ, តេន ច អប្បដិវិទ្ធតំ បកាសេន្តោ **"ននុ អវោចុម្ហ...បេ.... ជេតវនេ"**តិ អាហ។ ឯវម្បិ "ជេតវនេ អនាថបិណ្ឌិកស្ស អារាមេ វិហរតិ"ច្ចេវ វត្តព្ពំ, ន "សាវត្ថិយ"ន្តិ ចោទនំ មនសិ កត្វា វុត្តំ – **"គោចរគាមនិទស្សនត្ថ"**ន្តិអាទិ។

អវស្សញ្ចេត្ថ គោចរគាមកិត្តនំ កត្តព្ពំ។ តថា ហិ តំ យថា ជេតវនាទិកិត្តនំ បព្ពជិតានុគ្គហករណាទិអនេកប្បយោជនំ, ឯវំ គោចរគាមកិត្តនម្បិ គហដ្ឋានុគ្គហករណាទិវិវិធបយោជនន្តិ ទស្សេន្តោ **"សាវត្ថិវចនេនា"**តិអាទិមាហ។ តត្ថ បច្ចយគ្គហណេន ឧបសង្កមបយិរុបាសនានំ ឱកាសទានេន ធម្មទេសនាយ សរណេសុ សីលេសុ ច បតិដ្ឋាបនេន យថូបនិស្សយំ ឧបរិវិសេសាធិគមាវហនេន ច **គហដ្ឋានុគ្គហករណំ**, ឧគ្គហបរិបុច្ឆានំ កម្មដ្ឋានានុយោគស្ស ច អនុរូបវសនដ្ឋានបរិគ្គហេនេត្ថ **បព្ពជិតានុគ្គហករណំ** វេទិតព្ពំ។ **ករុណាយ ឧបគមនំ**, ន លាភាទិនិមិត្តំ។ **បញ្ញាយ អបគមនំ**, ន វិរោធាទិនិមិត្តន្តិ ឧបគមនាបគមនានំ និរុបក្កិលេសតំ វិភាវេតិ។ **ធម្មិកសុខំ** នាម អនវជ្ជសុខំ។ **ទេវតានំ ឧបការពហុលតា** ជនវិវិត្តតាយ។ បចុរជនវិវិត្តញ្ហិ ឋានំ ទេវា ឧបសង្កមិតព្ពំ មញ្ញន្តិ។ **តទត្ថបរិនិប្ផាទន**ន្តិ លោកត្ថនិប្ផាទនំ, ពុទ្ធកិច្ចសម្បាទនន្តិ អត្ថោ។ **ឯវមាទិនា**តិ **អាទិ**-សទ្ទេន សាវត្ថិកិត្តនេន រូបកាយស្ស អនុគ្គណ្ហនំ ទស្សេតិ, ជេតវនាទិកិត្តនេន ធម្មកាយស្ស។ តថា បុរិមេន បរាធីនកិរិយាករណំ, ទុតិយេន អត្តាធីនកិរិយាករណំ។ បុរិមេន វា ករុណាកិច្ចំ, ឥតរេន បញ្ញាកិច្ចំ។ បុរិមេន ចស្ស បរមាយ អនុកម្បាយ សមន្នាគមំ, បច្ឆិមេន បរមាយ ឧបេក្ខាយ សមន្នាគមំ ទីបេតិ។ ភគវា ហិ សព្ពសត្តេ បរមាយ អនុកម្បាយ អនុកម្បតិ, ន ច តត្ថ សិនេហទោសានុបតិតោ បរមុបេក្ខកភាវតោ។ ឧបេក្ខកោ ច ន បរហិតសុខករណេ អប្បោស្សុក្កោ មហាការុណិកភាវតោ។ តស្ស មហាការុណិកតាយ លោកនាថតា, ឧបេក្ខកតាយ អត្តនាថតា។

តថា ហេស ពោធិសត្តភូតោ មហាករុណាយ សញ្ចោទិតមានសោ សកលលោកហិតាយ ឧស្សុក្កមាបន្នោ មហាភិនីហារតោ បដ្ឋាយ តទត្ថនិប្ផាទនត្ថំ បុញ្ញញាណសម្ភារេ សម្បាទេន្តោ អបរិមិតំ កាលំ អនប្បកំ

ទុក្ខមនុភោសិ, ឧបេក្ខកតាយ សម្មា បតិតេហិ ទុក្ខេហិ ន វិកម្បិតតា។ មហាការុណិកតាយ សំសារាភិមុខតា, ឧបេក្ខកតាយ តតោ និព្ពិន្ទនា។ តថា ឧបេក្ខកតាយ និព្ពានាភិមុខតា, មហាការុណិកតាយ តទធិគមោ។ តថា មហាការុណិកតាយ បរេសំ អហឹសាបនំ, ឧបេក្ខកតាយ សយំ បរេហិ អភាយនំ។ មហាការុណិកតាយ បរំ រក្ខតោ អត្តនោ រក្ខណំ, ឧបេក្ខកតាយ អត្តានំ រក្ខតោ បរេសំ រក្ខណំ។ តេនស្ស អត្តហិតាយ បដិបន្នាទីសុ ចតុត្ថបុគ្គលភាវោ សិទ្ធោ ហោតិ។ តថា មហាការុណិកតាយ សច្ចាធិដ្ឋានស្ស ច ចាគាធិដ្ឋានស្ស ច បារិបូរី, ឧបេក្ខកតាយ ឧបសមាធិដ្ឋានស្ស ច បញ្ញាធិដ្ឋានស្ស ច បារិបូរី ។ ឯវំ បុរិសុទ្ធាសយប្បយោគស្ស មហាការុណិកតាយ លោកហិតត្ថមេវ រជ្ជសម្បទាទិភវសម្បត្តិយា ឧបគមនំ, ឧបេក្ខកតាយ តិណាយបិ អមញ្ញមានស្ស តតោ អបគមនំ។ ឥតិ សុវិសុទ្ធឧបគមាបគមស្ស មហាការុណិកតាយ លោកហិតត្ថមេវ ទានវសេន សម្បត្តីនំ បរិច្ចជនា, ឧបេក្ខកតាយ ចស្ស ផលស្ស អត្តនោ អបច្ចាសីសនា។ ឯវំ សមុទាគមនតោ បដ្ឋាយ អច្ឆរិយព្ភុតគុណសមន្នាគតស្ស មហាការុណិកតាយ បរេសំ ហិតសុខត្ថំ អតិទុក្ករការិតា, ឧបេក្ខកតាយ កាយម្បិ អនលង្ការិតា។

តថា មហាការុណិកតាយ ចរិមត្តភាវេ ជិណ្ណាតុរមតទស្សនេន សញ្ជាតសំវេគោ, ឧបេក្ខកតាយ ឧឡារេសុ ទេវភោគសទិសេសុ ភោគេសុ និរបេក្ខោ មហាភិនិក្ខមនំ និក្ខមិ។ តថា មហាការុណិកតាយ “កិច្ឆំ វតាយំ លោកោ អាបន្នោ”តិអាទិនា (ទី. និ. ២.៥៧; សំ. និ. ២.៤, ១០) ករុណាមុខេនេវ វិបស្សនារម្ភោ, ឧបេក្ខកតាយ ពុទ្ធភូតស្ស សត្ត សត្តាហានិ វិវេកសុខេនេវ វីតិនាមនំ។ មហាការុណិកតាយ ធម្មគម្ភីរតំ បច្ចវេក្ខិត្វា ធម្មទេសនាយ អប្បោស្សុក្កនំ អាបជ្ជិត្វាបិ មហាព្រហ្មុនោ អជ្ឈេសនាបទេសេន ឱកាសករណំ, ឧបេក្ខកតាយ បញ្ចវគ្គិយាទិវេនេយ្យានំ អននុរូបសមុទាចារេបិ អនញ្ញថាភាវោ។ មហាការុណិកតាយ កត្ថចិ បដិឃាតាភាវេនស្ស សព្ពត្ថ អមិត្តសញ្ញាភាវោ, ឧបេក្ខកតាយ កត្ថចិបិ អនុរោធាភាវេន សព្ពត្ថ សិនេហសន្ថវាភាវោ។ មហាការុណិកតាយ បរេសំ បសាទនា, ឧបេក្ខកតាយ បសន្នាការេហិ ន វិកម្បនា។ មហាការុណិកតាយ ធម្មានុរាគាភាវេន តត្ថ អាចរិយមុដ្ឋិអភាវោ, ឧបេក្ខកតាយ សាវកានុរាគាភាវេន បរិវារបរិកម្មតាភាវោ។ មហាការុណិកតាយ ធម្មំ ទេសេតុំ បរេហិ សំសត្តមុបគច្ឆតោបិ ឧបេក្ខកតាយ ន តត្ថ អភិរតិ។ មហាការុណិកតាយ គាមាទីនំ អាសន្នដ្ឋានេ វសតោបិ ឧបេក្ខកតាយ អរញ្ញដ្ឋានេ ឯវ វិហរណំ។ តេន វុត្តំ – “**បុរិមេនស្ស បរមាយ អនុកម្បាយ សមន្នាគមំ ទីបេតី**”តិ។

តន្តិ តត្រាតិ បទំ។ “ទេសកាលបរិទីបន”ន្តិ យេ ទេសកាលា ឥធ វិហរណកិរិយាវិសេសនភាវេន វុត្តា, តេសំ បរិទីបនន្តិ ទស្សេន្តោ “**យំ សមយំ…បេ…. ទីបេតី**”តិ អាហ។ តំ-សទ្ទោ ហិ វុត្តស្ស អត្ថស្ស បដិនិទ្ទេសោ, តស្មា ឥធ កាលស្ស ទេសស្ស វា បដិនិទ្ទេសោ ភវិតុមរហតិ, ន អញ្ញស្ស។ អយំ តាវ តត្រ-សទ្ទស្ស បដិនិទ្ទេសភាវេ អត្ថវិភាវនា។ យស្មា បន ឦទិសេសុ ឋានេសុ តត្រ-សទ្ទោ ធម្មទេសនាវិសិដ្ឋំ ទេសកាលញ្ច វិភាវេតិ, តស្មា វុត្តំ – “**ភាសិតព្ពយុត្តេ វា ទេសកាលេ ទីបេតី**”តិ។ តេន **តត្រា**តិ យត្រ ភគវា ធម្មទេសនត្ថំ ភិក្ខូ អាលបតិ ភាសតិ, តាទិសេ ទេសេ, កាលេ វាតិ អត្ថោ។ **ន ហី**តិអាទិនា តមេវត្ថំ សមត្ថេតិ។ ននុ ច យត្ថ ឋិតោ ភគវា “អកាលោ ខោ តាវា”តិអាទិនា ពាហិយស្ស ធម្មទេសនំ បដិក្ខិបិ, តត្ថេវ អន្តរវីថិយំ ឋិតោ តស្ស ធម្មំ ទេសេសីតិ? សច្ចមេតំ, អទេសេតព្ពកាលេ អទេសនាយ ឥទំ ឧទាហរណំ។ តេនេវាហ – “**អកាលោ ខោ តាវា**”តិ។

យំ បន តត្ថ វុត្តំ – “អន្តរឃរំ បវិដ្ឋម្ហា”តិ, តម្បិ តស្ស អកាលភាវស្សេវ បរិយាយេន ទស្សនត្ថំ វុត្តំ។ តស្ស ហិ តទា អទ្ធានបរិស្សមេន រូបកាយេ អកម្មញ្ញតា អហោសិ, ពលវបីតិវេគេន នាមកាយេ។ តទុភយស្ស វូបសមំ អាគមេន្តោ បបញ្ចបរិហារត្ថំ ភគវា “អកាលោ ខោ”តិ បរិយាយេន បដិក្ខិបិ។ អទេសេតព្ពទេសេ អទេសនាយ បន ឧទាហរណំ “អថ ខោ ភគវា មគ្គា ឱក្កម្ម អញ្ញតរស្មិំ រុក្ខមូលេ និសីទិ (សំ. និ. ២.១៥៤), វិហារបច្ឆាយាយំ បញ្ញត្តេ អាសនេ និសីទី”តិ (ទី. និ. ១.៣៦៣) ច ឯវមាទិកំ ឥធ អាទិសទ្ទេន សង្គហិតំ។ “អថ ខោ សោ, ភិក្ខវេ, ពាលោ ឥធ បុព្ពេ នេសាទោ ឥធ បាបានិ កម្មានិ ករិត្វា”តិអាទីសុ (ម. និ. ៣.២៥១) បទបូរណមត្តេ ខោ-សទ្ទោ, “ទុក្ខំ ខោ អគារវោ វិហរតិ អប្បតិស្សោ”តិអាទីសុ (អ. និ. ៤.២១) អវធារណេ, “កិត្តាវតា នុ ខោ, អាវុសោ, សត្ថុ បវិវិត្តស្ស វិហរតោ សាវកា វិវេកំ នានុសិក្ខន្តី”តិអាទីសុ (ម. និ. ១.៣១) អាទិកាលត្ថេ, វាក្យារម្ភេតិ អត្ថោ។ តត្ថ បទបូរណេន វចនាលង្ការមត្តំ កតំ ហោតិ, អាទិកាលត្ថេន វាក្យស្ស ឧបញ្ញាសមត្តំ។ អវធារណត្ថេន បន និយមទស្សនំ, តស្មា អាមន្តេសិ ឯវាតិ អាមន្តនេ និយមោ ទស្សិតោ ហោតិ។

ភគវាតិ លោកគរុទីបនន្តិ កស្មា វុត្តំ, ននុ បុព្ពេបិ ភគវាសទ្ទស្ស អត្ថោ វុត្តោតិ? យទិបិ វុត្តោ, តំ បនស្ស យថាវុត្តេ ឋានេ វិហរណកិរិយាយ កត្តុ វិសេសទស្សនត្ថំ កតំ, ន អាមន្តនកិរិយាយ, ឥធ បន អាមន្តនកិរិយាយ, តស្មា តទត្ថំ បុន “ភគវា”តិ បាឡិយំ វុត្តន្តិ តស្សត្ថំ ទស្សេតុំ “ភគវាតិ លោកគរុទីបន”ន្តិ អាហ។ តេន លោកគរុភាវតោ តទនុរូបំ បដិបត្តឹ បត្ថេន្តោ អត្តនោ សន្តិកំ ឧបគតានំ ភិក្ខូនំ អជ្ឈាសយានុរូបំ ធម្មំ ទេសេតុំ តេ អាមន្តេសីតិ ទស្សេតិ។ **កថាសវនយុត្តបុគ្គលវចន**ន្តិ វក្ខមានាយ ចិត្តបរិយាទានទេសនាយ

សវនយោគ្គបុគ្គលវចនំ។ ចតូសុបិ បរិសាសុ ភិក្ខូ ឯវ ឯទិសានំ ទេសនានំ វិសេសេន ភាជនភូតាតិ សាតិសយំ សាសនសម្បដិគ្គាហកភាវទស្សនត្ថំ ឥធ ភិក្ខុគ្គហណន្តិ ទស្សេត្វា ឥទានិ សទ្ទត្ថំ ទស្សេតុំ **“អបិចា”**តិអាទិមាហ។ តត្ថ **ភិក្ខកោតិ ភិក្ខូ**តិ ភិក្ខនធម្មតាយ ភិក្ខូតិ អត្ថោ។ **ភិក្ខាចរិយំ អជ្ឈុបគតោ**តិ ពុទ្ធាទីហិ អជ្ឈុបគតំ ភិក្ខាចរិយំ, ឧញ្ឆាចរិយំ, អជ្ឈុបគតត្តា អនុដ្ឋិតត្តា ភិក្ខុ។ យោ ហិ អប្បំ វា មហន្តំ វា ភោគក្ខន្ធំ បហាយ អគារស្មា អនគារិយំ បព្ពជិតោ, សោ កសិគោរក្ខាទិជីវិកាកប្បនំ ហិត្វា លិង្គសម្បដិច្ឆនេនេវ ភិក្ខាចរិយំ អជ្ឈុបគតត្តា ភិក្ខុ, បរប្បដិពទ្ធជីវិកត្តា វា វិហារមជ្ឈេ កាជភត្តំ ភុញ្ជមានោបិ ភិក្ខាចរិយំ អជ្ឈុបគតោតិ ភិក្ខុ, បិណ្ឌិយាលោបភោជនំ និស្សាយ បព្ពជ្ជាយ ឧស្សាហជាតត្តា វា ភិក្ខាចរិយំ អជ្ឈុបគតោតិ ភិក្ខូតិ ឯវមេត្ថ អត្ថោ ទដ្ឋព្ពោ។ **អាទិនា នយេនា**តិ “ឆិន្នភិន្នបដធរោតិ ភិក្ខុ, ភិន្ទតិ បាបកេ អកុសលេ ធម្មេតិ ភិក្ខុ, ភិន្នត្តា បាបកានំ អកុសលានំ ធម្មានំ ភិក្ខូ”តិអាទិនា (វិភ. ៥១០) **វិភង្គេ** អាគតនយេន។ **ញាបនេ**តិ អវពោធនេ, បដិវេទនេតិ អត្ថោ។

ភិក្ខនសីលតាតិ ភិក្ខនេន ជីវនសីលតា, ន កសិវាណិជ្ជាទិនា ជីវនសីលតា។ **ភិក្ខនធម្មតា**តិ “ឧទ្ទិស្ស អរិយា តិដ្ឋន្តី”តិ (ជា. ១.៧.៥៩) ឯវំ វុត្តា ភិក្ខនសភាវតា, ន យាចនកោហញ្ញសភាវតា។ **ភិក្ខនេ សាធុការិតា**តិ “ឧត្តិដ្ឋេ នប្បមជ្ជេយ្យា”តិ (ធ. ប. ១៦៨) វចនំ អនុស្សរិត្វា តត្ថ អប្បមជ្ជនា។ អថ វា **សីលំ** នាម បកតិសភាវោ, ឥធ បន តទធិដ្ឋានំ។ **ធម្មោ**តិ វតំ។ **សាធុការិតា**តិ សក្កច្ចការិតា អាទរកិរិយា។ **ហីនាធិកជនសេវិត**ន្តិ យេ ភិក្ខុភាវេ ឋិតាបិ ជាតិមទាទិវសេន ឧទ្ធតា ឧន្នឡា, យេ ច គិហិភាវេ បរេសំ អធិកភាវម្បិ អនុបគតត្តា ភិក្ខាចរិយំ បរមការុញ្ញតំ មញ្ញន្តិ, តេសំ ឧភយេសម្បិ យថាក្កមំ “ភិក្ខវោ”តិ វចនេន ហីនជនេហិ ទលិទ្ទេហិ បរមការុញ្ញតំ បត្តេហិ បរកុលេសុ ភិក្ខាចរិយាយ ជីវិកំ កប្បេន្តេហិ សេវិតំ វុត្តិំ បកាសេន្តោ **ឧទ្ធតភាវនិគ្គហំ ករោតិ**។ អធិកជនេហិ ឧឡារភោគខត្តិយកុលាទិតោ បព្ពជិតេហិ ពុទ្ធាទីហិ អាជីវវិសោធនត្ថំ សេវិតំ វុត្តិំ បកាសេន្តោ ទីនភាវនិគ្គហំ ករោតីតិ យោជេតព្ពំ។ យស្មា “ភិក្ខវោ”តិ វចនំ អាមន្តនភាវតោ អភិមុខីករណំ, បករណតោ សាមត្ថិយតោ ច សុស្សូសាជននំ សក្កច្ចសវនមនសិការនិយោជនញ្ច ហោតិ, តស្មា តមត្ថំ ទស្សេន្តោ **“ភិក្ខវោតិ ឥមិនា”**តិអាទិមាហ។ តត្ថ **សាធុកំ សវនមនសិការេ**តិ សាធុកសវនេ សាធុកមនសិការេ ច។ កថំ បន បវត្តិតា សវនាទយោ សាធុកំ បវត្តិតា ហោន្តីតិ? “អទ្ធា ឥមាយ សម្មាបដិបត្តិយា សកលសាសនសម្បត្តិ ហត្ថគតា ភវិស្សតី”តិ អាទរគារវយោគេន កថាទីសុ អបរិភវាទិនា ច។ វុត្តញ្ហិ “បញ្ចហិ, ភិក្ខវេ, ធម្មេហិ សមន្នាគតោ សុណន្តោ សទ្ធម្មំ ភព្ពោ និយាមំ ឱក្កមិតុំ កុសលេសុ ធម្មេសុ សម្មត្តំ។ កតមេហិ បញ្ចហិ? កថំ ន បរិភោតិ, កថិតំ ន បរិភោតិ, ន អត្តានំ បរិភោតិ, អវិក្ខិត្តចិត្តោ ធម្មំ សុណាតិ ឯកគ្គចិត្តោ, យោនិសោ ច មនសិករោតិ។ ឥមេហិ ខោ, ភិក្ខវេ, បញ្ចហិ ធម្មេហិ សមន្នាគតោ សុណន្តោ សទ្ធម្មំ ភព្ពោ និយាមំ ឱក្កមិតុំ កុសលេសុ ធម្មេសុ សម្មត្ត”ន្តិ (អ. និ. ៥.១៥១)។ តេនេវាហ – **“សាធុកំ សវនមនសិការាយត្តា ហិ សាសនសម្បត្តី”**តិ។

បុព្ពេ សព្ពបរិសាសាធារណត្តេបិ ភគវតោ ធម្មទេសនាយ “ជេដ្ឋសេដ្ឋា”តិអាទិនា ភិក្ខូនំ ឯវ អាមន្តនេ ការណំ ទស្សេត្វា ឥទានិ ភិក្ខូ អាមន្តេត្វាវ ធម្មទេសនាយ បយោជនំ ទស្សេតុំ **“កិមត្ថំ បន ភគវា”**តិ ចោទនំ សមុដ្ឋាបេតិ។ តត្ថ **អញ្ញំ ចិន្តេន្តា**តិ អញ្ញវិហិតា។ **វិក្ខិត្តចិត្តា**តិ អសមាហិតចិត្តា។ **ធម្មំ បច្ចវេក្ខន្តា**តិ ហិយ្យោ តតោ បរំ ទិវសេសុ វា សុតធម្មំ បតិ បតិ មនសា អវេក្ខន្តា។ ភិក្ខូ អាមន្តេត្វា ធម្មេ ទេសិយមានេ អាទិតោ បដ្ឋាយ ទេសនំ សល្លក្ខេតុំ សក្កោន្តីតិ ឥមមត្ថំ ព្យតិរេកមុខេន ទស្សេតុំ **“តេ អនាមន្តេត្វា”**តិអាទិ វុត្តំ។

ភិក្ខវោតិ ចេត្ថ សន្ធិវសេន ឥ-ការលោបោ ទដ្ឋព្ពោ។ **ភិក្ខវោ ឥតី**តិ អយំ **ឥតិ**-សទ្ទោ ហេតុបរិសមាបនាទិអត្ថបទត្ថវិបរិយាយបការាវធារណនិទស្សនាទិអនេកត្ថប្បភេទោ។ តថា ហេស “រុប្បតីតិ ខោ, ភិក្ខវេ, តស្មា រូបន្តិ វុច្ចតី”តិអាទីសុ (សំ. និ. ៣.៧៩) ហេត្វត្ថេ ទិស្សតិ។ “តស្មាតិហ មេ, ភិក្ខវេ, ធម្មទាយាទា ភវថ, មា អាមិសទាយាទា។ អត្ថិ មេ តុម្ហេសុ អនុកម្បា។ កិន្តិ មេ សាវកា ធម្មទាយាទា ភវេយ្យុំ, នោ អាមិសទាយាទា”តិអាទីសុ (ម. និ. ១.១៨) បរិសមាបនេ។ “ឥតិ វា ឥតិ ឯវរូបា នច្ចគីតវាទិតវិសូកទស្សនា បដិវិរតោ”តិអាទីសុ (ទី. និ. ១.១៣) អាទិអត្ថេ។ “មាគណ្ឌិយោតិ តស្ស ព្រាហ្មណស្ស សង្ខា សមញ្ញា បញ្ញត្តិ វោហារោ នាមំ នាមកម្មំ នាមធេយ្យំ និរុត្តិ ព្យញ្ជនមភិលាបោ”តិអាទីសុ (មហានិ. ៧៣, ៧៥) បទត្ថវិបរិយាយេ។ “ឥតិ ខោ, ភិក្ខវេ, សប្បដិភយោ ពាលោ, អប្បដិភយោ បណ្ឌិតោ, សឧបទ្ទវោ ពាលោ, អនុបទ្ទវោ បណ្ឌិតោ, សឧបសគ្គោ ពាលោ, អនុបសគ្គោ បណ្ឌិតោ”តិអាទីសុ (ម. និ. ៣.១២៤) បការេ។ “អត្ថិ ឥទប្បច្ចយា ជរាមរណន្តិ បុដ្ឋេន សតា, ‘អានន្ទ, អត្ថី’តិស្ស វចនីយំ។ ‘កឹ បច្ចយា ជរាមរណ’ន្តិ ឥតិ ចេ វទេយ្យ។ ជាតិបច្ចយា ជរាមរណំ ឥច្ចស្ស វចនីយ”ន្តិអាទីសុ (ទី. និ. ២.៩៦) អវធារណេ។ “អត្ថីតិ ខោ, កច្ចាន, អយមេកោ អន្តោ, នត្ថីតិ ខោ, កច្ចាន, អយំ ទុតិយោ អន្តោ”តិអាទីសុ (សំ. និ. ២.១៥; សំ. និ. ៣.៩០) និទស្សនេ។ ឥធាបិ និទស្សនេ ឯវ ទដ្ឋព្ពោ។ ភិក្ខវោតិ ហិ អាមន្តនាការោ។ តមេស ឥតិ-សទ្ទោ និទស្សេតិ “ភិក្ខវោតិ អាមន្តេសី”តិ។ ឥមិនា នយេន “ភទន្តេ”តិអាទីសុបិ យថារហំ ឥតិ-សទ្ទស្ស អត្ថោ វេទិតព្ពោ។ បុព្ពេ “ភគវា អាមន្តេសី”តិ

វុត្តត្ថា “ភគវតោ បច្ចស្សោសុ”ន្តិ ឥធ “ភគវតោ”តិ សាមិវចនំ អាមន្តនមេវ សម្ពន្ធិអន្តរំ អបេក្ខតីតិ ឥមិនា អធិប្បាយេន **“ភគវតោ អាមន្តនំ បដិអស្សោសុ”**ន្តិ វុត្តំ។ “ភគវតោ”តិ បន ឥទំ បដិស្សវសម្ពន្ធេន សម្បទានវចនំ យថា “ទេវទត្តាយ បដិស្សុណោតី”តិ។ យំ និទានំ ភាសិតន្តិ សម្ពន្ធោ។ **ឥមស្ស សុត្តស្ស សុខាវគាហណត្ថ**ន្តិ កមលកុវលយុជ្ជលវិមលសាទុរសសលិលាយ បោក្ខរណិយា សុខាវតរណត្ថំ និម្មលសិលាតលរចនាវិលាសសោភិតរតនសោបានំ វិប្បកិណ្ណមុត្តាតលសទិសវាលុកាចុណ្ណបណ្ឌរភូមិភាគំ តិត្ថំ វិយ សុវិភត្តភិត្តិវិចិត្រវេទិកាបរិក្ខិត្តស្ស នក្ខត្តបថំ ផុសិតុកាមតាយ វិយ បដិវិជម្ភិតសមុស្សយស្ស បាសាទវរស្ស សុខារោហនត្ថំ ទន្តមយសណ្ហមុទុផលកញ្ចនលតាវិនទ្ធមណិគណប្បភាសមុទយុជ្ជលសោភំ សោបានំ វិយ សុវណ្ណវលយនូបុរាទិសង្ឃដ្ដនសទ្ទសម្មិស្សិតស្ស កថិតហសិតមធុរស្សរគេហជនវិជម្ភិតវិចរិតស្ស ឧឡារឥស្សរិយវិភវសោភិតស្ស មហាឃរស្ស សុខប្បវេសនត្ថំ សុវណ្ណរជតមណិមុត្តាបវាឡាទិជុតិវិស្សរវិជ្ជោតិតសុប្បតិដ្ឋិតវិសាលទ្វារពាហំ មហាទ្វារំ វិយ ច អត្ថព្យញ្ជនសម្បន្នស្ស ពុទ្ធានំ ទេសនាញាណគម្ភីរភាវសំសូចកស្ស ឥមស្ស សុត្តស្ស សុខាវគាហត្ថំ។

ឯត្ថាហ – “កិមត្ថំ បន ធម្មវិនយសង្គហេ កយិរមានេ និទានវចនំ, ននុ ភគវតា ភាសិតវចនស្សេវ សង្គហោ កាតព្ពោ”តិ? វុច្ចតេ, ទេសនាយ ឋិតិអសម្មោសសទ្ធេយ្យភាវសម្បាទនត្ថំ។ កាលទេសទេសកនិមិត្តបរិសាបទេសេហិ ឧបនិពន្ធិត្វា ឋបិតា ហិ ទេសនា ចិរដ្ឋិតិកា ហោតិ អសម្មោសធម្មា សទ្ធេយ្យា ច។ ទេសកាលកត្តុហេតុនិមិត្តេហិ ឧបនិពទ្ធោ វិយ វោហារវិនិច្ឆយោ។ តេនេវ ច អាយស្មតា មហាកស្សបេន “ចិត្តបរិយាទានសុត្តំ, អាវុសោ អានន្ទ, កត្ថ ភាសិត”ន្តិអាទិនា ទេសាទិបុច្ឆាសុ កតាសុ តាសំ វិស្សជ្ជនំ ករោន្តេន ធម្មភណ្ឌាគារិកេន “ឯវំ មេ សុត”ន្តិអាទិនា ឥមស្ស សុត្តស្ស និទានំ ភាសិតំ។ អបិច សត្ថុសម្បត្តិប្បកាសនត្ថំ និទានវចនំ។ តថាគតស្ស ហិ ភគវតោ បុព្ពចរណានុមានាគមតក្កាភាវតោ សម្មាសម្ពុទ្ធភាវសិទ្ធិ។ ន ហិ សម្មាសម្ពុទ្ធស្ស បុព្ពចរណាទីហិ អត្ថោ អត្ថិ សព្ពត្ថ អប្បដិហតញាណចារតាយ ឯកប្បមាណត្តា ច ញេយ្យធម្មេសុ។ តថា អាចរិយមុដ្ឋិធម្មមច្ឆរិយសាសនសាវកានានុរាគាភាវតោ ខីណាសវភាវសិទ្ធិ។ ន ហិ សព្ពសោ ខីណាសវស្ស តេ សម្ភវន្តីតិ សុវិសុទ្ធស្ស បរានុគ្គហប្បវត្តិ។ ឯវំ ទេសកសំកិលេសភូតានំ ទិដ្ឋិសីលសម្បទាទូសកានំ អវិជ្ជាតណ្ហានំ អច្ចន្តាភាវសំសូចកេហិ ញាណប្បហានសម្បទាភិព្យញ្ជនកេហិ ច សម្ពុទ្ធវិសុទ្ធភាវេហិ បុរិមវេសារជ្ជទ្វយសិទ្ធិ, តតោ ច អន្តរាយិកនិយ្យានិកធម្មេសុ សម្មោហាភាវសិទ្ធិតោ បច្ឆិមវេសារជ្ជទ្វយសិទ្ធីតិ ភគវតោ ចតុវេសារជ្ជសមន្នាគមោ អត្តហិតបរហិតប្បដិបត្តិ ច និទានវចនេន បកាសិតា ហោតិ។ តត្ថ តត្ថ សម្បត្តបរិសាយ អជ្ឈាសយានុរូបំ ឋានុប្បត្តិកប្បដិភានេន ធម្មទេសនាទីបនតោ, ឥធ បន រូបគរុកានំ បុគ្គលានំ អជ្ឈាសយានុរូបំ ឋានុប្បត្តិកប្បដិភានេន ធម្មទេសនាទីបនតោតិ យោជេតព្ពំ។ តេន វុត្តំ – “សត្ថុសម្បត្តិប្បកាសនត្ថំ និទានវចន”ន្តិ។

តថា សាសនសម្បត្តិប្បកាសនត្ថំ និទានវចនំ។ ញាណករុណាបរិគ្គហិតសព្ពកិរិយស្ស ហិ ភគវតោ នត្ថិ និរត្ថកា បដិបត្តិ, អត្តហិតត្ថា វា។ តស្មា បរេសំ ឯវ អត្ថាយ បវត្តសព្ពកិរិយស្ស សម្មាសម្ពុទ្ធស្ស សកលម្បិ កាយវចីមនោកម្មំ យថាបវត្តំ វុច្ចមានំ ទិដ្ឋធម្មិកសម្បរាយិកបរមត្ថេហិ យថារហំ សត្តានំ អនុសាសនដ្ឋេន សាសនំ, ន កប្បរចនា។ តយិទំ សត្ថុចរិតំ កាលទេសទេសកបរិសាបទេសេហិ សទ្ធឹ តត្ថ តត្ថ និទានវចនេហិ យថារហំ បកាសីយតិ។ “ឥធ បន រូបគរុកានំ បុគ្គលាន”ន្តិអាទិ សព្ពំ បុរិមសទិសមេវ។ តេន វុត្តំ – “សាសនសម្បត្តិប្បកាសនត្ថំ និទានវចន”ន្តិ។ អបិច សត្ថុនោ បមាណភាវប្បកាសនេន វចនេន សាសនស្ស បមាណភាវទស្សនត្ថំ និទានវចនំ, តញ្ច ទេសកប្បមាណភាវទស្សនំ ហេដ្ឋា វុត្តនយានុសារេន “ភគវា”តិ ច ឥមិនា បទេន វិភាវិតន្តិ វេទិតព្ពំ។ ភគវាតិ ហិ តថាគតស្ស រាគទោសមោហាទិសព្ពកិលេសមលទុច្ចរិតទោសប្បហានទីបនេន វចនេន អនញ្ញសាធារណសុបរិសុទ្ធញាណករុណាទិគុណវិសេសយោគបរិទីបនេន តតោ ឯវ សព្ពសត្តុត្តមភាវទីបនេន អយមត្ថោ សព្ពថា បកាសិតោ ហោតីតិ។ ឥទមេត្ថ និទានវចនប្បយោជនស្ស មុខមត្តនិទស្សនំ។

និក្ខិត្តស្សាតិ ទេសិតស្ស។ ទេសនា ហិ ទេសេតព្ពស្ស សីលាទិអត្ថស្ស វេនេយ្យសន្តានេសុ និក្ខិបនតោ “និក្ខេបោ”តិ វុច្ចតិ។ **សុត្តនិក្ខេបំ វិចារេត្វាវ វុច្ចមានា បាកដា ហោតី**តិ សាមញ្ញតោ ភគវតោ ទេសនាយ សមុដ្ឋានស្ស វិភាគំ ទស្សេត្វា “ឯត្ថាយំ ទេសនា ឯវំសមុដ្ឋានា”តិ ទេសនាយ សមុដ្ឋានេ ទស្សិតេ សុត្តស្ស សម្មទេវ និទានបរិជាននេន វណ្ណនាយ សុវិញ្ញេយ្យត្តា វុត្តំ។ តត្ថ យថា អនេកសតអនេកសហស្សភេទានិបិ សុត្តន្តានិ សំកិលេសភាគិយាទិបដ្ឋាននយវសេន សោឡសវិធតំ នាតិវត្តន្តិ, ឯវំ អត្តជ្ឈាសយាទិសុត្តនិក្ខេបវសេន ចតុព្ពិធភាវន្តិ អាហ – **“ចត្តារោ ហិ សុត្តនិក្ខេបា”**តិ។ ឯត្ថ ច យថា អត្តជ្ឈាសយស្ស អដ្ឋុប្បត្តិយា ច បរជ្ឈាសយបុច្ឆាហិ សទ្ធឹ សំសគ្គភេទោ សម្ភវតិ “អត្តជ្ឈាសយោ ច បរជ្ឈាសយោ ច, អត្តជ្ឈាសយោ ច បុច្ឆាវសិកោ ច, អដ្ឋុប្បត្តិកោ ច បរជ្ឈាសយោ ច, អដ្ឋុប្បត្តិកោ ច បុច្ឆាវសិកោ ចា”តិ អជ្ឈាសយបុច្ឆានុសន្ធិសព្ភាវតោ, ឯវំ យទិបិ អដ្ឋុប្បត្តិយា អត្តជ្ឈាសយេនបិ សំសគ្គភេទោ សម្ភវតិ, អត្តជ្ឈាសយាទីហិ បន បុរតោ ឋិតេហិ អដ្ឋុប្បត្តិយា សំសគ្គោ នត្ថីតិ ន ឥធ និរវសេសោ វិត្ថារនយោ សម្ភវតីតិ “ចត្តារោ សុត្តនិក្ខេបា”តិ វុត្តំ។

តទន្តោគធត្តា វា សេសនិក្ខេបានំ មូលនិក្ខេបវសេន ចត្តារោវ ទស្សិតា។ យថាទស្សនញ្ហេត្ថ អយំ សំសគ្គភេទោ គហេតព្ពោតិ។

តត្រាយំ វចនត្ថោ – និក្ខិបីយតីតិ និក្ខេបោ, សុត្តំ ឯវ និក្ខេបោ **សុត្តនិក្ខេបោ**។ អថ វា និក្ខិបនំ និក្ខេបោ, សុត្តស្ស និក្ខេបោ **សុត្តនិក្ខេបោ**, សុត្តទេសនាតិ អត្ថោ។ អត្តនោ អជ្ឈាសយោ អត្តជ្ឈាសយោ, សោ អស្ស អត្ថិ ការណភូតោតិ **អត្តជ្ឈាសយោ**។ អត្តនោ អជ្ឈាសយោ ឯតស្សាតិ វា **អត្តជ្ឈាសយោ**។ **បរជ្ឈាសយេបិ** ឯសេវ នយោ។ បុច្ឆាយ វសោ បុច្ឆាវសោ, សោ ឯតស្ស អត្ថីតិ **បុច្ឆាវសិកោ**។ សុត្តទេសនាវត្ថុភូតស្ស អត្ថស្ស ឧប្បត្តិ អត្ថុប្បត្តិ, អត្ថុប្បត្តិយេវ អដ្ឋុប្បត្តិ ត្ថ-ការស្ស ដ្ឋ-ការំ កត្វា។ សា ឯតស្ស អត្ថីតិ **អដ្ឋុប្បត្តិកោ**។ អថ វា និក្ខិបីយតិ សុត្តំ ឯតេនាតិ **សុត្តនិក្ខេបោ**, អត្តជ្ឈាសយាទិ ឯវ។ ឯតស្មិំ អត្ថវិកប្បេ អត្តនោ អជ្ឈាសយោ **អត្តជ្ឈាសយោ**។ បរេសំ អជ្ឈាសយោ **បរជ្ឈាសយោ**។ បុច្ឆីយតីតិ បុច្ឆា, បុច្ឆិតព្ពោ អត្ថោ។ បុច្ឆាវសេន បវត្តំ ធម្មប្បដិគ្គាហកានំ វចនំ បុច្ឆាវសិកំ, តទេវ និក្ខេបសទ្ទាបេក្ខាយ បុល្លិង្គវសេន វុត្តំ – “**បុច្ឆាវសិកោ**”តិ។ តថា អដ្ឋុប្បត្តិ ឯវ **អដ្ឋុប្បត្តិកោ**តិ ឯវមេត្ថ អត្ថោ វេទិតព្ពោ។

អបិចេត្ថ បរេសំ ឥន្ទ្រិយបរិបាកាទិការណនិរបេក្ខត្តា អត្តជ្ឈាសយស្ស វិសុំ សុត្តនិក្ខេបភាវោ យុត្តោ កេវលំ អត្តនោ អជ្ឈាសយេនេវ ធម្មតន្តិដ្ឋបនត្ថំ បវត្តិតទេសនត្តា។ បរជ្ឈាសយបុច្ឆាវសិកានំ បន បរេសំ អជ្ឈាសយបុច្ឆានំ ទេសនាបវត្តិហេតុភូតានំ ឧប្បត្តិយំ បវត្តិតានំ កថមដ្ឋុប្បត្តិយា អនវរោធោ, បុច្ឆាវសិកអដ្ឋុប្បត្តិកានំ វា បរជ្ឈាសយានុរោធេន បវត្តិតានំ កថំ បរជ្ឈាសយេ អនវរោធោតិ? ន ចោទេតព្ពមេតំ។ បរេសញ្ហិ អភិនីហារបរិបុច្ឆាទិវិនិមុត្តស្សេវ សុត្តទេសនាការណុប្បាទស្ស អដ្ឋុប្បត្តិភាវេន គហិតត្តា បរជ្ឈាសយបុច្ឆាវសិកានំ វិសុំ គហណំ។ តថា ហិ ព្រហ្មជាលធម្មទាយាទសុត្តាទីនំ វណ្ណាវណ្ណអាមិសុប្បាទាទិទេសនានិមិត្តំ “អដ្ឋុប្បត្តី”តិ វុច្ចតិ។ បរេសំ បុច្ឆំ វិនា អជ្ឈាសយំ ឯវ និមិត្តំ កត្វា ទេសិតោ បរជ្ឈាសយោ, បុច្ឆាវសេន ទេសិតោ បុច្ឆាវសិកោតិ បាកដោយមត្ថោតិ។ **អត្តនោ អជ្ឈាសយេនេវ កថេសី**តិ ធម្មតន្តិដ្ឋបនត្ថំ កថេសិ។ **វិមុត្តិបរិបាចនីយា ធម្មា** សទ្ធិន្ទ្រិយាទយោ។ **អជ្ឈាសយ**ន្តិ អធិមុត្តិំ។ **ខន្តិ**ន្តិ ទិដ្ឋិនិជ្ឈានក្ខន្តិំ។ **មន**ន្តិ បញ្ញត្តិចិត្តំ។ **អភិនីហារ**ន្តិ បណិធានំ។ **ពុជ្ឈនភាវ**ន្តិ ពុជ្ឈនសភាវំ, បដិវិជ្ឈនាការំ វា។ **រូបគរុកាន**ន្តិ បញ្ចសុ អារម្មណេសុ រូបារម្មណគរុកា រូបគរុកា។ ចិត្តេន រូបនិន្នា រូបបោណា រូបបព្ភារា រូបទស្សនប្បសុតា រូបេន អាកឌ្ឍិតហទយា, តេសំ រូបគរុកានំ។

បដិសេធត្ថោតិ បដិក្ខេបត្ថោ។ កស្ស បន បដិក្ខេបត្ថោតិ? កិរិយាបធានញ្ហិ វាក្យំ, តស្មា “ន សមនុបស្សាមី”តិ សមនុបស្សនាកិរិយាបដិសេធត្ថោ។ តេនាហ – “**ឥមស្ស បន បទស្ស**”តិអាទិ។ យោ បរោ ន ហោតិ, សោ អត្តាតិ លោកសមញ្ញាមត្តសិទ្ធំ សត្តសន្តានំ សន្ធាយ – “អហ”ន្តិ សត្ថា វទតិ, ន ពាហិរកបរិកប្បិតំ អហំការវិសយំ អហំការស្ស ពោធិមូលេយេវ សមុច្ឆិន្នត្តា។ លោកសមញ្ញានតិក្កមន្តា ឯវ ហិ ពុទ្ធានំ លោកិយេ វិសយេ ទេសនាបវត្តិ។ **ភិក្ខវេ**តិ អាលបនេ ការណំ ហេដ្ឋា វុត្តមេវ។ អញ្ញន្តិ អបេក្ខាសិទ្ធត្តា អញ្ញត្ថស្ស “**ឥទានិ វត្តព្ពឥត្ថិរូបតោ អញ្ញ**”ន្តិ អាហ។ **ឯកម្បិ រូប**ន្តិ ឯកំ វណ្ណាយតនំ។ សមំ វិសមំ សម្មា យាថាវតោ អនុ អនុ បស្សតីតិ **សមនុបស្សនា**, ញាណំ។ សំកិលិស្សនវសេន អនុ អនុ បស្សតីតិ **សមនុបស្សនា**, ទិដ្ឋិ។ **នោ និច្ចតោ**តិ ឯត្ថ **ឥតិ**-សទ្ទោ អាទិអត្ថោ, ឯវមាទិកោតិ អត្ថោ។ តេន “ទុក្ខតោ សមនុបស្សតី”តិ ឯវមាទីនិ សង្គណ្ហាតិ។ **ឱលោកេន្តោបី**តិ ទេវមនុស្សវិមានកប្បរុក្ខមណិកនកាទិគតានិ រូបានិ អនវសេសំ សព្ពញ្ញុតញ្ញាណេន ឱលោកេន្តោបិ។ សាមញ្ញវចនោបិ យំ-សទ្ទោ “ឯករូបម្បី”តិ រូបស្ស អធិគតត្តា រូបវិសយោ ឥច្ឆិតោតិ “**យំ រូប**”ន្តិ វុត្តំ។ តថា បុរិសសទ្ទោ បរិយាទិយិតព្ពចិត្តបុគ្គលវិសយោតិ **រូបគរុកស្សា**តិ វិសេសិតំ។ **គហណំ** “ខេបន”ន្តិ ច អធិប្បេតំ, **បរិយាទានញ្ច** ឧប្បត្តិនិវារណន្តិ អាហ – “**ចតុភូមកកុសលចិត្ត**”ន្តិ។ តញ្ហិ រូបំ តាទិសស្ស បរិត្តកុសលស្សបិ ឧប្បត្តិំ និវារេតិ, កិមង្គំ បន មហគ្គតានុត្តរចិត្តស្សាតិ លោកុត្តរកុសលចិត្តស្សបិ ឧប្បត្តិយា និវារណំ ហោតុំ សមត្ថំ, លោកិយកុសលុប្បត្តិយា និវារកត្តេ វត្តព្ពមេវ នត្ថីតិ “**ចតុភូមកកុសលចិត្តំ បរិយាទិយិត្វា**”តិ វុត្តំ។ ន ហិ កាមគុណស្សាទប្បសុតស្ស បុរិសស្ស ទានាទិវសេន សវិប្ផារិកា កុសលុប្បត្តិ សម្ភវតិ។ **គណ្ហិត្វា ខេបេត្វា**តិ អត្តានំ អស្សាទេត្វា បវត្តមានស្ស អកុសលចិត្តស្ស បច្ចយោ ហោន្តំ បវត្តិនិវារណេន មុដ្ឋិគតំ វិយ គហេត្វា អនុប្បាទនិរោធេន ខេបេត្វា វិយ តិដ្ឋតិ។ តាវ មហតិ លោកសន្និវាសេ តស្ស បរិយាទិយដ្ឋានំ អវិច្ឆេទតោ លព្ភតីតិ អាហ – “**តិដ្ឋតី**”តិ យថា “បព្ពតា តិដ្ឋន្តិ, នជ្ជោ សន្ទន្តី”តិ។ តេនាហ – “**ឥធ ឧភយម្បិ វដ្ដតី**”តិអាទិ។

យថយិទន្តិ សន្ធិវសេន អាការស្ស រស្សត្តំ យការាគមោ ចាតិ អាហ – “**យថា ឥទ**”ន្តិ។ **ឥត្ថិយា រូប**ន្តិ ឥត្ថិសរីរគតំ តប្បដិពទ្ធញ្ច រូបាយតនំ។ បរមត្ថស្ស និរុឡ្ហោ, បឋមំ សាធារណតោ សទ្ទសត្ថលក្ខណានិ វិភាវេតព្ពានិ, បច្ឆា អសាធារណតោតិ តានិ បាឡិវសេន វិភាវេតុំ – “រុប្បតីតិ ខោ…បេ…. វេទិតព្ព”ន្តិ អាហ។ តត្ថ **រុប្បតី**តិ សីតាទិវិរោធិបច្ចយេហិ វិការំ អាបាទីយតិ, អាបជ្ជតីតិ វា អត្ថោ។ វិការុប្បត្តិ ច វិរោធិបច្ចយសន្និបាតេ វិ

សទិសុប្បត្តិ វិភូតតរា, កុតោ បនាយំ វិសេសោតិ ចេ? “សីតេនា”តិអាទិវចនតោ។ ឯវញ្ច កត្វា វេទនាទីសុ អនវសេសរូបសមញ្ញា សាមញ្ញលក្ខណន្តិ សព្ពរូបធម្មសាធារណំ រុប្បនំ។ ឥទានិ អត្ថុទ្ធារនយេន រូបសទ្ទំ សំវណ្ណេន្តោ “**អយំ បនា**”តិអាទិមាហ។ **រូបក្ខន្ធេ វត្តតី**តិ “ឱឡារិកំ វា សុខុមំ វា”តិអាទិវចនតោ (ម. និ. ១.៣៦១; ២.១១៣; ៣.៨៦, ៨៩; វិភ. ២)។ **រូបូបបត្តិយា**តិ ឯត្ថ រូបភវោ រូបំ ឧត្តរបទលោបេន។ រូបភវូបបត្តិយាតិ អយញ្ហេត្ថ អត្ថោ។ **កសិណនិមិត្តេ**តិ បថវីកសិណាទិសញ្ញិតេ បដិភាគនិមិត្តេ។ រុប្បតិ អត្តនោ ផលស្ស សភាវំ ករោតីតិ រូបំ, សភាវហេតូតិ អាហ – “**សរូបា…បេ…. ឯត្ថ បច្ចយេ**”តិ។ ករចរណាទិអវយវសង្ខាតភាវេន រូបិយតិ និរូបិយតីតិ រូបំ, រូបកាយោតិ អាហ – “**អាកាសោ…បេ…. ឯត្ថ សរីរេ**”តិ។

រូបយតិ វណ្ណវិការំ អាបជ្ជមានំ ហទយង្គតភាវំ បកាសេតីតិ រូបំ, វណ្ណាយតនំ។ អារោហបរិណាហាទិភេទរូបគតំ សណ្ឋានសម្បត្តិំ និស្សាយ បសាទំ អាបជ្ជមានោ រូបប្បមាណោតិ វុត្តោតិ អាហ – “**ឯត្ថ សណ្ឋានេ**”តិ។ **បិយរូប**ន្តិអាទីសុ សភាវត្ថោ រូបសទ្ទោ។ អាទិសទ្ទេន រូបជ្ឈានាទីនំ សង្គហោ។ “រូបី រូបានិ បស្សតី”តិ ឯត្ថ អជ្ឈត្តំ កេសាទីសុ បរិកម្មសញ្ញាវសេន បដិលទ្ធរូបជ្ឈានំ រូបំ, តំ អស្ស អត្ថីតិ រូបីតិ វុត្តោ។ **ឥត្ថិយា ចតុសមុដ្ឋានេ វណ្ណេ**តិ ឥត្ថិសរីរបរិយាបន្នមេវ រូបំ គហិតំ, តប្បដិពទ្ធវត្ថាលង្ការាទិរូបម្បិ បន បុរិសចិត្តស្ស បរិយាទាយកំ ហោតីតិ ទស្សេតុំ – “**អបិចា**”តិអាទិ វុត្តំ។ គន្ធវណ្ណកគ្គហណេន វិលេបនំ វុត្តំ។ កាមំ “អសុកាយ ឥត្ថិយា បសាធន”ន្តិ សល្លក្ខិតស្ស អកាយប្បដិពទ្ធស្សបិ វណ្ណោ បដិពទ្ធចិត្តស្ស បុរិសស្ស ចិត្តំ បរិយាទាយ តិដ្ឋេយ្យ, តំ បន ន ឯកន្តិកន្តិ ឯកន្តិកំ ទស្សេន្តោ “**កាយប្បដិពទ្ធោ**”តិអាហ។ **ឧបកប្បតីតិ** ចិត្តស្ស បរិយាទានាយ ឧបកប្បតិ។ **បុរិមស្សេវា**តិ បុព្ពេ វុត្តអត្ថស្សេវ ទឡ្ហីករណត្ថំ វុត្តំ យថា “ទ្វិក្ខត្តុំ ពទ្ធំ សុពទ្ធ”ន្តិ។ និគមនវសេន វា ឯតំ វុត្តន្តិ ទដ្ឋព្ពំ។ **ឱបម្មវសេន វុត្ត**ន្តិ “យំ ឯវំ បុរិសស្ស ចិត្តំ បរិយាទាយ តិដ្ឋតី”តិ សកលមេវិទំ បុរិមវចនំ ឧបមាវសេន វុត្តំ, តត្ថ បន ឧបមាភូតំ អត្ថំ ទស្សេតុំ – “**យថយិទំ…បេ…. ឥត្ថិរូប**”ន្តិ វុត្តំ។ បរិយាទានេ អានុភាវោ សម្ភវោ **បរិយាទានានុភាវោ**, តស្ស ទស្សនវសេន វុត្តំ។

ឥទំ បន “ឥត្ថិរូប”ន្តិអាទិវចនំ **បរិយាទានានុភាវេ** សាធេតព្ពេ ទីបេតព្ពេ **វត្ថុ** ការណំ។ **នាគោ** នាម សោ រាជា, ទីឃទាឋិកត្តា បន “មហាទាឋិកនាគរាជា”តិ វុត្តោ។ **អសំវរនិយាមេនា**តិ ចក្ខុទ្វារិកេន អសំវរនីហារេន។ **និមិត្តំ គហេត្វា**តិ រាគុប្បត្តិហេតុភូតំ រូបំ សុភនិមិត្តំ គហេត្វា។ **វិសិកាទស្សនំ គន្ត្វា**តិ សិវថិកទស្សនំ គន្ត្វា។ តត្ថ ហិ អាទីនវានុបស្សនា ឥជ្ឈតិ។ វត្ថលោភេន កុតោ តាទិសាយ មរណន្តិ អសទ្ទហន្តោ “**មុខំ តុម្ហាកំ ធូមវណ្ណ**”ន្តិ តេ ទហរសាមណេរេ ឧប្បណ្ឌេន្តោ វទតិ។

រតនត្តយេ សុប្បសន្នត្តា កាកវណ្ណតិស្សាទីហិ វិសេសនត្ថញ្ច សោ តិស្សមហារាជា សទ្ធាសទ្ទេន វិសេសេត្វា វុច្ចតិ។ **ទហរស្ស ចិត្តំ បរិយាទាយ តិដ្ឋតី**តិ អធិការវសេន វុត្តំ។ **និដ្ឋិតុទ្ទេសកិច្ចោ**តិ កាមេ អសប្បាយរូបទស្សនំ ឥមស្ស អនត្ថាយ សិយាតិ អាចរិយេន និវារិតគាមប្បវេសោ បច្ឆា និដ្ឋិតុទ្ទេសកិច្ចោ ហុត្វា បិតោ។ តេន វុត្តំ – “**អត្តកាមានំ វចនំ អគ្គហេត្វា**”តិ ។ **និវត្ថវត្ថំ សញ្ជានិត្វា**តិ អត្តនា ទិដ្ឋទិវសេ និវត្ថវត្ថំ តស្សា មតទិវសេ សិវថិកទស្សនត្ថំ គតេន លទ្ធំ សញ្ជានិត្វា។ **ឯវម្បី**តិ ឯវំ មរណសម្បាបនវសេនបិ។ អយំ តាវេត្ថ អដ្ឋកថាយ អនុត្តានត្ថទីបនា។

នេត្តិនយវណ្ណនា

ឥទានិ បករណនយេន បាឡិយា អត្ថវណ្ណនំ ករិស្សាម។ សា បន អត្ថសំវណ្ណនា យស្មា ទេសនាយ សមុដ្ឋានប្បយោជនភាជនេសុ បិណ្ឌត្ថេសុ ច និទ្ធារិតេសុ សុករា ហោតិ សុវិញ្ញេយ្យា ច, តស្មា សុត្តទេសនាយ សមុដ្ឋានាទីនិ បឋមំ និទ្ធារយិស្សាម។ តត្ថ **សមុដ្ឋានំ** នាម ទេសនានិទានំ, តំ សាធារណមសាធារណន្តិ ទុវិធំ។ តត្ថ សាធារណម្បិ អជ្ឈត្តិកពាហិរភេទតោ ទុវិធំ។ តត្ថ **សាធារណំ អជ្ឈត្តិកសមុដ្ឋានំ** នាម លោកនាថស្ស មហាករុណា។ តាយ ហិ សមុស្សាហិតស្ស ភគវតោ វេនេយ្យានំ ធម្មទេសនាយ ចិត្តំ ឧទបាទិ, យំ សន្ធាយ វុត្តំ – “សត្តេសុ ច ការុញ្ញតំ បដិច្ច ពុទ្ធចក្ខុនា លោកំ វោលោកេសី”តិអាទិ (ម. និ. ១.២៨៣; មហាវ. ៩; សំ. និ. ១.១៧៣)។ ឯត្ថ ច ហេតាវត្ថាយបិ មហាករុណាយ សង្គហោ ទដ្ឋព្ពោ យាវទេវ សំសារមហោឃតោ សទ្ធម្មទេសនាហត្ថទានេហិ សត្តសន្តារណត្ថំ តទុប្បត្តិតោ។ យថា ច មហាករុណា, ឯវំ សព្ពញ្ញុតញ្ញាណំ ទសពលញាណាទយោ ច ទេសនាយ អព្ភន្តរសមុដ្ឋានភាវេន វត្តព្ពា។ សព្ពញ្ហិ ញេយ្យធម្មំ តេសំ ទេសេតព្ពាការំ សត្តានញ្ច អាសយានុសយាទី យាថាវតោ ជានន្តោ ភគវា ឋានាដ្ឋានាទីសុ កោសល្លេន វេនេយ្យជ្ឈាសយានុរូបំ វិចិត្តនយទេសនំ បវត្តេសីតិ។ **ពាហិរំ** បន **សាធារណំ សមុដ្ឋានំ** ទសសហស្សមហាព្រហ្មបរិវារស្ស សហម្បតិព្រហ្មុនោ អជ្ឈេសនំ។ តទជ្ឈេសនុត្តរកាលញ្ហិ ធម្មគម្ភីរតាបច្ចវេក្ខណាជនិតំ អប្បោស្សុក្កតំ បដិប្បស្សម្ភេត្វា ធម្មស្សាមី ធម្មទេសនាយ ឧស្សាហជាតោ អហោសិ។ អសាធារណម្បិ អព្ភន្តរពាហិរភេទតោ ទុវិធមេវ។ តត្ថ **អព្ភន្តរំ** យាយ

មហាករុណាយ យេន ច ទេសនាញាណេន ឥទំ សុត្តំ បវត្តិតំ, តទុភយំ វេទិតព្ពំ។ **ពាហិរំ** បន រូបគរុកានំ បុគ្គលានំ អជ្ឈាសយោ។ ស្វាយមត្ថោ អដ្ឋកថាយំ វុត្តោ ឯវ។

បយោជនម្បិ សាធារណាសាធារណតោ ទុវិធំ។ តត្ថ **សាធារណំ** យាវ អនុបាទាបរិនិព្ពានំ វិមុត្តិរសត្តា ភគវតោ ទេសនាយ។ តេនេវាហ – “ឯតទត្ថា កថា, ឯតទត្ថា មន្តនា”តិអាទិ។ **អសាធារណំ** បន តេសំ រូបគរុកានំ បុគ្គលានំ រូបេ ឆន្ទរាគស្ស ជហាបនំ, ឧភយម្បេតំ ពាហិរមេវ។ សចេ បន វេនេយ្យសន្តានគតម្បិ ទេសនាពលសិទ្ធិសង្ខាតំ បយោជនំ អធិប្បាយសមិជ្ឈនភាវតោ យថាធិប្បេតត្ថសិទ្ធិយា មហាការុណិកស្ស ភគវតោបិ បយោជនមេវាតិ គណ្ហេយ្យ, ឥមិនា បរិយាយេនស្ស អព្ភន្តរតាបិ សិយា។

អបិច តេសំ រូបគរុកានំ បុគ្គលានំ រូបស្មិំ វិជ្ជមានស្ស អាទីនវស្ស យាថាវតោ អនវពោធោ ឥមិស្សា ទេសនាយ សមុដ្ឋានំ, តទវពោធោ បយោជនំ។ សោ ហិ ឥមាយ ទេសនាយ ភគវន្តំ បយោជេតិ តន្និប្ផាទនបរាយំ ទេសនាតិ កត្វា។ យញ្ហិ ទេសនាយ សាធេតព្ពំ ផលំ, តំ អាកង្ខិតព្ពត្តា ទេសកំ ទេសនាយ បយោជេតីតិ បយោជនន្តិ វុច្ចតិ។ តថា តេសំ បុគ្គលានំ តទញ្ញេសញ្ច វេនេយ្យានំ រូបមុខេន បញ្ចសុ ឧបាទានក្ខន្ធេសុ អាទីនវទស្សនញ្ចេត្ថ បយោជនំ។ តថា សំសារចក្កនិវត្តិសទ្ធម្មចក្កប្បវត្តិសស្សតាទិមិច្ឆាវាទនិរាករណំ សម្មាវាទបុរេក្ខារោ អកុសលមូលសមូហននំ កុសលមូលសមារោបនំ អបាយទ្វារបិទហនំ សគ្គមគ្គទ្វារវិវរណំ បរិយុដ្ឋានវូបសមនំ អនុសយសមុគ្ឃាតនំ “មុត្តោ មោចេស្សាមី”តិ បុរិមបដិញ្ញាវិសំវាទនំ តប្បដិបក្ខមារមនោរថវិសំវាទនំ តិត្ថិយធម្មនិម្មថនំ ពុទ្ធធម្មបតិដ្ឋាបនន្តិ ឯវមាទីនិបិ បយោជនានិ ឥធ វេទិតព្ពានិ។

យថា តេ បុគ្គលា រូបគរុកា, ឯវំ តទញ្ញេ ច សក្កាយគរុកា សក្កាយស្មិំ អល្លីនា សង្ខតធម្មានំ សម្មាសម្ពុទ្ធស្ស ច បដិបត្តិំ អជានន្តា អសទ្ធម្មស្សវនសាធារណបរិចរិយមនសិការបរា សទ្ធម្មស្សវនធារណបរិចយប្បដិវេធវិមុខា ច ភវិប្បមោក្ខេសិនោ វេនេយ្យា ឥមិស្សា ទេសនាយ **ភាជនំ**។

បិណ្ឌត្ថោ ចេត្ថ រូបគ្គហណេន រូបធាតុរូបាយតនរូបក្ខន្ធបរិគ្គហណំ រូបមុខេន ចតុធម្មានំ វដ្ដត្តយវិច្ឆេទនូបាយោ អាសវោឃាទិវិវេចនំ អភិនន្ទននិវារណសង្កតិក្កមោ វិវាទមូលបរិច្ចាគោ សិក្ខត្តយានុយោគោ បហានត្តយទីបនា សមថវិបស្សនានុដ្ឋានំ ភាវនាសច្ឆិកិរិយាសិទ្ធីតិ ឯវមាទយោ វេទិតព្ពា។

ឥតោ បរំ បន សោឡស ហារា ទស្សេតព្ពា។ តត្ថ “រូប”ន្តិ សហជាតា តស្ស និស្សយភូតា តប្បដិពទ្ធា ច សព្ពេ រូបារូបធម្មា តណ្ហាវជ្ជា ទុក្ខសច្ចំ។ តំសមុដ្ឋាបិកា តទារម្មណា ច តណ្ហា សមុទយសច្ចំ។ តទុភយេសំ អប្បវត្តិ និរោធសច្ចំ។ និរោធប្បជាននា បដិបទា មគ្គសច្ចំ។ តត្ថ សមុទយេន អស្សាទោ, ទុក្ខេន អាទីនវោ, មគ្គនិរោធេហិ និស្សរណំ, រូបារម្មណស្ស អកុសលចិត្តស្ស កុសលចិត្តស្ស ច បរិយាទានំ ផលំ។ យញ្ហិ ទេសនាយ សាធេតព្ពំ បយោជនំ, តំ ផលន្តិ វុត្តោវាយមត្ថោ។ តទត្ថំ ហិទំ សុត្តំ ភគវតា ទេសិតន្តិ។ យថា តំ កុសលចិត្តំ ន បរិយាទិយតិ, ឯវំ បដិសង្ខានភាវនាពលបរិគ្គហិតា ឥន្ទ្រិយេសុ គុត្តទ្វារតា ឧបាយោ។ បុរិសស្ស កុសលចិត្តបរិយាទានេនស្ស រូបស្ស អញ្ញរូបាសាធារណតាទស្សនាបទេសេន អត្ថកាមេហិ តតោ ចិត្តំ សាធុកំ រក្ខិតព្ពំ។ អយមេត្ថ ភគវតោ អាណត្តីតិ អយំ **ទេសនាហារោ**។ អស្សាទាទិសន្ទស្សនវិភាវនលក្ខណោ ហិ ទេសនាហារោ។ វុត្តញ្ហេតំ **នេត្តិប្បករណេ** –

> “អស្សាទាទីនវតា, និស្សរណម្បិ ច ផលំ ឧបាយោ ច;
> អាណត្តី ច ភគវតោ, យោគីនំ ទេសនាហារោ”តិ។ (នេត្តិ. ៤ និទ្ទេសវារ);

ទេសីយតិ សំវណ្ណីយតិ ឯតាយ សុត្តត្ថោតិ ទេសនា, ទេសនាយ សហចរណតោ វា ទេសនា។ ននុ ច អញ្ញេបិ ហារា ទេសនាសង្ខាតស្ស សុត្តស្ស អត្ថសំវណ្ណនាតោ ទេសនាយ សហចារិនោ វាតិ? សច្ចមេតំ, អយំ បន ហារោ យេភុយ្យេន យថារុតវសេនេវ វិញ្ញាយមានោ ទេសនាយ សហ ចរតីតិ វត្តព្ពតំ អរហតិ, ន តថាបរេ។ ន ហិ អស្សាទាទីនវនិស្សរណាទិសន្ទស្សនរហិតា សុត្តទេសនា អត្ថិ។ កឹ បន តេសំ អស្សាទាទីនំ អនវសេសានំ វចនំ ទេសនាហារោ, ឧទាហុ ឯកច្ចានន្តិ? និរវសេសានំយេវ។ យស្មិញ្ហិ សុត្តេ អស្សាទាទីនវនិស្សរណានិ សរូបតោ អាគតានិ, តត្ថ វត្តព្ពមេវ នត្ថិ។ យត្ថ បន ឯកទេសេន អាគតានិ, ន ច សរូបេន, តត្ថ អនាគតំ អត្ថវសេន និទ្ធារេត្វា ហារោ យោជេតព្ពោ។

សយំ សមន្តចក្ខុភាវតោ តំទស្សនេន សភាវតោ ច **“អហ”**ន្តិ វុត្តំ។ ភិក្ខុនសីលតាទិគុណយោគតោ អភិមុខីករណត្ថញ្ច, **“ភិក្ខវេ”**តិ វុត្តំ។ អត្តាភាវតោ អបរតាទស្សនត្ថញ្ច **“អញ្ញ”**ន្តិ វុត្តំ។ ឯកស្ស អនុបលព្ភទស្សនត្ថំ អនេកភាវប្បដិសេធនត្ថញ្ច **“ឯករូបម្បិ”**តិ វុត្តំ។ តាទិសស្ស រូបស្ស អភាវតោ អទស្សនតោ ច **“ន**

សមនុបស្សាមី”តិ វុត្តំ។ តស្ស បច្ចាមសនតោ អនិយមតោ ច “**យ**”ន្តិ វុត្តំ។ តទានិ វុច្ចមានាការបរាមសនតោ តទញ្ញាការនិសេធនតោ ច “**ឯវ**”ន្តិ វុត្តំ។ វិសភាគិន្ទ្រិយវត្ថុតោ សភាគវត្ថុស្មិ តទភាវតោ ច “**បុរិសស្សា**”តិ វុត្តំ។ និមិត្តគ្គាហស្ស វត្ថុភាវតោ តថា បរិកប្បិតត្តា ច “**ចិត្តំ បរិយាទាយ តិដ្ឋតី**”តិ វុត្តំ។ ឯវន្តិ វុត្តាការបរាមសនត្ថញ្ចេវ និទស្សនត្ថញ្ច “**យថា**”តិ វុត្តំ។ អត្តនោ បច្ចក្ខភាវតោ ភិក្ខូនំ បច្ចក្ខករណត្ថញ្ច “**ឥទ**”ន្តិ វុត្តំ។ ឥត្ថិសន្តានបរិយាបន្នតោ តប្បដិពទ្ធភាវតោ ច “**ឥត្ថិរូប**”ន្តិ វុត្តន្តិ ឯវំ អនុបទវិចយតោ **វិចយោ ហារោ**។ វិចិយន្តិ ឯតេន, ឯត្ថ វា បទបញ្ហាទយោតិ វិចយោ, វិចិតិ ឯវ វា តេសន្តិ វិចយោ។ បទបុច្ឆាវិស្សជ្ជនបុព្ពាបរានុគ្គហនំ អស្សាទាទីនញ្ច វិសេសនិទ្ធារណវសេន បវិចយលក្ខណោ ហិ វិចយោ ហារោ។ វុត្តម្បិ ចេតំ –

> “យំ បុច្ឆិតញ្ច វិស្សជ្ជិតញ្ច, សុត្តស្ស យា ច អនុគីតិ;
> សុត្តស្ស យោ បវិចយោ, ហារោ វិចយោតិ និទ្ទិដ្ឋោ”តិ។ (នេត្តិ. ៤ និទ្ទេសវារ);

អនាទិមតិ សំសារេ ឥត្ថិបុរិសានំ អញ្ញមញ្ញរូបាភិរាមតាយ “ឥត្ថិរូបំ បុរិសស្ស ចិត្តំ បរិយាទាយ តិដ្ឋតី”តិ យុជ្ជតីតិ អយំ **យុត្តិហារោ**។ ព្យញ្ជនត្ថានំ យុត្តាយុត្តវិភាគវិភាវនលក្ខណោ ហិ យុត្តិហារោ។ វុត្តម្បិ ចេតំ –

> “សព្ពេសំ ហារានំ, យា ភូមី យោ ច គោចរោ តេសំ;
> យុត្តាយុត្តិបរិក្ខា, ហារោ យុត្តីតិ និទ្ទិដ្ឋោ”តិ។ (នេត្តិ. ៤ និទ្ទេសវារ);

យុត្តីតិ ច ឧបបត្តិ សាធនយុត្តិ, ឥធ បន យុត្តិវិចារណា យុត្តិ ឧត្តរបទលោបេន “រូបភវោ រូប”ន្តិ យថា។ យុត្តិសហចរណតោ វា យុត្តិ។

ឥត្ថិរូបំ អយោនិសោ ឱលោកិយមានំ ឥន្ទ្រិយេសុ អគុត្តទ្វារតាយ បទដ្ឋានំ, សា កុសលានំ ធម្មានំ អភាវនាយ បទដ្ឋានំ, សា សព្ពស្សបិ សំកិលេសបក្ខស្ស បរិវុទ្ធិយា បទដ្ឋានំ។ ព្យតិរេកតោ បន ឥត្ថិរូបំ យោនិសោ ឱលោកិយមានំ សតិបដ្ឋានភាវនាយ បទដ្ឋានំ, សា ពោជ្ឈង្គានំ ភាវនាបារិបូរិយា បទដ្ឋានំ, សា វិជ្ជាវិមុត្តីនំ បារិបូរិយា បទដ្ឋានំ, កុសលស្ស ចិត្តស្ស បរិយាទានំ សម្មោហាភិនិវេសស្ស បទដ្ឋានំ, សោ សង្ខារានំ បទដ្ឋានំ, សង្ខារា វិញ្ញាណស្សាតិ សព្ពំ អាវត្តតិ ភវចក្កំ។ ព្យតិរេកតោ បន កុសលស្ស ចិត្តស្ស អបរិយាទានំ តេសំ តេសំ កុសលានំ ធម្មានំ ឧប្បាទាយ បារិបូរិយា បទដ្ឋានន្តិ អយំ តាវ អវិសេសតោ នយោ។ វិសេសតោ បន សីលស្ស អបរិយាទានំ អវិប្បដិសារស្ស បទដ្ឋានំ, អវិប្បដិសារោ បាមោជ្ជស្សាតិអាទិនា យាវ អនុបាទាបរិនិព្ពានំ នេតព្ពំ។ អយំ **បទដ្ឋានោ ហារោ**។ សុត្តេ អាគតធម្មានំ បទដ្ឋានភូតេ ធម្មេ តេសញ្ច បទដ្ឋានភូតេតិ សម្ភវតោ បទដ្ឋានភូតធម្មនិទ្ធារណលក្ខណោ ហិ បទដ្ឋានោ ហារោ។ វុត្តញ្ចេតំ –

> “ធម្មំ ទេសេតិ ជិនោ, តស្ស ច ធម្មស្ស យំ បទដ្ឋានំ;
> ឥតិ យាវ សព្ពធម្មា, ឯសោ ហារោ បទដ្ឋានោ”តិ។ (នេត្តិ. ៤ និទ្ទេសវារ);

បទដ្ឋានន្តិ អាសន្នការណំ។ ឥធ បន បទដ្ឋានវិចារណា បទដ្ឋានោតិអាទិ យុត្តិហារេ វុត្តនយេនេវ វេទិតព្ពំ។

ឯករូបន្តិ ច រូបាយតនគ្គហណេន ឆន្ទម្បិ ពាហិរានំ អាយតនានំ គហណំ ពាហិរាយតនភាវេន ឯកលក្ខណត្តា។ **ចិត្ត**ន្តិ មនាយតនគ្គហណេន ឆន្ទម្បិ អជ្ឈត្តិកានំ អាយតនានំ គហណំ អជ្ឈត្តិកាយតនភាវេន ឯកលក្ខណត្តា។ ឯវំ ខន្ធធាតាទិវសេនបិ ឯកលក្ខណតា វត្តព្ពា។ អយំ **លក្ខណោ ហារោ**។ លក្ខីយន្តិ ឯតេន, ឯត្ថ វា ឯកលក្ខណធម្មា អវុត្តាបិ ឯកច្ចវចនេនាតិ លក្ខណោ។ សុត្តេ អនាគតេបិ ធម្មេ វុត្តប្បការេ អាគតេ វិយ និទ្ធារេត្វា យា សំវណ្ណនា, សោ លក្ខណោ ហារោ។ វុត្តម្បិ ចេតំ –

> “វុត្តម្ហិ ឯកធម្មេ, យេ ធម្មា ឯកលក្ខណា កេចិ;
> វុត្តា ភវន្តិ សព្ពេ, សោ ហារោ លក្ខណោ នាមា”តិ។ (នេត្តិ. ៤ និទ្ទេសវារ);

និទានេ ឥមិស្សា ទេសនាយ រូបគរុកានំ បុគ្គលានំ រូបស្មិំ អនាទីនវទស្សិតា វុត្តា, “កថំ នុ ខោ ឥមេ ឥមំ ទេសនំ សុត្វា រូបេ អាទីនវទស្សនមុខេន សព្ពស្មិម្បិ ខន្ធបញ្ចកេ សព្ពសោ ឆន្ទរាគំ បហាយ សកលវដ្ដទុក្ខតោ មុច្ចេយ្យុំ, បរេ ច តត្ថ បតិដ្ឋាបេយ្យុ”ន្តិ អយមេត្ថ ភគវតោ **អធិប្បាយោ**។ បទនិព្ពចនំ **និរុត្តំ**, តំ “ឯវ”ន្តិអាទិ

និទានបទានំ “នាហ”ន្តិអាទិបាឡិបទានញ្ច អដ្ឋកថាយំ តស្សា លីនត្ថវណ្ណនាយ ច វុត្តនយានុសារេន សុករត្តា ន វិត្ថារយិម្ហ។

បទបទត្ថទេសនាទេសនានិក្ខេបសុត្តសន្ធិវសេន បញ្ចវិធា **សន្ធិ**។ តត្ថ បទស្ស បទន្តរេន សម្ពន្ធោ **បទសន្ធិ**។ បទត្ថស្ស បទត្ថន្តរេន សម្ពន្ធោ **បទត្ថសន្ធិ**, យោ “កិរិយាការកសម្ពន្ធោ”តិ វុច្ចតិ។ នានានុសន្ធិកស្ស សុត្តស្ស តំតំអនុសន្ធីហិ សម្ពន្ធោ, ឯកានុសន្ធិកស្ស ច បុព្ពាបរសម្ពន្ធោ **ទេសនាសន្ធិ**, យា អដ្ឋកថាយំ “បុច្ឆានុសន្ធិ, អជ្ឈាសយានុសន្ធិ, យថានុសន្ធី”តិ តិធា វិភត្តា។ អជ្ឈាសយោ ចេត្ថ អត្តជ្ឈាសយោ បរជ្ឈាសយោតិ ទ្វិធា វេទិតព្ពោ។ **ទេសនានិក្ខេបសន្ធិ** ចតុន្នំ សុត្តនិក្ខេបានំ វសេន វេទិតព្ពា។ **សុត្តសន្ធិ** ឥធ បឋមនិក្ខេបវសេនេវ វេទិតព្ពា។ “កស្មា បនេត្ថ ឥទមេវ ចិត្តបរិយាទានសុត្តំ បឋមំ និក្ខិត្ត”ន្តិ នាយមនុយោគោ កត្ថចិ ន បវត្តតិ។ អបិច ឥមេ សត្តា អនាទិមតិ សំសារេ បរិព្ភមន្តា ឥត្ថិបុរិសា អញ្ញមញ្ញេសំ បញ្ចកាមគុណសង្ខាតរូបាភិរាមា, តត្ថ ឥត្ថី បុរិសស្ស រូបេ សត្តា គិទ្ធា គធិតា លគ្គា លគ្គិតា អាសត្តា, សា ចស្សា តត្ថ អាសត្តិ ទុព្ពិវេចនីយា ។ តថា បុរិសោ ឥត្ថិយា រូបេ, តត្ថ ច ទស្សនសំសគ្គោ គរុតរោ ឥតរេសញ្ច មូលភូតោ។ តេនេវ ហិ ភគវា “កថំ នុ ខោ មាតុគាមេ បដិបជ្ជិតព្ព”ន្តិ (ទី. និ. ២.២០៣) បុដ្ឋោ “អទស្សនមេវា”តិ អវោច។ តស្មា ភគវា បញ្ចសុ កាមគុណេសុ រូបេ ឆន្ទរាគបហានត្ថំ ឥទមេវ សុត្តំ បឋមំ ទេសេសិ។ និព្ពានាធិគមាយ បដិបត្តិយា អាទិ វេសា បដិបត្តីតិ។ យំ បន ឯកិស្សា ទេសនាយ ទេសនន្តរេន សំសន្ទនំ, អយម្បិ ទេសនាសន្ធិ។ សា ឥធ ឯវំ វេទិតព្ពា។ **“នាហំ, ភិក្ខវេ…បេ…. តិដ្ឋតី”**តិ អយំ ទេសនា។ “យេ ខោ, ភិក្ខវេ, ចក្ខុវិញ្ញេយ្យា រូបា ឥដ្ឋា កន្តា មនាបា បិយរូបា កាមូបសំហិតា រជនីយា , តញ្ចេ ភិក្ខុ អភិនន្ទតិ អភិវទតិ អជ្ឈោសាយ តិដ្ឋតិ, តស្ស តំ អភិនន្ទតោ អភិវទតោ អជ្ឈោសាយ តិដ្ឋតោ ឧប្បជ្ជន្តិ អនេកេ បាបកា អកុសលា ធម្មា”តិ (សំ. និ. ៤.១១៨) ឥមាយ ទេសនាយ សំសន្ទតិ។ តថា “រូបេ មញ្ញតិ, រូបេសុ មញ្ញតិ, រូបតោ មញ្ញតិ, រូបំ ‘មេ’តិ មញ្ញតិ។ រូបំ, ភិក្ខវេ, អនភិជានំ អបរិជានំ អវិរាជយំ អប្បជហំ អភព្ពោ ទុក្ខក្ខយាយា”តិ (សំ. និ. ៤.១១២) ឯវមាទីហិ ទេសនាហិ សំសន្ទតីតិ អយំ **ចតុព្យូហោ ហារោ**។ វិយូហីយន្តិ វិភាគេន បិណ្ឌីយន្តិ ឯតេន, ឯត្ថ វាតិ ព្យូហោ, និព្ពចនាទីនំ ចតុន្នំ ព្យូហោតិ ចតុព្យូហោ, ចតុន្នំ វា ព្យូហោ ឯត្ថាតិ ចតុព្យូហោ។ និព្ពចនាធិប្បាយាទីនំ ចតុន្នំ វិភាគលក្ខណោ ហិ ចតុព្យូហោ ហារោ។ វុត្តញ្ហេតំ –

“នេរុត្តមធិប្បាយោ, ព្យញ្ជនមថ ទេសនានិទានញ្ច;
បុព្ពាបរានុសន្ធី, ឯសោ ហារោ ចតុព្យូហោ”តិ។ (នេត្តិ. ៤ និទ្ទេសវារ);

“នាហំ, ភិក្ខវេ, អញ្ញំ…បេ…. ឥត្ថិរូប”ន្តិ ឯតេន អយោនិសោមនសិការោ ទីបិតោ។ យំ តត្ថ ចិត្តំ បរិយាទិយតិ, តេន យោនិសោមនសិការោ។ តត្ថ អយោនិសោមនសិការតោ តណ្ហាវិជ្ជា បរិវឌ្ឍន្តិ, តាសុ តណ្ហាគហណេន នវ តណ្ហាមូលកា ធម្មា អាវដ្ដន្តិ, អវិជ្ជាគហណេន អវិជ្ជាមូលកំ សព្ពំ ភវចក្កំ អាវដ្ដតិ, យោនិសោមនសិការគ្គហណេន ច យោនិសោមនសិការមូលកា ធម្មា អាវដ្ដន្តិ, ចតុព្ពិធញ្ច សម្បត្តិចក្កន្តិ។ អយំ **អាវដ្តោ ហារោ**។ អាវដ្ដយន្តិ ឯតេន, ឯត្ថ វា សភាគវិសភាគា ច ធម្មា, តេសំ វា អាវដ្ដនន្តិ អាវដ្តោ។ ទេសនាយ គហិតធម្មានំ សភាគាសភាគធម្មវសេន អាវដ្ដនលក្ខណោ ហិ អាវដ្តោ ហារោ។ វុត្តម្បិ ចេតំ –

“ឯកម្ហិ បទដ្ឋានេ, បរិយេសតិ សេសកំ បទដ្ឋានំ;
អាវដ្ដតិ បដិបក្ខេ, អាវដ្តោ នាម សោ ហារោ”តិ។ (នេត្តិ. ៤ និទ្ទេសវារ);

រូបំ ចតុព្ពិធំ កម្មសមុដ្ឋានំ, ចិត្តសមុដ្ឋានំ, ឧតុសមុដ្ឋានំ, អាហារសមុដ្ឋានំ, តថា ឥដ្ឋំ ឥដ្ឋមជ្ឈត្តំ អនិដ្ឋំ អនិដ្ឋមជ្ឈត្តន្តិ។ ឥធ បន ឥដ្ឋំ អធិប្បេតំ។ ចិត្តំ កុសលចិត្តមេត្ថ វេទិតព្ពំ។ តំ កាមាវចរំ, រូបាវចរំ, អរូបាវចរំ, លោកុត្តរន្តិ ចតុព្ពិធំ។ វេទនាទិសម្បយុត្តធម្មភេទតោ អនេកវិធន្តិ អយំ **វិភត្តិហារោ**។ វិភជីយន្តិ ឯតេន, ឯត្ថ វា សាធារណាសាធារណានំ សំកិលេសវោទានធម្មានំ ភូមិយោតិ វិភត្តិ។ វិភជនំ វា ឯតេសំ ភូមិយោតិ វិភត្តិ។ សំកិលេសធម្មេ វោទានធម្មេ ច សាធារណាសាធារណតោ បទដ្ឋានតោ ភូមិតោ វិភជនលក្ខណោ ហិ វិភត្តិហារោ។ វុត្តម្បិ ចេតំ –

“ធម្មញ្ច បទដ្ឋានំ, ភូមិញ្ច វិភជតេ អយំ ហារោ;
សាធារណេ អសាធារណេ ច នេយ្យោ វិភត្តី”តិ។ (នេត្តិ. ៤ និទ្ទេសវារ);

ឥត្ថិរូបំ បុរិសស្ស ចិត្តំ បរិយាទាយ តិដ្ឋតិ អយោនិសោ មនសិករោតោ, យោនិសោ មនសិករោតោ ន បរិយាទិយតិ សុសំវុតិន្ទ្រិយត្តា សីលេសុ សមាហិតស្សាតិ អយំ **បរិវត្តោ ហារោ**។ បដិបក្ខវសេន បរិវត្តីយន្តិ ឥ

មិនា, ឯត្ថ វា សុត្តេ វុត្តធម្មា, បរិវត្តនំ វា តេសន្តិ បរិវត្តោ។ និទ្ទិដ្ឋានំ ធម្មានំ បដិបក្ខតោ បរិវត្តនលក្ខណោ ហិ បរិវត្តោ ហារោ។ វុត្តញ្ហេតំ –

"កុសលាកុសលេ ធម្មេ, និទ្ទិដ្ឋេ ភាវិតេ បហីនេ ច;
បរិវត្តតិ បដិបក្ខេ, ហារោ បរិវត្តនោ នាមា"តិ។ (នេត្តិ. ៤ និទ្ទេសវារ);

ភិក្ខវេ, សមណា បព្ពជិតាតិ បរិយាយវចនំ។ អញ្ញំ បរំ កិញ្ចីតិ បរិយាយវចនំ។ រូបំ វណ្ណំ ចក្ខុវិញ្ញេយ្យន្តិ បរិយាយវចនំ។ សមនុបស្សាមិ ឱលោកេស្សាមិ ជានាមីតិ បរិយាយវចនំ។ ឯវំ ឥត្ថំ ឥមំ បការន្តិ បរិយាយវចនំ។ បុរិសស្ស បុគ្គលស្សាតិ បរិយាយវចនំ។ ចិត្តំ វិញ្ញាណំ មនោតិ បរិយាយវចនំ។ បរិយាទាយ គហេត្វា ខេបេត្វាតិ បរិយាយវចនំ។ តិដ្ឋតិ ធរតិ ឋាតីតិ បរិយាយវចនំ។ យថា យេន បការេន យេនាការេនាតិ បរិយាយវចនំ។ ឥត្ថី នារី មាតុគាមោតិ បរិយាយវចនន្តិ អយំ **វេវចនោ ហារោ**។ វិវិធំ វចនំ ឯកស្សេវត្ថស្ស វាចកមេត្ថាតិ វិវចនំ, វិវចនមេវ វេវចនំ។ វិវិធំ វុច្ចតិ ឯតេន អត្ថោតិ វា វិវចនំ, វិវចនមេវ វេវចនំ។ ឯកស្មិំ អត្ថេ អនេកបរិយាយសទ្ទប្បយោជនលក្ខណោ ហិ វេវចនោ ហារោ។ វុត្តញ្ហេតំ –

"វេវចនានិ ពហូនិ តុ, សុត្តេ វុត្តានិ ឯកធម្មស្ស;
យោ ជានាតិ សុត្តវិទូ, វេវចនោ នាម សោ ហារោ"តិ។ (នេត្តិ. ៤ និទ្ទេសវារ);

រូបំ កាឡសាមាទិវសេន អនេកធា បញ្ញត្តំ។ បុរិសោ ខត្តិយាទិវសេន អនេកធា បញ្ញត្តោ។ ចិត្តំ បរិត្តមហគ្គតាទិវសេន អនេកធា បញ្ញត្តំ។ "បរិយាទាយា"តិ ឯត្ថ បរិយាទានំ បរិយាទាយកានំ បាបធម្មានំ វសេន វីតិក្កមបរិយុដ្ឋានាទិនា ច អនេកធា បញ្ញត្តំ។ អយំ **បញ្ញត្តិហារោ**។ បការេហិ, បភេទតោ វា ញាបីយន្តិ ឥមិនា, ឯត្ថ វា អត្ថាតិ បញ្ញត្តិ។ ឯកេកស្ស ធម្មស្ស អនេកាហិ បញ្ញត្តីហិ បញ្ញាបេតព្ពាការវិភាវនលក្ខណោ ហិ បញ្ញត្តិហារោ។ វុត្តញ្ហេតំ –

"ឯកំ ភគវា ធម្មំ, បញ្ញត្តីហិ វិវិធាហិ ទេសេតិ;
សោ អាការោ ញេយ្យោ, បញ្ញត្តី នាម សោ ហារោ"តិ។ (នេត្តិ. ៤ និទ្ទេសវារ);

វិរោធិបច្ចយសមវាយេ វិសទិសុប្បត្តិរុប្បនវណ្ណវិការាបត្តិយា តំសមង្គិនោ ហទយង្គតភាវប្បកាសនំ រូបង្គោតិ អនិច្ចតាមុខេន ឱតរណំ, អនិច្ចស្ស បន ទុក្ខត្តា ទុក្ខតាមុខេន, ទុក្ខស្ស ច អនត្តកត្តា សុញ្ញតាមុខេន ឱតរណំ។ ចិត្តំ មនោវិញ្ញាណធាតុ, តស្សា បរិយាទាយិកា តណ្ហា តទេកដ្ឋា ច បាបធម្មា ធម្មធាតូតិ ធាតុមុខេន ឱតរណំ។ ឯវំ ខន្ធាយតនាទិមុខេហិបិ ឱតរណំ វត្តព្ពន្តិ អយំ **ឱតរណោ ហារោ**។ ឱតារីយន្តិ អនុប្បវេសីយន្តិ ឯតេន, ឯត្ថ វា សុត្តាគតា ធម្មា បដិច្ចសមុប្បាទាទីសូតិ ឱតរណោ។ បដិច្ចសមុប្បាទាទិមុខេន សុត្តត្ថស្ស ឱតរណលក្ខណោ ហិ ឱតរណោ ហារោ។ វុត្តញ្ហេតំ –

"យោ ច បដិច្ចុប្បាទោ, ឥន្ទ្រិយខន្ធា ច ធាតុអាយតនា;
ឯតេហិ ឱតរតិ យោ, ឱតរណោ នាម សោ ហារោ"តិ។ (នេត្តិ. ៤ និទ្ទេសវារ);

នាហំ, ភិក្ខវេ…បេ…. សមនុបស្សាមីតិ អារម្ភោ។ **ឯវំ បុរិសស្ស ចិត្តំ បរិយាទាយ តិដ្ឋតី**តិ បទសុទ្ធិ, ន បន អារម្ភសុទ្ធិ។ **យថយិទ**ន្តិអាទិ បទសុទ្ធិ ចេវ អារម្ភសុទ្ធិ ចាតិ អយំ **សោធនោ ហារោ**។ សោធីយន្តិ សមាធីយន្តិ ឯតេន, ឯត្ថ វា សុត្តេ បទបទត្ថបញ្ហារម្ភាតិ សោធនោ។ សុត្តេ បទបទត្ថបញ្ហារម្ភានំ សោធនលក្ខណោ ហិ សោធនោ ហារោ។ វុត្តញ្ហេតំ –

"វិស្សជ្ជិតម្ហិ បញ្ហេ, គាថាយំ បុច្ឆិតាយមារព្ភ;
សុទ្ធាសុទ្ធបរិក្ខា, ហារោ សោ សោធនោ នាមា"តិ។ (នេត្តិ. ៤ និទ្ទេសវារ);

អញ្ញន្តិ សាមញ្ញតោ អធិដ្ឋានំ កស្សចិ វិសេសស្ស អនាមដ្ឋត្តា។ **ឯករូបម្បី**តិ តំ អវិកប្បេត្វា វិសេសវចនំ។ **យថយិទ**ន្តិ សាមញ្ញតោ អធិដ្ឋានំ អនិយមវចនភាវតោ។ **ឥត្ថិរូប**ន្តិ តំ អវិកប្បេត្វា វិសេសវចនន្តិ អយំ **អធិដ្ឋានោ ហារោ**។ អធិដ្ឋីយន្តិ អនុប្បវត្តីយន្តិ ឯតេន, ឯត្ថ វា សាមញ្ញវិសេសភូតា ធម្មា វិនា វិកប្បេនាតិ អធិដ្ឋានោ។ សុត្តាគតានំ ធម្មានំ អវិកប្បនវសេនេវ សាមញ្ញវិសេសនិទ្ធារណលក្ខណោ ហិ អធិដ្ឋានោ ហារោ។ វុត្តម្បិ ចេតំ –

“ឯកត្តតាយ ធម្មា, យេបិ ច វេមត្តតាយ និទ្ទិដ្ឋា;
តេន វិកប្បយិតព្ពា, ឯសោ ហារោ អធិដ្ឋានោ”តិ។ (នេត្តិ. ៤ និទ្ទេសវារ);

រូបស្ស កម្មាវិជ្ជាទយោ កម្មចិត្តាទយោ ច ហេតុ។ សមនុបស្សនាយ អាវជ្ជនាទយោ។ កុសលស្ស ចិត្តស្ស យោនិសោ មនសិការាទយោ។ **បរិយាទាយា**តិ ឯត្ថ បរិយាទានស្ស អយោនិសោមនសិការាទយោតិ អយំ **បរិក្ខារោ ហារោ**។ បរិករោតិ អភិសង្ខរោតិ ផលន្តិ បរិក្ខារោ, ហេតុ បច្ចយោ ច។ បរិក្ខារំ អាចិក្ខតីតិ បរិក្ខារោ, ហារោ។ បរិក្ខារវិសយត្តា, បរិក្ខារសហចរណតោ វា បរិក្ខារោ។ សុត្តេ អាគតធម្មានំ បរិក្ខារសង្ខាតហេតុបច្ចយេ និទ្ធារេត្វា សំវណ្ណនាលក្ខណោ ហិ បរិក្ខារោ ហារោ។ វុត្តញ្ហេតំ –

“យេ ធម្មា យំ ធម្មំ, ជនយន្តិប្បច្ចយា បរម្បរតោ;
ហេតុមវកឌ្ឍយិត្វា, ឯសោ ហារោ បរិក្ខារោ”តិ។ (នេត្តិ. ៤ និទ្ទេសវារ);

បុរិសស្ស ចិត្តំ បរិយាទាយ តិដ្ឋតីតិ ឯត្ថ បរិយាទាយិកា វិសេសតោ តណ្ហាវិជ្ជា វេទិតព្ពា តាសំ វសេន បរិយាទានសម្ភវតោ។ តាសុ តណ្ហាយ រូបមធិដ្ឋានំ, អវិជ្ជាយ អរូបំ។ វិសេសតោ តណ្ហាយ សមថោ បដិបក្ខោ, អវិជ្ជាយ វិបស្សនា។ សមថស្ស ចេតោវិមុត្តិ, ផលវិបស្សនាយ បញ្ញាវិមុត្តិ។ តថា ហិ តា រាគវិរាគា អវិជ្ជាវិរាគាតិ វិសេសេត្វា វុច្ចន្តីតិ អយំ **សមារោបនោ ហារោ**។ សមារោបីយន្តិ ឯតេន, ឯត្ថ វា បទដ្ឋានាទិមុខេន ធម្មាតិ សមារោបនោ។ សុត្តេ អាគតធម្មានំ បទដ្ឋានវេវចនភាវនាបហានសមារោបនវិចារណលក្ខណោ ហិ សមារោបនោ ហារោ។ វុត្តញ្ហេតំ –

“យេ ធម្មា យំ មូលា, យេ ចេកត្ថា បកាសិតា មុនិនា;
តេ សមារោបយិតព្ពា, ឯស សមារោបនោ ហារោ”តិ។ (នេត្តិ. ៤ និទ្ទេសវារ);

ឯត្តាវតា ច –

“ទេសនា វិចយោ យុត្តិ, បទដ្ឋានោ ច លក្ខណោ;
ចតុព្យូហោ ច អាវដ្ដោ, វិភត្តិ បរិវត្តនោ។

វេវចនោ ច បញ្ញត្តិ, ឱតរណោ ច សោធនោ;
អធិដ្ឋានោ បរិក្ខារោ, សមារោបនោ សោឡសោ”តិ។ (នេត្តិ. ១ ឧទ្ទេសវារ) –

ឯវំ វុត្តា សោឡស ហារា ទស្សិតាតិ វេទិតព្ពា។ ហរីយន្តិ ឯតេហិ, ឯត្ថ វា សុត្តគេយ្យាទិវិសយា អញ្ញាណសំសយវិបល្លាសាតិ ហារា។ ហរន្តិ វា សយំ តានិ, ហរណមត្តមេវ វាតិ ហារា ផលូបចារេន។ អថ វា ហរីយន្តិ វោហរីយន្តិ ធម្មសំវណ្ណកធម្មប្បដិគ្គាហកេហិ ធម្មស្ស ទានគ្គហណវសេនាតិ ហារា។ អថ វា ហារា វិយាតិ ហារា។ យថា ហិ អនេករតនាវលិសមូហោ ហារសង្ខាតោ អត្តនោ អវយវភូតរតនសម្ពស្សេហិ សមុបជនិយមានហិលាទសុខោ ហុត្វា តទុបភោគិជនសរីរសន្តាបំ និទាឃបរិឡាហូបជនិតំ វូបសមេតិ, ឯវមេវ តេបិ នានាវិធបរមត្ថរតនប្បពន្ធា សំវណ្ណនាវិសេសា អត្តនោ អវយវភូតបរមត្ថរតនាធិគមេន សមុប្បាទិយមាននិព្ពុតិសុខា ធម្មប្បដិគ្គាហកជនហទយបរិតាបំ កាមរាគាទិកិលេសហេតុកំ វូបសមេន្តីតិ។ អថ វា ហារយន្តិ អញ្ញាណាទិនីហារំ អបគមំ ករោន្តិ អាចិក្ខន្តីតិ វា ហារា។ អថ វា សោតុជនចិត្តស្ស ហរណតោ រមណតោ ច ហារា និរុត្តិនយេន យថា “ភវេសុ វន្តគមនោ ភគវា”តិ (វិសុទ្ធិ. ១.១៤៤; បារា. អដ្ឋ. ១.វេរញ្ជកណ្ឌវណ្ណនា)។

តតោ បរំ បន នន្ទិយាវដ្តាទិបញ្ចវិធនយា វេទិតព្ពា – តត្ថ តណ្ហាវិជ្ជា សមុទយសច្ចំ, តាសំ អធិដ្ឋានាទិភូតា រូបធម្មា ទុក្ខសច្ចំ, តេសំ អប្បវត្តិ និរោធសច្ចំ, និរោធប្បជានានា បដិបទា មគ្គសច្ចំ។ តណ្ហាគហណេន ចេត្ថ មាយាសាឋេយ្យមានាតិមានមទប្បមាទបាបិច្ឆតាបាបមិត្តតាអហិរិកអនោត្តប្បាទិវសេន អកុសលបក្ខោ នេតព្ពោ។ អវិជ្ជាគហណេន វិបរិតមនសិការកោធុបនាហមក្ខបឡាសឥស្សាមច្ឆរិយ- សារម្ភទោវចស្សតាភវទិដ្ឋិវិភវទិដ្ឋិអាទិវសេន អកុសលបក្ខោ នេតព្ពោ។ វុត្តវិបរិយាយតោ កុសលបក្ខោ នេតព្ពោ។ កថំ? អមាយាអសាឋេយ្យាទិវសេន អវិបរីតមនសិការាទិវសេន ច។ តថា សមថបក្ខិយានំ សទ្ធិន្ទ្រិយាទីនំ , វិបស្សនាបក្ខិយានំ អនិច្ចសញ្ញាទីនញ្ច វសេន វោទានបក្ខោ នេតព្ពោតិ អយំ **នន្ទិយាវដ្ដស្ស នយស្ស ភូមិ**។ យោ ហិ តណ្ហាអវិជ្ជាហិ សំកិលេសបក្ខស្ស សុត្តត្ថស្ស សមថវិបស្សនាហិ វោទានបក្ខស្ស ច ចតុសច្ចយោជនមុខេន នយនលក្ខណោ សំវណ្ណនាវិសេសោ, អយំ នន្ទិយាវដ្ដនយោ នាម។ វុត្តញ្ហេតំ –

“តណ្ហញ្ច អវិជ្ជម្បិ ច, សមថេន វិបស្សនាយ យោ នេតិ;
សច្ចេហិ យោជយិត្វា, អយំ នយោ នន្ទិយាវដ្ដោ”តិ។ (នេត្តិ. ៤ និទ្ទេសវារ);

នន្ទិយាវដ្ដស្ស វិយ អាវដ្ដោ ឯតស្សាតិ នន្ទិយាវដ្ដោ។ យថា ហិ នន្ទិយាវដ្ដោ អន្តោ ឋិតេន បធានាវយវេន ពហិទ្ធា អាវដ្ដតិ, ឯវមយម្បិ នយោតិ អត្ថោ។ អថ វា នន្ទិយា តណ្ហាយ បមោទស្ស វា អាវដ្ដោ ឯត្ថាតិ នន្ទិយាវដ្ដោ។

ហេដ្ឋា វុត្តនយេន គហិតេសុ តណ្ហាវិជ្ជាតប្បក្ខិយធម្មេសុ តណ្ហា លោភោ, អវិជ្ជា មោហោ, អវិជ្ជាយ សម្បយុត្តោ លោហិតេ សតិ បុព្ពោ វិយ តណ្ហាយ សតិ សិជ្ឈមានោ អាឃាតោ ទោសោ ឥតិ តីហិ អកុសលមូលេហិ គហិតេហិ, តប្បដិបក្ខតោ កុសលចិត្តគ្គហណេន ច តីណិ កុសលមូលានិ គហិតានិ ឯវ ហោន្តិ។ ឥធាបិ លោភោ សព្ពានិ វា សាសវកុសលមូលានិ សមុទយសច្ចំ, តន្និព្ពត្តា តេសំ អធិដ្ឋានគោចរភូតា ឧបាទានក្ខន្ធា ទុក្ខសច្ចន្តិអាទិនា សច្ចយោជនា វេទិតព្ពា។ ផលំ បនេត្ថ វិមោក្ខត្តយវសេន និទ្ធារេតព្ពំ, តីហិ អកុសលមូលេហិ តិវិធទុច្ចរិតសំកិលេសមលវិសមអកុសលសញ្ញាវិតក្កាទិវសេន អកុសលបក្ខោ នេតព្ពោ, តថា តីហិ កុសលមូលេហិ តិវិធសុចរិតសមកុសលសញ្ញាវិតក្កសទ្ធម្មសមាធិវិមោក្ខមុខាទិវសេន វោទានបក្ខោ នេតព្ពោតិ អយំ **តិបុក្ខលស្ស នយស្ស ភូមិ**។ យោ ហិ អកុសលមូលេហិ សំកិលេសបក្ខស្ស កុសលមូលេហិ វោទានបក្ខស្ស សុត្តត្ថស្ស ច ចតុសច្ចយោជនាមុខេន នយនលក្ខណោ សំវណ្ណនាវិសេសោ, អយំ **តិបុក្ខលនយោ** នាម។ តីហិ អវយវេហិ លោភាទីហិ សំកិលេសបក្ខេ, អលោភាទីហិ ច វោទានបក្ខេ បុក្ខលោ សោភនោតិ តិបុក្ខលោ។ វុត្តញ្ហេតំ –

“យោ អកុសលេ សមូលេហិ,
នេតិ កុសលេ ច កុសលមូលេហិ;
ភូតំ តថំ អវិតថំ,
តិបុក្ខលំ តំ នយំ អាហូ”តិ។ (នេត្តិ. ៤ និទ្ទេសវារ);

វុត្តនយេន គហិតេសុ តណ្ហាវិជ្ជាតប្បក្ខិយធម្មេសុ វិសេសតោ តណ្ហាទិដ្ឋីនំ វសេន អសុភេ “សុភ”ន្តិ, ទុក្ខេ “សុខ”ន្តិ ច វិបល្លាសា, អវិជ្ជាទិដ្ឋីនំ វសេន អនិច្ចេ “និច្ច”ន្តិ, អនត្តនិ “អត្តា”តិ វិបល្លាសា វេទិតព្ពា។ តេសំ បដិបក្ខតោ កុសលចិត្តគ្គហណេន សិទ្ធេហិ សតិវីរិយសមាធិបញ្ញិន្ទ្រិយេហិ ចត្តារិ សតិបដ្ឋានានិ សិទ្ធានិយេវ ហោន្តិ។

តត្ថ ចតូហិ ឥន្ទ្រិយេហិ ចត្តារោ បុគ្គលា និទ្ទិសិតព្ពា។ កថំ? ទុវិធោ ហិ តណ្ហាចរិតោ មុទិន្ទ្រិយោ តិក្ខិន្ទ្រិយោតិ, តថា ទិដ្ឋិចរិតោ។ តេសុ បឋមោ អសុភេ “សុភ”ន្តិ វិបរិយេសគ្គាហី សតិពលេន យថាភូតំ កាយសភាវំ សល្លក្ខេន្តោ ភាវនាពលេន តំ វិបល្លាសំ សមុគ្ឃាតេត្វា សម្មត្តនិយាមំ ឱក្កមតិ។ ទុតិយោ អសុខេ “សុខ”ន្តិ វិបរិយេសគ្គាហី “ឧប្បន្នំ កាមវិតក្កំ នាធិវាសេតី”តិអាទិនា (ម. និ. ១.២៦; អ. និ. ៤.១៤; ៦.៥៨) វុត្តេន វីរិយសំវរភូតេន វីរិយពលេន បដិបក្ខំ វិនោទេន្តោ ភាវនាពលេន តំ វិបល្លាសំ វិធមេត្វា សម្មត្តនិយាមំ ឱក្កមតិ។ តតិយោ អនិច្ចេ “និច្ច”ន្តិ វិបល្លាសគ្គាហី សមថពលេន សមាហិតចិត្តោ សង្ខារានំ ខណិកភាវំ សល្លក្ខេន្តោ ភាវនាពលេន តំ វិបល្លាសំ សមុគ្ឃាតេត្វា សម្មត្តនិយាមំ ឱក្កមតិ។ ចតុត្ថោ សន្តតិសមូហកិច្ចារម្មណឃនវញ្ចិតតាយ ផស្សាទិធម្មបុញ្ជមត្តេ អនត្តនិ “អត្តា”តិ មិច្ឆាភិនិវេសី ចតុកោដិកសុញ្ញតាមនសិការេន តំ មិច្ឆាភិនិវេសំ វិទ្ធំសេន្តោ សាមញ្ញផលំ សច្ឆិករោតិ។ សុភសញ្ញាទីហិ ចតូហិបិ វា វិបល្លាសេហិ សមុទយសច្ចំ, តេសមធិដ្ឋានារម្មណភូតា បញ្ចុបាទានក្ខន្ធា ទុក្ខសច្ចន្តិអាទិនា សច្ចយោជនា វេទិតព្ពា។ ផលំ បនេត្ថ ចត្តារិ សាមញ្ញផលានិ, ចតូហិ ចេត្ថ វិបល្លាសេហិ ចតុរាសវោឃយោគគន្ថអគតិតណ្ហុបាទានសល្លវិញ្ញាណដ្ឋិតិអបរិញ្ញាទិវសេន អកុសលបក្ខោ នេតព្ពោ, តថា ចតូហិ សតិបដ្ឋានេហិ ចតុព្ពិធជ្ឈានវិហារាធិដ្ឋានសុខភាគិយធម្មអប្បមញ្ញាសម្មប្បធានឥទ្ធិបាទាទិវសេន វោទានបក្ខោ នេតព្ពោតិ អយំ **សីហវិក្កីឡិតស្ស នយស្ស ភូមិ**។ យោ ហិ សុភសញ្ញាទីហិ វិបល្លាសេហិ សកលស្ស សំកិលេសបក្ខស្ស សទ្ធិន្ទ្រិយាទីហិ ច វោទានបក្ខស្ស ចតុសច្ចយោជនាវសេន នយនលក្ខណោ សំវណ្ណនាវិសេសោ, អយំ សីហវិក្កីឡិតោ នាម។ វុត្តញ្ហេតំ –

“យោ នេតិ វិបល្លាសេហិ,
កិលេសេ ឥន្ទ្រិយេហិ សទ្ធម្មេ;
ឯតំ នយំ នយវិទូ,
សីហវិក្កីឡិតំ អាហូ”តិ។ (នេត្តិ. ៤ និទ្ទេសវារ);

អសន្តាសនជវបរក្កមាទិវិសេសយោគេន សីហោ ភគវា, តស្ស វិក្កីឡិតំ ទេសនា វចីកម្មភូតោ វិហារោតិ កត្វា វិបល្លាសគប្បដិបក្ខបរិទីបនតោ សីហស្ស វិក្កីឡិតំ ឯត្ថាតិ សីហវិក្កីឡិតោ, នយោ។ ពលវិសេសយោគទីបនតោ វា សីហវិក្កីឡិតសទិសត្តា នយោ សីហវិក្កីឡិតោ។ ពលវិសេសោ ចេត្ថ សទ្ធាទិពលំ, ទសពលានិ ឯវ វា។

ឥមេសំ បន តិណ្ណំ អត្ថនយានំ សិទ្ធិយា វោហារនយទ្វយំ សិទ្ធមេវ ហោតិ។ តថា ហិ អត្ថនយត្តយទិសាភាវេន កុសលាទិធម្មានំ អាលោចនំ **ទិសាលោចនំ**។ វុត្តញ្ហេតំ –

“វេយ្យាករណេសុ ហិ យេ,
កុសលាកុសលា តហឹ តហឹ វុត្តា;
មនសា ឱលោកយតេ,
តំ ខុ ទិសាលោចនំ អាហូ”តិ។ (នេត្តិ. ៤ និទ្ទេសវារ);

តថា អាលោចិតានំ តេសំ ធម្មានំ អត្ថនយត្តយយោជនេ សមានយនតោ អង្កុសោ វិយ **អង្កុសោ**។ វុត្តញ្ហេតំ –

“ឱលោកេត្វា ទិសលោចនេន, ឧក្ខិបិយ យំ សមានេតិ;
សព្ពេ កុសលាកុសលេ, អយំ នយោ អង្កុសោ នាមា”តិ។ (នេត្តិ. ៤ និទ្ទេសវារ);

តស្មា មនសាវ អត្ថនយានំ ទិសាភូតធម្មានំ លោចនំ ទិសាលោចនំ, តេសំ សមានយនំ អង្កុសោតិ បញ្ចបិ នយានិ យុត្តានិ ហោន្តិ។

ឯត្តាវតា ច –

“បឋមោ នន្ទិយាវដ្ដោ, ទុតិយោ ច តិបុក្ខលោ;
សីហវិក្កីឡិតោ នាម, តតិយោ នយលញ្ជកោ។

ទិសាលោចនមាហំសុ, ចតុត្ថំ នយមុត្តមំ;
បញ្ចមោ អង្កុសោ នាម, សព្ពេ បញ្ច នយា គតា”តិ។ (នេត្តិ. ១ ឧទ្ទេសវារ) –

ឯវំ វុត្តបញ្ចនយាបិ ឯត្ថ ទស្សិតាតិ វេទិតព្ពា។ នយតិ សំកិលេសំ វោទានញ្ច វិភាគតោ ញាបេតីតិ នយោ, លញ្ចេតិ បកាសេតិ សុត្តត្ថន្តិ លញ្ចកោ, នយោ ច សោ លញ្ចកោ ចាតិ **នយលញ្ចកោ**។ ឥទញ្ច សុត្តំ សោឡសវិធេ សុត្តន្តបដ្ឋានេ សំកិលេសភាគិយំ ព្យតិរេកមុខេន និព្ពេធាសេក្ខភាគិយន្តិ ទដ្ឋព្ពំ។ អដ្ឋវីសតិវិធេ បន សុត្តន្តបដ្ឋានេ លោកិយលោកុត្តរំ សត្តធម្មាធិដ្ឋានំ ញាណញ្ញេយ្យំ ទស្សនភាវនំ សកវចនំ វិស្សជ្ជនីយំ កុសលាកុសលំ អនុញ្ញាតំ បដិក្ខិត្តញ្ចាតិ វេទិតព្ពំ។

តត្ថ សោឡសវិធសុត្តន្តំ បដ្ឋានំ នាម “សំកិលេសភាគិយំ សុត្តំ, វាសនាភាគិយំ សុត្តំ, និព្ពេធភាគិយំ សុត្តំ, អសេក្ខភាគិយំ សុត្តំ, សំកិលេសភាគិយញ្ច វាសនាភាគិយញ្ច សុត្តំ, សំកិលេសភាគិយញ្ច និព្ពេធភាគិយញ្ច សុត្តំ, សំកិលេសភាគិយញ្ច អសេក្ខភាគិយញ្ច សុត្តំ, វាសនាភាគិយញ្ច និព្ពេធភាគិយញ្ច សុត្តំ, វាសនាភាគិយញ្ច អសេក្ខភាគិយញ្ច សុត្តំ, និព្ពេធភាគិយញ្ច អសេក្ខភាគិយញ្ច សុត្តំ, សំកិលេសភាគិយញ្ច វាសនាភាគិយញ្ច និព្ពេធភាគិយញ្ច សុត្តំ, សំកិលេសភាគិយញ្ច វាសនាភាគិយញ្ច អសេក្ខភាគិយញ្ច សុត្តំ, សំកិលេសភាគិយញ្ច និព្ពេធភាគិយញ្ច អសេក្ខភាគិយញ្ច សុត្តំ, វាសនាភាគិយញ្ច និព្ពេធភាគិយញ្ច អសេក្ខភាគិយញ្ច សុត្តំ, សំកិលេសភាគិយញ្ច វាសនាភាគិយញ្ច និព្ពេធភាគិយញ្ច អសេក្ខភាគិយញ្ច សុត្តំ, នេវ សំកិលេសភាគិយំ ន វាសនាភាគិយំ ន និព្ពេធភាគិយំ ន អសេក្ខភាគិយំ សុត្ត”ន្តិ (នេត្តិ. ៨៩) ឯវំ វុត្តសោឡសសាសនបដ្ឋានានិ។

តត្ថ សំកិលិស្សន្តិ ឯតេនាតិ សំកិលេសោ, សំកិលេសភាគេ សំកិលេសកោដ្ឋាសេ បវត្តំ **សំកិលេសភាគិយំ**។ វាសនា បុញ្ញភាវនា, វាសនាភាគេ បវត្តំ **វាសនាភាគិយំ**, វាសនំ ភជាបេតីតិ វា **វាសនាភាគិយំ**។ និព្ពិជ្ឈនំ លោភក្ខន្ធាទីនំ បទាលនំ និព្ពេធោ, និព្ពេធភាគេ បវត្តំ, និព្ពេធំ ភជាបេតីតិ វា **និព្ពេធភាគិយំ**។ បរិនិដ្ឋិតសិក្ខា ធម្មា អសេក្ខា, អសេក្ខភាគេ បវត្តំ, អសេក្ខេ ភជាបេតីតិ វា **អសេក្ខភាគិយំ**។ តេសុ យត្ថ តណ្ហាទិសំកិលេសោ វិភត្តោ, ឥទំ សំកិលេសភាគិយំ។ យត្ថ ទានាទិបុញ្ញកិរិយវត្ថុ វិភត្តំ, ឥទំ វាសនាភាគិយំ។ យត្ថ សេក្ខា

សីលក្ខន្ធាទយោ វិភត្តា, ឥទំ និព្ពេធភាគិយំ។ យត្ថ បន អសេក្ខា សីលក្ខន្ធាទយោ វិភត្តា, ឥទំ អសេក្ខភាគិយំ។ ឥតរានិ តេសំ វោមិស្សកនយវសេន វុត្តានិ។ សព្ពាសវសំវរបរិយាយាទីនំ វសេន សព្ពភាគិយំ វេទិតព្ពំ។ តត្ថ ហិ សំកិលេសធម្មា លោកិយសុចរិតធម្មា សេក្ខា ធម្មា អសេក្ខា ធម្មា ច វិភត្តា។ សព្ពភាគិយំ បន “បស្សំ ន បស្សតី”តិអាទិកំ ឧទកាទិអនុវាទវចនំ វេទិតព្ពំ។

អដ្ឋវីសតិវិធំ សុត្តន្តបដ្ឋានំ បន “លោកិយំ, លោកុត្តរំ, លោកិយញ្ច លោកុត្តរញ្ច, សត្តាធិដ្ឋានំ, ធម្មាធិដ្ឋានំ, សត្តាធិដ្ឋានញ្ច ធម្មាធិដ្ឋានញ្ច, ញាណំ, ញេយ្យំ, ញាណញ្ច ញេយ្យញ្ច, ទស្សនំ, ភាវនា, ទស្សនញ្ច ភាវនា ច, សកវចនំ, បរវចនំ, សកវចនញ្ច បរវចនញ្ច, វិស្សជ្ជនីយំ, អវិស្សជ្ជនីយំ, វិស្សជ្ជនីយញ្ច អវិស្សជ្ជនីយញ្ច, កម្មំ, វិបាកោ, កម្មញ្ច វិបាកោ ច កុសលំ, អកុសលំ, កុសលញ្ច អកុសលញ្ច អនុញ្ញាតំ, បដិក្ខិត្តំ, អនុញ្ញាតញ្ច បដិក្ខិត្តញ្ច, ថវោ”តិ (នេត្តិ. ១១២) ឯវមាគតានិ អដ្ឋវីសតិ សាសនបដ្ឋានានិ។ តត្ថ **លោកិយ**ន្តិ លោកេ និយុត្តោ, លោកេ វា វិទិតោ លោកិយោ។ ឥធ បន លោកិយោ អត្ថោ យស្មិំ សុត្តេ វុត្តោ, តំ សុត្តំ លោកិយំ។ តថា **លោកុត្តរំ**។ យស្មិំ បន សុត្តេ បទេសេន លោកិយំ, បទេសេន លោកុត្តរំ វុត្តំ, តំ **លោកិយញ្ច លោកុត្តរញ្ច**។ សត្តអធិប្បាយសត្តបញ្ញត្តិមុខេន ទេសិតំ **សត្តាធិដ្ឋានំ**។ ធម្មវសេន ទេសិតំ **ធម្មាធិដ្ឋានំ**។ ឧភយវសេន ទេសិតំ **សត្តាធិដ្ឋានញ្ច ធម្មាធិដ្ឋានញ្ច**។ ឥមិនា នយេន សព្ពបទេសុ អត្ថោ វេទិតព្ពោ។ ពុទ្ធាទីនំ បន គុណាភិត្ថវនវសេន បវត្តំ សុត្តំ **ថវោ** នាម –

> “មគ្គានដ្ឋង្គិកោ សេដ្ឋោ, សច្ចានំ ចតុរោ បទា;
> វិរាគោ សេដ្ឋោ ធម្មានំ, ទ្វិបទានញ្ច ចក្ខុមា”តិ។ (ធ. ប. ២៧៣; នេត្តិ. ១៧០; បេដកោ. ៣០) អាទិកំ វិយ –

នេត្តិនយវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

២. សទ្ទគរុកាទីនន្តិ អាទិសទ្ទេន គន្ធរសផោដ្ឋព្ពគរុកេ សង្គណ្ហាតិ។ **អាសយវសេនា**តិ អជ្ឈាសយវសេន។ ឧតុសមុដ្ឋានោបិ ឥត្ថិសន្តានគតោ សទ្ទោ លព្ភតិ, សោ ឥធ នាធិប្បេតោតិ **“ចិត្តសមុដ្ឋានោ”**តិ វុត្តំ។ **កថិតសទ្ទោ** អាលាបាទិសទ្ទោ។ **គីតសទ្ទោ** សរេន គាយនសទ្ទោ។ ឥត្ថិយា ហសនសទ្ទោបេត្ថ សង្គហេតព្ពោ តស្សបិ បុរិសេន អស្សាទេតព្ពតោ។ តេនាហ – “អបិច ខោ មាតុគាមស្ស សទ្ទំ សុណាតិ តិរោកុដ្ដា វា តិរោបាការា វា ហសន្តិយា វា ភណន្តិយា វា គាយន្តិយា វា, សោ តទស្សាទេតី”តិអាទិ។ **និវត្ថនិវាសនស្សា**តិ ខលិត្ថទ្ធស្ស និវាសនស្ស។ **អលង្ការស្សា**តិ នូបុរាទិកស្ស អលង្ការស្ស។ **ឥត្ថិសទ្ទោត្វេវ វេទិតព្ពោ**តិ ឥត្ថិបដិពទ្ធភាវតោ វុត្តំ។ តេនាហ – **“សព្ពោបិ”**តិអាទិ។ **អវិទូរដ្ឋានេ**តិ តស្ស ហត្ថិកុលស្ស វសនដ្ឋានតោ អវិទូរដ្ឋានេ។ **កាយូបបន្នោ**តិ សម្បន្នកាយោ ថិរកថិនមហាកាយោ។ **មហាហត្ថី**តិ មហានុភាវោ ហត្ថី។ **ជេដ្ឋកំ កត្វា**តិ យូថបតិំ កត្វា។

កថិនតិក្ខភាវេន សិង្គសទិសត្តា អទ្ទាលសង្ខាតានិ សិង្គានិ ឯតស្ស អត្ថីតិ **សិង្គី**, សុវណ្ណវណ្ណតាយ មហាពលតាយ ច សីហហត្ថិអាទិមិគសទិសត្តា មិគោ វិយាតិ **មិគោ**។ តត្ថ តត្ថ កិច្ចំ នេតុភាវេន ចក្ខុយេវ នេត្តំ, តំ ឧគ្គតង្គេន អាយតំ ឯតស្សាតិ **អាយតចក្ខុនេត្តោ**។ អដ្ឋិ ឯវ តចោ ឯតស្សាតិ **អដ្ឋិត្តចោ។ តេនាភិភូតោ**តិ តេន មិគេន អភិភូតោ អជ្ឈោត្ថដោ និច្ចលគ្គហិតោ ហុត្វា។ **ករុណំ រុទាមី**តិ ការុញ្ញបត្តោ ហុត្វា រោទាមិ វិរវាមិ។ បច្ចត្ថិកភយតោ មុត្តិ នាម យថា តថា សហាយវតោ ហោតិ, ន ឯកាកិនោតិ អាហ – **“មា ហេវ មំ បាណសមំ ជហេយ្យា”**តិ។ តត្ថ **មា ហេវ ម**ន្តិ មំ ឯវរូបំ ព្យសនំ បត្តំ អត្តនោ បាណសមំ បិយសាមិកំ ត្វំ មាហេវ ជហិ។

កុញ្ចេ គិរិកូដេ រមតិ អភិរមតិ, តត្ថ វា វិចរតិ, កោញ្ចនាទំ នទន្តោ វា វិចរតិ, កុ វា បថវី, តទភិយាតេន ជីរតីតិ **កុញ្ជរោ។ សដ្ឋិហាយន**ន្តិ ជាតិយា សដ្ឋិវស្សកាលស្មិំ កុញ្ជរា ថាមេន បរិហាយន្តិ, តំ សន្ធាយ ឯវមាហ។ **បថព្យា ចាតុរន្តាយា**តិ ចតូសុ ទិសាសុ សមុទ្ទំ បត្វា ឋិតាយ ចាតុរន្តាយ បថវិយា។ **សុប្បិយោ**តិ សុដ្ឋុ បិយោ។ **តេសំ ត្វំ វារិជោ សេដ្ឋោ**តិ យេ សមុទ្ទេ វា គង្គាយ វា យមុនាយ វា នម្មទានទិយា វា កុឡីរា, តេសំ សព្ពេសំ វណ្ណសម្បត្តិយា មហន្តត្តេន ច វារិម្ហិ ជាតត្តា វារិជោ ត្វមេវ សេដ្ឋោ បសត្ថតរោ។ **មុញ្ច រោទន្តិយា បតិ**ន្តិ សព្ពេសំ សេដ្ឋត្តា តមេវ យាចាមិ, រោទមានាយ មយ្ហំ សាមិកំ មុញ្ច។ **អថា**តិ គហណស្ស សិថិលករណសមនន្តរមេវ។ **ឯតស្សា**តិ បដិសត្តុមទ្ទនស្ស។

បព្ពតគហនំ និស្សាយាតិ តិស្សោ បព្ពតរាជិយោ អតិក្កមិត្វា ចតុត្ថាយ បព្ពតរាជិយំ បព្ពតគហនំ ឧបនិស្សាយ។ **ឯវំ វទតី**តិ “ឧទេតយំ ចក្ខុមា”តិអាទិនា (ជា. ១.២.១៧) ឥមំ ពុទ្ធមន្តំ មន្តេន្តោ វទតិ។

តត្ថ **ឧទេតី**តិ បាចីនលោកធាតុតោ ឧគ្គច្ឆតិ។ **ចក្ខុមា**តិ សកលចក្កវាឡវាសីនំ អន្ធការំ វិធមិត្វា ចក្ខុប្បដិលាភករណេន យន្តេន តេសំ ទិន្នំ ចក្ខុ, តេន ចក្ខុនា ចក្ខុមា។ **ឯករាជា**តិ សកលចក្កវាឡេ អាលោកករានំ អន្តរេ សេដ្ឋដ្ឋេន រញ្ជនដ្ឋេន ច ឯករាជា។ **ហរិស្សវណ្ណោ**តិ ហរិសមានវណ្ណោ, សុវណ្ណវណ្ណោតិ អត្ថោ។ បឋវិ បភាសេតីតិ **បឋវិប្បភាសោ។ តំ តំ នមស្សាមី**តិ តស្មា តំ ឯវរូបំ ភវន្តំ នមស្សាមិ វន្ទាមិ។ **តយាជ្ជ គុត្តា វិហរេមុ ទិវស**ន្តិ តយា អជ្ជ រក្ខិតា ហុត្វា ឥមំ ទិវសំ ចតុឥរិយាបថវិហារេន សុខំ វិហរេយ្យាម។

ឯវំ ពោធិសត្តោ ឥមាយ គាថាយ សូរិយំ នមស្សិត្វា ទុតិយគាថាយ អតីតេ បរិនិព្ពុតេ ពុទ្ធេ ចេវ ពុទ្ធគុណេ ច នមស្សតិ “**យេ ព្រាហ្មណា**”តិអាទិនា។ តត្ថ **យេ ព្រាហ្មណា**តិ យេ ពាហិតបាបា បរិសុទ្ធា ព្រាហ្មណា។ **វេទគូ**តិ វេទានំ បារំ គតា, វេទេហិ បារំ គតាតិ វា វេទគូ។ ឥធ បន សព្ពេ សង្ខតធម្មេ វិទិតេ បាកដេ កត្វា គតាតិ វេទគូ។ តេនេវាហ – “**សព្ពធម្មេ**”តិ។ សព្ពេ ខន្ធាយតនធាតុធម្មេ សលក្ខណសាមញ្ញលក្ខណវសេន អត្តនោ ញាណស្ស វិទិតេ បាកដេ កត្វា តិណ្ណំ មារានំ មត្ថកំ មទ្ទិត្វា សម្ពោធិ បត្តា, សំសារំ វា អតិក្កន្តាតិ អត្ថោ។ **តេ មេ នមោ**តិ តេ មម ឥមំ នមក្ការំ បដិច្ឆន្តុ។ **តេ ច មំ បាលយន្តូ**តិ ឯវំ មយា នមស្សិតា ច តេ ភគវន្តោ មំ បាលយន្តុ រក្ខន្តុ។ **នមត្ថុ ពុទ្ធានំ...បេ.... វិមុត្តិយា**តិ អយំ មម នមក្ការោ អតីតានំ បរិនិព្ពុតានំ ពុទ្ធានំ អត្ថុ, តេសំយេវ ចតូសុ ផលេសុ ញាណសង្ខាតាយ ពោធិយា អត្ថុ, តថា តេសញ្ញេវ អរហត្តផលវិមុត្តិយា វិមុត្តានំ អត្ថុ, យា ច នេសំ តទង្គវិក្ខម្ភនសមុច្ឆេទប្បដិប្បស្សទ្ធិនិស្សរណសង្ខាតា បញ្ចវិធា វិមុត្តិ, តាយ វិមុត្តិយាបិ អយំ មយ្ហំ នមក្ការោ អត្ថូតិ អត្ថោ។ **ឥមំ សោ បរិត្តំ កត្វា, មោរោ ចរតិ ឯសនា**តិ ឥទំ បន បទទ្វយំ សត្ថា អភិសម្ពុទ្ធោ ហុត្វា អាហ។ តស្សត្ថោ – ភិក្ខវេ, សោ មោរោ ឥមំ បរិត្តំ ឥមំ រក្ខំ កត្វា អត្តនោ គោចរភូមិយំ បុប្ផផលាទីនំ អត្ថាយ នានប្បការាយ ឯសនាយ ចរតីតិ។

ឯវំ ទិវសំ ចរិត្វា សាយំ បព្ពតមត្ថកេ និសីទិត្វា អត្ថំ គច្ឆន្តំ សូរិយំ ឱលោកេន្តោ ពុទ្ធគុណេ អាវជ្ជេត្វា និវាសដ្ឋានេ រក្ខាវរណត្ថាយ បុន ព្រហ្មមន្តំ វទន្តោ “**អបេតយ**”ន្តិអាទិមាហ។ តេនេវាហ – “**ទិវសំ គោចរំ គហេត្វា**”តិអាទិ។ តត្ថ **អបេតី**តិ អបយាតិ អត្ថំ គច្ឆតិ។ **ឥមំ សោ បរិត្តំ កត្វា មោរោ វាសមកប្បយី**តិ ឥទម្បិ អភិសម្ពុទ្ធោ ហុត្វា អាហ។ តស្សត្ថោ – ភិក្ខវេ, សោ មោរោ ឥមំ បរិត្តំ ឥមំ រក្ខំ កត្វា អត្តនោ និវាសដ្ឋានេ វាសំ សំកប្បយិត្ថាតិ។ **បរិត្តកម្មតោ បុរេតរមេវា**តិ បរិត្តកម្មករណតោ បុរេតរមេវ។ **មោរកុក្កុដិកាយា**តិ កុក្កុដិកាសទិសាយ មោរច្ឆាបិកាយ។

៣. តតិយេ រូបាយតនស្ស វិយ គន្ធាយតនស្សបិ សមុដ្ឋាបកបច្ចយវសេន វិសេសោ នត្ថីតិ អាហ – “**ចតុសមុដ្ឋានិក**”ន្តិ។ ឥត្ថិយា សរីរគន្ធស្ស កាយារុឡ្ហអនុលេបនាទិគន្ធស្ស ច តប្បដិពទ្ធភាវតោ អវិសេសេន គហណប្បសង្គេ ឥធាធិប្បេតគន្ធំ និទ្ធារេន្តោ “**ស្វាយ**”ន្តិអាទិមាហ។ តត្ថ **ឥត្ថិយា**តិ បាកតិកាយ ឥត្ថិយា។ **ទុគ្គន្ធោ**តិ បាកតិកាយ ឥត្ថិយា សរីរគន្ធភាវតោ ទុគ្គន្ធោ ហោតិ។ **ឥធាធិប្បេតោ**តិ ឥដ្ឋភាវតោ អស្សាទេតព្ពត្តា វុត្តំ។ កថំ បន ឥត្ថិយា សរីរគន្ធស្ស ទុគ្គន្ធភាវោតិ អាហ – “**ឯកច្ចា ហី**”តិអាទិ។ តត្ថ អស្សស្ស វិយ គន្ធោ អស្សា អត្ថីតិ **អស្សគន្ធិនី**។ មេណ្ឌកស្ស វិយ គន្ធោ អស្សា អត្ថីតិ **មេណ្ឌកគន្ធិនី**។ សេទស្ស វិយ គន្ធោ អស្សា អត្ថីតិ **សេទគន្ធិនី**។ សោណិតស្ស វិយ គន្ធោ អស្សា អត្ថីតិ **សោណិតគន្ធិនី។ រជ្ជតេវា**តិ អនាទិមតិ សំសារេ អវិជ្ជាទិកិលេសវាសនាយ បរិកឌ្ឍិតហទយត្តា ផោដ្ឋព្ពស្សាទគធិតចិត្តតាយ ច អន្ធពាលោ ឯវរូបាយបិ ទុគ្គន្ធសរីរាយ ឥត្ថិយា រជ្ជតិយេវ។ បាកតិកាយ ឥត្ថិយា សរីរគន្ធស្ស ទុគ្គន្ធភាវំ ទស្សេត្វា ឥទានិ វិសិដ្ឋាយ ឯកច្ចាយ ឥត្ថិយា តទភាវំ ទស្សេតុំ – “**ចក្កវត្តិនោ បនា**”តិអាទិមាហ។ យទិ ឯវំ ឦទិសាយ ឥត្ថិយា សរីរគន្ធោបិ ឥធ កស្មា នាធិប្បេតោតិ អាហ – “**អយំ ន សព្ពាសំ ហោតី**”តិអាទិ។ តិរច្ឆានគតាយ ឥត្ថិយា ឯកច្ចាយ ច មនុស្សិត្ថិយា សរីរគន្ធស្ស អតិវិយ អស្សាទេតព្ពភាវទស្សនតោ បុន តម្បិ អវិសេសេន អនុជានន្តោ “**ឥត្ថិកាយេ គន្ធោ វា ហោតូ**”តិអាទិមាហ។ **ឥត្ថិគន្ធោត្វេវ វេទិតព្ពោ**តិ តប្បដិពទ្ធភាវតោ វុត្តំ។

៤. ចតុត្ថាទីសុ **កី តេនា**តិ ជិវ្ហាវិញ្ញេយ្យរសេ ឥធាធិប្បេតេ កី តេន អវយវរសាទិនា វុត្តេន បយោជនំ។ ឱដ្ឋមំសំ សម្មក្ខេតីតិ **ឱដ្ឋមំសសម្មក្ខនោ,** ខេឡាទីនិ។ អាទិសទ្ទេន ឱដ្ឋមំសមក្ខនោ តម្ពុលមុខវាសាទិរសោ គយ្ហតិ។ **សព្ពោ សោ ឥត្ថិរសោ**តិ ឥត្ថិយាវស្ស គហេតព្ពត្តា។

៥. **ឥត្ថិផោដ្ឋព្ពោ**តិ ឯត្ថាបិ ឯសេវ នយោ។ យទិ បនេត្ថ ឥត្ថិគតានិ រូបារម្មណាទីនិ អវិសេសតោ បុរិសស្ស ចិត្តំ បរិយាទាយ តិដ្ឋន្តិ, អថ កស្មា ភគវតា តានិ វិសុំ វិសុំ គហេត្វា ទេសិតានីតិ អាហ – “**ឥតិ សត្ថា**”តិអាទិ។ **យថា ហី**តិអាទិនា តមេវត្ថំ សមត្ថេតិ។ **គមេតី**តិ វិក្ខេបំ គមេតិ, អយមេវ វា បាឋោ។ **គមេតី**តិ ច សង្គមេតិ។ **ន តថា សេសា សទ្ទាទយោ, ន តថា រូបាទីនិ អារម្មណានី**តិ ឯតេន សត្តេសុ រូបាទិគរុកតា អសំកិណ្ណា វិយ ទស្សិតា, ន ខោ បនេតំ ឯវំ ទដ្ឋព្ពំ អនេកវិធត្តា សត្តានំ អជ្ឈាសយស្សាតិ ទស្សេតុំ – “**ឯកច្ចស្ស ចា**”តិអាទិ វុត្តំ។ **បញ្ចគរុកវសេនា**តិ បញ្ចារម្មណគរុកវសេន។ ឯកច្ចស្ស ហិ បុរិសស្ស យថាវុត្តេសុ បញ្ចសុបិ អារម្មណេសុ

គរុកតា ហោតិ, ឯកច្ចស្ស តត្ថ កតិបយេសុ, ឯកស្មិំ ឯវ វា, តេ សព្ពេបិ បញ្ចគរុកាត្វេវ វេទិតព្ពា យថា “សត្តិសយោ អដ្ឋវិមោក្ខា”តិ។ **ន បញ្ចគរុកជាតកវសេន** ឯកេការម្មណេ គរុកស្សេវ នាធិប្បេតត្តា។ ឯកេការម្មណគរុកានញ្ហិ បញ្ចន្នំ បុគ្គលានំ តត្ថ អាគតត្តា តំ ជាតកំ “**បញ្ចគរុកជាតក**”ន្តិ វុត្តំ។ យទិ ឯវំ តេន ឥធ បយោជនំ នត្ថីតិ អាហ – “**សក្ខិភាវត្ថាយា**”តិ។ **អាហរិត្វា កថេតព្ព**ន្តិ រូបាទិគរុកតាយ ឯតេ អនយព្យសនំ បត្តាតិ ទស្សេតុំ កថេតព្ពំ។

៦-៨. តេសន្តិ សុត្តានំ។ **ឧប្បណ្ណេត្វា គណ្ហិតុំ ន ឥច្ឆី**តិ តស្ស ថោកំ វិរូបធាតុកត្តា ន ឥច្ឆិ។ **អនតិក្កមន្តោ**តិ សំសន្ទេន្តោ។ **ទ្វេ ហត្ថំ បត្តានី**តិ ទ្វេ ឧប្បលានិ ហត្ថំ គតានិ។ **បហដ្ឋាការំ ទស្សេត្វា**តិ អបរាហិ ឥត្ថីហិ ឯកេកំ លទ្ធំ, មយា ទ្វេ លទ្ធានីតិ សន្តុដ្ឋាការំ ទស្សេត្វា។ **បរោទី**តិ តស្សា បុព្ពសាមិកស្ស មុខគន្ធំ សរិត្វា។ តស្ស ហិ មុខតោ ឧប្បលគន្ធោ វាយតិ។ **ហារេត្វា**តិ តស្មា ឋានា អបនេត្វា, “ហរាបេត្វា”តិ វា បាឋោ, អយមេវត្ថោ។

សាធុ សាធូតិ ភាសតោតិ ធម្មកថាយ អនុមោទនវសេន “សាធុ សាធូ”តិ ភាសតោ។ **ឧប្បលំវ យថោទកេ**តិ យថា ឧប្បលំ ឧប្បលគន្ធោ មុខតោ និព្ពត្តោតិ។ **វដ្ដមេវ កថិត**ន្តិ យថារុតវសេន វុត្តំ។ យទិបិ ឯវំ វុត្តំ, តថាបិ យថារុតមត្ថេ អវត្វា វិវដ្ដំ នីហរិត្វា កថេតព្ពំ វិមុត្តិរសត្តា ភគវតោ ទេសនាយ។

រូបាទិវគ្គវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

ឥតិ មនោរថបូរណិយា អង្គុត្តរនិកាយ-អដ្ឋកថាយ

បឋមវគ្គវណ្ណនាយ អនុត្តានត្ថទីបនា និដ្ឋិតា។

២. នីវរណប្បហានវគ្គវណ្ណនា

១១. ទុតិយស្សាតិ ទុតិយវគ្គស្ស។ **ឯកធម្មម្បី**តិ ឯត្ថ “ឯកសភាវម្បី”តិ ឥមិនា សភាវត្ថោយំ ធម្មសទ្ទោ “កុសលា ធម្មា”តិអាទីសុ វិយាតិ ទស្សិតំ ហោតិ។ យទគ្គេន ច សភាវត្ថោ, តទគ្គេន និស្សត្តត្ថោ សិទ្ធោ ឯវាតិ **“និស្សត្តដ្ឋេន ធម្មោ វេទិតព្វោ”**តិ វុត្តំ។ **សុភនិមិត្ត**ន្តិ ធម្មបរិយាយេន វុត្តំ។ តញ្ហិ អត្ថតោ កាមច្ឆន្ទោ វា សិយា។ សោ ហិ អត្តនោ គហណាការេន សុភន្តិ, តេនាការេន បវត្តនកស្ស អញ្ញស្ស កាមច្ឆន្ទស្ស និមិត្តត្តា “សុភនិមិត្ត”ន្តិ ច វុច្ចតិ។ តស្ស អារម្មណំ វា សុភនិមិត្តំ។ ឥដ្ឋញ្ហិ ឥដ្ឋាការេន វា គយ្ហមានំ រូបាទិអារម្មណំ “សុភនិមិត្ត”ន្តិ វុច្ចតិ។ អារម្មណមេវ ចេត្ថ និមិត្តំ។ តថា ហិ វក្ខតិ – “សុភនិមិត្តន្តិ រាគដ្ឋានិយំ អារម្មណ”ន្តិ។ សមុច្ចយត្ថោ វា-សទ្ទោ អនេកត្ថត្តា និបាតានំ។ **ភិយ្យោភាវាយា**តិ បុនប្បុនំ ភាវាយ។ **វេបុល្លាយា**តិ វិបុលភាវាយ, វឌ្ឍិយាតិ អត្ថោ។ **អជាតោ** និជ្ជាតោ។ សេសបទានិ តស្សេវ វេវចនានិ។ **កាមេសូ**តិ បញ្ចសុ កាមគុណេសុ។ **កាមច្ឆន្ទោ**តិ កាមសង្ខាតោ ឆន្ទោ, ន កត្តុកម្យតាឆន្ទោ ន ធម្មច្ឆន្ទោ។ កាមនវសេន រជ្ជនវសេន ច កាមោ ឯវ រាគោ **កាមរាគោ**។ កាមនវសេន នន្ទនវសេន ច កាមោ ឯវ នន្ទីតិ **កាមនន្ទី**។ កាមនវសេន តណ្ហាយនវសេន ច **កាមតណ្ហា**។ អាទិសទ្ទេន “កាមស្នេហោ កាមបរិឡាហោ កាមមុច្ឆា កាមជ្ឈោសាន”ន្តិ ឯតេសំ បទានំ សង្គហោ ទដ្ឋព្វោ។ តត្ថ វុត្តនយេនេវ កាមត្ថំ វិទិត្វា សិនេហនដ្ឋេន **កាមស្នេហោ**, បរិឡាហនដ្ឋេន **កាមបរិឡាហោ**, មុច្ឆនដ្ឋេន **កាមមុច្ឆា**, គិលិត្វា បរិនិដ្ឋាបនដ្ឋេន **កាមជ្ឈោសានំ** វេទិតព្វំ។ កាមច្ឆន្ទោ ឯវ កុសលប្បវត្តិតោ ចិត្តស្ស នីវរណដ្ឋេន **កាមច្ឆន្ទនីវរណំ, សោ**តិ កាមច្ឆន្ទោ។ **អសមុទាចារវសេនា**តិ អសមុទាចារភាវេន។ **អននុភូតារម្មណវសេនា**តិ “ឥទំ នាមេត”ន្តិ វត្ថុវសេន ឧត្វា តស្មឹ អត្តភាវេ អននុភូតស្ស អារម្មណស្ស វសេន។ រូបសទ្ទាទិភេទំ បន អារម្មណំ ឯកស្មិម្បិ អត្តភាវេ អននុភូតំ នាម នត្ថេវ, កិមង្គំ បន អនាទិមតិ សំសារេ។

យំ វុត្តំ – “អសមុទាចារវសេន ចា”តិអាទិ, តំ អតិសំខិត្តន្តិ វិត្ថារតោ ទស្សេតុំ – **“តត្ថា”**តិអាទិមាហ។ តត្ថ ភវគ្គហណេន មហគ្គតភវោ គហិតោ។ សោ ហិ ឱឡារិកកិលេសសមុទាចាររហិតោ។ តជ្ជនីយកម្មកតាទិកាលេ បារិវាសិកកាលេ ច ចរិតព្ពានិ **ទ្វេអសីតិ ខុទ្ទកវត្តានិ** នាម។ ន ហិ តានិ សព្ពាសុ អវត្ថាសុ ចរិតព្ពានិ, តស្មា តានិ ន មហាវត្តេសុ អន្តោគធានីតិ **“ចុទ្ទស មហាវត្តានី”**តិ វុត្តំ។ តថា អាគន្តុកវត្តអាវាសិកគមិក-អនុមោទនភត្តគ្គ- បិណ្ឌចារិកអារញ្ញកសេនាសនជន្តាឃរវច្ចកុដិឧបជ្ឈាយ- សទ្ធិវិហារិកអាចរិយ-អន្តេវាសិកវត្តានីតិ ឯតានិ ចុទ្ទស មហាវត្តានិ នាមាតិ វុត្តំ។ ឥតរានិ បន “បារិវាសិកានំ ភិក្ខូនំ វត្តំ បញ្ញាបេស្សាមី”តិ (ចូឡវ. ៧៥) អារភិត្វា “ន ឧបសម្បាទេតព្ពំ, ន ឆមាយំ ចង្កមន្តេ ចង្កមេ ចង្កមិតព្ព”ន្តិ (ចូឡវ. ៨១) វុត្តានិ បកតត្តេ ចរិតព្ពវត្តានិ ឆសដ្ឋិ, តតោ បរំ “ន, ភិក្ខវេ, បារិវាសិកេន ភិក្ខុនា បារិវាសិកវុឌ្ឍតរេន ភិក្ខុនា សទ្ធឹ, មូលាយបដិកស្សនារហេន, មានត្តារហេន, មានត្តចារិកេន, អព្ភានារហេន ភិក្ខុនា សទ្ធឹ ឯកច្ឆន្នេ អាវាសេ វត្ថព្ព”ន្តិអាទីនិ បកតត្តេ ចរិតព្ពេហិ អនញ្ញត្តា វិសុំ វិសុំ អគណេត្វា បារិវាសិកវុឌ្ឍតរាទីសុ បុគ្គលន្តរេសុ ចរិតព្ពត្តា តេសំ វសេន សម្បិណ្ឌេត្វា ឯកេកំ កត្វា គណិតានិ បញ្ចាតិ ឯកសត្តតិវត្តានិ។ ឧក្ខេបនីយកម្មកតវត្តេសុ វត្តបញ្ញាបនវសេន វុត្តំ – “ន បកតត្តស្ស ភិក្ខុនោ អភិវាទនំ បច្ចុដ្ឋានំ…បេ…. បិដ្ឋិបរិកម្មំ សាទិតព្ព”ន្តិ ឥទំ អភិវាទនាទីនំ អស្សាទិយនំ ឯកំ, “ន បកតត្តោ ភិក្ខុ សីលវិបត្តិយា អនុទ្ធំសេតព្វោ”តិអាទីនិ (ចូឡវ. ៥១) ច ទសាតិ ឯវំ ទ្វាសីតិ ហោន្តិ។ ឯតេស្វេវ បន កានិចិ តជ្ជនីយកម្មកតាទិវត្តានិ កានិចិ បារិវាសិកាទិវត្តានីតិ អគ្គហិតគ្គហណេន ទ្វាវីសតិវត្តន្តិ វេទិតព្វំ។ “ចុទ្ទស មហាវត្តានី”តិ វត្វាបិ “អាគន្តុកគមិកវត្តានិ ចា”តិ ឥមេសំ វិសុំ គហណំ ឥមានិ អភិណ្ហំ សម្ភវន្តីតិ កត្វា។ **កិលេសោ ឱកាសំ ន លភតិ** សព្ពទា វត្តប្បដិបត្តិយំយេវ ព្យាវដចិត្តតាយ។ **អយោនិសោមនសិការ**ន្តិ អនិច្ចាទីសុ “និច្ច”ន្តិអាទិនា បវត្តំ អនុបាយមនសិការំ។ **សតិវោស្សគ្គ**ន្តិ សតិយា វិស្សជ្ជនំ, សតិវិរហន្តិ អត្ថោ។ **ឯវម្បី**តិ វក្ខមានាបេក្ខាយ អវុត្តសម្បិណ្ឌនត្ថោ **បិ**-សទ្ទោ។

អនុសន្ធិវសេនាតិ បុច្ឆានុសន្ធិអាទិអនុសន្ធិវសេន។ **បុព្ពាបរវសេនា**តិ បុព្ពាបរគន្ថសល្លក្ខណវសេន។ **គណ្ឋន្តស្សា**តិ អាចរិយមុខតោ គណ្ហន្តស្ស។ **សជ្ឈាយន្តស្សា**តិ អាចរិយមុខតោ ឧគ្គហិតគន្ថំ សជ្ឈាយន្តស្ស។ **វាចេន្តស្សា**តិ បាឡឹ តទត្ថញ្ច ឧគ្គណ្ហាបនវសេន បរេសំ វាចេន្តស្ស។ **ទេសេន្តស្សា**តិ ទេសនាវសេន បរេសំ ធម្មំ ទេសេន្តស្ស។ **បកាសេន្តស្សា**តិ អត្តនោ អត្តនោ សំសយដ្ឋានេ បុច្ឆន្តានំ យាថាវតោ អត្ថំ បកាសេន្តស្ស។ **កិលេសោ ឱកាសំ ន លភតិ** រត្តិន្ទិវំ គន្ថកម្មេសុយេវ ព្យាវដចិត្តតាយ។ **ឯវម្បី**តិ វុត្តសម្បិណ្ឌនត្ថោ **បិ**-សទ្ទោ។ ឯវំ សេសេសុបិ។

ធុតង្គធរោ ហោតីតិ វុត្តមេវត្ថំ បកាសេតិ **“តេរស ធុតង្គគុណេ សមាទាយ វត្តតី”**តិ។ **ពាហុល្លាយា**តិ ចីវរាទិបច្ចយពាហុល្លាយ។ យថា ចីវរាទយោ បច្ចយា ពហុលំ ឧប្បជ្ជន្តិ, តថា **អាវត្តស្ស** បវត្តស្សាតិ អត្ថោ។

បរិហីនជ្ឈានស្សាតិ ឈានន្តរាយករេន វិសភាគរូបទស្សនាទិនា កេនចិ និមិត្តេន បរិហីនជ្ឈានស្ស។ **វិស្សដ្ឋជ្ឈានស្សា**តិ អសមាបជ្ជនវសេន បរិច្ចត្តជ្ឈានស្ស។ **ភស្សាទីសូ**តិ **អាទិ**-សទ្ទេន គណសង្គណិកនិទ្ទានុយោគាទីនំ សង្គហោ។ **សត្តសុ វា អនុបស្សនាសូ**តិ ឯត្ថ សត្ត អនុបស្សនា នាម អនិច្ចានុបស្សនា ទុក្ខានុបស្សនា អនត្តានុបស្សនា និព្ពិទានុបស្សនា វិរាគានុបស្សនា និរោធានុបស្សនា បដិនិស្សគ្គានុបស្សនា ខយានុបស្សនា វយានុបស្សនា វិបរិណាមានុបស្សនា អនិមិត្តានុបស្សនា អប្បណិហិតានុបស្សនា សុញ្ញតានុបស្សនា អធិបញ្ញាធម្មវិបស្សនា យថាភូតញាណទស្សនំ អាទីនវានុបស្សនា បដិសង្ខានុបស្សនា វិវដ្ដានុបស្សនាតិ ឥមាសុ អដ្ឋារសសុ មហាវិបស្សនាសុ អាទិតោ វុត្តា អនិច្ចានុបស្សនាទិ-បដិនិស្សគ្គានុបស្សនាបរិយន្តា សត្ត។ ឯត្ថ យំ វត្តព្ពំ, តំ **វិសុទ្ធិមគ្គសំវណ្ណនាតោ** (វិសុទ្ធិ. មហាដី. ២.៧៤១) គហេតព្ពំ។

អនាសេវនតាយាតិ បុរិមត្តភាវេ ឈានេន វិក្ខម្ភិតកិលេសស្ស កាមច្ឆន្ទាទិអាសេវនាយ អភាវតោ។ **អននុភូតបុព្ពន្តិ** តស្មិំ អត្តភាវេ អននុភូតបុព្ពំ។ **ជាតោ**តិ ឯតស្សេវ វេវចនំ **សញ្ជាតោ**តិអាទិ។ ននុ ច ខណិកត្តា សព្ពធម្មានំ ឧប្បន្នស្ស កាមច្ឆន្ទស្ស តង្ខណំយេវ អវស្សំ និរោធសម្ភវតោ និរុទ្ធេ ច តស្មិំ បុន អញ្ញស្សេវ ឧប្បជ្ជនតោ ច កថំ តស្ស បុនប្បុនភាវោ វាសិភាវោ ចាតិ អាហ – **"តត្ថ សកឹ ឧប្បន្នោ កាមច្ឆន្ទោ"**តិអាទិ។ **អដ្ឋានមេតន្តិ** អការណមេតំ។ យេន ការណេន ឧប្បន្នោ កាមច្ឆន្ទោ ន និរុជ្ឈតិ, និរុទ្ធោ ច ស្វេវ បុន ឧប្បជ្ជិស្សតិ, តាទិសំ ការណំ នត្ថីតិ អត្ថោ។

រាគដ្ឋានិយន្តិ រាគជនកំ។ អនិច្ចាទីសុ និច្ចាទិវសេន វិបរីតមនសិការោ, ឥធ អយោនិសោមនសិការោតិ អាហ – **"អនិច្ចេ និច្ច"**ន្តិអាទិ។ **អយោនិសោមនសិការោ**តិ អនុបាយមនសិការោ, កុសលធម្មប្បវត្តិយា អការណភូតោ មនសិការោតិ អត្ថោ។ **ឧប្បថមនសិការោ**តិ កុសលធម្មប្បវត្តិយា អមគ្គភូតោ មនសិការោ។ **សច្ចវិប្បដិកូលេនា**តិ សច្ចាភិសមយស្ស អននុលោមវសេន។ **អាវជ្ជនា**តិអាទិនា អាវជ្ជនាយ បច្ចយភូតា តតោ បុរិមុប្បន្នា មនោទ្វារិកា អកុសលជវនប្បវត្តិ ផលវោហារេន តថា វុត្តា។ តស្ស ហិ វសេន សា អកុសលប្បវត្តិយា ឧបនិស្សយោ ហោតិ។ **អាវជ្ជនា**តិ ភវង្គចិត្តំ អាវដ្ដយតីតិ អាវជ្ជនា។ អនុ អនុ អាវជ្ជេតីតិ **អន្វាវជ្ជនា**។ ភវង្គារម្មណតោ អញ្ញំ អាភុជតីតិ **អាភោគោ**។ សមន្នាហរតីតិ **សមន្នាហារោ**។ តទេវារម្មណំ អត្តានំ អនុពន្ធិត្វា ឧប្បជ្ជមានោ មនសិ ករោតិ ឋបេតីតិ **មនសិការោ។ អយំ វុច្ចតិ អយោនិសោមនសិការោ**តិ អយំ អនុបាយឧប្បថមនសិការលក្ខណោ អយោនិសោមនសិការោ នាម វុច្ចតិ។

១២. ទុតិយេ **ភត្តព្យាបត្តិ វិយា**តិ ភត្តស្ស បូតិភាវេន វិប្បការប្បត្តិ វិយ, **ចិត្តស្ស ព្យាបជ្ជន**ន្តិ ចិត្តស្ស វិការភាវាបាទនំ។ តេនេវាហ – **"បកតិវិជហនភាវោ"**តិ។ ព្យាបជ្ជតិ តេន ចិត្តំ បូតិកុម្មាសាទយោ វិយ បុរិមបកតឹ ជហតីតិ **ព្យាបាទោ**។ បដិឃោយេវ ឧបរូបរិ ឧប្បជ្ជមានស្ស បដិឃស្ស និមិត្តភាវតោ **បដិឃនិមិត្តំ,** បដិឃស្ស ច ការណភូតំ អារម្មណំ បដិឃនិមិត្តន្តិ អាហ – **"បដិឃស្សបិ បដិឃារម្មណស្សបិ ឯតំ អធិវចន"**ន្តិ។ **អដ្ឋកថាយ**ន្តិ មហាអដ្ឋកថាយំ។

១៣. តតិយេ ថិនតា **ថិនំ,** សប្បិបិណ្ឌោ វិយ អវិប្ផារិកតាយ ចិត្តស្ស ឃនភាវោ ពទ្ធតាតិ អត្ថោ។ មេធតីតិ **មិទ្ធំ,** អកម្មញ្ញភាវេន ហឹសតីតិ អត្ថោ។ "យា តស្មិំ សមយេ ចិត្តស្ស អកល្យតា"តិអាទិនា (ធ. ស. ១១៦២) ថិនស្ស, "យា តស្មិំ សមយេ កាយស្ស អកល្យតា"តិអាទិនា (ធ. ស. ១១៦៣) ច មិទ្ធស្ស អភិធម្មេ និទ្ទិដ្ឋត្តា វុត្តំ – **"ចិត្តស្ស អកម្មញ្ញតា ថិនំ, តិណ្ណំ ខន្ធានំ អកម្មញ្ញតា មិទ្ធ"**ន្តិ។ សតិបិ អញ្ញមញ្ញាវិប្បយោគេ ចិត្តកាយលហុតាទីនំ វិយ ចិត្តចេតសិកានំ យថាក្កមំ តំតំវិសេសោ សិយា, យា តេសំ អកល្យតាទីនំ វិសេសបច្ចយតា, អយមេតេសំ សភាវោតិ ទដ្ឋព្ពំ។ **កបិមិទ្ធស្សា**តិ វុត្តមេវត្ថំ វិភាវេតិ **"បចលាយិកភាវស្សា"**តិ។ អក្ខិទលានំ បចលភាវំ ករោតីតិ បចលាយិកោ, បចលាយិកស្ស ភាវោ **បចលាយិកភាវោ,** បចលាយិកត្តន្តិ វុត្តំ ហោតិ។ **ឧភិន្ន**ន្តិ ថិនមិទ្ធានំ។ "វិត្ថារោ វេទិតព្ពោ"តិ ឥមិនា សម្ពន្ធោ វេទិតព្ពោ។ **ចិត្តស្ស អកល្យតា**តិ ចិត្តស្ស គិលានភាវោ។ គិលានោ ហិ អកល្យកោតិ វុច្ចតិ។ វិនយេបិ វុត្តំ – "នាហំ, ភន្តេ, អកល្យកោ"តិ (បារា. ១៥១)។ កាលំ ខមតីតិ ហិ កល្យំ, អរោគតា, តស្សំ និយុត្តោ កល្យកោ, ន កល្យកោ **អកល្យកោ។ អកម្មញ្ញតា**តិ ចិត្តគេលញ្ញសង្ខាតោ អកម្មញ្ញតាការោ។ **ឱលីយនា**តិ ឱលីយនាការោ។ ឥរិយាបថូបត្ថម្ភិតញ្ហិ ចិត្តំ ឥរិយាបថំ សន្ធារេតុំ អសក្កោន្តំ រុក្ខេ វគ្គុលិ វិយ ខីលេ លគ្គិតផាណិតវារកោ វិយ ច ឱលីយតិ លម្ពតិ, តស្ស តំ អាការំ សន្ធាយ – "ឱលីយនា"តិ វុត្តំ។ ទុតិយបទំ ឧបសគ្គេន វឌ្ឍិតំ។ **កាយស្សា**តិ វេទនាទិក្ខន្ធត្តយសង្ខាតស្ស នាមកាយស្ស។ **អកល្យតា អកម្មញ្ញតា**តិ ហេដ្ឋា វុត្តនយមេវ។ មេឃោ វិយ អាកាសំ ឱនយ្ហតីតិ **ឱនាហោ។ ឱនយ្ហតី**តិ ច ឆាទេតិ អវត្ថរតិ វាតិ អត្ថោ ។ សព្ពតោភាគេន ឱនាហោតិ **បរិយោនាហោ**។ **អរតិ**អាទីនំ អត្ថោ **វិភង្គេ** (វិភ. ៨៥៦) វុត្តនយេនេវ វេទិតព្ពោតិ តត្ថ វុត្តបាឡិយា ទស្សេតុំ – **"វុត្តំ ហេត"**ន្តិអាទិមាហ។

តត្ថ **បន្តេសូ**តិ ទូរេសុ, វិវិត្តេសុ វា។ **អធិកុសលេសូ**តិ សមថវិបស្សនាធម្មេសុ។ **អរតី**តិ រតិប្បដិក្ខេបោ។ **អរតិតា**តិ អរមនាការោ។ **អនភិរតី**តិ អនភិរតភាវោ។ **អនភិរមនា**តិ អនភិរមនាការោ ។ **ឧក្កណ្ឋិតា**តិ ឧក្កណ្ឋនាការោ។ **បរិតស្សិតា**តិ ឧក្កណ្ឋនវសេនេវ បរិតស្សនា, ឧក្កណ្ឋិតស្សេវ តត្ថ តត្ថ តណ្ហាយនាតិ វុត្តំ ហោតិ។ **បរិតស្សិតា**តិ វា កម្បនា។ **តន្ទី**តិ ជាតិអាលសិយំ, បកតិអាលសិយន្តិ អត្ថោ។ តថា ហិ កុសលករណេ កាយស្ស អវិប្ផារិកតា លីនតា ជាតិអាលសិយំ តន្ទី នាម, ន រោគឧតុជាទីហិ កាយគេលញ្ញំ។ **តន្ទិយនា**តិ តន្ទិយនាការោ។ **តន្ទិមនតា**តិ តន្ទិយា អភិភូតចិត្តតា។ អលសស្ស ភាវោ **អាលស្យំ,** អាលស្យាយនាការោ **អាលស្យាយនា**។ អាលស្យាយិតស្ស ភាវោ **អាលស្យាយិតត្តំ**។ ឥតិ សព្ពេហិបិ ឥមេហិ បទេហិ កិលេសវសេន កាយាលសិយំ កថិតំ។ ថិនមិទ្ធការណានញ្ហិ រាគាទិកិលេសានំ វសេន នាមកាយស្ស អាលសិយំ, តទេវ រូបកាយស្សាបីតិ ទដ្ឋព្ពំ។ **ជម្ភនា**តិ ផន្ទនា។ បុនប្បុនំ ជម្ភនា **វិជម្ភនា។ អានមនា**តិ បុរតោ នមនា។ **វិនមនា**តិ បច្ឆតោ នមនា។ **សន្នមនា**តិ សមន្តតោ នមនា។ **បណមនា**តិ យថា តន្តតោ ឧដ្ឋិតបេសការោ កិស្មិញ្ចិទេវ គហេត្វា ឧជុំ កាយំ ឧស្សាបេតិ, ឯវំ កាយស្ស ឧទ្ធំ ឋបនា។ **ព្យាធិយក**ន្តិ ឧប្បន្នព្យាធិតា។ ឥតិ សព្ពេហិបិ ឥមេហិ បទេហិ ថិនមិទ្ធការណានំ រាគាទិកិលេសានំ វសេន កាយពទ្ធនមេវ កថិតំ។ **ភុត្តាវិស្សា**តិ ភុត្តវតោ។ **ភត្តមុច្ឆា**តិ ភត្តគេលញ្ញំ។ ពលវភត្តេន ហិ មុច្ឆាបត្តោ វិយ ហោតិ។ **ភត្តកិលមថោតិ** ភត្តេន កិលន្តភាវោ។ **ភត្តបរិឡាហោ**តិ ភត្តទរថោ។ តស្មិញ្ហិ សមយេ បរិឡាហុប្បត្តិយា ឧបហតិន្ទ្រិយោ ហោតិ, កាយោ ជីរតីតិ។ **កាយទុដ្ឋុល្ល**ន្តិ ភត្តំ និស្សាយ កាយស្ស អកម្មញ្ញតំ។ **អកល្យតា**តិអាទិ ហេដ្ឋា វុត្តនយមេវ។ **លីន**ន្តិ អវិប្ផារិកតាយ បដិកុដិតំ។ ឥតរេ ទ្វេ អាការភាវនិទ្ទេសា។ **ថិន**ន្តិ សប្បិបិណ្ឌោ វិយ អវិប្ផារិកតាយ ឃនភាវេន ឋិតំ។ **ថិយនា**តិ អាការនិទ្ទេសោ។ ថិយិភាវោ **ថិយិតត្តំ** , អវិប្ផារវសេនេវ ពទ្ធតាតិ អត្ថោ។ ឥមេហិ បន សព្ពេហិបិ បទេហិ ថិនមិទ្ធការណានំ រាគាទិកិលេសានំ វសេន ចិត្តស្ស គិលានាការោ កថិតោតិ វេទិតព្ពោ។ **បុរិមា ចត្តារោ ធម្មា**តិ អរតិ, តន្ទី, វិជម្ភិតា, ភត្តសម្មទោតិ ឯតេ ចត្តារោ ធម្មា។ យទា ថិនមិទ្ធំ ឧប្បន្នំ ហោតិ, តទា អរតិអាទីនម្បិ សម្ភវតោ "**ឧបនិស្សយកោដិយា បន ហោតី**"តិ វុត្តំ, ឧបនិស្សយកោដិយា បច្ចយោ ហោតីតិ អត្ថោ។

១៤. ចតុត្ថេ ឧទ្ធតស្ស ភាវោ **ឧទ្ធច្ចំ**។ យស្ស ធម្មស្ស វសេន ឧទ្ធតំ ហោតិ ចិត្តំ, តំសម្បយុត្តា វា ធម្មា, សោ ធម្មោ **ឧទ្ធច្ចំ**។ កុច្ឆិតំ កតំ កុកតំ, ទុច្ចរិតំ សុចរិតញ្ច។ អកតម្បិ ហិ កុកតមេវ។ ឯវញ្ហិ វត្តារោ ហោន្តិ "យំ មយា ន កតំ, តំ កុកត"ន្តិ។ ឯវំ កតាកតំ ទុច្ចរិតំ សុចរិតញ្ច កុកតំ, តំ អារព្ភ វិប្បដិសារវសេន បវត្តំ បន ចិត្តំ ឥធ កុកតន្តិ វេទិតព្ពំ។ តស្ស ភាវោ **កុក្កុច្ចំ។ ចិត្តស្ស ឧទ្ធតាការោ**តិ ចិត្តស្ស អវូបសមាការោវ វុត្តោ។ អវូបសមលក្ខណញ្ហិ ឧទ្ធច្ចំ។ យថាបវត្តស្ស កតាកតាការវិសិដ្ឋស្ស ទុច្ចរិតសុចរិតស្ស អនុសោចនវសេន វិរូបំ បដិសរណំ **វិប្បដិសារោ**។ កុក្កុច្ចស្សបិ កតាកតានុសោចនវសេន ចិត្តវិក្ខេបភាវតោ អវូបសមាការោ សម្ភវតីតិ អាហ – "**ចេតសោ អវូបសមោតិ ឧទ្ធច្ចកុក្កុច្ចស្សេវេតំ នាម**"ន្តិ។ ស្វេវ ច ចេតសោ អវូបសមោតិ ឧទ្ធច្ចកុក្កុច្ចមេវ និទ្ទិដ្ឋំ។ តញ្ច អត្តនោវ អត្តនា សហជាតំ ន ហោតីតិ អាហ – "**អយំ បន ឧបនិស្សយកោដិយា បច្ចយោ ហោតី**"តិ។ ឧបនិស្សយបច្ចយតា ច បុរិមុប្បន្នវសេន វេទិតព្ពា។

១៥. បញ្ចមេ វិគតា ចិកិច្ឆា អស្សាតិ **វិចិកិច្ឆា**។ សភាវំ វិចិនន្តោ តាយ កិច្ឆតីតិ វា **វិចិកិច្ឆា**។

១៦. ឆដ្ឋេ **ហេតុំ វា បច្ចយំ វា ន លភតី**តិ ឯត្ថ ហេតុគ្គហណេន ជនកំ ការណមាហ, បច្ចយគ្គហណេន អនុបាលនកំ ការណំ។ **ហេតុ**ន្តិ វា ឧបាទានការណំ។ **បច្ចយ**ន្តិ សហការណំ វុត្តំ។ **ត**ន្តិ កិលេសំ។ **វិវដ្ដេត្វា អរហត្តំ គណ្ហាតី**តិ វិវដ្ដាភិមុខំ ចិត្តំ បេសេត្វា វិបស្សនំ វឌ្ឍេន្តោ អរហត្តផលំ គណ្ហាតិ។ ភិក្ខាយ ចរន្តិ ឯត្ថាតិ **ភិក្ខាចារោ,** គោចរគាមស្សេតំ អធិវចនំ, តស្មឹ ភិក្ខាចារេ។ **វយំ អាគម្មា**តិ ទារភរណានុរូបំ វយំ អាគម្ម។ **អាយូហន្តោ**តិ ឧបចិនន្តោ។ **អង្គារបក្ក**ន្តិ វីតច្ចិកង្គារេសុ បក្កំ។ **កឹ នាមេត**ន្តិ ភិក្ខូ គរហន្តោ អាហ។ **ជីវមានបេតកសត្តោ**តិ ជីវមានោ ហុត្វា "តេនេវ អត្តភាវេន បេតភាវំ បត្តសត្តោ ភវិស្សតី"តិ បរិកប្បវសេន វុត្តំ។ **កុដ**ន្តិ បានីយឃដំ។ **យាវ ទារុណ**ន្តិ អតិវិយ ទារុណំ។ **វិបាកោ កីទិសោ ភវិស្សតី**តិ តយា កតកម្មស្ស អាយតឹ អនុភវិតព្ពវិបាកោ កីទិសោ ភវិស្សតិ។

វិសង្ខរិត្វាតិ ឆេទនភេទនាទីហិ វិនាសេត្វា។ **ទីបកមិគបក្ខិនោ**តិ អត្តនោ និសិន្នភាវស្ស ទីបនតោ ឯវំ លទ្ធនាមា មិគបក្ខិនោ, យេន អរញ្ញំ នេត្វា នេសាទោ តេសំ សទ្ទេន អាគតាគតេ មិគបក្ខិនោ វធិត្វា គណ្ហាតិ។ **ថេរ**ន្តិ ចូឡបិណ្ឌបាតិកតិស្សត្ថេរំ។ **ឥទ្ធិយា អភិសង្ខរិត្វា**តិ អធិដ្ឋានាទិវសេន ឥទ្ធឹ អភិសង្ខរិត្វា។ ឧបយោគត្ថេ ចេតំ ករណវចនំ។ **អគ្គិបបដិក**ន្តិ អច្ចិករណំ, វិប្ផុលិង្គន្តិ អត្ថោ។ **បស្សន្តស្សេវា**តិ អនាទរេ សាមិវចនំ។ **តស្ស ថេរស្សា**តិ តស្ស មិលក្ខតិស្សត្ថេរស្ស។ **តស្សា**តិ តស្សា អគ្គិបបដិកាយ។ **បដិពលស្សា**តិ ឧគ្គហណសជ្ឈាយាទីសុ បដិពលស្ស។ ទុក្ខំ ឧបនិសា ការណមេតិស្សាតិ **ទុក្ខូបនិសា,** ទុក្ខនិពន្ធនា ទុក្ខហេតុកា សទ្ធាតិ វុត្តំ ហោតិ។ វត្តមុខេន កម្មដ្ឋានស្ស កថិតត្តា "**វត្តសីសេ ឋត្វា**"តិ វុត្តំ។ **បលាលវរណក**ន្តិ បលាលបុញ្ជំ។

អារទ្ធថាតិ សមថវិបស្សនាទីសុ វីរិយំ ករោថ។ **និក្កមថា**តិ កោសជ្ជតោ និក្ខមថ, កាមានំ វា បនុទនាយ និក្ខមថ, ឧភយេនបិ វីរិយមេវ វុត្តំ។ វីរិយញ្ហិ អារម្ភនកវសេន អារម្ភោ, កោសជ្ជតោ និក្ខមនវសេន “និក្កមោ”តិ វុច្ចតិ។ **យុញ្ជថ ពុទ្ធសាសនេ**តិ ពុទ្ធស្ស ភគវតោ បរិយត្តិបដិបត្តិបដិវេធសង្ខាតេ តិវិធសាសនេ យុញ្ជថ យោគំ ករោថ។ ឯវមេនុយុញ្ជន្តា **មច្ចុនោ សេនំ ធុនាថ** វិទ្ធំសេថ។ តត្ថ **មច្ចុនោ សេន**ន្តិ –

“កាមា តេ បឋមា សេនា, ទុតិយា អរតិ វុច្ចតិ;
តតិយា ខុប្បិបាសា តេ, ចតុត្ថី តណ្ហា បវុច្ចតិ។

“បញ្ចមំ ថិនមិទ្ធំ តេ, ឆដ្ឋា ភីរូ បវុច្ចតិ;
សត្តមី វិចិកិច្ឆា តេ, មក្ខោ ថម្ភោ តេ អដ្ឋមោ។

“លាភោ សិលោកោ សក្ការោ,
មិច្ឆាលទ្ធោ ច យោ យសោ;
យោ ចត្តានំ សមុក្កំសេ,
បរេ ច អវជានាតិ។

“ឯសា នមុចិ តេ សេនា, កណ្ហស្សាភិប្បហារិនី;
ន នំ អសូរោ ជិនាតិ, ជេត្វា ច លភតេ សុខ”ន្តិ។ (សុ. និ. ៤៣៨-៤៤១) –

ឯវមាគតំ កាមាទិភេទំ មច្ចុនោ សេនំ។ ឯត្ថ ច យស្មា អាទិតោវ អគារិយភូតេ សត្តេ វត្ថុកាមេសុ កិលេសកាមា មោសយន្តិ, តេ អភិភុយ្យ អនគារិយភាវំ ឧបគតានំ បន្តេសុ សេនាសនេសុ អញ្ញតរញ្ញតរេសុ វា អធិកុសលេសុ ធម្មេសុ អរតិ ឧប្បជ្ជតិ។ វុត្តញ្ហេតំ – “បព្ពជិតេន ខោ, អាវុសោ, អភិរតិ ទុក្ករា”តិ (សំ. និ. ៤.៣៣១)។ តតោ តេ បរប្បដិពទ្ធជីវិកត្តា ខុប្បិបាសា ពាធតិ, តាយ ពាធិតានំ បរិយេសនតណ្ហា ចិត្តំ កិលមយតិ។ អថ នេសំ កិលន្តចិត្តានំ ថិនមិទ្ធំ ឱក្កមតិ, តតោ វិសេសមនធិគច្ឆន្តានំ ទុរភិសម្ភវេសុ អរញ្ញវនបត្ថេសុ បន្តេសុ សេនាសនេសុ វិហរតំ ឧត្រាសសញ្ញិតា ភីរុ ជាយតិ។ តេសំ ឧស្សង្កិតបរិសង្កិតានំ ទីឃរត្តំ វិវេករសមនស្សាទយមានានំ វិហរតំ “ន សិយា នុ ខោ ឯស មគ្គោ”តិ បដិបត្តិយំ វិចិកិច្ឆា ឧប្បជ្ជតិ។ តំ វិនោទេត្វា វិហរតំ អប្បមត្តកេន វិសេសាធិគមេន មានមក្ខថម្ភា ជាយន្តិ។ តេបិ វិនោទេត្វា វិហរតំ តតោ អធិកតរំ វិសេសាធិគមនំ និស្សាយ លាភសក្ការសិលោកា ឧប្បជ្ជន្តិ។ លាភាទីហិ មុច្ឆិត្វា ធម្មប្បតិរូបកានិ បកាសេន្តោ មិច្ឆាយសំ អធិគន្ត្វា តត្ថ ឋិតា ជាតិអាទីហិ អត្តានំ ឧក្កំសេន្តិ, បរំ វម្ភេន្តិ, តស្មា កាមាទីនំ បឋមសេនាទិភាវោ វេទិតព្ពោ។ **នឡាគារ**ន្តិ នឡេហិ វិនទ្ធតិណច្ឆន្នគេហំ។

វិហស្សតីតិ ឧគ្គហណសជ្ឈាយនមនសិការាទីហិ វិហរិស្សតិ។ **ជាតិសំសារ**ន្តិ បុនប្បុនំ ជាតិសង្ខាតសំសារវដ្ដំ។ **ទុក្ខស្សន្តំ ករិស្សតី**តិ ទុក្ខស្ស អន្តសង្ខាតំ និព្ពានំ សច្ឆិករិស្សតិ។ **បលាលបុញ្ជាហ**ន្តិ បលាលបុញ្ជំ អហន្តិ បទច្ឆេទោ។ **តតិយំ ឋាន**ន្តិ អនាគាមិផលំ សន្ធាយ វទតិ។

តិវស្សភិក្ខុកាលេតិ ឧបសម្បទតោ តីណិ វស្សានិ អស្សាតិ តិវស្សោ, តិវស្សោ ច សោ ភិក្ខុ ចាតិ តិវស្សភិក្ខុ, តស្ស, តេន វា ឧបលក្ខិតោ កាលោ តិវស្សភិក្ខុកាលោ, តស្មិំ។ យទា សោ តិវស្សោ ភិក្ខុ នាម ហោតិ, តទាតិ វុត្តំ ហោតិ។ **កម្មំ ករោតី**តិ ភាវនាកម្មំ ករោតិ។ **គន្ថកម្ម**ន្តិ គន្ថវិសយំ ឧគ្គហណាទិកម្មំ។ **បិណ្ឌបាបចិតិំ កត្វា**តិ អន្តោវស្សេ តេមាសំ ទិន្នបិណ្ឌស្ស កិលេសក្ខយករណេន អបចិតិំ បូជំ កត្វា។ បិណ្ឌបាបចិតិំ ករោន្តោ ហិ ភិក្ខុ យេហិ អត្តនោ យោ បិណ្ឌបាតោ ទិន្នោ, តេសំ តស្ស មហប្ផលភាវំ ឥច្ឆន្តោ អត្តនោ សន្តានមេវ កិលេសក្ខយករណេន វិសោធេត្វា អរហត្តំ គណ្ហាតិ។

មហាភូតីតិ ឯត្ថ បូជាវចនោ មហន្តសទ្ទោ, ភូតីតិ ច នាមេកទេសេន តិស្សភូតិត្ថេរំ អាលបតិ។ ភវតិ ហិ នាមេកទេសេនបិ វោហារោ យថា “ទេវទត្តោ ទត្តោ”តិ។ **មហាភូតី**តិ វា បិយសមុទាហារោ, សោ មហតិ ភូតិ វិភូតិ បុញ្ញញាណាទិសម្បទា អស្សាតិ មហាភូតិ។ **ឆន្នំ សេបណ្ណិគច្ឆមូល**ន្តិ សាខាបលាសាទីហិ ឆន្នំ ឃនច្ឆាយំ សេបណ្ណិគច្ឆមូលំ។ **អសុភកម្មដ្ឋានំ បាទកំ កត្វា**តិ កេសាទិអសុភកោដ្ឋាសភាវនាយ បដិលទ្ធំ ឧបចារសមាធិំ អប្បនាសមាធិំ វា បាទកំ កត្វា។ អសុភវិសយំ ឧបចារជ្ឈានាទិកម្មមេវេត្ថ ឧបរិ បវត្តេតព្ពភាវនាកម្មស្ស ការណភាវតោ ឋានន្តិ កម្មដ្ឋានំ។

សហស្សាធិសហស្សសង្ខាមត្តត្តា “**មហាគណោ**”តិ វុត្តំ។ **អត្តនោ វសនដ្ឋានតោ ថេរស្ស សន្តិកំ គន្ត្វា**តិ អត្តនោ វសនដ្ឋានតោ អាកាសេន គន្ត្វា វិហារសមីបេ ឱតរិត្វា ទិវាដ្ឋានេ និសិន្នត្ថេរស្ស សន្តិកំ គន្ត្វា។ **កឹ អាគតោសី**តិ កឹការណា អាគតោសិ។ **សព្ពេសុ រត្តិទិវសភាគេសុ ឱកាសំ អលភន្តោ**តិ សោ កិរ ថេរោ “តុម្ហាកំ ឱកាសោ ន ភវិស្សតិ, អាវុសោ”តិ វុត្តេបិ “វិតក្កមាឡកេ ឋិតកាលេ បុច្ឆិស្សាមិ, ភន្តេ”តិ វត្វា “តស្មឹ ឋានេ អញ្ញេ បុច្ឆិស្សន្តី”តិ វុត្តេ “ភិក្ខាចារមគ្គេ, ភន្តេ”តិ វត្វា “តត្រាបិ អញ្ញេ បុច្ឆន្តី”តិ វុត្តេ ទុបដ្ដនិវាសនដ្ឋានេ, សង្ឃាដិបារុបនដ្ឋានេ, បត្តនីហរណដ្ឋានេ, គាមេ ចរិត្វា អាសនសាលាយ យាគុបីតកាលេ, ភន្តេតិ។ តត្ថាបិ ថេរា អត្តនោ កង្ខំ វិនោទេន្តិ, អាវុសោតិ។ អន្តោគាមតោ និក្ខមនកាលេ បុច្ឆិស្សាមិ, ភន្តេតិ។ តត្រាបិ អញ្ញេ បុច្ឆន្តិ, អាវុសោតិ។ អន្តរាមគ្គេ, ភន្តេតិ។ ភោជនសាលាយ ភត្តកិច្ចបរិយោសានេ, ភន្តេ។ ទិវាដ្ឋានេ បាទធោវនកាលេ, ភន្តេតិ។ តតោ បដ្ឋាយ យាវ អរុណា អបរេ បុច្ឆន្តិ, អាវុសោតិ។ ទន្តកដ្ឋំ គហេត្វា មុខធោវនត្ថំ គមនកាលេ, ភន្តេតិ។ តទាបិ អញ្ញេ បុច្ឆន្តីតិ។ មុខំ ធោវិត្វា អាគមនកាលេ, ភន្តេតិ។ តត្រាបិ អញ្ញេ បុច្ឆិស្សន្តីតិ។ សេនាសនំ បវិសិត្វា និសិន្នកាលេ, ភន្តេតិ។ តត្រាបិ អញ្ញេ បុច្ឆន្តិ, អាវុសោតិ។ ឯវំ សព្ពេសុ រត្តិទិវសភាគេសុ យាចមានោ ឱកាសំ ន លភិ, តំ សន្ធាយេតំ វុត្តំ – “ឯវំ ឱកាសេ អសតិ មរណស្ស កថំ ឱកាសំ លភិស្សថា”តិ។ ភន្តេ, ននុ មុខំ ធោវិត្វា សេនាសនំ បវិសិត្វា តយោ ចត្តារោ បល្លង្កេ ឧណ្ហាបេត្វា យោនិសោមនសិការកម្មំ ករោន្តានំ ឱកាសលាភេន ភវិតព្ពំ សិយាតិ អធិប្បាយេន វទតិ។ **មណិវណ្ណោ**តិ ឥន្ទនីលមណិវណ្ណោ។

យដេន្តស្សេវាតិ វាយមន្តស្សេវ។ **វិសុទ្ធិបវារណ**ន្តិ “បរិសុទ្ធោ អហ”ន្តិ ឯវំ បវត្តំ វិសុទ្ធិបវារណំ។ អរហន្តានមេវ ហេសា បវារណា។ **កាឡកំ វា**តិ មហន្តំ កាឡកំ សន្ធាយ វទតិ, **តិលកោ វា**តិ ខុទ្ទកំ សន្ធាយ។ ឧភយេនបិ សីលស្ស បរិសុទ្ធភាវមេវ វិភាវេតិ។

បធានកម្មិកាតិ បធានកម្មេ និយុត្តា។ **លទ្ធមគ្គ**ន្តិ លទ្ធុបាយំ, បឋមមេវ លទ្ធុបទេសន្តិ វុត្តំ ហោតិ។ **អបត្ថានី**តិ ឆឌ្ឌិតានិ។ **អលាពូនេវ សារទេ**តិ សរទកាលេ វាតាតបហតានិ តត្ថ តត្ថ វិប្បកិណ្ណអលាពូនិ វិយ។ **កាបោតកានី**តិ កបោតកវណ្ណានិ។ **តានិ ទិស្វាន កា រតី**តិ តានិ ឯវរូបានិ អដ្ឋីនិ ទិស្វា តុម្ហាកំ កា នាម រតិ, ននុ អប្បមត្តកាបិ រតិ កាតុំ ន វដ្ដតិយេវាតិ អត្ថោ។ **ទុតិយកថំ អកថិតបុព្ពោ**តិ អត្តនោ វុឌ្ឍតរេន សទ្ធឹ វុត្តវចនស្ស បច្ចនីកំ ទុតិយកថំ អកថិតបុព្ពោ។

តទង្គេន, តទង្គស្ស បហានំ **តទង្គប្បហានំ**។ យញ្ហិ រត្តិភាគេ សមុជ្ជលិតេន ទីបេន អន្ធការស្ស វិយ តេន តេន វិបស្សនាយ អវយវភូតេន ញាណង្គេន បដិបក្ខវសេនេវ តស្ស តស្ស បហាតព្ពធម្មស្ស បហានមិទំ តទង្គប្បហានំ នាម។ យថា កាមច្ឆន្ទាទយោ ន ចិត្តំ បរិយុដ្ឋាយ តិដ្ឋន្តិ, ឯវំ បរិយុដ្ឋានស្ស និសេធនំ អប្បវត្តិករណំ វិក្ខម្ភនំ **វិក្ខម្ភនប្បហានំ**។ យញ្ហិ សសេវាលេ ឧទកេ បក្ខិត្តេន ឃដេន សេវាលស្ស វិយ តេន តេន លោកិយសមាធិនា នីវរណាទីនំ បច្ចនីកធម្មានំ វិក្ខម្ភនមិទំ វិក្ខម្ភនប្បហានំ នាម។ សម្មា ឧបច្ឆិជ្ជន្តិ ឯតេន កិលេសាតិ សមុច្ឆេទោ, បហីយន្តិ ឯតេន កិលេសាតិ បហានំ, សមុច្ឆេទសង្ខាតំ បហានំ និរវសេសប្បហានន្តិ **សមុច្ឆេទប្បហានំ**។ យញ្ហិ អសនិវិចក្កាភិហតស្ស រុក្ខស្ស វិយ អរិយមគ្គញាណេន សំយោជនាទីនំ ធម្មានំ យថា ន បុន វត្តន្តិ, ឯវំ បហានមិទំ សមុច្ឆេទប្បហានំ នាម។ បដិប្បស្សម្ភតិ វូបសម្មតិ កិលេសទរថោ ឯតាយាតិ បដិប្បស្សទ្ធិ, ផលំ, សាយេវ បហានន្តិ **បដិប្បស្សទ្ធិប្បហានំ**។ សព្ពេ កិលេសា សព្ពសង្ខតា វា និស្សរន្តិ អបគច្ឆន្តិ ឯតេនាតិ និស្សរណំ, និព្ពានំ, តទេវ បហានន្តិ **និស្សរណប្បហានំ។ បដិប្បស្សម្ភយមាន**ន្តិ បដិប្បស្សម្ភំ កិលេសវូបសមំ កុរុមានំ។ **លោកិយលោកុត្តរេហី**តិ តទង្គវិក្ខម្ភនប្បហានានំ លោកិយត្តា, ឥតរេសំ លោកុត្តរត្តា វុត្តំ។

និមីយតិ ផលំ ឯតេន ឧប្បជ្ជនដ្ឋានេ បក្ខិបមានំ វិយ ហោតីតិ និមិត្តំ, ការណស្សេតំ អធិវចនំ។ អសុភស្ស និមិត្តំ, អសុភមេវ វា និមិត្តន្តិ **អសុភនិមិត្តំ**។ អសុភនិស្សិតម្បិ ហិ ឈានំ និស្សិតេ និស្សយវោហារេន អសុភន្តិ វោហរីយតិ យថា “មញ្ចា ឧក្កុដ្ឋឹ ករោន្តី”តិ។ តេនេវាហ – **“ទសសុ អសុភេសុ ឧប្បន្នំ សារម្មណំ បឋមជ្ឈាន”**ន្តិ។ **អនិច្ចេ អនិច្ចន្តិអាទិនា នយេន វុត្តស្សា**តិ ឥមិនា ចតុព្ពិធំ យោនិសោមនសិការំ ទស្សេតិ។ ហេដ្ឋា ចេត្ថ ឥធ ច ចតុព្ពិធស្ស អយោនិសោមនសិការស្ស យោនិសោមនសិការស្ស ច គហណំ និរវសេសទស្សនត្ថំ កតន្តិ ទដ្ឋព្ពំ។ តេសុ បន អសុភេ “អសុភ”ន្តិ មនសិការោ ឥធាធិប្បេតោ, តទនុកូលត្តា វា ឥតរេសម្បិ គហណំ ទដ្ឋព្ពំ។

ឯកាទសសុ អសុភេសុ បដិកូលាការស្ស ឧគ្គណ្ហនំ, យថា វា តត្ថ ឧគ្គហនិមិត្តំ ឧប្បជ្ជតិ, តថា បដិបត្តិ **អសុភនិមិត្តស្ស ឧគ្គហោ**។ ឧបចារប្បនាវហាយ អសុភភាវនាយ អនុយុញ្ជនំ **អសុភភាវនានុយោគោ**។ ភោជនេ មត្តញ្ញុនោ ថិនមិទ្ធាភិភវាភាវា ឱតារំ អលភមានោ កាមច្ឆន្ទោ បហីយតីតិ វទន្តិ។ ភោជននិស្សិតំ បន អាហារេ បដិកូលសញ្ញំ, តព្ពិបរិណាមស្ស តទាធារស្ស តស្ស ច ឧទរិយភូតស្ស អសុភតាទស្សនំ, កាយស្ស ច អាហារដ្ឋិតិកតាទស្សនំ យោ ឧប្បាទេតិ, សោ វិសេសតោ ភោជនេ បមាណញ្ញូ នាម, តស្ស ច កាមច្ឆន្ទោ

បហើយគេវ។ **ទសវិធញ្ហិ អសុភនិមិត្ត**ន្តិ បាកដវសេន វុត្តំ។ កាយគតាសតី បន គហេត្វា ឯកាទសវិធម្បិ អសុភនិមិត្តំ វេទិតព្ពំ។

អភុត្វា ឧទកំ បិវេតិ បានីយស្ស ឱកាសទានត្ថំ ចត្តារោ បញ្ច អាលោបេ អភុត្វា បានីយំ បិវេយ្យាតិ អត្ថោ។ តេន វុត្តំ – “**ចតុន្នំ បញ្ចន្នំ អាលោបានំ ឱកាសេ សតី**”តិ។ អភិធម្មដីកាការេន បនេត្ថ “ចត្តារោ បញ្ច អាលោបេ, ភុត្វាន ឧទកំ បិវេ”តិ បាឋំ បរិកប្បេត្វា អញ្ញថា អត្ថោ វណ្ណិតោ, សោ អដ្ឋកថាយ ន សមេតិ។ **អសុភកម្មិកតិស្សត្ថេរោ** ទន្តដ្ឋិទស្សាវី។

១៧. សត្តមេ មិជ្ជតិ ហិតផរណវសេន សិនិយ្ហតីតិ មិត្តោ, ហិតេសី បុគ្គលោ, តស្មិំ មិត្តេ ភវា, មិត្តស្ស វា ឯសាតិ **មេត្តា,** ហិតេសិតា។ តត្ថ “មេត្តា”តិ វុត្តេ អប្បនាបិ ឧបចារោបិ វដ្ដតិ សាធារណវចនភាវតោតិ អាហ – “**មេត្តាតិ ឯត្តាវតា បុព្ពភាគោបិ វដ្ដតី**”តិ។ **អបិ**-សទ្ទោ អប្បនំ សម្បិណ្ឌេតិ។ អប្បនំ អប្បត្តាយ មេត្តាយ សុដ្ឋុ មុច្ចនស្ស អភាវតោ ចេតោវិមុត្តីតិ “**អប្បនាវ អធិប្បេតា**”តិ វុត្តំ។

សត្តេសុ មេត្តាយនស្ស ហិតូបសំហារស្ស ឧប្បាទនំ បវត្តនំ **មេត្តានិមិត្តស្ស ឧគ្គហោ**។ បឋមុប្បន្នោ មេត្តាមនសិការោ បរតោ ឧប្បជ្ជនកស្ស ការណភាវតោ មេត្តាមនសិការោវ មេត្តានិមិត្តំ។ កម្មំយេវ សកំ ឯតេសន្តិ កម្មស្សកា, សត្តា, តព្ភាវោ **កម្មស្សកតា,** កម្មទាយាទតា។ ទោសមេត្តាសុ យាថាវតោ អាទីនវានិសំសានំ បដិសង្ខានវីមំសា ឥធ **បដិសង្ខានំ**។ មេត្តាវិហារីកល្យាណមិត្តវន្តតា ឥធ **កល្យាណមិត្តតា។ ឱទិស្សកអនោទិស្សកទិសាផរណាន**ន្តិ អត្តអតិបិយមជ្ឈត្តវេរិវសេន ឱទិស្សកតា, សីមាសម្ភេទេ កតេ អនោទិស្សកតា, ឯកាទិទិសាផរណវសេន ទិសាផរណតា មេត្តាយ ឧគ្គហណេ វេទិតព្ពា។ វិហាររច្ឆគាមាទិវសេន វា ឱទិស្សកទិសាផរណំ។ វិហារាទិឧទ្ទេសរហិតំ បុរត្ថិមាទិទិសាវសេន អនោទិស្សកទិសាផរណំ។ ឯវំ វា ទ្វិធា ឧគ្គហណំ សន្ធាយ – “ឱទិស្សកអនោទិស្សកទិសាផរណ”ន្តិ វុត្តំ។ ឧគ្គហោ ច យាវ ឧបចារា ទដ្ឋព្ពោ។ ឧគ្គហិតាយ អាសេវនា ភាវនា។ តត្ថ សព្ពេ សត្តា, បាណា, ភូតា, បុគ្គលា, អត្តភាវបរិយាបន្នាតិ ឯតេសំ វសេន បញ្ចវិធា។ ឯកេកស្មិំ អវេរា ហោន្តុ, អព្យាបជ្ជា, អនីឃា, សុខី អត្តានំ បរិហរន្តូតិ ចតុធា បវត្តិតោ វីសតិវិធា **អនោធិសោផរណា** មេត្តា។ សព្ពា ឥត្ថិយោ, បុរិសា, អរិយា, អនរិយា, ទេវា, មនុស្សា, វិនិបាតិកាតិ សត្តាធិករណវសេន បវត្តា សត្តវិធា អដ្ឋវីសតិវិធា វា, ទសហិ ទិសាហិ ទិសាធិករណវសេន បវត្តា ទសវិធា ច, ឯកេកាយ វា ទិសាយ សត្តាទិឥត្ថាទិអវេរាទិភេទេន អសីតាធិកចតុសតប្បភេទា ច **ឱធិសោផរណា** វេទិតព្ពា។ **មេត្តំ ភាវេន្តស្សា**តិ មេត្តាឈានំ ភាវេន្តស្ស។ **តំ ឯតស្ស កុទ្ធោ**តិអាទិ បច្ចវេក្ខណាវិធិទស្សនំ។ **អប្បដិច្ឆិតបហេណកំ វិយា**តិ អសម្បដិច្ឆិតបណ្ណាការំ វិយ។ **បដិសង្ខានេ**តិ វីមំសាយំ។ វត្តនិអដវិយំ **អត្តគុត្តត្ថេរសទិសេ**។

១៨. អដ្ឋមេ កុសលធម្មសម្បដិបត្តិយា បដ្ឋបនសភាវតាយ តប្បដិបក្ខានំ វិសោសនសភាវតាយ ច អារម្ភធាតុអាទិតោ បវត្តវីរិយន្តិ អាហ – “**បឋមារម្ភវីរិយ**”ន្តិ។ យស្មា បឋមារម្ភមត្តស្ស កោសជ្ជវិធមនំ ថាមគមនញ្ច នត្ថិ, តស្មា វុត្តំ – “**កោសជ្ជតោ និក្ខន្តត្តា តតោ ពលវតរ**”ន្តិ។ យស្មា បន អបរាបរុប្បត្តិយា លទ្ធាសេវនំ ឧបរូបរិ វិសេសំ អាវហន្តំ អតិវិយ ថាមគតមេវ ហោតិ, តស្មា វុត្តំ – “**បរំ បរំ ឋានំ អក្កមនតោ តតោបិ ពលវតរ**”ន្តិ។ **បនូទនាយា**តិ នីហរណាយ។ យថា មហតោ បលិឃស្ស ឧគ្ឃាដកជនស្ស មហន្តោ ឧស្សាហោ ឥច្ឆិតព្ពោ, ឯវមិធាបីតិ “**និក្កមោ ចេតសោ បលិឃុគ្ឃាដនាយា**”តិ វុត្តំ។ មហាបរក្កមោ ឯវ បរេន កតំ ពន្ធនំ ឆិន្ទេយ្យ, ឯវមិធាបីតិ វុត្តំ – “**បរក្កមោ ចេតសោ ពន្ធនច្ឆេទនាយា**”តិ។

អារទ្ធំ សំសាធិតំ បរិបូរិតំ វីរិយំ ឯតស្សាតិ **អារទ្ធវីរិយោ,** និប្ផន្នវីរិយោ, អារទ្ធំ បដ្ឋបិតំ វីរិយំ ឯតស្សាតិ **អារទ្ធវីរិយោ។** វីរិយារម្ភប្បសុតោតិ អាហ – “**អារទ្ធវីរិយស្សាតិ បរិបុណ្ណវីរិយស្សចេវ បគ្គហិតវីរិយស្ស ចា**”តិ។ **ចតុទោសាបគត**ន្តិ អតិលីនតាទីហិ ចតូហិ ទោសេហិ អបគតំ។ ចតុទោសាបគតត្តមេវ វិភាវេតិ “**ន ច អតិលីន**”ន្តិអាទិនា។ អតិលីនញ្ហិ ភាវនាចិត្តំ កោសជ្ជបក្ខិកំ សិយា, អតិបគ្គហិតញ្ច ឧទ្ធច្ចបក្ខិកំ។ ភាវនាវីថិំ អនជ្ឈោគាហេត្វា សង្កោចាបត្តិ **អតិលីនតា**។ អជ្ឈោគាហេត្វា អន្តោសង្កោចោ **អជ្ឈត្តំ សំខិត្តតា។ អតិបគ្គហិតតា** អច្ចារទ្ធវីរិយតា។ **ពហិទ្ធា វិក្ខិត្តតា** ពហិវិសដវិតក្កានុធាវនា។ តទេតំ វីរិយំ ចង្កមាទិកាយិកប្បយោគាវហំ **កាយិកំ,** តទញ្ញំ **ចេតសិកំ។ រត្តិទិវស្ស បញ្ច កោដ្ឋាសេ**តិ បុព្ពណ្ហសាយន្ហបឋមមជ្ឈិមបច្ឆិមយាមសង្ខាតេ បញ្ច កោដ្ឋាសេ។ **តទុភយម្បី**តិ កាយិកំ ចេតសិកញ្ច វីរិយំ។ **មិលក្ខតិស្សត្ថេរស្ស មហាសីវត្ថេរស្ស** ច វត្ថុ ហេដ្ឋា ទស្សិតមេវ។

បីតិមល្លកត្ថេរស្ស វត្ថុ បន ឯវំ វេទិតព្ពំ។ សោ កិរ គិហិកាលេ មល្លយុទ្ធាយ អាហិណ្ឌន្តោ តីសុ រជ្ជេសុ បដាកំ គហេត្វា តម្ពបណ្ណិទីបំ អាគម្ម រាជានំ ទិស្វា រញ្ញា កតានុគ្គហោ ឯកទិវសំ កិលញ្ជកាសនសាលាទ្វារេន គច្ឆន្តោ

“រូបំ, ភិក្ខវេ, ន តុម្ហាកំ, តំ បជហថ, តំ វោ បហីនំ ទីឃរត្តំ ហិតាយ សុខាយ ភវិស្សតី”តិ (សំ. និ. ៣.៣៣-៣៤; ៤.១០២; ម. និ. ១.២៤៧) នតុម្ហាកវគ្គំ សុត្វា ចិន្តេសិ – “នេវ កិរ រូបំ អត្តនោ, ន វេទនា”តិ។ សោ តំយេវ អង្កុសំ កត្វា និក្ខមិត្វា មហាវិហារំ គន្ត្វា បព្ពជ្ជំ យាចិត្វា បព្ពជិតោ ឧបសម្បន្នោ ទ្វេមាតិកា បគុណំ កត្វា តឹស ភិក្ខូ គហេត្វា អវរវាលិយអង្គណំ គន្ត្វា សមណធម្មំ អកាសិ។ បាទេសុ អវហន្តេសុ ជណ្ណុកេហិ ចង្កមតិ។ តមេនំ រត្តិំ ឯកោ មិគលុទ្ទកោ “មិគោ”តិ មញ្ញមានោ បហរិ, សត្តិ វិនិវិជ្ឈិត្វា គតា។ សោ តំ សត្តិំ ហរាបេត្វា បហារមុខានិ តិណវដ្ដិយា បូរាបេត្វា បាសាណបិដ្ឋិយំ អត្តានំ និសីទាបេត្វា ឱកាសំ ការេត្វា វិបស្សនំ វឌ្ឍេត្វា សហ បដិសម្ភិទាហិ អរហត្តំ បត្វា ឧក្កាសិតសទ្ទេន អាគតានំ ភិក្ខូនំ ព្យាករិត្វា ឥមំ ឧទានំ ឧទានេសិ –

> “ភាសិតំ ពុទ្ធសេដ្ឋស្ស, សព្ពលោកគ្គវាទិនោ;
> ន តុម្ហាកំ ឥទំ រូបំ, តំ ជហេយ្យាថ ភិក្ខវោ។ (ទី. និ. អដ្ឋ. ២.៣៧៣; ម. និ. អដ្ឋ. ១.១០៦);
>
> “អនិច្ចា វត សង្ខារា, ឧប្បាទវយធម្មិនោ;
> ឧប្បជ្ជិត្វា និរុជ្ឈន្តិ, តេសំ វូបសមោ សុខោ”តិ។ (ទី. និ. អដ្ឋ. ២.៣៧៣; ម. និ. អដ្ឋ. ១.១០៦; ថេរគា. ១១៦៨);

កុដុម្ពិយបុត្តតិស្សត្ថេរស្សាបិ វត្ថុ ឯវំ វេទិតព្ពំ។ សាវត្ថិយំ កិរ តិស្សោ នាម កុដុម្ពិយបុត្តោ ចត្តាលីស ហិរញ្ញកោដិយោ បហាយ បព្ពជិត្វា អគាមកេ អរញ្ញេ វិហរតិ, តស្ស កនិដ្ឋភាតុភរិយា “គច្ឆថ, នំ ជីវិតា វោរោបេថា”តិ បញ្ចសតេ ចោរេ បេសេសិ, តេ គន្ត្វា ថេរំ បរិវារេត្វា និសីទឹសុ។ ថេរោ អាហ – “កស្មា អាគតត្ថ ឧបាសកា”តិ? តំ ជីវិតា វោរោបេស្សាមាតិ។ បាដិភោគំ មេ ឧបាសកា គហេត្វា អជ្ជេករត្តិំ ជីវិតំ ទេថាតិ។ កោ តេ, សមណ, ឥមស្មិំ ឋានេ បាដិភោគោ ភវិស្សតីតិ? ថេរោ មហន្តំ បាសាណំ គហេត្វា ឩរុដ្ឋីនិ ភិន្ទិត្វា “វដ្ដតិ ឧបាសកា បាដិភោគោ”តិ អាហ។ តេ អបក្កមិត្វា ចង្កមនសីសេ អគ្គិំ កត្វា និបជ្ជឹសុ។ ថេរស្ស វេទនំ វិក្ខម្ភេត្វា សីលំ បច្ចវេក្ខតោ បរិសុទ្ធសីលំ និស្សាយ បីតិបាមោជ្ជំ ឧប្បជ្ជិ។ តតោ អនុក្កមេន វិបស្សនំ វឌ្ឍេន្តោ តិយាមរត្តិំ សមណធម្មំ កត្វា អរុណុគ្គមនេ អរហត្តំ បត្តោ ឥមំ ឧទានំ ឧទានេសិ –

> “ឧភោ បាទានិ ភិន្ទិត្វា, សញ្ញបេស្សាមិ វោ អហំ;
> អដ្ដិយាមិ ហរាយាមិ, សរាគមរណំ អហំ។
>
> “ឯវាហំ ចិន្តយិត្វាន, យថាភូតំ វិបស្សិសំ;
> សម្បត្តេ អរុណុគ្គម្ហិ, អរហត្តំ អបាបុណិ”ន្តិ។ (វិសុទ្ធិ. ១.២០; ទី. និ. អដ្ឋ. ២.៣៧៣; ម. និ. អដ្ឋ. ១.១០៦);

អតិភោជនេ និមិត្តគ្គាហោតិ អតិភោជនេ ថិនមិទ្ធស្ស និមិត្តគ្គាហោ, “ឯត្តកេ ភុត្តេ តំ ភោជនំ ថិនមិទ្ធស្ស ការណំ ហោតិ, ឯត្តកេ ន ហោតី”តិ ថិនមិទ្ធស្ស ការណាការណគ្គាហោ ហោតីតិ អត្ថោ។ ព្យតិរេកវសេន ចេតំ វុត្តំ, តស្មា ឯត្តកេ ភុត្តេ តំ ភោជនំ ថិនមិទ្ធស្ស ការណំ ន ហោតីតិ ភោជនេ មត្តញ្ញុតាវ អត្ថតោ ទស្សិតាតិ ទដ្ឋព្ពំ។ តេនាហ – **“ចតុបញ្ច…បេ…. តំ ន ហោតី”**តិ។ **ទិវា សូរិយាលោក**ន្តិ ទិវា គហិតនិមិត្តំ សូរិយាលោកំ រត្តិយំ មនសិករោន្តស្សបីតិ ឯវមេត្ថ អត្ថោ វេទិតព្ពោ។ ធុតង្គានំ វីរិយនិស្សិតត្តា វុត្តំ – **“ធុតង្គនិស្សិតសប្បាយកថាយបី”**តិ។

១៩. នវមេ **ឈានេន វា វិបស្សនាយ វា វូបសមិតចិត្តស្សា**តិ ឈានេន វា វិបស្សនាយ វា អវូបសមករកិលេសវិគមនេន វូបសមិតចិត្តស្ស។ កុក្កុច្ចម្បិ កតាកតានុសោចនវសេន បវត្តមានំ ចេតសោ អវូបសមាវហតាយ ឧទ្ធច្ចេន សមានលក្ខណន្តិ ឧភយស្ស បហានការណំ អភិន្នំ កត្វា វុត្តំ។ ពហុស្សុតស្ស គន្ថតោ អត្ថតោ ច សុត្តាទីនិ វិចារេន្តស្ស តព្ពហុលវិហារិនោ អត្ថវេទាទិប្បដិលាភសម្ភវតោ វិក្ខេបោ ន ហោតិ។ យថាវិធិប្បដិបត្តិយា យថានុរូបបត្តិការប្បវត្តិយា ច វិក្ខេបោ ច កតាកតានុសោចនញ្ច ន ហោតីតិ **“ពាហុសច្ចេនបិ ឧទ្ធច្ចកុក្កុច្ចំ បហីយតី”**តិ អាហ។ យទគ្គេន ពាហុសច្ចេន ឧទ្ធច្ចកុក្កុច្ចំ បហីយតិ, តទគ្គេន បរិបុច្ឆកតា វិនយប្បកតញ្ញុតាហិបិ តំ បហីយតីតិ ទដ្ឋព្ពំ។ វុទ្ធសេវិតា ច វុទ្ធសីលិតំ អាវហតីតិ ចេតសោ វូបសមករត្តា “ឧទ្ធច្ចកុក្កុច្ចប្បហានការី”តិ វុត្តំ, វុទ្ធតំ បន អនបេក្ខិត្វា កុក្កុច្ចវិនោទកា វិនយធរា កល្យាណមិត្តាតិ វុត្តាតិ ទដ្ឋព្ពំ។ វិក្ខេបោ ច បព្ពជិតានំ យេភុយ្យេន កុក្កុច្ចហេតុកោ ហោតីតិ **“កប្បិយាកប្បិយបរិបុច្ឆាពហុលស្សា”**តិអាទិនា វិនយនយេនេវ បរិបុច្ឆកតាទយោ និទ្ទិដ្ឋា។

២០. ទសមេ ពាហុស្សុតានំ ធម្មសភាវាវពោធសម្ភវតោ វិចិកិច្ឆា អនវកាសា ឯវាតិ អាហ – “**ពាហុសច្ចេនបិ…បេ…. វិចិកិច្ឆា បហីយតី**”តិ។ កាមំ ពាហុសច្ចបរិបុច្ឆកតាហិ សព្ពាបិ អដ្ឋវត្ថុកា វិចិកិច្ឆា បហីយតិ, តថាបិ រតនត្តយវិចិកិច្ឆាមូលិកា សេសវិចិកិច្ឆាតិ អាហ – “**តីណិ រតនានិ អារព្ភ បរិបុច្ឆាពហុលស្សបី**”តិ។ រតនត្តយគុណាវពោធេហិ “សត្ថរិ កង្ខតី”តិអាទិវិចិកិច្ឆាយ អសម្ភវោតិ។ វិនយេ បកតញ្ញុតា “សិក្ខាយ កង្ខតី”តិ (ធ. ស. ១០០៨; វិភ. ៩១៥) វុត្តាយ វិចិកិច្ឆាយ បហានំ ករោតីតិ អាហ – “**វិនយេ ចិណ្ណវសីភាវស្សបី**”តិ។ **ឱកប្បនិយសទ្ធាសង្ខាតអធិមោក្ខពហុលស្សា**តិ សទ្ធេយ្យវត្ថុនោ អនុប្បវិសនសទ្ធាសង្ខាតអធិមោក្ខេន អធិមុច្ចនពហុលស្ស។ អធិមុច្ចនញ្ច អធិមោក្ខុប្បាទនមេវាតិ ទដ្ឋព្ពំ។ សទ្ធាយ វា តំនិន្នបោណតា អធិមុត្តិ អធិមោក្ខោ ។ នីវរណានំ បច្ចយស្ស ចេវ បច្ចយឃាតស្ស ច វិភាវិតត្តា វុត្តំ – “**វដ្ដវិវដ្ដំ កថិត**”ន្តិ។

នីវរណប្បហានវគ្គវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៣. អកម្មនិយវគ្គវណ្ណនា

២១. តតិយស្ស បឋមេ **អភាវិត**ន្តិ សមថវិបស្សនាភាវនាវសេន ន ភាវិតំ តថា អភាវិតត្តា។ តញ្ហិ “អវឌ្ឍិត”ន្តិ វុច្ចតិ បដិបក្ខាភិភវេន បរិព្រូហនាភាវតោ។ តេនាហ ភគវា – “**អកម្មនិយំ ហោតី**”តិ។

២២. ទុតិយេ វុត្តវិបរិយាយេន អត្ថោ វេទិតព្ពោ។ **បឋមេ**តិ តតិយវគ្គស្ស បឋមសុត្តេ។ **វដ្ដវសេនា**តិ វិបាកវដ្ដវសេន។ **តេភូមកវដ្ដ**ន្តិ តេភូមកវិបាកវដ្ដំ។ **វដ្ដបដិលាភាយ កម្ម**ន្តិ វិបាកវដ្ដស្ស បដិលាភាយ ឧបនិស្សយភូតំ កម្មំ, តស្ស សហាយភូតំ កិលេសវដ្ដម្បិ កម្មគ្គហណេនេវ សង្គហិតន្តិ ទដ្ឋព្ពំ។ **វិវដ្ដបដិលាភាយ កម្ម**ន្តិ វិវដ្ដាធិគមស្ស ឧបនិស្សយភូតំ កម្មំ។ យំ បន ចរិមភវនិព្ពត្តកំ កម្មំ, តំ វិវដ្ដប្បដិលាភាយ កម្មំ ហោតិ, ន ហោតីតិ? ន ហោតិ វដ្ដបាទកភាវតោ។ ចរិមភវបដិសន្ធិ វិយ បន វិវដ្ដូបនិស្សយោតិ សក្កា វិញ្ញាតុំ។ ន ហិ កទាចិ តិហេតុកបដិសន្ធិយា វិនា វិសេសាធិគមោ សម្ភវតិ។ **ឥមេសុ សុត្តេសូ**តិ ឥមេសុ បន បឋមទុតិយសុត្តេសុ យថាក្កមំ វដ្ដវិវដ្ដមេវ កថិតំ។

២៣. តតិយេ **អភាវិត**ន្តិ ឯត្ថ ភាវនា នាម សមាធិភាវនា។ សា យត្ថ អាសង្កិតព្ពា, តំ កាមាវចរបឋមមហាកុសលចិត្តាទិអភាវិតន្តិ អធិប្បេតន្តិ អាហ – “**ទេវមនុស្សសម្បត្តិយោ**”តិអាទិ។

២៤. ចតុត្ថេ យស្មា **ចិត្ត**ន្តិ វិវដ្ដវសេនេវ ឧប្បន្នចិត្តំ អធិប្បេតំ, តស្មា ជាតិជរាព្យាធិមរណសោកាទិទុក្ខស្ស អនិព្ពត្តនតោ មហតោ អត្ថាយ សំវត្តតីតិ យោជនា វេទិតព្ពា។

២៥-២៦. បញ្ចមឆដ្ឋេសុ **ឧប្បន្ន**ន្តិ អវិគតុប្បាទាទិខណត្តយម្បិ អភាវិតំ ភាវនារហិតំ អបាតុភូតមេវ បណ្ឌិតសម្មតស្ស ឧប្បន្នកិច្ចស្ស អសាធនតោ យថា “អបុត្តោ”តិ។ សោ ហិ សមត្ថោ ហុត្វា បិតុ បុត្តកិច្ចំ អសាធេន្តោ អបុត្តោតិ លោកេ វុច្ចតិ, ឯវំ សម្បទមិទំ។ តេនាហ – “**កស្មា**”តិអាទិ។ **តេសុ ធម្មេសូ**តិ លោកុត្តរបាទកជ្ឈានាទីសុ។ ថេរោ បន មគ្គកប្បត្តមេវ ភាវិតំ ចិត្តំ ទស្សេន្តោ “**មគ្គចិត្តមេវា**”តិ អាហ។

២៧-២៨. សត្តមដ្ឋមេសុ **បុនប្បុនំ អកត**ន្តិ ភាវនាពហុលីការវសេន បុនប្បុនំ ន កតំ។ **ឥមានិបិ ទ្វេ**តិ ឥមេសុ ទ្វីសុ សុត្តេសុ អាគតានិ ឥមានិបិ ទ្វេ ចិត្តានិ។

២៩-៣០. នវមេ **អធិវហតី**តិ អានេតិ។ **ទុក្ខេនា**តិ កិច្ឆេន។ **ទុប្បេសនតោ**តិ ទុក្ខេន បេសេតព្ពតោ។ មគ្គកប្បត្តំ វិបស្សនាសុខំ បាកតិកជ្ឈានសុខតោ សន្តតរបណីតតរមេវាតិ អាហ – “**ឈានសុខតោ វិបស្សនាសុខ**”ន្តិ។ តេនាហ ភគវា –

> “សុញ្ញាគារំ បវិដ្ឋស្ស, សន្តចិត្តស្ស ភិក្ខុនោ;
> អមានុសី រតិ ហោតិ, សម្មា ធម្មំ វិបស្សតោ។
>
> “យតោ យតោ សម្មសតិ, ខន្ធានំ ឧទយព្ពយំ;
> លភតី បីតិបាមោជ្ជំ, អមតំ តំ វិជានត”ន្តិ។ (ធ. ប. ៣៧៤);

តញ្ហិ ចិត្តំ វិស្សដ្ឋតន្ទវជិរសទិសំ អមោឃភាវតោ។

អកម្មនិយវគ្គវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៤. អទន្តវគ្គវណ្ណនា

៣១-៣៦. ចតុត្ថស្ស បឋមេ **អទន្ត**ន្តិ ចិត្តភាវនាយ វិនា **ន** ទន្តំ។ តេនាហ – “**សតិសំវររហិត**”ន្តិ។ ចតុត្ថេ គតិយេ វុត្តវិបរិយាយេន អត្ថោ វេទិតព្ពោ។ បញ្ចមឆដ្ឋេសុ **បុរិមសទិសោយេវា**តិ តតិយចតុត្ថសទិសោ ឯវ។

៣៧-៣៨. សត្តមដ្ឋមេសុ **ឧបមា បនេត្ថា**តិ យថា បឋមាទីសុ អទន្តហត្ថិអស្សាទយោ ឧបមាភាវេន គហិតា, ឯវមេត្ថ សត្តមដ្ឋមេសុ “**អសំវុតឃរទ្វារាទិវសេន វេទិតព្ពា**”តិ វុត្តំ។

៣៩-៤០. នវមទសមេសុ **ចតូហិបិ បទេហី**តិ អទន្តាទីហិ ចតូហិ បទេហិ យោជេត្វា នវមទសមានិ សុត្តានិ វុត្តានីតិ យោជនា។

អទន្តវគ្គវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៥. បណិហិតអច្ឆវគ្គវណ្ណនា

៤១. បញ្ចមស្ស បឋមេ ឧបមាវ ឱបម្មំ, សោ ឯវ អត្ថោ, តស្មិំ **ឱបម្មត្ថេ** ពោធេតព្ពេ **និបាតោ**។ **សេយ្យថាបី**តិ យថាតិ អត្ថោ។ ឯត្ថ ច តត្រ ភគវា កត្ថចិ អត្ថេន ឧបមំ បរិវារេត្វា ទស្សេតិ វត្ថសុត្តេ វិយ, **បារិច្ឆត្តកោបម** (អ. និ. ៧.៦៩) **អគ្គិក្ខន្ធោបមា**ទិ (អ. និ. ៧.៧២) សុត្តេសុ វិយ ច។ កត្ថចិ ឧបមាយ អត្ថំ បរិវារេត្វា ទស្សេតិ **លោណម្ពិលសុត្តេ** (អ. និ. ៣.១០១) វិយ, **សុវណ្ណការសត្តសូរិយោបមាទិ**សុត្តេសុ (អ. និ. ៧.៦៦) វិយ ច។ ឥមស្មិំ បន សាលិសូកោបមេ ឧបមាយ អត្ថំ បរិវារេត្វា ទស្សេន្តោ “**សេយ្យថាបិ, ភិក្ខវេ**”តិអាទិមាហាតិ បោត្ថកេសុ លិខន្តិ, តំ មជ្ឈិមដ្ឋកថាយ វត្ថសុត្តវណ្ណនាយ (ម. និ. អដ្ឋ. ១.៧០) ន សមេតិ។ តត្ថ ហិ ឥទំ វុត្តំ –

> សេយ្យថាបិ, ភិក្ខវេ, វត្ថន្តិ ឧបមាវចនមេវេតំ។ ឧបមំ ករោន្តោ ច ភគវា កត្ថចិ បឋមំយេវ ឧបមំ ទស្សេត្វា បច្ឆា អត្ថំ ទស្សេតិ, កត្ថចិ បឋមំ អត្ថំ ទស្សេត្វា បច្ឆា ឧបមំ, កត្ថចិ ឧបមាយ អត្ថំ បរិវារេត្វា ទស្សេតិ, កត្ថចិ អត្ថេន ឧបមំ។ តថា ហេស “សេយ្យថាបិស្សុ, ភិក្ខវេ, ទ្វេ អគារា សទ្វារា, តត្ថ ចក្ខុមា បុរិសោ មជ្ឈេ ឋិតោ បស្សេយ្យា”តិ សកលម្បិ ទេវទូតសុត្តំ (ម. និ. ៣.២៦១ អាទយោ) ឧបមំ បឋមំ ទស្សេត្វា បច្ឆា អត្ថំ ទស្សេន្តោ អាហ។ “តិរោកុដ្ដំ តិរោបាការំ តិរោបព្ពតំ អសជ្ជមានោ គច្ឆតិ, សេយ្យថាបិ, អាកាសេ”តិអាទិនា បន នយេន សកលម្បិ ឥទ្ធិវិធំ អត្ថំ បឋមំ ទស្សេត្វា បច្ឆា ឧបមំ ទស្សេន្តោ អាហ។ “សេយ្យថាបិ, ព្រាហ្មណបុរិសោ សារត្ថិកោ សារគវេសី”តិអាទិនា (ម. និ. ១.៣១៤) នយេន សកលម្បិ ចូឡសារោបមសុត្តំ ឧបមាយ អត្ថំ បរិវារេត្វា ទស្សេន្តោ អាហ។ “ឥធ បន, ភិក្ខវេ, ឯកច្ចេ កុលបុត្តា ធម្មំ បរិយាបុណន្តិ សុត្តំ…បេ…. សេយ្យថាបិ, ភិក្ខវេ, បុរិសោ អលគទ្ទត្ថិកោ”តិអាទិនា នយេន សកលម្បិ អលគទ្ទសុត្តំ (ម. និ. ១.២៣៨) មហាសារោបមសុត្តន្តិ ឯវមាទីនិ សុត្តានិ អត្ថេន ឧបមំ បរិវារេត្វា ទស្សេន្តោ អាហ។ ស្វាយំ ឥធ បឋមំ ឧបមំ ទស្សេត្វា បច្ឆា អត្ថំ ទស្សេតីតិ។

ឯត្ថ ហិ **ចូឡសារោបមា**ទីសុ (ម. និ. ១.៣១២) បឋមំ ឧបមំ វត្វា តទនន្តរំ ឧបមេយ្យត្ថំ វត្វា បុន ឧបមំ វទន្តោ ឧបមាយ អត្ថំ បរិវារេត្វា ទស្សេតីតិ វុត្តោ។ អលគទ្ទូបមសុត្តាទីសុ បន អត្ថំ បឋមំ វត្វា តទនន្តរំ ឧបមំ វត្វា បុន អត្ថំ វទន្តោ អត្ថេន ឧបមំ បរិវារេត្វា ទស្សេតីតិ វុត្តោ។ តេនេវេត្ថ លីនត្ថប្បកាសិនិយំ វុត្តំ – “ឧបមេយ្យត្ថំ បឋមំ វត្វា តទនន្តរំ អត្ថំ វត្វា បុន ឧបមំ វទន្តោ ឧបមាយ អត្ថំ បរិវារេត្វា ទស្សេតី”តិ វុត្តោ។ **អត្ថេន ឧបមំ បរិវារេត្វា**តិ ឯត្ថាបិ ឯសេវ នយោតិ។ ឥធ បន កត្ថចិ អត្ថេន ឧបមំ បរិវារេត្វា ទស្សេតិ។ “វត្ថសុត្តេ វិយ បារិច្ឆត្តកោបមអគ្គិក្ខន្ធោបមាទិសុត្តេសុ វិយ ចា”តិ វុត្តំ។ តត្ថ វត្ថសុត្តេ តាវ “សេយ្យថាបិ, ភិក្ខវេ, វត្ថំ សំកិលិដ្ឋំ មលគ្គហិតំ, តមេនំ រជកោ យស្មិំ យស្មិំ រង្គជាតេ ឧបសំហរេយ្យ។ យទិ នីលកាយ, យទិ បីតកាយ, យទិ លោហិតកាយ, យទិ មញ្ជិដ្ឋកាយ, ទុរត្តវណ្ណមេវស្ស អបរិសុទ្ធវណ្ណមេវស្ស។ តំ កិស្ស ហេតុ? អបរិសុទ្ធត្តា, ភិក្ខវេ, វត្ថស្ស។ ឯវមេវ ខោ, ភិក្ខវេ, ចិត្តេ សំកិលិដ្ឋេ ទុគ្គតិ បាដិកង្ខា”តិអាទិនា (ម. និ. ១.៧០) បឋមំ ឧបមំ ទស្សេត្វា បច្ឆា ឧបមេយ្យត្ថោ វុត្តោ, ន បន បឋមំ អត្ថំ វត្វា តទនន្តរំ ឧបមំ ទស្សេត្វា បុន អត្ថោ វុត្តោ។ យេន កត្ថចិ អត្ថេន ឧបមំ បរិវារេត្វា ទស្សេតិ។ វត្ថសុត្តេ វិយាតិ វទេយ្យ។

តថា បារិច្ឆត្តកោបមេបិ “យស្មិំ, ភិក្ខវេ, សមយេ ទេវានំ តាវតឹសានំ បារិច្ឆត្តកោ កោវិឡារោ បណ្ឌុបលាសោ ហោតិ, អត្តមនា, ភិក្ខវេ, ទេវា តាវតឹសា, តស្មិំ សមយេ ហោន្តិ បណ្ឌុបលាសោ ទានិ បារិច្ឆត្តកោ កោវិឡារោ, ន ចិរស្សេវ ទានិ បន្នបលាសោ ភវិស្សតិ…បេ…. ឯវមេវ ខោ, ភិក្ខវេ, យស្មិំ សមយេ អរិយសាវកោ អគារស្មា អនគារិយំ បព្ពជ្ជាយ ចេតេតិ។ បណ្ឌុបលាសោ, ភិក្ខវេ, អរិយសាវកោ តស្មិំ សមយេ ហោតី”តិអាទិនា (អ. និ. ៧.៦៩) បឋមំ ឧបមំ ទស្សេត្វា បច្ឆា អត្ថោ វុត្តោ។ អគ្គិក្ខន្ធោបមេ “បស្សថ នោ តុម្ហេ, ភិក្ខវេ, អមុំ មហន្តំ អគ្គិក្ខន្ធំ អាទិត្តំ សម្បជ្ជលិតំ សជោតិភូតន្តិ។ ឯវំ, ភន្តេតិ។ តំ កឹ មញ្ញថ, ភិក្ខវេ, កតមំ នុ ខោ វរំ យំ អមុំ មហន្តំ អគ្គិក្ខន្ធំ អាទិត្តំ សម្បជ្ជលិតំ សជោតិភូតំ អាលិង្គេត្វា ឧបនិសីទេយ្យ វា ឧបនិបជ្ជេយ្យ វា, យំ ខត្តិយកញ្ញំ វា ព្រាហ្មណកញ្ញំ វា គហបតិកញ្ញំ វា មុទុតលុនហត្ថបាទំ អាលិង្គេត្វា ឧបនិសីទេយ្យ វា ឧបនិបជ្ជេយ្យ វា”តិអាទិនា (អ. និ. ៧.៧២) បឋមំ ឧបមំយេវ ទស្សេត្វា បច្ឆា អត្ថោ វុត្តោ, ន បន បឋមំ អត្ថំ វត្វា តទនន្តរំ ឧបមំ ទស្សេត្វា បុន អត្ថោ វុត្តោ, តស្មា “កត្ថចិ អត្ថេន ឧបមំ បរិវារេត្វា ទស្សេតិ វត្ថសុត្តេ វិយ បារិច្ឆត្តកោបមអគ្គិក្ខន្ធោបមាទិសុត្តេសុ វិយ ចា”តិ ន វត្តព្ពំ។

កេចិ បនេត្ថ ឯវំ វណ្ណយន្តិ “អត្ថំ បឋមំ វត្វា បច្ឆា ច ឧបមំ ទស្សេន្តោ អត្ថេន ឧបមំ បរិវារេត្វា ទស្សេតិ នាម, ឧបមំ បន បឋមំ វត្វា បច្ឆា អត្ថំ ទស្សេន្តោ ឧបមាយ អត្ថំ បរិវារេត្វា ទស្សេតិ នាម, តទុភយស្សបិ

អាគតដ្ឋានំ និទស្សេន្តោ ‘វត្ថសុត្តេ វិយា’តិអាទិមាហា’’តិ។ តម្បិ ‘‘កត្ថចិ អត្ថេន ឧបមំ បរិវារេត្វា ទស្សេតិ វត្ថសុត្តេ វិយ បារិច្ឆត្តកោបមអគ្គិក្ខន្ធោបមាទិសុត្តេសុ វិយ ចា’’តិ វត្តព្ពំ, ឯវញ្ហិ វុច្ចមានេ ‘‘កត្ថចិ ឧបមាយ អត្ថំ បរិវារេត្វា ទស្សេតិ លោណម្ពិលសុត្តេ វិយា’’តិ វិសុំ ន វត្តព្ពំ ‘‘អគ្គិក្ខន្ធោបមាទិសុត្តេ វិយា’’តិ ឯត្ថ អាទិសទ្ទេនេវ សង្គហិតត្តា។ លោណម្ពិលសុត្តេបិ ហិ –

‘‘សេយ្យថាបិ, ភិក្ខវេ, បណ្ឌិតោ ព្យត្តោ កុសលោ សូទោ រាជានំ វា រាជមហាមត្តំ វា នានច្ចយេហិ សូបេហិ បច្ចុបដ្ឋិតោ អស្ស អម្ពិលគ្គេហិបិ តិត្តកគ្គេហិបិ កដុកគ្គេហិបិ មធុរគ្គេហិបិ ខារិកេហិបិ អខារិកេហិបិ លោណិកេហិបិ អលោណិកេហិបិ។

‘‘ស ខោ សោ, ភិក្ខវេ, បណ្ឌិតោ ព្យត្តោ កុសលោ សូទោ សកស្ស ភត្តុស្ស និមិត្តំ ឧគ្គណ្ហាតិ ‘ឥទំ វា មេ អជ្ជ ភត្តុសូបេយ្យំ រុច្ចតិ, ឥមស្ស វា អភិហរតិ, ឥមស្ស វា ពហុំ គណ្ហាតិ, ឥមស្ស វា វណ្ណំ ភាសតិ។ អម្ពិលគ្គំ វា មេ អជ្ជ ភត្តុសូបេយ្យំ រុច្ចតិ, អម្ពិលគ្គស្ស វា អភិហរតិ, អម្ពិលគ្គស្ស វា ពហុំ គណ្ហាតិ, អម្ពិលគ្គស្ស វា វណ្ណំ ភាសតិ…បេ… អលោណិកស្ស វា វណ្ណំ ភាសតី’តិ។ ស ខោ សោ, ភិក្ខវេ, បណ្ឌិតោ ព្យត្តោ កុសលោ សូទោ លាភី ចេវ ហោតិ អច្ឆាទនស្ស, លាភី វេតនស្ស, លាភី អភិហារានំ។ តំ កិស្ស ហេតុ? តថា ហិ សោ, ភិក្ខវេ, បណ្ឌិតោ ព្យត្តោ កុសលោ សូទោ សកស្ស ភត្តុនិមិត្តំ ឧគ្គណ្ហាតិ។ ឯវមេវ ខោ, ភិក្ខវេ, ឥធេកច្ចោ បណ្ឌិតោ ព្យត្តោ កុសលោ ភិក្ខុ កាយេ កាយានុបស្សី វិហរតិ…បេ… វេទនាសុ…បេ… ចិត្តេ…បេ… ធម្មេសុ ធម្មានុបស្សី វិហរតិ អាតាបី សម្បជានោ សតិមា វិនេយ្យ លោកេ អភិជ្ឈាទោមនស្សំ។ តស្ស ធម្មេសុ ធម្មានុបស្សិនោ វិហរតោ ចិត្តំ សមាធិយតិ, ឧបក្កិលេសា បហីយន្តិ, សោ តំ និមិត្តំ ឧគ្គណ្ហាតិ។

‘‘ស ខោ, ភិក្ខវេ, បណ្ឌិតោ ព្យត្តោ កុសលោ ភិក្ខុ លាភី ចេវ ហោតិ ទិដ្ឋេវ ធម្មេ សុខវិហារានំ, លាភី ហោតិ សតិសម្បជញ្ញស្ស។ តំ កិស្ស ហេតុ? តថា ហិ សោ, ភិក្ខវេ, បណ្ឌិតោ ព្យត្តោ កុសលោ ភិក្ខុ សកស្ស ចិត្តស្ស និមិត្តំ ឧគ្គណ្ហាតី’’តិ (សំ. និ. ៥.៣៧៤) –

ឯវំ បឋមំ ឧបមំ ទស្សេត្វា បច្ឆា អត្ថោ វុត្តោ។ ‘‘សុវណ្ណការសូរិយោបមាទិសុត្តេសុ វិយ ចា’’តិ ឥទញ្ច ឧទាហរណមត្តេន សង្គហំ គច្ឆតិ សុវណ្ណការសុត្តាទីសុ បឋមំ ឧបមាយ អទស្សិតត្តា។ ឯតេសុ ហិ សុវណ្ណការោបមសុត្តេ (អ. និ. ៣.១០៣) តាវ –

‘‘អធិចិត្តមនុយុត្តេន, ភិក្ខវេ, ភិក្ខុនា តីណិ និមិត្តានិ កាលេន កាលំ មនសិ កាតព្ពានិ, កាលេន កាលំ សមាធិនិមិត្តំ មនសិ កាតព្ពំ, កាលេន កាលំ បគ្គហនិមិត្តំ មនសិ កាតព្ពំ, កាលេន កាលំ ឧបេក្ខានិមិត្តំ មនសិ កាតព្ពំ។ សចេ, ភិក្ខវេ, អធិចិត្តមនុយុត្តោ ភិក្ខុ ឯកន្តំ សមាធិនិមិត្តំយេវ មនសិ ករេយ្យ, ឋានំ តំ ចិត្តំ កោសជ្ជាយ សំវត្តេយ្យ។ សចេ, ភិក្ខវេ, អធិចិត្តមនុយុត្តោ ភិក្ខុ ឯកន្តំ បគ្គហនិមិត្តំយេវ មនសិ ករេយ្យ, ឋានំ តំ ចិត្តំ ឧទ្ធច្ចាយ សំវត្តេយ្យ។ សចេ, ភិក្ខវេ, អធិចិត្តមនុយុត្តោ ភិក្ខុ ឯកន្តំ ឧបេក្ខានិមិត្តំយេវ មនសិ ករេយ្យ, ឋានំ តំ ចិត្តំ ន សម្មា សមាធិយេយ្យ អាសវានំ ខយាយ។ យតោ ច ខោ, ភិក្ខវេ, អធិចិត្តមនុយុត្តោ ភិក្ខុ កាលេន កាលំ សមាធិនិមិត្តំ…បេ… បគ្គហនិមិត្តំ…បេ… ឧបេក្ខានិមិត្តំ មនសិ ករោតិ, តំ ហោតិ ចិត្តំ មុទុញ្ច កម្មនិយញ្ច បភស្សរញ្ច, ន ច បភង្គុ, សម្មា សមាធិយតិ អាសវានំ ខយាយ។

‘‘សេយ្យថាបិ, ភិក្ខវេ, សុវណ្ណការោ វា សុវណ្ណការន្តេវាសី វា ឧក្កំ ពន្ធេយ្យ, ឧក្កំ ពន្ធិត្វា ឧក្កាមុខំ អាលិម្បេយ្យ, ឧក្កាមុខំ អាលិម្បិត្វា សណ្ឌាសេន ជាតរូបំ គហេត្វា ឧក្កាមុខេ បក្ខិបេយ្យ, ឧក្កាមុខេ បក្ខិបិត្វា កាលេន កាលំ អភិធមតិ, កាលេន កាលំ ឧទកេន បរិប្ផោសេតិ, កាលេន កាលំ អជ្ឈុបេក្ខតិ។ សចេ, ភិក្ខវេ, សុវណ្ណការោ វា សុវណ្ណការន្តេវាសី វា តំ ជាតរូបំ ឯកន្តំ អភិធមេយ្យ, ឋានំ តំ ជាតរូបំ ទហេយ្យ។ សចេ, ភិក្ខវេ, សុវណ្ណការោ វា សុវណ្ណការន្តេវាសី វា តំ ជាតរូបំ ឯកន្តំ ឧទកេន បរិប្ផោសេយ្យ, ឋានំ តំ ជាតរូបំ និព្ពាបេយ្យ។ សចេ, ភិក្ខវេ, សុវណ្ណការោ វា សុវណ្ណការន្តេវាសី វា តំ ជាតរូបំ ឯកន្តំ អជ្ឈុបេក្ខេយ្យ, ឋានំ តំ ជាតរូបំ ន សម្មា បរិបាកំ គច្ឆេយ្យ។ យតោ ច ខោ, ភិក្ខវេ, សុវណ្ណការោ វា សុវណ្ណការន្តេវាសី វា តំ ជាតរូបំ កាលេន កាលំ អភិធមតិ, កាលេន កាលំ ឧទកេន បរិប្ផោសេតិ, កាលេន កាលំ អជ្ឈុបេក្ខតិ, តំ ហោតិ ជាតរូបំ មុទុញ្ច កម្មនិយញ្ច បភស្សរញ្ច, ន ច បភង្គុ, សម្មា ឧបេតិ កម្មាយ។ យស្សា យស្សា ច បិឡន្ធនវិកតិយា អាកង្ខតិ, យទិ បដ្ដិកាយ យទិ កុណ្ឌលាយ យទិ គីវេយ្យកេន យទិ សុវណ្ណមាលាយ, តញ្ចស្ស អត្ថំ អនុភោតិ។

“ឯវមេវ ខោ, ភិក្ខវេ, អធិចិត្តមនុយុត្តេន ភិក្ខុ...បេ.... សម្មា សមាធិយតិ អាសវានំ ខយាយ។ យស្ស យស្ស ច អភិញ្ញាសច្ឆិករណីយស្ស ធម្មស្ស ចិត្តំ អភិនិន្នាមេតិ អភិញ្ញាសច្ឆិកិរិយាយ, តត្រ តត្រេវ សក្ខិភព្ពតំ បាបុណាតិ សតិ សតិអាយតនេ”តិ (អ. និ. ៣.១០៣) –

ឯវំ បឋមំ អត្ថំ ទស្សេត្វា តទតន្តរំ ឧបមំ វត្វា បុនបិ អត្ថោ ឯវំ បឋមំ អត្ថំ ទស្សេត្វា តទនន្តរំ ឧបមំ វត្វា បុនបិ អត្ថោ វុត្តោ។

សត្តសូរិយោបមេ ច –

“អនិច្ចា, ភិក្ខវេ, សង្ខារា, អធុវា, ភិក្ខវេ, សង្ខារា, អនស្សាសិកា, ភិក្ខវេ, សង្ខារា, យាវញ្ចិទំ, ភិក្ខវេ, អលមេវ សព្ពសង្ខារេសុ និព្ពិន្ទិតុំ អលំ វិរជ្ជិតុំ អលំ វិមុច្ចិតុំ។ សិនេរុ, ភិក្ខវេ, បព្ពតរាជា ចតុរាសីតិយោជនសហស្សានិ អាយាមេន, ចតុរាសីតិយោជនសហស្សានិ វិត្ថារេន, ចតុរាសីតិយោជនសហស្សានិ មហាសមុទ្ទេ អជ្ឈោគាឡ្ហោ, ចតុរាសីតិយោជនសហស្សានិ មហាសមុទ្ទា អច្ចុគ្គតោ។ ហោតិ សោ ខោ, ភិក្ខវេ, សមយោ, យំ កទាចិ ករហចិ ទីឃស្ស អទ្ធុនោ អច្ចយេន ពហូនិ វស្សានិ ពហូនិ វស្សសតានិ ពហូនិ វស្សសហស្សានិ ពហូនិ វស្សសតសហស្សានិ ទេវោ ន វស្សតិ, ទេវេ ខោ បន, ភិក្ខវេ, អវស្សន្តេ យេ កេចិមេ ពីជគាមភូតគាមា ឱសធិតិណវនប្បតយោ, តេ ឧស្សុស្សន្តិ វិសុស្សន្តិ ន ភវន្តិ។ ឯវំ អនិច្ចា, ភិក្ខវេ, សង្ខារា, ឯវំ អធុវា, ភិក្ខវេ, សង្ខារា”តិអាទិនា (អ. និ. ៧.៦៦) –

បឋមំ អត្ថំ ទស្សេត្វា តទនន្តរំ ឧបមំ វត្វា បុនបិ អត្ថោ វុត្តោ។ អថ វា “សូរិយស្ស, ភិក្ខវេ, ឧទយតោ ឯតំ បុព្ពង្គមំ ឯតំ បុព្ពនិមិត្តំ, យទិទំ អរុណុគ្គំ។ ឯវមេវ ខោ, ភិក្ខវេ, ភិក្ខុនោ អរិយស្ស អដ្ឋង្គិកស្ស មគ្គស្ស ឧប្បាទាយ ឯតំ បុព្ពង្គមំ ឯតំ បុព្ពនិមិត្តំ, យទិទំ កល្យាណមិត្តតា”តិ យទេតំ **សំយុត្តនិកាយេ** (សំ. និ. ៥.៤៩) អាគតំ, តំ ឥធ សូរិយោបមសុត្តន្តិ អធិប្បេតំ សិយា។ តម្បិ “កត្ថចិ ឧបមាយ អត្ថំ បរិវារេត្វា ទស្សេតី”តិ ឥមិនា ន សមេតិ បឋមំ ឧបមំ វត្វា តទនន្តរំ អត្ថំ ទស្សេត្វា បុន ឧបមាយ អវុត្តត្តា។ បឋមមេវ ហិ តត្ថ ឧបមា ទស្សិតា, “ឥមស្មឹ បន សាលិសូកោបមេ ឧបមាយ អត្ថំ បរិវារេត្វា ទស្សេន្តោ សេយ្យថាបិ, ភិក្ខវេតិ អាទិមាហា”តិ។ ឥទម្បិ វចនមសង្គហិតំ វត្ថសុត្តស្ស ឥមស្ស ច វិសេសាភាវតោ។ ឧភយត្ថាបិ ហិ បឋមំ ឧបមំ ទស្សេត្វា បច្ឆា អត្ថោ វុត្តោ , តស្មា ឯវមេត្ថ បាឋេន ភវិតព្ពំ “តត្រ ភគវា កត្ថចិ បឋមំយេវ ឧបមំ ទស្សេត្វា បច្ឆា អត្ថំ ទស្សេតិ វត្ថសុត្តេ វិយ **បារិច្ឆត្តកោបម-** (អ. និ. ៧.៦៩) **អគ្គិក្ខន្ធោបមាទិ**សុត្តេសុ (អ. និ. ៧.៧២) វិយ ច, កត្ថចិ អត្ថេន ឧបមំ បរិវារេត្វា ទស្សេតិ **សុវណ្ណការសត្តសូរិយោបមាទិ**សុត្តេសុ (អ. និ. ៧.៦៦) វិយ, ឥមស្មឹ បន សាលិសូកោបមេ បឋមំ ឧបមំ ទស្សេត្វា បច្ឆា អត្ថំ ទស្សេន្តោ សេយ្យថាបិ, ភិក្ខវេតិ អាទិមាហា”តិ។ អញ្ញថា **មជ្ឈិមដ្ឋកថាយ** វិរុជ្ឈតិ។ ឥធាបិ ច បុព្ពេនាបរំ ន សមេតិ។ មជ្ឈិមដ្ឋកថាយ វុត្តនយេនេវ វា ឥធាបិ បាឋោ គហេតព្ពោ។

កណសទិសោ សាលិផលស្ស តុណ្ឌេ ឧប្បជ្ជនកវាលោ **សាលិសូកំ**, តថា **យវសូកំ**។ សូកស្ស តនុកភាវតោ ភេទវតោ ភេទោ នាតិមហា ហោតីតិ អាហ – **“ភិន្ទិស្សតិ, ឆវិំ ឆិន្ទិស្សតីតិ អត្ថោ”**តិ។ យថា មិច្ឆាបបិតសាលិសូកាទិ អក្កន្តម្បិ ហត្ថាទី ន ភិន្ទតិ ភិន្ទិតុំ អយោគ្គភាវេន ឋិតត្តា, ឯវំ អាចយគាមិចិត្តំ អវិជ្ជំ ន ភិន្ទតិ ភិន្ទិតុំ អយោគ្គភាវេន ឧប្បន្នត្តាតិ ឥមមត្ថំ ទស្សេតិ **“មិច្ឆាបបិតេនា”**តិអាទិនា។ **អដ្ឋសុ ឋានេសូ**តិ “ទុក្ខេ អញ្ញាណ”ន្តិអាទិនា វុត្តេសុ ទុក្ខាទីសុ ចតូសុ សច្ចេសុ បុព្ពន្តាទីសុ ចតូសុ ចាតិ អដ្ឋសុ ឋានេសុ។ **ឃនពហល**ន្តិ ចិរកាលបរិភាវនាយ អតិវិយ ពហលំ។ មហាវិសយតាយ មហាបដិបក្ខតាយ ពហុបរិវារតាយ ពហុទុក្ខតាយ ច មហតី អវិជ្ជាតិ មហាអវិជ្ជា។ តំ **មហាអវិជ្ជំ**។ មហាសទ្ទោ ហិ ពហុភាវត្ថោបិ ហោតិ “មហាជនោ”តិអាទីសុ វិយ។ **តណ្ហាវានតោ និក្ខន្តភាវេនា**តិ តត្ថ តណ្ហាយ អភាវមេវ វទតិ។

៤២. ទុតិយេ បាទេនេវ អវមទ្ទិតេ អក្កន្តន្តិ វុច្ចមានេ ហត្ថេន អវមទ្ទិតំ អក្កន្តំ វិយ អក្កន្តន្តិ រុឡ្ហី ហេសាតិ អាហ – **“អក្កន្តន្តេវ វុត្ត”**ន្តិ។ **អរិយវោហារោ**តិ អរិយទេសវាសីនំ វោហារោ។ មហន្តំ អគ្គហេត្វា អប្បមត្តកស្សេវ គហណេ បយោជនំ ទស្សេតុំ – **“កស្មា បនា”**តិអាទិ អារទ្ធំ។ តេន “វិវដ្ដូបនិស្សយកុសលំ នាម យោនិសោ ឧប្បាទិតំ អប្បក”ន្តិ ន ចិន្តេតព្ពំ, អនុក្កមេន លទ្ធបច្ចយំ ហុត្វា វឌ្ឍមានំ ឧទ្ទកនទី វិយ បក្ខន្ទមហោឃា សមុទ្ទំ, អនុក្កមេន និព្ពានមហាសមុទ្ទមេវ បុរិសំ បាបេតីតិ ទីបេតិ។ **បច្ចេកពោធឹ ពុទ្ធភូមិ**ន្តិ ច បច្ចត្តេ ឧបយោគវចនំ។ **វដ្ដវិវដ្ដំ កថិត**ន្តិ យថាក្កមេន វុត្តំ។

៤៣. តតិយេ **ទោសេន បទុដ្ឋចិត្ត**ន្តិ សម្បយុត្តធម្មានំ, យស្មឹ សន្តានេ ឧប្បជ្ជតិ, តស្ស ច ទូសនេន វិសសំសដ្ឋបូតិមុត្តសទិសេន ទោសេន បទូសិតចិត្តំ។ **អត្តនោ ចិត្តេនា**តិ អត្តនោ ចេតោបរិយញាណេន

សព្ពញ្ញុតញ្ញាណេន វា សហិតេន ចិត្តេន។ **បរិច្ឆិន្ទិត្វា**តិ ញាណេន បរិច្ឆិន្ទិត្វា ។ ឥដ្ឋាការេន ឯតីតិ អយោ, សុខំ។ សព្ពសោ អបេតោ អយោ ឯតស្ស, ឯតស្មាតិ វា **អបាយោ,** កាយិកស្ស ចេតសិកស្ស ច ទុក្ខស្ស គតិ បវត្តិដ្ឋានន្តិ **ទុគ្គតិ,** ការណាវសេន វិរិធំ វិការេន ច និបាតិយន្តិ ឯត្ថាតិ **វិនិបាតោ,** អប្បកោបិ នត្ថិ អយោ សុខំ ឯត្ថាតិ **និរយោ**តិ ឯវមេត្ថ អត្ថោ វេទិតព្ពោ។

៤៤. ចតុត្ថេ **សទ្ធាបសាទេន បសន្ន**ន្តិ សទ្ធាសង្ខាតេន បសាទេន បសន្នំ, ន ឥន្ទ្រិយានំ អវិប្បសន្នតាយ។ **សុខស្ស គតិ**ន្តិ សុខស្ស បវត្តិដ្ឋានំ។ សុខមេវេត្ថ គច្ឆន្តិ, ន ទុក្ខន្តិ វា **សុគតិ**។ មនាបិយរូបាទិតាយ សហ អគ្គេហីតិ **សគ្គំ,** លោកំ។

៤៥. បញ្ចមេ បរិឡាហរូបសមករោ រហទោ ឯត្ថាតិ រហទោ, ឧទកបុណ្ណោ រហទោ **ឧទករហទោ**។ ឧទកំ ទហតិ ធារេតីតិ **ឧទកទហោ។ អាវិលោ**តិ កលលពហុលតាយ អាកុលោ។ តេនាហ – **"អវិប្បសន្នោ"**តិ។ **លុឡិតោ**តិ វាតេន អាលោឡិតោ។ តេនាហ – **"អបរិសណ្ឋិតោ"**តិ។ វាតាភិឃាតេន វីចិតរង្គមលសមាកុលតាយ ហិ បរិតោ ន សណ្ឋិតោ វា **អបរិសណ្ឋិតោ**។ វាតាភិឃាតេន ឧទកស្ស ច អប្បភាវេន កលលីភូតោ កទ្ទមភាវប្បត្តោតិ អាហ – **"កទ្ទមីភូតោ"**តិ។ **សិប្បិយោ** មុត្តសិប្បិអាទយោ។ **សម្ពុកា** សង្ខសលាកវិសេសា។ **ចរន្តម្បិ តិដ្ឋន្តម្បី**តិ យថាលាភវចនមេតំ ទដ្ឋព្ពំ។ តមេវ ហិ យថាលាភវចនតំ ទស្សេតុំ – **"ឯត្ថា"**តិអាទិ អារទ្ធំ។

បរិយោនទ្ធេនាតិ បដិច្ឆាទិតេន។ តយិទំ ការណេន អាវិលភាវស្ស ទស្សនំ។ ទិដ្ឋធម្មេ ឥមស្មឹ អត្តភាវេ ភវោ **ទិដ្ឋធម្មិកោ,** សោ បន លោកិយោបិ ហោតិ លោកុត្តរោបីតិ អាហ – **"លោកិយលោកុត្តរមិស្សកោ"**តិ។ បេច្ច សម្បរេតព្ពតោ **សម្បរាយោ,** បរលោកោ។ តេនាហ – **"សោ ហិ បរត្ថ អត្ថោតិ បរត្ថោ"**តិ។ ឥតិ ទ្វិធាបិ សក សន្តតិបរិយាបន្នោ ឯវ គហិតោតិ ឥតរម្បិ សង្គហេត្វា ទស្សេតុំ – **"អបិចា"**តិអាទិមាហ។ **អយ**ន្តិ កុសល កម្មបថសង្ខាតោ ទសវិធោ ធម្មោ។ **សត្តន្នរកប្បាវសានេ**តិ ឥទំ តស្ស អាសន្នភាវំ សន្ធាយ វុត្តំ។ យស្ស កស្សចិ អន្តរកប្បស្សាវសានេតិ វេទិតព្ពំ។ **អរិយានំ យុត្ត**ន្តិ អរិយានំ អរិយភាវាយ យុត្តំ, តតោ ឯវ **អរិយភាវំ កាតុំ សមត្ថំ**។ ញាណមេវ ញេយ្យស្ស បច្ចក្ខករណដ្ឋេន **ទស្សន**ន្តិ អាហ – **"ញាណមេវ ហី"**តិអាទិ។ កឹ បន តន្តិ អាហ – **"ទិព្ពចក្ខុ"**តិអាទិ។

៤៦. ឆដ្ឋេ **អច្ឆោ**តិ តនុកោ។ តនុភាវមេវ ហិ សន្ធាយ **"អពហលោ"**តិ វុត្តំ។ យស្មា បសន្នោ នាម អច្ឆោ ន ពហលោ, តស្មា **"បសន្នោតិបិ វដ្ដតី"**តិ វុត្តំ។ **វិប្បសន្នោ**តិ វិសេសេន បសន្នោ ។ សោ បន សម្មា បសន្នោ នាម ហោតីតិ អាហ – **"សុដ្ឋុ បសន្នោ"**តិ។ **អនាវិលោ**តិ អកលុសោ។ តេនាហ – **"បរិសុទ្ធោ"**តិអាទិ។ **សង្ខ**ន្តិ ខុទ្ទក សេវាលំ, យំ "តិលពីជក"ន្តិ វុច្ចតិ។ **សេវាល**ន្តិ កណ្ណិកសេវាលំ។ **បណក**ន្តិ ឧទកមលំ។ ចិត្តស្ស អាវិលភាវោ នីវរណ ហេតុកោតិ អាហ – **"អនាវិលេនាតិ បញ្ចនីវរណវិមុត្តេនា"**តិ។

៤៧. សត្តមេ **រុក្ខជាតានី**តិ ឯត្ថ ជាតសទ្ទេន បទវឌ្ឍនមេវ កតំ យថា "កោសជាត"ន្តិ អាហ – **"រុក្ខាន មេវេតំ អធិវចន"**ន្តិ។ **កោចិ ហិ រុក្ខោ វណ្ណេន អគ្គោ ហោតិ** យថា តំ រត្តចន្ទនាទិ។ **កោចិ គន្ធេន** យថា តំ កោសិតចន្ទនំ។ **កោចិ រសេន** ខទិរាទិ។ **កោចិ ថទ្ធតាយ** ចម្បកាទិ។ មគ្គផលាវហតាយ វិបស្សនាវសេន **ភាវិតម្បិ** គហិតំ។ "តត្ថ តត្ថេវ សក្ខិភព្ពតំ បាបុណាតី"តិ (អ. និ. ៣.១០៣) វចនតោ **"អភិញ្ញាបាទកចតុត្ថជ្ឈានចិត្តមេវ, អាវុសោ"**តិ ផុស្សមិត្តត្ថេរោ វទតិ។

៤៨. អដ្ឋមេ ចិត្តស្ស បរិវត្តនំ ឧប្បាទនិរោធា ឯវាតិ អាហ – **"ឯវំ លហុំ ឧប្បជ្ជិត្វា លហុំ និរុជ្ឈនក"**ន្តិ។ **អធិមត្តបមាណត្ថេ**តិ អតិក្កន្តបមាណត្ថេ, បមាណាតីតតាយន្តិ អត្ថោ។ តេនាហ – **"អតិវិយ ន សុករា"**តិ។ **ចក្ខុវិញ្ញាណម្បិ អធិប្បេតមេវា**តិ សព្ពស្សបិ ចិត្តស្ស សមានខណត្តា វុត្តំ។ ចិត្តស្ស អតិវិយ លហុបរិវត្តិភាវំ ថេរវាទេន ទីបេតុំ – **"ឥមស្មឹ បនត្ថេ"**តិអាទិ វុត្តំ។ **ចិត្តសង្ខារា**តិ សសម្បយុត្តំ ចិត្តំ វទតិ។ **វាហសតានំ ខោ, មហារាជ, វីហីន**ន្តិ បោត្ថកេសុ លិខន្តិ, "វាហសតំ ខោ, មហារាជ, វីហីន"ន្តិ បន បាឋេន ភវិតព្ពំ។ **មិលិន្ទបញ្ហេបិ** (មិ. ប. ៤.១.២) ហិ កត្ថចិ អយមេវ បាឋោ ទិស្សតិ។ "វាហសតាន"ន្តិ វា បច្ចត្តេ សាមិវចនំ ព្យត្តយេន វុត្តន្តិ ទដ្ឋព្ពំ។ **អឌ្ឍចូឡ**ន្តិ ថោកេន ឩនំ ឧបឌ្ឍំ។ កស្ស បន ឧបឌ្ឍន្តិ? អធិការតោ វាហស្សាតិ វិញ្ញាយតិ។ "អឌ្ឍចុទ្ទស"ន្តិ កេចិ។ "អឌ្ឍចតុត្ថ"ន្តិ អបរេ។ សាធិកំ ទិយឌ្ឍសតំ វាហាតិ ទទ្ធំ កត្វា វទន្តិ, វីមំសិតព្ពំ។ ចតុនាឡិកោ **តុម្ពោ។ បុច្ឆាយ អភាវេនា**តិ "សក្កា បន, ភន្តេ, ឧបមំ កាតុ"ន្តិ ឯវំ បវត្តាយ បុច្ឆាយ អភាវេន **ន កតា ឧបមា។ ធម្មទេសនាបរិយោសានេ**តិ សន្និបតិតបរិសាយ យថារទ្ធធម្មទេសនាយ បរិយោសានេ។

៤៩. នវមេ **បភស្សរន្តិ** បរិយោទាតំ សភាវបរិសុទ្ធដ្ឋេន។ តេនាហ – “**បណ្ឌរំ បរិសុទ្ធ**”ន្តិ។ បភស្សរតាទយោ នាម វណ្ណធាតុយំ លព្ភនកវិសេសាតិ អាហ – “**កឹ បន ចិត្តស្ស វណ្ណោ នាម អត្ថិ**”តិ? ឥតរោ អរូបតាយ “នត្ថី”តិ បដិក្ខិបិត្វា បរិយាយកថា អយំ តាទិសស្ស ចិត្តស្ស បរិសុទ្ធភាវនាទីបនាយាតិ ទស្សេន្តោ “**នីលាទីន**”ន្តិអាទិមាហ។ តថា ហិ “សោ ឯវំ សមាហិតេ ចិត្តេ បរិសុទ្ធេ បរិយោទាតេ”តិ (ទី. និ. ១.២៤៣-២៤៤; ម. និ. ១.៣៨៤-៣៨៦, ៤៣១-៤៣៣; បារា. ១២-១៣) វុត្តំ ។ តេនេវាហ – “**ឥទម្បិ និរុបក្កិលេសតាយ បរិសុទ្ធន្តិ បភស្សរ**”ន្តិ។ កឹ បន ភវង្គចិត្តំ និរុបក្កិលេសន្តិ? អាម សភាវតោ និរុបក្កិលេសំ, អាគន្តុកឧបក្កិលេសវសេន បន សិយា ឧបក្កិលិដ្ឋំ។ តេនាហ – “**តញ្ច ខោ**”តិអាទិ។ តត្ថ អត្តនោ តេសញ្ច ភិក្ខូនំ បច្ចក្ខភាវតោ បុព្ពេ “ឥទ”ន្តិ វត្វា ឥទានិ បឋាមសនវសេន “**ត**”ន្តិ អាហ។ ច-សទ្ទោ អត្ថូបនយនេ។ ខោ-សទ្ទោ វចនាលង្ការេ, អវធារណេ វា។ វក្ខមានស្ស អត្ថស្ស និច្ឆិតភាវតោ ភវង្គចិត្តេន សហាវដ្ឋានាភាវតោ ឧបក្កិលេសានំ អាគន្តុកតាតិ អាហ – “**អសហជាតេហី**”តិអាទិ។ រាគាទយោ ឧបេច្ច ចិត្តសន្តានំ កិលិស្សន្តិ វិពាធេន្តិ ឧបតាបេន្តិ ចាតិ អាហ – “**ឧបក្កិលេសេហីតិ រាគាទីហី**”តិ។ ភវង្គចិត្តស្ស និប្បរិយាយតោ ឧបក្កិលេសេហិ ឧបក្កិលិដ្ឋតា នាម នត្ថិ អសំសដ្ឋភាវតោ, ឯកសន្តតិបរិយាបន្នតាយ បន សិយា ឧបក្កិលិដ្ឋតាបរិយាយោតិ អាហ – “**ឧបក្កិលិដ្ឋំ នាមាតិ វុច្ចតី**”តិ។ ឥទានិ តមត្ថំ ឧបមាយ វិភាវេតុំ “**យថា ហី**”តិអាទិមាហ។ តេន ភិន្នសន្តានគតាយបិ នាម ឥរិយាយ លោកេ គារយ្ហតា ទិស្សតិ, បគេវ ឯកសន្តានគតាយ ឥរិយាយាតិ ឥមំ វិសេសំ ទស្សេតិ។ តេនាហ – “**ជវនក្ខណេ…បេ…. ឧបក្កិលិដ្ឋំ នាម ហោតី**”តិ។

៥០. ទសមេ ***ភវង្គចិត្តមេវ ចិត្ត**ន្តិ* “បភស្សរមិទំ, ភិក្ខវេ, ចិត្ត”ន្តិ វុត្តំ ភវង្គចិត្តមេវ។ យទគ្គេន ភវង្គចិត្តំ តាទិសបច្ចយសមវាយេ ឧបក្កិលិដ្ឋំ នាម វុច្ចតិ, តទគ្គេន តព្ពិធុរបច្ចយសមវាយេ ឧបក្កិលេសតោ វិមុត្តន្តិ វុច្ចតិ។ តេនាហ – “**ឧបក្កិលេសេហិ វិប្បមុត្តំ នាម ហោតី**”តិ។ សេសមេត្ថ នវមសុត្តេ វុត្តនយានុសារេន វេទិតព្ពំ។

បណិហិតអច្ឆវគ្គវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៦. អច្ឆរាសង្ឃាតវគ្គវណ្ណនា

៥១. ឆដ្ឋស្ស បឋមេ **អស្សុតវា**តិ ឯត្ថ “សាធុ បញ្ញាណវា នរោ”តិអាទីសុ (ជា. ២.១៨.១០១) អត្ថិតាមត្តស្ស ពោធកោ វា-សទ្ទោ។ “សីលវា ហោតិ កល្យាណធម្មោ”តិអាទីសុ (ម. និ. ៣.៣៨១) បសំសាវិសិដ្ឋាយ អត្ថិតាយ។ “បញ្ញវា ហោតិ ឧទយត្ថគាមិនិយា បញ្ញាយ សមន្នាគតោ”តិអាទីសុ (ទី. និ. ៣.៣១៧; ម. និ. ២.២៥) អតិសយត្ថវិសិដ្ឋាយ អត្ថិតាយ, តស្មា យស្ស បសត្ថំ អតិសយេន វា សុតំ អត្ថិ, សោ សុតវា, សំកិលេសវិទ្ធំសន សមត្ថំ បរិយត្តិធម្មស្សវនំ, តំ សុត្វា តថត្តាយ បដិបត្តិ ច “សុតវា”តិ ឥមិនា បទេន បកាសិតា។ សោតព្ពយុត្តំ សុត្វា កត្តព្ពនិប្ផត្តិវសេន សុណីតិ វា សុតវា, តប្បដិក្ខេបេន ន សុតវាតិ **អស្សុតវា**។

អយញ្ហិ អការោ “អហេតុកា ធម្មា (ធ. ស. ២ ទុកមាតិកា), អភិក្ខុកោ អាវាសោ”តិអាទីសុ (បាចិ. ១០៤៧) តំសមាយោគនិវត្តិយំ ទិដ្ឋោ។ “អប្បច្ចយា ធម្មា”តិ (ធ. ស. ៧ ទុកមាតិកា) តំសម្ពន្ធិភាវនិវត្តិយំ។ បច្ចយុប្បន្នញ្ហិ បច្ចយសម្ពន្ធីតិ អបច្ចយុប្បន្នត្តា អតំសម្ពន្ធិតា ឯត្ថ ជោតិតា។ “អនិទស្សនា ធម្មា”តិ (ធ. ស. ៩ ទុកមាតិកា) តំសភាវនិវត្តិយំ។ និទស្សនញ្ហិ ឯត្ថ ទដ្ឋព្ពតា។ អថ វា បស្សតីតិ និទស្សនំ, ចក្ខុវិញ្ញាណំ។ តគ្គហេតព្ពតានិវត្តិយំ, តថា “អនាសវា ធម្មា”តិ (ធ. ស. ១៥ ទុកមាតិកា)។ “អប្បដិឃា ធម្មា (ធ. ស. ១០ ទុកមាតិកា) អនារម្មណា ធម្មា”តិ (ធ. ស. ៥៥ ទុកមាតិកា) តំកិច្ចនិវត្តិយំ។ “អរូបិនោ ធម្មា អចេតសិកាធម្មា”តិ តំសភាវនិវត្តិយំ។ តទញ្ញតា ហិ ឥធ បកាសិតា។ “អមនុស្សោ”តិ តព្ភាវមត្តនិវត្តិយំ។ មនុស្សត្តមត្តំ នត្ថិ, អញ្ញំ តំសទិសន្តិ។ សទិសតា ហិ ឯត្ថ សូចិតា។ “អស្សមណោ សមណបដិញ្ញោ អព្រហ្មចារី ព្រហ្មចារិបដិញ្ញោ”តិ (អ. និ. ៣.១៣) ច តំសម្ភាវនីយគុណនិវត្តិយំ។ គរហា ហិ ឥធ ញាយតិ។ “កច្ចិ ភោតោ អនាមយំ (ជា. ១.១៥.១៤៦; ២.២០.១២៩) អនុទរា កញ្ញា”តិ ច តទនប្បភាវនិវត្តិយំ។ “អនុប្បន្នា ធម្មា”តិ (ធ. ស. ១៧ តិកមាតិកា) តំសទិសភាវនិវត្តិយំ។ អតីតានញ្ហិ ឧប្បន្នបុព្ពត្តា ឧប្បាទិធម្មានញ្ច បច្ចយេកទេសសិទ្ធិយា អារទ្ធុប្បាទភាវតោ កាលវិនិមុត្តស្ស ច វិជ្ជមានត្តា ឧប្បន្នានុក្កូលតា, បគេវ បច្ចុប្បន្នានន្តិ តព្ពិធុរតា ហេត្ថ វិញ្ញាយតិ។ “អសេក្ខា ធម្មា”តិ (ធ. ស. ១១ តិកមាតិកា) តទបរិយោសាននិវត្តិយំ។ តន្និដ្ឋានញ្ហេត្ថ បកាសិតន្តិ ឯវំ អនេកេសំ អត្ថានំ ជោតកោ។ ឥធ បន “អរូបិនោ ធម្មា (ធ. ស. ១១ ទុកមាតិកា), អចេតសិកា ធម្មា”តិអាទីសុ (ធ. ស. ៥៧ ទុកមាតិកា) វិយ តំសភាវនិវត្តិយំ ទដ្ឋព្ពោ, អញ្ញត្ថេតិ អត្ថោ។ ឯតេនស្ស សុតាទិញាណវិរហំ ទស្សេតិ។ តេន វុត្តំ – “**អាគមាធិគមាភាវា ញេយ្យោ អស្សុតវា ឥតី**”តិ។

ឥទានិ តស្សត្ថំ វិវរន្តោ “**យោ ហី**”តិអាទិមាហ។ តត្ថ យស្មា ខន្ធធាតាទិកោសល្លេនបិ ឧបក្កិលេសឧបក្កិលិដ្ឋានំ ជាននហេតុភូតំ ពាហុសច្ចំ ហោតិ។ យថាហ – “កិត្តាវតា នុ ខោ, ភន្តេ, ពាហុស្សុតោ ហោតិ? យតោ ខោ, ភិក្ខុ, ខន្ធកុសលោ ហោតិ។ ធាតុ…បេ…. អាយតន…បេ…. បដិច្ចសមុប្បាទកុសលោ ហោតិ។ ឯត្តាវតា ខោ, ភិក្ខុ, ពាហុស្សុតោ ហោតី”តិ។ តស្មា “**យស្ស ច ខន្ធធាតុអាយតនបច្ចយាការសតិបដ្ឋានាទីសុ**”តិអាទិ វុត្តំ។ តត្ថ វាចុគ្គតករណំ **ឧគ្គហោ**។ អត្ថបរិបុច្ឆនំ **បរិបុច្ឆា**។ កុសលេហិ សហ ចោទនាបរិហរណវសេន វិនិច្ឆយករណំ **វិនិច្ឆយោ**។ អាចរិយេ បន បយិរុបាសិត្វា អត្ថធម្មានំ អាគមនំ សុតមយញាណវសេន អវពុជ្ឈនំ **អាគមោ**។ មគ្គផលនិព្ពានានំ សច្ឆិកិរិយា **អធិគមោ**។

ពហូនំ នានប្បការានំ សក្កាយទិដ្ឋាទីនំ អវិហតត្តា តា ជនេន្តិ, តាហិ វា ជនិតាតិ **បុថុជ្ជនា**។ អវិឃាតមេវ វា ជន-សទ្ទោ វទតិ។ **បុថុ សត្ថារានំ មុខុល្លោកិកា**តិ ឯត្ថ បុថូ ជនា សត្ថុបដិញ្ញា ឯតេសន្តិ **បុថុជ្ជនា។ សព្ពគតីហិ អវុដ្ឋិតា**តិ ឯត្ថ ជនេតព្ពា, ជាយន្តិ វា ឯត្ថ សត្តាតិ ជនា, គតិយោ, តា បុថូ ឯតេសន្តិ **បុថុជ្ជនា**។ ឥតោ បរេ ជាយន្តិ ឯតេហីតិ ជនា, អភិសង្ខារាទយោ, តេ ឯតេសំ បុថូ វិជ្ជន្តីតិ **បុថុជ្ជនា**។ អភិសង្ខារាទិអត្ថោ ឯវ វា ជន-សទ្ទោ ទដ្ឋព្ពោ។ **ឱឃា** កាមោឃាទយោ។ រាគគ្គិអាទយោ **សន្តាបា**។ តេ ឯវ សព្ពេបិ វា កិលេសា **បរិឡាហា។ បុថុ បញ្ចសុ កាមគុណេសុ រត្តា**តិ ឯត្ថ ជាយតីតិ ជនោ, រាគោ គេធោតិ ឯវមាទិកោ, បុថុ ជនោ ឯតេសន្តិ **បុថុជ្ជនា**។ បុថូសុ ជនា ជាតា រត្តាតិ ឯវំ រាគាទិអត្ថោ ឯវ វា ជន-សទ្ទោ ទដ្ឋព្ពោ។

រត្តាតិ វត្ថំ វិយ រង្គជាតេន ចិត្តស្ស វិបរិណាមកររេន ឆន្ទរាគេន រត្តា សារត្តា។ **គិទ្ធា**តិ អភិកង្ខនសភាវេន អភិគិជ្ឈនេន គិទ្ធា គេធំ អាបន្នា។ **គធិតា**តិ គន្ថិតា វិយ ទុម្មោចនីយភាវេន តត្ថ បដិពទ្ធា។ **មុច្ឆិតា**តិ កិលេសវសេន វិសញ្ញិភូតា វិយ អនញ្ញកិច្ចា មោហមាបន្នា។ **អជ្ឈោបន្នា**តិ អនញ្ញសាធារណេ វិយ កត្វា គិលិត្វា បរិនិដ្ឋាបេត្វា ឋិតា។ **លគ្គា**តិ វង្កកណ្ដកេ វិយ អាសត្តា, មហាបលិបេ យាវ នាសិកគ្គា បលិបន្នបុរិសោ វិយ ឧទ្ធរិតុំ អសក្កុណេយ្យភាវេន និមុគ្គា ។ **លគ្គិតា**តិ មក្កដាលេបេ អាលគ្គភាវេន សម្ពសិតោ វិយ មក្កដោ បញ្ចន្នំ ឥន្ទ្រិយានំ វសេន អាលគ្គិតា។ **បលិពុទ្ធា**តិ សម្ពទ្ធា, ឧបទ្ទុតា វា។ **អាវុតា**តិ អាវរិតា។ **និវុតា**តិ និវារិតា។ **ឱវុតា**តិ បលិគុណ្ឋិតា, បរិយោនទ្ធា វា។ **បិហិតា**តិ បិទហិតា។ **បដិច្ឆន្នា**តិ ឆាទិតា។ **បដិកុជ្ជិតា**តិ ហេដ្ឋាមុខជាតា។

“អស្សុតវា”តិ ឯតេន អវិជ្ជន្ធតា វុត្តាតិ អាហ – “**អន្ធបុថុជ្ជនោ វុត្តោ**”តិ។ **ចិត្តដ្ឋិតិ ចិត្តបរិគ្គហោ នត្ថីតិ** យាយ បដិបត្តិយា ចិត្តស្ស ឧបក្កិលេសំ តតោ វិប្បមុត្តិញ្ច យថាសភាវតោ ជានេយ្យ, សា ចិត្តភាវនា ចិត្តដ្ឋិតិ។ ឯការម្មណេ សុដ្ឋុ សមាធានវសេន អវដ្ឋិតី បាទកំ កត្វា បវត្តិតា សម្បយុត្តធម្មេហិ និស្សយារម្មណេហិ ច សទ្ធឹ ចិត្តស្ស បរិគ្គហសញ្ញិតា វិបស្សនាភាវនាបិ នត្ថិ, យាយ វុត្តមត្ថំ យថាសភាវតោ ជានេយ្យ។

៥២. ទុតិយេ **សុតវា**តិ បទស្ស អត្ថោ អនន្តរសុត្តេ វុត្តោយេវ។ **អរិយសាវកោ**តិ ឯត្ថ ចតុក្កំ សម្ភវតីតិ តំ ទស្សេតុំ – “**អត្ថិ អរិយោ**”តិអាទិ អារទ្ធំ។ បច្ចេកំ សច្ចានិ ពុជ្ឈន្តោតិ **បច្ចេកពុទ្ធា**។ ននុ សព្ពេបិ អរិយា បច្ចេកមេវ សច្ចានិ បដិវិជ្ឈន្តិ ធម្មស្ស បច្ចត្តវេទនីយភាវតោ? នយិទមីទិសំ បដិវេធំ សន្ធាយ វុត្តំ។ យថា បន សាវកា អញ្ញេសំ និស្សយេន សច្ចានិ បដិវិជ្ឈន្តិ បរតោឃោសេន វិនា តេសំ ទស្សនមគ្គស្ស អនុប្បជ្ជនតោ។ យថា ច សម្មាសម្ពុទ្ធា អញ្ញេសំ និស្សយភាវេន សច្ចានិ អភិសម្ពុជ្ឈន្តិ, ន ឯវមេតេ, ឯតេ បន អបរនេយ្យា ហុត្វា អបរនាយកភាវេន សច្ចានិ បដិវិជ្ឈន្តិ។ តេន វុត្តំ – “បច្ចេកំ សច្ចានិ ពុជ្ឈន្តោតិ បច្ចេកពុទ្ធា”តិ។

អត្ថិ សាវកោ ន អរិយោតិ ឯត្ថ បោថុជ្ជនិកាយ សទ្ធាយ រតនត្តយេ អភិប្បសន្នោ សទ្ធោបិ គហិតោ ឯវ។ **គិហី អនាគតផលោ**តិ ឥទំ បន និទស្សនមត្តំ ទដ្ឋព្ពំ។ យថាវុត្តបុគ្គលោ ហិ សរណគមនតោ បដ្ឋាយ សោតាបត្តិផលសច្ឆិកិរិយាយ បដិបន្នោឥច្ចេវ វត្តព្ពតំ លភតិ។ ស្វាយមត្ថោ **ទក្ខិណាវិសុទ្ធិសុត្តេន** (ម. និ. ៣.៣៧៦ អាទយោ) ទីបេតព្ពោ។ **សុតវា**តិ ឯត្ថ វុត្តអត្ថោ នាម អត្តហិតបរហិតប្បដិបត្តិ, តស្ស វសេន សុតសម្បន្នោ។ យំ សន្ធាយ វុត្តំ – “សោ ច ហោតិ សុតេន ឧបបន្នោ, អប្បម្បិ ចេ សហិតំ ភាសមានោ”តិ ច អាទិ។ **អរិយសាវកោតិ វេទិតព្ពោ**តិ អរិយស្ស ភគវតោ ធម្មស្សវនកិច្ចេ យុត្តប្បយុត្តភាវតោ វុត្តំ។ ឧបក្កិលេសេហិ វិប្បមុត្តិ អនុបក្កិលិដ្ឋតា, តស្សា យថាសភាវជាននំ ទស្សនតរាយ ឯវ ចិត្តភាវនាយ សតិ ហោតិ, ន អញ្ញថាតិ “**ពលវវិបស្សនា កថិតា**”តិ វុត្តំ។

៥៣. តតិយេ **អគ្គិក្ខន្ធោបមសុត្តន្តអដ្ឋុប្បត្តិយ**ន្តិ អគ្គិក្ខន្ធោបមសុត្តេ (អ. និ. ៧.៧២) ទេសនាអដ្ឋុប្បត្តិយំ។ តំទេសនាហេតុកញ្ហិ ឯកច្ចានំ ភិក្ខូនំ មិច្ឆាបដិបត្តី និមិត្តំ កត្វា ភគវា ឥមំ សុត្តំ ទេសេសិ។ **អវិជហិតមេវ ហោតិ** សព្ពកាលំ សុប្បតិដ្ឋិតសតិសម្បជញ្ញត្តា។ យស្មា ពុទ្ធានំ រូបកាយោ ពាហិរព្ភន្តរេហិ មលេហិ អនុបក្កិលិដ្ឋោ សុធោតជាតិមណិសទិសោ, តស្មា វុត្តំ – “**ឧបដ្ឋាកានុគ្គហត្ថំ សរីរផាសុកត្ថញ្ច**”តិ។ **វីតិនាមេត្វា**តិ ផលសមាបត្តីហិ វីតិនាមេត្វា។ កាលបរិច្ឆេទវសេន វីវិត្តាសនេ វីតិនាមនំ វិវេកនិន្នតាយ ចេវ បរេសំ ទិដ្ឋានុគតិអាបជ្ជនត្ថញ្ច។ **និវាសេត្វា**តិ វិហារនិវាសនបរិវត្តនវសេន និវាសេត្វា។ កទាចិ ឯកកស្ស, កទាចិ ភិក្ខុសង្ឃបរិវុតស្ស, កទាចិ បកតិយា, កទាចិ បាដិហារិយេហិ វត្តមានេហិ ច គាមប្បវេសោ តថា តថា វិនេតព្ពបុគ្គលវសេន។ **ឧបសំហរិត្វា**តិ ហិមវន្តាទីសុ បុប្ផិតរុក្ខាទិតោ អានេត្វា។ ឱណតុណ្ណតាយ ភូមិយា សត្ថុ បទនិក្ខេបសមយេ សមភាវាបត្តិ, សុខសម្ផស្សវិកសិតបទុមសម្បដិច្ឆនញ្ច សុប្បតិដ្ឋិតបាទតាយ និស្សន្ទផលំ, ន ឥទ្ធិនិម្មានំ។ និទស្សនមត្តញ្ចេតំ សក្ខរាកបលកណ្ដកសង្កុកលលាទិអបគមោ សុចិភាវាបត្តីតិ ឯវមាទីនម្បិ តទា លព្ភនតោ។

ឥន្ទខីលស្ស អន្តោ ឋបិតមត្តេតិ ឥទំ យាវទេវ វេនេយ្យជនវិនយត្ថាយ សត្ថុ បាដិហារិយំ បវត្តន្តិ កត្វា វុត្តំ។ **ទក្ខិណបាទេ**តិ ឥទំ ពុទ្ធានំ សព្ពបទក្ខិណតាយ។ “**ឆព្ពណ្ណរស្មិយោ**”តិ វត្វាបិ “**សុវណ្ណរសបិញ្ជរានិ វិយា**”តិ ឥទំ ពុទ្ធានំ សរីរេ បីតាភាយ យេភុយ្យតាយ វុត្តំ។ **មធុរេនាការេន សទ្ទំ ករោន្តិ** ទដ្ឋព្ពសារស្ស ទិដ្ឋតាយ។ ភេរិអាទីនំ បន សទ្ទាយនំ ធម្មតាវ។ **បដិមានេន្តី**តិ “សុទុល្លភំ ឥទំ អជ្ជ អម្ហេហិ លព្ភតិ, យេ មយំ ឦទិសេន បណីតេន អាហារេន ភគវន្តំ ឧបដ្ឋហាមា”តិ បតីតមានសា មានេន្តិ បូជេន្តិ។ **តេសំ សន្តានានិ ឱលោកេត្វា**តិ តេសំ តថា ឧបដ្ឋាកានំ បុគ្គលានំ អតីតេ ឯតរហិ ច បវត្តចិត្តសន្តានានិ ឱលោកេត្វា។ អរហត្តេ បតិដ្ឋហន្តីតិ សម្ពន្ធោ។ **តត្ថា**តិ វិហារេ។ **គន្ធមណ្ឌលមាឡេ**តិ ចតុជ្ជាតិយគន្ធេន កតបរិភណ្ឌេ មណ្ឌលមាឡេ។

ទុល្លភា ខណសម្បត្តីតិ សតិបិ មនុស្សត្តប្បដិលាភេ បតិរូបទេសវាសឥន្ទ្រិយាវេកល្លសទ្ធាបដិលាភាទយោ គុណា ទុល្លភាតិ អត្ថោ។ **ចាតុមហារាជិក...បេ.... វសវត្តិភវនំ គច្ឆន្តី**តិ ឥទំ តត្ថ សុញ្ញវិមានានិ សន្ធាយ វុត្តំ។ ភគវា គន្ធកុដឹ បវិសិត្វា បច្ឆាភត្តំ តយោ ភាគេ កត្វា បឋមភាគេ សចេ អាកង្ខតិ, ទក្ខិណេន បស្សេន សីហសេយ្យំ កប្បេតិ។ សចេ អាកង្ខតិ, ពុទ្ធាចិណ្ណផលសមាបត្តឹ សមាបជ្ជតិ។ អថ យថាកាលបរិច្ឆេទំ តតោ វុដ្ឋហិត្វា ទុតិយភាគេ បច្ឆិមយាមេ តតិយកោដ្ឋាសេ វិយ លោកំ វោលោកេតិ វេនេយ្យានំ ញាណបរិបាកំ បស្សិតុំ។ តេនាហ – “**សចេ អាកង្ខតី**”តិអាទិ។

កាលយុត្តន្តិ បត្តកល្លំ, “ឥមិស្សា វេលាយ ឥមស្ស ឯវំ វត្តព្ព”ន្តិ តំកាលានុរូបំ។ **សមយយុត្ត**ន្តិ តស្សេវ វេវចនំ, អដ្ឋុប្បត្តិអនុរូបំ វា។ **សមយយុត្ត**ន្តិ វា អរិយសមយសំយុត្តំ។ ទេសកាលានុរូបមេវ ហិ ពុទ្ធា ភគវន្តោ ធម្មំ

ទេសេន្តិ, ទេសេន្តា ច អរិយសម្មតំ បដិច្ចសមុប្បាទនយំ ទីបេន្តាវ ទេសេន្តិ។ អថ វា **សមយយុត្តន្តិ** ហេតូទាហរណសហិតំ។ កាលេន សាបទេសញ្ហិ ភគវា ធម្មំ ទេសេតិ, **កាលំ វិទិត្វា បរិសំ ឧយ្យោជេតិ, ន** យាវ សមន្ធការា ធម្មំ ទេសេតិ។

ឧតុំ គណ្ហាបេតិ, ន បន មលំ បក្ខាលេតីតិ អធិប្បាយោ។ ន ហិ ភគវតោ កាយេ រជោជល្លំ ឧបលិម្បតីតិ។ **តតោ តតោ**តិ អត្តនោ អត្តនោ ទិវាដ្ឋានាទិតោ។ **ឱកាសំ លភមានា**តិ បុរេភត្តបច្ឆាភត្តបុរិមយាមេសុ ឱកាសំ អលភិត្វា ឥទានិ មជ្ឈិមយាមេ ឱកាសំ លភមានា, ភគវតា វា កតោកាសតាយ ឱកាសំ លភមានា។ បច្ឆាភត្តស្ស តីសុ ភាគេសុ បឋមភាគេ សីហសេយ្យកប្បនំ ឯកន្តិកំ ន ហោតីតិ អាហ – **“បុរេភត្តតោ បដ្ឋាយ និសជ្ជាបីឡិតស្ស សរីរស្សា”**តិ។ តេនេវ ហិ តត្ថ “សចេ អាកង្ខតី”តិ តទា សីហសេយ្យកប្បនស្ស អនិពទ្ធតា វិភាវិតា។ **កិលាសុភាវោ** បរិស្សមោ ។ សីហសេយ្យំ កប្បេតិ សរីរស្ស កិលាសុភាវមោចនត្ថន្តិ យោជេតព្ពំ។ **ពុទ្ធចក្ខុនា លោកំ វោលោកេតី**តិ ឥទំ បច្ឆិមយាមេ ភគវតោ ពហុលំ អាចិណ្ណវសេន វុត្តំ។ អប្បេកទា អវសិដ្ឋពលញាណេហិ សព្ពញ្ញុតញ្ញាណេនេវ ច ភគវា តមត្ថំ សាធេតីតិ។

ឥមស្មឹយេវ កិច្ចេតិ បច្ឆិមយាមកិច្ចេ។ ពលវតា បច្ចនុតាបេន សំវេជ្ជមានេន ករជកាយេ មហាបរិឡាហោ ឧប្បជ្ជតីតិ អាហ – **“នាមកាយេ សន្តត្តេ ករជកាយោ សន្តត្តោ”**តិ។ **និធានគតន្តិ** សន្និចិតលោហិតំ សន្ធាយ វុត្តំ។ **ឧណ្ហំ លោហិតំ មុខតោ ឧគ្គញ្ឆី**តិ លោហិតំ ឧណ្ហំ ហុត្វា មុខតោ ឧគ្គញ្ឆិ។ **ឋាន**ន្តិ ភិក្ខុបដិញ្ញំ។ **តំ ជាបំ វឌ្ឍមាន**ន្តិ ភិក្ខុបដិញ្ញាយ អវិជហិតត្តា តថា បវឌ្ឍមានបាបំ។ អន្តិមវត្ថុអជ្ឈាបន្នានម្បិ ឧបាយេន បវត្តិយមានោ យោនិសោមនសិការោ សាត្ថកោ ហោតិយេវាតិ ទស្សេន្តោ **“ជាតសំវេគា”**តិអាទិមាហ។ **អហោ សល្លេខិត**ន្តិ អហោ អតិវិយ សល្លេខេន ឥតំ បវត្តំ។ **កាសាវបជ្ជោតោ**តិ ភិក្ខូនំ ពហុភាវតោ តតោ ចិតោ ច វិចរន្តានំ តេសំ កាសាវជុតិយា បជ្ជោតិតោ។ **ឥសិវាតបរិវាតោ**តិ សីលក្ខន្ធាទីនំ និព្ពានស្ស ច ឯសនតោ ឥសីនំ ភិក្ខូនំ គុណគន្ធេន ចេវ គុណគន្ធវាសិតេន សរីរគន្ធេន ច បរិតោ សមន្តតោ វាយិតោ។

ធម្មសំវេគោ ឧប្បជ្ជិ អនាវជ្ជនេន បុព្ពេ តស្ស អត្ថស្ស អសំវិទិតត្តា។ **ធម្មសំវេគោ**តិ ច តាទិសេ អត្ថេ ធម្មតាវសេន ឧប្បជ្ជនកំ សហោត្តប្បញាណំ។ **អស្សាសដ្ឋាន**ន្តិ ចិត្តស្សាសការណំ កម្មដ្ឋានំ។ សព្ពេសំ កិច្ចានំ បុព្ពភាគោ **សព្ពបុព្ពភាគោ**។ “សព្ពេ សត្តា អវេរា ហោន្តូ”តិអាទិនា ហិ ចិត្តស្ស បដ្ឋានំ ឧបដ្ឋានំ **ហិតផរណំ**។ ឥតរំ ឥតោ ថោកំ មហន្តន្តិ កត្វា ឥទំ **“ចូឡច្ឆរាសង្ឃាតសុត្ត”**ន្តិ វុត្តំ។ អច្ឆរាសង្ឃាតោ វុច្ចតិ អង្គុលិផោដនក្ខណោ អក្ខិនិមិសកាលោ, យោ ឯកស្ស អក្ខរស្ស ឧច្ចារណក្ខណោ។ តេនាហ – **“ទ្វេ អង្គុលិយោ បហរិត្វា សទ្ទករណមត្ត”**ន្តិ។ **សព្ពសត្តានំ ហិតផរណចិត្ត**ន្តិ សព្ពេសម្បិ សត្តានំ សម្មទេវ ហិតេសិតវសេន បវត្តចិត្តំ។ **អាវជ្ជេន្តោ អាសេវតី**តិ ហិតេសិតវសេន អាវជ្ជេន្តោ។ អាវជ្ជនេន អាភុជន្តោបិ អាសេវតិ នាម ញាណវិប្បយុត្តេន។ **ជានន្តោ**តិ តថា ញាណមត្តំ ឧប្បាទេន្តោបិ។ **បស្សន្តោ**តិ តថា ញាណចក្ខុនា បច្ចក្ខតោ វិយ វិបស្សន្តោបិ។ **បច្ចវេក្ខន្តោ**តិ តមត្ថំ បតិ បតិ អវេក្ខន្តោបិ។ **សទ្ធាយ អធិមុច្ចន្តោ**តិអាទិ បញ្ចន្នំ ឥន្ទ្រិយានំ វសេន វុត្តំ។ **អភិញ្ញេយ្យ**ន្តិអាទិ ចតុសច្ចវសេន វុត្តំ។ សព្ពមេវ ចេតំ វិត្ថារតោ, សាមញ្ញេន អាសេវនទស្សនមេវាតិ ឥជាធិប្បេតមេវ អាសេវនត្ថំ ទស្សេតុំ – **“ឥធ បនា”**តិអាទិ វុត្តំ។

អរិត្តជ្ឈានោតិ អវិរហិតជ្ឈានោ។ **អតុច្ឆជ្ឈានោ**តិ ឈានេន អតុច្ឆោ។ ចាគោ វា វេវចនន្តិ អាហ – **“អបរិច្ចត្តជ្ឈានោ”**តិ។ ***វិហរតី***តិ បទស្ស ***វិភង្គេ*** (វិភ. ៥៤០) អាគតនយេន អត្ថំ ទស្សេន្តោ **“*វិហរតីតិ ឥរិយតី*”**តិអាទិមាហ។ អយំ បនេត្ថ សទ្ទត្ថោ – ***វិហរតី***តិ ឯត្ថ ***វិ***-សទ្ទោ វិច្ឆេទត្ថជោតនោ។ ***ហរតី***តិ នេតិ, បវត្តេតីតិ អត្ថោ, វិច្ឆិន្ទិត្វា ហរតិ វិហរតីតិ វុត្តំ ហោតិ។ សោ ហិ ឯកំ ឥរិយាបថពាធនំ អញ្ញេន ឥរិយាបថេន វិច្ឆិន្ទិត្វា អបរិបតន្តំ អត្តភាវំ ហរតិ បវត្តេតិ, តស្មា “វិហរតី”តិ វុច្ចតិ។ **ឥរិយតី**តិ ឋាននិសជ្ជាទិកិរិយំ ករោន្តោ បវត្តតិ។ **បវត្តតី**តិ ឋានាទិសមង្គី ហុត្វា បវត្តតិ។ **បាលេតី**តិ ឯកំ ឥរិយាបថពាធនំ ឥរិយាបថន្តរេហិ រក្ខន្តោ បាលេតិ។ **យបេតិ យាបេតី**តិ តស្សេវ វេវចនំ។ ឯកញ្ហិ ឥរិយាបថពាធនំ អញ្ញេន ឥរិយាបថេន វិច្ឆិន្ទិត្វា អបរិបតន្តំ អត្តភាវំ បាលេន្តោ យបេតិ យាបេតីតិ វុច្ចតិ។ **ចរតី**តិ ឋាននិសជ្ជាទីសុ អញ្ញតរសមង្គី ហុត្វា បវត្តតិ។ **ឥមិនា បទេនា**តិ “វិហរតី”តិ ឥមិនា បទេន។

ឥរិយាបថវិហារោតិ ឯត្ថ ឥរិយនំ បវត្តនំ ឥរិយា, កាយប្បយោគោ កាយិកកិរិយា។ តស្សា បវត្តនូបាយភាវតោ ឥរិយាយ បថោ ឥរិយាបថោ, ឋាននិសជ្ជាទិ។ ន ហិ ឋាននិសជ្ជាទីហិ អវត្ថាហិ វិនា កិញ្ចិ កាយិកកិរិយំ បវត្តេតុំ សក្កា។ ឋានសមង្គី វា ហិ កាយេន កិញ្ចិ ករេយ្យ, គមនាទីសុ អញ្ញតរសមង្គី វា។ វិហរណំ, វិហរតិ ឯតេនាតិ វា វិហារោ, ឥរិយាបថោវ វិហារោ **ឥរិយាបថវិហារោ**, សោ ច អត្ថតោ ឋាននិសជ្ជាទិអាការប្បវត្តោ ចតុសន្តតិរូបប្បពន្ធោ ឯវ។ ឱវាទានុសាសនីនំ ឯកានេកវារាទិវិសិដ្ឋោយេវ ភេទោ, ន បន បរមត្ថតោ

តេសំ នានាករណន្តិ ទស្សេតុំ – “**បរមត្ថតោ បនា**”តិអាទិមាហ។ តត្ថ **ឯសេ ឯកេ ឯកដ្ឋេ**តិអាទីសុ ឯសោ ឯកោ ឯកត្ថោតិអាទិនា អត្ថោ វេទិតព្ពោ។

រដ្ឋស្ស, រដ្ឋតោ វា លទ្ធោ បិណ្ឌោ រដ្ឋបិណ្ឌោ។ តេនាហ – “**ញាតិបរិវដ្ដំ បហាយា**”តិអាទិ។ តត្ថ “អម្ហាកមេតេ”តិ វិញ្ញាយន្តីតិ ញាតី, បិតាមហបិតុបុត្តាទិវសេន បរិវដ្ដនដ្ឋេន បរិវដ្ដោ, ញាតិយេវ បរិវដ្ដោ **ញាតិបរិវដ្ដោ។ ថេយ្យបរិភោគោ នាម** អនរហស្ស បរិភោគោ។ ភគវតា ហិ អត្តនោ សាសនេ សីលវតោ បច្ចយា អនុញ្ញាតា, ន ទុស្សីលស្ស។ ទាយកានម្បិ សីលវតោ ឯវ បរិច្ចាគោ, ន ទុស្សីលស្ស អត្តនោ ការានំ មហប្ផលភាវស្ស បច្ចាសីសនតោ។ ឥតិ សត្ថារា អននុញ្ញាតត្តា ទាយកេហិ ច អបរិច្ចត្តត្តា សង្ឃមជ្ឈេបិ និសីទិត្វា បរិភុញ្ជន្តស្ស ទុស្សីលស្ស បរិភោគោ ថេយ្យាយ បរិភោគោ ថេយ្យបរិភោគោ។ ឥណវសេន បរិភោគោ **ឥណបរិភោគោ** បដិគ្គាហកតោ ទក្ខិណាវិសុទ្ធិយា អភាវតោ ឥណំ គហេត្វា បរិភោគោ វិយាតិ អត្ថោ។

ទាតព្ពដ្ឋេន ទាយំ, តំ អាទិយន្តីតិ ទាយាទា, បុត្តានមេតំ អធិវចនំ, តេសំ ភាវោ ទាយជ្ជំ, ទាយជ្ជវសេន បរិភោគោ **ទាយជ្ជបរិភោគោ,** បុត្តភាវេន បរិភោគោតិ វុត្តំ ហោតិ។ សេក្ខា ហិ ភិក្ខូ ភគវតោ ឱរសបុត្តា, តេ បិតុ សន្តកានំ ទាយាទា ហុត្វា តេ បច្ចយេ បរិភុញ្ជន្តិ។ កឹ បន តេ ភគវតោ បច្ចយេ បរិភុញ្ជន្តិ, ឧទាហុ គិហីនន្តិ? គិហីហិ ទិន្នាបិ ភគវតា អនុញ្ញាតត្តា ភគវតោ សន្តកា អននុញ្ញាតេសុ សព្ពេន សព្ពំ បរិភោគាភាវតោ, អនុញ្ញាតេសុយេវ ច បរិភោគសម្ភវតោ។ **ធម្មទាយាទសុត្ត**ញ្ចេត្ថ សាធកំ។

វីតរាគា ឯវ តណ្ហាយ ទាសព្យំ អតីតត្តា សាមិនោ ហុត្វា បរិភុញ្ជន្តីតិ អាហ – “**ខីណាសវស្ស បរិភោគោ សាមិបរិភោគោ នាមា**”តិ។ អវីតរាគានញ្ហិ តណ្ហាបរវសតាយ បច្ចយបរិភោគេ សាមិភាវោ នត្ថិ, តទភាវេន វីតរាគានំ តត្ថ សាមិភាវោ យថារុចិបរិភោគសម្ភវតោ។ តថា ហិ តេ បដិកូលម្បិ អប្បដិកូលាការេន, អប្បដិកូលម្បិ បដិកូលាការេន, តទុភយម្បិ វជ្ជេត្វា អជ្ឈុបេក្ខនាការេន បច្ចយេ បរិភុញ្ជន្តិ, ទាយកានញ្ច មនោរថំ បូរេន្តិ។ យោ បនាយំ សីលវតោ បច្ចវេក្ខិតបរិភោគោ, សោ ឥណបរិភោគស្ស បច្ចនីកត្តា អាណណ្យបរិភោគោ នាម ហោតិ។ យថា ហិ ឥណាយិកោ អត្តនោ រុចិយា ឥច្ឆិតំ ទេសំ គន្តុំ ន លភតិ, ឯវំ ឥណបរិភោគយុត្តោ លោកតោ និស្សរិតុំ ន លភតីតិ តប្បដិបក្ខត្តា សីលវតោ បច្ចវេក្ខិតបរិភោគោ “អាណណ្យបរិភោគោ”តិ វុច្ចតិ, តស្មា និប្បរិយាយតោ ចតុបរិភោគវិនិមុត្តោ វិសុំយេវាយំ បរិភោគោតិ វេទិតព្ពោ។ សោ ឥធ វិសុំ ន វុត្តោ, ទាយជ្ជបរិភោគេយេវ វា សង្គហំ គច្ឆតិ។ សីលវាបិ ហិ ឥមាយ សិក្ខាយ សមន្នាគតត្តា “សេខោ”ត្វេវ វុច្ចតិ។ ឥមេសុ បរិភោគេសុ សាមិបរិភោគោ ទាយជ្ជបរិភោគោ ច អរិយានំ បុថុជ្ជនានញ្ច វដ្ដតិ, ឥណបរិភោគោ ន វដ្ដតិ។ ថេយ្យបរិភោគេ កថាយេវ នត្ថិ។ កថំ បនេត្ថ សាមិបរិភោគោ ទាយជ្ជបរិភោគោ ច បុថុជ្ជនានំ សម្ភវតិ? ឧបចារវសេន។ យោ ហិ បុថុជ្ជនស្សាបិ សល្លេខប្បដិបត្តិយំ ឋិតស្ស បច្ចយគេធំ បហាយ តត្ថ អនុបលិត្តេន ចិត្តេន បរិភោគោ, សោ សាមិបរិភោគោ វិយ ហោតិ។ សីលវតោ បន បច្ចវេក្ខិតបរិភោគោ ទាយជ្ជបរិភោគោ វិយ ហោតិ ទាយកានំ មនោរថស្ស អវិរាធនតោ។ កល្យាណបុថុជ្ជនស្ស បរិភោគេ វត្តព្ពមេវ នត្ថិ តស្ស សេក្ខសង្គហតោ។ **សេក្ខសុត្តំ** (សំ. និ. ៥.១៣) ហេតស្ស អត្ថស្ស សាធកំ។

ឥមស្ស ភិក្ខុនោតិ អច្ឆរាសង្ឃាតមត្តម្បិ កាលំ មេត្តចិត្តំ អាសេវន្តស្ស ភិក្ខុនោ។ **អមោឃោ រដ្ឋបិណ្ឌបរិភោគោ**តិ “អយំ បព្ពជិតោ សមណោ ភិក្ខូតិ អាមិសំ ទេន្តានំ តាយ មេត្តាសេវនាយ អត្តនោ សន្តានេ ទោសមលស្ស វា តទេកដ្ឋានញ្ច បាបធម្មានំ បព្ពាជនតោ វូបសមនតោ សំសារេ ច ភយស្ស សម្មាវ ឥក្ខណតោ អជ្ឈាសយស្ស អវិសំវាទនេនស្ស អមោឃោ រដ្ឋបិណ្ឌបរិភោគោ។ **មហន្ផិយ**ន្តិ មហត្ថិកំ មហាបយោជនំ។ **មហប្ផល**ន្តិ វិបុលប្ផលំ។ **មហានិសំស**ន្តិ មហានិស្សន្ទប្ផលំ។ **មហាជុតិក**ន្តិ មហានុភាវំ។ **មហាវិប្ផារ**ន្តិ មហាវិត្ថារំ។ ឯត្ថ ច បឋមំ ការណំ មេត្តាសេវនាយ តស្ស ភិក្ខុនោ សាមិអាទិភាវេន រដ្ឋបិណ្ឌបរិភោគារហតា, ទុតិយំ បរេហិ ទិន្នស្ស ទានស្ស មហន្ផិយភាវករណំ។ **កោ បន វាទោ**តិ មេត្តាយ អាសេវនមត្តម្បិ ឯវំមហានុភាវំ, កោ បន វាទោ ពហុលីការេ, ឯត្ថ វត្តព្ពមេវ នត្ថី”តិ អត្ថោ។

៥៤. ចតុត្ថេ **ឧប្បាទេតិ វឌ្ឍេតី**តិ ឯត្ថ ភាវនាសទ្ទស្ស ឧប្បាទនវឌ្ឍនត្ថតា បុព្ពេ វុត្តា ឯវ។

៥៥. បញ្ចមេ **ឥមេសុ ទ្វីសូ**តិ ចតុត្ថបញ្ចមេសុ។ “គតិយេ វុត្តនយេនេវ វេទិតព្ព”ន្តិ វត្វា តថា វេទិតព្ពតំ ទស្សេតុំ – “**យោ ហិ អាសេវតី**”តិអាទិ វុត្តំ។ តេន អាសេវនាភាវនាមនសិការានំ អត្ថវិសេសាភាវមាហ។ យទិ ឯវំ សុត្តន្តស្ស ទេសនា កថន្តិ អាហ – “**សម្មាសម្ពុទ្ធោ បនា**”តិអាទិ។ **យាយ ធម្មធាតុយា**តិ សព្ពញ្ញុតញ្ញាណមាហ។ តេន ហិ ធម្មានំ អាការភេទំ ញត្វា តទនុរូបំ ឯកម្បិ ធម្មំ តថា វិភជិត្វា ភគវា ទស្សេតិ។ **តីហិ កោដ្ឋាសេហី**តិ អាសេវនាភាវនាមនសិការភាគេហិ។ មេត្តា ហិ សព្ពវត្ថុនោ មេត្តាយនវសេន អានីតា សេវនា អាសេវនា, តស្សា វឌ្ឍនា ភាវនា, អវិស្សជ្ជេត្វា មនសិ ឋបនំ មនសិការោ។

៥៦. ឆដ្ឋេ **អនិយមិតវចនំ** “តមេ នាមា”តិ និយមេត្វា អវុត្តត្តា។ **និយមិតវចនំ** “អកុសលា”តិ សរូបេនេវ វុត្តត្តា។ **អសេសតោ បរិយាទិន្នា ហោន្តិ** អប្បកស្សបិ អកុសលភាគស្ស អគ្គហិតស្ស អភាវតោ។ អកុសលំ ភជន្តីតិ **អកុសលភាគិយា**។ អកុសលបក្ខេ ភវាតិ **អកុសលបក្ខិកា**។ តេនាហ – **“អកុសលាយេវា”**តិអាទិ។ **បឋមតរំ គច្ឆតីតិ** បឋមតរំ បវត្តតិ, បឋមោ បធានោ ហុត្វា វត្តតីតិ អត្ថោ។ ឯកុប្បាទាទិវសេន ហិ ឯកជ្ឈំ ប វត្តមានេសុ ចតូសុ អរូបក្ខន្ធេសុ អយមេវ បឋមំ ឧប្បជ្ជតីតិ ឥទំ នត្ថិ, លោកុត្តរមគ្គេសុ វិយ បន បញ្ញិន្ទ្រិយស្ស, លោកិយធម្មេសុ មនិន្ទ្រិយស្ស បុរេតរស្ស ភាវោ សាតិសយោតិ **“សព្ពេតេ មនោបុព្ពង្គមា”**តិ វុត្តំ។ តថា ហិ **អភិធម្មេបិ** (ធ. ស. ១) “យស្មិំ សមយេ កាមាវចរំ កុសលំ ចិត្តំ ឧប្បន្នំ ហោតី”តិ ចិត្តំ បុព្ពង្គមំ ជេដ្ឋំ កត្វា ទេសនា បវត្តា។ សុត្តេសុបិ វុត្តំ – “មនោបុព្ពង្គមា ធម្មា (ធ. ប. ១, ២), ឆទ្វារាធិបតិ រាជា”តិ (ធ. ប. អដ្ឋ. ២.ពុទ្ធវគ្គោ, ឯរកបត្តនាគរាជវត្ថុ)។ តេនាហ – **“ឯតេ ហិ”**តិអាទិ។ **តេសំ មនោ ឧប្បាទកោ**តិ ច យទគ្គេន មនោ សម្បយុត្តធម្មានំ ជេដ្ឋកោ ហុត្វា បវត្តតិ, តទគ្គេន តេ អត្តានំ អនុវត្តាបេន្តោ តេ តថា ឧប្បាទេន្តោ នាម ហោតីតិ កត្វា វុត្តំ។ អដ្ឋកថាយំ បន ចិត្តស្ស ជេដ្ឋកភាវមេវ សន្ធាយ រាជគមនញ្ញាយេន សហុប្បត្តិបិ បឋមុប្បត្តិ វិយ កត្វា វុត្តាតិ អយមត្ថោ ទស្សិតោ។ **អន្វទេវា**តិ ឯតេនេវ ចិត្តស្ស ខណវសេន បឋមុប្បត្តិយា អភាវោ ទីបិតោតិ ទដ្ឋព្ពោ។ តេនេវាហ – **“ឯកតោយេវាតិ អត្ថោ”**តិ។

៥៧. សត្តមេ **ចតុភូមកាបិ កុសលា ធម្មា កថិតា**តិ “យេ កេចិ កុសលា ធម្មា”តិ អនវសេសបរិយាទានតោ វុត្តំ។

៥៨. អដ្ឋមេ **ឥទ**ន្តិ លិង្គវិបល្លាសេន និទ្ទេសោ, និបាតបទំ វា ឯតំ “យទិទ”ន្តិអាទីសុ វិយាតិ អាហ – **“អយំ បមាទោតិ អត្ថោ”**តិ។ **បមជ្ជនាការោ**តិ បមាទាបត្តិ។ **ចិត្តស្ស វោស្សគ្គោ**តិ ឥមេសុ ឯត្តកេសុ ឋានេសុ សតិយា អនិគ្គណ្ហិត្វា ចិត្តស្ស វោស្សជ្ជនំ សតិវិរហោ។ **វោស្សគ្គានុប្បទាន**ន្តិ វោស្សគ្គស្ស អនុ អនុ បទានំ បុនប្បុនំ វិស្សជ្ជនំ។ **អសក្កច្ចកិរិយតា**តិ ឯតេសំ ទានាទីនំ កុសលធម្មានំ បវត្តនេ បុគ្គលស្ស វា ទេយ្យធម្មស្ស វា អសក្កច្ចកិរិយា។ សតតភាវោ សាតច្ចំ, សាតច្ចេន កិរិយា សាតច្ចកិរិយា, សាយេវ សាតច្ចកិរិយតា, ន សាតច្ចកិរិយតា **អសាតច្ចកិរិយតា។ អនដ្ឋិតកិរិយតា**តិ អនិដ្ឋិតកិរិយតា និរន្តរំ ន អនុដ្ឋិតកិរិយតា ច។ **ឱលីនវុត្តិតា**តិ និរន្តរករណសង្ខាតស្ស វិប្ផារស្ស អភាវេន ឱលីនវុត្តិតា។ **និក្ខិត្តឆន្ទតា**តិ កុសលកិរិយាយ វីរិយឆន្ទស្ស និក្ខិត្តភាវោ។ **និក្ខិត្តធុរតា**តិ វីរិយធុរស្ស ឱរោបនំ, ឱសក្កិតមានសតាតិ អត្ថោ។ **អនធិដ្ឋាន**ន្តិ កុសលករណេ អប្បតិដ្ឋិតភាវោ។ **អននុយោគោ**តិ អននុយុញ្ជនំ។ កុសលធម្មេសុ អាសេវនាទីនំ អភាវោ **អនាសេវនាទយោ។ បមាទោ**តិ សរូបនិទ្ទេសោ។ **បមជ្ជនា**តិ អាការនិទ្ទេសោ។ **បមជ្ជិតត្ត**ន្តិ ភាវនិទ្ទេសោ។ **បរិហាយន្តី**តិ ឥមិនា បមាទស្ស សាវជ្ជតំ ទស្សេតិ។ ឥយិទំ លោកិយានំ វសេន, ន លោកុត្តរានន្តិ អាហ – **“ឧប្បន្នា…បេ…. ឥទ”**ន្តិអាទិ។

៥៩. នវមេ ន បមជ្ជតិ ឯតេនាតិ **អប្បមាទោ,** បមាទស្ស បដិបក្ខោ សតិយា អវិប្បវាសោ។ អត្ថតោ និច្ចំ ឧបដ្ឋិតាយ សតិយា ឯតំ នាមំ។ បមាទោ បន សតិយា សតិសម្បជញ្ញស្ស វា បដិបក្ខភូតោ អកុសលចិត្តុប្បាទោ ទដ្ឋព្ពោ។ តេនាហ – **“បមាទស្ស បដិបក្ខវសេន វិត្ថារតោ វេទិតព្ពោ”**តិ។

៦០. ទសមេ កុច្ឆិតំ សីទតីតិ កុសីតោ ទ-ការស្ស ត-ការំ កត្វា, តស្ស ភាវោ **កោសជ្ជំ,** អាលសិយន្តិ អត្ថោ។

អច្ឆរាសង្ឃាតវគ្គវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៧. វីរិយារម្ភាទិវគ្គវណ្ណនា

៦១. សត្តមស្ស បឋមេ វីរានំ កម្មន្តិ វីរិយំ, វិធិនា វា ឦរយិតព្ពំ បវត្តេតព្ពន្តិ វីរិយំ, តទេវ កុសលកិរិយាយ បធានដ្ឋេន អារម្ភោ **វីរិយារម្ភោ**។ អារទ្ធវីរិយតា បគ្គហិតវីរិយតា បរិបុណ្ណវីរិយតាតិ បច្ចេកំ វីរិយតាសទ្ទោ យោជេតព្ពោ។

៦២. ទុតិយេ មហតី ឥច្ឆា ឯតស្សាតិ មហិច្ឆោ, តស្ស ភាវោ **មហិច្ឆតា**។ មហាវិសយោ លោភោ **មហាលោភោ** មហន្តានំ វត្ថូនំ ពហូនញ្ច អភិគិជ្ឈនតោ។ **ឥតរីតរា**តិអាទិនា បព្ពជិតានំ ឧប្បជ្ជនមហិច្ឆតា វុត្តា។ **បញ្ចហិ កាមគុណេហី**តិអាទិ គហដ្ឋានំ វសេន វុត្តំ។ **ឥច្ឆា**តិ សភាវនិទ្ទេសោ។ **ឥច្ឆាគតា**តិ ឥច្ឆាបវត្តា។ **មហិច្ឆតា**តិ មហាឥច្ឆតា។ អត្ថតោ បនាយំ រាគោ ឯវាតិ វុត្តំ – **“រាគោ សារាគោ”**តិអាទិ។

៦៣. តតិយេ **អប្បិច្ឆស្សា**តិ ឯត្ថ **អប្ប**-សទ្ទោ អភាវត្ថោ “អប្បាពាធោ ហោតិ អប្បាតង្កោ”តិអាទីសុ (ម. និ. ២.៣០៤) វិយាតិ អាហ – **“អនិច្ឆស្សា”**តិ។ លោកេ បាកដស្ស ហិ អក្ខិរោគកុច្ឆិរោគាទិភេទស្ស អាពាធស្ស អភាវំ សន្ធាយ “អប្បាពាធោ”តិ វុត្តំ។ ឥទានិ វុត្តមេវត្ថំ បាកដតរំ កាតុំ **“ឯត្ថ ហី”**តិអាទិ វុត្តំ។ ព្យញ្ជនំ សាវសេសំ វិយ បរិត្តកេបិ អប្បសទ្ទស្ស ទិស្សមានត្តា។ អត្ថោ បន និរវសេសោ សព្ពសោ បច្ចយិច្ឆាយ អភាវស្ស អធិប្បេតត្តា។ តេនាហ – **“ន ហី”**តិអាទិ។

ឥច្ឆាយ អភាវេនេវ អប្បិច្ឆោ នាម ហោតីតិ ឥមមត្ថំ បការន្តរេន ទីបេតុំ – **“អបិចា”**តិអាទិ វុត្តំ។ **អត្រិច្ឆតា** នាម អត្រ អត្រ ឥច្ឆា។ អសន្តគុណសម្ភាវនតាយ បាបា លាមិកា និហីនា ឥច្ឆា **បាបិច្ឆតា**។ យាយ បច្ចយុប្បាទនត្ថំ អត្តនិ វិជ្ជមានគុណេ សម្ភាវេតិ, បច្ចយានំ បដិគ្គហណេ ច ន មត្តំ ជានាតិ, អយំ **មហិច្ឆតា។ អសន្តគុណសម្ភាវនតា**តិ អត្តនិ អវិជ្ជមានានំ គុណានំ វិជ្ជមានានំ វិយ បរេសំ បកាសនា។ **សន្តគុណសម្ភាវនតា**តិ ឥច្ឆាចារេ ឋត្វា អត្តនិ វិជ្ជមានសីលធុតធម្មាទិគុណវិភាវនា។ តាទិសស្សបិ បដិគ្គហណេ អមត្តញ្ញុតាបិ ហោតិ, សាបិ អភិធម្មេ អាគតាយេវាតិ សម្ពន្ធោ។ **ទុស្សន្តប្បយោ**តិ ទុត្តប្បយោ។

អតិលូខភាវន្តិ បត្តចីវរវសេន អតិវិយ លូខភាវំ។ តទស្ស ទិស្វា មនុស្សា “អយំ អមង្គលទិវសោ , សុម្ពុកសិនិទ្ធបត្តចីវរោ អយ្យោ បុព្ពង្គមោ កាតព្ពោ”តិ ចិន្តេត្វា, “ភន្តេ, ថោកំ ពហិ ហោថា”តិ អាហំសុ។ **ឧម្មុជ្ជី**តិ មនុស្សានំ អជានន្តានំយេវ បថវិយំ និមុជ្ជិត្វា គណ្ឋន្តោយេវ ឧម្មុជ្ជិ។ យទិ ថេរោ “ខីណាសវភាវំ ជានន្តូ”តិ ឥច្ឆេយ្យ, ន នំ មនុស្សា “ពហិ ហោថា”តិ វទេយ្យុំ, ខីណាសវានំ បន តថាចិត្តមេវ ន ឧប្បជ្ជេយ្យ។

អប្បិច្ឆតាបធានំ បុគ្គលាធិដ្ឋានំ ចតុព្ពិធឥច្ឆាបភេទំ ទស្សេត្វា បុនបិ បុគ្គលាធិដ្ឋានេន ចតុព្ពិធំ ឥច្ឆាភេទំ ទស្សេន្តោ **“អបរោបិ ចតុព្ពិធោ អប្បិច្ឆោ”**តិអាទិមាហ។ **បច្ចយអប្បិច្ឆោ**តិ បច្ចយេសុ ឥច្ឆារហិតោ។ **ធុតង្គអប្បិច្ឆោ**តិ ធុតគុណសម្ភាវនាយ ឥច្ឆារហិតោ។ **បរិយត្តិអប្បិច្ឆោ**តិ ពហុស្សុតសម្ភាវនាយ ឥច្ឆារហិតោ។ **អធិគមអប្បិច្ឆោ**តិ “អរិយោ”តិ សម្ភាវនាយ ឥច្ឆារហិតោ។ **ទាយកស្ស វស**ន្តិ អប្បំ វា យំ ទាតុកាមោ ពហុំ វាតិ ទាយកស្ស ចិត្តស្ស វសំ, អជ្ឈាសយន្តិ អត្ថោ។ **ទេយ្យធម្មស្ស វស**ន្តិ ទេយ្យធម្មស្ស អពហុភាវំ។ **អត្តនោ ថាម**ន្តិ អត្តនោ បមាណំ។ យត្តកេន អត្តា យាបេតិ, តត្តកស្សេវ គហណំ។ **យទិ ហី**តិអាទិ សង្ខេបតោ វុត្តស្ស អត្ថស្ស វិវរណំ។ **បមាណេនេវា**តិ យាបនប្បមាណេនេវ។

ឯកភិក្ខុបិ នាញ្ញាសីតិ សោសានិកវត្តេ សម្មទេវ វត្តិតត្តា ឯកោបិ ភិក្ខុ ន អញ្ញាសិ។ **អព្ពោកិណ្ណ**ន្តិ អវិច្ឆេទំ។ **ទុតិយោ មំ ជានេយ្យា**តិ ទុតិយោ សហាយភូតោបិ យថា មំ ជានិតុំ ន សក្កុណេយ្យ, តថា សដ្ឋិ វស្សានិ និរន្តរំ សុសានេ វសាមិ, តស្មា **អហំ អហោ សោសានិកុត្តមោ។ ឧបការោ ហុត្វា**តិ ឧគ្គហបរិបុច្ឆាទីហិ បរិយត្តិធម្មវសេន ឧបការោ ហុត្វា។ **ធម្មកថាយ ជនបទំ ខោភេត្វា**តិ លោមហំសនសាធុការទានចេលុក្ខេបាទិវសេន សន្និបតិតំ ឥតរញ្ច “កថំ នុ ខោ អប្បំ អយ្យស្ស សន្តិកេ ធម្មំ សោស្សាមា”តិ កោលាហលវសេន មហាជនំ ខោភេត្វា? យទិ ថេរោ ពហុស្សុតភាវំ ជានាបេតុំ ឥច្ឆេយ្យ, បុព្ពេវ ជនបទំ ខោភេន្តោ ធម្មំ កថេយ្យ។ **គតោ**តិ “អយំ សោ, យេន វត្តិយំ ធម្មកថា កតា”តិ ជាននភាវេន បរិយត្តិអប្បិច្ឆតាយ បុរារុណាវ គតោ។

តយោ កុលបុត្តា វិយាតិ បាចីនវំសទាយេ សាមគ្គិវាសំវុដ្ឋា អនុរុទ្ធោ, នន្ទិយោ, កិមិលោតិ ឥមេ តយោ កុលបុត្តា វិយ។ ឯតេសុបិ ហិ អនុរុទ្ធត្ថេរេន ភគវតា “អត្ថិ បន វោ អនុរុទ្ធា ឯវំ អប្បមត្តានំ អាតាបីនំ បហិតត្តានំ វិហរន្តានំ ឧត្តរិមនុស្សធម្មោ អលមរិយញាណទស្សនវិសេសោ អធិគតោ ផាសុវិហារោ”តិ (ម. និ. ១.៣២៨) បុដ្ឋេន “ឥធ បន មយំ, ភន្តេ, យាវទេវ អាកង្ខាម, វិវិច្ចេវ កាមេហិ វិវិច្ច អកុសលេហិ ធម្មេហិ ស

វិតក្កំ សវិចារំ វិវេកជំ បីតិសុខំ បឋមំ ឈានំ ឧបសម្បជ្ជ វិហរាមា”តិអាទិនា (ម. និ. ១.៣២៨) អនុបុព្ពវិហារសមាបត្តីសុ អារោចិតាសុ ឥតរេ ថេរា ន ឥច្ឆឹសុ។ តថា ហិ តេ បក្កន្តេ ភគវតិ អាយស្មន្តំ អនុរុទ្ធំ ឯតទវោចុំ – “កិន្នុ មយំ អាយស្មតោ អនុរុទ្ធស្ស ឯវមារោចិម្ហ ‘ឥមាសញ្ច ឥមាសញ្ច វិហារសមាបត្តីនំ មយំ លាភិនោ’តិ? យំ នោ អាយស្មា អនុរុទ្ធោ ភគវតោ សម្មុខាបិ អាសវានំ ខយំ បកាសេតី”តិ? យដិកាហោបិ អត្តនោ អរិយភាវេ កិកិស្ស វណ្ណោ ភគវតា អារោចិតេ ន អត្តមនោ អហោសិ? តេនាហ – “**យដិការកុម្ភការោ វិយា**”តិ។ **ឥមស្មឹ បនត្ថេ**តិ “យថយិទំ, ភិក្ខវេ, អប្បិច្ឆតា”តិ វុត្តេ អប្បិច្ឆតាសង្ខាតេ អត្ថេ។ **ពលវអលោភេនា**តិ ទឡ្ហតរប្បវត្តិកេន អលោភេន។

៦៤. ចតុត្ថេ នត្ថិ ឯតស្ស សន្តុដ្ឋីតិ អសន្តុដ្ឋិ, តស្ស ភាវោ **អសន្តុដ្ឋិតា**។ តំ បន សរូបតោ ទស្សេន្តោ “**អសន្តុដ្ឋេ បុគ្គលេ…បេ…. លោភោ**”តិ អាហ។ **សេវន្តស្សា**តិអាទីនិ អញ្ញមញ្ញវេវចនានិ។

៦៥-៦៧. បញ្ចមេ តុស្សនំ តុដ្ឋិ, សមំ, សកេន, សន្តេន វា តុដ្ឋិ ឯតស្សាតិ សន្តុដ្ឋិ, តស្ស ភាវោ **សន្តុដ្ឋិតា**។ យស្ស សន្តោសស្ស អត្ថិតាយ ភិក្ខុ “សន្តុដ្ឋោ”តិ វុច្ចតិ, តំ ទស្សេន្តោ “**ឥតរីតរបច្ចយសន្តោសេន សមន្នាគតស្សា**”តិ អាហ – ចីវរាទិកេ យត្ថ កត្ថចិ កប្បិយេ បច្ចយេ សន្តុស្សនេន សមង្គីភូតស្សាតិ អត្ថោ។ អថ វា ឥតរំ វុច្ចតិ ហីនំ បណីតតោ អញ្ញត្តា, តថា បណីតម្បិ ឥតរំ ហីនតោ អញ្ញត្តា។ អបេក្ខាសិទ្ធា ហិ ឥតរតា។ ឥតិ យេន ធម្មេន ហីនេន វា បណីតេន វា ចីវរាទិបច្ចយេន សន្តុស្សតិ, សោ តថា បវត្តោ អលោភោ **ឥតរីតរបច្ចយសន្តោសោ**, តេន សមន្នាគតស្ស។ យថាលាភំ អត្តនោ លាភានុរូបំ សន្តោសោ **យថាលាភសន្តោសោ**។ សេសបទទ្វយេបិ ឯសេវ នយោ។ លព្ភតីតិ វា លាភោ, យោ យោ លាភោ យថាលាភោ, តេន សន្តោសោ **យថាលាភសន្តោសោ**។ **ពល**ន្តិ កាយពលំ។ **សារុប្ប**ន្តិ ភិក្ខុនោ អនុច្ឆវិកតា។

យថាលទ្ធតោ អញ្ញស្ស អបត្ថនា នាម សិយា អប្បិច្ឆតាបិ បវត្តិអាការោតិ តតោ វិនិវេចិតមេវ សន្តោសស្ស សរូបំ ទស្សេន្តោ “**លភន្តោបិ ន គណ្ហាតី**”តិ អាហ។ តំ បរិវត្តេត្វា បកតិទុព្ពលាទីនំ គរុចីវរំ អផាសុភាវាវហំ សរីរខេទាវហញ្ច ហោតីតិ បយោជនវសេន ន អត្រិច្ឆតាទិវសេន តំ បរិវត្តេត្វា លហុកចីវរបរិភោគោ សន្តោសវិរោធិ ន ហោតីតិ អាហ – “**លហុកេន យាបេន្តោបិ សន្តុដ្ឋោវ ហោតី**”តិ។ មហគ្ឃចីវរំ ពហូនិ វា ចីវរានិ លភិត្វាតានិ វិស្សជ្ជេត្វា តទញ្ញស្ស គហណំ យថាសារុប្បនយេ ឋិតត្តា ន សន្តោសវិរោធីតិ អាហ – “**តេសំ…បេ…. ធារេន្តោបិ សន្តុដ្ឋោវ ហោតី**”តិ។ ឯវំ សេសបច្ចយេសុបិ យថាសារុប្បនិទ្ទេសេ អបិ-សទ្ទគ្គហណេ អធិប្បាយោ វេទិតព្ពោ។ **មុត្តហរីតក**ន្តិ គោមុត្តបរិភាវិតំ, បូតិភាវេន វា ឆឌ្ឌិតំ ហរីតកំ។ **ពុទ្ធាទីហិ វណ្ណិត**ន្តិ អប្បិច្ឆតាសន្តុដ្ឋីសុ ភិក្ខូ និយោជេតុំ “បូតិមុត្តភេសជ្ជំ និស្សាយ បព្ពជ្ជា”តិអាទិនា (មហាវ. ៧៣, ១២៨) ពុទ្ធាទីហិ បសត្ថំ។ **បរមសន្តុដ្ឋោវ ហោតិ** បរមេន ឧក្កំសគតេន សន្តោសេន សមន្នាគតត្តា។ **យថាសារុប្បសន្តោសោវ អគ្គោ**តិ តត្ថ តត្ថ ភិក្ខុ សារុប្បំយេវ និស្សាយ សន្តុស្សនវសេន បវត្តនតោ អគ្គោ។ ឆដ្ឋសត្តមេសុ នត្ថិ វត្តព្ពំ។

៦៨-៦៩. អដ្ឋមនវមេសុ ន សម្បជានាតីតិ អសម្បជានោ, តស្ស ភាវោ **អសម្បជញ្ញំ**។ វុត្តប្បដិបក្ខេន **សម្បជញ្ញំ** វេទិតព្ពំ។

៧០. ទសមេ **បាបមិត្តា** ទេវទត្តសទិសា។ តេ ហិ ហីនាចារតាយ, ទុក្ខស្ស វា សម្បាបកតាយ “បាបា”តិ វុច្ចន្តិ។ **តេនាការេន បវត្តាន**ន្តិ យោ បាបមិត្តស្ស ខន្តិ រុចិ អធិមុត្តិ តន្និន្នតាតំសម្បវង្កតាទិអាការោ, តេនាការេន បវត្តានំ។ **ចតុន្នំ ខន្ធានមេវេតំ នាម**ន្តិ ចតុន្នំ អរូបក្ខន្ធានំ “បាបមិត្តតា”តិ ឯតំ នាមំ។ យស្មា អស្សទ្ធិយាទិបាបធម្មសមន្នាគតា បុគ្គលា វិសេសតោ បាបា បុញ្ញធម្មវិមោក្ខតាយ, តេ យស្ស មិត្តា សហាយា, សោ បាបមិត្តោ, តស្ស ភាវោ **បាបមិត្តតា**។ តេនាហ – “**យេ តេ បុគ្គលា អស្សទ្ធា**”តិអាទិ។

វីរិយារម្ភាទិវគ្គវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៨. កល្យាណមិត្តាទិវគ្គវណ្ណនា

៧១. អដ្ឋមស្ស បឋមេ ពុទ្ធា, សារិបុត្តាទយោ វា **កល្យាណមិត្តា។ វុត្តបដិបក្ខនយេនា**តិ "បាបមិត្តតា"តិ បទេ វុត្តស្ស បដិបក្ខនយេន។

៧២-៧៣. ទុតិយេ **យោគោ**តិ សមង្គិភាវោ។ **បយោគោ**តិ បយុញ្ជនំ បដិបត្តិ។ **អយោគោ**តិ អសមង្គិភាវោ។ **អប្បយោគោ**តិ អប្បយុញ្ជនំ អប្បដិបត្តិ។ **អនុយោគេនា**តិ អនុយោគហេតុ។

៧៤. ចតុត្ថេ **ពុជ្ឈនកសត្តស្សា**តិ ចតុន្នំ អរិយសច្ចានំ បដិវិជ្ឈនកបុគ្គលស្ស។ **អង្គភូតា**តិ តស្សេវ បដិវេធស្ស ការណភូតា។ ឯត្ថ ច ចត្តារិ អរិយសច្ចានិ ពុជ្ឈតិ, អញ្ញាណនិទ្ទាយ វាបិ ពុជ្ឈតីតិ ពោធីតិ លទ្ធនាមោ អរិយសាវកោ ពុជ្ឈនកសត្តោ, តស្ស ពុជ្ឈនកសត្តស្ស។ **ពោធិយា**តិ តស្សា ធម្មសាមគ្គិសង្ខាតាយ ពោធិយា។ ពុជ្ឈនដ្ឋេន ពោធិយោ, ពោធិយោ ឯវ សច្ចសម្បដិពោធស្ស អង្គាតិ វុត្តំ។ **"ពុជ្ឈន្តីតិ ពោជ្ឈង្គា"**តិ។ វិបស្សនាទីនំ ការណានំ ពុជ្ឈិតព្ពានញ្ច សច្ចានំ អនុរូបំ ពុជ្ឈនតោ **អនុពុជ្ឈន្តីតិ ពោជ្ឈង្គា**, បដិមុខំ បច្ចក្ខភាវេន អភិមុខំ ពុជ្ឈនតោ **បដិពុជ្ឈន្តីតិ ពោជ្ឈង្គា**, សម្មា អវិបរីតតោ ពុជ្ឈនតោ **សម្ពុជ្ឈន្តីតិ ពោជ្ឈង្គា**តិ ឯវំ អត្ថវិសេសទីបកេហិ ឧបសគ្គេហិ **អនុពុជ្ឈន្តី**តិអាទិ វុត្តំ។ ពោធិសទ្ទោ សព្ពវិសេសយុត្តំ ពុជ្ឈនសាមញ្ញេន សង្គណ្ហាតិ។ **ពោធាយ សំវត្តន្តី**តិ ឥមិនា តស្សា ធម្មសាមគ្គិយា ពុជ្ឈនស្ស ឯកន្តការណតំ ទស្សេតិ។ **ឯវំ បនេតំ បទំ វិភត្តមេវា**តិ វុត្តប្បការេន ឯតំ "ពោជ្ឈង្គា"តិ (បដិ. ម. ២.១៧) បទំ និទ្ទេសេ **បដិសម្ភិទាមគ្គេ** វិភត្តមេវ។

៧៥. បញ្ចមេ **យាថាវសរសភូមី**តិ យាថាវតោ សកិច្ចករណភូមិ។ **សា**តិ យាថាវសរសភូមិ។ **វិបស្សនា**តិ ពលវវិបស្សនា។ កេចិ "ភង្គញាណតោ បដ្ឋាយា"តិ វទន្តិ។ វិបស្សនាយ បាទកជ្ឈានេ ច សតិអាទយោ ពោជ្ឈង្គបក្ខិកា ឯវ បរិយាយពោធិបក្ខិយភាវតោ។ **តត្ថា**តិអាទិ ចតុព្ពិធានំ ពោជ្ឈង្គានំ ភូមិវិភាគទស្សនំ។

៧៦. ឆដ្ឋេ **តេសំ អន្តរេ**តិ តេសំ ភិក្ខូនំ អន្តរេ។ កាមំ សង្គីតិអារុឡ្ហវសេន អប្បកមិទំ សុត្តបទំ, ភគវា បនេត្ថ សន្និបតិតបរិសាយ អជ្ឈាសយានុរូបំ វិត្ថារិកំ ករោតីតិ កត្វា ឥទំ វុត្តំ – **"មហតី ទេសនា ភវិស្សតី"**តិ។ **គាមនិគមាទិកថា នត្ថី**តិ តស្សា កថាយ អតិរច្ឆានកថាភាវមាហ ។ តថា ហិ សា បុព្ពេ ពហុញាតិកំ អហោសិ ពហុបក្ខំ, ឥទានិ អប្បញាតិកំ អប្បបក្ខន្តិ អនិច្ចតាមុខេន និយ្យានិកបក្ខិកា ជាតា។ **ឯតាយា**តិ យថាវុត្តាយ បរិហានិយា។ **បតិកិដ្ឋន្តិ** និហីនំ។ **មម សាសនេ**តិ ឥទំ កម្មស្សកតជ្ឈានបញ្ញានម្បិ វិសេសនមេវ។ តទុភយម្បិ ហិ ពាហិរកានំ តប្បញ្ញាទ្វយតោ សាតិសយមេវ សព្ពញ្ញុពុទ្ធានំ ទេសនាយ លទ្ធវិសេសតោ វិវដ្ដូបនិស្សយតោ ច។

៧៧. សត្តមេ **តេសំ ចិត្តាចារំ ញត្វា**តិ តថា កថេន្តានំ តេសំ ភិក្ខូនំ តត្ថ ឧបគមនេនេវ អត្តនោ ទេសនាយ ភាជនភូតំ ចិត្តប្បវត្តិំ ញត្វា។ **កម្មស្សកតាទី**តិ **អាទិ**សទ្ទេន ឈានបញ្ញាទីនំ ចតុន្នម្បិ បញ្ញានំ គហណំ។

៧៨-៨០. អដ្ឋមាទីសុ **ហេដ្ឋា វុត្តនយេនេវា**តិ "យា ឯស មម សាសនេ"តិអាទិនា ហេដ្ឋា វុត្តនយេនេវ។ សេសមេត្ថ ឧត្តានត្ថមេវ។

កល្យាណមិត្តាទិវគ្គវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៨១-៨២. នវមេ វគ្គេ នត្ថិ វត្តព្ពំ។

១០. ទុតិយបមាទាទិវគ្គវណ្ណនា

៩៨-១១៥. ទសមេ វគ្គេ អជ្ឈត្តសន្តានេ ភវំ **អជ្ឈត្តិកំ**។ អជ្ឈត្តសន្តានតោ ពហិទ្ធា ភវំ **ពាហិរំ**។ **វុត្តបដិបក្ខនយេនា**តិ “អវិនាសាយា”តិ ឯវមាទិនា អត្ថោ គហេតព្ពោ។ **ចតុក្កោដិកេ**តិ “អនុយោគោ អកុសលានំ , អននុយោគោ កុសលានំ, អនុយោគោ កុសលានំ, អននុយោគោ អកុសលាន”ន្តិ (អ. និ. ១.៩៦) ឯវំ បរិយោសានសុត្តេ អាគតនយំ គហេត្វា “នាហំ, ភិក្ខវេ, អញ្ញំ ឯកធម្មម្បិ សមនុបស្សាមី”តិអាទិនា (អ. និ. ១.១១) អាគតសុត្តានំ សមញ្ញា ជាតា។

១៣០. សុត្តន្តនយេ យថាចោទនា សំកិលេសធម្មានំ វិបរិយេសនំ, តំតំធម្មកោដ្ឋាសានញ្ច ឩនតោ អធិកតោ ច បវេទនំ **អធម្មំ ធម្មោតិ ទីបនំ**។ តេសំយេវ បន អវិបរីតតោ អនូនាធិកតោ ច បវេទនំ **ធម្មំ ធម្មោតិ ទីបនំ**។ ឯវំ វិនយប្បដិបត្តិយា អយថាវិធិប្បវេទនំ **អធម្មំ ធម្មោតិ ទីបនំ**។ យថាវិធិប្បវេទនំ **ធម្មំ ធម្មោតិ ទីបនំ**។ សុត្តន្តនយេន បញ្ចវិធោ សំវរវិនយោ បហានវិនយោ ច **វិនយោ**, តប្បដិបក្ខេន **អវិនយោ**។ វិនយនយេន វត្ថុសម្បទាទិនា យថាវិធិប្បដិបត្តិ ឯវ វិនយោ, តព្ពិបរិយាយេន អវិនយោ វេទិតព្ពោ។ **តីស និស្សគ្គិយា បាចិត្តិយា**តិ ឯត្ថ **តតិ**-សទ្ទោ អាទ្យត្ថោ។ តេន ទ្វេនវុតិ បាចិត្តិយា, ចត្តារោ បាដិទេសនិយា, សត្ត អធិករណសមថាតិ ឥមេសំ សង្គហោ។ **ឯកតីស និស្សគ្គិយា**តិ ឯត្ថ “តេនវុតិ បាចិត្តិយា”តិអាទិនា វត្តព្ពំ។ សេសមេត្ថ សុវិញ្ញេយ្យមេវ។

អធិគន្តព្ពតោ **អធិគមោ**, មគ្គផលានិ។ និព្ពានំ បន អន្តរធានាភាវតោ ឥធ ន គយ្ហតិ។ បដិបជ្ជនំ **បដិបត្តិ**, សិក្ខត្តយសមាយោគោ។ បដិបជ្ជិតព្ពតោ វា **បដិបត្តិ**។ បរិយាបុណិតព្ពតោ **បរិយត្តិ**, បិដកត្តយំ។ មគ្គគ្គហណេន គហិតាបិ តតិយវិជ្ជាឆដ្ឋាភិញ្ញា វិជ្ជាភិញ្ញាសាមញ្ញតោ **“តិស្សោ វិជ្ជា ឆ អភិញ្ញា”**តិ បុនបិ គហិតា។ **តតោ បរំ ឆ អភិញ្ញា**តិ វស្សសហស្សតោ បរំ ឆ អភិញ្ញា និព្ពត្តេតុំ សក្កោន្តិ, ន បដិសម្ភិទាតិ អធិប្បាយោ។ **តតោ**តិ អភិញ្ញាកាលតោ បច្ឆា។ **តា**តិ អភិញ្ញាយោ។ បុព្ពភាគេ ឈានសិនេហាភាវេន កេវលាយ វិបស្សនាយ ឋត្វា អគ្គផលប្បត្តា **សុក្ខវិបស្សកា** នាម, មគ្គក្ខណេ បន “ឈានសិនេហោ នត្ថី”តិ ន វត្តព្ពោ “សមថវិបស្សនំ យុគនទ្ធំ ភាវេតី”តិ (អ. និ. ៤.១៧០) វចនតោ។ **បច្ឆិមកស្សា**តិ សព្ពបច្ឆិមស្ស។ កិញ្ចាបិ អរិយោ អបរិហានធម្មោ , សោតាបន្នស្ស បន ឧទ្ធំ ជីវិតបរិយាទានា អធិគតធម្មោ ឧប្បន្នោ នាម នត្ថិ, បច្ចយសាមគ្គិយា អសតិ យាវ ឧបរិវិសេសំ និព្ពត្តេតុំ ន សក្កោន្តិ, តាវ អធិគមស្ស អសម្ភវោ ឯវាតិ អាហ – **“សោតាបន្នស្ស…បេ…. នាម ហោតី”**តិ។ តស្សិទំ មនុស្សលោកវសេន វុត្តន្តិ ទដ្ឋព្ពំ។

ន ចោទេន្តីតិ អញ្ញមញ្ញស្មិំ វិជ្ជមានំ ទោសំ ជានន្តាបិ ន ចោទេន្តិ ន សារេន្តិ។ **អកុក្កុច្ចកា ហោន្តី**តិ កុក្កុច្ចំ ន ឧប្បាទេន្តិ។ “អសក្កច្ចការិនោ ហោន្តី”តិ ច បឋន្តិ, សាថលិកតាយ សិក្ខាសុ អសក្កច្ចការិនោ ហោន្តីតិ អត្ថោ។ **ភិក្ខូនំ សតេបិ សហស្សេបិ ធរមានេ**តិ ឥទំ ពាហុល្លវសេន វុត្តំ។ អន្តិមវត្ថុអនជ្ឈាបន្នេសុ កតិបយមត្តេសុបិ ភិក្ខូសុ ធរន្តេសុ, ឯកស្មិំ វា ធរន្តេ បដិបត្តិ អនន្តរហិតា ឯវ នាម ហោតិ។ តេនេវាហ – **“បច្ឆិមកស្ស…បេ…. អន្តរហិតា ហោតី”**តិ។

អន្តេវាសិកេ គហេតុន្តិ អន្តេវាសិកេ សង្គហេតុំ។ **អត្ថវសេនា**តិ អដ្ឋកថាវសេន។ **មត្ថកតោ បដ្ឋាយា**តិ ឧបរិតោ បដ្ឋាយ។ **ឧបោសថក្ខន្ធកមត្ត**ន្តិ វិនយមាតិកាបាឡិមាហ។ អាឡវកបញ្ហាទីនំ វិយ ទេវេសុ បរិយត្តិយា បវត្តិ អប្បមាណន្តិ អាហ – **“មនុស្សេសូ”**តិ។

ឱដ្ឋដ្ឋិវណ្ណន្តិ ឱដ្ឋានំ អដ្ឋិវណ្ណំ, ទន្តកសាវំ ឯកំ វា ទ្វេ វា វារេ រជិត្វា ទន្តវណ្ណំ កត្វា ធារេន្តីតិ វុត្តំ ហោតិ។ **កេសេសុ វា អល្លីយាបេន្តី**តិ តេន កាសាវខណ្ឌេន កេសេ ពន្ធន្តា អល្លីយាបេន្តិ។ ភិក្ខុគោត្តស្ស អភិភវនតោ វិនាសនតោ **គោត្រភុនោ**។ អថ វា គោត្តំ វុច្ចតិ សាធារណំ នាមំ, មត្តសទ្ទោ លុត្តនិទ្ទិដ្ឋោ, តស្មា “សមណា”តិ គោត្តមត្តំ អនុភវន្តិ ធារេន្តីតិ **គោត្រភុនោ,** នាមមត្តសមណាតិ អត្ថោ។ កាសាវគតកណ្ឋតាយ, កាសាវគ្គហណហេតុឧប្បជ្ជនកសោកតាយ វា **កាសាវកណ្ឋា**។ **សង្ឃគត**ន្តិ សង្ឃំ ឧទ្ទិស្ស ទិន្នត្តា សង្ឃគតំ។ **តំ សរីរ**ន្តិ តំ ធាតុសរីរំ។

តេនេវាតិ បរិយត្តិអន្តរធានមូលកត្តា ឯវ ឥតរអន្តរធានស្ស។ សក្កោ ទេវរាជា ឆាតកភយេ បរតីរគមនាយ ភិក្ខូ ឧស្សុក្កមកាសីតិ អធិប្បាយោ។ **នេ**តិ ឧភយេបិ បំសុកូលិកត្ថេរេ ធម្មកថិកត្ថេរេ ច។ **ថេរា**តិ តត្ថ ឋិតា សក្ខិភូតា ថេរា។ ធម្មកថិកត្ថេរា **“យាវ តិដ្ឋន្តិ សុត្តន្តា…បេ…. យោគក្ខេមា ន ធំសតី”**តិ ឥទំ សុត្តំ អាហរិត្វា **“សុត្តន្តេ រក្ខិតេ សន្តេ, បដិបត្តិ ហោតិ រក្ខិតា”**តិ ឥមិនា វចនេន បំសុកូលិកត្ថេរេ អប្បដិភានេ អកំសុ

។ ឥទានិ បរិយត្តិយា អនន្តរជានមេវ ឥតរេសំ អនន្តរជានហេតូតិ ឥមមត្ថំ ព្យតិរេកតោ អន្វយតោ ច ឧបមាហិ វិភាវេតុំ “**យថា ហី**”តិអាទិ វុត្តំ។ តំ សុវិញ្ញេយ្យមេវ។

ទុតិយបមាទាទិវគ្គវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

១៤០-១៥០. ឯកាទសមទ្វាទសមវគ្គា សុវិញ្ញេយ្យា ឯវ។

១៣. ឯកបុគ្គលវគ្គវណ្ណនា

១៧០. ឯកបុគ្គលស្សាតិ ឯកបុគ្គលវគ្គស្ស។ តេនាហ – “**បឋមេ**”តិ។ **ឯកោ**តិ គណនបរិច្ឆេទោ, តតោ ឯវ **ទុតិយាទិបដិក្ខេបត្ថោ**។ បធានាសហាយត្ថោបិ ឯកសទ្ទោ ហោតីតិ តន្និវត្តនត្ថំ “**គណនបរិច្ឆេទោ**”តិ អាហ។ សម្មុតិយា ទេសនា **សម្មុតិទេសនា**។ បរមត្ថស្ស ទេសនា **បរមត្ថទេសនា។ តត្ថា**តិ សម្មុតិបរមត្ថទេសនាសុ, ន សម្មុតិបរមត្ថេសុ។ តេនាហ – “**ឯវរូបា សម្មុតិទេសនា, ឯវរូបា បរមត្ថទេសនា**”តិ។ តត្រិទំ សម្មុតិបរមត្ថានំ លក្ខណំ – យស្មឹ ភិន្នេ, ពុទ្ធិយា វា អវយវវិនិព្ភោគេ កតេ ន តំសមញ្ញា, សា ឃដបដាទិប្បភេទា សម្មុតិ, តព្ពិបរិយាយេន បរមត្ថា។ ន ហិ កក្ខឡផុសនាទិសភាវេ សោ នយោ លព្ភតិ។ តត្ថ រូបាទិធម្មសមូហំ សន្តានវសេន បវត្តមានំ ឧបាទាយ បុគ្គលវោហារោតិ **បុគ្គលោតិ សម្មុតិទេសនា**។ សេសបទេសុបិ ឯសេវ នយោ។ ឧប្បាទវយវន្តោ សភាវធម្មា ន និច្ចាតិ អនិច្ចាតិ អាហ – “**អនិច្ចន្តិ បរមត្ថទេសនា**”តិ។ ឯស នយោ សេសបទេសុបិ។ ននុ ខន្ធទេសនាបិ សម្មុតិទេសនាវ។ រាសដ្ឋោ វា ហិ ខន្ធដ្ឋោ កោដ្ឋាសដ្ឋោ វាតិ? សច្ចមេតំ, អយំ បន ខន្ធសមញ្ញា ផស្សាទីសុ បវត្តតជ្ជាបញ្ញត្តិ វិយ បរមត្ថសន្និស្សយា តស្ស អាសន្នតរា, បុគ្គលសមញ្ញាទយោ វិយ ន ទូរេតិ បរមត្ថសង្គហា វុត្តា។ ខន្ធសីសេន វា តទុបាទានសភាវធម្មា ឯវ គហិតា។ ននុ ច សភាវធម្មា សព្ពេបិ សម្មុតិមុខេនេវ ទេសនំ អារោហន្តិ, ន សមុខេនាតិ សព្ពាបិ ទេសនា សម្មុតិទេសនាវ សិយាតិ? នយិទមេវំ, ទេសេតព្ពធម្មវិភាគេន ទេសនាវិភាគស្ស អធិប្បេតត្តា។ ន ហិ សទ្ទោ កេនចិ បវត្តិនិមិត្តេន វិនា អត្ថំ បកាសេតីតិ។

សម្មុតិវសេន ទេសនំ សុត្វាតិ “ឥធេកច្ចោ បុគ្គលោ អត្តន្តបោ ហោតិ អត្តបរិតាបានុយោគមនុយុត្តោ”តិអាទិនា (បុ. ប. ១៧៤) សម្មុតិមុខេន បវត្តិតទេសនំ សុតមយញាណុប្បាទវសេន សុត្វា។ **អត្ថំ បដិវិជ្ឈិត្វា**តិ តទនុសារេន ចតុសច្ចសង្ខាតំ អត្ថំ សហ វិបស្សនាយ មគ្គបញ្ញាយ បដិវិជ្ឈិត្វា។ **មោហំ បហាយា**តិ តទេកដ្ឋកិលេសេហិ សទ្ធឹ អនវសេសំ មោហំ បជហិត្វា។ **វិសេស**ន្តិ អគ្គផលនិព្ពានសង្ខាតំ វិសេសំ។ **តេស**ន្តិ តាទិសានំ វេនេយ្យានំ។ **បរមត្ថវសេនា**តិ “បញ្ចិមានិ, ភិក្ខវេ, ឥន្ទ្រិយានី”តិអាទិនា (សំ. និ. ៥.៤៧១-៤៧៦ អាទយោ) បរមត្ថធម្មវសេន។ សេសំ អនន្តរនយេ វុត្តសទិសមេវ។

តត្រាតិ តស្សំ សម្មុតិវសេន បរមត្ថវសេន ច ទេសនាយំ។ **ទេសភាសាកុសលោ**តិ នានាទេសភាសាសុ កុសលោ។ **តិណ្ណំ វេទាន**ន្តិ និទស្សនមត្តំ, តិណ្ណំ វេទានំ សិប្បុគ្គហណដ្ឋានានម្បីតិ អធិប្បាយោ។ តេនេវ សិប្បុគ្គហណំ បរតោ វក្ខតិ។ សិប្បានិ វា វិជ្ជាដ្ឋានភាវេន វេទន្តោគធានិ កត្វា “តិណ្ណំ វេទាន”ន្តិ វុត្តំ។ **កថេតព្ពភាវេន ឋិតានិ**, ន កត្ថចិ សន្និចិតភាវេនាតិ វេទានម្បិ កថេតព្ពភាវេនេវ ឋានំ ទីបេន្តោ “គុហា គីណិ និហិតា ន គយ្ហន្តី”តិអាទិមិច្ឆាវាទំ បដិក្ខិបតិ។ នានាវិធា ទេសភាសា ឯតេសន្តិ **នានាទេសភាសា**។

បរមោ ឧត្តមោ អត្ថោ **បរមត្ថោ**, ធម្មានំ យថាភូតសភាវោ។ លោកសង្កេតមត្តសិទ្ធា **សម្មុតិ**។ យទិ ឯវំ កថំ សម្មុតិកថាយ សច្ចតាតិ អាហ – “**លោកសម្មុតិការណា**”តិ, លោកសមញ្ញំ និស្សាយ បវត្តនតោតិ អត្ថោ។ លោកសមញ្ញា ហិ អភិនិវេសេន វិញ្ញេយ្យា, នាញ្ញាបនា ឯកច្ចស្ស សុតស្ស សាវនា វិយ ន មុសា អនតិធាវិតព្ពតោ តស្សា។ តេនាហ ភគវា – “ជនបទនិរុត្តឹ នាភិនិវេសេយ្យ, សមញ្ញំ នាតិធាវយេ”តិ។ **ធម្មាន**ន្តិ សភាវធម្មានំ។ **ភូតការណា**តិ យថាភូតការណា យថាភូតំ និស្សាយ បវត្តនតោ។ **សម្មុតឹ វោហរន្តស្សា**តិ “បុគ្គលោ, សត្តោ”តិអាទិនា លោកសមញ្ញំ កថេន្តស្ស។

ហិរោត្តប្បទីបនត្ថន្តិ លោកបាលនកិច្ចេ ហិរោត្តប្បធម្មេ កិច្ចតោ បកាសេតុំ។ តេសញ្ហិ កិច្ចំ សត្តសន្តានេ ឯវ បាកដំ ហោតីតិ បុគ្គលាធិដ្ឋានាយ កថាយ តំ វត្តព្ពំ។ ឯស នយោ សេសេសុបិ។ យស្មិញ្ហិ ចិត្តុប្បាទេ កម្មំ ឧប្បន្នំ, តំសន្តានេ ឯវ តស្ស ផលស្ស ឧប្បត្តិ **កម្មស្សកតា**។ ឯវញ្ហិ កតវិញ្ញាណនាសោ អកតាគមោ ច នត្ថីតិ សា បុគ្គលាធិដ្ឋានាយ ឯវ ទេសនាយ ទីបេតព្ពា។ តេហិ សត្តេហិ កាតព្ពបុញ្ញកិរិយា **បច្ចត្តបុរិសការោ**។ សោបិ សន្តានវសេន និដ្ឋបេតព្ពតោ បុគ្គលាធិដ្ឋានាយ ឯវ កថាយ ទីបេតព្ពោ។ **អានន្តរិយទីបនត្ថ**ន្តិ ចុតិអនន្តរំ ផលំ អនន្តរំ នាម, តស្មឹ អនន្តរេ និយុត្តានិ តំនិព្ពត្តនេន អនន្តរករណសីលានិ, អនន្តរករណបយោជនានិ វាតិ **អានន្តរិយានិ**, មាតុឃាតាទីនិ, តេសំ ទីបនត្ថំ។ តានិបិ ហិ សន្តានវសេន និដ្ឋបេតព្ពតោ “មាតរំ ជីវិតា វោរោបេតី”តិអាទិនា (បដ្ឋា. ១.១.៤២៣) បុគ្គលាធិដ្ឋានាយ ឯវ កថាយ ទីបេតព្ពានិ, តថា “សោ មេត្តាសហគតេន ចេតសា ឯកំ ទិសំ ផរិត្វា វិហរតី”តិអាទិនា (ទី. និ. ១.៥៥៦; ៣.៣០៨; ម. និ. ១.៧៧; ២.៣០៩; ៣.២៣០; វិភ. ៦៤២-៦៤៣) “សោ អនេកវិហិតំ បុព្ពេនិវាសំ អនុស្សរតិ ឯកម្បិ ជាតិ”ន្តិអាទិនា (ទី. និ. ១.២៤៤-២៤៥; ម. និ. ១.១៤៨, ៣៨៤, ៤៣១; បារា. ១២), “អត្ថិ ទក្ខិណា ទាយកតោ វិសុជ្ឈតិ, នោ បដិគ្គាហកតោ”តិអាទិនា (ម. និ. ៣.៣៨១) ច បវត្តា **ព្រហ្មវិហារបុព្ពេនិវាសទក្ខិណាវិសុទ្ធិកថា**

បុគ្គលាធិដ្ឋានា ឯវ កត្វា ទីបេតព្ពា សត្តសន្តានវិសយត្តា។ “អដ្ឋ បុរិសបុគ្គលា (សំ. និ. ១.២៤៩) ន សមយវិមុត្តោ បុគ្គលោ”តិអាទិនា (បុ. ប. ២) ច បរមត្ថកថំ កថេន្តោបិ លោកសម្មុតិយា អប្បហានត្ថំ បុគ្គលកថំ កថេតិ។ ឯតេន វុត្តាវសេសាយ កថាយ បុគ្គលាធិដ្ឋានភាវេ បយោជនំ សាមញ្ញវសេន សង្គហិតន្តិ ទដ្ឋព្ពំ។ កាមញ្ចេតំ សព្ពំ អបរិញ្ញាតវត្ថុកានំ វសេន វុត្តំ, បរិញ្ញាតវត្ថុកានម្បិ បន ឯវំ ទេសនា សុខាវហា ហោតិ។

ឯកបុគ្គលោតិ វិសិដ្ឋសមាចារាបស្សយវិរហិតោ ឯកបុគ្គលោ។ ពុទ្ធានញ្ហិ សីលាទិគុណេន សទេវកេ លោកេ វិសិដ្ឋោ នាម កោចិ នត្ថិ, តថា សទិសោបិ សមានកាលេ។ តេនាហ – “ន ឥមស្មឹ លោកេ បរស្មឹ វា បន ពុទ្ធេន សេដ្ឋោ សទិសោ ច វិជ្ជតី”តិ (វិ. វ. ១០៤៧; កថា. ៧៩៩), តស្មា សទិសោបិ កោចិ នត្ថិ។ ហីនោបិ អបស្សយភូតោ នត្ថេវ។ តេន វុត្តំ – “វិសិដ្ឋសមាចារាបស្សយវិរហិតោ ឯកបុគ្គលោ”តិ។ យេ ច សីលាទិគុណេហិ នត្ថិ ឯតេសំ សមាតិ អសមា, បុរិមកា សម្មាសម្ពុទ្ធា។ តេហិ សមោ មជ្ឈេ ភិន្នសុវណ្ណនេក្ខំ វិយ និព្ពិសិដ្ឋោតិ អសមសមដ្ឋេនបិ ឯកបុគ្គលោ អញ្ញស្ស តាទិសស្ស អភាវា។ តេន វុត្តំ – “**អសទិសដ្ឋេនា**”តិអាទិ។

សត្តលោកោ អធិប្បេតោ សត្តនិកាយេ ឧប្បជ្ជនតោ។ **មនុស្សលោកេ ឯវ ឧប្បជ្ជតិ** ទេវព្រហ្មលោកានំ ពុទ្ធានំ ឧប្បត្តិយា អនោកាសភាវតោ។ កាមទេវលោកេ តាវ នុប្បជ្ជតិ ព្រហ្មចរិយវាសស្ស អដ្ឋានភាវតោ តថា អនច្ឆរិយភាវតោ។ អច្ឆរិយធម្មា ហិ ពុទ្ធា ភគវន្តោ។ តេសំ សា អច្ឆរិយធម្មតា ទេវត្តភាវេ ឋិតានំ លោកេ ន បាកដា ហោតិ យថា មនុស្សភូតានំ។ ទេវភូតេ ហិ សម្មាសម្ពុទ្ធេ ទិស្សមានំ ពុទ្ធានុភាវំ ទេវានុភាវតោវ លោកេ ទហតិ, ន ពុទ្ធានុភាវតោ។ តថា សតិ “អយំ សម្មាសម្ពុទ្ធោ”តិ នាធិមុច្ចតិ ន សម្បសីទតិ, ឥស្សរកុត្តគ្គាហំ ន វិស្សជ្ជេតិ, ទេវត្តភាវស្ស ច ចិរកាលាវដ្ឋានតោ ឯកច្ចសស្សតវាទតោ ន បរិមុច្ចតិ។ **ព្រហ្មលោកេ នុប្បជ្ជតី**តិ ឯត្ថាបិ ឯសេវ នយោ។ សត្តានំ តាទិសគ្គាហវិនិមោចនត្ថញ្ហិ ពុទ្ធា ភគវន្តោ មនុស្សសុគតិយំយេវ ឧប្បជ្ជន្តិ, ន ទេវសុគតិយំ។ យស្មា ឥមំ ចក្កវាឡំ មជ្ឈេ កត្វា ឥមិនា សទ្ធឹ ចក្កវាឡានំ ទសសហស្សស្សេវ ជាតិក្ខេត្តភាវោ ទីបិតោ ឥតោ អញ្ញស្ស ពុទ្ធានំ ឧប្បត្តិដ្ឋានស្ស តេបិដកេ ពុទ្ធវចនេ អាគតដ្ឋានស្ស អភាវតោ។ តស្មា វុត្តំ – “**ឥមស្មឹយេវ ចក្កវាឡេ ឧប្បជ្ជតី**”តិ។

ឥធ ឧប្បជ្ជន្តោបិ កស្មា ជម្ពុទីបេ ឯវ ឧប្បជ្ជតិ, ន សេសទីបេសូតិ? កេចិ តាវ អាហុ – “យស្មា បថវិយា នាភិភូតា ពុទ្ធភាវសហា អចលដ្ឋានភូតា ពោធិមណ្ឌភូមិ ជម្ពុទីបេ ឯវ , តស្មា ជម្ពុទីបេ ឯវ ឧប្បជ្ជតី”តិ។ ឯតេនេវ “តត្ថ មជ្ឈិមទេសេ ឯវ ឧប្បជ្ជតី”តិ ឯតម្បិ សំវណ្ណិតន្តិ ទដ្ឋព្ពំ តថា ឥតរេសម្បិ អវិជហិតដ្ឋានានំ តត្ថេវ លព្ភនតោ។ យស្មា បុរិមពុទ្ធានំ មហាពោធិសត្តានំ បច្ចេកពុទ្ធានញ្ច និព្ពត្តិយា សាវកពោធិសត្តានំ សាវកពោធិយា អភិនីហារោ សាវកបារមិយា សម្ភរណបរិបាចនញ្ច ពុទ្ធក្ខេត្តភូតេ ឥមស្មឹយេវ ចក្កវាឡេ ជម្ពុទីបេ ឯវ ឥជ្ឈតិ, ន អញ្ញត្ថ។ វេនេយ្យជនវិនយនត្ថោ ច ពុទ្ធុប្បាទោ, តស្មា អគ្គសាវកមហាសាវកាទិវេនេយ្យវិសេសាបេក្ខាយ ឥមស្មឹ ជម្ពុទីបេ ឯវ ពុទ្ធា និព្ពត្តន្តិ, ន សេសទីបេសុ។ អយញ្ច នយោ សព្ពពុទ្ធានំ អាចិណ្ណសមាចិណ្ណោតិ តេសំ ឧត្តមបុរិសានំ តត្ថេវ ឧប្បត្តិ សម្បត្តិចក្កានំ វិយ អញ្ញមញ្ញូបនិស្សយតាយ ទដ្ឋព្ពា។ តេន វុត្តំ – **អដ្ឋកថាយំ** “តីសុ ទីបេសុ ពុទ្ធា ន និព្ពត្តន្តិ, ជម្ពុទីបេ ឯវ និព្ពត្តន្តីតិ ទីបំ បស្សី”តិ (ទី. និ. អដ្ឋ. ២.១៧; ពុ. វំ. អដ្ឋ. ២៧ អវិទូរេនិទានកថា)។

ឧភយម្បិទំ វិប្បកតវចនមេវ ឧប្បាទកិរិយាយ វត្តមានកាលិកត្តា។ **ឧប្បជ្ជមានោ**តិ វា ឧប្បជ្ជិតុំ សមត្ថោ។ សត្តិអត្ថោ ចាយំ **មាន**-សទ្ទោ។ យាវតា ហិ សាមត្ថិយេន មហាពោធិសត្តានំ ចរិមភវេ ឧប្បត្តិ ឥច្ឆិតព្ពា, តត្តកេន ពោធិសម្ភារសម្ភូតេន បរិបុណ្ណេន សមន្នាគតោតិ អត្ថោ។ **ភេទោ**តិ វិសេសោ។ តមេវ ហិ តិវិធំ វិសេសំ ទស្សេតុំ – “**ឯស ហី**”តិអាទិ វុត្តំ។ អដ្ឋង្គសមន្នាគតស្ស មហាភិនីហារស្ស សិទ្ធកាលតោ បដ្ឋាយ មហាពោធិសត្តោ ពុទ្ធភាវាយ និយតភាវប្បត្តតាយ ពោធិសម្ភារបដិបទំ បដិបជ្ជមានោ យថាវុត្តសាមត្ថិយយោគេន ឧប្បជ្ជមានោ នាមាតិ អត្ថោ ឧប្បាទស្ស ឯកន្តិកត្តា។ **បរិយេសន្តោ**តិ វិចិនន្តោ។ **បរិបក្កគតេ ញាណេ**តិ ឥមិនា តតោ បុព្ពេ ញាណស្ស អបរិបក្កតាយ ឯវ លទ្ធាវសរាយ កម្មបិលោតិយា វសេន ពោធិសត្តោ តថា មហាបធានំ បទហីតិ ទស្សេតិ។ **អរហត្តផលក្ខណេ ឧប្បន្នោ នាម** “ឧប្បន្នោ ហោតី”តិ វត្តព្ពត្តា។ **អាគតោវ នាម** ហេតុសម្បទាយ សម្មទេវ និប្ផន្នត្តា។

ហិតត្ថាយាតិ លោកិយលោកុត្តរស្ស ហិតស្ស សិទ្ធិយា។ **សុខត្ថាយា**តិ ឯត្ថាបិ ឯសេវ នយោ។ **តស្សា**តិ តស្ស សត្តលោកស្ស។ សោ បនាយំ សត្តលោកោ យេន អនុក្កមេន ធម្មាភិសមយំ បាបុណិ, តំ តេនេវ អនុក្កមេន ទស្សេន្តោ “**មហាពោធិមណ្ឌេ**”តិអាទិមាហ។ **យាវជ្ជទិវសា**តិ ឯត្ថ **អជ្ជ**-សទ្ទេន សាសនស្ស អវដ្ឋានកាលំ វទតិ។ **ទេវមនុស្សាន**ន្តិ ឧក្កដ្ឋនិទ្ទេសោតិ ទស្សេតុំ – “**ន កេវល**”ន្តិអាទិ វុត្តំ។ **ឯតេសម្បី**តិ នាគសុបណ្ណាទីនម្បិ។

អយំ បុច្ឆាតិ ឥមិនា “កតមោ”តិ បទស្ស សាមញ្ញតោ បុច្ឆាភាវោ ទស្សិតោ, ន វិសេសតោតិ តស្ស បុច្ឆាវិសេសភាវញាបនត្ថំ **មហានិទ្ទេសេ** (មហានិ. ១៥០) អាគតា សព្ពាបិ បុច្ឆា អត្ថុទ្ធារនយេន ទស្សេតិ **“បុច្ឆា ច នាមេសា”**តិអាទិនា។ អទិដ្ឋំ ជោតីយតិ ឯតាយាតិ **អទិដ្ឋជោតនា**។ ទិដ្ឋំ សំសន្ទីយតិ ឯតាយាតិ **ទិដ្ឋសំសន្ទនា**។ សំសន្ទនញ្ច សាកច្ឆាវសេន វិនិច្ឆយករណំ។ វិមតី ឆិន្ទតិ ឯតាយាតិ **វិមតិច្ឆេទនា**។ អនុមតិយា បុច្ឆា **អនុមតិបុច្ឆា**។ “តំ កឹ មញ្ញថ, ភិក្ខវេ”តិអាទិ បុច្ឆាយ “កា តុម្ហាកំ អនុមតី”តិ អនុមតិ បុច្ឆិតា ហោតិ។ **កថេតុកម្យតាបុច្ឆា**តិ កថេតុកម្យតាយ បុច្ឆា។ **លក្ខណ**ន្តិ ញាតុំ ឥច្ឆិតោ យោ កោចិ សភាវោ។ **អញ្ញាត**ន្តិ យេន កេនចិ ញាណេន អញ្ញាតភាវមាហ។ **អទិដ្ឋ**ន្តិ ទស្សនភូតេន ញាណេន បច្ចក្ខំ វិយ អទិដ្ឋតំ។ **អតុលិត**ន្តិ “ឯត្តកំ ឯត”ន្តិ តុលាភូតេន អតុលិតតំ។ **អតីរិត**ន្តិ តីរណភូតេន អកតញាណកិរិយាសមាបនតំ។ **អវិភូត**ន្តិ ញាណស្ស អបាកដភាវំ។ **អវិភាវិត**ន្តិ ញាណេន អបាកដកតភាវំ។

យេហិ គុណវិសេសេហិ និមិត្តភូតេហិ ភគវតិ “តថាគតោ”តិ អយំ សមញ្ញា បវត្តា, តំទស្សនត្ថំ **“អដ្ឋហិ ការណេហិ ភគវា តថាគតោ”**តិអាទិ វុត្តំ។ គុណវិសេសនេមិត្តិកានេវ ហិ ភគវតោ សព្ពានិ នាមានិ។ យថាហ –

> “អសង្ខ្យេយ្យានិ នាមានិ, សគុណេន មហេសិនោ;
> គុណេន នាមមុទ្ធេយ្យំ, អបិ នាមសហស្សតោ”តិ។ (ធ. ស. អដ្ឋ. ១៣១៣; ឧទា. អដ្ឋ. ៥៣; បដិ. ម. អដ្ឋ. ១.១.៧៦);

តថា អាគតោតិ ឯត្ថ អាការនិយមនវសេន ឱបម្មសម្បដិបាទនត្ថោ **តថា**-សទ្ទោ។ សាមញ្ញជោតនាបិ ហិ វិសេសេ អវតិដ្ឋតីតិ។ បដិបទាគមនត្ថោ **អាគត**-សទ្ទោ, ន ញាណគមនត្ថោ “តថលក្ខណំ អាគតោ”តិអាទីសុ (ទី. និ. អដ្ឋ. ១.៧; ម. និ. អដ្ឋ. ១.១២; សំ. និ. អដ្ឋ. ២.៣.៧៨; អ. និ. អដ្ឋ. ១.១.១៧០; ឧទា. អដ្ឋ. ១៨) វិយ, នាបិ កាយគមនត្ថោ “អាគតោ ខោ មហាសមណោ, មគធានំ គិរិព្ពជ”ន្តិអាទីសុ (មហាវ. ៦៣) វិយ។ តត្ថ យទាការនិយមនវសេន ឱបម្មសម្បដិបាទនត្ថោ តថា-សទ្ទោ, តំករុណាបធានត្តា មហាករុណាមុខេន បុរិមពុទ្ធានំ អាគមនប្បដិបទំ ឧទាហរណវសេន សាមញ្ញតោ ទស្សេន្តោ យំ-តំ-សទ្ទានំ ឯកន្តសម្ពន្ធភាវតោ **“យថា សព្ពលោក…បេ…. អាគតា”**តិ សាធារណតោ វត្វា បុន តំ បដិបទំ **មហាបធានសុត្តា**ទីសុ (ទី. និ. ២.១ អាទយោ) សម្ពហុលនិទ្ទេសេន សុបាកដានំ អាសន្នានញ្ច វិបស្សិអាទីនំ ឆន្នំ សម្មាសម្ពុទ្ធានំ វសេន និទស្សេន្តោ **“យថា វិបស្សី ភគវា”**តិអាទិមាហ។ តត្ថ **យេន អភិនីហារេនា**តិ មនុស្សត្តលិង្គសម្បត្តិហេតុសត្ថុទស្សនបព្ពជ្ជាអភិញ្ញាទិគុណសម្បត្តិអធិការច្ឆន្ទានំ វសេន អដ្ឋង្គសមន្នាគតេន មហាបណិធានេន។ សព្ពេសញ្ហិ ពុទ្ធានំ កាយប្បណិធានំ ឥមិនាវ អភិនីហារេន សមិជ្ឈតីតិ។ ឯវំ មហាភិនីហារវិសេសេន “តថាគតោ”តិ បទស្ស អត្ថំ ទស្សេត្វា ឥទានិ បារមិបូរណវសេន ទស្សេតុំ – **“យថា វិបស្សី ភគវា…បេ…. កស្សបោ ភគវា ទានបារមី បូរេត្វា”**តិអាទិមាហ។

ឯត្ថ ច សុត្តន្តិកានំ មហាពោធិប្បដិបទាយ កោសល្លជននត្ថំ កា បនេតា បារមិយោ, កេនដ្ឋេន បារមិយោ, កតិវិធា ចេតា, កោ តាសំ កមោ, កានិ លក្ខណរសបច្ចុបដ្ឋានបទដ្ឋានានិ, កោ បច្ចយោ, កោ សំកិលេសោ, កឹ វោទានំ, កោ បដិបក្ខោ, កា បដិបត្តិ, កោ វិភាគោ, កោ សង្គហោ, កោ សម្បាទនូបាយោ, កិត្តកេន កាលេន សម្បាទនំ, កោ អានិសំសោ, កិញ្ចេតាសំ ផលន្តិ បារមីសុ អយំ វិត្ថារកថា វេទិតព្ពា។ សា បនេសា ឥច្ចន្តេន **ទីឃាគមដីកាយំ** (ទី. និ. ដី. ១.៧) វុត្តនយេនេវ វេទិតព្ពា, ន ឥធ ទស្សិតា។ យថាវុត្តាយ បដិបទាយ យថាវុត្តវិភាគានំ បារមីនំ បូរិតភាវំ សន្ធាយាហ – **“សមតឹស បារមិយោ បូរេត្វា”**តិ។

សតិបិ មហាបរិច្ចាគានំ ទានបារមិភាវេ បរិច្ចាគវិសេសភាវទស្សនត្ថញ្ចេវ សុទុក្ករភាវទស្សនត្ថញ្ច មហាបរិច្ចាគេហិ វិសុំ គហណំ។ តតោយេវ ច អង្គបរិច្ចាគតោ វិសុំ នយនបរិច្ចាគគ្គហណំ, បរិច្ចាគភាវសាមញ្ញេបិ ធនរជ្ជបរិច្ចាគតោ បុត្តទារបរិច្ចាគគ្គហណញ្ច កតំ។ គតបច្ចាគតិកវត្តសង្ខាតាយ បុព្ពភាគប្បដិបទាយ សទ្ធឹ អភិញ្ញាសមាបត្តិនិប្ផាទនំ **បុព្ពយោគោ**។ ទានាទីសុយេវ សាតិសយប្បដិបត្តិនិប្ផាទនំ **បុព្ពចរិយា**, យា វា ចរិយាបិដកសង្គហិតា។ “អភិនីហារោ បុព្ពយោគោ, ទានាទិប្បដិបត្តិ វា កាយវិវេកវសេន ឯកចរិយា វា បុព្ពចរិយា”តិ កេចិ។ ទានាទីនញ្ចេវ អប្បិច្ឆតាទីនញ្ច សំសារនិព្ពានេសុ អាទីនវានិសំសានញ្ច វិភាវនវសេន សត្តានំ ពោធិត្តយេ បតិដ្ឋាបនបរិបាចនវសេន ច បវត្តា កថា **ធម្មក្ខានំ**។ ញាតីនំ អត្ថចរិយា **ញាតត្ថចរិយា**។ សាបិ ករុណាយនវសេនេវ។ **អាទិ**-សទ្ទេន លោកត្ថចរិយាទយោ សង្គណ្ហាតិ។ កម្មស្សកតញាណវសេន អនវជ្ជកម្មាយតនសិប្បាយតនវិជ្ជដ្ឋានបរិចយវសេន ខន្ធាយតនាទិបរិចយវសេន លក្ខណត្តយតីរណវសេន ច ញាណចារោ **ពុទ្ធិចរិយា**។ សា បន អត្ថតោ បញ្ញាបារមីយេវ, ញាណសម្ភារទស្សនត្ថំ វិសុំ គហណំ។ **កោដី**តិ បរិយន្តោ, ឧក្កំសោតិ អត្ថោ។ ចត្តារោ សតិបដ្ឋានេ ភាវេត្វាតិ សម្ពន្ធោ។ តត្ថ **ភាវេត្វា**តិ ឧប្បាទេត្វា។ **ព្រូហេត្វា**តិ វឌ្ឍេត្វា។ សតិបដ្ឋានាទិគ្គហណេន អាគមនប្បដិបទំ មត្ថកំ បាបេត្វា ទស្សេតិ។

វិបស្សនាសហគតា ឯវ វា សតិបដ្ឋានាទយោ ទដ្ឋព្ពា។ ឯត្ថ ច “យេន អភិនីហារេនា”តិអាទិនា អាគមនប្បដិបទាយ អាទី ទស្សេតិ, “ទានបារមិ”ន្តិអាទិនា មជ្ឈំ, “ចត្តារោ សតិបដ្ឋានេ”តិអាទិនា បរិយោសានន្តិ វេទិតព្ពំ។

សម្បតិជាតោតិ មុហុត្តជាតោ និក្ខន្តមត្តោ។ និក្ខន្តមត្តញ្ហិ មហាសត្តំ បឋមំ ព្រហ្មានោ សុវណ្ណជាលេន បដិគ្គណ្ហឹសុ, តេសំ ហត្ថតោ ចត្តារោ មហារាជានោ អជិនប្បវេណិយា, តេសំ ហត្ថតោ មនុស្សា ទុកូលចុម្ពដកេន បដិគ្គណ្ហឹសុ, មនុស្សានំ ហត្ថតោ មុច្ចិត្វា បថវិយំ បតិដ្ឋិតោ។ **យថាហា**តិអាទិនា មហាបទានទេសនាយ វុត្តវចនំ និទស្សេតិ។ **សេតម្ហិ ឆត្តេ**តិ ទិព្ពសេតច្ឆត្តេ។ **អនុធារិយមានេ**តិ ធារិយមានេ។ ឯត្ថ ច ឆត្តគ្គហណេនេវ ខគ្គាទីនិ បញ្ច កកុធភណ្ឌានិ វុត្តានេវាតិ ទដ្ឋព្ពំ។ ខគ្គតាលវណ្ដមោរហត្ថកវាលពីជនិ ឧណ្ហីសបដ្ដាបិ ហិ ឆត្តេន សហ តទា ឧបដ្ឋិតា អហេសុំ។ ឆត្តាទីនិយេវ ច តទា បញ្ញាយឹសុ, ន ឆត្តាទិគ្គាហកា។ **សព្ពា ច ទិសា**តិ ទស ទិសា, នយិទំ សព្ពទិសាវិលោកនំ សត្តបទវីតិហារុត្តរកាលំ។ មហាសត្តោ ហិ មនុស្សានំ ហត្ថតោ មុច្ចិត្វា បុរត្ថិមំ ទិសំ ឱលោកេសិ, តត្ថ ទេវមនុស្សា គន្ធមាលាទីហិ បូជយមានា, “មហាបុរិស, ឥធ តុម្ហេហិ សទិសោបិ នត្ថិ, កុតោ ឧត្តរិតរោ”តិ អាហំសុ។ ឯវំ ចតស្សោ ទិសា ចតស្សោ អនុទិសា ហេដ្ឋា ឧបរីតិ សព្ពា ទិសា អនុវិលោកេត្វា សព្ពត្ថ អត្តនា សទិសំ អទិស្វា “អយំ ឧត្តរា ទិសា”តិ សត្តបទវីតិហារេន អគមាសិ។ **អាសភិ**ន្តិ ឧត្តមំ។ **អគ្គោ**តិ សព្ពបឋមោ។ **ជេដ្ឋោ**តិ **សេដ្ឋោ**តិ ច តស្សេវ វេវចនំ។ **អយមន្តិមា ជាតិ, នត្ថិ ទានិ បុនព្ភវោ**តិ ឥមស្មិំ អត្តភាវេ បត្តព្ពំ អរហត្តំ ព្យាកាសិ។ **“អនេកេសំ វិសេសាធិគមានំ បុព្ពនិមិត្តភាវេនា”**តិ សំខិត្តេន វុត្តមត្ថំ **“យញ្ហិ”**តិអាទិនា វិត្ថារតោ ទស្សេតិ។ តត្ថ **ឯត្ថា**តិ –

> “អនេកសាខញ្ច សហស្សមណ្ឌលំ,
> ឆត្តំ មរូ ធារយុមន្តលិក្ខេ;
> សុវណ្ណទណ្ឌា វីតិបតន្តិ ចាមរា,
> ន ទិស្សរេ ចាមរឆត្តគាហកា”តិ។ (សុ. និ. ៦៩៣) –

ឥមិស្សា គាថាយ។ សព្ពញ្ញុតញ្ញាណមេវ សព្ពត្ថ អប្បដិហតចារតាយ អនាវរណញាណន្តិ អាហ – **“សព្ពញ្ញុតានាវរណញាណបដិលាភស្សា”**តិ។ **តថា អយំ ភគវាបិ គតោ…បេ… បុព្ពនិមិត្តភាវេនា**តិ ឯតេន អភិជាតិយំ ធម្មតាវសេន ឧប្បជ្ជនកវិសេសា សព្ពពោធិសត្តានំ សាធារណាតិ ទស្សេតិ។ បារមិតានិស្សន្ទា ហិ តេតិ។

វិក្កមីតិ អគមាសិ។ **មរូ**តិ ទេវា។ **សមា**តិ វិលោកនសមតាយ សមា សទិសិយោ។ មហាបុរិសោ ហិ យថា ឯកំ ទិសំ វិលោកេសិ, ឯវំ សេសទិសាបិ, ន កត្ថចិ វិលោកនេ វិពន្ធោ តស្ស អហោសីតិ។ **សមា**តិ វា វិលោកេតុំ យុត្តាតិ អត្ថោ។ ន ហិ តទា ពោធិសត្តស្ស វិរូបពីភច្ឆវិសមរូបានិ វិលោកេតុំ អយុត្តានិ ទិសាសុ ឧបដ្ឋហន្តីតិ។

“ឯវំ តថា គតោ”តិ កាយគមនដ្ឋេន គតសទ្ទេន តថាគតសទ្ទំ និទ្ទិសិត្វា ឥទានិ ញាណគមនដ្ឋេន តំ ទស្សេតុំ – **“អថ វា”**តិអាទិមាហ។ តត្ថ **នេក្ខម្មេនា**តិ អលោភប្បធានេន កុសលចិត្តុប្បាទេន។ កុសលា ហិ ធម្មា ឥធ នេក្ខម្មំ, ន បព្ពជ្ជាទយោ។ “បឋមជ្ឈានេនា”តិ ច វទន្តិ។ **បហាយា**តិ បជហិត្វា។ **គតោ** អធិគតោ, បដិបន្នោ ឧត្តរិវិសេសន្តិ អត្ថោ។ **បហាយា**តិ វា បហានហេតុ, បហានលក្ខណំ វា។ ហេតុលក្ខណត្ថោ ហិ អយំ បហាយសទ្ទោ។ កាមច្ឆន្ទាទិប្បហានហេតុកញ្ហិ “គតោ”តិ ឯត្ថ វុត្តំ គមនំ អវពោធោ, បដិបត្តិ ឯវ វា កាមច្ឆន្ទាទិប្បហានេន ច លក្ខីយតិ។ ឯស នយោ **បទាលេត្វា**តិអាទីសុបិ។ **អព្យាបាទេនា**តិ មេត្តាយ។ **អាលោកសញ្ញាយា**តិ វិភូតំ កត្វា មនសិករណេន ឧបដ្ឋិតអាលោកសញ្ជាននេន។ **អវិក្ខេបេនា**តិ សមាធិនា។ **ធម្មវវត្ថានេនា**តិ កុសលាទិធម្មានំ យាថាវនិច្ឆយេន។ “សប្បច្ចយនាមរូបវវត្ថានេនា”តិបិ វទន្តិ។ ឯវំ កាមច្ឆន្ទាទិនីវរណប្បហានេន “អភិជ្ឈំ លោកេ បហាយា”តិអាទិនា (វិភ. ៥០៨) វុត្តាយ បឋមជ្ឈានស្ស បុព្ពភាគប្បដិបទាយ ភគវតោ តថាគតភាវំ ទស្សេត្វា ឥទានិ សហ ឧបាយេន អដ្ឋហិ សមាបត្តីហិ អដ្ឋារសហិ ច មហាវិបស្សនាហិ តំ ទស្សេតុំ – **“ញាណេនា”**តិអាទិមាហ។ នាមរូបបរិគ្គហកង្ខាវិតរណានញ្ហិ វិពន្ធភូតស្ស មោហស្ស ទូរីករណេន ញាតបរិញ្ញាយំ ឋិតស្ស អនិច្ចសញ្ញាទយោ សិជ្ឈន្តិ, តថា ឈានសមាបត្តីសុ អភិរតិនិមិត្តេន បាមោជ្ជេន តត្ថ អនភិរតិយា វិនោទិតាយ ឈានាទីនំ សមធិគមោតិ សមាបត្តិវិបស្សនានំ អរតិវិនោទនអវិជ្ជាបទាលនាទិឧបាយោ, ឧប្បដិបាដិនិទ្ទេសោ បន នីវរណសភាវាយ អវិជ្ជាយ ហេដ្ឋា នីវរណេសុបិ សង្គហទស្សនត្ថន្តិ ទដ្ឋព្ពោ។ សមាបត្តិវិហារប្បវេសវិពន្ធនេន នីវរណានិ កវាដសទិសានីតិ អាហ – **“នីវរណកវាដំ ឧគ្ឃាដេត្វា”**តិ។

“រត្តិំ វិតក្កេត្វា វិចារេត្វា ទិវា កម្មន្តេ បយោជេតី”តិ (ម. និ. ១.២៥១) វុត្តដ្ឋានេ វិតក្កវិចារា ធូមាយនា អធិប្បេតាតិ អាហ – **“វិតក្កវិចារធូម”**ន្តិ។ កិញ្ចាបិ បឋមជ្ឈានូបចារេយេវ ទុក្ខំ, ចតុត្ថជ្ឈានូបចារេយេវ ច

សុខំ បហីយតិ, អតិសយប្បហានំ បន សន្ធាយាហ – “**ចតុត្ថជ្ឈានេន សុខទុក្ខំ បហាយា**”តិ។ **រូបសញ្ញា**តិ សញ្ញាសីសេន រូបាវចរជ្ឈានានិ ចេវ តទារម្មណានិ ច វុត្តានិ។ រូបាវចរជ្ឈានម្បិ ហិ “រូប”ន្តិ វុច្ចតិ ឧត្តរបទលោបេន “រូបី រូបានិ បស្សតី”តិអាទីសុ (ម. និ. ២.២៤៨; ៣.៣១២; ធ. ស. ២៤៨; បដិ. ម. ១.២០៩)។ តស្ស អារម្មណម្បិ កសិណរូបំ “រូប”ន្តិ វុច្ចតិ បុរិមបទលោបេន “ពហិទ្ធា រូបានិ បស្សតិ សុវណ្ណទុព្ពណ្ណានី”តិអាទីសុ (ទី. និ. ២.១៧៣-១៧៤; ម. និ. ២.២៤៩; ធ. ស. ២៤៤-២៤៥)។ តស្មា ឥធ រូបេ រូបជ្ឈានេ តំសហគតសញ្ញា រូបសញ្ញាតិ ឯវំ សញ្ញាសីសេន រូបាវចរជ្ឈានានិ វុត្តានិ។ រូបំ សញ្ញា អស្សាតិ រូបសញ្ញំ, រូបស្ស នាមន្តិ វុត្តំ ហោតិ។ ឯវំ បថវីកសិណាទិភេទស្ស តទារម្មណស្ស ចេតំ អធិវចនន្តិ វេទិតព្ពំ។ **បដិឃសញ្ញា**តិ ចក្ខាទីនំ វត្ថូនំ រូបាទីនំ អារម្មណានញ្ច បដិឃាតេន បដិហននេន វិសយិវិសយសមោធានេ សមុប្បន្នា ទ្វិបញ្ចវិញ្ញាណសហគតា សញ្ញា បដិឃសញ្ញា។ **នានត្តសញ្ញាយោ**តិ នានត្តេ គោចរេ បវត្តា សញ្ញា, នានត្តា វា សញ្ញា នានត្តសញ្ញា, អដ្ឋ កាមាវចរកុសលសញ្ញា, ទ្វាទស អកុសលសញ្ញា, ឯកាទស កាមាវចរកុសលវិបាកសញ្ញា, ទ្វេ អកុសលវិបាកសញ្ញា, ឯកាទស កាមាវចរកិរិយសញ្ញាតិ ឯតាសំ ចតុចត្តាលីសសញ្ញានមេតំ អធិវចនំ។ ឯតា ហិ យស្មា រូបសញ្ញាទិភេទេ នានត្តេ នានាសភាវេ គោចរេ បវត្តន្តិ, យស្មា ច នានត្តា នានាសភាវា អញ្ញមញ្ញំ អសទិសា, តស្មា “**នានត្តសញ្ញា**”តិ វុច្ចន្តិ។

អនិច្ចស្ស, អនិច្ចន្តិ វា អនុបស្សនា **អនិច្ចានុបស្សនា**, តេភូមកធម្មានំ អនិច្ចតំ គហេត្វា បវត្តាយ អនុបស្សនាយេតំ នាមំ។ **និច្ចសញ្ញ**ន្តិ សង្ខតធម្មេ “និច្ចា សស្សតា”តិ បវត្តំ មិច្ឆាសញ្ញំ។ សញ្ញាសីសេន ទិដ្ឋិចិត្តានម្បិ គហណំ ទដ្ឋព្ពំ។ ឯស នយោ ឥតោ បរេសុបិ។ **និព្ពិទានុបស្សនាយា**តិ សង្ខារេសុ និព្ពិជ្ជនាការេន បវត្តាយ អនុបស្សនាយ។ **នន្ទិ**ន្តិ សប្បីតិកតណ្ហំ។ **វិរាគានុបស្សនាយា**តិ សង្ខារេសុ វិរជ្ជនាការេន បវត្តាយ អនុបស្សនាយ។ **និរោធានុបស្សនាយា**តិ សង្ខារានំ និរោធស្ស អនុបស្សនាយ។ “តេ សង្ខារា និរុជ្ឈន្តិយេវ, អាយតិំ សមុទយវសេន ន ឧប្បជ្ជន្តី”តិ ឯវំ វា អនុបស្សនា និរោធានុបស្សនា។ តេនេវាហ – “និរោធានុបស្សនាយ និរោធេតិ, នោ សមុទេតី”តិ។ មុច្ចិតុកម្យតា ហិ អយំ ពលប្បត្តាតិ។ បដិនិស្សជ្ជនាការេន បវត្តា អនុបស្សនា **បដិនិស្សគ្គានុបស្សនា**។ បដិសង្ខា សន្តិដ្ឋនា ហិ អយំ។ **អាទាន**ន្តិ និច្ចាទិវសេន គហណំ។ សន្តតិសមូហកិច្ចារម្មណានំ វសេន ឯកត្តគ្គហណំ **ឃនសញ្ញា**។ **អាយូហនំ** អភិសង្ខរណំ។ អវត្ថាវិសេសាបត្តិ **វិបរិណាមោ**។ **ធុវសញ្ញ**ន្តិ ថិរភាវគ្គហណំ។ **និមិត្ត**ន្តិ សមូហាទិឃនវសេន សកិច្ចបរិច្ឆេទតាយ ច សង្ខារានំ សវិគ្គហគ្គហណំ។ **បណិធិ**ន្តិ រាគាទិបណិធិំ។ សា បនត្ថតោ តណ្ហាវសេន សង្ខារេសុ នន្ទិតា។ **អភិនិវេស**ន្តិ អត្តានុទិដ្ឋិំ។

អនិច្ចទុក្ខាទិវសេន សព្ពធម្មតីរណំ **អធិបញ្ញាធម្មវិបស្សនា**។ **សារាទានាភិនិវេស**ន្តិ អសារេ សារគ្គហណវិបល្លាសំ។ ឥស្សរកុត្តាទិវសេន លោកោ សមុប្បន្នោតិ អភិនិវេសោ **សម្មោហាភិនិវេសោ** ។ កេចិ បន “អហោសិំ នុ ខោ អហមតីតមទ្ធានន្តិអាទិនា បវត្តសំសយាបត្តិ សម្មោហាភិនិវេសោ”តិ វទន្តិ។ សង្ខារេសុ លេណតាណភាវគ្គហណំ **អាលយាភិនិវេសោ**។ “អាលយរតា អាលយសម្មុទិតា”តិ (ទី. និ. ២.៦៤; ម. និ. ១.២៨១; ២.៣៣៧; សំ. និ. ១.១៧២; មហាវ. ៧) វចនតោ អាលយោ តណ្ហា, សាយេវ ចក្ខាទីសុ រូបាទីសុ ច អភិនិវេសវសេន បវត្តិយា អាលយាភិនិវេសោតិ កេចិ។ “ឯវំវិធា សង្ខារា បដិនិស្សជ្ជីយន្តី”តិ បវត្តំ ញាណំ **បដិសង្ខានុបស្សនា**។ វដ្ដតោ វិគតត្តា វិវដ្ដំ, និព្ពានំ។ តត្ថ អារម្មណករណសង្ខាតេន អនុបស្សនេន បវត្តិយា **វិវដ្ដានុបស្សនា**, គោត្រភូ។ **សំយោគាភិនិវេស**ន្តិ សំយុជ្ជនវសេន សង្ខារេសុ អភិនិវិសនំ។ **ទិដ្ឋេកដ្ឋេ**តិ ទិដ្ឋិយា សហជាតេកដ្ឋេ បហានេកដ្ឋេ ច។ **ឱឡារិកេ**តិ ឧបរិមគ្គវជ្ឈេ កិលេសេ អបេក្ខិត្វា វុត្តំ, អញ្ញថា ទស្សនបហាតព្ពាបិ ទុតិយមគ្គវជ្ឈេហិ ឱឡារិកាតិ។ **អណុសហគតេ**តិ អណុភូតេ។ ឥទំ ហេដ្ឋិមមគ្គវជ្ឈេ អបេក្ខិត្វា វុត្តំ។ **សព្ពកិលេសេ**តិ អវសិដ្ឋសព្ពកិលេសេ។ ន ហិ បឋមាទិមគ្គេហិបិ បហីនា កិលេសា **បុន** បហីយន្តីតិ។

កក្ខឡត្តំ កថិនភាវោ។ **បគ្ឃរណំ** ទ្រវភាវោ។ លោកិយវាយុនា ភស្តាយ វិយ យេន តំតំកលាបស្ស ឧទ្ធុមាយនំ, ថទ្ធភាវោ វា, តំ **វិត្ថម្ភនំ**។ វិជ្ជមានេបិ កលាបន្តរភូតានំ កលាបន្តរភូតេហិ ផុដ្ឋភាវេ តំតំភូតវិវិត្តតា រូបបរិយន្តោ អាកាសោតិ យេសំ យោ បរិច្ឆេទោ, តេហិ សោ អសម្ផុដ្ឋោវ, អញ្ញថា ភូតានំ បរិច្ឆេទភាវោ ន សិយា ព្យាបិតភាវាបត្តិតោ។ យស្មិំ កលាបេ ភូតានំ បរិច្ឆេទោ, តេហិ អសម្ផុដ្ឋភាវោ **អសម្ផុដ្ឋលក្ខណំ**។ តេនាហ – ភគវា **អាកាសធាតុនិទ្ទេសេ** (ធ. ស. ៦៣៧) “អសម្ផុដ្ឋោ ចតូហិ មហាភូតេហី”តិ។

វិរោធិបច្ចយសន្និបាតេ វិសទិសុប្បត្តិ **រុប្បនំ**។ ចេតនាបធានត្តា សង្ខារក្ខន្ធធម្មានំ ចេតនាវសេនេតំ វុត្តំ – “**សង្ខារានំ អភិសង្ខរណលក្ខណ**”ន្តិ។ តថា ហិ សុត្តន្តភាជនីយេ **សង្ខារក្ខន្ធវិភង្គេ** (វិភ. ៩២) “ចក្ខុសម្ផស្សជា ចេតនា”តិអាទិនា ចេតនាវ វិភត្តា។ អភិសង្ខរលក្ខណា ច ចេតនា។ យថាហ – “តត្ថ កតមោ បុញ្ញាភិសង្ខារោ, កុសលា ចេតនា កាមាវចរា”តិអាទិ។ **ផរណំ** សវិប្ផារិកតា។ **អស្សទ្ធិយេ**តិ អស្សទ្ធិយហេតុ។ និមិត្តត្ថេ ភុម្មំ។ ឯស

នយោ **កោសជ្ជេ**តិអាទីសុ។ **រូបសមលក្ខណា**ន្តិ កាយចិត្តបរិឡាហូបសមលក្ខណំ។ លីនុទ្ធច្ចរហិតេ អធិចិត្តេ បវត្តមានេ បគ្គហនិគ្គហសម្បហំសនេសុ អព្យាវដតាយ អជ្ឈុបេក្ខនំ **បដិសង្ខានំ** បក្ខបាតុបច្ឆេទតោ។

មុសាវាទាទីនំ វិសំវាទនាទិកិច្ចតាយ លូខានំ អបរិគ្គាហកានំ បដិបក្ខភាវតោ បរិគ្គាហកសភាវា **សម្មាវាចា**, សិនិទ្ធភាវតោ សម្បយុត្តធម្មេ សម្មាវាចាបច្ចយសុភាសិតានំ សោតារញ្ច បុគ្គលំ បរិគ្គណ្ហាតីតិ សា **បរិគ្គហលក្ខណា**។ កាយិកកិរិយា កិញ្ចិ កត្តព្ពំ សមុដ្ឋាបេតិ, សយញ្ច សមុដ្ឋហនំ ឃដនំ ហោតីតិ សម្មាកម្មន្តសង្ខាតា វិរតិបិ **សមុដ្ឋានលក្ខណា** ទដ្ឋព្ពា, សម្បយុត្តធម្មានំ វា ឧក្ខិបនំ សមុដ្ឋាបនំ កាយិកកិរិយាយ ភារុក្ខិបនំ វិយ។ ជីវមានស្ស សត្តស្ស, សម្បយុត្តធម្មានំ វា ជីវិតិន្ទ្រិយបវត្តិយា, អាជីវស្សេវ វា សុទ្ធិ **វោទានំ**។ “សង្ខារា”តិ ឥធ ចេតនា អធិប្បេតាតិ វុត្តំ – “**សង្ខារានំ ចេតនាលក្ខណ**”ន្តិ។ **នមនំ** អារម្មណាភិមុខភាវោ។ **អាយតនំ** បវត្តនំ។ អាយតនវសេន ហិ អាយសង្ខាតានំ ចិត្តចេតសិកានំ បវត្តិ។ **តណ្ហាយ ហេតុលក្ខណ**ន្តិ វដ្ដស្ស ជនកហេតុភាវោ, មគ្គស្ស បន និព្ពានសម្បាបកត្តន្តិ អយមេតេសំ វិសេសោ។

តថលក្ខណំ អវិបរីតសភាវោ។ **ឯករសោ** អញ្ញមញ្ញនាតិវត្តនំ អនូនាធិកភាវោ។ **យុគនទ្ធា** សមថវិបស្សនាវ។ “សទ្ធាបញ្ញា បគ្គាហាវិក្ខេបា”តិបិ វទន្តិ។ **ខយោ**តិ កិលេសក្ខយោ មគ្គោ។ អនុប្បាទបរិយោសានតាយ **អនុប្បាទោ** ផលំ។ **បស្សទ្ធិ** កិលេសវូបសមោ។ **ឆន្ទស្សា**តិ កត្តុកាមតាឆន្ទស្ស។ **មូលលក្ខណំ** បតិដ្ឋាភាវោ។ **សមុដ្ឋានលក្ខណំ** អារម្មណប្បដិបាទកតាយ សម្បយុត្តធម្មានំ ឧប្បត្តិហេតុតា។ **សមោធានំ** វិសយាទិសន្និបាតេន គហេតព្ពាការោ, យា សង្គតីតិ វុច្ចតិ។ សមំ, សហ ឱទហន្តិ អនេន សម្បយុត្តធម្មាតិ វា **សមោធានំ**, ផស្សោ។ សមោសរន្តិ សន្និបតន្តិ ឯត្ថាតិ **សមោសរណំ**។ វេទនាយ វិនា អប្បវត្តមានា សម្បយុត្តធម្មា វេទនានុភវននិមិត្តំ សមោសដា វិយ ហោន្តីតិ ឯវំ វុត្តំ។ គោបានសីនំ កូដំ វិយ សម្បយុត្តានំ បាមោក្ខភាវោ **បមុខលក្ខណំ**។ តតោ, តេសំ វា សម្បយុត្តធម្មានំ ឧត្តរិ បធានន្តិ **តតុត្តរិ**។ បញ្ញុត្តរា ហិ កុសលា ធម្មា។ **វិមុត្តិយា**តិ ផលស្ស។ តញ្ហិ សីលាទិគុណសារស្ស បរមុក្កំសភាវេន **សារំ**។ អយញ្ច លក្ខណវិភាគោ ឆធាតុបញ្ចឈានង្គាទិវសេន តំតំសុត្តបទានុសារេន បោរាណដ្ឋកថាយំ អាគតនយេន ច កតោតិ ទដ្ឋព្ពំ។ តថា ហិ បុព្ពេ វុត្តោបិ កោចិ ធម្មោ បរិយាយន្តរប្បកាសនត្ថំ បុន ទស្សិតោ, តតោ ឯវ ច “ឆន្ទមូលកា កុសលា ធម្មា មនសិការសមុដ្ឋានា ផស្សសមោធានា វេទនាសមោសរណា”តិ, “បញ្ញុត្តរា កុសលា ធម្មា”តិ, “វិមុត្តិសារមិទំ ព្រហ្មចរិយ”ន្តិ, “និព្ពានោគធញ្ហិ, អាវុសោ, ព្រហ្មចរិយំ និព្ពានបរិយោសាន”ន្តិ (សំ. និ. ៥.៥១២) ច សុត្តបទានំ វសេន “ឆន្ទស្ស មូលលក្ខណ”ន្តិអាទិ វុត្តំ។

តថធម្មា នាម ចត្តារិ អរិយសច្ចានិ អវិបរីតសភាវត្តា។ **តថានិ** តំសភាវត្តា, **អវិតថានិ** អមុសាសភាវត្តា, **អនញ្ញថានិ** អញ្ញាការរហិតត្តា។ **ជាតិបច្ចយសម្ភូតសមុទាគតដ្ឋោ**តិ ជាតិបច្ចយា សម្ភូតំ ហុត្វា សហិតស្ស អត្តនោ បច្ចយានុរូបស្ស ឧទ្ធំ ឧទ្ធំ អាគតភាវោ, អនុបវត្តត្ថោតិ អត្ថោ។ អថ វា សម្ភូតដ្ឋោ ច សមុទាគតដ្ឋោ ច សម្ភូតសមុទាគតដ្ឋោ, ន ជាតិតោ ជរាមរណំ ន ហោតិ, ន ច ជាតឹ វិនា អញ្ញតោ ហោតីតិ **ជាតិបច្ចយសម្ភូតដ្ឋោ**, ឥត្ថញ្ច ជាតិតោ សមុទាគច្ឆតីតិ **ជាតិបច្ចយសមុទាគតដ្ឋោ**។ យា យា ជាតិ យថា យថា បច្ចយោ ហោតិ, តទនុរូបំ បាតុភាវោតិ អត្ថោ។ **អវិជ្ជាយ សង្ខារានំ បច្ចយដ្ឋោ**តិ ឯត្ថាបិ ន អវិជ្ជា សង្ខារានំ បច្ចយោ ន ហោតិ, ន ច អវិជ្ជំ វិនា សង្ខារា ឧប្បជ្ជន្តិ។ យា យា អវិជ្ជា យេសំ យេសំ សង្ខារានំ យថា យថា បច្ចយោ ហោតិ, អយំ អវិជ្ជាយ សង្ខារានំ បច្ចយដ្ឋោ, បច្ចយភាវោតិ អត្ថោ។

ភគវា តំ ជានាតិ បស្សតីតិ សម្ពន្ធោ។ **តេនា**តិ ភគវតា។ តំ វិភជ្ជមានន្តិ យោជេតព្ពំ។ **តន្តិ** រូបាយតនំ។ **ឥដ្ឋានិដ្ឋាទី**តិ **អាទិ**-សទ្ទេន មជ្ឈត្តំ សង្គណ្ហាតិ, តថា អតីតានាគតបច្ចុប្បន្នបរិត្តអជ្ឈត្តពហិទ្ធាតទុភយាទិភេទំ។ **លព្ភមានកបទវសេនា**តិ “រូបាយតនំ ទិដ្ឋំ, សទ្ទាយតនំ សុតំ, គន្ធាយតនំ រសាយតនំ ផោដ្ឋព្ពាយតនំ មុតំ, សព្ពំ រូបំ មនសា វិញ្ញាត”ន្តិ (ធ. ស. ៩៦៦) វចនតោ ទិដ្ឋបទញ្ច វិញ្ញាតបទញ្ច រូបារម្មណេ លព្ភតិ។ **អនេកេហិ នាមេហី**តិ “រូបារម្មណំ ឥដ្ឋំ អនិដ្ឋំ មជ្ឈត្តំ បរិត្តំ អតីតំ អនាគតំ បច្ចុប្បន្នំ អជ្ឈត្តំ ពហិទ្ធា ទិដ្ឋំ វិញ្ញាតំ រូបំ រូបាយតនំ រូបធាតុ វណ្ណនិភា សនិទស្សនំ សប្បដិឃំ នីលំ បីតក”ន្តិ ឯវមាទីហិ អនេកេហិ នាមេហិ។ **តេរសហិ វារេហី**តិ រូបកណ្ឌេ អាគតេ តេរស និទ្ទេសវារេ សន្ធាយាហ។ **ទ្វេបញ្ញាសាយ នយេហី**តិ ឯកេកស្មឹ វារេ ចតុន្នំ ចតុន្នំ វវត្ថាបននយានំ វសេន ទ្វិបញ្ញាសាយ នយេហិ។ **តថមេវា**តិ អវិបរីតទស្សិតាយ អប្បដិវត្តិយទេសនតាយ ច តថមេវ ហោតិ។ **ជានាមិ អព្ភញ្ញាសិ**ន្តិ វត្តមានាតីតកាលេសុ ញាណប្បវត្តិទស្សនេន អនាគតេបិ ញាណប្បវត្តិ វុត្តាយេវាតិ ទដ្ឋព្ពា។ **វិទិត**-សទ្ទោ អនាមដ្ឋកាលវិសេសោ វេទិតព្ពោ “ទិដ្ឋំ សុតំ មុត”ន្តិអាទីសុ (ទី. និ. ៣.១៨៨; ម. និ. ១.៧-៨; សំ. និ. ៣.២០៨; អ. និ. ៤.២៣) វិយ។ **ន ឧបដ្ឋាសី**តិ អត្តត្តនិយវសេន ន ឧបគញ្ឆិ ។ យថា រូបារម្មណាទយោ ធម្មា យំសភាវា យំបការា ច, តថា នេ បស្សតិ ជានាតិ គច្ឆតីតិ **តថាគតោ**តិ ឯវំ បទសម្ភវោ វេទិតព្ពោ។ កេចិ បន “និរុត្តិនយេន **បិសោទរាទិបក្ខេបេន** វា ទស្សីសទ្ទស្ស លោបំ, អាគត-សទ្ទស្ស ចាគមំ កត្វា តថាគតោ”តិ វណ្ណេន្តិ។

យំ រត្តិន្តិ យស្សំ រត្តិយំ។ អច្ចន្តសំយោគេ ចេតំ ឧបយោគវចនំ។ **តិណ្ណំ មារានន្តិ** កិលេសាភិសង្ខារទេវបុត្តសង្ខាតានំ តិណ្ណំ មារានំ។ **អនុបវជ្ជន្តិ** និទ្ទោសតាយ ន ឧបវជ្ជំ។ **អនូនន្តិ** បក្ខិបិតព្ពាភាវេន ន ឩនំ។ **អនធិកន្តិ** អបនេតព្ពាភាវេន ន អធិកំ។ **សព្ពាការបរិបុណ្ណន្តិ** អត្ថព្យញ្ជនាទិសម្បត្តិយា សព្ពាការេន បរិបុណ្ណំ។ **នោ អញ្ញថាតិ** “តថេវា”តិ វុត្តមេវត្ថំ ព្យតិរេកេន សម្បាទេតិ។ តេន យទត្ថំ ភាសិតំ, តទត្ថនិប្ផាទនតោ យថាភាសិតំ ភគវតា, តថេវាតិ អវិបរីតទេសនតំ ទស្សេតិ។ **គទត្ថោតិ** ឯតេន តថំ គទតីតិ **តថាគតោ**តិ ទ-ការស្ស ត-ការំ កត្វា និរុត្តិនយេន វុត្តន្តិ ទស្សេតិ។ តថា គតមស្សាតិ តថាគតោ។ **គតន្តិ** ច កាយស្ស វាចាយ វា បវត្តីតិ អត្ថោ។ **តថាតិ** ច វុត្តេ យំ-តំ-សទ្ទានំ អព្យភិចារិតសម្ពន្ធតាយ យថាតិ អយមត្ថោ ឧបដ្ឋិតោយេវ ហោតិ។ កាយវាចាកិរិយានញ្ច អញ្ញមញ្ញានុលោមេន វចនិច្ឆាយំ កាយស្ស វាចា, វាចាយ ច កាយោ សម្ពន្ធភាវេន ឧបតិដ្ឋតីតិ ឥមមត្ថំ ទស្សេន្តោ អាហ – “**ភគវតោ ហី**”តិអាទិ។ ឥមស្មិំ បន អត្ថេ តថាវាទិតាយ តថាគតោតិ អយម្បិ អត្ថោ សិទ្ធោ ហោតិ។ សោ បន បុព្ពេ បការន្តរេន ទស្សិតោតិ អាហ – “**ឯវំ តថាការិតាយ តថាគតោ**”តិ។

តិរិយំ អបរិមាណាសុ លោកធាតូសូតិ ឯតេន យទេកេ “តិរិយំ វិយ ឧបរិ អធោ ច សន្តិ លោកធាតុយោ”តិ វទន្តិ, តំ បដិសេធេតិ។ ទេសនាវិលាសោយេវ **ទេសនាវិលាសមយោ** យថា “បុញ្ញមយំ ទានមយ”ន្តិអាទីសុ (ទី. និ. ៣.៣០៥; ឥតិវុ. ៦០; នេត្តិ. ៣៣)។ និបាតានំ វាចកសទ្ទសន្និធានេ តទត្ថជោតនភាវេន បវត្តនតោ គត-សទ្ទោយេវ អវគតត្ថំ អតីតត្ថញ្ច វទតីតិ អាហ – “**គតោតិ អវគតោ អតីតោ**”តិ។ អថ វា អភិនីហារតោ បដ្ឋាយ យាវ សម្ពោធិ, ឯត្ថន្តរេ មហាពោធិយានបដិបត្តិយា ហានដ្ឋានសំកិលេសនិវត្តីនំ អភាវតោ យថា បណិធានំ, តថា គតោ អភិនីហារានុរូបំ បដិបន្នោតិ **តថាគតោ**។ អថ វា មហិទ្ធិកតាយ បដិសម្ភិទានំ ឧក្កំសាធិគមេន អនាវរណញាណតាយ ច កត្ថចិបិ បដិឃាតាភាវតោ យថា រុចិ, តថា កាយវាចាចិត្តានំ គតានិ គមនានិ បវត្តិយោ ឯតស្សាតិ **តថាគតោ**។ យស្មា ច លោកេ វិធយុត្តគតបការសទ្ទា សមានត្ថា ទិស្សន្តិ, តស្មា យថាវិធា វិបស្សិអាទយោ ភគវន្តោ, អយម្បិ ភគវា តថាវិធោតិ **តថាគតោ**។ យថា យុត្តា ច តេ ភគវន្តោ, អយម្បិ ភគវា តថា យុត្តោតិ តថាគតោ។ អថ វា យស្មា សច្ចំ តត្វំ តច្ឆំ តថន្តិ ញាណស្សេតំ អធិវចនំ, តស្មា តថេន ញាណេន អាគតោតិ **តថាគតោ**តិ ឯវម្បិ តថាគតសទ្ទស្ស អត្ថោ វេទិតព្ពោ។

“បហាយ កាមាទិមលេ យថា គតា,
សមាធិញាណេហិ វិបស្សិអាទយោ;
មហេសិនោ សក្យមុនី ជុតិន្ធរោ,
តថាគតោ តេន តថាគតោ មតោ។

“តថញ្ច ធាតាយតនាទិលក្ខណំ,
សភាវសាមញ្ញវិភាគភេទតោ;
សយម្ភុញាណេន ជិនោយមាគតោ,
តថាគតោ វុច្ចតិ សក្យបុង្គវោ។

“តថានិ សច្ចានិ សមន្តចក្ខុនា,
តថា ឥទប្បច្ចយតា ច សព្ពសោ;
អនញ្ញនេយ្យេន យតោ វិភាវិតា,
យាថាវតោ តេន ជិនោ តថាគតោ។

“អនេកភេទាសុបិ លោកធាតុសុ,
ជិនស្ស រូបាយតនាទិគោចរេ;
វិចិត្តភេទេ តថមេវ ទស្សនំ,
តថាគតោ តេន សមន្តលោចនោ។

“យតោ ច ធម្មំ តថមេវ ភាសតិ,
ករោតិ វាចាយនុលោមមត្តនោ;
គុណេហិ លោកំ អភិភុយ្យិរិយតិ,
តថាគតោ តេនបិ លោកនាយកោ។

“យថាភិនីហារមតោ យថារុចិ,
បវត្តវាចា តនុចិត្តភាវតោ;
យថាវិធា យេន បុរា មហេសិនោ,
តថាវិធោ តេន ជិនោ តថាគតោ”តិ។ (ទី. និ. ដី. ១.៧) –

សង្គហគាថា មុខមត្តមេវ, កស្មា? អប្បមាទបទំ វិយ សកលកុសលធម្មសម្បដិបត្តិយា សព្ពពុទ្ធគុណានំ សង្គាហកត្តា។ តេនេវាហ – “**សព្ពាការេនា**”តិអាទិ។ សេសមេត្ថ ឧត្តានត្ថមេវ។

១៧១. ទុតិយេ **ឧប្បត្តី**តិ បឋមាយ ជាតិយា និព្ពត្តី វត្វា អរិយាយ ជាតិយា និព្ពត្តី ទស្សេតុំ – “**និព្ពត្តី**”តិ អាហ។ តទា ហិស្ស ពុទ្ធភាវនិព្ពត្តីតិ។ “ទុល្លភោ”តិអាទី វត្វា ការណស្ស ទូរសម្ភារភាវតោ តត្ថ ការណំ ទស្សេន្តោ “**ឯកវារ**”ន្តិអាទិមាហ។ ឥទំ វុត្តំ ហោតិ – តត្ថ វារគណនា នាម មាសសំវច្ឆរកប្បគណនាទិកា, កប្បានំ ឯកំ អសង្ខ្យេយ្យំ ទ្វេ អសង្ខ្យេយ្យានិ តីណិ អសង្ខ្យេយ្យានិបិ បារមិយោ បូរេត្វាបិ ពុទ្ធេន ភវិតុំ ន សក្កា, ហេដ្ឋិម កោដិយា បន ចត្តារិ អសង្ខ្យេយ្យានិ កប្បសតសហស្សញ្ច និរន្តរំ ទស បារមិយោ បូរេត្វា ពុទ្ធភាវំ បត្តុំ សក្កា, ន ឥតោ អញ្ញថាតិ ឥមិនា ការណេន ទុល្លភោ បាតុភាវោ ពុទ្ធានន្តិ។

១៧២. តតិយេ **និច្ចំ ន ហោតី**តិ អភិណ្ហប្បវត្តិកំ ន ហោតិ កទាចិទេវ សម្ភវតោ។ យេភុយ្យេន មនុស្សា អច្ឆរិយំ ទិស្វា អច្ឆរំ បហរន្តិ, តំ សន្ធាយ វុត្តំ – “**អច្ឆរំ បហរិត្វា បស្សិតព្ពោ**”តិ។ **សមន្នាគតត្តា**តិ ឯតេន អច្ឆរិយា គុណធម្មា ឯតស្មិំ សន្តីតិ **អច្ឆរិយោ**តិ ទស្សេតិ។ អបិច អាទិតោ បភុតិ អភិនីហារាវហោ, តតោ បរម្បិ អនញ្ញសាធារណោ គុណធម្មេ អាចិណ្ណវាតិ **អច្ឆរិយោ**តិ អាហ – “**អាចិណ្ណមនុស្សោតិបិ អច្ឆរិយមនុស្សោ**”តិអាទិ។ មហាពោធិញាណមេវ មណ្ឌភូតំ **មហាពោធិមណ្ឌោ**។ សព្ពញ្ញុតញ្ញាណបទដ្ឋានញ្ហិ មគ្គញាណំ, មគ្គញាណ បទដ្ឋានញ្ច សព្ពញ្ញុតញ្ញាណំ “មហាពោធី”តិ វុច្ចតិ។ **អនិវត្តកេនា**តិ ពោធិយា និយតភាវាបត្តិយា មហាពោធិ សត្តភាវតោ អនិវត្តនសភាវេន។ **ពុទ្ធការកធម្មានំ បូរណម្បិ ន អញ្ញស្ស កស្សចិ អាចិណ្ណ**ន្តិអាទិនា ហេតុអវត្ថាយ ផលាវត្ថាយ សត្តានំ ឧបការាវត្ថាយ ចាតិ តីសុបិ អវត្ថាសុ លោកនាថោ អនញ្ញសាធារណានំ គុណធម្មានំ អាចិណ្ណតាយ អច្ឆរិយមនុស្សោ វុត្តោតិ ទស្សេតិ។

១៧៣. ចតុត្ថេ កាលេ កិរិយាតិ **កាលកិរិយា**។ កតរស្មិំ កាលេ កីទិសី កិរិយា។ សាមញ្ញជោតនា ហិ វិសេសេ អវតិដ្ឋតិ, វិសេសត្ថិនា ច វិសេសោ អនុប្បយោជិតព្ពោតិ អាហ – “**ឯកស្មិំ កាលេ បាកដា កិរិយា**”តិ។ កតរស្មិំ បន ឯកស្មិំ កាលេ, កថញ្ច បាកដាតិ? កប្បានំ សតសហស្សាធិកានិ អនេកានិ អសង្ខ្យេយ្យានិ អតិក្កមិត្វា យថាធិប្បេតមនោរថបារិបូរិវសេន សមុបលទ្ធេ ឯកស្មិំ កាលេ, សទេវលោកេ អតិវិយ អច្ឆរិយមនុស្សស្ស បរិនិព្ពានន្តិ អច្ចន្តបាកដា។ **អនុតាបករា**តិ ចេតោទុក្ខាវហា។ **ទសសហស្សចក្កវាឡេសូ**តិ វុត្តំ តស្ស ពុទ្ធក្ខេត្តភាវេន បរិច្ឆិន្នត្តា, តទញ្ញេសញ្ច អវិសយត្តា។

១៧៤. បញ្ចមេ **ទុតិយស្ស ពុទ្ធស្សា**តិ ទុតិយស្ស សព្ពញ្ញុពុទ្ធស្ស អភាវា។ **សុតពុទ្ធោ** នាម សុតមយេន ញាណេន ពុជ្ឈិតព្ពស្ស ពុទ្ធត្តា។ **ចតុសច្ចពុទ្ធោ** នាម ចតុន្នំ អរិយសច្ចានំ អនវសេសតោ ពុទ្ធត្តា។ **បច្ចេកពុទ្ធោ** នាម បច្ចេកំ អត្តនោយេវ យថា ចតុសច្ចសម្ពោធោ ហោតិ, ឯវំ ពុទ្ធត្តា។ សម្មាសម្ពុទ្ធោ ឯវ ហិ យថា សទេវកស្ស លោកស្ស ចតុសច្ចសម្ពោធោ ហោតិ, ឯវំ សច្ចានិ អភិសម្ពុជ្ឈតិ។ **ចត្តារិ វា អដ្ឋ វា សោឡស វា**តិ ឥទំ កតមហាភិនីហារានំ មហាពោធិសត្តានំ បញ្ញាធិកសទ្ធាធិកវីរិយាធិកវិភាគវសេន វុត្តំ។ “បញ្ញាធិកានញ្ហិ សទ្ធា មន្ទា ហោតិ, បញ្ញា តិក្ខា។ សទ្ធាធិកានំ បញ្ញា មជ្ឈិមា ហោតិ។ វីរិយាធិកានំ បញ្ញា មន្ទា, បញ្ញានុភាវេន ច សម្មាសម្ពោធិ អធិគន្តព្ពា”តិ **អដ្ឋកថាយំ** វុត្តំ។ អវិសេសេន បន វិមុត្តិបរិបាចនីយធម្មានំ តិក្ខមជ្ឈិមមុទុភាវេន តយោបេតេ ភេទា យុត្តាតិ វទន្តិ។ តិវិធា ហិ ពោធិសត្តា អភិនីហារក្ខណេ ភវន្តិ ឧគ្ឃដិតញ្ញូវិបញ្ចិតញ្ញូនេយ្យភេទេន។ តេសុ ឧគ្ឃដិតញ្ញូ សម្មាសម្ពុទ្ធស្ស សម្មុខា ចាតុប្បទិកំ គាថំ សុណន្តោ តតិយបទេ អបរិយោសិតេយេវ ឆហិ អភិញ្ញាហិ សហ បដិសម្ភិទាហិ អរហត្តំ បត្តុំ សមត្ថូបនិស្សយោ ហោតិ។ ទុតិយោ សត្ថុ សម្មុខា ឯកំ គាថំ សុណន្តោ អបរិយោសិតេយេវ ចតុត្ថបទេ ឆហិ អភិញ្ញាហិ អរហត្តំ បត្តុំ សមត្ថូបនិស្សយោ ហោតិ។ ឥតរោ ភគវតោ សម្មុខា ចាតុប្បទិកគាថំ សុត្វា បរិយោសិតាយ គាថាយ ឆហិ អភិញ្ញាហិ អរហត្តំ បត្តុំ សមត្ថូបនិស្សយោ ហោតិ។ តយោបេតេ វិនា កាលភេទេន កតាភិនីហារា លទ្ធព្យាករណា បារមិយោ បូរេន្តោ យថាក្កមំ យថាវុត្តភេទេន កាលេន សម្មាសម្ពោធិំ បាបុណន្តិ, តេសុ តេសុ បន កាលភេទេសុ អបរិបុណ្ណេសុ តេ តេ មហាសត្តា ទិវសេ ទិវសេ វេស្សន្តរទានសទិសំ ទានំ ទេន្តាបិ តទនុរូបំ សីលាទិសេសបារមិធម្មេ អាចិនន្តាបិ អន្តរា ពុទ្ធា ភវិស្សន្តីតិ អការណមេតំ។ កស្មា? ញាណស្ស អបរិបច្ចនតោ។ បរិច្ឆិន្នកាលនិប្ផាទិតំ វិយ ហិ សស្សំ បរិច្ឆិន្នកាលេ និប្ផាទិតា សម្មាសម្ពោធិ តទន្តរា សព្ពុស្សាហេន វាយមន្តេនបិ ន សក្កា បាបុណិតុន្តិ បារមិបូរី យថាវុត្តកាលវិសេសេន សម្បជ្ជតីតិ វេទិតព្ពំ។ **សទ្ធិ**ន្តិ សមានកាលេ។

អសហាយោតិ និប្បរិយាយតោ វុត្តំ។ សហអយនដ្ឋោ ហិ សហាយដ្ឋោ។ បដិបត្តិវសេន ភគវតា សហ សមំ អយនំ នាម កស្សចិបិ នត្ថេវ។ ហត្ថាទិអវយវតោ បដិ បដិ មិនិតព្ពតោ **បដិមា** វុច្ចតិ អត្តភាវោ។ **សមត្តោ នាម នត្ថី**តិ ទេវោ វា មារោ វា ព្រហ្មា វា កោចិ នត្ថិ។ **បដិសមោ**តិ បដិនិធិភាវេន សមោ។ **បដិភាគំ ទាតុន្តិ** "ចត្តារោ សតិបដ្ឋានា"តិអាទិនា វុត្តស្ស ធម្មភាគស្ស ធម្មកោដ្ឋាសស្ស បដិបក្ខភូតំ កត្វា ភាគំ កោដ្ឋាសំ បដិវចនំ ទាតុំ សមត្ថោ នាម នត្ថិ។ នត្ថិ ឯតស្ស សីលាទិគុណេហិ បដិពិម្ពភូតោ បុគ្គលោតិ **អប្បដិបុគ្គលោ**។ តេនាហ – **"អញ្ញោ កោចី"**តិអាទិ។ តិសហស្សិមហាសហស្សីនំ វិភាគោ បរតោ អាវិ ភវិស្សតិ។ សេសមេត្ថ សុវិញ្ញេយ្យមេវ។

១៧៥. ឆដ្ឋាទីសុ **តស្មិំ បុគ្គលេ**តិ សម្មាសម្ពុទ្ធេ។ **តន្តិ** បញ្ញាចក្ខុ។ **បាតុភូតមេវ ហោតិ** តស្ស សហស្ស ឧប្បជ្ជនតោ។ **ឧប្បត្តី**តិ ឧប្បជ្ជនំ។ **និប្បត្តី**តិ បរិវុទ្ធិ។ **កីវរូបស្សា**តិ កីទិសស្ស។ សាវកវិសយេវ ហត្ថគតំ បញ្ញាចក្ខុ នាម ទ្វិន្នំ អគ្គសាវកានំយេវាតិ អាហ – **"សារិបុត្តត្ថេរស្សា"**តិអាទិ។ **សមាធិបញ្ញា**តិ សមាធិសហគតា បញ្ញា។ "សមាធិសំវត្តនិកា ខិប្បនិសន្តិអាទិវិសេសាវហា បញ្ញា"តិ កេចិ។ **អាលោកោ**តិ បញ្ញាអាលោកោ ឯវ។ តថា **ឱភាសោ**។ **តីណិបី**តិ តីណិបិ សុត្តានិ។ **លោកិយលោកុត្តរមិស្សកានី**តិ បុព្ពភាគបញ្ញាយ អធិប្បេតត្តា វុត្តំ។

ឧត្តមធម្មានន្តិ អត្តនោ ឧត្តរិតរស្ស អភាវេន សេដ្ឋធម្មានំ។ ទដ្ឋព្ពតោ ទស្សនំ, ភគវតោ រូបកាយោ។ តត្ថបិ វិសេសតោ រូបាយតនំ។ តេនាហ – **"ចក្ខុវិញ្ញាណេន ទដ្ឋុំ លភតី"**តិ។ នត្ថិ ឥតោ ឧត្តរន្តិ អនុត្តរំ, តទេវ អនុត្តរិយំ, ទស្សនញ្ច តំ អនុត្តរិយញ្ចាតិ **ទស្សនានុត្តរិយំ**។ សេសបទេសុបិ ឯសេវ នយោ។ អយំ បន បទវិសេសោ – សុយ្យតីតិ **សវនំ**, ភគវតោ វចនំ។ លព្ភតីតិ **លាភោ**, ភគវតិ សទ្ធា។ សិក្ខិតព្ពតោ **សិក្ខា**។ សីលសមាធិបញ្ញាបរិចរណំ **បារិចរិយា**, ឧបដ្ឋានំ។ អនុស្សរណំ **អនុស្សតិ**, សត្ថុ គុណានុស្សរណំ។ **ឥមេស**ន្តិ យថាវុត្តានំ ឆន្នំ អនុត្តរិយានំ។ **បាតុភាវោ ហោតី**តិ តថាគតស្ស បាតុភាវា តប្បដិពទ្ធត្តា តព្ពិសយត្តា ច បាតុភាវោ ហោតិ។ "ទស្សនានុត្តរិយ"ន្តិ ច សទេវកេ លោកេ ឧត្តរិតរស្ស ភគវតោ រូបស្ស ន ទស្សនមត្តំ អធិប្បេតំ, អថ ខោ តស្ស រូបទស្សនមុខេន អវេច្ចប្បសាទេន ពុទ្ធគុណេ ឱកប្បេត្វា ឱគាហេត្វា ទស្សនំ ទដ្ឋព្ពំ។ តេនាហ – **"អាយស្មា ហី"**តិអាទិ។ **ឥទម្បិ ទស្សនានុត្តរិយ**ន្តិ បុព្ពេ វុត្តតោ និព្ពិសេសត្តា វុត្តំ។ **ទសពលំ ទស្សនាយ លភិត្វា**តិ អានន្ទត្ថេរោ វិយ បសាទភត្តិមេត្តាបុព្ពកំ ទសពលំ ទស្សនាយ លភិត្វា។ **ទស្សនំ វឌ្ឍេត្វា**តិ ទស្សនមុខេន បវត្តំ វិបស្សនាចារំ វឌ្ឍេត្វា។ ទស្សនមុខេន យាវ អនុលោមញាណំ វិបស្សនាចារំ វឌ្ឍេត្វា តទនន្តរំ អដ្ឋមកមហាភូមិំ ឱក្កមន្តោ ទស្សនំ សោតាបត្តិមគ្គំ បាបេតិ នាម។ ឥធ បរតោ បវត្តំ ទស្សនំ **ទស្សនមេវ នាម, មូលទស្សនំ បន** សច្ចទស្សនស្សបិ ការណភាវតោ **ទស្សនានុត្តរិយំ នាម**។ ឯស នយោ សេសានុត្តរិយេសុបិ។

ទសពលេ សទ្ធំ បដិលភតីតិ សម្មាសម្ពុទ្ធេ ភគវតិ សទ្ធំ បដិលភតិ។ **តិស្សោ សិក្ខា សិក្ខិត្វា**តិ តិស្សោ បុព្ពភាគសិក្ខា សិក្ខិត្វា។ **បរិចរតី**តិ ឧបដ្ឋានំ ករោតិ។ "ឥតិបិ សោ ភគវា"តិអាទិនា ពុទ្ធានុស្សតិវសេន អនុស្សតិដ្ឋានំ ឧប្បាទេត្វា តំ បទដ្ឋានំ កត្វា វិបស្សនំ វឌ្ឍេន្តោ **"អនុស្សតី វឌ្ឍេត្វា"**តិ វុត្តោ។

សច្ឆិកិរិយា ហោតីតិ បច្ចក្ខករណំ ហោតិ។ មគ្គក្ខណេ ហិ លព្ភមានា បដិសម្ភិទា ផលក្ខណេ សច្ឆិកតា នាម ហោតិ តតោ បរំ អត្ថាទីសុ យថិច្ឆិតំ វិនិយោគក្ខមភាវតោ។ **ចតស្សោ**តិ គណនបរិច្ឆេទោ។ **បដិសម្ភិទា**តិ បភេទា។ កស្ស បន បភេទាតិ? "អត្ថេ ញាណំ អត្ថបដិសម្ភិទា"តិអាទិវចនតោ (វិភ. ៧១៨-៧២១) ញាណស្សេវ បភេទា។ តស្មា **ចតស្សោ បដិសម្ភិទា**តិ ចត្តារោ ញាណប្បភេទាតិ អត្ថោ។ **អត្ថបដិសម្ភិទា**តិ អត្ថេ បដិសម្ភិទា, អត្ថបភេទស្ស សលក្ខណវិភាវនវវត្ថានករណសមត្ថំ អត្ថេ បភេទគតំ ញាណន្តិ អត្ថោ។ តថា ធម្មបភេទស្ស សលក្ខណវិភាវនវវត្ថានករណសមត្ថំ ធម្មេ បភេទគតំ ញាណំ **ធម្មបដិសម្ភិទា**។ និរុត្តិបភេទស្ស សលក្ខណវិភាវនវវត្ថានករណសមត្ថំ និរុត្តាភិលាបេ បភេទគតំ ញាណំ **និរុត្តិបដិសម្ភិទា**។ បដិភានបភេទស្ស សលក្ខណវិភាវនវវត្ថានករណសមត្ថំ បដិភានេ បភេទគតំ ញាណំ **បដិភានបដិសម្ភិទា**។

អត្ថេសុ ញាណន្តិអាទីសុ **អត្ថោ**តិ សង្ខេបតោ ហេតុផលំ។ តញ្ហិ ហេតុវសេន អរណីយំ គន្តព្ពំ បត្តព្ពំ, តស្មា "អត្ថោ"តិ វុច្ចតិ។ បភេទតោ បន យំ កិញ្ចិ បច្ចយុប្បន្នំ, និព្ពានំ, ភាសិតត្ថោ, វិបាកោ, កិរិយាតិ ឥមេ បញ្ច ធម្មា "អត្ថោ"តិ វេទិតព្ពា។ តំ អត្ថំ បច្ចវេក្ខន្តស្ស តស្មិំ បភេទគតំ ញាណំ **អត្ថបដិសម្ភិទា**។ **ធម្មោ**តិ សង្ខេបតោ បច្ចយោ។ សោ ហិ យស្មា តន្តំ ទហតិ វិទហតិ បវត្តេតិ ចេវ បាបេតិ ច បបេតិ ច, តស្មា "ធម្មោ"តិ វុច្ចតិ។ បភេទតោ បន យោ កោចិ ផលនិព្ពត្តកោ ហេតុ អរិយមគ្គោ ភាសិតំ កុសលំ អកុសលន្តិ បញ្ចវិធោតិ វេទិតព្ពោ, តំ ធម្មំ បច្ចវេក្ខន្តស្ស តស្មិំ ធម្មេ បភេទគតំ ញាណំ **ធម្មបដិសម្ភិទា**។

អត្ថធម្មនិរុត្តាភិលាបេ ញាណន្តិ តស្មិំ អត្ថេ ច ធម្មេ ច សភាវនិរុត្តិសទ្ទំ អារម្មណំ កត្វា បច្ចវេក្ខន្តស្ស តស្មិំ សភាវនិរុត្តិអភិលាបេ បភេទគតំ ញាណំ។ ឯវមយំ និរុត្តិបដិសម្ភិទា សទ្ទារម្មណា នាម ជាតា, ន បញ្ញត្តិ

អារម្មណា។ កស្មា? យស្មា សទ្ទំ សុត្វា “អយំ សភាវនិរុត្តិ, អយំ ន សភាវនិរុត្តី”តិ បជានាតិ។ បដិសម្ភិទាបត្តោ ហិ “ផស្សោ”តិ វុត្តេ “អយំ សភាវនិរុត្តី”តិ ជានាតិ, “ផស្សា”តិ វា “ផស្សំ”ន្តិ វា វុត្តេ “អយំ ន សភាវនិរុត្តី”តិ ជានាតិ។ វេទនាទីសុបិ ឯសេវ នយោ។ អយំ បនេស នាមាខ្យាតោបសគ្គាព្យយបទម្បិ ជានាតិយេវ សភាវនិរុត្តិយា យាថាវតោ ជាននតោ។ **ញាណេសុ ញាណ**ន្តិ សព្ពត្ថកញាណំ អារម្មណំ កត្វា បច្ចវេក្ខន្តស្ស បភេទគតំ ញាណំ។

ឥមា បន ចតស្សោ បដិសម្ភិទា សេក្ខភូមិយំ អសេក្ខភូមិយន្តិ ទ្វីសុ ឋានេសុ បភេទំ គច្ឆន្តិ។ អធិគមោ បរិយត្តិ សវនំ បរិបុច្ឆា បុព្ពយោគោតិ ឥមេហិ បញ្ចហិ ការណេហិ វិសទា ហោន្តិ។ **អធិគមោ** នាម សច្ចប្បដិវេធោ។ **បរិយត្តិ** នាម ពុទ្ធវចនំ។ តញ្ហិ គណ្ហន្តស្ស បដិសម្ភិទា វិសទា ហោន្តិ។ **សវនំ** នាម ធម្មស្សវនំ។ សក្កច្ចំ ធម្មំ សុណន្តស្សបិ ហិ បដិសម្ភិទា វិសទា ហោន្តិ។ **បរិបុច្ឆា** នាម អដ្ឋកថា។ ឧគ្គហិតបាឡិយា អត្ថំ កថេន្តស្សបិ ហិ បដិសម្ភិទា វិសទា ហោន្តិ។ **បុព្ពយោគោ** នាម បុព្ពយោគាវចរតា។ ហរណបច្ចាហរណនយេន បដិបាកដកម្មដ្ឋានស្សបិ បដិសម្ភិទា វិសទា ហោន្តីតិ។ **លោកិយលោកុត្តរា វា**តិ ឯត្ថ តិស្សោ បដិសម្ភិទា លោកិយា, អត្ថបដិសម្ភិទា សិយា លោកិយា, សិយា លោកុត្តរាតិ ឯវំ វិភជិត្វា អត្ថោ វេទិតព្ពោ។

ពុទ្ធប្បវេទយេវាតិ អវធារណេន ពុទ្ធប្បវេទេ ឯវ លព្ភនតោ, អពុទ្ធប្បវេទេ អលព្ភនតោ អនញ្ញសាធារណោ បដិវេធោ អធិប្បេតោ។ ឯវញ្ច កត្វា “មហតោ ចក្ខុស្ស”តិអាទីសុ បញ្ញាមហត្តាទិកម្បិ អនញ្ញសាធារណមេវ អធិប្បេតន្តិ ទដ្ឋព្ពំ។ តថា វិជ្ជាវិមុត្តិផលសច្ឆិកិរិយាទយោបិ បរេសំ តព្ភាវាវហា ទដ្ឋព្ពា។ យា កាចិ ធាតុយោ លោកិយា លោកុត្តរា វា, សព្ពា តា ឥមាហេវ សង្គហិតា, ឯត្តេវ អន្តោគធាតិ វុត្តំ – **“ឥមាវ អដ្ឋារស ធាតុយោ នានាសភាវតោ នានាធាតុយោ”**តិ។ ស្វាយមត្ថោ អនេកធាតុនានាធាតុញាណវិភង្គេន (វិភ. ៧៥១) ទីបេតព្ពោ។ “សច្ឆិកិរិយា”តិ វុត្តត្តា **“វិជ្ជាតិ ផលេ ញាណ”**ន្តិ វុត្តំ។

១៨៧. យស្មា ចក្កតិ អបរាបរំ បរិវត្តតីតិ **ចក្កំ,** តស្មា ឥរិយាបថាបិ អបរាបរំ បរិវត្តនដ្ឋេន ចក្កសទិសត្តា **ចក្ក**ន្តិ វុត្តា, តថា បតិរូបទេសវាសាទិសម្បត្តិយោ។ **តតោ បដ្ឋាយ ធម្មចក្កំ អភិនីហរតិ នាមា**តិ ឯត្ថ តទា មហាសត្តោ អត្តានំ អភិនីហារយោគ្គំ ករោន្តោ “ធម្មចក្កំ អភិនីហរតិ នាមា”តិ វុត្តោ តតោ បដ្ឋាយ ធម្មចក្កាភិនីហារវិពន្ធករធម្មានុប្បជ្ជនតោ។ **អភិនីហដំ នាមា**តិ ឯត្ថាបិ អយមេវ នយោ។ **អរហត្តមគ្គំ បដិវិជ្ឈន្តោបិ ធម្មចក្កំ ឧប្បាទេតិយេវ នាម** តទត្ថំ ញាណំ បរិបាចេតីតិ កត្វា។ **អរហត្តផលក្ខណេ ធម្មចក្កំ ឧប្បាទិតំ នាម** តស្មិំ ខណេ ធម្មចក្កស្ស ឧប្បាទនាយ កាតព្ពកិច្ចស្ស កស្សចិ អភាវា។ បដិវេធញាណញ្ហិ ឥធ “ធម្មចក្ក”ន្តិ អធិប្បេតំ។ ឥទានិ ទេសនាញាណវសេន ធម្មចក្កំ ទស្សេតុំ – **“កទា បវត្តេតិ នាមា”**តិអាទិមាហ។ ន កេវលំ ថេរស្សេវ, អថ ខោ សព្ពេសម្បិ សាសនិកានំ ធម្មកថា ភគវតោ ធម្មទេសនា ចតុន្នំ អរិយសច្ចានំ ចតុន្នញ្ច ឯកត្តាទិនយានំ អវិរាធនតោតិ ទស្សេតុំ – **“យោ ហិ កោចិ ភិក្ខុ វា”**តិអាទិ អារទ្ធំ។ សេសំ សុវិញ្ញេយ្យមេវ។

ឯកបុគ្គលវគ្គវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

១៤. ឯតទគ្គវគ្គោ

(១៤) ១. បឋមឯតទគ្គវគ្គោ

ឯតទគ្គបទវណ្ណនា

១៨៨. ឯតទគ្គេសុ បឋមវគ្គស្ស បឋមេ **អាទិម្ហិ ទិស្សតី**តិ ឯត្ថ អគ្គសទ្ទោតិ អានេត្វា យោជេតព្ពំ។ **អជ្ជតគ្គេ**តិ អជ្ជទិវសំ អាទី កត្វាតិ អត្ថោ។ **អង្គុលគ្គេនា**តិ អង្គុលិកោដិយា។ **អម្ពិលគ្គ**ន្តិ អម្ពិលកោដ្ឋាសោ។ **កោដិភូតា**តិ បរមកោដិភូតា តស្មឹ ឋានេ តាទិសានំ អញ្ញេសំ អភាវតោ។ តតោ ឯវ **សេដ្ឋភូតាតិបិ អគ្គា។ ឯតទគ្គសន្និក្ខេបោ**តិ ឯតទគ្គេ ឋបនំ អដ្ឋុប្បត្តិអាទីហិ ចតូហិបិ ការណេហិ។ មហាបញ្ញាយ ថេរេន ឯតទគ្គដ្ឋានស្ស លទ្ធភាវំ វិត្ថារតោ ទស្សេតុំ – **“កថ”**ន្តិអាទិមាហ។ **ទ្វេ បទន្តរានី**តិ កណ្ឌម្ពមូលេ យុគន្ធរបព្ពតេតិ ទ្វីសុ ឋានេសុ ទ្វេ បទានិ ទស្សេត្វា។ **មុណ្ឌបីឋក**ន្តិ យំ សត្តង្គំ បញ្ចង្គំ វា ន ហោតិ, កេវលំ មុណ្ឌកបីឋំ, តំ សន្ធាយេតំ វុត្តំ។ **អវត្ថរិត្វា និសីទី**តិ ពុទ្ធានុភាវេន អជ្ឈោត្ថរិត្វា និសីទិ។ តេនាហ – **“ឯវំ និសីទន្តោ”**តិអាទិ។ **កាយសក្ខឹ កត្វា**តិ នាមកាយេន ទេសនាយ សម្បដិច្ឆនវសេន សក្ខិភូតំ កត្វា។ **កុសលា ធម្មា អកុសលា ធម្មា អព្យាកតា ធម្មា**តិ **ឥតិ**-សទ្ទោ អាទ្យត្ថោ, តេន សព្ពំ អភិធម្មទេសនំ សង្គណ្ហាតិ។

បាដិហារិយដ្ឋានេតិ យមកបាដិហារិយស្ស កតដ្ឋានេ។ **បស្សថា**តិ តេសំ ពហុភាវំ សន្ធាយ វុត្តំ។ **អស្សា**តិ មនុស្សសមូហស្ស ឯកភាវំ។ **អាកប្ប**ន្តិ អាការំ។ **មហាជនោ**តិ សទេវកេ លោកេ សព្ពោ មហាជនោ។ យថា និរយទស្សនំ សំវេគជននត្ថំ, ឯវំ ទេវលោកទស្សនម្បិ សំវេគជននត្ថមេវ “អនុបុព្ពិកថាយំ សគ្គកថា វិយ ឯវំ សព្ពសម្បត្តិសមុបេតោបិ សគ្គោ អនិច្ចោ អទ្ធុវោ ចវនធម្មោ”តិ។ **សជ្ជេត្វា**តិ សមបណ្ណាសាយ មុច្ឆនាហិ យថាកាមេន និវាទេតុំ សក្កា, ឯវំ សជ្ជេត្វា។

បុថុជ្ជនបញ្ចកំ បញ្ហន្តិ បុថុជ្ជនបញ្ហំ អាទី កត្វា បវត្តិតំ ខីណាសវបញ្ហបរិយន្តំ បញ្ហបញ្ចកំ។ **បឋមំ…បេ… បុច្ឆី**តិ បុថុជ្ជនវិសយេ បញ្ហំ បុច្ឆិ។ បដិសម្ភិទា យថាភិនីហារំ យថាសកំ វិបស្សនាភិនីហារេន បឋមភូមិយានយោ វិយ បវត្តិតវិសយាតិ វុត្តំ – **“តេ អត្តនោ អត្តនោ បដិសម្ភិទាវិសយេ ឋត្វា កថយឹសូ”**តិ។ **ពុទ្ធវិសយេ បញ្ហំ បុច្ឆី**តិ –

> “យេ ច សង្ខាតធម្មាសេ, យេ ច សេខា បុថូ ឥធ;
> តេសំ មេ និបកោ ឥរិយំ, បុដ្ឋោ បព្រូហិ មារិសា”តិ។ (សុ. និ. ១០៤៤) –

ឥទំ បញ្ហំ បុច្ឆិ។ តត្ថ **សង្ខាតធម្មា**តិ សង្ខាតា ញាតា ចតុសច្ចធម្មា, យេ ច សង្ខាតធម្មា ចតូហិ មគ្គេហិ បដិវិទ្ធចតុសច្ចធម្មាតិ អត្ថោ។ ឥមិនា អសេក្ខា កថិតា។ បុថុ-សទ្ទោ ឧភយត្ថាបិ យោជេតព្ពោ “យេ បុថូ សង្ខាតធម្មា, យេ ច បុថូ សេខា”តិ។ **តេស**ន្តិ តេសំ ទ្វិន្នំ សេក្ខាសេក្ខបុគ្គលានំ មេ បុដ្ឋោតិ យោជេតព្ពំ, មយា បុដ្ឋោតិ អត្ថោ។ **ឥរិយ**ន្តិ សេក្ខាសេក្ខភូមិយា អាគមនប្បដិបទំ។ ឥរិយតិ គច្ឆតិ សេក្ខភូមឹ អសេក្ខភូមិញ្ច ឯតាយាតិ ឥរិយា, តំ តេសំ ឥរិយំ អាគមនប្បដិបទំ មយា បុដ្ឋោ បព្រូហិ កថេហីតិ អត្ថោ។ ឯវំ ភគវា ពុទ្ធវិសយេ បញ្ហំ បុច្ឆិត្វា “ឥមស្ស នុ ខោ, សារិបុត្ត, សំខិត្តេន ភាសិតស្ស កថំ វិត្ថារេន អត្ថោ ទដ្ឋព្ពោ”តិ អាហ។ ថេរោ បញ្ហំ ឱលោកេត្វា “សត្ថា មំ សេក្ខាសេក្ខានំ ភិក្ខូនំ អាគមនប្បដិបទំ បុច្ឆតី”តិ បញ្ហេ និក្កង្ខោ ហុត្វា “អាគមនប្បដិបទា នាម ខន្ធាទិវសេន ពហូហិបិ មុខេហិ សក្កា កថេតុំ, កតរាការេន នុ ខោ កថេន្តោ សត្ថុ អជ្ឈាសយំ គណ្ហិតុំ សក្ខិស្សាមី”តិ អជ្ឈាសយេ កង្ខិ, តំ សន្ធាយេតំ វុត្តំ – **“ធម្មសេនាបតិ…បេ… ន សក្កោតី”**តិ។ បុច្ឆិតបញ្ហំ វិស្សជ្ជេតុំ បដិភានេ អសតិ ទិសាវិលោកនំ សត្តានំ សភាវោតិ ទស្សេន្តោ, **“បុរត្ថិម… បេ… នាសក្ខី”**តិ អាហ។ តត្ថ **បញ្ហុប្បត្តិដ្ឋាន**ន្តិ បញ្ហុប្បត្តិការណំ។

ថេរស្ស កិលមនភាវំ ជានិត្វាតិ “សារិបុត្តោ បញ្ហេ និក្កង្ខោ, អជ្ឈាសយេ មេ កង្ខមានោ កិលមតី”តិ ថេរស្ស កិលមនភាវំ ញត្វា។ **ចតុមហាភូតិកកាយបរិគ្គហ**ន្តិ ឯតេន ខន្ធមុខេន នាមរូបបរិគ្គហោ វុត្តោ។ **“ភូតមិទន្តិ, សារិបុត្ត, សមនុបស្សសី”**តិ ហិ វទន្តេន ភគវតា ខន្ធវសេន នាមរូបបរិគ្គហោ ទស្សិតោ។ ឯវំ កិរស្ស ភគវតោ អហោសិ “សារិបុត្តោ មយា នយេ អទិន្នេ កថេតុំ ន សក្ខិស្សតិ, ទិន្នេ បន នយេ មមជ្ឈាសយំ គហេត្វា ខន្ធវសេន កថេស្សតី”តិ។ ថេរស្ស សហ នយទានេន សោ បញ្ហោ នយសតេន នយសហស្សេន ឧបដ្ឋាសិ។ តេនាហ – **“អញ្ញាតំ ភគវា, អញ្ញាតំ សុគតា”**តិ។

អរូបាវចរេ បដិសន្ធិ នាម ន ហោតីតិ ពោធិសម្ភារសម្ភរណស្ស អនោកាសភាវតោ វុត្តំ។ តេនាហ – “**អភព្ពដ្ឋានត្តា**”តិ, លទ្ធព្យាករណានំ ពោធិសត្តានំ ឧប្បត្តិយា អភព្ពទេសត្តាតិ អត្ថោ ។ **រូបាវចរេ និព្ពត្តី**តិ កម្មវសិតាសម្ភវតោ អរូបាវចរេ អនិព្ពត្តិត្វា រូបាវចរេ និព្ពត្តិ។

បរោសហស្សន្តិអាទិនា បរោសហស្សជាតកំ ទស្សេតិ។ តត្ថ **បរោសហស្សម្បី**តិ អតិរេកសហស្សម្បិ។ **សមាគតាន**ន្តិ សន្និបតិតានំ ភាសិតស្ស អត្ថំ ជានិតុំ អសក្កោន្តានំ ពាលានំ។ **កន្ទេយ្យុំ តេ វស្សសតំ អបញ្ញា**តិ តេ ឯវំ សមាគតា អបញ្ញា ឥមេ ពាលត្តា សសា វិយ វស្សសតម្បិ វស្សសហស្សម្បិ រោទេយ្យុំ បរិទេវេយ្យុំ។ រោទមានាបិ បន អត្ថំ វា ការណំ វា នេវ ជានេយ្យុន្តិ ទីបេតិ។ **ឯកោវ សេយ្យោ បុរិសោ សបញ្ញោ**តិ ឯវរូបានំ ពាលានំ បរោសហស្សតោបិ ឯកោ បណ្ឌិតបុរិសោវ សេយ្យោ វរតរោតិ អត្ថោ។ កីទិសោ សបញ្ញោតិ អាហ – “**យោ ភាសិតស្ស វិជានាតិ អត្ថ**”ន្តិ, អយំ ជេដ្ឋន្តេវាសិកោ វិយ យោ ភាសិតស្ស អត្ថំ ជានាតិ, សោ តាទិសោ សបញ្ញោ វរតរោតិ អត្ថោ។ ទុតិយេ បរោសតជាតកេ **ឈាយេយ្យុ**ន្តិ យាថាវតោ អត្ថំ ជានិតុំ សមាហិតា ហុត្វា ចិន្តេយ្យុំ។ សេសមេត្ថ វុត្តនយមេវ។

តតិយជាតកេ **យេ សញ្ញិនោ**តិ ឋបេត្វា នេវសញ្ញានាសញ្ញាយតនលាភិនោ អវសេសចិត្តកសត្តេ ទស្សេតិ។ **តេបិ ទុគ្គតា**តិ តស្សា នេវសញ្ញានាសញ្ញាយតនសមាបត្តិយា អលាភតោ តេបិ ទុគ្គតា ទុក្ខំ ឧបគតា សញ្ញីភវេ។ “សញ្ញា រោគោ សញ្ញា គណ្ឌោ សញ្ញា សល្ល”ន្តិ (ម. និ. ៣.២៤) ហិ តេ សញ្ញាយ អាទីនវទស្សិនោ។ **យេបិ អសញ្ញិនោ**តិ អសញ្ញីភវេ និព្ពត្តេ អចិត្តកសត្តេ ទស្សេតិ។ តេបិ ឥមិស្សាយេវ សមាបត្តិយា អលាភតោ ទុគ្គតាយេវ។ ឈានសុខំ **អនង្គណំ** និទ្ទោសំ យថាវុត្តទោសាភាវតោ។ ពលវចិត្តេកគ្គតាសភាវេនបិ តំ អនង្គណំ នាម ជាតំ។ **នេវសញ្ញី នាសញ្ញីតិ អាហា**តិ អតីតេ កិរ ពារាណសិយំ ព្រហ្មទត្តេ រជ្ជំ ការេន្តេ ពោធិសត្តោ អរញ្ញាយតនេ កាលំ ករោន្តោ អន្តេវាសិកេហិ បុដ្ឋោ “នេវសញ្ញី នាសញ្ញី”តិ អាហ។ បុរិមជាតកេ វុត្តនយេនេវ តាបសា ជេដ្ឋន្តេវាសិកស្ស កថំ ន គណ្ហិំសុ។ ពោធិសត្តោ អាភស្សរតោ អាគន្ត្វា អាកាសេ ឋត្វា ឥមំ គាថមាហ។ តេន វុត្តំ – “**សេសំ វុត្តនយេនេវ វេទិតព្ព**”ន្តិ។

ចតុត្ថជាតកេ (ជា. ១.១.១៣៥) ចន្ទស្ស វិយ អាភា ឯតស្សាតិ **ចន្ទាភំ,** ឱទាតកសិណំ។ **សូរិយាភ**ន្តិ សូរិយស្ស វិយ អាភា ឯតស្សាតិ សូរិយាភំ, បីតកសិណំ។ **យោធ បញ្ញាយ គាធតី**តិ យោ បុគ្គលោ ឥធ សត្តលោកេ ឥទំ កសិណទ្វយំ បញ្ញាយ គាធតិ, អារម្មណំ កត្វា អនុប្បវិសតិ, តត្ថ វា បតិដ្ឋហតិ។ **អវិតក្កេន ទុតិយជ្ឈានេន អាភស្សរូបគោ ហោតី**តិ សោ បុគ្គលោ តថា កត្វា បដិលទ្ធេន ទុតិយេន ឈានេន អាភស្សរព្រហ្មលោកូបគោ ហោតិ។ **សេសំ បុរិមនយេនេវ វេទិតព្វ**ន្តិ ឥមិនា ឥមំ ទស្សេតិ (ជា. អដ្ឋ. ១.១.១៣៥ ចន្ទាភជាតកវណ្ណនា) – អតីតេ ពារាណសិយំ ព្រហ្មទត្តេ រជ្ជំ ការេន្តេ ពោធិសត្តោ អរញ្ញាយតនេ កាលំ ករោន្តោ អន្តេវាសិកេហិ បុច្ឆិតោ “ចន្ទាភំ សូរិយាភ”ន្តិ វត្វា អាភស្សរេ និព្ពត្តោ។ តាបសា ជេដ្ឋន្តេវាសិកស្ស ន សទ្ទហិំសុ។ ពោធិសត្តោ អាគន្ត្វា អាកាសេ ឋិតោ ឥមំ គាថំ អភាសិ។

បញ្ចមជាតកេ **អាសីសេថេវា**តិ អាសាច្ឆេទំ អកត្វា អត្តនោ កម្មេសុ អាសំ ករេយ្យេវ។ **ន និព្ពិន្ទេយ្យា**តិ ន និព្ពេទំ ឧប្បាទេយ្យ, ន ឧក្កណ្ឋេយ្យាតិ អត្ថោ។ **វោ**តិ និបាតមត្តំ។ **យថា ឥច្ឆិ**ន្តិ អហញ្ហិ សដ្ឋិហត្ថា នរកា ឧដ្ឋានំ ឥច្ឆិំ, សោម្ហិ តថេវ ជាតោ, តតោ ឧដ្ឋិតោយេវាតិ ទីបេតិ។

អតីតេ (ជា. អដ្ឋ. ៤.១៣.សរភមិគជាតកវណ្ណនា) កិរ ពារាណសិយំ ព្រហ្មទត្តេ រជ្ជំ ការេន្តេ ពោធិសត្តោ សរភមិគយោនិយំ និព្ពត្តិត្វា អរញ្ញេ បដិវសតិ។ រាជា មិគវិត្តកោ អហោសិ ថាមសម្បន្នោ។ ឯកទិវសំ គន្ធា អមច្ចេ អាហ – “យស្ស បស្សេន មិគោ បលាយតិ, តេនេវ សោ ទាតព្ពោ”តិ។ អថេកទិវសំ សរភមិគោ ឧដ្ឋាយ រញ្ញោ ឋិតដ្ឋានេន បលាយិ។ អថ នំ អមច្ចា ឧប្បណ្ឌេសុំ។ រាជា ចិន្តេសិ – “ឥមេ មំ បរិហាសន្តិ, មម បមាណំ ន ជានន្តី”តិ គាឡ្ហំ និវាសេត្វា បត្តិកោវ ខគ្គំ អាទាយ “សរភំ គណ្ហិស្សាមី”តិ វេគេន បក្ខន្ទិ។ អថ នំ ទិស្វា តីណិ យោជនានិ អនុពន្ធិ។ សរភោ អរញ្ញំ បាវិសិ។ រាជាបិ បាវិសិយេវ។ តត្ថ សរភមិគស្ស គមនមគ្គេ សដ្ឋិហត្ថមត្តោ មហាបូតិបាតនរកអាវាដោ អត្ថិ, សោ តីសហត្ថមត្តំ ឧទកេន បុណ្ណោ តិណេហិ ច បដិច្ឆន្នោ។ សរភោ ឧទកគន្ធំ ឃាយិត្វាវ អាវាដភាវំ ញត្វា ថោកំ ឱសក្កិត្វា គតោ។ រាជា បន ឧជុកមេវ អាគច្ឆន្តោ តស្មិំ បតិ។

សរភោ តស្ស បទសទ្ទំ អសុណន្តោ និវត្តិត្វា តំ អបស្សន្តោ “នរកអាវាដេ បតិតោ ភវិស្សតី”តិ ញត្វា អាគន្ត្វា ឱលោកេន្តោ តំ គម្ភីរេ ឧទកេ អប្បតិដ្ឋេ កិលមន្តំ ទិស្វា តេន កតាបរាធំ ហទយេ អកត្វា សញ្ជាតការុញ្ញោ “មា មយិ បស្សន្តេ វរាកោ នស្សតុ, ឥមម្ហា តំ ទុក្ខា មោចេស្សាមី”តិ អាវាដតីរេ ឋិតោ “មា ភាយិ, មហារាជ, អហំ តំ ទុក្ខា មោចេស្សាមី”តិ វត្វា អត្តនោ បិយបុត្តំ ឧទ្ធរិតុំ ឧស្សាហំ ករោន្តោ វិយ តស្សុទ្ធរណត្ថាយ សិលាយ យោគ្គំ កត្វា “វិជ្ឈិស្សាមី”តិ អាគតំ រាជានំ សដ្ឋិហត្ថា នរកា ឧទ្ធរិត្វា អស្សាសេត្វា បិដ្ឋឹ អារោបេត្វា

អរញ្ញោ នីហរិត្វា សេនាយ អវិទូរេ ឱតារេត្វា ឱវាទមស្ស ទត្វា បញ្ចសុ សីលេសុ បតិដ្ឋាបេសិ។ រាជា សេនង្គបរិវុតោ នគរំ គន្ត្វា “ឥតោ បដ្ឋាយ សកលរដ្ឋវាសិនោ បញ្ច សីលានិ រក្ខន្តូ”តិ ធម្មភេរឹ ចរាបេសិ។ មហាសត្តេន បន អត្តនោ កតគុណំ កស្សចិ អកថេត្វា សាយំ នានគ្គរសភោជនំ ភុញ្ជិត្វា អលង្កតសយនេ សយិត្វា បច្ចូសកាលេ មហាសត្តស្ស គុណំ សរិត្វា ឧដ្ឋាយ សយនបិដ្ឋេ បល្លង្កេន និសីទិត្វា បីតិបុណ្ណេន ហទយេន ឧទានំ ឧទានេន្តោ “អាសីសេថេវ បុរិសោ”តិអាទិនា ឥមា ឆ គាថា អភាសិ។

តត្ថ **អហិតា ហិតា ចា**តិ ទុក្ខផស្សា សុខផស្សា ច, មរណផស្សា, ជីវិតផស្សាតិបិ អត្ថោ។ សត្តានញ្ហិ មរណផស្សោ អហិតោ, ជីវិតផស្សោ ហិតោ។ តេសំ អចិន្តិតោ មរណផស្សោ អាគច្ឆតីតិ ទស្សេតិ ។ **អចិន្តិតម្បី**តិ មយា “អារាដេ បតិស្សាមី”តិ ន ចិន្តិតំ, “សរភំ មារេស្សាមី”តិ **ចិន្តិតំ**។ ឥទានិ បន មេ ចិន្តិតំ នដ្ឋំ, អចិន្តិតមេវ ជាតន្តិ ឧទានវសេន វទតិ។ **ភោគា**តិ យសបរិវារា, ឯតេ ចិន្តាមយា ន ហោន្តិ។ តស្មា ញាណវតា វីរិយមេវ កាតព្ពន្តិ វទតិ។ វីរិយវតោ ហិ អចិន្តិតម្បិ ហោតិយេវ។

តស្សេតំ ឧទានំ ឧទានេន្តស្សេវ អរុណំ ឧដ្ឋហិ។ បុរោហិតោ បាតោវ សុខសេយ្យបុច្ឆនត្ថំ អាគន្ត្វា ទ្វារេ ឋិតោ តស្ស ឧទានគីតសទ្ទំ សុត្វា ចិន្តេសិ – “រាជា ហិយ្យោ មិគវំ អគមាសិ, តត្ថ សរភមិគំ វិទ្ធោ ភវិស្សតិ, តេន មញ្ញេ ឧទានំ ឧទានេតី”តិ។ ឯវំ ព្រាហ្មណស្ស រញ្ញោ បរិបុណ្ណព្យញ្ជនំ ឧទានំ សុត្វា សុមជ្ជិតេ អាទាសេ មុខំ ឱលោកេន្តស្ស ឆាយា វិយ រញ្ញា ច សរភេន ច កតការណំ បាកដំ អហោសិ, សោ នខគ្គេន ទ្វារំ អាកោដេសិ។ រាជា “កោ ឯសោ”តិ បុច្ឆិ។ អហំ, ទេវ, បុរោហិតោតិ។ អថស្ស ទ្វារំ វិវរិត្វា “ឥតោ ឯហាចរិយា”តិ អាហ។ សោ បវិសិត្វា រាជានំ ជយាបេត្វា ឯកមន្តំ ឋិតោ “អហំ, មហារាជ, តយា អរញ្ញេ កតការណំ ជានាមិ, ត្វំ ឯកំ សរភមិគំ អនុពន្ធន្តោ នរកេ បតិតោ, អថ នំ សោ សរភោ សិលាយ យោគ្គំ កត្វា នរកតោ ឧទ្ធរិ, សោ ត្វំ តស្ស គុណំ សរិត្វា ឧទានំ ឧទានេសី”តិ វត្វា **“សរភំ គិរិទុគ្គស្មិ”**ន្តិអាទិនា ទ្វេ គាថា អភាសិ។

តត្ថ **អនុសរី**តិ អនុពន្ធិ។ **វិក្កន្ត**ន្តិ ឧទ្ធរណត្ថាយ កតបរក្កមំ។ **អនុជីវសី**តិ ឧបជីវសិ, តស្សានុភាវេន តយា ជីវិតំ លទ្ធន្តិ អត្ថោ។ **សមុទ្ធរី**តិ ឧទ្ធរណំ អកាសិ។ **សិលាយ យោគ្គំ សរភោ ករិត្វា**តិ សិលាយ សោបានសទិសាយ នរកតោ ឧទ្ធរណយោគ្គតំ ករិត្វា។ **អលីនចិត្ត**ន្តិ សង្កោចំ អប្បត្តចិត្តំ។ **ត មិគំ វទេសី**តិ សុវណ្ណសរភមិគំ ឥធ សិរិសយនេ និបន្នោ វណ្ណេសិ។ តំ សុត្វា រាជា, “អយំ មយា សទ្ធឹ ន មិគវំ អាគតោ, សព្ពញ្ញូ បវត្តឹ ជានាតិ, កថំ នុ ខោ ជានាតិ, បុច្ឆិស្សាមិ ន”ន្តិ ចិន្តេត្វា – **“កឹ ត្វំ នុ តត្ថេវ”**តិ នវមគាថមាហ ។ តត្ថ **ភឹសរូប**ន្តិ កឹ នុ តេ ញាណំ ពលវជាតិកំ, តេនេតំ ជានាសីតិ វទតិ។ ព្រាហ្មណោ “នាហំ សព្ពញ្ញុពុទ្ធោ, ព្យញ្ជនំ អមក្ខេត្វា តយា កថិតគាថាយ បន មយ្ហំ អត្ថោ ឧបដ្ឋាតី”តិ ទីបេន្តោ **“ន ចេវហ”**ន្តិ ទសមគាថមាហ ។ តត្ថ **សុភាសិតាន**ន្តិ ព្យញ្ជនំ អមក្ខេត្វា សុដ្ឋុ ភាសិតានំ។ **អត្ថំ តទានេន្តី**តិ យោ តេសំ អត្ថោ, តំ អានេន្តិ ឧបធារេន្តីតិ អត្ថោ។ តទា បុរោហិតោ ធម្មសេនាបតិ អហោសិ។ តេនេវាហ – **“អតីតេបី”**តិអាទិ។ សេសំ ឧត្តានត្ថមេវ។

អញ្ញាសិកោណ្ឌញ្ញត្ថេរវត្ថុ

អញ្ញាសិកោណ្ឌញ្ញត្ថេរាទយោតិអាទីសុ បន **យាថាវសរសគុណវសេនា**តិ យថាសភាវគុណវសេន។ បព្ពជ្ជាវសេន បដិវេធវសេន សុចិរំ សុនិបុណំ រត្តិន្ទិវបរិច្ឆេទជាននវសេន ច រត្តញ្ញុតា វេទិតព្ពាតិ តំ ទស្សេន្តោ **“ឋបេត្វា ហិ សម្មាសម្ពុទ្ធ”**ន្តិអាទិមាហ។ **បាកដោវ ហោតី**តិ សតិបញ្ញាវេបុល្លប្បត្តិកោ បាកដោ វិភូតោ ហោតិ។ **អញ្ញាសិកោណ្ឌញ្ញោ**តិ សាវកេសុ សព្ពបឋមំ ចត្តារិ អរិយសច្ចានិ ញាតកោណ្ឌញ្ញោ។ **សព្ពេសុបិ ឯតទគ្គេសូ**តិ សព្ពេសុបិ ឯតទគ្គសុត្តេសុ, សព្ពេសុ វា ឯតទគ្គដ្ឋបនេសុ។

ធុរបត្តានីតិ បត្តានំ បមុខភូតានិ ពាហិរបត្តានិ។ **នវុតិហត្ថានី**តិ មជ្ឈិមបុរិសស្ស ហត្ថេន នវុតិរតនានិ។ បទុមេនេវ តំ តំ បទេសំ ឧត្តរតិ អតិក្កមតីតិ **បទុមុត្តរោ**, ភគវា។ **គន្ធទាមមាលាទាមាទីហី**តិ អាទិសទ្ទេន បត្តទាមាទី សង្គណ្ហាតិ។ តត្ថ គន្ធទាមេហិ កតមាលា **គន្ធទាមំ**។ លវង្គតក្កោលជាតិបុប្ផាទីហិ កតមាលា **មាលាទាមំ**។ តមាលបត្តាទីហិ កតមាលា **បត្តទាមំ។ វង្គបដ្ដេ**តិ វង្គទេសេ ឧប្បន្នឃនសុខុមវត្ថេ។ **ឧត្តមសុខុមវត្ថ**ន្តិ កាសិកវត្ថមាហ។

តេបរិវដ្ដធម្មចក្កប្បវត្តនសុត្តន្តបរិយោសានេតិ ឯត្ថ “ឥទំ ទុក្ខំ អរិយសច្ច”ន្តិអាទិនា សច្ចវសេន, “ទុក្ខំ អរិយសច្ចំ បរិញ្ញេយ្យ”ន្តិអាទិនា កិច្ចវសេន, “ទុក្ខំ អរិយសច្ចំ បរិញ្ញាត”ន្តិអាទិនា កតវសេន ច តីហិ អាការេហិ បរិវដ្ដេត្វា ចតុន្នំ សច្ចានំ ទេសិតត្តា តយោ បរិវដ្ដា ឯតស្ស អត្ថីតិ តិបរិវដ្ដំ, តិបរិវដ្ដមេវ តេបរិវដ្ដំ, តេបរិវដ្ដញ្ច តំ ធម្មចក្កប្បវត្តនញ្ចាតិ **តេបរិវដ្ដធម្មចក្កប្បវត្តនំ**, តទេវ សុត្តន្តំ, តស្ស បរិយោសានេតិ អត្ថោ។

សាលិគព្ភំ ផាលេត្វា អាទាយាតិ សាលិគព្ភំ ផាលេត្វា តត្ថ លព្ភមានំ សាលិខីរសំ អាទាយ។ **អនុច្ឆវិក**ន្តិ ពុទ្ធានំ អនុច្ឆវិកំ ខីរបាយសំ បចាបេម។ វេណិយោ បុរិសភាវវសេន ពន្ធិត្វា កលាបករណេ **កលាបគ្គំ**។ ខលេ កលាបានំ ឋបនទិវសេ **ខលគ្គំ**។ មទ្ទិត្វា វីហីនំ រាសិករណទិវសេ **ខលភណ្ឌគ្គំ**។ កោដ្ឋេសុ ហិ ធញ្ញស្ស បក្ខិបនទិវសេ **កោដ្ឋគ្គំ**។

ទ្វេ គតិយោតិ ទ្វេ ឯវ និប្ផត្តិយោ, ទ្វេ និដ្ឋាតិ អត្ថោ។ **តស្មី កុមារេ សព្ពញ្ញុតំ បត្តេ**តិ កោណ្ឌញ្ញមាណវស្សេវ លទ្ធិយំ ឋត្វា ឥតរេបិ ឆ ជនា បុត្តេ អនុសាសិំសុ។ ពោធិរុក្ខមូលេ បាចីនបស្សំ **អចលដ្ឋានំ** នាម, យំ "វជិរាសន"ន្តិបិ វុច្ចតិ។ មហតំ មហតិយោ វហតីតិ "បាចីនមុខោ"តិ អវត្វា **"បាចីនលោកធាតុអភិមុខោ"**តិ វុត្តំ។ មំសចក្ខុបិ លោកនាថស្ស អប្បដិឃាតំ មហាវិសយញ្ចាតិ។ **ចតុរង្គសមន្នាគត**ន្តិ "កាមំ តចោ ច ន្ហារុ ច, អដ្ឋិ ច អវសិស្សតូ"តិអាទិនា (ម. និ. ២.១៨៤; សំ. និ. ២.២២, ២៣៧; អ. និ. ២.៥; មហានិ. ១៩៦) វុត្តចតុរង្គសមន្នាគតំ។

ឥទំ បន សព្ពមេវាតិ "កស្ស នុ ខោ អហំ បឋមំ ធម្មំ ទេសេស្សាមី"តិអាទិនយប្បវត្តំ (ម. និ. ១.២៨៤; ២.៣៤១; មហាវ. ១០) សព្ពមេវ។ **បរិវិតក្កមត្តមេវ** តថា អត្ថសិទ្ធិយា អភាវតោ។ **បុប្ផិតផលិតំ កត្វា**តិ អភិញ្ញាបដិសម្ភិទាហិ សព្ពបាលិផុល្លំ, មគ្គផលេហិ សព្ពសោ ផលភារភរិតញ្ច ករោន្តោ បុប្ផិតំ ផលិតំ កត្វា។ **អបក្កមិតុកាមោ ហុត្វា**តិ ទ្វេបិ អគ្គសាវកេ អត្តនោ និបច្ចការំ ករោន្តេ ទិស្វា តេសំ គុណាតិរេកតំ ពហុ មញ្ញន្តោ ពុទ្ធានំ សន្តិកា អបក្កមិតុកាមោ ហុត្វា។ **តត្ថេវា**តិ ឆទ្ទន្តទហតីរេយេវ។

សារិបុត្ត-មោគ្គល្លានត្ថេរវត្ថុ

១៨៩-១៩០. ទុតិយគតិយេសុ **ឥទ្ធិមន្តាន**ន្តិ ឯត្ថ **មន្ត**-សទ្ទោ អតិសយត្ថវិសយោតិ ថេរស្ស អតិសយិក ឥទ្ធិតំ ទស្សេតុំ – **"ឥទ្ធិយា សម្បន្នាន"**ន្តិ វុត្តំ។ សហ បំសូហិ កីឡីសូតិ **សហបំសុកីឡិតា។ ឥធលោកត្ថភាវមេវា**តិ ទិដ្ឋធម្មិកអត្ថភាវមេវ។ **សោឡស បញ្ញា បដិវិជ្ឈិត្វា ឋិតោ**តិ មជ្ឈិមនិកាយេ **អនុបទសុត្តន្តទេសនាយ** "មហាបញ្ញោ, ភិក្ខវេ, សារិបុត្តោ, បុថុបញ្ញោ, ភិក្ខវេ, សារិបុត្តោ, ហាសបញ្ញោ, ភិក្ខវេ, សារិបុត្តោ, ជវនបញ្ញោ, ភិក្ខវេ, សារិបុត្តោ, តិក្ខបញ្ញោ, ភិក្ខវេ, សារិបុត្តោ, និព្ពេធិកបញ្ញោ, ភិក្ខវេ, សារិបុត្តោ"តិ (ម. និ. ៣.៩៣) ឯវមាគតា មហាបញ្ញាទិកា ឆ, តស្មីយេវ សុត្តេ អាគតា នវានុបុព្ពវិហារសមាបត្តិបញ្ញា, អរហត្តមគ្គបញ្ញាតិ ឥមា សោឡសវិធា បញ្ញា បដិវិជ្ឈិត្វា សច្ឆិកត្វា ឋិតោ។

បញ្ចសាកច្ឆន្តិ បញ្ចស្ស បុច្ឆនវសេន វិស្សជ្ជនវសេន ច សាកច្ឆំ ករោតិ។ **អត្ថិកេហិ ឧបញ្ញាតំ មគ្គ**ន្តិ ឯតំ អនុពន្ធនស្ស ការណវចនំ។ ឥទញ្ហិ វុត្តំ ហោតិ – យំនូនាហំ ឥមំ ភិក្ខុំ បិដ្ឋិតោ បិដ្ឋិតោ អនុពន្ធេយ្យំ។ កស្មា? យស្មា ឥទំ បិដ្ឋិតោ បិដ្ឋិតោ អនុពន្ធនំ នាម អត្ថិកេហិ ឧបញ្ញាតំ មគ្គំ, ញាតោ ចេវ ឧបគតោ ច មគ្គោតិ អត្ថោ។ អថ វា អត្ថិកេហិ អម្ហេហិ មរណេ សតិ អមតេនបិ ភវិតព្ពន្តិ ឯវំ កេវលំ អត្ថីតិ ឧបញ្ញាតំ, អនុមានញាណេន ឧបគន្ត្វា ញាតំ និព្ពានំ នាម អត្ថិ, តំ មគ្គន្តោ បរិយេសន្តោតិ ឯវម្បេត្ថ អត្ថោ ទដ្ឋព្ពោ។

នេសំ បរិសាយាតិ ទ្វិន្នំ អគ្គសាវកានំ បរិវារភូតបរិសាយ។ **ទ្វេ អគ្គសាវកេ**តិ សារិបុត្តមោគ្គល្លានេ ទ្វេ មហានុភាវេ សាវកេ។ **ឋានន្តរេ**តិ អគ្គសាវកត្តសញ្ញិតេ ឋានន្តរេ ឋបេសិ។ កស្មា បនេត្ថ "អគ្គសាវកេ"តិ អវត្វា "មហាសាវកេ"តិ វុត្តំ។ យទិ អញ្ញេបិ មហាថេរា អភិញ្ញាតាទិគុណវិសេសយោគេន "មហាសាវកា"តិ វត្តព្ពតំ លភន្តិ, ឥមេយេវ បន សាវកេសុ អនញ្ញសាធារណភូតា វិសេសតោ "មហាសាវកា"តិ វត្តព្ពាតិ ទស្សនត្ថំ **"ទ្វេបិ មហាសាវកេ"**តិ វុត្តំ។

មហាកស្សបត្ថេរវត្ថុ

១៩១. ចតុត្ថេ យស្មា ធុតវាទធុតធម្មធុតង្គានិ ធុតមូលកានិ, តស្មា **"ធុតោ វេទិតព្ពោ"**តិ អារទ្ធំ, តត្ថ កិលេសេ ធុនិ ធុតវាតិ **ធុតោ,** ធុតកិលេសោ បុគ្គលោ, កិលេសធុននោ វា ធម្មោ, **កិលេសធុននោ ធម្មោ**តិ ច សប្បុព្ពភាគោ អរិយមគ្គោ ទដ្ឋព្ពោ។ តំ ធុតសញ្ញិតំ កិលេសធុននធម្មំ វទតិ, បរេ តត្ថ បតិដ្ឋាបេតីតិ **ធុតវាទោ**។ ចតុក្កញ្ចេត្ថ សម្ភវតីតិ តំ ទស្សេតុំ – **"ឯត្ថ បនា"**តិអាទិ អារទ្ធំ។ **តយិទ**ន្តិ និបាតោ, តស្ស សោ អយន្តិ អត្ថោ។ ធុតភូតស្ស ធុតភូតា ធម្មា **ធុតធម្មា។ អប្បិច្ឆតា សន្តុដ្ឋិតា** ហេដ្ឋា វុត្តា ឯវ ។ កិលេសេ សម្មា លិខតិ តច្ឆតីតិ សល្លេខោ, កិលេសជេគុច្ឆី, តស្ស ភាវោ **សល្លេខតា**។ ទ្វីហិបិ កាមេហិ វិវិច្ចតីតិ បវិវេកោ, យោនិសោមនសិការពហុលោ បុគ្គលោ, តស្ស ភាវោ **បវិវេកតា**។ ឥមិនា សរីរដ្ឋបនមត្តេន អត្ថីតិ ឥទមដ្ឋិ ត្ថ-ការស្ស ដ្ឋ-ការំ កត្វា, តស្ស ភាវោ **ឥទមដ្ឋិតា,** ឥមេហិ វា កុសលធម្មេហិ អត្ថិ ឥទមដ្ឋិ, យេន ញាណេន "បព្ព

ជិតេន នាម បំសុកូលិកង្គាទីសុ បតិដ្ឋិតេន ភវិតព្ព”ន្តិ យថានុសិដ្ឋំ ធុតគុណេ សមាទិយតិ ចេវ បរិហរតិ ច, តំ ញាណំ **ឥទមដ្ឋិតា**។ តេនាហ – “**ឥទមដ្ឋិតា ញាណមេវា**”តិ។ **ធុតធម្មា នាមា**តិ ធុតង្គសេវនាយ បដិបក្ខភូតានំ បាបធម្មានំ ធុននវសេន បវត្តិយា ធុតោតិ លទ្ធនាមាយ ធុតង្គចេតនាយ ឧបការកា ធម្មាតិ កត្វា ធុតធម្មា នាម ។ **អនុបតន្តី**តិ តទន្តោគធា តប្បរិយាបន្នា ហោន្តិ តទុភយស្សេវ បវត្តិវិសេសភាវតោ។ **បដិក្ខេបវត្ថូសូ**តិ ធុតង្គសេវនាយ បដិក្ខិបិតព្ពវត្ថូសុ បហាតព្ពវត្ថូសុ។

បំសុកូលិកង្គំ...បេ.... នេសជ្ជិកង្គន្តិ ឧទ្ទេសោបិ បេយ្យាលនយេន ទស្សិតោ។ យទេត្ថ វត្តព្ពំ, តំ សព្ពំ **វិសុទ្ធិមគ្គេ** (វិសុទ្ធិ. ១.២២ អាទយោ) វិត្ថារតោ វុត្តំ។ ធុតវាទគ្គហណេនេវ ថេរស្ស ធុតភាវោបិ គហិតោ ហោតីតិ “**ធុតវាទាន**”ន្តេវ វុត្តំ។ **អយំ មហា**តិ អភិនីហារាទិមហន្តតាយបិ សាសនស្ស ឧបការិតាយបិ អយំ ថេរោ មហា, គុណមហន្តតាយ បសំសាវចនមេវ វា ឯតំ ថេរស្ស យទិទំ មហាកស្សបោតិ យថា “មហាមោគ្គល្លានោ”តិ។

សត្ថុ ធម្មទេសនាយ វត្ថុត្តយេ សញ្ជាតប្បសាទតាយ ឧបាសកភាវេ ឋិតត្តា វុត្តំ – “**ឧបោសថង្គានិ អធិដ្ឋាយា**”តិអាទិ។ ឯតស្ស អគ្គភាវស្សាតិ យោជេតព្ពំ។ **សច្ចការោ**តិ សច្ចភាវាវហោ ការោ, អវិសំវាទនវសេន វា តទត្ថសាធនោតិ អត្ថោ។ **កោលាហល**ន្តិ កុតូហលវិប្ផារោ។ សត្ថា សត្តមេ សត្តមេ សំវច្ឆរេ ធម្មំ កថេន្តោ សត្តានំ សវនយោគ្គំ កាលំ សល្លក្ខេន្តោ ទិវា សាយន្ហសមយំ កថេតិ, រត្តិយំ សកលយាមំ។ តេនាហ – “**ព្រាហ្មណោ ព្រាហ្មណេ អាហ – ‘ភោតិ កឹ រត្តឹ ធម្មំ សុណិស្សសិ ទិវា’**”តិ។ **វិស្សាសិកោ**តិ វិស្សាសិកភាវោ។ “តតោ បដ្ឋាយ សោ”តិ វា បាឋោ។

ទ្វេ អសង្ខ្យេយ្យានិ បូរិតបារមិស្សាតិ ឥទំ សា បរម្បរាយ សោតបតិតំ អត្ថំ គហេត្វា អាហ។ **អទិន្នវិបាកស្សា**តិ អវិបក្កវិបាកស្ស។ **ភទ្ទកេ កាលេ**តិ យុត្តេ កាលេ។ **នក្ខត្ត**ន្តិ នក្ខត្តេន លក្ខិតំ ឆណំ។ តស្មឹ តស្មិញ្ហិ នក្ខត្តេ អនុភវិតព្ពឆណានិ នក្ខត្តានិ នាម, ឥតរានិ បន ឆណានិ នាម។ សម្មាបតិតទុក្ខតោ វិមោចនេន តតោ និយ្យានាវហតាយ ឥច្ឆិតត្ថស្ស លាភាបនតោ ច **និយ្យានិកំ។ តេស**ន្តិ សុវណ្ណបទុមានំ។ **ឱលម្ពកា**តិ សុវណ្ណរតនវិចិត្តា រតនទាមា។ **បុញ្ញនិយាមេនា**តិ បុញ្ញានុភាវសិទ្ធេន និយាមេន។ ស្វស្ស ពារាណសិរជ្ជំ ទាតុំ កតោកាសោ។ **ផុស្សរថ**ន្តិ មង្គលរថំ។ សេតច្ឆត្តឧណ្ហីសវាលពីជនិខគ្គមណិបាទុកានិ **បញ្ចវិធំ រាជកកុធភណ្ឌ**ន្តិ វទន្តិ។ ឥធ បន សេតច្ឆត្តំ វិសុំ គហិតន្តិ សីហាសនំ បញ្ចមំ កត្វា វទន្តិ។ **បារុបនកណ្ណ**ន្តិ បារុបនវត្ថស្ស ទសន្តំ។ ទិព្ពវត្ថទាយិបុញ្ញានុភាវចោទិតោ “**ននុ តាតា ថូល**”ន្តិ អាហ។ **អហោ តបស្សី**តិ អហោ កបណោ អហំ រាជាតិ អត្ថោ។ **ពុទ្ធានំ សទ្ទហិត្វា**តិ ពុទ្ធានំ សាសនំ សទ្ទហិត្វា។ **ចង្កមនសតានី**តិ **ឥតិ**-សទ្ទោ អាទ្យត្ថោ។ តេន ហិ អគ្គិសាលាទីនិ បព្ពជិតសារុប្បានិ ឋានានិ សង្គណ្ហាតិ។

សាធុកីឡិតន្តិ អរិយានំ បរិនិព្ពុតដ្ឋានេ កាតព្ពសក្ការំ វទតិ។ **នប្បមជ្ជិ, និរោគា អយ្យា**តិ បុច្ឆិតាការទស្សនំ។ **បរិនិព្ពុតា ទេវា**តិ ទេវី បដិវចនំ អទាសិ។ **បដិយាទេត្វា**តិ និយ្យាតេត្វា។ **សមណកបព្ពជ្ជ**ន្តិ សមិតបាបេហិ អរិយេហិ អនុដ្ឋាតព្ពបព្ពជ្ជំ។ សោ ហិ រាជា បច្ចេកពុទ្ធានំ វេសស្ស ទិដ្ឋត្តា “ឥទមេវ ភទ្ទក”ន្តិ តាទិសំយេវ លិង្គំ គណ្ហិ។ **តត្ថេវា**តិ ព្រហ្មលោកេ ឯវ។ វីសតិមេ វស្សេ សម្បត្តេតិ អាហរិត្វា សម្ពន្ធោ។ ព្រហ្មលោកតោ ចវិត្វា និព្ពត្តត្តា, ព្រហ្មចរិយាធិការស្ស ច ចិរកាលសម្ភូតត្តា “**ឯវរូបំ កថំ មា កថេថា**”តិ អាហ។ វីសតិ ធរណានិ **និក្ខ**ន្តិ វទន្តិ, បញ្ចបលំ **និក្ខ**ន្តិ អបរេ។ **ឥត្ថាករោ**តិ ឥត្ថិរតនស្ស ឧប្បត្តិដ្ឋានំ។ **អយ្យធីតា**តិ អម្ហាកំ អយ្យស្ស ធីតា, ភទ្ទកាបិលានីតិ អត្ថោ។ **សមានបណ្ណ**ន្តិ សទិសបណ្ណំ សទិសលេខំ កុមារស្ស កុមារិកាយ ច យុត្តំ បណ្ណលេខំ។ តេ បុរិសា សមាគតដ្ឋានតោ មគធរដ្ឋេ មហាតិត្ថគាមំ មទ្ទរដ្ឋេ សាគលនគរញ្ច ឧទ្ទិស្ស អបក្កមន្តា អញ្ញមញ្ញំ វិស្សជ្ជេន្តា នាម ហោន្តីតិ “**ឥតោ ច ឯត្តោ ច បេសេសុ**”ន្តិ វុត្តា។

បុប្ផទាមន្តិ ហត្ថិហត្ថប្បមាណំ បុប្ផទាមំ។ **តានី**តិ តានិ ឧភោហិ គន្ថាបិតានិ ទ្វេ បុប្ផទាមានិ។ **តេ**តិ ឧភោ ភទ្ទា ចេវ បិប្ផលិកុមារោ ច ។ **លោកាមិសេនា**តិ កាមស្សាទេន។ **អសំសដ្ឋា**តិ ន សំយុត្តា យដេ ជលន្តេន វិយ បទីបេន អជ្ឈាសយេ សមុជ្ជលន្តេន វិមោក្ខពីជេន សមុស្សាហិតចិត្តត្តា។ **យន្តពទ្ធានី**តិ សស្សសម្បាទនត្ថំ តត្ថ តត្ថ ទ្វារកវាដយោជនវសេន ពទ្ធានិ និក្ខមនតុម្ពានិ។ **កម្មន្តោ**តិ កសិកម្មករណដ្ឋានំ។ **ទាសិកគាមា**តិ ទាសានំ វសនគាមា។ **ឱសារេត្វា**តិ បក្ខិបិត្វា។ **អាកប្បកុត្តវសេនា**តិ អាការវសេន កិរិយាវសេន។ **អននុច្ឆវិក**ន្តិ បព្ពជិតភាវស្ស អននុរូបំ។ **តស្ស មត្ថកេ**តិ ទ្វេធាបថស្ស ទ្វិធាភូតដ្ឋានេ។ ឯតេសំ សង្គហំ កាតុំ វដ្ដតីតិ និសីទតីតិ សម្ពន្ធោ។ សា បន តត្ថ សត្ថុ និសជ្ជា ឯទិសីតិ ទស្សេតុំ – “**និសីទន្តោ បនា**”តិអាទិ វុត្តំ។ តត្ថ យា ពុទ្ធានំ អបរិមិតកាលសម្ភូតាចិន្តេយ្យាបរិមេយ្យបុញ្ញសម្ភារូបចយនិព្ពត្តា រូបប្បភាវពុទ្ធគុណវិជ្ជោតិតា ទ្វត្តឹសមហាបុរិសលក្ខណអសីតិអនុព្យញ្ជនសមុជ្ជលិតា ព្យាមប្បភាកេតុមាលាលង្កតា សភាវសិទ្ធិតាយ អកិត្តិមា រូបកាយសិរី, តំយេវ មហាកស្សបស្ស អទិដ្ឋបុព្ពប្បសាទសំវទ្ធនត្ថំ អនិគ្គូហិត្វា និសិន្នោ ភគវា “**ពុទ្ធវេសំ គហេត្វា...បេ.... និសីទី**”តិ វុត្តោ។ អសីតិហត្ថប្បទេសំ ព្យាបេត្វា បវត្តិយា **អសីតិហត្ថា**តិ វុត្តា។

សតសាខោតិ ពហុសាខោ អនេកសាខោ។ **សុវណ្ណវណ្ណោវ អហោសិ** និរន្តរំ ពុទ្ធរស្មីហិ សមន្តតោ សមោកិណ្ណភាវតោ។

តីសុ ឋានេសូតិ ទូរតោ នាតិទូរេ អាសន្នេតិ តីសុ ឋានេសុ។ **តីហិ ឱវាទេហី**តិ “តស្មាតិហ តេ, កស្សប, ឯវំ សិក្ខិតព្ពំ ‘តិព្ពំ មេ ហិរោត្តប្បំ បច្ចុបដ្ឋិតំ ភវិស្សតិ ថេរេសុ នវេសុ មជ្ឈិមេសូ’តិ។ ឯវញ្ហិ តេ, កស្សប, សិក្ខិតព្ពំ។ តស្មាតិហ តេ, កស្សប, ឯវំ សិក្ខិតព្ពំ ‘យំ កិញ្ចិ ធម្មំ សុណិស្សាមិ កុសលូបសំហិតំ, សព្ពំ តំ អដ្ឋឹ កត្វា មនសិ ករិត្វា សព្ពំ ចេតសា សមន្នាហរិត្វា ឱហិតសោតោ ធម្មំ សុណិស្សាមី’តិ, ឯវញ្ហិ តេ, កស្សប, សិក្ខិតព្ពំ។ តស្មាតិហ តេ, កស្សប, ឯវំ សិក្ខិតព្ពំ ‘សាតសហគតា ច មេ កាយគតាសតិ ន វិជហិស្សតី’តិ, ឯវញ្ហិ តេ, កស្សប, សិក្ខិតព្ព”ន្តិ (សំ. និ. ២.១៥៤) ឥមេហិ តីហិ ឱវាទេហិ។ ឯត្ថ ហិ ភគវា បឋមំ ឱវាទំ ថេរស្ស ព្រាហ្មណជាតិកត្តា ជាតិមានប្បហានត្ថមភាសិ, ទុតិយំ ពាហុសច្ចំ និស្សាយ ឧប្បជ្ជនកអហំការប្បហានត្ថំ, តតិយំ ឧបធិសម្បត្តឹ និស្សាយ ឧប្បជ្ជនកអត្តសិនេហប្បហានត្ថំ ។ **មុទុកា ខោ ត្យាយ**ន្តិ មុទុកា ខោ តេ អយំ។ កស្មា បន ភគវា ឯវមាហ? ថេរេន សហ ចីវរំ បរិវត្តេតុកាមតាយ។ កស្មា បរិវត្តេតុកាមោ ជាតោតិ? ថេរំ អត្តនោ ឋានេ ឋបេតុកាមតាយ។ កឹ សារិបុត្តមោគ្គល្លានា នត្ថីតិ? អត្ថិ, ឯវំ បនស្ស អហោសិ “ឥមេ ន ចិរំ ឋស្សន្តិ, កស្សបោ បន វីសតិវស្សសតាយុកោ, សោ មយិ បរិនិព្ពុតេ សត្តបណ្ណិគុហាយំ វសិត្វា ធម្មវិនយសង្គហំ កត្វា មម សាសនំ បញ្ចវស្សសហស្សបរិមាណកាលប្បវត្តនកំ ករិស្សតី”តិ អត្តនោ ឋានេ ឋបេសិ។ ឯវំ ភិក្ខូ កស្សបស្ស សុស្សូសិតព្ពំ មញ្ញិស្សន្តី”តិ។ តស្មា ឯវមាហ។

ចន្ទូបមោតិ ចន្ទសទិសោ ហុត្វា។ កឹ បរិមណ្ឌលតាយ? នោ, អបិច ខោ យថា ចន្ទោ គគនតលំ បក្ខន្ទមានោ ន កេនចិ សទ្ធឹ សន្ថវំ វា សិនេហំ វា អាលយំ វា ករោតិ, ន ច ន ហោតិ មហាជនស្ស បិយោ មនាបោ, អយម្បិ ឯវំ កេនចិ សទ្ធឹ សន្ថវាទីនំ អករណេន ពហុជនស្ស បិយោ មនាបោ ចន្ទូបមោ ហុត្វា ខត្តិយកុលាទីនិ ចត្តារិ កុលានិ ឧបសង្កមតីតិ អត្ថោ។ **អបកស្សេវ កាយំ អបកស្ស ចិត្ត**ន្តិ តេនេវ សន្ថវាទីនំ អករណេន កាយញ្ច ចិត្តញ្ច អបកឌ្ឍិត្វា, អបនេត្វាតិ អត្ថោ។ **និច្ចំ នវោ**តិ និច្ចនវកោវ, អាគន្តុកសទិសោ ហុត្វាតិ អត្ថោ។ អាគន្តុកោ ហិ បដិបាដិយា សម្បត្តគេហំ បវិសិត្វា សចេ នំ ឃរសាមិកា ទិស្វា “អម្ហាកម្បិ បុត្តភាតរោ វិប្បវាសំ គន្ត្វា ឯវំ វិចរិំសូ”តិ អនុកម្បមានា និសីទាបេត្វា ភោជេន្តិ, ភុត្តមត្តោយេវ “តុម្ហាកំ ភាជនំ គណ្ហថា”តិ ឧដ្ឋាយ បក្កមតិ, ន តេហិ សទ្ធឹ សន្ថវំ វា ករោតិ, កិច្ចករណីយានិ វា សំវិទហតិ, ឯវមេយម្បិ បដិបាដិយា សម្បត្តំ ឃរំ បវិសិត្វា យំ ឥរិយាបថេ បសន្នា មនុស្សា ទេន្តិ, តំ គហេត្វា ឆិន្នសន្ថវោ តេសំ កិច្ចករណីយេ អព្យាវដោ ហុត្វា និក្ខមតីតិ ទីបេតិ។

អប្បគព្ភោតិ នប្បគព្ភោ, អដ្ឋង្គនេន កាយបាគព្ភិយេន, ចតុរង្គេន វចីបាគព្ភិយេន, អនេកង្គេន មនោបាគព្ភិយេន ច វិរហិតោតិ អត្ថោ។ អដ្ឋង្គនំ កាយបាគព្ភិយំ នាម សង្ឃគណបុគ្គលភោជនសាលជន្តាឃរនហានតិត្ថភិក្ខាចារមគ្គេសុ អន្តរឃរបវេសនេ ច កាយេន អប្បតិរូបករណំ។ ចតុរង្គនំ វចីបាគព្ភិយំ នាម សង្ឃគណបុគ្គលអន្តរឃរេសុ អប្បតិរូបវាចានិច្ឆារណំ។ អនេកង្គនំ មនោបាគព្ភិយំ នាម តេសុ តេសុ ឋានេសុ កាយវាចាហិ អជ្ឈាចារំ អនាបជ្ជិត្វាបិ មនសា កាមវិតក្កាទីនំ វិតក្កនំ។ សព្ពេសម្បិ ឥមេសំ បាគព្ភិយានំ អភាវេន អប្បគព្ភោ ហុត្វា កុលានិ ឧបសង្កមតីតិ អត្ថោ។ កស្សបសំយុត្តេន ច ចន្ទូបមប្បដិបទាទិថេរស្ស ធុតវាទេសុ អគ្គភាវស្ស ពោធិតត្តា វុត្តំ **“ឯតទេវ កស្សបសំយុត្តំ អដ្ឋុប្បត្តឹ កត្វា”**តិ។

អនុរុទ្ធត្ថេរវត្ថុ

១៩២. បញ្ចមេ **ភោជនបបញ្ចមត្ត**ន្តិ គោចរគាមេ បិណ្ឌាយ ចរណាហារបរិភោគសញ្ញិតំ ភោជនបបញ្ចមត្តំ។ **ទីបរុក្ខាន**ន្តិ លោហទន្តកដ្ឋមយានំ មហន្តានំ ទីបរុក្ខានំ។ លោហមយេសុបិ ហិ តេសុ ទីបាធារេសុ ទីបរុក្ខកាតិ រុឡ្ហិវសោ ទដ្ឋព្ពោ។ ឱលម្ពកទីបមណ្ឌលទីបសញ្ចរណទីបាទិកា **សេសទីបា**។

អនុបរិយាយិ បទក្ខិណករណវសេន។ **អហំ តេនា**តិ យេន តុយ្ហំ អត្ថោ, អហំ តេន បវារេមិ, តស្មា តំ អាហរាបេត្វា គណ្ហាតិ អត្ថោ។ **សុវណ្ណបាតិយំយេវស្ស ភត្តំ ឧប្បជ្ជី**តិ ទេវតានុភាវេន ឧប្បជ្ជិ, ន កិញ្ចិ បចនកិច្ចំ អត្ថិ។ **សត្ត មហាបុរិសវិតក្កេ វិតក្កេសី**តិ “អប្បិច្ឆស្សាយំ ធម្មោ, នាយំ ធម្មោ មហិច្ឆស្សា”តិអាទិកេ សត្ត មហាបុរិសវិតក្កេ វិតក្កេសិ។ **អដ្ឋមេ**តិ “និប្បបញ្ចារាមស្សាយំ ធម្មោ, នាយំ ធម្មោ បបញ្ចារាមស្សា”តិ ឯតស្មឹ បុរិសវិតក្កេ។

មម សង្កប្បមញ្ញាយាតិ “អប្បិច្ឆស្សាយំ ធម្មោ, នាយំ ធម្មោ មហិច្ឆស្សា”តិអាទិនា (ទី. និ. ៣.៣៥៨; អ. និ. ៨.៣០) មហាបុរិសវិតក្កវសេន អារទ្ធមត្តំ មត្ថកំ បាបេតុំ អសមត្ថភាវេន ឋិតំ មម សង្កប្បំ ជានិត្វា។

មនោមយេនាតិ មនោមយេន វិយ មនសា និម្មិតសទិសេន, បរិណាមិតេនាតិ អត្ថោ។ **ឥទ្ធិយា**តិ “អយំ កាយោ ឥទំ ចិត្តំ វិយ ហោតូ”តិ ឯវំ បវត្តាយ អធិដ្ឋានិទ្ធិយា។

យទា មេ អហុ សង្កប្បោតិ យស្មឹ កាលេ មយ្ហំ “កីទិសោ នុ ខោ អដ្ឋមោ មហាបុរិសវិតក្កោ”តិ បរិវិតក្កោ អហោសិ, យទា មេ អហុ សង្កប្បោ, តតោ មម សង្កប្បមញ្ញាយ ឥទ្ធិយា ឧបសង្កមិ, ឧត្តរិ ទេសយីតិ យោជនា។ **ឧត្តរិ ទេសយី**តិ “និប្បបញ្ចារាមស្សាយំ ធម្មោ និប្បបញ្ចរតិនោ , នាយំ ធម្មោ បបញ្ចារាមស្ស បបញ្ចរតិនោ”តិ (ទី. និ. ៣.៣៥៨; អ. និ. ៨.៣០) ឥមំ អដ្ឋមំ មហាបុរិសវិតក្កំ បូរេន្តោ ឧបរិ ទេសយិ។ តំ បន ទេសិតំ ទស្សេន្តោ អាហ – “**និប្បបញ្ចរតោ ពុទ្ធោ, និប្បបញ្ចមទេសយី**”តិ, បបញ្ចា នាម រាគាទយោ កិលេសា, តេសំ វូបសមនតាយ តទភាវតោ ច លោកុត្តរធម្មា និប្បបញ្ចា នាម។ យថា តំ បាបុណាតិ, តថា ធម្មំ ទេសេសិ, សាមុក្កំសិកំ ចតុសច្ចទេសនំ អទេសយីតិ អត្ថោ។

តស្សាហំ ធម្មមញ្ញាយាតិ តស្ស សត្ថុ ទេសនាធម្មំ ជានិត្វា។ **វិហាសិ**ន្តិ យថានុសិដ្ឋំ បដិបជ្ជន្តោ វិហរឹ។ **សាសនេ រតោ**តិ សិក្ខត្តយសង្គហេ សាសនេ អភិរតោ។ **តិស្សោ វិជ្ជា អនុប្បត្តា**តិ បុព្ពេនិវាសញាណំ, ទិព្ព ចក្ខុញាណំ, អាសវក្ខយញាណន្តិ ឥមា តិស្សោ វិជ្ជា មយា អនុប្បត្តា សច្ឆិកតា។ តតោ ឯវ **កតំ ពុទ្ធស្ស សាសនំ**, អនុសិដ្ឋិ ឱវាទោ អនុដ្ឋិតោតិ អត្ថោ។

ភទ្ទិយត្ថេរវត្ថុ

១៨៣. ឆន្ទេ ឧច្ច-សទ្ទេន សមានត្ថោ ឧច្ចា-សទ្ទោតិ អាហ – “**ឧច្ចាកុលិកានន្តិ ឧច្ចេ កុលេ ជាតាន**”ន្តិ។ **កាឡី សា ទេវី**តិ កាឡវណ្ណតាយ កាឡី សា ទេវី។ កុលានុក្កមេន រជ្ជានុប្បត្តិ មហាកុលិនស្សេវាតិ វុត្តំ – “**សោយេវ ចា**”តិអាទិ។

លកុណ្ឌកភទ្ទិយត្ថេរវត្ថុ

១៨៤. សត្តមេ **រិត្តកោ**តិ ទេយ្យវត្ថុរហិតោ។ **គុណេ អាវជ្ជេត្វា**តិ ភគវតោ រូបគុណេ ចេវ អាកប្បសម្បទាទិ គុណេ ច អត្តនោ អធិប្បាយំ ញត្វា អម្ពបក្កស្ស បដិគ្គហណំ បរិកុញ្ចនន្តិ ឯវមាទិកេ យថាឧបដ្ឋិតេ គុណេ អាវជ្ជេត្វា។

បិណ្ឌោលភារទ្វាជត្ថេរវត្ថុ

១៨៥. អដ្ឋមេ អភីតនាទភាវេន សីហស្ស វិយ នាទោ សីហនាទោ, សោ ឯតេសំ អត្ថីតិ សីហនាទិកា, តេសំ **សីហនាទិកានំ**។ គរហិតព្ពបសំសិតព្ពធម្មេ យាថាវតោ ជានន្តស្សេវ គរហា បសំសា ច យុត្តរូបាតិ អាហ – “**ពុទ្ធា ច នាមា**”តិអាទិ។ **ខីណា ជាតី**តិអាទីហិ បច្ចវេក្ខណញាណស្ស ភូមឹ ទស្សេតិ។ តេន ហិ ញាណេន អរិយសាវកោ បច្ចវេក្ខន្តោ “ខីណា ជាតី”តិអាទី បជានាតិ។ កតមា បនស្ស ជាតិ ខីណា, កថញ្ច បជានាតីតិ? ន តាវស្ស អតីតា ខីណា បុព្ពេវ ខីណត្តា, ន អនាគតា អនាគតេ វាយាមាភាវតោ, ន បច្ចុប្បន្នា វិជ្ជមានត្តា។ យា បន មគ្គស្ស អភាវិតត្តា ឧប្បជ្ជេយ្យ ឯកចតុបញ្ចវោការភវេសុ ឯកចតុបញ្ចក្ខន្ធប្បភេទា ជាតិ, សា មគ្គស្ស ភាវិតត្តា អនុប្បាទធម្មតំ អាបជ្ជនេន ខីណា។ តំ សោ មគ្គភាវនាយ បហីនកិលេសេ បច្ចវេក្ខិត្វា “កិលេសាភាវេ វិជ្ជមានម្បិ កម្មំ អាយតឹ អប្បដិសន្ធិកំ ហោតី”តិ ជានន្តោ បជានាតិ។

វុសិតន្តិ វុដ្ឋំ បរិវុដ្ឋំ, កតំ ចរិតំ និដ្ឋិតន្តិ អត្ថោ។ **ព្រហ្មចរិយ**ន្តិ មគ្គព្រហ្មចរិយំ។ បុថុជ្ជនកល្យាណកេន ហិ សទ្ធឹ សត្ត សេក្ខា មគ្គព្រហ្មចរិយំ វសន្តិ នាម, ខីណាសវោ វុដ្ឋវាសោ។ តស្មា អរិយសាវកោ អត្តនោ ព្រហ្មចរិយវាសំ បច្ចវេក្ខន្តោ “វុសិតំ ព្រហ្មចរិយ”ន្តិ បជានាតិ។ **កតំ ករណីយ**ន្តិ ចតូសុ សច្ចេសុ ចតូហិ មគ្គេហិ បរិញ្ញាបហាន សច្ឆិកិរិយាភាវនាភិសមយវសេន សោឡសវិធំ កិច្ចំ និដ្ឋាបិតន្តិ អត្ថោ។ បុថុជ្ជនកល្យាណកាទយោ ហិ តំ កិច្ចំ ករោន្តិ, ខីណាសវោ កតករណីយោ។ តស្មា អរិយសាវកោ អត្តនោ ករណីយំ បច្ចវេក្ខន្តោ “កតំ ករណីយ”ន្តិ បជានាតិ។ **នាបរំ ឥត្ថត្តាយា**តិ ឥទានិ បុន ឥត្ថភាវាយ ឯវំ សោឡសវិធកិច្ចភាវាយ, កិលេសក្ខយាយ វា មគ្គភាវនាយ កិច្ចំ មេ នត្ថីតិ បជានាតិ។ អថ វា **ឥត្ថត្តាយា**តិ ឥត្ថភាវតោ ឥមស្មា ឯវំបការា ឥទានិ វត្តមានក្ខន្ធសន្តានា អបរំ ខន្ធសន្តានំ មយ្ហំ នត្ថិ, ឥមេ បន បញ្ចក្ខន្ធា បរិញ្ញាតា តិដ្ឋន្តិ ឆិន្នមូលកា រុក្ខា វិយ, តេ ចរិមកវិញ្ញាណនិរោធេន អនុបាទានោ វិយ ជាតវេទោ និព្ពាយិស្សន្តីតិ បជានាតិ។

មន្តាណិបុត្តបុណ្ណត្ថេរវត្ថុ

១៩៦. នវមេ អង្គារសសុបិ វិជ្ជាដ្ឋានេសុ និប្ផត្តិ គតត្តា "**សព្ពសិប្បេសុ កោវិទោ ហុត្វា**"តិ វុត្តំ។ អភិទយា អត្តញ្ញាវបាហស្សេវ ធម្មស្ស តត្ថ ឧបលព្ភនតោ "**មោក្ខធម្មំ អទិស្វា**"តិ វុត្តំ។ តេនាហ – "**ឥទំ វេទត្តយំ នាមា**"តិអាទិ ។ តថា ហិ អនេន ទុក្កតិបរិមុច្ចនម្បិ ទុល្លភំ, អភិញ្ញាបរិវារានំ អដ្ឋន្នំ សមាបត្តីនំ លាភិតាយ សយំ ឯកទេសេន ឧបសន្តោ បរម្មុក្កំសគតំ ឧត្តមទមថសមថំ អនញ្ញសាធារណំ ភគវន្តំ សម្ភាវេន្តោ "**អយំ បុរិសោ**"តិអាទិមាហ។ **បិដកានិ គហេត្វា អាគច្ឆន្តី**តិ ផលភាជនានិ គហេត្វា អស្សាមិកាយ អាគច្ឆន្តិ។ **ពុទ្ធានន្តិ** គារវវសេន ពហុវចននិទ្ទេសោ កតោ។ **បរិភុញ្ជី**តិ ទេវតាហិ បក្ខិត្តទិព្ពោជំ វនមូលផលាផលំ បរិភុញ្ជិ។ បត្តេ បតិដ្ឋាបិតសមនន្តរមេវ ហិ ទេវតា តត្ថ ទិព្ពោជំ បក្ខិបឹសុ។ **សម្មសិត្វា**តិ បច្ចវេក្ខិត្វា, បរិវត្តេត្វាតិ ច វទន្តិ។ **អរហត្តំ បាបុណឹសូ**តិ មហាទេវត្ថេរស្ស អនុមោទនកថាយ អនុបុព្ពិកថាសក្ខិកាយ សុវិសោធិតចិត្តសន្តានា អរហត្តំ បាបុណឹសុ។

ទសហិ កថាវត្ថូហីតិ អប្បិច្ឆកថា សន្តុដ្ឋិកថា បវិវេកកថា អសំសគ្គកថា វីរិយារម្ភកថា សីលសម្បទាកថា សមាធិសម្បទាកថា បញ្ញាសម្បទាកថា វិមុត្តិសម្បទាកថា វិមុត្តិញាណទស្សនសម្បទាកថាតិ ឥមេហិ ទសហិ កថាវត្ថូហិ។ **ជាតិភូមិវដ្ឋវាសិនោ**តិ ជាតិភូមិវន្តទេសវាសិនោ, សត្ថុ ជាតទេសវាសិនោតិ អត្ថោ។ **សីសានុលោកិកោ**តិ បុរតោ គច្ឆន្តស្ស សីសំ អនុ អនុ បស្សន្តោ។ **ឱកាសំ សល្លក្ខេត្វា**តិ សាកច្ឆាយ អវសរំ សល្លក្ខេត្វា។ **សត្ថុវិសុទ្ធិក្កមំ បុច្ឆី**តិ "កឹ នុ ខោ, អាវុសោ, សីលវិសុទ្ធត្ថំ ភគវតិ ព្រហ្មចរិយំ វុស្សតី"តិអាទិនា (ម. និ. ១.២៥៧) សត្ត វិសុទ្ធិយោ បុច្ឆិ។ **ធម្មកថិកានំ អគ្គដ្ឋានេ ឋបេសិ** សវិសេសេន ទសកថាវត្ថុលាភិតាយ។

មហាកច្ចានត្ថេរវត្ថុ

១៩៧. ទសមេ **សំខិត្តេន កថិតធម្មស្សា**តិ មធុបិណ្ឌិកសុត្តន្តទេសនាសុ វិយ សង្ខេបេន ទេសិតធម្មស្ស។ **តំ ទេសនំ វិត្ថារេត្វា**តិ តំ សង្ខេបទេសនំ អាយតនាទិវសេន វិត្ថារេត្វា។ **អត្ថំ វិភជមានាន**ន្តិ តស្សា សង្ខេបទេសនាយ អត្ថំ វិភជិត្វា កថេន្តានំ។ **អត្ថវសេន វា**តិ "ឯត្តកា ឯតស្ស អត្ថា"តិ អត្ថវសេន វា ទេសនំ បូរេតុំ សក្កោន្តិ។ **ព្យញ្ជនវសេន វា**តិ "ឯត្តកានិ ឯត្ថ ព្យញ្ជនានិ ទេសនាវសេន វត្តព្ពានី"តិ ព្យញ្ជនវសេន វា បូរេតុំ សក្កោន្តិ។ **អយំ បន មហាកច្ចានត្ថេរោ ឧភយវសេនបិ សក្កោ**តិ តស្ស សង្ខេបេន ឧទ្ទិដ្ឋស្ស វិត្ថារេន សត្ថុ អជ្ឈាសយានុរូបំ ទេសនតោ, តស្មា តត្ថ អគ្គោតិ វុត្តោ។ **វុត្តនយេនេវា**តិ "បាតោវ សុភោជនំ ភុញ្ជិត្វា ឧបោសថង្គានិ អធិដ្ឋាយា"តិអាទិនា ហេដ្ឋា វុត្តនយេនេវ។ **អញ្ញេហី**តិ អញ្ញាសំ ឥត្ថីនំ កេសេហិ អតិវិយ ទីឃា។ ន កេវលញ្ច ទីឃា ឯវ, អថ ខោ សិនិទ្ធនីលមុទុកញ្ចិកា ច។ **និក្កេសី**តិ អប្បកេសី យថា "អនុទរា កញ្ញា"តិ។

បណិយន្តិ វិក្កេតព្ពភណ្ឌំ។ **អាវជ្ជេត្វា**តិ ឧបនិស្សយំ កេសានំ បកតិភាវាបត្តិញ្ច អាវជ្ជេត្វា។ **គារវេនា**តិ មុណ្ឌសីសាបិ ថេរេ គារវេន ឯកវចនេនេវ អាគន្ត្វា។ **និមន្តេត្វា**តិ ស្វាតនាយ និមន្តេត្វា។ **ឥមិស្សា ឥត្ថិយា**តិ យថាវុត្តសេដ្ឋិធីតរមាហ។ **ទិដ្ឋធម្មិកោវា**តិ អវធារណំ អដ្ឋានបយុត្តំ, ទិដ្ឋធម្មិកោ យសបដិលាភោវ អហោសីតិ អត្ថោ។ **យសបដិលាភោ**តិ ច ភវសម្បត្តិបដិលាភោ។ សត្តសុ ហិ ជវនចេតនាសុ បឋមា ទិដ្ឋធម្មវេទនីយផលា, បច្ឆិមា ឧបបជ្ជវេទនីយផលា, មជ្ឈេ បញ្ច អបរាបរិយវេទនីយផលា, តស្មា បឋមំ ឯកំ ចេតនំ ឋបេត្វា សេសា យថាសកំ បរិបុណ្ណផលទាយិនោ ហោន្តិ, បឋមចេតនាយ បន ទិដ្ឋធម្មិកោ យសបដិលាភោវ អហោសិ។

បឋមឯតទគ្គវគ្គវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

១៤. ឯតទគ្គវគ្គោ

(១៤) ២. ទុតិយឯតទគ្គវគ្គវណ្ណនា

ចូឡបន្ថកត្ថេរវត្ថុ

១៩៨-២០០. ទុតិយស្ស បឋមេ **មនេន និព្ពត្តិត**ន្តិ អភិញ្ញាមនេន ឧប្បាទិតំ។ **មនេន កតកាយោ**តិ អភិញ្ញាចិត្តេន ទេសន្តរំ បត្តកាយោ។ **មនេន និព្ពត្តិតកាយោ**តិ អភិញ្ញាមនសា និម្មិតកាយោ "អញ្ញំ កាយំ អភិនិម្មិនាតី"តិអាទីសុ (ទី. និ. ១.២៣៦-២៣៧; បដិ. ម. ៣.១៤) វិយ។ **ឯកសទិសេយេវា**តិ អត្តសទិសេយេវ។ **ឯកវិធមេវា**តិ អត្តនា កតប្បការមេវ។ ឯតប្បរមោ ហិ យេភុយ្យេន សាវកានំ ឥទ្ធិនិម្មានវិធិ។ **អគ្គោ នាម ជាតោ** ឯកទេសេន សត្ថុ ឥទ្ធិនិម្មានានុវិធានតោ។

លាភិតាយាតិ ឯត្ថ លាភីតិ ឦ្ធការោ អតិសយត្ថោ។ តេន ថេរស្ស ចតុន្នំ រូបាវចរជ្ឈានានំ អតិសយេន សវិសេសលាភិតំ ទស្សេតិ។ **អរូបាវចរជ្ឈានានំ លាភិតាយា**តិ ឯត្ថាបិ ឯសេវ នយោ។ ន កេវលញ្ចេតា ចេតោសញ្ញាវិវដ្ដកុសលតា រូបារូបជ្ឈានលាភិតាយ ឯវ, អថ ខោ ឥមេហិបិ ការណេហីតិ ទស្សេតុំ – “**ចូឡបន្ថកោ ចា**”តិអាទិ វុត្តំ។ **ចេតោ**តិ ចេត្ថ ចិត្តសីសេន សមាធិ វុត្តោ, តស្មា ចេតសោ សមាធិស្ស វិវដ្ដនំ ចេតោវិវដ្ដោ, ឯកស្មិំយេវារម្មណេ សមាធិចិត្តំ វិវដ្ដេត្វា ហេដ្ឋិមស្ស ហេដ្ឋិមស្ស ឧបរូបរិ ហាបនតោ រូបាវចរជ្ឈានលាភី **ចេតោវិវដ្ដកុសលោ នាម**។ “សព្ពសោ រូបសញ្ញាន”ន្តិអាទិនា (ធ. ស. ២៦៥) វុត្តសញ្ញា អតិក្កមិត្វា “អាកាសានញ្ចាយតនសញ្ញាសហគតំ…បេ…. នេវសញ្ញានាសញ្ញាយតនសញ្ញាសហគត”ន្តិ (ធ. ស. ២៦៥-២៦៨) សញ្ញាសីសេន វុត្តជ្ឈានានំ វិវដ្ដកុសលោ, តថា ឥត្ថិបុរិសាទិសញ្ញា និច្ចសញ្ញាទិតោ ចិត្តំ វិវដ្ដេត្វា កេវលេ រូបារូបធម្មមត្តេ អសង្ខតេ និព្ពានេ ច វិសេសតោ វដ្ដនតោ ច សុញ្ញតានុបស្សនាពហុលោ **សញ្ញាវិវដ្ដកុសលោ។ សមាធិកុសលតាយ** ចេតោវិវដ្ដកុសលតា តព្ពហុលវិហារិតាយ។ តថា **វិបស្សនាកុសលតាយ** សញ្ញាវិវដ្ដកុសលតា។ **ឯកោ**តិ ចូឡបន្ថកត្ថេរំ វទតិ។ **សមាធិលក្ខណេ**តិ សវិតក្កសវិចារាទិសមាធិសភាវេ។ បុន **ឯកោ**តិ មហាបន្ថកត្ថេរមាហ។ **វិបស្សនាលក្ខណេ**តិ សត្តអនុបស្សនា អដ្ឋារសមហាវិបស្សនាទិវិបស្សនាសភាវេ។ **សមាធិគាឡ្ហោ**តិ សមាធិស្មិំ ឱគាឡ្ហចិត្តោ សុភាវិតភាវនតា។ **អង្គសំខិត្តេ**តិ ចតុរង្គិកតិវង្គិកាទិវសេន ឈានង្គានំ សង្ខិបនេ។ **អារម្មណសំខិត្តេ**តិ កសិណុគ្ឃាដិមាកាសាទិនិព្ពត្តនេន កសិណាទិអារម្មណានំ សំខិបនេ។ **អង្គវវត្ថាបនេ**តិ វិតក្កាទីនំ ឈានង្គានំ វវត្ថាបនេ។ **អារម្មណវវត្ថាបនេ**តិ បថវីកសិណាទិជ្ឈានារម្មណានំ វវត្ថាបនេ។

ឈានង្គេហីតិ រូបាវចរជ្ឈានង្គេហិ, ឈានង្គានេវ ឈានំ។ បុន **ឈានង្គេហី**តិ អរូបាវចរជ្ឈានង្គេហិ។ **ភាតា**តិ ជេដ្ឋភាតា។ **អស្សា**តិ កុដុម្ពិយស្ស។ **សុវណ្ណបូជ**ន្តិ សោវណ្ណមយំ បុប្ផបូជំ កត្វា។ **ទេវបុរេ**តិ តាវតឹសភវនេ សុទស្សនមហានគរេ។ **អគ្គទ្វារេនា**តិ តស្មិំ ទិវសេ អគ្គំ សព្ពបឋមំ វិវដេន នគរទ្វារេន និក្ខមិត្វា។

កោកនទន្តិ បទុមវិសេសនំ យថា “កោកាសក”ន្តិ។ តំ កិរ ពហុបត្តំ វណ្ណសម្បន្នំ អតិសុគន្ធញ្ច ហោតិ។ “កោកនទំ នាម សេតបទុម”ន្តិបិ វទន្តិ។ **បាតោ**តិ បគេវ។ អយញ្ហេត្ថ អត្ថោ – យថា កោកនទសង្ខាតំ បទុមំ បាតោ សូរិយុគ្គមនវេលាយំ ផុល្លំ វិកសិតំ អវីតគន្ធំ សិយា វិរោចមានំ, ឯវំ សរីរគន្ធេន គុណគន្ធេន ច សុគន្ធំ សរទកាលេ អន្តលិក្ខេ អាទិច្ចមិវ អត្តនោ តេជសា តបន្តំ អង្គេហិ និច្ឆរណកជុតិយា អង្គីរសំ សម្មាសម្ពុទ្ធំ បស្សាតិ។

ចូឡបន្ថកោ កិរ កស្សបសម្មាសម្ពុទ្ធកាលេ បព្ពជិត្វា បញ្ញវា ហុត្វា អញ្ញតរស្ស ទន្ធភិក្ខុនោ ឧទ្ទេសគហណកាលេ បរិហាសកេឡឹ អកាសិ។ សោ ភិក្ខុ តេន បរិហាសេន លជ្ជិតោ នេវ ឧទ្ទេសំ គណ្ហិ, ន សជ្ឈាយមកាសិ។ តេន កម្មេនាយំ បព្ពជិត្វាវ ទន្ធោ ជាតោ, តស្មា គហិតគហិតបទំ ឧបរិឧបរិបទំ គណ្ហន្តស្ស នស្សតិ។ **ឥទ្ធិយា អភិសង្ខរិត្វា សុទ្ធំ ចោឡខណ្ឌំ អទាសី**តិ តស្ស បុព្ពហេតុំ ទិស្វា តទនុរូបេ កម្មដ្ឋានេ និយោជេន្តោ សុទ្ធំ ចោឡខណ្ឌំ អទាសិ។ សោ កិរ បុព្ពេ រាជា ហុត្វា នគរំ បទក្ខិណំ ករោន្តោ នលាដតោ សេទេ មុច្ចន្តេ បរិសុទ្ធេន សាដកេន នលាដំ បុញ្ឆិ, សាដកោ កិលិដ្ឋោ អហោសិ។ សោ “ឥមំ សរីរំ និស្សាយ ឯវរូបោ បរិសុទ្ធសាដកោ បកតឹ ជហិត្វា កិលិដ្ឋោ ជាតោ, អនិច្ចា វត សង្ខារា”តិ អនិច្ចសញ្ញំ បដិលភិ។ តេន ការណេនស្ស រជោហរណមេវ បច្ចយោ ជាតោ។

លោមានីតិ ចោឡខណ្ឌតន្តគតអំសុកេ វទតិ។ “**កិលិដ្ឋធាតុកានី**”តិ កិលិដ្ឋសភាវានិ។ **ឯវំគតិកមេវា**តិ ឥទំ ចិត្តម្បិ ភាវនាវសេន បកតិយា បណ្ឌរំ បរិសុទ្ធំ រាគាទិសម្បយុត្តធម្មវសេន សំកិលិដ្ឋំ ជាតន្តិ ទស្សេតិ។ **នក្ខត្តំ សមានេត្វា**តិ នក្ខត្តំ សមន្នាហរិត្វា, អាវជ្ជេត្វាតិ អត្ថោ ។ **ពិឡារស្សត្ថាយា**តិ ពិឡារស្ស គោចរត្ថាយ។ **ជលបថកម្មិកេនា**តិ សមុទ្ទកម្មិកេន។ **ចារិ**ន្តិ ខាទិតព្ពតិណំ។ **សច្ចការ**ន្តិ សច្ចភាវាវហំ ការំ, “អត្តនា គហិតេ ភណ្ឌេ អញ្ញេសំ ន ទាតព្ព”ន្តិ វត្វា ទាតព្ពលញ្ជន្តិ វុត្តំ ហោតិ។ **តតិយេន បដិហារេនា**តិ តតិយេន សាសនេន។ **បត្តិកា ហុត្វា**តិ សាមិនោ ហុត្វា។

អប្បកេនបីតិ ថោកេនបិ បរិត្តេនបិ។ **មេធាវី**តិ បញ្ញវា។ **បាភតេនា**តិ ភណ្ឌមូលេន។ **វិចក្ខណោ**តិ វោហារកុសលោ។ **សមុដ្ឋាបេតិ អត្តាន**ន្តិ មហន្តំ ធនំ យសញ្ច ឧប្បាទេត្វា តត្ថ អត្តានំ សណ្ឋបេតិ បតិដ្ឋាបេតិ ។ យថា កឹ? **អណុំ អគ្គឹវ សន្ធមំ**, យថា បណ្ឌិតោ បុរិសោ បរិត្តកំ អគ្គឹ អនុក្កមេន គោមយចុណ្ណាទីនិ បក្ខិបិត្វា មុខវាតេន ធមេន្តោ សមុដ្ឋាបេតិ វឌ្ឍេតិ, មហន្តំ អគ្គិក្ខន្ធំ ករោតិ, ឯវមេវ បណ្ឌិតោ ថោកម្បិ បាភតំ លភិត្វា នានាឧបាយេហិ បយោជេត្វា ធនញ្ច យសញ្ច វឌ្ឍេតិ, វឌ្ឍេត្វា បុន តត្ថ អត្តានំ បតិដ្ឋាបេតិ។ តាយ ឯវ វា បន ធនស្ស មហន្តតាយ អត្តានំ សមុដ្ឋាបេតិ, អភិញ្ញាតំ បាកដំ ករោតីតិ អត្ថោ។

សុភូតិត្ថេរវត្ថុ

២០១-២០២. តតិយេ **រណាតិ ហិ រាគាទយោ កិលេសា វុច្ចន្តី**តិ “សរណា ធម្មា”តិអាទីសុ (ធ. ស. ១០០ ទុកមាតិកា) រាគាទយោ កិលេសា “រណា”តិ វុច្ចន្តិ។ រណន្តិ ឯតេហីតិ **រណា**។ យេហិ អភិភូតា សត្តា នានប្បការេន កន្ទន្តិ បរិទេវន្តិ, តស្មា តេ រាគាទយោ “រណា”តិ វុត្តា។ **ទេសិតនិយាមតោ អនោក្កមិត្វា**តិ ទេសិតានោក្កមនតោ អនុបគន្ត្វា ទេសេតិ, សត្ថារា ទេសិតនិយាមេនេវ អនោទិស្សកំ កត្វា ធម្មំ ទេសេតីតិ វុត្តំ ហោតិ។ **ឯវន្តិ** ឯវំ មេត្តាឈានតោ វុដ្ឋាយ ភិក្ខាគហណេ សតិ។ **ភិក្ខាទាយកានំ មហប្ផលំ ភវិស្សតី**តិ ឥទំ **ចូឡច្ឆរាសង្ឃាតសុត្តេន** (អ. និ. ១.៥១ អាទយោ) ទីបេតព្ពំ។ អច្ឆរាសង្ឃាតមត្តម្បិ ហិ កាលំ មេត្តចិត្តំ អាសេវន្តស្ស ភិក្ខុនោ ទិន្នទានំ មហប្ផលំ ហោតិ មហានិសំសំ, តេន ច សោ អមោឃំ រដ្ឋបិណ្ឌំ ភុញ្ជតីតិ អយមត្ថោ តត្ថ អាគតោយេវ។ **និមិត្តំ គណ្ហិត្វា**តិ អាការំ សល្លក្ខេត្វា។

ខទិរវនិយរេវតត្ថេរវត្ថុ

២០៣. បញ្ចមេ **វនសភាគ**ន្តិ សភាគំ វនំ, **សភាគ**ន្តិ ច សប្បាយន្តិ អត្ថោ។ យញ្ហិ បកតិវិរុទ្ធំ ព្យាធិវិរុទ្ធញ្ច ន ហោតិ, តំ “សភាគ”ន្តិ វុច្ចតិ។ **ឧទកសភាគ**ន្តិអាទីសុបិ ឥមិនាវ នយេន អត្ថោ វេទិតព្ពោ។ **កល្យាណកម្មាយូហនក្ខណោ**តិ កល្យាណកម្មូបចយស្ស ឱកាសោ។ **តិណ្ណំ ភាតិកាន**ន្តិ ឧបតិស្សោ, ចុន្ទោ, ឧបសេនោតិ ឥមេសំ តិណ្ណំ ជេដ្ឋភាតិកានំ។ **តិស្សន្នញ្ច ភគិនីន**ន្តិ ចាលា, ឧបចាលា, សីសុបចាលាតិ ឥមេសំ តិស្សន្នំ ជេដ្ឋភគិនីនំ។ ឯត្ថ ច សារិបុត្តត្ថេរោ សយំ បព្ពជិត្វា ចាលា, ឧបចាលា, សីសុបចាលាតិ តិស្សោ ភគិនិយោ, ចុន្ទោ ឧបសេនោតិ ឥមេ ភាតរោ បព្ពាជេសិ, រេវតកុមារោ ឯកោវ គេហេ អវសិស្សតិ។ តេន វុត្តំ – **“អម្មាកំ…បេ…. បព្ពាជេន្តី”**តិ។ **មហល្លកតរា**តិ វុទ្ធតរា។ ឥទញ្ច កុមារិកាយ ចិរជីវិតំ អភិកង្ខមានា អាហំសុ។ សា កិរ តស្ស អយ្យិកា វីសតិវស្សសតិកា ខណ្ឌទន្តា បលិតកេសា វលិត្តចា តិលកាហតគត្តា គោបានសិវង្កា អហោសិ។ **វិធាវនិក**ន្តិ វិធាវនកីឡិកំ។ **តិស្សន្នំ សម្បត្តីន**ន្តិ អនុស្សវវសេន មនុស្សទេវមោក្ខសម្បត្តិយោ សន្ធាយ វទតិ, មនុស្សទេវព្រហ្មសម្បត្តិយោ វា។ **សីវលិស្ស បុញ្ញំ វីមំសិស្សាមា**តិ “សីវលិនា កតបុញ្ញស្ស វិបាកទានដ្ឋានមិទ”ន្តិ ញត្វា ឯវមាហ។ **សភាគដ្ឋាន**ន្តិ សមំ ទេសំ។

តំ ភូមិរាមណេយ្យកន្តិ កិញ្ចាបិ អរហន្តោ គាមន្តេ កាយវិវេកំ ន លភន្តិ, ចិត្តវិវេកំ បន លភន្តេវ។ តេសញ្ហិ ទិព្ពប្បដិភាគានិបិ អារម្មណានិ ចិត្តំ ចាលេតុំ ន សក្កោន្តិ, តស្មា គាមោ វា ហោតុ អរញ្ញាទីនំ វា អញ្ញតរំ, ‘យត្ថ អរហន្តោ វិហរន្តិ, តំ ភូមិរាមណេយ្យកំ’, សោ ភូមិប្បទេសោ រមណីយោ ឯវាតិ អត្ថោ។

កង្ខារេវតត្ថេរវត្ថុ

២០៤. ឆដ្ឋេ **អកប្បិយោ, អាវុសោ, គុឡោ**តិ ឯកទិវសំ ថេរោ អន្តរាមគ្គេ គុឡករណំ ឱក្កមិត្វា គុឡេ បិដ្ឋម្បិ ឆារិកម្បិ បក្ខិត្តេ ទិស្វាន “អកប្បិយោ គុឡោ, សាមិសោ ន កប្បតិ គុឡោ វិកាលេ បរិភុញ្ជិតុ”ន្តិ កុក្កុច្ចាយន្តោ ឯវមាហ។ **អកប្បិយា មុគ្គា**តិ ឯកទិវសំ អន្តរាមគ្គេ វច្ចេ មុគ្គំ ជាតំ ទិស្វា “អកប្បិយា មុគ្គា, បក្កាបិ មុគ្គា ជាយន្តី”តិ កុក្កុច្ចាយន្តោ ឯវមាហ។ សេសមេត្ថ សព្ពំ ឧត្តានមេវ។

សោណកោឡិវិសត្ថេរវត្ថុ

២០៥. សត្តមេ **ហាបេតព្ពមេវ អហោសិ** អច្ចារទ្ធវីរិយត្តា។ **ឧទកេន សមុបព្យូឡ្ហេ**តិ ឧទកេន ថលំ ឧស្សារេត្វា តត្ថ តត្ថ រាសិកតេ។ **ហរិតូបលិត្តាយា**តិ គោមយបរិភណ្ឌកតាយ។ **តិរិយេន ឧទកេន បោសេន្តី**តិ ខីរោទកំ គន្ធោទកំ កេវលោទកន្តិ ឯវំ តិវិធេន ឧទកេន បោសេន្តិ បរិបាលេន្តិ។ **បរិស្សាវេត្វា**តិ បរិសោធេត្វា គហិតេ តណ្ឌុលេតិ យោជេតព្ពំ។ **ទេវោ មញ្ញេ**តិ ទេវោ វិយ ។ **វីណោវាទេនា**តិ “តំ កឹ មញ្ញសិ, សោណ, យទា តេ វីណាយ តន្តិយោ អច្ចាយតា ហោន្តិ, អបិ នុ តេ វីណា តស្មឹ សមយេ សរវតី វា ហោតិ កម្មញ្ញា វាតិ? នោ ហេតំ, ភន្តេតិ។ ឯវមេវ ខោ, សោណ, អច្ចារទ្ធវីរិយំ ឧទ្ធច្ចាយ សំវត្តតិ, អតិសិថិលវីរិយំ កោសជ្ជាយ សំវត្តតិ។ តស្មាតិហ ត្វំ, សោណ, វីរិយសមតំ អធិដ្ឋហ, ឥន្ទ្រិយានញ្ច សមតំ បដិវិជ្ឈា”តិ (មហាវ. ២៤៣) ឯវំ វីណំ ឧបមំ កត្វា បវត្តិតេន វីណោបមោវាទេន។ **វីរិយសមថយោជនត្ថាយា**តិ វីរិយស្ស សមថេន យោជនត្ថាយ។

សោណកុដិកណ្ណត្ថេរវត្ថុ

២០៦. អដ្ឋមេ **កុដិកណ្ណោតិ វុច្ចតីតិ** "កោដិកណ្ណោ"តិ វត្តព្ពេ "កុដិកណ្ណោ"តិ វោហរីយតិ។ កុលឃរេ ភវា **កុលឃរិកា**។ សា កិរ អវន្តិរដ្ឋេ កុលឃរេ មហាវិភវស្ស សេដ្ឋិស្ស ភរិយា។ **ទសពលស្ស ធម្មកថំ សុត្វា សោតាបត្តិផលេ បតិដ្ឋាយ ចិន្តេសីតិ** ឥទំ អង្គុត្តរភាណកានំ មតេន វុត្តំ។ **សុត្តនិបាតដ្ឋកថាយំ** បន "សបរិសោ ភគវន្តំ ឧបសង្កម្ម ធម្មទេសនំ អស្សោសិ, ន ច កញ្ចិ វិសេសំ អធិគញ្ឆិ។ កស្មា? សោ ហិ ធម្មំ សុណន្តោ ហេមវតំ អនុស្សរិត្វា 'អាគតោ នុ ខោ មេ សហាយកោ, នោ'តិ ទិសាទិសំ ឱលោកេត្វា តំ អបស្សន្តោ 'វញ្ចិតោ មេ សហាយោ, យោ ឯវំ វិចិត្តប្បដិភានំ ភគវតោ ទេសនំ ន សុណាតី'តិ វិក្ខិត្តចិត្តោ អហោសី"តិ វុត្តំ។

យស្មា បដិសន្ធិជាតិអភិនិក្ខមនពោធិបរិនិព្ពានេស្វេវ ទ្វត្តឹស បុព្ពនិមិត្តានិ ហុត្វា បដិវិគច្ឆន្តិ, ន ចិរដ្ឋិតិកានិ ហោន្តិ, **ធម្មចក្កប្បវត្តនេ** (សំ. និ. ៥.១០៨១; បដិ. ម. ២.៣០) បន តានិ សវិសេសានិ ហុត្វា ចិរតរំ បត្វា និរុជ្ឈន្តិ, តស្មា វុត្តំ – **"តិយោជនសហស្សំ ហិមវន្តំ អកាលបុប្ផិតំ ទិស្វា"**តិអាទិ។ **អគ្គពលកាយាតិ** សព្ពបុរតោ គច្ឆន្តា ពលកាយា។ **កេន បុប្ផិតភាវំ ជានាសីតិ** កេន ការណេន ហិមវន្តស្ស បុប្ផិតភាវំ ជានាសីតិ, យេន ការណេន ឥមំ អកាលបុប្ផបាដិហារិយំ ជាតំ, តំ ជានាសីតិ វុត្តំ ហោតិ។ **តស្ស បវត្តិតភាវន្តិ** តស្ស ធម្មចក្កស្ស ភគវតា បវត្តិតភាវំ។ **សទ្ទេ និមិត្តំ គណ្ហីតិ** សទ្ទេ អាការំ សល្លក្ខេសិ។ **តតោតិ** "អហំ 'ឯតំ អមតធម្មំ តម្បិ ជានាបេស្សាមី'តិ តវ សន្តិកំ អាគតោស្មី"តិ យំ វុត្តំ, តទនន្តរន្តិ អត្ថោ។

សាតាគិរោ ហេមវតស្ស ពុទ្ធុប្បាទំ កថេត្វា តំ ភគវតោ សន្តិកំ អានេតុកាមោ **"អជ្ជ បន្នរសោ"**តិអាទិគាថមាហ។ តត្ថ (សុ. និ. អដ្ឋ. ១.១៥៣) **អជ្ជាតិ** អយំ រត្តិន្ទិវោ បក្ខគណនតោ **បន្នរសោ,** ឧបវសិតព្ពតោ **ឧបោសថោ**។ តីសុ វា ឧបោសថេសុ អជ្ជ បន្នរសោ ឧបោសថោ, ន ចាតុទ្ទសិឧបោសថោ, ន សាមគ្គីឧបោសថោ។ ទិវិ ភវានិ ទិព្ពានិ, ទិព្ពានិ ឯត្ថ អត្ថីតិ **ទិព្ពានិ**។ កានិ តានិ? រូបានិ។ តញ្ហិ រត្តឹ ទេវានំ ទសសហស្សិលោកធាតុតោ សន្និបតិតានំ សរីរវត្ថាភរណវិមានប្បភាហិ អព្ភាទិឧបក្កិលេសវិរហិតាយ ចន្ទប្បភាយ ច សកលជម្ពុទីបោ អលង្កតោ អហោសីតិ អតិវិយ អលង្កតោ ច បរិសុទ្ធិទេវស្ស ភគវតោ សរីរប្បភាយ។ តេនាហ – **"ទិព្ពា រត្តិ ឧបដ្ឋិតា"**តិ។

ឯវំ រត្តិគុណវណ្ណនាបទេសេនបិ សហាយស្ស ចិត្តំ បសាទំ ជនេន្តោ ពុទ្ធុប្បាទំ កថេត្វា អាហ – **"អនោមនាមំ សត្ថារំ, ហន្ទ បស្សាម គោតម"**ន្តិ។ តត្ថ អនោមេហិ អលាមកេហិ សព្ពាការបរិបូរេហិ គុណេហិ នាមំ អស្សាតិ អនោមនាមោ។ តថា ហិស្ស "ពុជ្ឈិតា សច្ចានីតិ ពុទ្ធោ, ពោធេតា បជាយាតិ ពុទ្ធោ"តិអាទិនា (មហានិ. ១៩២; ចូឡនិ. បារាយនត្ថុតិគាថានិទ្ទេសោ ៩៧; បដិ. ម. ១.១៦២) នយេន ពុទ្ធោតិ អនោមេហិ គុណេហិ នាមំ។ "ភគ្គរាគោតិ ភគវា, ភគ្គទោសោតិ ភគវា"តិអាទិនា (មហានិ. ៨៤) នយេន ភគវាតិ អនោមេហិ គុណេហិ នាមំ។ ឯស នយោ "អរហំ សម្មាសម្ពុទ្ធោ វិជ្ជាចរណសម្បន្នោ"តិអាទីសុ។ ទិដ្ឋធម្មិកាទិអត្ថេហិ ទេវមនុស្សេ អនុសាសតិ "ឥមំ បជហថ, ឥមំ សមាទាយ វត្តថា"តិ សត្ថា។ តំ **អនោមនាមំ សត្ថារំ។ ហន្ទាតិ** វចសាយត្ថេ និបាតោ។ **បស្សាមាតិ** តេន អត្តានំ សហ សង្គហេត្វា បច្ចុប្បន្នពហុវចនំ។ **គោតមន្តិ** គោតមគោត្តំ។ ឥទំ វុត្តំ ហោតិ – "សត្ថា, ន សត្ថា"តិ មា វិមតឹ អកាសិ, ឯកន្តព្យវសិតោ ហុត្វា ឯហិ បស្សាម គោតមន្តិ។

ឯវំ វុត្តេ ហេមវតោ "អយំ សាតាគិរោ 'អនោមនាមំ សត្ថារ'ន្តិ ភណន្តោ តស្ស សព្ពញ្ញុតំ បកាសេតិ, សព្ពញ្ញុនោ ច ទុល្លភា លោកេ, សព្ពញ្ញុបដិញ្ញេហិ បូរណាទិសទិសេហេវ លោកោ ឧបទ្ទុតោ។ សោ បន យទិ សព្ពញ្ញូ, អទ្ធា តាទិលក្ខណំ បត្តោ ភវិស្សតិ, តេន ឯវំ គហេស្សាមី"តិ ចិន្តេត្វា តាទិលក្ខណំ បុច្ឆន្តោ អាហ – **"កច្ចិ មនោ"**តិអាទិ។ តត្ថ **កច្ចីតិ** បុច្ឆា។ **មនោតិ** ចិត្តំ។ **សុបណិហិតោតិ** សុដ្ឋុ ឋបិតោ អចលោ អសម្បវេធី។ សព្ពេសុ ភូតេសុ **សព្ពភូតេសុ។ តាទិនោតិ** តាទិលក្ខណំ បត្តស្សេវ សតោ។ បុច្ឆា ឯវ វា អយំ "សោ តវ សត្ថា សព្ពភូតេសុ តាទី, ឧទាហុ នោ"តិ។ **ឥដ្ឋេ អនិដ្ឋេចាតិ** ឯវរូបេ អារម្មណេ។ **សង្កប្បាតិ** វិតក្កា។ **វសីកតាតិ** វសំ គមិតា។ ឥទំ វុត្តំ ហោតិ – យំ តំ សត្ថារំ វទសិ, តស្ស តេ សត្ថុនោ កច្ចិ តាទិលក្ខណំ សម្បត្តស្ស សតោ សព្ពភូតេសុ មនោ សុបណិហិតោ, ឧទាហុ យាវ បច្ចយំ ន លភតិ, តាវ សុបណិហិតោ វិយ ខាយតិ។ សោ វា តេ សត្ថា កច្ចិ សព្ពភូតេសុ សត្តេសុ តាទី, ឧទាហុ នោ, យេ ច ឥដ្ឋានិដ្ឋេសុ អារម្មណេសុ រាគទោសវសេន សង្កប្បា ឧប្បជ្ជេយ្យុំ, ត្យាស្ស កច្ចិ វសីកតា, ឧទាហុ កទាចិ តេសម្បិ វសេន វត្តតីតិ។

តីណិ វស្សានីតិ សោណស្ស បព្ពជិតទិវសតោ បដ្ឋាយ តីណិ វស្សានិ។ តទា កិរ ភិក្ខូ យេភុយ្យេន មជ្ឈិមទេសេយេវ វសិំសុ, តស្មា តត្ថ កតិបយា ឯវ អហេសុំ។ តេ ច ឯកស្មឹ និគមេ ឯកោ ទ្វេតិ ឯវំ វិសុំ វិសុំ វសឹសុ, ថេរានញ្ច កតិបយេ ភិក្ខូ អានេត្វា អញ្ញេសុ អានីយមានេសុ បុព្ពេ អានីតា កេនចិទេវ ករណីយេន បក្កមឹសុ, កញ្ចិ កាលំ អាគមេត្វា បុន តេសុ អានីយមានេសុ ឥតរេ បក្កមឹសុ, ឯវំ បុនប្បុនំ អានយនេន សន្និបាតោ ចិរេនេវ អហោសិ, ថេរោ ច តទា ឯកវិហារី អហោសិ។ តេន វុត្តំ – **"តីណិ វស្សានិ គណំ បរិយេសិត្វា"**តិ។ **តីណិ**

វស្សានីតិ ច អច្ចន្តសំយោគេ ឧបយោគវចនំ។ **សត្ថុ អធិប្បាយំ ញត្វា**តិ អត្តនោ អាណាបនេនេវ “ឥមិនា សទ្ធិំ ឯកគន្ធកុដិយំ វសិតុកាមោ ភគវា”តិ សត្ថុ អធិប្បាយំ ជានិត្វា។ ភគវា កិរ យេន សទ្ធិំ ឯកគន្ធកុដិយំ វសិតុកាមោ, តស្ស សេនាសនបញ្ញត្តិយំ អានន្ទត្ថេរំ អាណាបេតិ។

អជ្ឈោកាសេ វីតិនាមេត្វាតិ អជ្ឈោកាសេ និសជ្ជាយ វីតិនាមេត្វា។ យស្មា ភគវា អាយស្មតោ សោណស្ស សមាបត្តិសមាបជ្ជនេន បដិសន្ថារំ ករោន្តោ សាវកសាធារណា សព្ពា សមាបត្តិយោ អនុលោមប្បដិលោមំ សមាបជ្ជន្តោ ពហុទេវ រត្តិំ អជ្ឈោកាសេ និសជ្ជាយ វីតិនាមេត្វា បាទេ បក្ខាលេត្វា វិហារំ បាវិសិ, តស្មា អាយស្មាបិ សោណោ ភគវតោ អធិប្បាយំ ញត្វា តទនុរូបំ សព្ពា តា សមាបត្តិយោ សមាបជ្ជន្តោ ពហុទេវ រត្តិំ អជ្ឈោកាសេ និសជ្ជាយ វីតិនាមេត្វា បាទេ បក្ខាលេត្វា វិហារំ បាវិសីតិ វទន្តិ។ បវិសិត្វា ច ភគវតា អនុញ្ញាតោ ចីវរតិរោករណិយំ កត្វា ភគវតោ បាទបស្សេ និសជ្ជាយ វីតិនាមេសិ។ **អជ្ឈេសី**តិ អាណាបេសិ។ **បដិភាតុ តំ ភិក្ខុ ធម្មោ ភាសិតុ**ន្តិ ភិក្ខុ តុយ្ហំ ធម្មោ ភាសិតុំ ឧបដ្ឋាតុ, ញាណមុខំ អាគច្ឆតុ, យថាសុតំ យថាបរិយត្តំ ធម្មំ ភណាហីតិ អត្ថោ។ **អដ្ឋកវគ្គិយានី**តិ អដ្ឋកវគ្គភូតានិ **កាមសុត្តា**ទិសោឡសសុត្តានិ (មហានិ. ១)។ **សុគ្គហិតោ**តិ សម្មា ឧគ្គហិតោ។ **សព្ពេ វរេ យាចី**តិ វិនយធរបញ្ចមេន គណេន ឧបសម្បទា ធុវន្ហានំ ចម្មត្ថរណំ គណង្គណូបាហនំ ចីវរវិប្បវាសោតិ ឥមេ បញ្ច វរេ យាចិ។ **សុត្តេ អាគតមេវា**តិ ឧទានបាឡិយំ អាគតសុត្តំ សន្ធាយ វទតិ។

សីវលិត្ថេរវត្ថុ

២០៧. នវមេ **សាកច្ឆិត្វា សាកច្ឆិត្វា**តិ រញ្ញា សទ្ធិំ បដិវិរុជ្ឈនវសេន បុនប្បុនំ សាកច្ឆំ កត្វា។ **គុឡទធិ**ន្តិ បត្ថិន្នំ គុឡសទិសំ កបិនទធិំ។ **អតិអញ្ឆិតុ**ន្តិ អតិវិយ អាកឌ្ឍិតុំ។ **កញ្ជិយំ វាហេត្វា**តិ ទធិមត្ថុំ បវាហេត្វា, បរិស្សាវេត្វាតិ អត្ថោ។ “ទធិតោ កញ្ជិយំ គហេត្វា”តិបិ បាឋោ។ **ន**ន្តិ សុប្បវាសំ។ ពីជបច្ឆិ ផុសាបេន្តីតិ ឥមិនា សម្ពន្ធោ។ **យាវ ន ឧក្កឌ្ឍន្តី**តិ យាវ ទានេ ន ឧក្កឌ្ឍន្តិ, ទាតុកាមាវ ហោន្តីតិ អធិប្បាយោ **មហាទុក្ខំ អនុភោសី**តិ បសវនិពន្ធនំ មហន្តំ ទុក្ខំ អនុភោសិ។ **សាមិកំ អាមន្តេត្វា**តិ សត្តាហំ មូឡ្ហគព្ភា តិព្ពាហិ ខរាហិ ទុក្ខវេទនាហិ ផុដ្ឋា “សម្មាសម្ពុទ្ធោ វត សោ ភគវា, យោ ឥមស្ស ឯវរូបស្ស ទុក្ខស្ស បហានាយ ធម្មំ ទេសេតិ។ សុប្បដិបន្នោ វត តស្ស ភគវតោ សាវកសង្ឃោ, យោ ឥមស្ស ឯវរូបស្ស ទុក្ខស្ស បហានាយ បដិបន្នោ។ សុសុខំ វត និព្ពានំ, យត្ថិទំ ឯវរូបំ ទុក្ខំ ន សំវិជ្ជតី”តិ (ឧទា. ១៨) ឥមេហិ តីហិ វិតក្កេហិ តំ ទុក្ខំ អធិវាសេន្តី សត្ថុ សន្តិកំ បេសេតុកាមតាយ សាមិកំ អាមន្តេត្វា។ **បុរេ មរណា**តិ មរណតោ បុរេតរមេវ។ **ឥង្ឃិត**ន្តិ អាការំ។ **ជីវិតភត្ត**ន្តិ ជីវិតសំសយេ ទាតព្ពភត្តំ។ **សព្ពកម្មក្ខមោ អហោសី**តិ សត្តវស្សិកេហិ ទារកេហិ កាតព្ពំ យំ កិញ្ចិ កម្មំ កាតុំ សមត្ថតាយ សព្ពស្ស កម្មស្ស ខមោ អហោសិ។ តេនេវ សោ សត្តាហំ មហាទានេ ទីយមានេ ជាតទិវសតោ បដ្ឋាយ ធម្មករណំ អាទាយ សង្ឃស្ស ឧទកំ បរិស្សាវេត្វា អទាសិ។

យោមន្តិអាទិគាថាយ “យោ ភិក្ខុ ឥមំ រាគបលិបថញ្ចេវ កិលេសទុគ្គញ្ច សំសារវដ្ដញ្ច ចតុន្នំ សច្ចានំ អប្បដិវិជ្ឈនកមោហញ្ច អតីតោ ចត្តារោ ឱឃេ តិណ្ណោ ហុត្វា បារំ អនុប្បត្តោ, ទុវិធេន ឈានេន **ឈាយី,** តណ្ហាយ អភាវេន **អនេជោ,** កថំកថាយ អភាវេន **អកថំកថី,** ឧបាទានានំ អភាវេន **អនុបាទិយិត្វា** កិលេសនិព្ពានេន និព្ពុតោ, តមហំ ព្រាហ្មណំ វទាមី”តិ អត្ថោ។

សព្ពេសំយេវ បន កេសានំ ឱរោបនញ្ច អរហត្តសច្ឆិកិរិយា ច អបច្ឆាអបុរិមា អហោសីតិ ឥមិនា ថេរស្ស ខុរគ្គេយេវ អរហត្តប្បត្តិ ទីបិតា។ ឯកច្ចេ បន អាចរិយា ឯវំ វទន្តិ “ហេដ្ឋា វុត្តនយេន ធម្មសេនាបតិនា ឱវាទេ ទិន្នេ ‘យំ មយា កាតុំ សក្កា, តមហំ ជានិស្សាមី’តិ បព្ពជិត្វា វិបស្សនាកម្មដ្ឋានំ គហេត្វា តំ ទិវសំយេវ អញ្ញតរំ វិចិត្តំ កុដិកំ ទិស្វា បវិសិត្វា មាតុកុច្ឆិយំ សត្ត វស្សានិ អត្តនា អនុភូតទុក្ខំ អនុស្សរិត្វា តទនុសារេន អតីតានាគតេ ញាណំ នេន្តស្ស អាទិត្តា វិយ តយោ ភវា ឧបដ្ឋហឹសុ។ ញាណស្ស បរិបាកំ គតត្តា វិបស្សនាវីថិ ឱតរិត្វា តាវទេវ មគ្គប្បដិបាដិយា សព្ពេបិ អាសវេ ខេបេន្តោ អរហត្តំ បាបុណី”តិ។ ឧភយថាបិ ថេរស្ស អរហត្តប្បត្តិយេវ បកាសិតា, ថេរោ បន បភិន្នប្បដិសម្ភិទោ ឆឡភិញ្ញោ អហោសិ។

វក្កលិត្ថេរវត្ថុ

២០៨. ទសមេ **អាហារករណវេល**ន្តិ ភោជនកិច្ចវេលំ។ **អធិគច្ឆេ បទំ សន្ត**ន្តិ សង្ខារូបសមំ សុខន្តិ លទ្ធនាមំ សន្តំ បទំ និព្ពានំ អធិគច្ឆេយ្យ។ **បឋមបាទេន បព្ពតេ បតិតោយេវា**តិ បឋមេន បាទេន គិជ្ឈកូដេ បព្ពតេ បតិតោយេវ។ សេសមេត្ថ សុវិញ្ញេយ្យមេវ។

ទុតិយឯតទគ្គវគ្គវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

១៤. ឯតទគ្គវគ្គោ

(១៤) ៣. តតិយឯតទគ្គវគ្គវណ្ណនា

រាហុល-រដ្ឋបាលត្ថេរវត្ថុ

២០៩-២១០. តតិយស្ស បឋមទុតិយេសុ **តិស្សោ សិក្ខា**តិ អធិសីលអធិចិត្តអធិបញ្ញាសង្ខាតា តិស្សោ សិក្ខា។ **ចុទ្ទស ភត្តច្ឆេទេ កត្វា**តិ សត្តាហំ និរាហារតាយ ឯកេកស្មឹ ទិវសេ ទ្វិន្នំ ភត្តច្ឆេទានំ វសេន ចុទ្ទស ភត្តច្ឆេទេ កត្វា។

តេសន្តិ តេសំ តាបសានំ។ **លាពុភាជនាទិបរិក្ខារំ សំវិធាយា**តិ លាពុភាជនាទិតាបសបរិក្ខារំ សំវិទហិត្វា។ **សបរិឡាហកាយធាតុកោ**តិ ឧស្សន្នបិត្តតាយ សបរិឡាហកាយសភាវោ។ **សតសហស្សា**តិ សតសហស្ស បរិមាណា។ សតសហស្សំ បរិមាណំ ឯតេសន្តិ សតសហស្សា ឧត្តរបទលោបេន យថា “រូបភវោ រូប”ន្តិ, អត្ថិអត្ថេ វា អការបច្ចយោ ទដ្ឋព្ពោ។ បាណាតិបាតាទិអកុសលធម្មសមុទាចារសង្ខាតោ អាមគន្ធោ កុណបគន្ធោ នត្ថិ ឯតេសន្តិ **និរាមគន្ធា,** យថាវុត្តកិលេសសមុទាចាររហិតាតិ អត្ថោ។ កិលេសសមុទាចារោ ហេត្ថ “អាមគន្ធោ”តិ វុត្តោ។ កឹការណា? អមនុញ្ញត្តា, កិលេសអសុចិមិស្សត្តា, សព្ភិ ជិគុច្ឆិតត្តា, បរមទុគ្គន្ធភាវវហត្តា ច។ តថា ហិ យេ យេ ឧស្សន្នកិលេសា សត្តា, តេ តេ អតិទុគ្គន្ធា ហោន្តិ។ តេនេវ និក្កិលេសានំ មតសរីរម្បិ ទុគ្គន្ធំ ន ហោតិ។ **ទានគ្គបរិវហនកេ**តិ ទានគ្គធុរវហនកេ។ **មាបកោ**តិ ទិវសេ ទិវសេ បរិមិតបរិព្ពយទានវសេន ធញ្ញមាបកោ។

បាឡិយន្តិ វិនយបាឡិយំ។ **មិគជាតកំ អាហរិត្វា កថេសី**តិ អតីតេ កិរ ពោធិសត្តោ មិគយោនិយំ និព្ពត្តិត្វា មិគគណបរិវុតោ អរញ្ញេ វសតិ។ អថស្ស ភគិនី អត្តនោ បុត្តកំ ឧបនេត្វា “ភាតិក ឥមំ ភាគិនេយ្យំ មិគមាយំ សិក្ខាបេហី”តិ អាហ។ ពោធិសត្តោ “សាធូ”តិ បដិស្សុណិត្វា “គច្ឆ តាត, អសុកវេលាយំ នាម អាគន្ត្វា សិក្ខេយ្យាសី”តិ អាហ។ សោ មាតុលេន វុត្តវេលំ អនតិក្កមិត្វា តំ ឧបសង្កមិត្វា មិគមាយំ សិក្ខិ។ សោ ឯកទិវសំ វនេ វិចរន្តោ បាសេន ពទ្ធោ ពទ្ធរវំ វិរវិ។ មិគគណោ បលាយិត្វា “បុត្តោ តេ បាសេន ពទ្ធោ”តិ តស្ស មាតុយា អារោចេសិ។ សា ភាតុ សន្តិកំ គន្ត្វា “ភាតិក ភាគិនេយ្យោ តេ មិគមាយំ សិក្ខាបិតោ”តិ បុច្ឆិ។ ពោធិសត្តោ “មា ត្វំ បុត្តស្ស កិញ្ចិ បាបកំ អាសង្កិ, សុគ្គហិតា តេន មិគមាយា, ឥទានិ តំ ហាសយមានោ អាគច្ឆិស្សតី”តិ វត្វា “**មិគំ តិបល្លត្ថ**”ន្តិអាទិមាហ។

តត្ថ **មិគ**ន្តិ ភាគិនេយ្យមិគំ។ តិបល្លត្ថំ វុច្ចតិ សយនំ, ឧភោហិ បស្សេហិ ឧជុកមេវ ច និបន្នកវសេន តីហាការេហិ បល្លត្ថំ អស្ស, តីណិ វា បល្លត្ថានិ អស្សាតិ តិបល្លត្ថោ, តំ **តិបល្លត្ថំ។ អនេកមាយ**ន្តិ ពហុមាយំ ពហុវញ្ចនំ។ **អដ្ឋក្ខុរ**ន្តិ ឯកេកស្មឹ បាទេ ទ្វិន្នំ ទ្វិន្នំ វសេន អដ្ឋហិ ខុរេហិ សមន្នាគតំ។ **អឌ្ឍរត្តាបបាយិ**ន្តិ បុរិមយាមំ អតិក្កមិត្វា មជ្ឈិមយាមេ អរញ្ញតោ អាគម្ម បានីយស្ស បិវនតោ អឌ្ឍរត្តេ អាបំ បិវតីតិ អឌ្ឍរត្តាបបាយី។ “អឌ្ឍរត្តេ អាបបាយិ”ន្តិបិ បាឋោ។ មម ភាគិនេយ្យំ មិគំ អហំ សាធុកំ មិគមាយំ ឧគ្គណ្ហាបេសឹ។ កថំ? យថា ឯកេន សោតេន ឆមាយំ អស្សសន្តោ ឆហិ កលាហិ អតិភោតិ ភាគិនេយ្យោ។ ឥទំ វុត្តំ ហោតិ – អយញ្ហិ តវ បុត្តំ តថា ឧគ្គណ្ហាបេសឹ, យថា ឯកស្មឹ ឧបរិមនាសិកាសោតេ វាតំ សន្និរុម្ភិត្វា បថវិយំ អល្លីនេន ឯកេន ហេដ្ឋិមនាសិកាសោតេន តថេវ ឆមាយំ អស្សសន្តោ ឆហិ កលាហិ លុទ្ទកំ អតិភោតិ, ឆហិ កោដ្ឋាសេហិ អជ្ឈោត្ថរតិ វញ្ចេតីតិ អត្ថោ។ កតមេហិ ឆហិ? ចត្តារោ បាទេ បសារេត្វា ឯកេន បស្សេន សេយ្យាយ, ខុរេហិ តិណបំសុខណនេន, ជិវ្ហានិន្នាមនេន, ឧទរស្ស ឧទ្ធុមាតភាវករណេន, ឧច្ចារបស្សាវវិស្សជ្ជនេន, វាតស្ស និរុម្ភនេនាតិ។ អថ វា តថា នំ ឧគ្គណ្ហាបេសឹ, យថា ឯកេន សោតេន ឆមាយំ អស្សសន្តោ។ **ឆហី**តិ ហេដ្ឋា វុត្តេហិ ឆហិ ការណេហិ។ **កលាហី**តិ កលាយិស្សតិ, លុទ្ទកំ វញ្ចេស្សតីតិ អត្ថោ។ **ភោតី**តិ ភគិនី អាលបតិ។ **ភាគិនេយ្យោ**តិ ឯវំ ឆហិ ការណេហិ វញ្ចកំ ភាគិនេយ្យំ និទ្ទិសតិ។

ឯវំ ពោធិសត្តោ ភាគិនេយ្យស្ស មិគមាយំ សាធុកំ ឧគ្គហិតភាវំ វទន្តោ ភគិនី សមស្សាសេសិ។ សោបិ មិគបោតកោ បាសេ ពទ្ធោ អនិតពន្ទិត្វាយេវ ភូមិយំ មហាផាសុកបស្សេន បាទេ បសារេត្វា និបន្នោ បាទានំ អាសន្នដ្ឋានេ ខុរេហិ ឯវ បហរិត្វា បំសុញ្ច តិណានិ ច ឧប្បាដេត្វា ឧច្ចារបស្សាវំ វិស្សជ្ជេត្វា សីសំ បាតេត្វា ជិវ្ហំ និន្នាមេត្វា សរីរំ ខេឡកិលិន្នំ កត្វា វាតគ្គហណេន ឧទរំ ឧទ្ធុមាតកំ កត្វា អក្ខីនិ បរិវត្តេត្វា ហេដ្ឋានាសិកាសោតេន វាតំ សញ្ចារាបេន្តោ ឧបរិមនាសិកាសោតេន វាតំ សន្និរុម្ភិត្វា សកលសរីរំ ថទ្ធភាវំ គាហាបេត្វា មតកាការំ ទស្សេសិ, នីលមក្ខិកាបិ នំ សម្បរិវារេសុំ, តស្មិំ តស្មិំ ឋានេ កាកា និលីយិំសុ។ លុទ្ទោ អាគន្ត្វា ឧទរេ

ហត្ថេន បហរិត្វា “បាតោវ ពន្ធោ ភវិស្សតិ, បូតិកោ ជាតោ”តិ តស្ស ពន្ធនវជ្ឈំ មោចេត្វា “ឯត្ថេវ ទានិ នំ ឧក្កន្តិត្វា មំសំ អាទាយ គមិស្សាមី”តិ និរាសង្កោ ហុត្វា សាខាបលាសំ គហេតុំ អារទ្ធោ។ មិគបោតកោបិ ឧដ្ឋាយ ចតូហិ បាទេហិ បត្វា កាយំ វិធុនិត្វា គីវំ បសារេត្វា មហាវាតេន ឆិន្នវលាហកោ វិយ វេគេន មាតុ សន្តិកំ អគមាសិ។ សត្ថា “ន, ភិក្ខវេ, រាហុលោ ឥទានេវ សិក្ខាកាមោ, បុព្ពេបិ សិក្ខាកាមោយេវា”តិ ឯវំ មិគជាតកំ អាហរិត្វា កថេសិ។

អម្ពលដ្ឋិយរាហុលោវាទំ ទេសេសីតិ “បស្សសិ នោ ត្វំ, រាហុល, ឥមំ បរិត្តំ ឧទកាវសេសំ ឧទកាធានេ បបិតន្តិ? ឯវំ, ភន្តេ។ ឯវំ បរិត្តកំ ខោ, រាហុល, តេសំ សាមញ្ញំ, យេសំ នត្ថិ សម្បជានមុសាវាទេ លជ្ជា”តិ ឯវមាទិនា **អម្ពលដ្ឋិយរាហុលោវាទំ** (ម. និ. ២.១០៧ អាទយោ) កថេសិ។ **គេហសិតំ វិតក្កំ វិតក្កេន្តស្សា**តិ អាយស្មា កិរ រាហុលោ ភគវតោ បិដ្ឋិតោ បិដ្ឋិតោ គច្ឆន្តោវ បាទតលតោ យាវ ឧបរិ កេសន្តា តថាគតំ ឱលោកេសិ, សោ ភគវតោ ពុទ្ធវេសវិលាសំ ទិស្វា “សោភតិ ភគវា ទ្វត្តឹសមហាបុរិសលក្ខណវិចិត្តសរីរោ ព្យាមប្បភាបរិក្ខិត្តកាយ វិប្បកិណ្ណសុវណ្ណចុណ្ណមជ្ឈគតោ វិយ វិជ្ជុលតាបរិក្ខិត្តោ កនកបព្ពតោ វិយ យន្តសមាកឌ្ឍិតរតនវិចិត្តសុវណ្ណអគ្ឃិកំ វិយ បំសុកូលចីវរប្បដិច្ឆន្នោបិ រត្តកម្ពលបរិក្ខិត្តកនកបព្ពតោ វិយ បវាឡលតាបដិមណ្ឌិតសុវណ្ណឃដិកំ វិយ ចីនបិដ្ឋចុណ្ណបូជិតសុវណ្ណចេតិយំ វិយ លាខារសានុលិត្តោ កនកថូបោ វិយ រត្តវលាហកន្តរគតោ តង្ខណមុគ្គតបុណ្ណចន្ទោ វិយ អហោ សមតឹសបារមិតានុភាវេន សជ្ជិតស្ស អត្តភាវស្ស សិរិសម្បត្តី”តិ ចិន្តេសិ។ តតោ អត្តានម្បិ ឱលោកេត្វា “អហម្បិ សោភាមិ, សចេ ភគវា ចតូសុ មហាទីបេសុ ចក្កវត្តិរជ្ជំ អករិស្ស, មយ្ហំ បរិណាយកដ្ឋានន្តរមទស្ស, ឯវំ សន្តេ អតិវិយ ជម្ពុទីបតលំ អតិសោភិស្សា”តិ អត្តភាវំ និស្សាយ គេហសិតំ ឆន្ទរាគំ ឧប្បាទេសិ។ តំ សន្ធាយេតំ វុត្តំ – **“សត្ថុ ចេវ អត្តនោ ច រូបសម្បត្តិំ ទិស្វា គេហសិតំ វិតក្កំ វិតក្កេន្តស្សា**”តិ។

ភគវាបិ បុរតោ គច្ឆន្តោវ ចិន្តេសិ – “បរិបុណ្ណច្ឆវិមំសលោហិតោ ទានិ រាហុលស្ស អត្តភាវោ, រជនីយេសុ រូបារម្មណាទីសុ ចិត្តស្ស បក្ខន្ទនកាលោ ជាតោ, និប្ផលតាយ នុ ខោ រាហុលោ វីតិនាមេតី”តិ។ អថ សហាវជ្ជនេនេវ បសន្នេ ឧទកេ មច្ឆំ វិយ បរិសុទ្ធេ អាទាសមណ្ឌលេ មុខនិមិត្តំ វិយ ច តស្ស តំ ចិត្តុប្បាទំ អទ្ទស, ទិស្វា ច “អយំ រាហុលោ មយ្ហំ អត្រជោ ហុត្វា មម បច្ឆតោ អាគច្ឆន្តោ ‘អហំ សោភាមិ, មយ្ហំ វណ្ណាយតនំ បសន្ន’ន្តិ អត្តភាវំ និស្សាយ គេហសិតំ ឆន្ទរាគំ ឧប្បាទេតិ, អតិត្ថេ បក្ខន្ទោ, ឧប្បថំ បដិបន្នោ, អគោចរេ ចរតិ, ទិសាមូឡ្ហអទ្ធិកោ វិយ អគន្តព្ពំ ទិសំ គច្ឆតិ, អយំ ខោ បនស្ស កិលេសោ អព្ភន្តរេ វឌ្ឍន្តោ អត្តត្ថម្បិ យថាភូតំ បស្សិតុំ ន ទស្សិស្សតិ បរត្ថម្បិ ឧភយត្ថម្បិ, តតោ និរយេបិ បដិសន្ធឹ គណ្ហាបេស្សតិ, តិរច្ឆានយោនិយម្បិ បេត្តិវិសយេបិ អសុរកាយេបិ សម្ពាធេបិ មាតុកុច្ឆិស្មិន្តិ អនមតគ្គេ សំសារវដ្ដេ បរិបាតេស្សតិ។ យថា ខោ បន អនេករតនបូរា មហានាវា ភិន្នផលកន្តរេន ឧទកំ អាទិយមានា មុហុត្តម្បិ ន អជ្ឈុបេក្ខិតព្ពា ហោតិ, វេគេន វេគេនស្សា វិវរំ បិទហិតុំ វដ្ដតិ, ឯវមេវ អយម្បិ ន អជ្ឈុបេក្ខិតព្ពោ។ យាវស្ស អយំ កិលេសោ អព្ភន្តរេ សីលរតនាទីនិ ន វិនាសេតិ, តាវទេវ នំ និគ្គណ្ហិស្សាមី”តិ អជ្ឈាសយំ អកាសិ។ តតោ រាហុលំ អាមន្តេត្វា “យំ កិញ្ចិ, រាហុល, រូបំ អតីតានាគតបច្ចុប្បន្នំ អជ្ឈត្តំ វា ពហិទ្ធា វា ឱឡារិកំ វា សុខុមំ វា ហីនំ វា បណីតំ វា យំ ទូរេ សន្តិកេ វា, សព្ពំ រូបំ ‘នេតំ មម, នេសោហមស្មិ, ន មេសោ អត្តា’តិ ឯវមេតំ យថាភូតំ សម្មប្បញ្ញាយ ទដ្ឋព្ពន្តិ។ រូបមេវ នុ ខោ ភគវា រូបមេវ នុ ខោ សុគតាតិ។ រូបម្បិ រាហុល, វេទនាបិ រាហុល, សញ្ញាបិ រាហុល, សង្ខារាបិ រាហុល, វិញ្ញាណម្បិ រាហុលា”តិ **មហារាហុលោវាទសុត្តំ** (ម. និ. ២.១១៣ អាទយោ) អភាសិ។ តំ ទស្សេតុំ – **“យំ កិញ្ចិ រាហុល…បេ…. កថេសី**”តិ វុត្តំ។

សំយុត្តកេ បន រាហុលោវាទោតិ រាហុលសំយុត្តេ វុត្តរាហុលោវាទំ សន្ធាយ វទន្តិ។ តត្ថ “សាធុ មេ, ភន្តេ, ភគវា សំខិត្តេន ធម្មំ ទេសេតុ, យមហំ, ភន្តេ, ភគវតោ ធម្មំ សុត្វា ឯកោ វូបកដ្ឋោ អប្បមត្តោ អាតាបី បហិតត្តោ វិហរេយ្យ”ន្តិ ថេរេន យាចិតោ “តំ កឹ មញ្ញសិ, រាហុល, ចក្ខុ និច្ចំ វា អនិច្ចំ វាតិ? អនិច្ចំ, ភន្តេ។ យំ បនានិច្ចំ , ទុក្ខំ វា តំ សុខំ វាតិ? ទុក្ខំ, ភន្តេ។ យំ បនានិច្ចំ ទុក្ខំ វិបរិណាមធម្មំ, កល្លំ នុ តំ សមនុបស្សិតុំ ‘ឯតំ មម, ឯសោហមស្មិ, ឯសោ មេ អត្តា’”តិអាទិនា **រាហុលោវាទំ** (សំ. និ. ២.១៨៨ អាទយោ) អារភិ។ **ថេរស្ស វិបស្សនាចារោយេវ,** ន បន មហារាហុលោវាទោ វិយ វិតក្កុបច្ឆេទាយ វុត្តោតិ អធិប្បាយោ។

អថស្ស សត្ថា ញាណបរិបាកំ ញត្វាតិអាទីសុ ភគវតោ កិរ រហោគតស្ស បដិសល្លីនស្ស ឯវំ ចេតសោ បរិវិតក្កោ ឧទបាទិ “បរិបក្កា ខោ រាហុលស្ស វិមុត្តិបរិបាចនីយា ធម្មា, យន្នូនាហំ រាហុលំ ឧត្តរិ អាសវានំ ខយេ វិនេយ្យ”ន្តិ? អថស្ស ភគវា បុព្ពណ្ហសមយំ និវាសេត្វា បត្តចីវរមាទាយ សាវត្ថិយំ បិណ្ឌាយ ចរិត្វា បច្ឆាភត្តំ បិណ្ឌបាតបដិក្កន្តោ អាយស្មន្តំ រាហុលំ អាមន្តេសិ – “គណ្ហាហិ, រាហុល, និសីទនំ, យេន អន្ធវនំ តេនុបសង្កមិស្សាម ទិវាវិហារាយា”តិ។ “ឯវំ, ភន្តេ”តិ ខោ អាយស្មា រាហុលោ ភគវតោ បដិស្សុត្វា និសីទនំ អាទាយ ភគវតោ បិដ្ឋិតោ បិដ្ឋិតោ អនុពន្ធិ។ តេន ខោ បន សមយេន អនេកានិ ទេវតាសហស្សានិ ភគវន្តំ អភិវន្ទិត្វា

អនុពន្ធិតា ហោន្តិ “អជ្ជ ភគវា អាយស្មន្តំ រាហុលំ ឧត្តរិ អាសវានំ ខយេ វិនេស្សតី”តិ។ អថ ខោ ភគវា អន្ធវនំ អជ្ឈោគាហេត្វា អញ្ញតរស្មឹ រុក្ខមូលេ បញ្ញត្តេ អាសនេ និសីទិ។ អាយស្មាបិ រាហុលោ ភគវន្តំ អភិវាទេត្វា ឯកមន្តំ និសីទិ។ អថ អាយស្មន្តំ រាហុលំ អាមន្តេត្វា “តំ កិំ មញ្ញសិ, រាហុល, ចក្ខុ និច្ចំ វា អនិច្ចំ វាតិ? អនិច្ចំ, ភន្តេ។ យំ បនានិច្ចំ, ទុក្ខំ វា តំ សុខំ វាតិ? ទុក្ខំ, ភន្តេ។ យំ បនានិច្ចំ ទុក្ខំ វិបរិណាមធម្មំ, កល្លំ នុ តំ សមនុបស្សិតុំ ‘ឯតំ មម, ឯសោហមស្មិ, ឯសោ មេ អត្តា’”តិអាទិនា **រាហុលោវាទំ** (សំ. និ. ៤.១២១) អទាសិ។ តំ សន្ធាយេតំ វុត្តំ – “**អន្ធវនេ និសិន្នោ ចូឡរាហុលោវាទំ កថេសី**”តិ។

កោដិសតសហស្សទេវតាហីតិ អាយស្មតា រាហុលេន បទុមុត្តរស្ស ភគវតោ បាទមូលេ បថវិន្ធរនាគរាជកាលេ បត្ថនំ បដ្ឋបេន្តេន សទ្ធឹ បត្ថនំ បដ្ឋបិតទេវតាយេវេតា។ តាសុ បន កាចិ ភុម្មដ្ឋទេវតា, កាចិ អន្តលិក្ខដ្ឋកា, កាចិ ចាតុមហារាជិកាទិទេវលោកេ, កាចិ ព្រហ្មលោកេ និព្ពត្តា, តស្មឹ បន ទិវសេ សព្ពា ឯកដ្ឋានេ អន្ធវនស្មឹយេវ សន្និបតិតា។

អាភិទោសិកន្តិ បារិវាសិកំ ឯករត្តាតិក្កន្តំ បូតិភូតំ។ ឯករត្តាតិក្កន្តស្សេវ ហិ នាមសញ្ញា ឯសា, យទិទំ អាភិទោសិកោតិ។ អយំ បនេត្ថ វចនត្ថោ – បូតិភាវទោសេន អភិភូតោតិ អភិទោសោ, អភិទោសោយេវ **អាភិទោសិកោ**។ **កុម្មាស**ន្តិ យវកុម្មាសំ។ **អធិវាសេត្វា**តិ “តេន ហិ, តាត រដ្ឋបាល, អធិវាសេហិ ស្វាតនាយ ភត្ត”ន្តិ បិតរា និមន្តិតោ ស្វាតនាយ ភិក្ខំ អធិវាសេត្វា។ ឯត្ថ ច ថេរោ បកតិយា ឧក្កដ្ឋសបទានចារិកោ ស្វាតនាយ ភិក្ខំ នាម នាធិវាសេតិ, មាតុ អនុគ្គហេន បន អធិវាសេតិ។ មាតុ កិរស្ស ថេរំ អនុស្សរិត្វា អនុស្សរិត្វា មហាសោកោ ឧប្បជ្ជតិ, រោទនេនេវ ទុក្ខី វិយ ជាតា, តស្មា ថេរោ “សចាហំ តំ អបស្សិត្វា គមិស្សាមិ, ហទយម្បិស្សា ផលេយ្យា”តិ អនុគ្គហេន អធិវាសេសិ។ បណ្ឌិតា ហិ ភិក្ខូ មាតាបិតូនំ អាចរិយុបជ្ឈាយានំ វា កាតព្ពំ អនុគ្គហំ អជ្ឈុបេក្ខិត្វា ធុតង្គសុទ្ធិកា ន ភវន្តិ។

អលង្កតបដិយត្តេ ឥត្ថិជនេតិ បិតរា ឧយ្យោជិតេ ឥត្ថិជនេ។ បិតា កិរស្ស ទុតិយទិវសេ សកនិវេសនេ មហន្តំ ហិរញ្ញសុវណ្ណស្ស បុញ្ជំ ការាបេត្វា កិលញ្ជេហិ បដិច្ឆាទាបេត្វា អាយស្មតោ រដ្ឋបាលស្ស បុរាណទុតិយិកាយោ “ឯថ តុម្ហេ វធូ, យេន អលង្ការេន អលង្កតា បុព្ពេ រដ្ឋបាលស្ស កុលបុត្តស្ស បិយា ហោថ មនាបា, តេន អលង្ការេន អលង្ករោថា”តិ អាណាបេត្វា បណីតំ ខាទនីយំ ភោជនីយំ បដិយាទាបេត្វា កាលេ អារោចិតេ អាគន្ត្វា បញ្ញត្តេ អាសនេ និសិន្នំ “ឥទំ តេ, រដ្ឋបាល, មត្តិកំ ធនំ, អញ្ញំ បេត្តិកំ, អញ្ញំ បិតាមហំ; សក្កា, តាត រដ្ឋបាល, ភោគេ ច ភុញ្ជិតុំ, បុញ្ញានិ ច កាតុំ? ឯហិ ត្វំ, តាត រដ្ឋបាល, សិក្ខំ បច្ចក្ខាយ ហីនាយាវត្តិត្វា ភោគេ ច ភុញ្ជស្សុ, បុញ្ញានិ ច ករោហី”តិ យាចិត្វា តេន បដិក្ខិបិត្វា ធម្មេ ទេសិតេ “អហំ ឥមំ ឧប្បព្ពាជេស្សាមី”តិ អានយិ, សោ “ទានិ មេ ធម្មកថំ កាតុំ អារទ្ធោ, អលំ មេ វចនំ ន ករិស្សតី”តិ ឧដ្ឋាយ គន្ត្វា តស្ស ឱរោធានំ ទ្វារំ វិវរាបេត្វា “អយំ វោ សាមិកោ, គច្ឆថ, យំ កិញ្ចិ កត្វាន គណ្ហិតុំ វាយមថា”តិ ឧយ្យោជេសិ។ តីសុ វយេសុ បិតា នាដកិត្ថិយោ ថេរំ បរិវារយឹសុ។ តាសុ អយំ អសុភសញ្ញំ ឧប្បាទេសិ។ តេន វុត្តំ – “**អលង្កតបដិយត្តេ ឥត្ថិជនេ អសុភសញ្ញំ ឧប្បាទេត្វា**”តិ។

បិតកោវ ធម្មំ ទេសេត្វាតិ –

“បស្ស ចិត្តកតំ ពិម្ពំ, អរុកាយំ សមុស្សិតំ;
អាតុរំ ពហុសង្កប្បំ, យស្ស នត្ថិ ធុវំ ឋិតិ។

“បស្ស ចិត្តកតំ រូបំ, មណិនា កុណ្ឌលេន ច;
អដ្ឋឹ តចេន ឱនទ្ធំ, សហ វត្ថេហិ សោភតិ។

“អលត្តកកតា បាទា, មុខំ ចុណ្ណកមក្ខិតំ;
អលំ ពាលស្ស មោហាយ, នោ ច បារគវេសិនោ។

“អដ្ឋាបទកតា កេសា, នេត្តា អញ្ជនមក្ខិតា;
អលំ ពាលស្ស មោហាយ, នោ ច បារគវេសិនោ។

“អញ្ជនីវណ្ណវា ចិត្តា, បូតិកាយោ អលង្កតោ;
អលំ ពាលស្ស មោហាយ, នោ ច បារគវេសិនោ។

“ឱទហិ មិគរោ បាសំ, នាសទា វាគុរំ មិគោ;
ភុត្វា និវាបំ គច្ឆាមិ, កន្ទន្តេ មិគពន្ធកេ”តិ។ (ម. និ. ២.៣០២; ថេរគា. ៧៦៩-៧៧៤) –

ឥមាហិ គាថាហិ ធម្មំ ទេសេត្វា។

អាកាសំ ឧប្បតិត្វាតិ អាកាសំ បក្ខន្ទិត្វា។ កស្មា បន ថេរោ អាកាសេន គតោ? បិតា កិរស្ស សេដ្ឋិ សត្តសុ ទ្វារកោដ្ឋកេសុ អគ្គឡានិ ទាបេត្វា មល្លេ អាណាបេសិ “សចេ និក្ខមិត្វា គច្ឆតិ, ហត្ថបាទេសុ នំ គហេត្វា កាសាយានិ ហរិត្វា គិហិវេសំ គណ្ហាបេថា”តិ។ តស្មា ថេរោ “ឯតេ មាទិសំ មហាខីណាសវំ ហត្ថេ វា បាទេ វា គហេត្វា អបុញ្ញំ បសវេយ្យុំ, តំ នេសំ មា អហោសី”តិ ចិន្តេត្វា អាកាសេន អគមាសិ។ **មិគចីរ**ន្តិ ឯវំនាមកំ ឧយ្យានំ។ **ចតុបារិជុញ្ញបដិមណ្ឌិត**ន្តិ ជរាបារិជុញ្ញំ, ព្យាធិបារិជុញ្ញំ, ភោគបារិជុញ្ញំ, ញាតិបារិជុញ្ញន្តិ ឥមេហិ ចតូហិ បារិជុញ្ញេហិ បដិមណ្ឌិតំ។ **បារិជុញ្ញ**ន្តិ ច បរិហានីតិ អត្ថោ។ សេសមេត្ថ សុវិញ្ញេយ្យមេវ។

កុណ្ឌធានត្ថេរវត្ថុ

២១១. តតិយេ សលាកំ គណ្ហន្តីតិ **សលាកគាហកា**។ សុនាបរន្តជនបទំ គច្ឆន្តេបិ បឋមមេវ សលាកំ គណ្ហីតិ សម្ពន្ធោ។ **ឆព្ពស្សន្តរេ**តិ ឆន្នំ វស្សានំ អព្ភន្តរេ។ **មេត្តី**តិ មិត្តភាវោ។ **ភេទកេ សតី**តិ ភេទករណេ សតិ។ **គុម្ពសភាគតោ**តិ គុម្ពសមីបតោ, អយមេវ វា បាឋោ។ **ឥត្ថី ហុត្វា**តិ ឥត្ថី វិយ ហុត្វា, មនុស្សិត្ថិវណ្ណំ មាបេត្វាតិ អត្ថោ។ **ទីឃរត្តានុគតោ**តិ ទីឃកាលំ អនុពន្ធោ។ **ឯត្តកំ អទ្ធាន**ន្តិ ឯត្តកំ កាលំ។ **ហន្ទាវុសោ**តិ គណ្ហាវុសោ។ **អត្តំ គហេត្វា**តិ ភូតត្ថំ គហេត្វា, អយមេវ វា បាឋោ។ **កោណ្ឌោ ជាតោ**តិ ធុត្តោ ជាតោ។

មាវោច ផរុសំ កញ្ចីតិ កញ្ចិ ឯកបុគ្គលំ ផរុសំ មា អវោច។ **វុត្តា បដិវទេយ្យុ ត**ន្តិ តយា បរេ ទុស្សីលាតិ វុត្តា តម្បិ តថេវ បដិវទេយ្យុំ។ **ទុក្ខា ហិ សារម្ភកថា**តិ ឯសា ការណុត្តរា យុគគ្គាហកថា នាម ទុក្ខា។ **បដិទណ្ឌា ផុសេយ្យុ ត**ន្តិ កាយទណ្ឌាទីហិ បរំ បហរន្តស្ស តាទិសាវ បដិទណ្ឌា តវ មត្ថកេ បតេយ្យុំ។

សចេ នេរេសិ អត្តានន្តិ សចេ អត្តានំ និច្ចលំ កាតុំ សក្ខិស្សសិ។ **កំសោ ឧបហតោ យថា**តិ មុខវដ្ដិយំ ឆិន្ទិត្វា តលមត្តំ កត្វា ឋបិតំ កំសតាលំ វិយ។ តាទិសញ្ហិ ហត្ថេហិ បាទេហិ ទណ្ឌេន វា បហតម្បិ សទ្ទំ ន ករោតិ។ **ឯស បត្តោសិ និព្ពាន**ន្តិ សចេ ឯវរូបោ ភវិតុំ សក្ខិស្សសិ, ឥមំ បដិបទំ បូរយមានោ ឯសោ ត្វំ ឥទានិ អប្បត្តោបិ និព្ពានំ បត្តោសិ នាម។ **សារម្ភោ តេ ន វិជ្ជតី**តិ “ឯវញ្ច សតិ ត្វំ ទុស្សីលោ, អហំ សុសីលោ”តិ ឯវមាទិកោ ឧត្តរិករណវាចាលក្ខណោ សារម្ភោ តេ ន វិជ្ជតិ, ន ភវិស្សតិយេវាតិ អត្ថោ។ **បរិក្កិលេសេនា**តិ សំកិលេសហេតុនា។

វង្គីសត្ថេរវត្ថុ

២១២. ចតុត្ថេ **សម្បន្នបដិភានាន**ន្តិ បរិបុណ្ណបដិភានានំ។ **ចុតឹ យោ វេទិ…បេ…. សព្ពសោ**តិ យោ សត្តានំ ចុតិញ្ច បដិសន្ធិញ្ច សព្ពាការេន បាកដំ កត្វា ជានាតិ, តំ អហំ អលគ្គនតាយ **អសត្តំ,** បដិបត្តិយា សុដ្ឋុ គតត្តា **សុគតំ,** ចតុន្នំ សច្ចានំ សម្ពុទ្ធត្តា **ពុទ្ធំ** ព្រាហ្មណំ វទាមីតិ អត្ថោ។ **យស្ស គតិ**ន្តិ យស្សេតេ ទេវាទយោ គតឹ ន ជានន្តិ, តមហំ អាសវានំ ខីណតាយ **ខីណាសវំ,** កិលេសេហិ អារកត្តា **អរហន្តំ** ព្រាហ្មណំ វទាមីតិ អត្ថោ។

ឧបសេនវង្គន្តបុត្តត្ថេរវត្ថុ

២១៣. បញ្ចមេ **សព្ពបាសាទិកាន**ន្តិ សព្ពសោ បសាទំ ជនេន្តានំ។ **កិន្តាយ**ន្តិ កឹ តេ អយំ។ **អតិលហុ**ន្តិ អតិសីឃំ។ យស្ស តស្មឹ អត្តភាវេ ឧប្បជ្ជនារហានំ មគ្គផលានំ ឧបនិស្សយោ នត្ថិ, តំ ពុទ្ធា “មោឃបុរិសោ”តិ វទន្តិ អរិដ្ឋលាឡុទាយិអាទិកេ វិយ។ ឧបនិស្សយេ សតិបិ តស្មឹ ខណេ មគ្គេ វា ផលេ វា អសតិ “មោឃបុរិសា”តិ វទន្តិយេវ ធនិយត្ថេរាទិកេ វិយ។ ឥមស្សបិ តស្មឹ ខណេ មគ្គផលានំ អភាវតោ **“មោឃបុរិសា”**តិ អាហ, តុច្ឆមនុស្សាតិ អត្ថោ។ **ពាហុល្លាយា**តិ បរិសពាហុល្លាយ។ **អនេកបរិយាយេនា**តិ អនេកការណេន។

ឥច្ឆាមហំ, ភិក្ខវេតិ ភគវា កិរ តំ អទ្ធមាសំ ន កញ្ចិ ពោធនេយ្យសត្តំ អទ្ទស, តស្មា ឯវមាហ, ឯវំ សន្តេបិ តន្តិវសេន ធម្មទេសនា កត្តព្ពា សិយា។ យស្មា បនស្ស ឯតទហោសិ – “មយិ ឱកាសំ ការេត្វា បដិសល្លីនេ ភិក្ខូ អធម្មិកំ កតិកវត្តំ ករិស្សន្តិ, តំ ឧបសេនោ ភិន្ទិស្សតិ, អហំ តស្ស បសីទិត្វា ភិក្ខូនំ ទស្សនំ អនុជានិស្សាមិ។ តតោ មំ បស្សិតុកាមា ពហូ ភិក្ខូ ធុតង្គានិ សមាទិយិស្សន្តិ, អហញ្ច តេហិ ឧជ្ឈិតសន្ថតបច្ចយា សិក្ខាបទំ

បញ្ញបេស្សាមី”តិ, តស្មា ឯវមាហ។ **ថេរស្សា**តិ ឧបសេនត្ថេរស្ស។ **មនាបានិ តេ ភិក្ខុ បំសុកូលានី**តិ “ភិក្ខុ តវ ឥមានិ បំសុកូលានិ មនាបានិ អត្តនោ រុចិយា ខន្តិយា គហិតានី”តិ បុច្ឆតិ។ **ន ខោ មេ, ភន្តេ, មនាបានិ បំសុកូលានី**តិ, ភន្តេ, ន មយា អត្តនោ រុចិយា ខន្តិយា គហិតានិ, គលគ្គាហេន វិយ មត្ថកតាឡនេន វិយ ច គាហិតោ មយាតិ ទស្សេតិ។ **បាឡិយំ អាគតមេវា**តិ វិនយបាឡឹ សន្ធាយ វទតិ។

ទព្ពត្ថេរវត្ថុ

២១៤. ឆដ្ឋេ **អដ្ឋារសសុ មហាវិហារេសូ**តិ រាជគហស្ស សមន្តតោ ឋិតេសុ អដ្ឋារសសុ មហាវិហារេសុ។ **ឧបវិជញ្ញា**តិ អាសន្នបសូតិកាលា។ **រហោគតោ**តិ រហសិ គតោ។ **សង្ឃស្ស វេយ្យាវច្ចករណេ កាយំ យោជេតុកាមោ ចិន្តេសី**តិ ថេរោ កិរ អត្តនោ កតកិច្ចភាវំ ទិស្វា “អហំ ឥមំ សរីរំ ធារេមិ, តញ្ច ខោ វាតមុខេ ឋិតបទីបោ វិយ អនិច្ចតាមុខេ ឋិតំ នចិរស្សេវ និព្ពាយនធម្មំ យាវ ន និព្ពាយតិ, តាវ កឹ នុ ខោ អហំ សង្ឃស្ស វេយ្យាវច្ចំ ករេយ្យ”ន្តិ ចិន្តេន្តោ ឥតិ បដិសញ្ចិក្ខតិ “តិរោរដ្ឋេសុ ពហូ កុលបុត្តា ភគវន្តំ អទិស្វាវ បព្ពជន្តិ, តេ ‘ភគវន្តំ បស្សិស្សាម ចេវ វន្ទិស្សាមា’តិ ច ទូរតោបិ អាគច្ឆន្តិ, តត្រ យេសំ សេនាសនំ នប្បហោតិ, តេ សិលាបត្តកេបិ សេយ្យំ កប្បេន្តិ។ បហោមិ ខោ បនាហំ អត្តនោ អានុភាវេន តេសំ តេសំ កុលបុត្តានំ ឥច្ឆាវសេន បាសាទវិហារអឌ្ឍយោគាទីនិ មញ្ចបីឋត្ថរណានិ និម្មិនិត្វា ទាតុំ? បុនទិវសេ ចេត្ថ ឯកច្ចេ អតិវិយ កិលន្តរូបា ហោន្តិ, តេ គារវេន ភិក្ខូនំ បុរតោ ឋត្វា ភត្តានិបិ ន ឧទ្ទិសាបេន្តិ, អហំ ខោ បន តេសំ ភត្តានិបិ ឧទ្ទិសិតុំ បហោមី”តិ។ ឥតិ បដិសញ្ចិក្ខន្តោ “យំនូនាហំ សង្ឃស្ស សេនាសនញ្ច បញ្ញបេយ្យំ, ភត្តានិ ច ឧទ្ទិសេយ្យ”ន្តិ ចិន្តេសិ។ **សភាគសភាគាន**ន្តិ សុត្តន្តិកាទិគុណវសេន សភាគានំ, ន មិត្តសន្ថវវសេន។ ថេរោ ហិ យាវតិកា សុត្តន្តិកា ហោន្តិ, តេ ឧច្ចិនិត្វា ឧច្ចិនិត្វា ឯកតោ តេសំ អនុរូបមេវ សេនាសនំ បញ្ញបេតិ។ វេនយិកាភិធម្មិកកម្មដ្ឋានិកកាយទឡ្ហិពហុលេសុបិ ឯសេវ នយោ។ តេនេវ **បាឡិយំ** (បារា. ៣៨០) វុត្តំ – “យេតេ ភិក្ខូ សុត្តន្តិកា, តេសំ ឯកជ្ឈំ សេនាសនំ បញ្ញបេតី”តិអាទិ។

អង្គុលិយា ជលមានាយាតិ តេជោកសិណចតុត្ថជ្ឈានំ សមាបជ្ជិត្វា វុដ្ឋាយ អភិញ្ញាញាណេន អង្គុលិជលនំ អធិដ្ឋហិត្វា តេនេវ តេជោធាតុសមាបត្តិជនិតេន អគ្គិជាលេន អង្គុលិយា ជលមានាយ។ **អយំ មញ្ចោ**តិអាទីសុ បន ថេរេ “អយំ មញ្ចោ”តិអាទី វទន្តេ និម្មិតាបិ អត្តនោ អត្តនោ គតដ្ឋានេ “អយំ មញ្ចោ”តិអាទី វទន្តិ។ អយញ្ហិ និម្មិតានំ ធម្មតា។

“ឯកស្មឹ ភាសមានស្មឹ, សព្ពេ ភាសន្តិ និម្មិតា;
ឯកស្មឹ តុណ្ហិមាសិនេ, សព្ពេ តុណ្ហី ភវន្តិ តេ”តិ។ (ទី. និ. ២.២៨៦);

យស្មឹ បន វិហារេ មញ្ចបីឋាទីនិ ន បរិបូរេន្តិ, តត្ថ អត្តនោ អានុភាវេន បូរេន្តិ, តេន និម្មិតានំ អវត្ថុកំ វចនំ ន ហោតិ សព្ពត្ថ មញ្ចបីឋាទីនំ សព្ភាវតោ។ សព្ពវិហារេសុ ច គមនមគ្គេ សមប្បមាណេ កត្វា អធិដ្ឋាតិ។ កតិកសណ្ឋានាទីនំ បន នានប្បការត្តា តស្មឹ តស្មឹ វិហារេ កតិកវត្តានិ វិសុំ វិសុំ កថាបេតីតិ វេទិតព្ពំ។ អនិយមេត្វា និម្មិតានញ្ហិ “ឯកស្មឹ ភាសមានស្មិ”ន្តិអាទិធម្មតា វុត្តា។ តថា ហិ យេ វណ្ណវយសរីរាវយវបរិក្ខារកិរិយាវិសេសាទីហិ និយមំ អកត្វា និម្មិតា ហោន្តិ, តេ អនិយមេត្វា និម្មិតត្តា ឥទ្ធិមតា សទិសាវ ហោន្តិ។ ឋាននិសជ្ជាទីសុ ភាសិតតុណ្ហីភាវាទីសុ វា យំ យំ ឥទ្ធិមា ករោតិ, តំ តទេវ ករោន្តិ។ សចេ បន នានប្បការេ កាតុកាមោ ហោតិ, កេចិ បឋមវយេ, កេចិ មជ្ឈិមវយេ, កេចិ បច្ឆិមវយេ, តថា ទីឃកេសេ ឧបឌ្ឍមុណ្ឌេ មិស្សកកេសេ ឧបឌ្ឍរត្តចីវរេ បណ្ឌុកចីវរេ, បទភាណធម្មកថាសរភញ្ញបញ្ហបុច្ឆនបញ្ហវិស្សជ្ជនរជនបចនចីវរសិព្ពនធោវនាទីនិ ករោន្តេ, អបរេបិ វា នានប្បការេ កាតុកាមោ ហោតិ, តេន បាទកជ្ឈានតោ វុដ្ឋាយ “ឯត្តកា ភិក្ខូ បឋមវយា ហោន្តូ”តិអាទិនា នយេន បរិកម្មំ កត្វា បុន សមាបជ្ជិត្វា វុដ្ឋាយ អធិដ្ឋិតេ អធិដ្ឋានចិត្តេន សទ្ធឹ ឥច្ឆិតិច្ឆិតប្បការាយេវ ហោន្តិ។ **បុន អត្តនោ វសនដ្ឋានមេវ អាគច្ឆតី**តិ តេហិ សទ្ធឹ ជនបទកថំ កថេន្តោ អនិសីទិត្វា អត្តនោ វសនដ្ឋានំ វេឡុវនមេវ បច្ចាគច្ឆតិ។ **បាឡិយ**ន្តិ វិនយបាឡិយំ។

បិលិន្ទវច្ឆត្ថេរវត្ថុ

២១៥. សត្តមេ **បិយាន**ន្តិ បិយាយិតព្ពានំ។ **មនាបាន**ន្តិ មនវឌ្ឍនកានំ។ **បិលិន្ទោតិ បនស្ស គោត្តំ, វច្ឆោតិ នាម**ន្តិ ឯត្ថ វុត្តវិបរិយាយេនបិ វទន្តិ “បិលិន្ទោតិ នាមំ, វច្ឆោតិ គោត្ត”ន្តិ។ តេនេវ អាចរិយធម្មបាលត្ថេរេន **ថេរគាថាសំវណ្ណនាយ** (ថេរគា. អដ្ឋ. ១.៨ បិលិន្ទវច្ឆត្ថេរគាថាវណ្ណនា) វុត្តំ – “បិលិន្ទោតិស្ស នាមំ អកំសុ, វច្ឆោតិ បន គោត្តំ។ តេន សោ អបរភាគេ បិលិន្ទវច្ឆោតិ បញ្ញាយិត្ថា”តិ។ **សំសន្ទេត្វា**តិ ឯកតោ កត្វា។

សត្ថុ ធម្មទេសនំ សុត្វា បដិលទ្ធសទ្ធោ បព្ពជិត្វាតិ ឥទំ អង្គុត្តរភាណកានំ កថាមគ្គេន វុត្តំ។ អបរេ បន ភណន្តិ – អនុប្បន្នេយេវ អម្ហាកំ ភគវតិ សាវត្ថិយំ ព្រាហ្មណគេហេ និព្ពត្តិត្វា បិលិន្ទវច្ឆោតិ បញ្ញាតោ សំសារេ សំវេគពហុលតាយ បរិព្ពាជកបព្ពជ្ជំ បព្ពជិត្វា ចូឡគន្ធារំ នាម វិជ្ជំ សាធេត្វា អាកាសចារី បរចិត្តវិទូ ច ហុត្វា រាជគហេ លាភគ្គយសគ្គប្បត្តោ បដិវសតិ។ អថ យទា អម្ហាកំ ភគវា អភិសម្ពុទ្ធោ ហុត្វា អនុក្កមេន រាជគហំ ឧបគតោ, តតោ បដ្ឋាយ ពុទ្ធានុភាវេន តស្ស សា វិជ្ជា ន សម្បជ្ជតិ, អត្តកិច្ចំ ន សាធេតិ។ សោ ចិន្តេសិ – “សុតំ ខោ បន មេតំ ‘អាចរិយបាចរិយានំ ភាសមានានំ យត្ថ មហាគន្ធារវិជ្ជា ធរតិ, តត្ថ ចូឡគន្ធារវិជ្ជា ន សម្បជ្ជតី’តិ។ សមណស្ស បន គោតមស្ស អាគតកាលតោ បដ្ឋាយ នាយំ មម វិជ្ជា សម្បជ្ជតិ, និស្សំសយំ សមណោ គោតមោ មហាគន្ធារវិជ្ជំ ជានាតិ, យន្នូនាហំ តំ បយិរុបាសិត្វា តស្ស សន្តិកេ វិជ្ជំ បរិយាបុណេយ្យ”ន្តិ។ សោ ភគវន្តំ ឧបសង្កមិត្វា ឯតទវោច – “អហំ, មហាសមណ, តវ សន្តិកេ ឯកំ វិជ្ជំ បរិយាបុណិតុកាមោ, ឱកាសំ មេ ករោហី”តិ។ ភគវា “តេន ហិ បព្ពជា”តិ អាហ។ សោ “វិជ្ជាយ បរិកម្មំ បព្ពជ្ជា”តិ មញ្ញមានោ បព្ពជីតិ។ **បរវម្ភនវសេនា**តិ បរេសំ គរហនវសេន។

អកក្កសន្តិ អផរុសំ។ **វិញ្ញាបនិ**ន្តិ អត្ថវិញ្ញាបនីំ។ **សច្ច**ន្តិ ភូតត្ថំ។ **នាភិសជេ**តិ យាយ គិរាយ អញ្ញំ កុជ្ឈាបនវសេន ន លគាបេយ្យ, ខីណាសវោ នាម ឯវរូបមេវ គិរំ ន ភាសេយ្យ, តស្មា តមហំ ព្រូមិ ព្រាហ្មណំ វទាមីតិ អត្ថោ។

អនុវិចិនិត្វាតិ អនុវិចារេត្វា។ **ចណ្ឌិកតំ គច្ឆន្ត**ន្តិ សីឃគតិយា គច្ឆន្តំ។

ពាហិយទារុចីរិយត្ថេរវត្ថុ

២១៦. អដ្ឋមេ **ឯករត្តិវាសេន គន្ត្វា**តិ ទេវតានុភាវេន គន្ត្វា។ “ពុទ្ធានុភាវេនា”តិបិ វទន្តិ។ ឯវំ គតោ ច វិហារំ បវិសិត្វា សម្ពហុលេ ភិក្ខូ ភុត្តបាតរាសេ កាយាលសិយវិមោចនត្ថាយ អព្ភោកាសេ ចង្កមន្តេ ទិស្វា “កហំ ឯតរហិ សត្ថា”តិ បុច្ឆិ។ ភិក្ខូ “សាវត្ថិយំ បិណ្ឌាយ បវិដ្ឋោ”តិ វត្វា តំ បុច្ឆឹសុ – “ត្វំ បន កុតោ អាគតោ”តិ? សុប្បារកា អាគតោម្ហីតិ។ កទា និក្ខន្តោសីតិ? ហិយ្យោ សាយំ និក្ខន្តោម្ហីតិ។ ទូរតោ អាគតោ, តាវ បាទេ ធោវិត្វា តេលេន មក្ខេត្វា ថោកំ វិស្សមាហិ, អាគតកាលេ សត្ថារំ ទក្ខិស្សតីតិ។ អហំ, ភន្តេ, សត្ថុ វា អត្តនោ វា ជីវិតន្តរាយំ ន ជានាមិ, ឯករត្តេនេវម្ហិ កត្ថចិ អដ្ឋត្វា អនិសីទិត្វា វីសយោជនសតិកំ មគ្គំ អាគតោ, សត្ថារំ បស្សិត្វាវ វិស្សមិស្សាមីតិ។ សោ ឯវំ វត្វា តរមានរូបោ សាវត្ថឹ បវិសិត្វា ភគវន្តំ អនោបមាយ ពុទ្ធសិរិយា បិណ្ឌាយ ចរន្តំ ទិស្វា “ចិរស្សំ វត មេ ទិដ្ឋោ សម្មាសម្ពុទ្ធោ”តិ ទិដ្ឋដ្ឋានតោ បដ្ឋាយ ឱណតសរីរោ គន្ត្វា អន្តរវីថិយមេវ បញ្ចបតិដ្ឋិតេន វន្ទិត្វា គោប្ផកេសុ ទឡ្ហំ គហេត្វា ឯវមាហ – “ទេសេតុ មេ, ភន្តេ, ភគវា ធម្មំ, ទេសេតុ មេ សុគតោ ធម្មំ, យំ មមស្ស ទីឃរត្តំ ហិតាយ សុខាយា”តិ។

អថ នំ សត្ថា “អកាលោ ខោ តាវ, ពាហិយ, អន្តរឃរំ បវិដ្ឋាម្ហ បិណ្ឌាយា”តិ បដិក្ខិបិ ។ តំ សុត្វា ពាហិយោ, “ភន្តេ, សំសារេ សំសរន្តេន កពឡីការាហារោ ន នោ លទ្ធបុព្ពោ, តុម្ហាកំ វា មយ្ហំ វា ជីវិតន្តរាយំ ន ជានាមិ, ទេសេថ មេ ធម្ម”ន្តិ។ សត្ថា ទុតិយម្បិ បដិក្ខិបិយេវ។ ឯវំ កិរស្ស អហោសិ “ឥមស្ស មំ ទិដ្ឋកាលតោ បដ្ឋាយ សកលសរីរំ បីតិយា និរន្តរំ អជ្ឈោត្ថដំ ហោតិ, ពលវបីតិវេគេន ធម្មំ សុត្វាបិ ន សក្ខិស្សតិ បដិវិជ្ឈិតុំ, មជ្ឈត្តុបេក្ខា តាវ តិដ្ឋតុ, ឯករត្តេនេវ វីសយោជនសតំ មគ្គំ អាគតត្តា ទរថោបិស្ស ពលវា, សោបិ តាវ បដិប្បស្សម្ភតូ”តិ។ តស្មា ទ្វិក្ខត្តុំ បដិក្ខិបិត្វា តតិយំ យាចិតោ អន្តរវីថិយំ ឋិតោវ “តស្មាតិហ តេ, ពាហិយ, ឯវំ សិក្ខិតព្ពំ ទិដ្ឋេ ទិដ្ឋមត្តំ ភវិស្សតី”តិអាទិនា (ឧទា. ១០) នយេន ធម្មំ ទេសេតិ។ ឥមមត្ថំ សំខិបិត្វា ទស្សេន្តោ **“សត្ថារំ បិណ្ឌាយ បវិដ្ឋ”**ន្តិអាទិមាហ។ តត្ថ **អន្តរឃរេ**តិ អន្តរវីថិយំ។

អបរិបុណ្ណបត្តចីវរតាយ បត្តចីវរំ បរិយេសន្តោតិ សោ កិរ វីសតិវស្សសហស្សានិ សមណធម្មំ ករោន្តោ “ភិក្ខុនា នាម អត្តនោ បច្ចយេ លភិត្វា អញ្ញំ អនោលោកេត្វា សយមេវ ភុញ្ជិតុំ វដ្ដតី”តិ ឯកភិក្ខុស្សបិ បត្តេន វា ចីវរេន វា សង្គហំ នាកាសិ។ តេនស្ស “ឥទ្ធិមយបត្តចីវរំ ន ឧប្បជ្ជិស្សតី”តិ ញត្វា ឯហិភិក្ខុភាវេន បព្ពជ្ជំ ន អទាសិ។ តាវទេវ ច បព្ពជ្ជំ យាចិតោ “បរិបុណ្ណំ តេ បត្តចីវរ”ន្តិ បុច្ឆិត្វា “អបរិបុណ្ណ”ន្តិ វុត្តេ “តេន ហិ បត្តចីវរំ បរិយេសាហី”តិ វត្វា បក្កាមិ។ តស្មា សោ បត្តចីវរំ បរិយេសន្តោ សង្ការដ្ឋានតោ ចោឡខណ្ឌានិ សំកឌ្ឍតិ។

សហស្សមបីតិ បរិច្ឆេទវចនំ។ ឯកសហស្សំ ទ្វេសហស្សានីតិ ឯវំ សហស្សេន ចេ បរិច្ឆិន្នា គាថា ហោន្តិ, តា ច **អនត្ថបទសំហិតា** អាកាសវណ្ណបព្ពតវណ្ណាទីនិ បកាសកេហិ អនិព្ពានទីបកេហិ អនត្ថកេហិ បទេហិ សំហិតា យាវ ពហុកា ហោន្តិ, តាវ បាបិកា ឯវាតិ អត្ថោ ។ **ឯកំ គាថាបទំ សេយ្យោ**តិ “អប្បមាទោ អមតបទំ…បេ…. យថា មតា”តិ (ធ. ប. ២១) ឯវរូបា ឯកគាថាបិ សេយ្យោតិ អត្ថោ។

កុមារកស្សបត្ថេរវត្ថុ

២១៧. នវមេ **ឯកំ ពុទ្ធន្តរំ សម្បត្តឹ អនុភវមានោ**តិ សាវកពោធិយា និយតភាវ បុញ្ញសម្ភារស្ស ច សាតិសយត្តា វិនិបាតំ អគន្ត្វា ឯកំ ពុទ្ធន្តរំ ទេវេសុ ច មនុស្សេសុ ច សម្បត្តឹ អនុភវមានោ។ **“ឯកិស្សា កុលទារិកាយ កុច្ឆិម្ហិ ឧប្បន្នោ”**តិ វត្វា តមេវស្ស ឧប្បន្នភាវំ មូលតោ បដ្ឋាយ ទស្សេតុំ – **“សា ចា”**តិអាទិ វុត្តំ។ តត្ថ **សា**តិ កុលទារិកា។ **ច**-សទ្ទោ ព្យតិរេកត្ថោ។ តេន វុច្ចមានំ វិសេសំ ជោតេតិ។ **កុលឃរ**ន្តិ បតិកុលគេហំ។ **គព្ភនិមិត្ត**ន្តិ គព្ភស្ស សណ្ឋិតភាវវិក្កហំ។ សតិបិ វិសាខាយ សាវត្ថិវាសិកុលបរិយាបន្នត្តេ តស្សា តត្ថ បធានភាវទស្សនត្ថំ **“វិសាខញ្ញា”**តិអាទិ វុត្តំ យថា “ព្រាហ្មណា អាគតា, វាសិដ្ឋោបិ អាគតោ”តិ។ ភគវតា ឯវំ គហិតនាមត្តាតិ យោជនា។ យស្មា រាជបុត្តា លោកេ “កុមារា”តិ វោហរីយន្តិ, អយញ្ច រញ្ញោ កិត្តិមបុត្តោ, តស្មា អាហ – **“រញ្ញោ…បេ…. សញ្ជានីសូ”**តិ។

បញ្ចទស បញ្ហេ អភិសង្ខរិត្វាតិ “ភិក្ខុ, ភិក្ខុ, អយំ វម្មិកោ រត្តឹ ធូបាយតិ, ទិវា បជ្ជលតី”តិអាទិនា **វម្មិកសុត្តេ** (ម. និ. ១.២៤៩) អាគតនយេន បញ្ចទស បញ្ហេ អភិសង្ខរិត្វា។ **បាយាសិរញ្ញោ**តិ “នត្ថិ បរលោកោ, នត្ថិ សត្តា ឱបបាតិកា, នត្ថិ សុកតទុក្កដានំ កម្មានំ ផលំ វិបាកោ”តិ (ទី. និ. ២.៤១០, ៤១២) ឯវំលទ្ធិកស្ស បាយាសិរាជស្ស។ រាជា ហិ តទា អនភិសិត្តោ ហុត្វា បសេនទិនា កោសលេន ទិន្នសេតព្យនគរំ អជ្ឈាវសន្តោ តមំ ទិដ្ឋឹ គណ្ហិ។ **បញ្ចទសហិ បញ្ហេហិ បដិមណ្ឌេត្វា**តិ “តំ កឹ មញ្ញសិ, រាជញ្ញ, ឥមេ ចន្ទិមសូរិយា ឥមស្មឹ វា លោកេ បរស្មឹ វា ទេវា វា តេ មនុស្សា”តិ ឯវមាទីហិ (ទី. និ. ២.៤១១) បញ្ចទសហិ បញ្ហេហិ បដិមណ្ឌិតំ កត្វា។ **សុត្តន្តេ**តិ បាយាសិសុត្តន្តេ (ទី. និ. ២.៤០៦ អាទយោ)។

មហាកោដ្ឋិកត្ថេរវត្ថុ

២១៨. ទសមំ ឧត្តានត្ថមេវ។

តតិយឯតទគ្គវគ្គវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

១៤. ឯតទគ្គវគ្គោ

(១៤) ៤. ចតុត្ថឯតទគ្គវគ្គវណ្ណនា

អានន្ទត្ថេរវត្ថុ

២១៩-២២៣. ចតុត្ថវគ្គស្ស បឋមេ **ហេដ្ឋា វុត្តប្បមាណ**ន្តិ ហេដ្ឋា កោណ្ឌញ្ញត្ថេរស្ស វត្ថុម្ហិ “តស្ស ធុរបត្តានិ នវុតិហត្ថានិ ហោន្តិ, កេសរំ តឹសហត្ថំ, កណ្ណិកា ទ្វាទសហត្ថា, បាទេន បតិដ្ឋិតដ្ឋានំ ឯកាទសហត្ថ”ន្តិ ឯវំ វុត្តប្បមាណំ។ **រញ្ញោ បេសេសី**តិ បច្ចន្តស្ស កុបិតភាវំ អារោចេត្វា បេសេសិ។ **ថេរគាថាសំវណ្ណនាយំ** (ថេរគា. អដ្ឋ. ២.១០១៦ អានន្ទត្ថេរគាថាវណ្ណនា) បន “បច្ចន្តស្ស កុបិតភាវំ រញ្ញោ អនារោចេត្វា សយមេវ តំ វូបសមេសិ, តំ សុត្វា រាជា តុដ្ឋមានសោ បុត្តំ បក្កោសាបេត្វា ‘វរំ តេ, សុមន, ទម្មិ, គណ្ហាហី’តិ អាហា”តិ វុត្តំ។ **ន មេតំ ចិត្តំ អត្ថី**តិ មម ឯវរូបំ ចិត្តំ នត្ថិ។ **អវញ្ឈ**ន្តិ អតុច្ឆំ។ **អញ្ញំ វរេហី**តិ អញ្ញំ បត្ថេហិ, អញ្ញំ គណ្ហាហីតិ វុត្តំ ហោតិ។ **ឧទកំ អធិដ្ឋាយា**តិ “ឧទកំ ហោតូ”តិ អធិដ្ឋហិត្វា។ **គតេនា**តិ គមនេន។ **ន អាមិសចក្ខុកា**តិ ចីវរាទិបច្ចយសង្ខាតំ អាមិសំ ន ឱលោកេន្តិ។

វសនដ្ឋានសភាគេយេវាតិ វសនដ្ឋានសមីបេយេវ។ **ឯកន្តវល្លភោ**តិ ឧបដ្ឋាកដ្ឋានេ ឯកន្តេន វល្លភោ។ **ឯតស្សេវា**តិ ឯតស្សេវ ភិក្ខុស្ស។ **ទ្វេជ្ឈកថា ន ហោន្តី**តិ ទ្វិធាភូតកថា ន ហោន្តិ, អនេកន្តិកកថា ន ហោន្តីតិ វុត្តំ ហោតិ។ **អនិពទ្ធា**តិ អនិយតា។ **លោហិតេន គលន្តេនា**តិ ឥត្ថម្ភូតក្ខានេ ករណវចនំ, គលន្តេន លោហិតេន យុត្តោតិ អត្ថោ។ **អន្វាសត្តោ**តិ អនុគតោ។ **ឧដ្ឋេហិ, អាវុសោ អានន្ទ, ឧដ្ឋេហិ, អាវុសោ អានន្ទា**តិ តុរិតេ ឥទមាមេឌិតវចនំ។ **ទុតិយេន ឧទកេនា**តិ សីតុទកេន ឧណ្ហុទកេន ច។ **តតិយេន ទន្តកដ្ឋេនា**តិ ឧទុក្កំ មហន្តំ មជ្ឈិមន្តិ ឯវំ តិប្បការេន ទន្តកដ្ឋេន។ **នវ វារេ អនុបរិយាយតី**តិ សត្តរិ បក្កោសន្តេ បដិវចនទានាយ ចិនមិទ្ធវិនោទនត្ថំ នវក្ខត្តុំ អនុបរិយាយតិ។ តេនេវាហ – **“ឯវញ្ហិស្ស អហោសី”**តិអាទិ។ សេសមេត្ថ សុវិញ្ញេយ្យមេវ។

ឧរុវេលកស្សបត្ថេរវត្ថុ

២២៤. ទុតិយេ យំ វត្តព្ពំ, តំ វិត្ថារតោ វិនយបាឡិយំ អាគតមេវ។

កាឡុទាយិត្ថេរវត្ថុ

២២៥. តតិយេ **គមនាកប្បន្តិ** គមនាការំ។ សេសមេត្ថ ឧត្តានមេវ។

ពាកុលត្ថេរវត្ថុ

២២៦. ចតុត្ថេ **និរាពាធានន្តិ** អាពាធរហិតានំ។ យថា “ទ្វារីសតិ ទ្វត្តឹសា”តិអាទិម្ហិ វត្តព្ពេ “ពារីសតិ ពាត្តឹសា”តិអាទីនិ វុច្ចន្តិ, ឯវមេវ ទ្វេ កុលានិ អស្សាតិ ទ្វិកុលោ, ទ្វេកុលោតិ វា វត្តព្ពេ ពាកុលោតិ វុត្តន្តិ អាហ – “**ពាកុលោតិ ទ្វីសុ កុលេសុ វឌ្ឍិតត្តា ឯវំលទ្ធនាមោ**”តិ។ **ឧបយោគេនាតិ** អានុភាវេន។ **ផាសុកកាលេតិ** អរោគកាលេ។ **គទ្ទុហនមត្តម្បីតិ** គោទុហនមត្តម្បិ កាលំ។ ឥធ បន ន សកលោ គោទុហនក្ខណោ អធិប្បេតោ, អថ ខោ គាវឹ ថនេ គហេត្វា ឯកខីរពិន្ទុទុហនកាលមត្តំ អធិប្បេតំ។ **អារោគ្យសាលន្តិ** អាតុរានំ អរោគភាវករណត្ថាយ កតសាលំ។

និមុជ្ជនុម្មុជ្ជនវសេនាតិ ជាណុប្បមាណេ ឧទកេ ថោកំយេវ និមុជ្ជនុម្មុជ្ជនវសេន។ **ឆឌ្ឌេត្វា បលាយីតិ** មច្ឆស្ស មុខសមីបេយេវ ឆឌ្ឌេត្វា បលាយិ។ **ទារកស្ស តេជេនាតិ** ទារកស្ស បុញ្ញតេជេន។ **មារិយមានាវ មរន្តីតិ** ទណ្ឌាទីហិ បោថេត្វា មារិយមានាវ មរន្តិ, ន ជាលេន ពទ្ធតាមត្តេន អមារិយមានា។ **នីហដមត្តោវ មតោតិ** នីហដក្ខណេយេវ មតោ។ តេនស្ស មារណត្ថំ ឧបក្កមោ ន កតោ, យេន ឧបក្កមេន ទារកស្ស អាពាធោ សិយា។ **តន្តិ** មច្ឆំ។ **សកលមេវាតិ** អវិកលមេវ បរិបុណ្ណាវយវមេវ។ **ន កេឡាយតីតិ** ន នន្ទតិ, កិស្មិញ្ចិ ន មញ្ញតិ។ **បិដ្ឋិតោ ផាលេន្តីតិ** ទារកស្ស បុញ្ញតេជេន បិដ្ឋិតោ ផាលេន្តី។ **ភេរិំ ចរាបេត្វាតិ** “បុត្តំ លភិ”ន្តិ ឧគ្ឃោសនវសេន ភេរិំ ចរាបេត្វា។ **បកតី អាចិក្ខីតិ** អត្តនោ បុត្តភាវំ កថេសិ។ **កុច្ឆិយា ធារិតត្តា អមាតា កាតុំ ន សក្កាតិ** ជននីភាវតោ អមាតា កាតុំ ន សក្កា។ **មច្ឆំ គណ្ហន្តាបីតិ** មច្ឆំ វិក្កិណិត្វា គណ្ហន្តាបិ។ តថា គណ្ហន្តា ច តប្បរិយាបន្នំ សព្ពំ គណ្ហន្តិ នាមាតិ អាហ – “**វក្កយកនាទីនិ ពហិ កត្វា គណ្ហន្តា នាម នត្ថិ**”តិ។ **អយម្បិ អមាតា កាតុំ ន សក្កាតិ** ទិន្នបុត្តភាវតោ ន សក្កា។

សោភិតត្ថេរវត្ថុ

២២៧. បញ្ចមំ ឧត្តានត្ថមេវ។

ឧបាលិត្ថេរវត្ថុ

២២៨. ឆដ្ឋេ **ភារុកច្ឆកវត្ថុន្តិ** អញ្ញតរោ កិរ ភារុកច្ឆទេសវាសី ភិក្ខុ សុបិនន្តេ បុរាណទុតិយិកាយ មេថុនំ ធម្មំ បដិសេវិត្វា “អស្សមណោ អហំ វិព្ភមិស្សាមី”តិ ភារុកច្ឆំ គច្ឆន្តោ អន្តរាមគ្គេ អាយស្មន្តំ ឧបាលឹ បស្សិត្វា ឯតមត្ថំ អារោចេសិ។ អាយស្មា ឧបាលិ, ឯវមាហ – “អនាបត្តិ, អាវុសោ, សុបិនន្តេនា”តិ។ យស្មា សុបិនន្តេ អវិសយត្តា ឯវំ ហោតិ។ តស្មា ឧបាលិត្ថេរោ ភគវតា អវិនិច្ឆិតបុព្ពម្បិ ឥមំ វត្ថុំ នយគ្គាហេន ឯវំ វិនិច្ឆិនិ។ គហបតិនោ ទ្វេ ទារកា ហោន្តិ បុត្តោ ច ភាគិនេយ្យោ ច។ អថ សោ គហបតិ គិលានោ ហុត្វា អាយស្មន្តំ អជ្ជុកំ ឯតទវោច – “ឥមំ, ភន្តេ, ឱកាសំ យោ ឥមេសំ ទារកានំ សទ្ធោ ហោតិ បសន្នោ, តស្ស អាចិក្ខេយ្យាសី”តិ។ តេន ច សមយេន តស្ស ច គហបតិនោ ភាគិនេយ្យោ សទ្ធោ ហោតិ បសន្នោ។ អថាយស្មា អជ្ជុកោ តំ ឱកាសំ តស្ស ទារកស្ស អាចិក្ខិ។ សោ តេន សាបតេយ្យេន កុដុម្ពញ្ច សណ្ឋបេសិ, ទានញ្ច បដ្ឋបេសិ។ អថ តស្ស គហបតិនោ បុត្តោ អាយស្មន្តំ អានន្ទំ ឯតទវោច – “កោ នុ ខោ, ភន្តេ អានន្ទ, បិតុនោ ទាយជ្ជោ បុត្តោ វា ភាគិនេយ្យោ វា”តិ។ បុត្តោ ខោ, អាវុសោ, បិតុនោ ទាយជ្ជោតិ។ អាយស្មា, ភន្តេ, អយ្យោ អជ្ជុកោ អម្ហាកំ សាបតេយ្យំ អម្ហាកំ មេថុនកស្ស អាចិក្ខីតិ។ អស្សមណោ, អាវុសោ, សោ អជ្ជុកោតិ។ អថាយស្មា អជ្ជុកោ អាយស្មន្តំ អានន្ទំ ឯតទវោច – “ទេហិ មេ, អាវុសោ អានន្ទ, វិនិច្ឆយ”ន្តិ។ តេ ឧភោបិ ឧបាលិត្ថេរស្ស សន្តិកំ អគមំសុ។ អថាយស្មា ឧបាលិ, អាយស្មន្តំ អានន្ទំ ឯតទវោច – “យោ នុ ខោ, អាវុសោ អានន្ទ, សាមិកេន ‘ឥមំ ឱកាសំ ឥត្ថន្នាមស្ស អាចិក្ខា’តិ វុត្តោ, តស្ស អាចិក្ខតិ, កឹ សោ អាបជ្ជតី”តិ? ន, ភន្តេ, កិញ្ចិ អាបជ្ជតិ អន្តមសោ ទុក្កដមត្តម្បីតិ។ អយំ, អាវុសោ, អាយស្មា អជ្ជុកោ សាមិកេន “ឥមំ ឱកាសំ ឥត្ថន្នាមស្ស អាចិក្ខា”តិ វុត្តោ តស្ស អាចិក្ខតិ, អនាបត្តិ, អាវុសោ, អាយស្មតោ អជ្ជុកស្សាតិ។ ភគវា តំ សុត្វា “សុកថិតំ, ភិក្ខវេ, ឧបាលិនា”តិ វត្វា សាធុការមទាសិ, តំ សន្ធាយេតំ វុត្តំ។ **កុមារកស្សបវត្ថុ** (អ. និ. អដ្ឋ. ១.១.២១៧) បនហេដ្ឋា អាគតមេវ។

ឆន្ទំ ឧត្តិយានន្តិ ភទ្ទិយោ សក្យរាជា អនុរុទ្ធោ អានន្ទោ ភគុ កិមិលោ ទេវទត្តោតិ ឥមេសំ ឆន្នំ ខត្តិយានំ។ **បសាធកោ**តិ មណ្ឌយិតា។ **បាឡិយ**ន្តិ សង្ឃភេទក្ខន្ធកបាឡិយន្តិ (ចូឡវ. ៣៣០ អាទយោ)។

នន្ទកត្ថេរវត្ថុ

២២៩. សត្តមេ **ឯកសមោធានេ**តិ ឯកស្មឹ សមោធានេ, ឯកស្មឹ សន្និបាតេតិ អត្ថោ។ សេសំ សុវិញ្ញេយ្យមេវ។

នន្ទត្ថេរវត្ថុ

២៣០. អដ្ឋមេ **ន តំ ចតុសម្បជញ្ញវសេន អបរិច្ឆិន្ទិត្វា ឱលោកេតី**តិ សាត្ថកសប្បាយគោចរ អសម្មោហសម្បជញ្ញសង្ខាតានំ ចតុន្នំ សម្បជញ្ញានំ វសេន អបរិច្ឆិន្ទិត្វា តំ ទិសំ ន ឱលោកេតិ។ សោ ហិ អាយស្មា "យមេវាហំ ឥន្ទ្រិយេសុ អគុត្តទ្វារតំ និស្សាយ សាសនេ អនភិរតិអាទិវិប្បការប្បត្តោ, តមេវ សុដ្ឋុ និគ្គហេស្សាមី"តិ ឧស្សាហជាតោ ពលវហិរោត្តប្បោ, តត្ថ ច កតាធិការត្តា ឥន្ទ្រិយសំវរេ ឧក្កំសបារមិប្បត្តោ ចតុសម្បជញ្ញំ អមុញ្ចិត្វាវ សព្ពទិសំ អាលោកេតិ។ វុត្តញ្ចេតំ ភគវតា –

> "សចេ, ភិក្ខវេ, នន្ទស្ស បុរត្ថិមា ទិសា អាលោកេតព្ពា ហោតិ, សព្ពំ ចេតសោ សមន្នាហរិត្វា នន្ទោ បុរត្ថិមំ ទិសំ អាលោកេតិ 'ឯវំ មេ បុរត្ថិមំ ទិសំ អាលោកយតោ នាភិជ្ឈាទោមនស្សា បាបកា អកុសលា ធម្មា អន្វាស្សវិស្សន្តី'តិ។ ឥតិហ តត្ថ សម្បជានោ ហោតិ។ សចេ, ភិក្ខវេ, នន្ទស្ស បច្ឆិមា ទិសា, ឧត្តរា ទិសា, ទក្ខិណា ទិសា, ឧទ្ធំ, អធោ, អនុទិសា អនុវិលោកេតព្ពា ហោតិ, សព្ពំ ចេតសោ សមន្នាហរិត្វា នន្ទោ អនុទិសំ អនុវិលោកេតិ 'ឯវំ មេ អនុទិសំ អនុវិលោកយតោ...បេ.... សម្បជានោ ហោតី'"តិ (អ. និ. ៨.៩)។

អភិសេកគេហបវេសនអាវាហមង្គលេសុ វត្តមានេសូតិ ឥធ តីណិ មង្គលានិ វុត្តានិ, វិនយដ្ឋកថាយំ បន "តំ ទិវសមេវ នន្ទកុមារស្ស កេសវិស្សជ្ជនំ, បដ្ដពន្ធោ, ឃរមង្គលំ, ឆត្តមង្គលំ, អាវាហមង្គលន្តិ បញ្ច មង្គលានិ ហោន្តី"តិ វុត្តំ។ តត្ថ កុលមរិយាទវសេន កេសោរោបនំ **កេសវិស្សជ្ជនំ**។ យុវរាជបដ្ដពន្ធនំ **បដ្ដពន្ធោ**។ អភិនវឃរប្បវេសនមហោ **ឃរមង្គលំ**។ វិវាហករណមហោ **អាវាហមង្គលំ**។ យុវរាជឆត្តមហោ **ឆត្តមង្គលំ**។

នន្ទកុមារំ អភិសេកមង្គលំ ន តថា បីឡេសិ, យថា ជនបទកល្យាណិយា វុត្តវចនន្តិ អជ្ឈាហរិតព្ពំ។ តទេវ បន វចនំ សរូបតោ ទស្សេតុំ – **"បត្តំ អាទាយ គមនកាលេ**"តិអាទិ វុត្តំ។ **ជនបទកល្យាណី**តិ ជនបទម្ហិ កល្យាណី ឧត្តមា ឆ សរីរទោសរហិតា បញ្ច កល្យាណសមន្នាគតា។ សា ហិ យស្មា នាតិទីឃា នាតិរស្សា នាតិកិសា នាតិថូលា នាតិកាឡី នាច្ចោទាតាតិ អតិក្កន្តា មានុសវណ្ណំ, អសម្បត្តា ទិព្ពវណ្ណំ, តស្មា **ឆ សរីរទោសរហិតា**។ ឆវិកល្យាណំ មំសកល្យាណំ ន្ហារុកល្យាណំ អដ្ឋិកល្យាណំ វយកល្យាណន្តិ ឥមេហិ បន កល្យាណេហិ សមន្នាគតត្តា **បញ្ច កល្យាណសមន្នាគតា** នាម។ តស្សា ហិ អាគន្តុកោភាសកិច្ចំ នត្ថិ, អត្តនោ សរីរោភាសេនេវ ទ្វាទសហត្ថេ ឋានេ អាលោកំ ករោតិ, បិយង្គុសាមា វា ហោតិ សុវណ្ណសាមា វា, អយមស្សា **ឆវិកល្យាណតា**។ ចត្តារោ បនស្សា ហត្ថបាទា មុខបរិយោសានញ្ច លាខារសបរិកម្មកតំ វិយ រត្តបវាឡរត្តកម្ពលសទិសំ ហោតិ, អយមស្សា **មំសកល្យាណតា**។ វីសតិ បន នខបត្តានិ មំសតោ អមុត្តដ្ឋានេ លាខារសបូរិតានិ វិយ, មុត្តដ្ឋានេ ខីរធារាសទិសានិ ហោន្តិ, អយមស្សា **ន្ហារុកល្យាណតា**។ ទ្វត្តឹស ទន្តា សុផុសិតា សុធោតវជិរបន្តិ វិយ ខាយន្តិ, អយមស្សា **អដ្ឋិកល្យាណតា**។ វីសំវស្សសតិកាបិ សមានា សោឡសវស្សុទ្ទេសិកា វិយ ហោតិ និប្បលិតេន, អយមស្សា **វយកល្យាណតា**។ ឥតិ ឥមេហិ បញ្ចហិ កល្យាណេហិ សមន្នាគតត្តា "ជនបទកល្យាណី"តិ វុច្ចតិ។ **តុវដ**ន្តិ សីឃំ។

ឥមស្មឹ ឋានេ និវត្តេស្សតិ, ឥមស្មឹ ឋានេ និវត្តេស្សតីតិ ចិន្តេន្តមេវាតិ សោ កិរ តថាគតេ គារវវសេន "បត្តំ វោ, ភន្តេ, គណ្ហថា"តិ វត្តុំ អវិសហន្តោ ឯវំ ចិន្តេសិ – "សោបានសីសេ បត្តំ គណ្ហិស្សតី"តិ ។ សត្ថា តស្មិម្បិ ឋានេ ន គណ្ហិ។ ឥតរោ "សោបានបាទមូលេ គណ្ហិស្សតី"តិ ចិន្តេសិ។ សត្ថា តត្ថាបិ ន គណ្ហិ។ ឥតរោ "រាជង្គណេ គណ្ហិស្សតី"តិ ចិន្តេសិ។ សត្ថា តត្ថាបិ ន គណ្ហិ។ ឯវំ "ឥធ គណ្ហិស្សតិ, ឯត្ថ គណ្ហិស្សតី"តិ ចិន្តេន្តមេវ សត្ថា វិហារំ នេត្វា បព្ពាជេសិ។

មហាកប្បិនត្ថេរវត្ថុ

២៣១. នវមេ **សុគតវិត្ថកោ**តិ ធម្មស្សវនបិយោ។ **បដិហារកស្សា**តិ ទោវារិកស្ស។ **សច្ចការេនា**តិ សច្ចកិរិយាយ។ **សត្ថា "ឧប្បលវណ្ណា អាគច្ឆតូ"តិ ចិន្តេសិ។ ថេរី អាគន្ត្វា សព្ពា បព្ពាជេត្វា ភិក្ខុនីឧបស្សយំ គតាតិ**

ឥទំ អង្គុត្តរភាណកានំ កថាមគ្គំ ទស្សេន្តេន វុត្តំ។ តេនេវ **ធម្មបទដ្ឋកថាយំ** (ធ. ប. អដ្ឋ. ១.មហាកប្បិនត្ថេរវត្ថុ) វុត្តំ –

> “តា សត្ថារំ វន្ទិត្វា ឯកមន្តំ ឋិតា បព្ពជ្ជំ យាចឹសុ។ ឯវំ កិរ វុត្តេ សត្ថា ឧប្បលវណ្ណាយ អាគមនំ ចិន្តេសីតិ ឯកច្ចេ វទន្តិ។ សត្ថា បន តា ឧបាសិកាយោ អាហ – ‘សាវត្ថឹ គន្ត្វា ភិក្ខុនីឧបស្សយេ បព្ពាជេថា’តិ។ តា អនុបុព្ពេន ជនបទចារិកំ ចរមានា អន្តរាមគ្គេ មហាជនេន អភិហដសក្ការសម្មានា បទសាវ វីសយោជនសតិកំ មគ្គំ គន្ត្វា ភិក្ខុនីឧបស្សយេ បព្ពជិត្វា អរហត្តំ បាបុណឹសូ”តិ។

ធម្មបីតីតិ ធម្មបាយកោ, ធម្មំ បិវន្តោតិ អត្ថោ។ ធម្មោ ច នាមេស ន សក្កា ភាជនេន យាគុអាទីនិ វិយ បាតុំ, នវវិធំ បន លោកុត្តរធម្មំ នាមកាយេន ផុសន្តោ អារម្មណតោ សច្ឆិករោន្តោ បរិញ្ញាភិសមយាទីហិ ទុក្ខាទីនិ អរិយសច្ចានិ បដិវិជ្ឈន្តោ ធម្មំ បិវតិ នាម។ **សុខំ សេតី**តិ ទេសនាមត្តមេតំ, ចតូហិបិ ឥរិយាបថេហិ សុខំ វិហរតីតិ អត្ថោ។ **វិប្បសន្នេនា**តិ អនាវិលេន និរុបក្កិលេសេន។ **អរិយប្បវេទិតេ**តិ ពុទ្ធាទីហិ អរិយេហិ បវេទិតេ សតិបដ្ឋានាទិភេទេ ពោធិបក្ខិយធម្មេ។ **សទា រមតី**តិ ឯវរូបោ ធម្មបីតិ វិប្បសន្នេន ចេតសា វិហរន្តោ បណ្ឌិច្ចេន សមន្នាគតោ សទា រមតិ អភិរមតិ។ ពាហិតបាបត្តា “**ព្រាហ្មណោ**”តិ ថេរំ អាលបតិ។

សាគតត្ថេរវត្ថុ

២៣២. ទសមេ **ឆព្ពគ្គិយានំ វចនេនា**តិ កោសម្ពិកា កិរ ឧបាសកា អាយស្មន្តំ សាគតំ ឧបសង្កមិត្វា អភិវាទេត្វា ឯកមន្តំ ឋិតា ឯវមាហំសុ – “កឹ, ភន្តេ, អយ្យានំ ទុល្លភញ្ច មនាបញ្ច, កឹ បដិយាទេមា”តិ? ឯវំ វុត្តេ ឆព្ពគ្គិយា ភិក្ខូ កោសម្ពិកេ ឧបាសកេ ឯតទវោចុំ – “អត្ថាវុសោ កាបោតិកា, នាម បសន្នា ភិក្ខូនំ ទុល្លភា ច មនាបា ច, តំ បដិយាទេថា”តិ។ អថ កោសម្ពិកា ឧបាសកា ឃរេ ឃរេ កាបោតិកំ បសន្នំ បដិយាទេត្វា អាយស្មន្តំ សាគតំ បិណ្ឌាយ ចរន្តំ ទិស្វា ឯតទវោចុំ – “បិវតុ, ភន្តេ, អយ្យោ សាគតោ កាបោតិកំ បសន្នំ, បិវតុ, ភន្តេ, អយ្យោ សាគតោ កាបោតិកំ បសន្ន”ន្តិ។ អថាយស្មា សាគតោ ឃរេ ឃរេ កាបោតិកំ បសន្នំ បិវិត្វា នគរម្ហា និក្ខមន្តោ នគរទ្វារេ បតិ។ តេន វុត្តំ – “**ឆព្ពគ្គិយានំ វចនេន សព្ពគេហេសុ កាបោតិកំ បសន្នំ បដិយាទេត្វា**”តិអាទិ។ តត្ថ **កាបោតិកា** នាម កបោតបាទសមានវណ្ណា រត្តោភាសា។ **បសន្នា**តិ សុរាមណ្ឌស្សេតំ អធិវចនំ។ **វិនយេ សមុដ្ឋិត**ន្តិ សុរាបានសិក្ខាបទេ (បាចិ. ៣២៦ អាទយោ) អាគតំ។

រាធត្ថេរវត្ថុ

២៣៣. ឯកាទសមេ **សត្ថា សារិបុត្តត្ថេរស្ស សញ្ញំ អទាសី**តិ ព្រាហ្មណំ បព្ពាជេតុំ សញ្ញំ អទាសិ, អាណាបេសីតិ វុត្តំ ហោតិ។ ភគវា កិរ តំ ព្រាហ្មណំ បព្ពជ្ជំ អលភិត្វា កិសំ លូខំ ទុព្ពណ្ណំ ឧប្បណ្ឌុប្បណ្ឌុកជាតំ ទិស្វា ភិក្ខូ អាមន្តេសិ – “កោ, ភិក្ខវេ, តស្ស ព្រាហ្មណស្ស អធិការំ សរតី”តិ។ ឯវំ វុត្តេ អាយស្មា សារិបុត្តោ ភគវន្តំ ឯតទវោច – “អហំ ខោ, ភន្តេ, តស្ស ព្រាហ្មណស្ស អធិការំ សរាមី”តិ។ កឹ បន ត្វំ, សារិបុត្ត, ព្រាហ្មណស្ស អធិការំ សរសីតិ។ ឥធ មេ, ភន្តេ, សោ ព្រាហ្មណោ រាជគហេ បិណ្ឌាយ ចរន្តស្ស កដច្ឆុភិក្ខំ ទាបេសិ, ឥមំ ខោ អហំ, ភន្តេ, តស្ស ព្រាហ្មណស្ស អធិការំ សរាមី”តិ។ សាធុ សាធុ, សារិបុត្ត។ កតញ្ញុនោ ហិ, សារិបុត្ត, សប្បុរិសា កតវេទិនោ, តេន ហិ ត្វំ, សារិបុត្ត, តំ ព្រាហ្មណំ បព្ពាជេហិ ឧបសម្បាទេហីតិ។ **អដ្ឋុប្បត្តិយំ អាគតោ**តិ អលីនចិត្តជាតកស្ស (ជា. ១.២.១១-១២) អដ្ឋុប្បត្តិយំ (ជា. អដ្ឋ. ២.២.អលីនចិត្តជាតកវណ្ណនា) អាគតោ។

និធីនន្តិ តត្ថ តត្ថ និទហិត្វា ឋបិតានំ ហិរញ្ញសុវណ្ណាទិបូរានំ និធិកុម្ភីនំ។ **បវត្តារ**ន្តិ កិច្ឆជីវិកេ ទុគ្គតមនុស្សេ អនុកម្បំ កត្វា “ឯហិ, តេ សុខេន ជីវនុបាយំ ទស្សេស្សាមី”តិ និធិដ្ឋានំ នេត្វា ហត្ថំ បសារេត្វា “ឥមំ គហេត្វា សុខំ ជីវា”តិ អាចិក្ខិតារំ វិយ។ **វជ្ជទស្សិន**ន្តិ ទ្វេ វជ្ជទស្សិនោ “ឥមិនា នំ អសារុប្បេន វា ខលិតេន វា សង្ឃមជ្ឈេ និគ្គណ្ហិស្សាមី”តិ រន្ធគវេសកោ ច, អនញ្ញាតំ ញាបនត្ថាយ ញាតំ អនុគ្គណ្ហនត្ថាយ សីលាទីនមស្ស វុទ្ធិកាមតាយ តំ តំ វជ្ជំ ឱលោកនេន ឧល្លុម្បនសភាវសណ្ឋិតោ ច។ អយំ ឥធ អធិប្បេតោ។ យថា ហិ ទុគ្គតមនុស្សោ “ឥមំ គណ្ហាហី”តិ តជ្ជេត្វាបិ បោថេត្វាបិ និធឹ ទស្សេន្តេ កោបំ ន ករោតិ, បមុទិតោវ ហោតិ, ឯវមេវ ឯវរូបេ បុគ្គលេ អសារុប្បំ វា ខលិតំ វា ទិស្វា អាចិក្ខន្តេ កោបោ ន កាតព្ពោ, តុដ្ឋេនេវ ភវិតព្ពំ។ “ភន្តេ, មហន្តំ វោ កម្មំ កតំ មយ្ហំ អាចរិយុបជ្ឈាយដ្ឋានេ ឋត្វា ឱវទន្តេហិ, បុនបិ មំ វទេយ្យាថា”តិ បវារេតព្ពមេវ។

និគ្គយ្ហវាទិន្តិ ឯកច្ចោ ហិ សទ្ធិវិហារិកាទីនំ អសារុប្បំ វា ខលិតំ វា ទិស្វា “អយំ មេ មុខោទកទានាទីហិ សក្កច្ចំ ឧបដ្ឋហតិ, សចេ នំ វក្ខាមិ, ន មំ ឧបដ្ឋហិស្សតិ, ឯវំ មេ បរិហានិ ភវិស្សតី”តិ តំ វត្តុំ អវិសហន្តោ ន

និគ្គយ្ហវាទី នាម ហោតិ, សោ ឥមស្មឹ សាសនេ កចវរំ អាកិរតិ។ យោ បន តថារូបំ វជ្ជំ ទិស្វា វជ្ជានុរូបំ តជ្ជេន្តោ បណាមេន្តោ ទណ្ឌកម្មំ ករោន្តោ វិហារា នីហរន្តោ សិក្ខាបេតិ, អយំ និគ្គយ្ហវាទី នាម សេយ្យថាបិ, សម្មាសម្ពុទ្ធោ។ វុត្តញ្ហេតំ – “និគ្គយ្ហ និគ្គយ្ហាហំ, អានន្ទ, វក្ខាមិ, បវយ្ហ បវយ្ហ , អានន្ទ, វក្ខាមិ, យោ សារោ, សោ ឋស្សតី”តិ (ម. និ. ៣.១៩៦)។ **មេធាវី**ន្តិ ធម្មោជបញ្ញាយ សមន្នាគតំ។ **តាទិស**ន្តិ ឯវរូបំ **បណ្ឌិតំ ភជេយ្យ** បយិរុបាសេយ្យ។ តាទិសញ្ហិ អាចរិយំ **ភជមានស្ស** អន្តេវាសិកស្ស **សេយ្យោ ហោតិ ន បាបិយោ**, វឌ្ឍិយេវ ហោតិ, នោ បរិហានីតិ។

មោឃរាជត្ថេរវត្ថុ

២៣៤. ទ្វាទសមេ **កដ្ឋវាហននគរ**តិ កដ្ឋវាហនេន គហិតត្តា ឯវំលទ្ធនាមកេ នគរេ។ អតីតេ កិរ ពារាណសិវាសី ឯកោ វុឌ្ឍវឌ្ឍកី សកេ អាចរិយកេ អទុតិយោ។ តស្ស សោឡស សិស្សា ឯកមេកស្ស សហស្សំ អន្តេវាសិកា។ ឯវំ តេ សត្តរសាធិកា សោឡស សហស្សា អាចរិយន្តេវាសិកា សព្ពេបិ ពារាណសឹ ឧបនិស្សាយ ជីវិកំ កប្បេន្តា បព្ពតសមីបំ គន្ត្វា រុក្ខេ គហេត្វា តត្ថេវ នានាបាសាទវិកតិយោ និដ្ឋាបេត្វា កុល្លំ ពន្ធិត្វា គង្គាយ ពារាណសឹ អានេត្វា សចេ រាជា អត្ថិកោ ហោតិ, រញ្ញោ ឯកភូមកំ វា សត្តភូមកំ វា បាសាទំ យោជេត្វា ទេន្តិ។ នោ ចេ, អញ្ញេសម្បិ វិក្កិណិត្វា បុត្តទារំ បោសេន្តិ។ អថ នេសំ ឯកទិវសំ អាចរិយោ “ន សក្កា វឌ្ឍកិកម្មេន និច្ចំ ជីវិតុំ, ទុក្ករញ្ហិ ជរាកាលេ ឯតំ កម្ម”ន្តិ ចិន្តេត្វា អន្តេវាសិកេ អាមន្តេសិ – “តាតា, ឧទុម្ពរាទយោ អប្បសាររុក្ខេ អានេថា”តិ។ តេ “សាធូ”តិ បដិស្សុណិត្វា អានយឹសុ។ សោ តេហិ កដ្ឋសកុណំ កត្វា តស្សព្ភន្តរំ បវិសិត្វា វាតេន យន្តំ បូរេសិ។ កដ្ឋសកុណោ សុវណ្ណហំសរាជា វិយ អាកាសេ លង្ឃិត្វា វនស្ស ឧបរិ ចរិត្វា អន្តេវាសីនំ បុរតោ ឱរុហិ។

អថាចរិយោ សិស្សេ អាហ – “តាតា ឦទិសានិ កដ្ឋវាហនានិ កត្វា សក្កា សកលជម្ពុទីបេ រជ្ជំ គហេតុំ, តុម្ហេបិ តាតា ឯតានិ ករោថ, រជ្ជំ គហេត្វា ជីវិស្សាម, ទុក្ករំ វឌ្ឍកិសិប្បេន ជីវិតុ”ន្តិ។ តេ តថា កត្វា អាចរិយស្ស បដិវេទេសុំ។ តតោ នេ អាចរិយោ អាហ – “កតមំ តាតា រជ្ជំ គណ្ហាមា”តិ? ពារាណសិរជ្ជំ អាចរិយាតិ។ អលំ តាតា, មា ឯតំ រុចិត្ថ, មយញ្ហិ តំ គហេត្វាបិ “វឌ្ឍកិរាជា, វឌ្ឍកិយុវរាជា”តិ វឌ្ឍកិវាទា ន មុច្ចិស្សាម, មហន្តោ ជម្ពុទីបោ, អញ្ញត្ថ គច្ឆាមាតិ។ តតោ សបុត្តទារកា កដ្ឋវាហនានិ អភិរុហិត្វា សជ្ជាវុធា ហុត្វា ហិមវន្តាភិមុខា គន្ត្វា ហិមវតិ អញ្ញតរំ នគរំ បវិសិត្វា រញ្ញោ និវេសនេយេវ បច្ចុដ្ឋំសុ។ តេ តត្ថ រជ្ជំ គហេត្វា អាចរិយំ រជ្ជេ អភិសិញ្ចឹសុ។ សោ “កដ្ឋវាហនោ រាជា”តិ បាកដោ អហោសិ, តំ នគរំ តេន គហិតត្តា “កដ្ឋវាហននគរ”ន្តេវ នាមំ លភិ។

តបចារន្តិ តបចរណំ។ **បាសាណចេតិយេ បិដ្ឋិបាសាណេ និសីទី**តិ បាសាណកចេតិយន្តិ លទ្ធវោហារេ បិដ្ឋិបាសាណេ សក្កេន មាបិតេ មហាមណ្ឌបេ និសីទិ។ តត្ថ កិរ មហតោ បាសាណស្ស ឧបរិ បុព្ពេ ទេវដ្ឋានំ អហោសិ, ឧប្បន្នេ បន ភគវតិ វិហារោ ជាតោ, សោ តេនេវ បុរិមវោហារេន “**បាសាណចេតិយ**”ន្តិ វុច្ចតិ។

តេន បុច្ឆិតេ ទុតិយោ ហុត្វា សត្ថារំ បញ្ហំ បុច្ឆីតិ –

> “មុទ្ធំ មុទ្ធាធិបាតញ្ច, ពាវរី បរិបុច្ឆតិ;
> តំ ព្យាករោហិ ភគវា, កង្ខំ វិនយ នោ ឥសេ”តិ។ (សុ. និ. ១០៣១) –

ឯវំ តេន បញ្ហេ បុច្ឆិតេ ភគវតា ច –

> “អវិជ្ជា មុទ្ធាតិ ជានាហិ, វិជ្ជា មុទ្ធាធិបាតិនី;
> សទ្ធាសតិសមាធីហិ, ឆន្ទវីរិយេន សំយុតា”តិ។ (សុ. និ. ១០៣២) –

បញ្ហេ វិស្សជ្ជិតេ ទុតិយោ ហុត្វា បញ្ហំ បុច្ឆិ។

អថស្ស…បេ…. បញ្ហំ កថេសីតិ –

“កថំ លោកំ អវេក្ខន្តំ, មច្ចុរាជា ន បស្សតី”តិ។ (សុ. និ. ១១២៤) –

តេន បញ្ហេ បុច្ឆិតេ –

> “សុញ្ញតោ លោកំ អវេក្ខស្សុ, មោឃរាជ សទា សតោ;

អត្តានុទិដ្ឋឹ ឩហច្ច, ឯវំ មច្ចុតរោ សិយា;
ឯវំ លោកំ អវេក្ខន្តំ, មច្ចុរាជា ន បស្សតី”តិ។ (សុ. និ. ១១២៥) –

បញ្ហំ វិស្សជ្ជេសិ។

សេសជនាតិ តស្មឹ សមាគមេ សន្និបតិតា សេសជនា។ **ន កថយន្តី**តិ “ឯត្តកា សោតាបន្នា”តិអាទិនា ន វុច្ចន្តិ។ **ឯវំ បារាយនេ វត្ថុ សមុដ្ឋិត**ន្តិ បារាយនវគ្គេ ឥទំ វត្ថុ សមុដ្ឋិតំ។

ចតុត្ថឯតទគ្គវគ្គវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

ថេរបាឡិសំវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

១៤. ឯតទគ្គវគ្គោ

(១៤) ៥. បញ្ចមឯតទគ្គវគ្គវណ្ណនា

មហាបជាបតិគោតមីថេរីវត្ថុ

២៣៥. ថេរិបាឡិសំវណ្ណនាយ បឋមេ **យទិទំ មហាគោតមី**តិ ឯត្ថ “យទិទំ មហាបជាបតិ គោតមី”តិ ច បឋន្តិ។ តត្ថ **គោតមី**តិ គោត្តំ។ នាមករណទិវសេ បនស្សា លទ្ធសក្ការា ព្រាហ្មណា លក្ខណសម្បត្តិំ ទិស្វា “សចេ អយំ ធីតរំ លភិស្សតិ, ចក្កវត្តិរញ្ញោ មហេសី ភវិស្សតិ។ សចេ បុត្តំ លភិស្សតិ, ចក្កវត្តិរាជា ភវិស្សតី”តិ ឧភយថាបិ “មហតីយេវស្សា បជា ភវិស្សតី”តិ ព្យាករិំសុ, តស្មា បុត្តបជាយ ចេវ ធីតុបជាយ ច មហន្តតាយ “មហាបជាបតី”តិ វោហរិំសុ។ តទុភយំ បន សំសន្ទេត្វា **“មហាបជាបតិគោតមី”**តិ វុត្តំ។ **វារភិក្ខ**ន្តិ វារេន ទាតព្ពំ ភិក្ខំ។ **នាមំ អកំសូ**តិ គោត្តំយេវ នាមំ អកំសុ។ **មាតុច្ឆ**ន្តិ ចូឡមាតរំ។ មាតុភគិនី ហិ មាតុច្ឆាតិ វុច្ចតិ។ **កលហវិវាទសុត្តបរិយោសានេ**តិ “កុតោបហូតា កលហា វិវាទា”តិអាទិនា សុត្តនិបាតេ អាគតស្ស **កលហវិវាទសុត្តស្ស** (សុ. និ. ៨៦៨ អាទយោ) បរិយោសានេ។ ឥទញ្ច អដ្ឋកថាភាណកានំ កថាមគ្គានុសារេន វុត្តំ។ អបរេ បន “តស្មឹយេវ សុត្តនិបាតេ ‘អត្តទណ្ឌាភយំ ជាត’ន្តិអាទិនា អាគតស្ស **អត្តទណ្ឌសុត្តស្ស** (សុ. និ. ៩៤១ អាទយោ) បរិយោសានេ”តិ វទន្តិ។ **និក្ខមិត្វា បព្ពជិតាន**ន្តិ ឯត្ថ ឯហិភិក្ខុបព្ពជ្ជាយ ឯតេ បព្ពជិតាតិ វទន្តិ។ តេនេវ សុត្តនិបាតេ **អត្តទណ្ឌសុត្តសំវណ្ណនាយ** (សុ. និ. អដ្ឋ. ២.៩៤២ អាទយោ) វុត្តំ – “ទេសនាបរិយោសានេ បញ្ចសតា សាកិយកុមារា កោឡិយកុមារា ច ឯហិភិក្ខុបព្ពជ្ជាយ បព្ពជិតា។ តេ គហេត្វា ភគវា មហាវនំ បាវិសី”តិ។ សេសមេត្ថ សុវិញ្ញេយ្យមេវ។

ខេមាថេរីវត្ថុ

២៣៦. ទុតិយេ **បរបរិយាបន្នា ហុត្វា**តិ បរេសំ ទាសី ហុត្វា។ **សុវណ្ណរសបិញ្ជរោ អហោសី**តិ សុវណ្ណរសបិញ្ជរោ វិយ អហោសិ។

មក្កដកោវ ជាលន្តិ យថា នាម មក្កដកោ សុត្តជាលំ កត្វា មជ្ឈដ្ឋានេ នាភិមណ្ឌលេ និបន្នោ បរិយន្តេ បតិតំ បដង្គំ វា មក្ខិកំ វា វេគេន គន្ត្វា វិជ្ឈិត្វា តស្ស រសំ បិវិត្វា បុនាគន្ត្វា តស្មឹយេវ ឋានេ និបជ្ជតិ, ឯវមេវ យេ សត្តា រាគរត្តា ទោសបទុដ្ឋា មោហមូឡ្ហា សយំកតំ តណ្ហាសោតំ អនុបតន្តិ, តេ តំ សមតិក្កមិតុំ ន សក្កោន្តិ, ឯវំ ទុរតិក្កមំ។ **ឯតម្បិ ឆេត្វាន វជន្តិ ធីរា**តិ បណ្ឌិតា ឯតំ ពន្ធនំ ឆិន្ទិត្វា **អនបេក្ខិនោ** និរាលយា ហុត្វា អរហត្តមគ្គេន សព្ពំ ទុក្ខំ បហាយ វជន្តិ គច្ឆន្តីតិ អត្ថោ។

ឧប្បលវណ្ណាថេរីវត្ថុ

២៣៧. តតិយំ ឧត្តានត្ថមេវ។

បដាចារាថេរីវត្ថុ

២៣៨. ចតុត្ថេ **បដិហារសតេនបី**តិ ទ្វារសតេនបិ។ **បដិហារសទ្ទោ ហិ ទ្វារេ ទោវារិកេ ច ទិស្សតិ។ កុលសភាគ**ន្តិ អត្តនោ គេហសមីបំ។

តាណាយាតិ តាណភាវាយ បតិដ្ឋានត្ថាយ។ **ពន្ធវា**តិ បុត្តេ ច បិតរោ ច ឋបេត្វា អវសេសា ញាតិសុហជ្ជា។ **អន្តកេនាធិបន្នស្សា**តិ មរណេន អភិភូតស្ស។ បវត្តិយញ្ហិ បុត្តាទយោ អន្នបានាទិទានេន ចេវ ឧប្បន្នកិច្ចនិត្ថរណេន ច តាណា ហុត្វាបិ មរណកាលេ កេនចិ ឧបាយេន មរណំ បដិពាហិតុំ អសមត្ថតាយ តាណត្ថាយ លេណត្ថាយ ន សន្តិ នាម។ តេនេវ វុត្តំ – "**នត្ថិ ញាតីសុ តាណតា**"តិ។

ឯតមត្ថវសន្តិ ឯតំ តេសំ អញ្ញមញ្ញស្ស តាណំ ភវិតុំ អសមត្ថភាវសង្ខាតំ ការណំ ជានិត្វា **បណ្ឌិតោ** ចតុបារិសុទ្ធិសីលេន សំវុតោ រក្ខិតគោបិតោ ហុត្វា **និព្ពានគមនំ** អដ្ឋង្គិកំ **មគ្គំ** សីឃំ សោធេយ្យាតិ អត្ថោ។

ធម្មទិន្នាថេរីវត្ថុ

២៣៩. បញ្ចមេ **បរាយត្តដ្ឋានេ**តិ បរេសំ ទាសិដ្ឋានេ។ **សុជាតត្ថេរស្ស អធិការកម្មំ កត្វា**តិ សា កិរ អត្តនោ កេសេ វិក្កិណិត្វា សុជាតត្ថេរស្ស នាម អគ្គសាវកស្ស ទានំ ទត្វា បត្ថនំ អកាសិ ។ តំ សន្ធាយេតំ វុត្តំ។ **ហត្ថេ បសារិតេ**តិ តស្ស ហត្ថាវលម្ពនត្ថំ បុព្ពាចិណ្ណវសេន ហត្ថេ បសារិតេ។ សោ កិរ អនាគាមី ហុត្វា គេហំ អាគច្ឆន្តោ យថា អញ្ញេសុ ទិវសេសុ ឥតោ ចិតោ ច ឱលោកេន្តោ សិតំ កុរុមានោ ហសមានោ អាគច្ឆតិ, ឯវំ អនាគន្ត្វា សន្តិន្ទ្រិយោ សន្តមានសោ ហុត្វា អគមាសិ។ ធម្មទិន្នា សីហបញ្ជរំ ឧគ្ឃាដេត្វា វីថឹ ឱលោកយមានា តស្ស អាគមនាការំ ទិស្វា "កឹ នុ ខោ ឯត"ន្តិ ចិន្តេត្វា តស្ស បច្ចុគ្គមនំ កុរុមានា សោបានសីសេ ឋត្វា ឱលម្ពនត្ថំ ហត្ថំ បសារេសិ។ ឧបាសកោ អត្តនោ ហត្ថំ សមិញ្ជេសិ។ សា "បាតរាសភោជនកាលេ ជានិស្សាមី"តិ ចិន្តេសិ។ ឧបាសកោ បុព្ពេ តាយ សទ្ធឹ ឯកតោ ភុញ្ជតិ។ តំ ទិវសំ បន តំ អនបលោកេត្វា យោគាវចរភិក្ខុ វិយ ឯកកោវ ភុញ្ជិ។ តេនាហ – "**ភុញ្ជមានោបិ ឥមំ ទេថ, ឥមំ ហរថាតិ ន ព្យាហរី**"តិ។ តត្ថ **ឥមំ ទេថា**តិ ឥមំ ខាទនីយំ វា ភោជនីយំ វា ទេថ។ **ឥមំ ហរថា**តិ ឥមំ ខាទនីយំ វា ភោជនីយំ វា អបហរថ។ **សន្ថវវសេនា**តិ កិលេសសន្ថវវសេន។ ចិរកាលបរិភាវិតាយ យជទីបជាលាយ វិយ អព្ភន្តរេ ទិព្ពមានាយ ហេតុសម្បត្តិយា ចោទិយមានា អាហ – "**ឯវំ សន្តេ...បេ.... មយ្ហំ បព្ពជ្ជំ អនុជានាថា**"តិ។

អយំ តាវ សេដ្ឋិ យរមជ្ឈេ បិតោវ ទុក្ខស្សន្តំ អកាសីតិ សា កិរ "ធម្មទិន្នេ តុយ្ហំ ទោសោ នត្ថិ, អហំ បន អជ្ជបដ្ឋាយ សន្ថវវសេន...បេ.... កុលឃរំ គច្ឆា"តិ វុត្តេ ឯវំ ចិន្តេសិ – "បកតិបុរិសោ ឯវំ វត្តា នាម នត្ថិ, អទ្ធា ឯតេន លោកុត្តរធម្មោ នាម បដិវិទ្ធោ"តិ។ តេនស្សា អយំ សង្កប្បោ អហោសិ "អយំ តាវ សេដ្ឋិ យរមជ្ឈេ ឋិតោវ ទុក្ខស្សន្តំ អកាសី"តិ។ **មជ្ឈិមនិកាយដ្ឋកថាយំ** (ម. និ. អដ្ឋ. ១.៤៦០) បន "អថ កស្មា មយា សទ្ធឹ យថាបកតិយា អាលាបសល្លាបមត្តម្បិ ន ករោថាតិ សោ ចិន្តេសិ – 'អយំ លោកុត្តរធម្មោ នាម គរុ ភារិយោ ន បកាសេតព្ពោ; សចេ ខោ បនាហំ ន កថេស្សាមិ, អយំ ហទយំ ផាលេត្វា ឯត្ថេវ កាលំ ករេយ្យា'តិ តស្សា អនុគ្គហត្ថាយ កថេសិ – 'ធម្មទិន្នេ អហំ សត្ថុ ធម្មទេសនំ សុត្វា លោកុត្តរធម្មំ នាម អធិគតោ, តំ អធិគតស្ស ឯវរូបា លោកិយកិរិយា ន វដ្ដតី'"តិ វុត្តំ។

បញ្ចក្ខន្ធាទិវសេន បញ្ហេ បុច្ឆីតិ "សក្កាយោ សក្កាយោតិ អយ្យេ វុច្ចតិ, កតមោ នុ ខោ អយ្យេ សក្កាយោ វុត្តោ ភគវតា"តិអាទិនា ចូឡវេទល្លសុត្តេ (ម. និ. ១.៤៦០ អាទយោ) អាគតនយេន បុច្ឆិ។ **បុច្ឆិតំ បុច្ឆិតំ វិស្សជ្ជេសី**តិ "បញ្ច ខោ ឥមេ, អាវុសោ វិសាខ, ឧបាទានក្ខន្ធា សក្កាយោ វុត្តោ ភគវតា"តិអាទិនា (ម. និ. ១.៤៦០ អាទយោ) តត្ថេវ អាគតនយេន វិស្សជ្ជេសិ។ **សូរភាវ**ន្តិ តិក្ខភាវំ។ អនធិគតអរហត្តមគ្គស្ស ឧគ្គហេន វិនា តត្ថ បញ្ហោ ន ឧបដ្ឋាតីតិ អាហ – "**ឧគ្គហវសេន អរហត្តមគ្គេបិ បុច្ឆី**"តិ។ **តំ និវត្តេន្តី**តិ "វិមុត្តិយា បនាយ្យេ កឹ បដិភាគោ"តិ បុច្ឆិតេ "វិមុត្តិយា ខោ, អាវុសោ វិសាខ, និព្ពានំ បដិភាគោ"តិ (ម. និ. ១.៤៦៦) វុត្តេ "និព្ពានស្ស, បនាយ្យេ, កឹ បដិភាគោ"តិ បុន បុច្ឆិតេ តំ និវត្តេន្តី "**អច្ចសរាវុសោ វិសាខា**"តិអាទិមាហ។ តត្ថ **អច្ចសរា**តិ អបុច្ឆិតព្ពំ បុច្ឆន្តោ បញ្ហំ អតិក្កាមិតា អហោសីតិ អត្ថោ។ **នាសក្ខិ បញ្ហានំ បរិយន្តំ គហេតុ**ន្តិ បញ្ហានំ បរិច្ឆេទប្បមាណំ គហេតុំ នាសក្ខិ។ បញ្ហានញ្ហិ បរិច្ឆេទំ គហេតុំ យុត្តដ្ឋានេ អដ្ឋត្វា តតោ បរំ បុច្ឆន្តោ នាសក្ខិ បញ្ហានំ បរិយន្តំ គហេតុំ។ អប្បដិភាគធម្មស្ស ច បដិភាគំ បុច្ឆិ។ និព្ពានំ នាមេតំ អប្បដិភាគំ, ន សក្កា នីលំ វា បីតកំ វាតិ កេនចិ ធម្មេន សទ្ធឹ បដិភាគំ កត្វា ទស្សេតុំ, តញ្ច ត្វំ ឥមិនា អធិប្បាយេន បុច្ឆសីតិ អត្ថោ។ **និព្ពានោគធ**ន្តិ និព្ពានំ ឱគាហេត្វា ឋិតំ, និព្ពានន្តោគធំ និព្ពានំ អនុប្បវិដ្ឋន្តិ អត្ថោ។ **និព្ពានបរាយណ**ន្តិ និព្ពានំ បរំ អយនមស្ស បរាគតិ, ន តតោ បរំ គច្ឆតីតិ អត្ថោ។ និព្ពានំ បរិយោសានំ អវសានំ អស្សាតិ **និព្ពានបរិយោសានំ**។

បុរេតិ អតីតេសុ ខន្ធេសុ។ **បច្ឆា**តិ អនាគតេសុ ខន្ធេសុ។ **មជ្ឈេ**តិ បច្ចុប្បន្នេសុ ខន្ធេសុ។ **អកិញ្ចន**ន្តិ យស្ស ឯតេសុ តីសុ តណ្ហាគាហសង្ខាតំ កិញ្ចនំ នត្ថិ, តមហំ រាគកិញ្ចនាទីហិ អកិញ្ចនំ កស្សចិ គហណស្ស អភាវេន **អនាទានំ** ព្រាហ្មណំ វទាមីតិ អត្ថោ។

បណ្ឌិតាតិ ធាតុអាយតនាទិកុសលតាសង្ខាតេន បណ្ឌិច្ចេន សមន្នាគតា។ វុត្តញ្ហេតំ –

> “កិត្តាវតា នុ ខោ, ភន្តេ, បណ្ឌិតោ ហោតិ? យតោ ខោ, អានន្ទ, ភិក្ខុ ធាតុកុសលោ ច ហោតិ អាយតនកុសលោ ច បដិច្ចសមុប្បាទកុសលោ ច ឋានាដ្ឋានកុសលោ ច, ឯត្តាវតា ខោ, អានន្ទ, ភិក្ខុ បណ្ឌិតោ ហោតី”តិ។

មហាបញ្ញាតិ មហន្តេ អត្ថេ មហន្តេ ធម្មេ មហន្តា និរុត្តិយោ មហន្តានិ បដិភានានិ បរិគ្គហណេ សមត្ថាយ បញ្ញាយ សមន្នាគតា។ ឥមិស្សា ហិ ថេរិយា អសេក្ខប្បដិសម្ភិទាប្បត្តតាយ បដិសម្ភិទាយោ បូរេត្វា ឋិតតាយ បញ្ញាមហត្តំ។ **យថា តំ ធម្មទិន្នាយា**តិ យថា ធម្មទិន្នាយ ភិក្ខុនិយា ព្យាកតំ, អហំ ឯវមេវ ព្យាករេយ្យន្តិ អត្ថោ។ **ត**ន្តិ និបាតមត្តំ។

នន្ទាថេរីវត្ថុ

២៤០. ឆដ្ឋេ **អញ្ញំ មគ្គំ អបស្សន្តី**តិ អញ្ញំ ឧបាយំ អបស្សន្តី។ **វិស្សត្ថា**តិ និរាសង្កា។ **ឥត្ថិនិមិត្ត**ន្តិ ឥត្ថិយា សុភនិមិត្តំ, សុភាការន្តិ វុត្តំ ហោតិ។ **ធម្មបទេ គាថំ វត្វា**តិ –

> “អដ្ឋីនំ នគរំ កតំ, មំសលោហិតលេបនំ;
> យត្ថ ជរា ច មច្ចុ ច, មានោ មក្ខោ ច ឱហិតោ”តិ។ (ធ. ប. ១៥០) –

ឥមំ គាថំ វត្វា។ តត្រាយមធិប្បាយោ – យថេវ ហិ បុព្ពណ្ណាបរណ្ណាទីនំ ឱទហនត្ថាយ កដ្ឋានិ ឧស្សាបេត្វា វល្លីហិ ពន្ធិត្វា មត្តិកាយ វិលិម្បិត្វា នគរសង្ខាតំ ពហិទ្ធា គេហំ ករោន្តិ, ឯវមិទំ អជ្ឈត្តិកម្បិ តីណិ អដ្ឋិសតានិ ឧស្សាបេត្វា ន្ហារុវិនទ្ធំ មំសលោហិតលេបនំ តចបដិច្ឆន្នំ ជីរណលក្ខណាយ ជរាយ មរណលក្ខណស្ស មច្ចុនោ អារោគ្យសម្បទាទីនិ បដិច្ច ឧប្បជ្ជនលក្ខណស្ស មានស្ស សុកតការណវិនាសនលក្ខណស្ស មក្ខស្ស ច ឱទហនត្ថាយ នគរំ កតំ។ ឯវរូបោ ឯវ ហិ ឯត្ថ កាយិកចេតសិកោ អាពាធោ ឱហិតោ, ឥតោ ឧទ្ធំ កិញ្ចិ គយ្ហូបគំ នត្ថីតិ។

សុត្តំ អភាសីតិ –

> “ចរំ វា យទិ វា តិដ្ឋំ, និសិន្នោ ឧទ វា សយំ;
> សមិញ្ជេតិ បសារេតិ, ឯសា កាយស្ស ឥញ្ជនា។
>
> “អដ្ឋិនហារុសំយុត្តោ, តចមំសាវលេបនោ;
> ឆវិយា កាយោ បដិច្ឆន្នោ, យថាភូតំ ន ទិស្សតី”តិ។ (សុ. និ. ១៩៥-១៩៦) –

អាទិនា សុត្តមភាសិ។

សោណាថេរីវត្ថុ

២៤១. សត្តមេ **សព្ពេបិ វិសុំ វិសុំ ឃរាវាសេ បតិដ្ឋាបេសី**តិ ឯត្ថ សព្ពេបិ វិសុំ វិសុំ ឃរាវាសេ បតិដ្ឋាបេត្វា “បុត្តាវ មំ បដិជគ្គិស្សន្តិ, កឹ មេ វិសុំ កុដុម្ពេនា”តិ សព្ពំ សាបតេយ្យម្បិ វិភជិត្វា អទាសីតិ វេទិតព្ពំ។ តេនេវ ហិ តតោ បដ្ឋាយ “អយំ អម្ហាកំ កឹ ករិស្សតី”តិ អត្តនោ សន្តិកំ អាគតំ “មាតា”តិ សញ្ញម្បិ ន ករិំសុ។ តថា ហិ នំ កតិបាហច្ចយេន ជេដ្ឋបុត្តស្ស ភរិយា “អហោ អម្ហាកំ អយំ ជេដ្ឋេបុត្តោ មេតិ ទ្វេ កោដ្ឋាសេ ទត្វា វិយ ឥមមេវ គេហំ អាគច្ឆតី”តិ អាហ។ សេសបុត្តានំ ភរិយាយោបិ ឯវមេវ វទឹសុ។ ជេដ្ឋធីតរំ អាទឹ កត្វា តាសំ គេហំ គតកាលេ តាបិ នំ ឯវមេវ វទឹសុ។ សា អវមានប្បត្តា ហុត្វា “កឹ មេ ឥមេសំ សន្តិកេ វុត្ថេន, ភិក្ខុនី ហុត្វា ជីវិស្សាមី”តិ ភិក្ខុនីឧបស្សយំ គន្ត្វា បព្ពជ្ជំ យាចិ, តា នំ បព្ពាជេសុំ។ ឥមមេវ វត្ថុំ ទស្សេន្តោ “**ពហុបុត្តិកសោណា តេសំ អត្តនិ អគារវភាវំ ញត្វា ‘ឃរាវាសេន កឹ ករិស្សាមី’តិ និក្ខមិត្វា បព្ពជី**”តិ អាហ។

វិហារំ គច្ឆន្តិយោតិ ភិក្ខុវិហារំ គច្ឆន្តិយោ។ **ធម្មមុត្តម**ន្តិ នវវិធលោកុត្តរធម្មំ។ សោ ហិ ឧត្តមធម្មោ នាម យោ ហិ តំ ន បស្សតិ, តស្ស វស្សសតម្បិ ជីវនតោ តំ ធម្មំ បស្សន្តស្ស បដិវិជ្ឈន្តស្ស **ឯកាហម្បិ** ឯកក្ខណម្បិ ជីវិតំ សេយ្យោ។ **អាគន្តុកជនោ**តិ វិហារគតំ ភិក្ខុនីជនំ សន្ធាយ វទតិ។ **អនុបធារេត្វា**តិ អសល្លក្ខេត្វា។

ពកុលាថេរីវត្ថុ

២៤២. អដ្ឋមំ ឧត្តានត្ថមេវ។

កុណ្ឌលកេសាថេរីវត្ថុ

២៤៣. នវមេ **ចតុក្កេ**តិ វីថិចតុក្កេ។ ចតុន្នំ សមាហារោ ចតុក្កំ។ **ចារកតោ**តិ ពន្ធនាគារតោ។ **ឧព្ពេត្វា**តិ ឧទ្ធរិត្វា។

មុហុត្តមបិ ចិន្តយេតិ មុហុត្តំ តង្ខណម្បិ ឋានុប្បត្តិកបញ្ញាយ តង្ខណានុរូបំ អត្ថំ ចិន្តិតុំ សក្កុណេយ្យំ។ **សហស្សមបិ ចេ គាថា, អនត្ថបទសំហិតា**តិ អយំ គាថា ទារុចីរិយត្ថេរស្ស ភគវតា ភាសិតា, ឥធាបិ ច សាយេវ គាថា ទស្សិតា។ **ថេរិគាថាសំវណ្ណនាយំ** អាចរិយធម្មបាលត្ថេរេនបិ កុណ្ឌលកេសិត្ថេរិយា វត្ថុម្ហិ អយមេវ គាថា វុត្តា។ **ធម្មបទដ្ឋកថាយំ** បន កុណ្ឌលកេសិត្ថេរិយា វត្ថុម្ហិ –

> “យោ ច គាថាសតំ ភាសេ, អនត្ថបទសំហិតា;
> ឯកំ ធម្មបទំ សេយ្យោ, យំ សុត្វា ឧបសម្មតី”តិ។ (ធ. ប. អដ្ឋ. ១.១០២) –

អយំ គាថា អាគតា។ តំតំភាណកានំ កថាមគ្គានុសារេន តត្ថ តត្ថ តថា វុត្តន្តិ ន ឥធ អាចរិយស្ស បុព្ពាបរ វិរោធោ សង្កិតព្ពោ។

ភទ្ទាកាបិលានីថេរី-ភទ្ទាកច្ចានាថេរីវត្ថុ

២៤៤-២៤៥. ទសមំ ឯកាទសមញ្ច ឧត្តានត្ថមេវ។

កិសាគោតមីថេរីវត្ថុ

២៤៦. ទ្វាទសមេ **តីហិ លូខេហី**តិ វត្ថលូខសុត្តលូខរជនលូខសង្ខាតេហិ តីហិ លូខេហិ។ **សិទ្ធត្ថក**ន្តិ សាសបពីជំ។

តំ បុត្តបសុសម្មត្តន្តិ តំ រូបពលាទិសម្បន្នេ បុត្តេ ច បសូ ច លភិត្វា “មម បុត្តា អភិរូបា ពលសម្បន្នា បណ្ឌិតា សព្ពកិច្ចសមត្ថា, មម គោណោ អរោគោ អភិរូបោ មហាភារវហោ, មម គាវី ពហុខីរា”តិ ឯវំ បុត្តេហិ ច បសូហិ ច សម្មត្តំ នរំ។ **ព្យាសត្តមនស**ន្តិ ចក្ខុវិញ្ញេយ្យាទីសុ អារម្មណេសុ ហិរញ្ញសុវណ្ណាទីសុ បត្តចីវរាទីសុ វា យំ យំ លទ្ធំ ហោតិ, តត្ថ តត្ថេវ លគ្គនាយ សត្តមានសំ។ **សុត្តំ គាម**ន្តិ និទ្ទំ ឧបគតំ សត្តកាយំ។ **មហោឃោវា**តិ យថា ឯវរូបំ គាមំ គម្ភីរតោ វិត្ថារតោ ច មហន្តោ មហានទិឱឃោ អន្តមសោ សុនខម្បិ អសេសេត្វា សព្ពំ អាទាយ គច្ឆតិ, ឯវំ វុត្តប្បការំ នរំ មច្ចុ អាទាយ គច្ឆតីតិ អត្ថោ។ **អមតំ បទ**ន្តិ មរណរហិតំ កោដ្ឋាសំ, អមតំ មហានិព្ពានន្តិ អត្ថោ។ សេសមេត្ថ ឧត្តានមេវ។

សិង្គាលកមាតាថេរីវត្ថុ

២៤៧. តេរសមំ ឧត្តានត្ថមេវ។

(បញ្ចមឯតទគ្គវគ្គវណ្ណនា និដ្ឋិតា។)

ថេរិបាឡិសំវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

១៤. ឯតទគ្គវគ្គោ

(១៤) ៦. ឆដ្ឋឯតទគ្គវគ្គវណ្ណនា

តបុស្ស-ភល្លិកវត្ថុ

២៤៨. ឧបាសកបាឡិសំវណ្ណនាយ បឋមេ **សព្ពបឋមំ សរណំ គច្ឆន្តាន**ន្តិ សព្ពេសំ បឋមំ ហុត្វា សរណំ គច្ឆន្តានំ។ **ឥតោ បរ**ន្តិ សត្តសត្តាហតោ បរំ។ **គមនុបច្ឆេទំ អកាសី**តិ គមនវិច្ឆេទំ អកាសិ។ យថា តេ គោណា

ធុរំ ឆឌ្ឌេត្វា បោថិយមានាបិ ន គច្ឆន្តិ, តថា អកាសីតិ អត្ថោ។ **តេសន្តិ** តបុស្សភល្លិកានំ។ **អធិមុច្ចិត្វា**តិ អាវិសិត្វា។ យក្ខស្ស អាវដ្ដោ **យក្ខាវដ្ដោ**។ ឯវំ សេសេសុបិ។ **អតីតពុទ្ធានំ អាចិណ្ណំ ឱលោកេសី**តិ អតីតពុទ្ធា កេន ភាជនេន បដិគ្គណ្ហឹសូតិ ពុទ្ធាចិណ្ណំ ឱលោកេសិ។ **ទ្វេវាចិកេ សរណេ បតិដ្ឋាយា**តិ សង្ឃស្ស អនុប្បន្នត្តា ពុទ្ធធម្មវសេន ទ្វេវាចិកេ សរណេ បតិដ្ឋហិត្វា។ **ចេតិយ**ន្តិ បូជនីយវត្ថុំ។ **ជីវកេសធាតុយា**តិ ជីវមានស្ស ភគវតោ កេសធាតុយា។

អនាថបិណ្ឌិកសេដ្ឋិវត្ថុ

២៤៩. ទុតិយេ **តេនេវ គុណេនា**តិ តេនេវ ទាយកភាវសង្ខាតេន គុណេន។ សោ ហិ សព្ពកាមសមិទ្ធតាយ វិគតមច្ឆេរតាយ ករុណាទិគុណសមង្គិតាយ ច និច្ចកាលំ អនាថានំ បិណ្ឌមទាសិ។ តេន សព្ពកាលំ ឧបដ្ឋិតោ អនាថានំ បិណ្ឌោ ឯតស្ស អត្ថីតិ អនាថបិណ្ឌិកោតិ សង្ខំ គតោ។ **យោជនិកវិហារេ ការេត្វា**តិ យោជនេ យោជនេ ឯកមេកំ វិហារំ ការេត្វា។ **“ឯវរូបំ ទានំ បវត្តេសី”**តិ វត្វា តមេវ ទានំ វិភជិត្វា ទស្សេន្តោ **“ទេវសិកំ បញ្ច សលាកភត្តានិ ហោន្តី”**តិអាទិមាហ។ តត្ថ សលាកាយ គាហេតព្ពំ ភត្តំ **សលាកភត្តំ**។ ឯកស្មឹ បក្ខេ ឯកទិវសំ ទាតព្ពំ ភត្តំ **បក្ខិកភត្តំ**។ ធុរគេហេ ឋបេត្វា ទាតព្ពំ ភត្តំ **ធុរភត្តំ**។ អាគន្តុកានំ ទាតព្ពំ ភត្តំ **អាគន្តុកភត្តំ**។ ឯវំ សេសេសុបិ។ **បញ្ច អាសនសតានិ គេហេ និច្ចបញ្ញត្តានេវ ហោន្តី**តិ គេហេ និសីទាបេត្វា ភុញ្ជន្តានំ បញ្ចន្នំ ភិក្ខុសតានំ បញ្ច អាសនសតានិ និច្ចបញ្ញត្តានិ ហោន្តិ។

ចិត្តគហបតិវត្ថុ

២៥០. តតិយេ មិគា ឯវ **មិគរូបានិ។ ភិក្ខុំ សមាទាបេត្វា**តិ, “ភន្តេ, មយ្ហំ អនុគ្គហំ ករោថ, ឥធ និសីទិត្វា ភិក្ខំ គណ្ហថា”តិ ភិក្ខាគហណត្ថំ សមាទាបេត្វា ។ វិវដ្ដំ ឧទ្ទិស្ស ឧបចិតំ និព្ពេធភាគិយកុសលំ **ឧបនិស្សយោ**។ **សឡាយតនវិភត្តិមេវ ទេសេសី**តិ សឡាយតនវិភាគប្បដិសំយុត្តមេវ ធម្មកថំ កថេសិ។ **ថេរេនា**តិ តត្ថ សន្និហិតានំ សព្ពេសំ ជេដ្ឋេន មហាថេរេន។ **បញ្ហំ វិស្សជ្ជេតុំ អសក្កោន្តេនា**តិ ចិត្តេន គហបតិនា “យា ឥមា, ភន្តេ ថេរ, អនេកវិហិតា ទិដ្ឋិយោ លោកេ ឧប្បជ្ជន្តិ, ‘សស្សតោ លោកោ’តិ វា, ‘អសស្សតោ លោកោ’តិ វា, ‘អន្តវា លោកោ’តិ វា, ‘អនន្តវា លោកោ’តិ វា, ‘តំ ជីវំ តំ សរីរ’ន្តិ វា, ‘អញ្ញំ ជីវំ អញ្ញំ សរីរ’ន្តិ វា, ‘ហោតិ តថាគតោ បរំ មរណា’តិ វា, ‘ន ហោតិ តថាគតោ បរំ មរណា’តិ វា, ‘ហោតិ ច ន ហោតិ ច តថាគតោ បរំ មរណា’តិ វា, ‘នេវ ហោតិ ន ន ហោតិ តថាគតោ បរំ មរណា’តិ វា យានិ ចិមានិ ទ្វាសដ្ឋិ ទិដ្ឋិគតានិ ព្រហ្មជាលេ គណិតានិ, ឥមា នុ ខោ, ភន្តេ, ទិដ្ឋិយោ កិស្មឹ សតិ ហោន្តិ, កិស្មឹ អសតិ ន ហោន្តី”តិ ឯវមាទិនា (សំ. និ. ៤.៣៤៥) បញ្ហេ បុដ្ឋេ តំ បញ្ហំ វិស្សជ្ជេតុំ អសក្កោន្តេន។ ឥមំ កិរ បញ្ហំ យាវតតិយំ បុដ្ឋោ មហាថេរោ តុណ្ហី អហោសិ។ អថ ឥសិទត្តត្ថេរោ ចិន្តេសិ – “អយំ ថេរោ នេវ អត្តនា ព្យាករោតិ, ន អញ្ញំ អជ្ឈេសតិ, ឧបាសកោ ច ភិក្ខុសង្ឃំ វិហេសតិ, អហមេតំ ព្យាករិត្វា ផាសុវិហារំ កត្វា ទស្សាមី”តិ។ ឯវំ ចិន្តេត្វា ច អាសនតោ វុដ្ឋាយ ថេរស្ស សន្តិកំ គន្ត្វា “ព្យាករោមហំ, ភន្តេ, ចិត្តស្ស គហបតិនោ ឯតំ បញ្ហ”ន្តិ (សំ. និ. ៤.៣៤៥) អាហ។ ឯវំ វុត្តេ ថេរោ “ព្យាករោហិ ត្វំ, អាវុសោ ឥសិទត្ត, ចិត្តស្ស គហបតិនោ ឯតំ បញ្ហ”ន្តិ ឥសិទត្តំ អជ្ឈេសិ។ តេន វុត្តំ – **“បញ្ហំ វិស្សជ្ជេតុំ អសក្កោន្តេន អជ្ឈិដ្ឋោ”**តិ។

បញ្ហំ វិស្សជ្ជេត្វាតិ “យា ឥមា, គហបតិ, អនេកវិហិតា ទិដ្ឋិយោ លោកេ ឧប្បជ្ជន្តិ ‘សស្សតោ លោកោ’តិ វា, ‘អសស្សតោ លោកោ’តិ វា…បេ.… យានិ ចិមានិ ទ្វាសដ្ឋិ ទិដ្ឋិគតានិ ព្រហ្មជាលេ គណិតានិ, ឥមា ខោ, គហបតិ, ទិដ្ឋិយោ សក្កាយទិដ្ឋិយា សតិ ហោន្តិ, សក្កាយទិដ្ឋិយា អសតិ ន ហោន្តី”តិអាទិនា នយេន បញ្ហំ វិស្សជ្ជេត្វា។ **គិហិសហាយកភាវេ ញាតេ**តិ ថេរស្ស គិហិសហាយកភាវេ ចិត្តេន គហបតិនា ញាតេ។ ចិត្តោ កិរ, គហបតិ, តស្ស បញ្ហវេយ្យាករណេ តុដ្ឋោ “កុតោ, ភន្តេ, អយ្យោ ឥសិទត្តោ អាគច្ឆតី”តិ វត្វា “អវន្តិយា ខោ អហំ, គហបតិ, អាគច្ឆាមី”តិ វុត្តោ “អត្ថិ, ភន្តេ, អវន្តិយា ឥសិទត្តោ នាម កុលបុត្តោ អម្ហាកំ អទិដ្ឋសហាយោ បព្ពជិតោ, ទិដ្ឋោ សោ អាយស្មតា”តិ បុច្ឆិ។ ថេរោ ច “ឯវំ, គហបតី”តិ វត្វា “កហំ នុ ខោ, ភន្តេ, សោ អាយស្មា ឯតរហិ វិហរតី”តិ បុន បុដ្ឋោ តុណ្ហី អហោសិ។ អថ ចិត្តោ គហបតិ “អយ្យោ នោ, ភន្តេ, ឥសិទត្តោ”តិ បុច្ឆិត្វា “ឯវំ, គហបតី”តិ វុត្តេ អត្តនោ គិហិសហាយភាវំ អញ្ញាសិ។

តេជោសមាបត្តិបាដិហារិយំ ទស្សេត្វាតិ ឯកស្មឹ កិរ ទិវសេ ចិត្តោ គហបតិ “សាធុ មេ, ភន្តេ, អយ្យោ ឧត្តរិមនុស្សធម្មា ឥទ្ធិបាដិហារិយំ ទស្សេតូ”តិ មហាថេរំ យាចិ។ ថេរោ “តេន ហិ ត្វំ, គហបតិ, អាឡិន្ទេ ឧត្តរាសង្គំ បញ្ញាបេត្វា តត្ថ តិណកលាបំ ឱកិរា”តិ វត្វា តេន ច តថា កតេ សយំ វិហារំ បវិសិត្វា ច ឃដិកំ ទត្វា តថារូបំ ឥទ្ធាភិសង្ខារំ អភិសង្ខារេសិ, យថា តាឡច្ឆិគ្គឡេន ច អគ្គឡន្តរិកាយ ច អច្ចិ និក្ខមិត្វា តិណានិ ឈាបេតិ, ឧត្តរាសង្គំ ន ឈាបេតិ។ អថ ចិត្តោ គហបតិ ឧត្តរាសង្គំ បប្ផោដេត្វា សំវិគ្គោ លោមហដ្ឋជាតោ ឯកមន្តំ ឋិតោ

ថេរំ ពហិ និក្ខមន្តំ ទិស្វា “អភិរមតុ, ភន្តេ, អយ្យោ មច្ឆិកាសណ្ឌេ, រមណីយំ អម្ពាដកវនំ, អហំ អយ្យស្ស ឧស្សុក្កំ ករិស្សាមិ ចីវរបិណ្ឌបាតសេនាសនគិលានបច្ចយភេសជ្ជបរិក្ខារាន”ន្តិ អាហ។ តតោ ថេរោ “ន ទានិ តេជ វសិតុំ សក្កា”តិ តម្ហា វិហារា បក្កាមិ។ តំ សន្ធាយេតំ វុត្តំ – **“តេជោសមាបត្តិ បាដិហារិយំ ទស្សេត្វា ‘ន ទានិ តេជ វសិតុំ ន យុត្ត’ន្តិ យថាសុខំ បក្កាមី”**តិ។ **ទ្វេ អគ្គសាវកា**តិអាទីសុ យំ វត្តព្ពំ, តំ វិត្ថារតោ **វិនយបាឡិយំ** អាគតមេវ។

សទ្ធោតិ លោកិយលោកុត្តរាយ សទ្ធាយ សមន្នាគតោ។ **សីលេនា**តិ អគារិយសីលំ អនគារិយសីលន្តិ ទុវិធំ សីលំ, តេសុ តេជ អគារិយំ សីលំ អធិប្បេតំ, តេន សមន្នាគតោតិ អត្ថោ។ **យសោភោគសមប្បិតោ**តិ យាទិសោ អនាថបិណ្ឌិកាទីនំ បញ្ចឧបាសកសតបរិវារសង្ខាតោ អគារិយោ យសោ, តាទិសេនេវ យសេន, យោ ច ធនធញ្ញាទិកោ ចេវ សត្តវិធអរិយធនសង្ខាតោ ចាតិ ទុវិធោ ភោគោ, តេន ច សមន្នាគតោតិ អត្ថោ។ **យំ យំ បទេស**ន្តិ បុរត្ថិមាទីសុ ទិសាសុ ឯវរូបោ កុលបុត្តោ យំ យំ បទេសំ ភជតិ, តត្ថ តត្ថ ឯវរូបេន លាភសក្ការេន បូជិតោវ ហោតីតិ អត្ថោ។

ហត្ថកអាឡវកវត្ថុ

២៥១. ចតុត្ថេ **ចតុព្ពិធេន សង្គហវត្ថុនា**តិ ទានបិយវចនអត្ថចរិយាសមានត្តតាសង្ខាតេន ចតុព្ពិធេន សង្គហវត្ថុនា។ **“ស្វេ ភត្តចាដិយា សទ្ធឹ អាឡវកស្ស បេសេតព្ពោ អហោសី”**តិ វុត្តមត្ថំ បាកដំ កត្វា ទស្សេតុំ – **“តត្រាយំ អនុបុព្ពិកថា”**តិអាទិមាហ។ **មិគវត្ថាយ អរញ្ញំ គន្ត្វា**តិ អាឡវកោ រាជា វិវិធនាដកូបភោគំ ឆឌ្ឌេត្វា ចោរប្បដិពាហនត្ថញ្ច បដិរាជនិសេធនត្ថញ្ច ព្យាយាមករណត្ថញ្ច សត្តមេ សត្តមេ ទិវសេ មិគវំ គច្ឆន្តោ ឯកទិវសំ ពលកាយេន សទ្ធឹ “យស្ស បស្សេន មិគោ បលាយតិ, តស្សេវ សោ ភារោ”តិ កតកតិកវត្តោ មិគវត្ថាយ អរញ្ញំ គន្ត្វា។ **ឯកំ មិគ**ន្តិ អត្តនោ ឋិតដ្ឋានេន បលាតំ ឯណិមិគំ។ **អនុពន្ធិត្វា**តិ តិយោជនមគ្គំ ឯកកោវ អនុពន្ធិត្វា។ ជវសម្បន្នោ ហិ រាជា ធនុំ គហេត្វា បត្តិកោវ តិយោជនំ តំ មិគមនុពន្ធិ។ **ឃាតេត្វា**តិ យស្មា ឯណិមិគា តិយោជនវេគា ឯវ ហោន្តិ, តស្មា បរិក្ខីណជវំ តំ មិគំ ឧទកំ បវិសិត្វា ឋិតំ ឃាតេត្វា។ **ទ្វិធា ឆេត្វា ធនុកោដិយំ លគេត្វា និវត្តេត្វា អាគច្ឆន្តោ**តិ អនត្ថិកោបិ មំសេន “នាសក្ខិ មិគំ គហេតុ”ន្តិ អបវាទមោចនត្ថំ ទ្វិធា ឆិន្ទំ ធនុកោដិយំ លគេត្វា អាគច្ឆន្តោ។ **សន្ទច្ឆាយ**ន្តិ ឃនច្ឆាយំ ពហលបត្តបលាសំ។

រុក្ខេ អធិវត្ថា ទេវតាតិ អាឡវកំ យក្ខំ សន្ធាយ វទតិ។ សោ ហិ មហារាជូនំ សន្តិកា វរំ លភិត្វា មជ្ឈន្ហិកសមយេ តស្ស រុក្ខស្ស ឆាយាយ ផុដ្ឋោកាសំ បវិដ្ឋេ បាណិនោ ខាទន្តោ តត្ថ បដិវសតិ។ **អាឡវកស្ស និសីទនបល្លង្កេ និសីទី**តិ យត្ថ អភិលក្ខិតេសុ មង្គលទិវសាទីសុ អាឡវកោ និសីទិត្វា សិរឹ អនុភោតិ, តស្មឹយេវ ទិព្ពរតនបល្លង្កេ និសីទិ។ **អត្តនោ គមនេ អសម្បជ្ជមានេ “កឹ នុ ខោ ការណ”ន្តិ អាវជ្ជេន្តោ**តិ តទា កិរ សាតាគិរហេមវតា ភគវន្តំ ជេតវនេយេវ វន្ទិត្វា “យក្ខសមាគមំ គមិស្សាមា”តិ សបរិវារា នានាយានេហិ អាកាសេន គច្ឆន្តិ, អាកាសេ ច យក្ខានំ ន សព្ពត្ថ មគ្គោ អត្ថិ, អាកាសដ្ឋានិ វិមានានិ បរិហរិត្វា មគ្គដ្ឋានេនេវ មគ្គោ ហោតិ, អាឡវកស្ស បន វិមានំ ភូមដ្ឋំ សុគុត្តំ បាការបរិក្ខិត្តំ សុសំវិហិតទ្វារដ្ដាលកគោបុរំ ឧបរិ កំសជាលសញ្ឆន្នមញ្ជូសាសទិសំ តិយោជនំ ឧព្ពេធេន, តស្ស ឧបរិ មគ្គោ ហោតិ, តេ តំ បទេសមាគម្ម គន្តុមសមត្ថា អហេសុំ។ ពុទ្ធានញ្ហិ និសិន្នោកាសស្ស ឧបរិភាគេន យាវ ភវគ្គា កោចិ គន្តុមសមត្ថោ, តស្មា អត្តនោ គមនេ អសម្បជ្ជមានេ “កឹ នុ ខោ ការណ”ន្តិ អាវជ្ជេសុំ។ **តេសំ កថំ សុត្វា ចិន្តេសី**តិ យស្មា អស្សទ្ធស្ស សទ្ធាកថា ទុក្កថា ហោតិ ទុស្សីលាទីនំ សីលកថាទយោ វិយ, តស្មា តេសំ យក្ខានំ សន្តិកា ភគវតោ បសំសំ សុត្វា ឯវ អគ្គិម្ហិ បក្ខិត្តលោណសក្ខរា វិយ អព្ភន្តរេ ឧប្បន្នកោបេន បដបដាយមានហទយោ ហុត្វា ចិន្តេសិ។ **បព្ពតកូដ**ន្តិ កេលាសបព្ពតកូដំ។

តតោ បដ្ឋាយ អាឡវកយុទ្ធំ វិត្ថារេតព្ពន្តិ សោ កិរ មនោសិលាតលេ វាមបាទេន ឋត្វា “បស្សថ ទានិ តុម្ហាកំ វា សត្ថា មហានុភាវោ, អហំ វា”តិ ទក្ខិណបាទេន សដ្ឋិយោជនមត្តំ កេលាសកូដបព្ពតំ អក្កមិ, តំ អយោកូដប្បហតោ វិយ និទ្ធន្តអយបិណ្ឌោ បបដិកាយោ មុញ្ចិ។ សោ តត្រ ឋត្វា “អហំ អាឡវកោ”តិ ឧគ្ឃោសេសិ, សកលជម្ពុទីបំ សទ្ទោ ផរិ។ តិយោជនសហស្សវិត្ថតហិមវាបិ សម្បកម្បិ យក្ខស្សានុភាវេន។ សោ **វាតមណ្ឌលំ** សមុដ្ឋាបេសិ “ឯតេនេវ សមណំ បលាបេស្សាមី”តិ។ តេ បុរត្ថិមាទិភេទា វាតា សមុដ្ឋហិត្វា អឌ្ឍយោជនយោជនទ្វិយោជនតិយោជនប្បមាណានិ បព្ពតកូដានិ បទាលេត្វា វនគច្ឆរុក្ខាទីនិ ឧម្មូលេត្វា អាឡវិនគរំ បក្ខន្ទា ជិណ្ណហត្ថិសាលាទីនិ ចុណ្ណេន្តា ឆទននិដ្ឋកា អាកាសេ ភមេន្តា។ ភគវា “មា កស្សចិ ឧបរោធោ ហោតូ”តិ អធិដ្ឋាសិ។ តេ វាតា ទសពលំ បត្វា ចីវរកណ្ណមត្តម្បិ ចាលេតុំ នាសក្ខិំសុ។ តតោ **មហាវស្សំ** សមុដ្ឋាបេសិ “ឧទកេន អជ្ឈោត្ថរិត្វា សមណំ មារេស្សាមី”តិ។ តស្សានុភាវេន ឧបរូបរិ សតបដលសហស្សបដលាទិភេទា វលាហកា ឧដ្ឋហិត្វា បវស្សឹសុ។ វុដ្ឋិធារាវេគេន បថវី ឆិទ្ទា អហោសិ។ វនរុក្ខាទីនំ ឧបរិ មហោឃោ អាគន្ត្វា ទសពលស្ស ចីវរេ ឧស្សាវពិន្ទុមត្តម្បិ តេមេតុំ នាសក្ខិ។ តតោ **បាសាណវស្សំ** សមុដ្ឋាបេសិ។

មហន្តានិ មហន្តានិ បព្ពតកូដានិ ធូមាយន្តានិ បជ្ជលន្តានិ អាកាសេនាគន្ត្វា ទសពលំ បត្វា ទិព្ពមាលាគុឡានិ សម្បជ្ជិំសុ។ តតោ **បហរណវស្សំ** សមុដ្ឋាបេសិ។ ឯកតោធារា ឧភតោធារា អសិសត្តិខុរប្បាទយោ ធូមាយន្តា បជ្ជលន្តា អាកាសេនាគន្ត្វា ទសពលស្ស បាទមូលេ ទិព្ពបុប្ផានិ អហេសុំ។

តតោ **អង្គារវស្សំ** សមុដ្ឋាបេសិ។ កឹសុកវណ្ណា អង្គារា អាកាសេនាគន្ត្វា ទសពលស្ស បាទមូលេ ទិព្ពបុប្ផានិ ហុត្វា វិកិរិំសុ។ តតោ **កុក្កុឡវស្សំ** សមុដ្ឋាបេសិ។ អច្ចុណ្ហោ កុក្កុឡោ អាកាសេនាគន្ត្វា ទសពលស្ស បាទមូលេ ចន្ទនចុណ្ណំ ហុត្វា និបតិ។ តតោ **វាលិកវស្សំ** សមុដ្ឋាបេសិ។ អតិសុខុមា វាលិកា ធូមាយន្តា បជ្ជលន្តា អាកាសេនាគន្ត្វា ទសពលស្ស បាទមូលេ ទិព្ពបុប្ផានិ ហុត្វា និបតិំសុ។ តតោ **កលលវស្សំ** សមុដ្ឋាបេសិ។ តំ ធូមាយន្តំ បជ្ជលន្តំ អាកាសេនាគន្ត្វា ទសពលស្ស បាទមូលេ ទិព្ពគន្ធំ ហុត្វា និបតិ។ តតោ **អន្ធការំ** សមុដ្ឋាបេសិ "ភីសេត្វា សមណំ បលាបេស្សាមី"តិ។ ចតុរង្គសមន្នាគតំ អន្ធការសទិសំ ហុត្វា ទសពលំ បត្វា សូរិយប្បភាវិហតមិវន្ធការំ អន្តរធាយិ។ ឯវំ យក្ខោ ឥមាហិ នវហិ វាតវស្សបាសាណបហរណង្គារកុក្កុឡវាលិកកលលន្ធការវុដ្ឋីហិ ភគវន្តំ បលាបេតុមសក្កោន្តោ នានាវិធប្បហរណហត្ថអនេកប្បការរូបភូតគណសមាកុលាយ ចតុរង្គិនិយា សេនាយ សយមេវ ភគវន្តំ អភិគតោ។ តេ ភូតគណា អនេកប្បការវិការេ កត្វា "គណ្ហថ ហនថា"តិ ភគវតោ ឧបរិ អាគច្ឆន្តា វិយ ច ហោន្តិ។ អបិច ខោ និទ្ធន្តលោហបិណ្ឌំ វិយ មក្ខិកា ភគវន្តំ អល្លីយិតុមសមត្ថា ឯវ អហេសុំ។

ឯវំ សព្ពរត្តិំ អនេកប្បការវិភីសាការទស្សនេនបិ ភគវន្តំ ចាលេតុមសក្កោន្តោ អាឡវកោ ចិន្តេសិ – "យំនូនាហំ កេនចិ អជេយ្យំ ទុស្សាវុធំ មុញ្ចេយ្យ"ន្តិ។ សចេ ហិ សោ ទុដ្ឋោ អាកាសេ តំ ទុស្សាវុធំ មុញ្ចេយ្យ, ទ្វាទស វស្សានិ ទេវោ ន វស្សេយ្យ។ សចេ បថវិយំ មុញ្ចេយ្យ , សព្ពរុក្ខតិណាទីនិ សុស្សិត្វា ទ្វាទសវស្សន្តរំ ន បុន រុហេយ្យុំ។ សចេ សមុទ្ទេ មុញ្ចេយ្យ, តត្តកបាលេ ឧទកពិន្ទុ វិយ សព្ពំ សុស្សេយ្យ។ សចេ សិនេរុបព្ពតេ មុញ្ចេយ្យ, ខណ្ឌាខណ្ឌំ ហុត្វា វិកិរេយ្យ។ សោ ឯវំមហានុភាវំ ទុស្សាវុធំ ឧត្តរិសាដកំ មុញ្ចិត្វា អគ្គហេសិ។ យេភុយ្យេន ទសសហស្សិលោកធាតុទេវតា វេគេន សន្និបតិំសុ "អជ្ជ ភគវា អាឡវកំ ទមេស្សតិ, តត្ថ ធម្មំ សោស្សាមា"តិ។ យុទ្ធទស្សនកាមាបិ ទេវតា សន្និបតិំសុ។ ឯវំ សកលម្បិ អាកាសំ ទេវតាហិ បរិបុណ្ណំ អហោសិ។ អថាឡវកោ ភគវតោ សមីបេ ឧបរូបរិ វិចរិត្វា វត្ថាវុធំ មុញ្ចិ ។ តំ អសនិចក្កំ វិយ អាកាសេ ភេរវសទ្ទំ ករោន្តំ ធូមាយន្តំ បជ្ជលន្តំ ភគវន្តំ បត្វា យក្ខស្ស មានមទ្ទនត្ថំ បាទបុញ្ឆនចោឡំ ហុត្វា បាទមូលេ និបតិ។ អាឡវកោ តំ ទិស្វា ឆិន្នវិសាណោ វិយ ឧសភោ, ឧទ្ធដទាឋោ វិយ សប្បោ និត្តេជោ និម្មទោ និបាតិតមានទ្ធជោ អហោសិ។ ឯវមិទំ អាឡវកយុទ្ធំ វិត្ថារេតព្ពំ។

អជ្ជ បញ្ហេ បុច្ឆីតិ –

> "កឹ សូធ វិត្តំ បុរិសស្ស សេដ្ឋំ,
> កឹ សុ សុចិណ្ណំ សុខមាវហាតិ;
> កឹ សុ ហវេ សាទុតរំ រសានំ,
> កថំ ជីវឹ ជីវិតមាហុ សេដ្ឋ"ន្តិ។ (សំ. និ. ១.២៤៦; សុ. និ. ១៨៣) –

អាទិនា អដ្ឋ បញ្ហេ បុច្ឆិ។ **សត្ថា វិស្សជ្ជេសី**តិ –

> "សទ្ធីធ វិត្តំ បុរិសស្ស សេដ្ឋំ,
> ធម្មោ សុចិណ្ណោ សុខមាវហាតិ;
> សច្ចំ ហវេ សាទុតរំ រសានំ,
> បញ្ញាជីវឹ ជីវិតមាហុ សេដ្ឋ"ន្តិ។ (សំ. និ. ១.២៤៦; សុ. និ. ១៨៤) –

អាទិនា វិស្សជ្ជេសិ។ **វិក្កន្ទមានាយា**តិ អច្ចន្តំ បរិទេវមានាយ។

មហានាមសក្កវត្ថុ

២៥២. បញ្ចមេ **សត្ថា តតោ បរំ បដិញ្ញំ នាទាសី**តិ សំវច្ឆរតោ បរំ សិក្ខាបទបញ្ញត្តិយា បច្ចយប្បវារណាសាទិយនស្ស វារិតត្តា "បដិញ្ញំ នាទាសី"តិ វុត្តំ។ តថា ហិ ភគវា តតិយវារេបិ មហានាមេន សក្កេន "ឥច្ឆាមហំ, ភន្តេ, សង្ឃំ យាវជីវំ ភេសជ្ជេន បវារេតុ"ន្តិ (បាចិ. ៣០៤-៣០៥) វុត្តេ "សាធុ សាធុ, មហានាម, តេន ហិ ត្វំ, មហានាម, សង្ឃំ យាវជីវំ ភេសជ្ជេន បវារេហី"តិ បដិញ្ញំ អទាសិយេវ។ ឯវំ បដិញ្ញំ ទត្វា បច្ឆា ឆព្ពគ្គិយេហិ ភិក្ខូហិ មហានាមស្ស សក្កស្ស វិហេឋិតភាវំ សុត្វា ឆព្ពគ្គិយេ ភិក្ខូ វិគរហិត្វា សិក្ខាបទំ បញ្ញបេសិ "អ

គិលានេន ភិក្ខុនា ចាតុមាសប្បច្ចយបវារណា សាទិតព្ពា អញ្ញត្រ បុនប្បវារណាយ អញ្ញត្រ និច្ចប្បវារណាយ។ តតោ ចេ ឧត្តរិ សាទិយេយ្យ, បាចិត្តិយ”ន្តិ។ តស្មា បឋមំ អនុជានិត្វាបិ បច្ឆា សិក្ខាបទពន្ធនេន វារិតត្តា “បដិញ្ញំ នាទាសី”តិ វុត្តំ។

ឧគ្គគហបត្យាទិវត្ថុ

២៥៣-២៥៦. ឆដ្ឋសត្តមអដ្ឋមនវមានិ សុវិញ្ញេយ្យានេវ។

នកុលបិតុគហបតិវត្ថុ

២៥៧. ទសមេ **សុសុមារគិរិនគរេ**តិ ឯវំនាមកេ នគរេ។ តស្ស កិរ នគរស្ស វត្ថុបរិគ្គហទិវសេ អវិទូរេ ឧទករហទេ សុសុមារោ សទ្ទមកាសិ, គិរំ និច្ឆារេសិ។ អថ នគរេ អនន្តរាយេន មាបិតេ តមេវ សុសុមារគិរករណំ សុភនិមិត្តំ កត្វា “សុសុមារគិរី”ត្វេវស្ស នាមំ អកំសុ។ កេចិ បន “សុសុមារសណ្ឋានត្តា សុសុមារោ នាម ឯកោ គិរិ, សោ តស្ស នគរស្ស សមីបេ, តស្មា តំ សុសុមារគិរិ ឯតស្ស អត្ថីតិ សុសុមារគិរីតិ វុច្ចតី”តិ វទន្តិ។ **ភេសកឡាវនេ**តិ ភេសកឡានាមកេ វនេ។ “ភេសកលាវនេ”តិបិ បាឋោ។ កថំ បន ភគវតិ នេសំ បុត្តសញ្ញា បតិដ្ឋាសីតិ អាហ – “**អយំ កិរ**”តិអាទិ។ **ទហរស្សេវ ទហរា អានីតា**តិ មេ ទហរស្សេវ សតោ ទហរា អានីតាតិ អត្ថោ។ **អតិចរិតា**តិ អតិក្កមិត្វា ចរន្តោ។

(ឆដ្ឋឯតទគ្គវគ្គវណ្ណនា និដ្ឋិតា។)

ឧបាសកបាឡិសំវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

១៤. ឯតទគ្គវគ្គោ

(១៤) ៧. សត្តមឯតទគ្គវគ្គវណ្ណនា

សុជាតាវត្ថុ

២៥៨. ឧបាសិកាបាឡិសំវណ្ណនាយ បឋមំ សុវិញ្ញេយ្យមេវ។

វិសាខាវត្ថុ

២៥៩. ទុតិយេ **មហាលតាបសាធនស្សា**តិ មហាលតាបិឡន្ធនស្ស។ តស្មិញ្ហិ បិឡន្ធនេ ចតស្សោ វជិរនាឡិយោ ឧបយោគំ អគមំសុ។ មុត្តានំ ឯកាទស នាឡិយោ, បវាឡស្ស ទ្វាវីសតិ នាឡិយោ, បទុមរាគមណីនំ តេត្តឹស នាឡិយោ។ ឥតិ ឯតេហិ ច អញ្ញេហិ ច ឥន្ទនីលាទីហិ នីលបីតលោហិតោទាតមញ្ជិដ្ឋសាមកពរវណ្ណវសេន សត្តវណ្ណេហិ វររតនេហិ និដ្ឋានំ អគមាសិ, តំ សីសេ បដិមុក្កំ យាវ បាទបិដ្ឋិយា ភស្សតិ, បញ្ចន្នំ ហត្ថីនំ ពលំ ធារយមានាវ នំ ឥត្ថី ធារេតុំ សក្កោតិ។ **អន្តោអគ្គិ ពហិ ន នីហរិតព្ពោ**តិអាទីនំ អត្ថោ ឧបរិ អាវិភវិស្សតិ។ សេសមេត្ថ សុវិញ្ញេយ្យមេវ។

ខុជ្ជុត្តរា-សាមាវតីវត្ថុ

២៦០-២៦១. តតិយចតុត្ថេសុ **បាយាសស្សា**តិ ពហលតរស្ស បាយាសស្ស។ **តំ បាយាសំ ភុញ្ជន្តេសូ**តិ តំ ពហលតរំ គរុសិនិទ្ធំ បាយាសំ ភុញ្ជន្តេសុ។ **ជីរាបេតុំ អសក្កោន្តោ**តិ អន្តរាមគ្គេ អប្បាហារតាយ មន្ទគហណិកត្តា ជីរាបេតុំ អសក្កោន្តោ។ **វាឡមិគដ្ឋានេ**តិ វាឡមិគេហិ អធិដ្ឋិតដ្ឋានេ។ **អនុវិជ្ជន្តោ**តិ វិចារេន្តោ។ **សាលា**តិ នទ្ធការសាលា។ **មុធា ន ករិស្សតី**តិ មូល្យំ វិនា ន ករិស្សតិ។ **អាលិម្បេសី**តិ អគ្គឹ អទាសិ, អគ្គឹ ជាលេសីតិ អត្ថោ។ **បេក្ខា**តិ អាគមេហិ។ **ឧបធិសម្បទា**តិ សរីរសម្បត្តិ។ **វដរុក្ខំ បត្វា**តិ និគ្រោធរុក្ខំ បត្វា។ **សុវណ្ណកដកេ**តិ សុវណ្ណវលយេ។ **អព្ភុំ មេ**តិ មេ អវឌ្ឍីតិ អត្ថោ។ **អន្ធោ អសោធេត្វា**តិ បណ្ណសាលាយ អន្តោ កស្សចិ អត្ថិភាវំ វា នត្ថិភាវំ វា អនុបធារេត្វា។ សេសំ សុវិញ្ញេយ្យមេវ។

ឧត្តរានន្ទមាតាវត្ថុ

២៦២. បញ្ចមេ **ឧបនិស្សយំ ទិស្វា**តិ ឥមិនា យថា វិសេសាធិគមស្ស សតិបិ បច្ចុប្បន្នបច្ចយសមវាយេ អវស្សំ ឧបនិស្សយសម្បទា ឥច្ឆិតព្ពា, ឯវំ ទិដ្ឋធម្មវេទនីយភាវេន វិបច្ចនកស្ស កម្មស្សាបិ បច្ចុប្បន្នសមវាយោ វិយ ឧបនិស្សយសម្បទាបិ សវិសេសា ឥច្ឆិតព្ពាតិ ទស្សេតិ។ តថា ហិ ឧក្កំសគតសប្បុរិសូបនិស្សយយោនិសោមនសិការេសុ លព្ភមានេសុបិ ឧបនិស្សយរហិតស្ស វិសេសាធិគមោ ន សម្បជ្ជតេវាតិ។ **កប្បិយំ កត្វា**តិ យថា កប្បិយំ ហោតិ, តថា កត្វា។ **បត្តេ បតិដ្ឋបេយ្យា**តិ អាហារំ ទានមុខេ វិស្សជ្ជេយ្យ។ **តីហិ ចេតនាហី**តិ បុព្ពភាគមុញ្ចអនុមោទនាចេតនាហិ។ វុត្តញ្ហេតំ –

> “បុព្ពេវ ទានា សុមនោ, ទទំ ចិត្តំ បសាទយេ;
> ទត្វា អត្តមនោ ហោតិ, ឯសា បុញ្ញស្ស សម្បទា”តិ។ (អ. និ. ៦.៣៧; បេ. វ. ៣០៥);

តវ មនំ សន្ធារេហីតិ “អជ្ជ ភត្តំ ចិរាយិត”ន្តិ កោជតោ តវ ចិត្តំ សន្ធារេហិ, មា កុជ្ឈីតិ អត្ថោ។ **ឱលោកិតោលោកិតដ្ឋានំ…បេ…. សម្បរិកិណ្ណំ វិយ អហោសី**តិ តេន កសិតដ្ឋានំ សព្ពំ សុវណ្ណភាវាបត្តិយា មហាកោសាតកិបុប្ផេហិ សញ្ឆន្នំ វិយ អហោសិ។ **តាទិសេ**តិ តយា សទិសេ។ **ន កោបេមី**តិ ន វិនាសេមិ, ជាតិយា ន ហីឡេមិ។ **បូជំ ករោតី**តិ សម្មាសម្ពុទ្ធស្ស បូជំ ករោតិ។ **អន្តរវត្ថុ**ន្តិ គេហង្គណំ។ **ភោ**តិ សម្ពោធនេ និបាតោ។ **ជេ**តិ អវញ្ញាលបនំ។ សយំ អរិយសាវិកាភាវតោ សត្ថុវសេន **“សបិតិកា ធីតា”**តិ វត្វា សត្ថុ សម្មុខា ធម្មស្សវនេន តស្សា វិសេសាធិគមំ បច្ចាសីសន្តី **“ទសពលេ ខមន្តេយេវ ខមិស្សាមី”**តិ អាហ។ **កទរិយ**ន្តិ ថទ្ធមច្ឆរិ។

សុប្បវាសាវត្ថុ

២៦៣. ឆដ្ឋេ **បណីតទាយិកាន**ន្តិ បណីតរសវត្ថូនំ ទាយិកានំ។ អាយុនោ ឋិតិហេតុំ ភោជនំ ទេន្តី **អាយុំ ទេតិ** នាម។ ឯស នយោ **វណ្ណំ ទេតី**តិអាទីសុ។ តេនាហ – **“បញ្ច ឋានានី”**តិ។ កម្មសរិក្ខកញ្ចេតំ ផលន្តិ ទស្សេន្តោ **“អាយុំ ខោ បន ទត្វា”**តិអាទិមាហ។ តត្ថ **ទត្វា**តិ ទានហេតុ។ **ភាគិនី**តិ ភាគវតី លទ្ធុំ ភព្ពា។

សុប្បិយាវត្ថុ

២៦៤. សត្តមេ **ឩរុមំសំ ឆិន្ទិត្វា ទាសិយា អទាសី**តិ អាគតផលា វិញ្ញាតសាសនា អរិយសាវិកា អត្តនោ សរីរទុក្ខំ អចិន្តេត្វា តស្ស ភិក្ខុនោ រោគវូបសមមេវ បច្ចាសីសន្តី អត្តនោ ឩរុមំសំ ឆិន្ទិត្វា ទាសិយា អទាសិ។ សត្ថាបិ តស្សា តថាបវត្តំ អជ្ឈាសយសម្បត្តិំ ទិស្វា “មម សម្មុខីភាវូបគមនេនេវស្សា វណោ រុហិត្វា សញ្ឆវិជាយតិ, ផាសុភាវោ ហោតី”តិ ច ទិស្វា **“បក្កោសថ ន”**ន្តិ អាហ។ **សា ចិន្តេសី**តិ “សព្ពលោកស្ស ហិតានុកម្បកោ សត្ថា ន មំ ទុក្ខាបេតុំ បក្កោសតិ, អត្ថេត្ថ ការណ”ន្តិ ចិន្តេសិ។ **អត្តនា កតការណំ សព្ពំ កថេសី**តិ ពុទ្ធានុភាវវិភាវនត្ថំ កថេសិ, ន អត្តនោ ទឡ្ហជ្ឈាសយតាយ វិភាវនត្ថំ។ **គិលានុបដ្ឋាកីនំ អគ្គដ្ឋានេ ឋបេសី**តិ អគណិតត្តទុក្ខា គិលានានំ ភិក្ខូនំ គេលញ្ញវូបសមនេ យុត្តប្បយុត្តាតិ គិលានុបដ្ឋាកីនំ អគ្គដ្ឋានេ ឋបេសីតិ។

កាតិយានីវត្ថុ

២៦៥. អដ្ឋមេ **អវេច្ចប្បសន្នាន**ន្តិ រតនត្តយគុណេ យាថាវតោ ញត្វា បសន្នានំ, សោ បនស្ស បសាទោ មគ្គេនាគតត្តា កេនចិ អកម្បនីយោ។ **អធិគតេនា**តិ មគ្គាធិគមេនេវ អធិគតេន។ “អវិគតេនា”តិ វា បាឋោ, តស្សត្ថោ “កទាចិ អវិគច្ឆន្តេនា”តិ។ សោ អប្បធំសិយោ ច ហោតិ, តស្មា វុត្តំ – **“អធិគតេន អចលប្បសាទេនា”**តិ។ តត្ថ **កាយសក្ខី កត្វា**តិ បមុខំ កត្វា, វចនត្ថតោ បន នាមកាយេន ទេសនាយ សម្បដិច្ឆនវសេន សក្ខិភូតំ កត្វាតិ អត្ថោ។ **ឧម្មគ្គំ ខនិត្វា**តិ ឃរសន្ធិច្ឆេទនេន អន្តោបវិសនមគ្គំ ខនិត្វា។ **ទុល្លភស្សវន**ន្តិ ទុល្លភសទ្ធម្មស្សវនំ។ **មហាបថវី បរិវត្តិតព្ពា ភវេយ្យា**តិ អវីចិប្បវេសនំ វទតិ។

នកុលមាតាវត្ថុ

២៦៦. នវមេ វិស្សាសកថនេនេវ នកុលមាតា នកុលបិតា ច សត្ថុវិស្សាសិកា នាម ជាតាតិ វុត្តំ – **“វិស្សាសិកានន្តិ វិស្សាសកថំ កថេន្តីនំ ឧបាសិកាន”**ន្តិ។ **គហបតានី**តិ គេហសាមិនី។ **វុត្តមេវា**តិ ឧបាសកបាឡិយំ នកុលបិតុកថាយំ វុត្តនយមេវ។

កាឡីកុររឃរិកាវត្ថុ

២៦៧. ទសមេ **អនុស្សវេនេវា**តិ បច្ចក្ខតោ រូបទស្សនេន សត្ថុ សម្មុខា ធម្មស្សវនេន ច វិនា កេវលំ អនុស្សវនេនេវ បរស្ស វចនំ អនុគតស្សវនេនេវ ឧប្បន្នេន បសាទេន។ **អនុស្សវិកប្បសាទ**ន្តិ អនុស្សវតោ អាគតប្បសាទំ។

(សត្តមឯតទគ្គវគ្គវណ្ណនា និដ្ឋិតា។)

ឧបាសិកាបាឡិសំវណ្ណនា សមត្តា។

និដ្ឋិតា ច មនោរថបូរណិយា

អង្គុត្តរនិកាយ-អដ្ឋកថាយ

ឯតទគ្គវគ្គវណ្ណនាយ អនុត្តានត្ថទីបនា។

១៥. អដ្ឋានបាឡិ (បឋមវគ្គ)

(១៥) ១. អដ្ឋានបាឡិ-បឋមវគ្គវណ្ណនា

២៦៨. អដ្ឋានបាឡិវណ្ណនាយំ អវិជ្ជមានំ ឋានំ **អដ្ឋានំ**, នត្ថិ ឋានន្តិ វា **អដ្ឋានំ។ អនវកាសោ**តិ ឯតស្សាបិ ឯសេវ នយោ។ តទត្ថនិគមនមេវ ហិ “នេតំ ឋានំ វិជ្ជតី”តិ វចនន្តិ។ តេនាហ – “**ឧភយេនបី**”តិអាទិ។ **យន្តិ** ការណត្ថេ បច្ចត្តវចនំ។ ហេតុអត្ថោ ចេត្ថ ការណត្ថោតិ អាហ – “**យន្តិ យេន ការណេនា**”តិ។ ឧក្កដ្ឋនិទ្ទេសេនេត្ថ ទិដ្ឋិសម្បត្តិ វេទិតព្ពាតិ វុត្តំ – “**មគ្គទិដ្ឋិយា សម្បន្នោ**”តិ។ កុតោ បនាយមត្ថោ លព្ភតីតិ? លិង្គតោ, លិង្គំ ចេតស្ស និច្ចតោ ឧបគមនប្បដិក្ខេបោ។ **ចតុភូមកេសូ**តិ ឥទំ ចតុត្ថភូមកសង្ខារានំ អរិយសាវកស្ស វិសយភាវូបគមនតោ វុត្តំ, ន បន តេ អារព្ភ និច្ចតោ ឧបគមនសព្ភាវតោ។ វក្ខតិ ហិ “តទភាវេ ចតុត្ថភូមកសង្ខារា បនា”តិអាទិនា។ អភិសង្ខតសង្ខារអភិសង្ខរណកសង្ខារានំ សប្បទេសត្តា និប្បទេសសង្ខារគ្គហណត្ថំ “**សង្ខតសង្ខារេសូ**”តិ វុត្តំ, លោកុត្តរសង្ខារានំ បន និវត្តនេ ការណំ សយមេវ វក្ខតិ។ **ឯតំ ការណំ នត្ថី**តិ តថា ឧបគមនេ សេតុឃាតោ នត្ថិ។ **តេជុស្សទត្តា**តិ សំកិលេសវិធមនតេជស្ស អធិកភាវតោ។ តថា ហិ តេ គម្ភីរភាវេន ទុទ្ទសា អកុសលានំ អារម្មណំ ន ហោន្តីតិ។ ឥទំ បន បករណវសេន វុត្តំ។ អប្បហីនវិបល្លាសានញ្ហិ សន្តានេសុ កុសលជម្មានម្បិ តេ អារម្មណំ ន ហោន្តិ។

២៦៩. អសុខេ សុខន្តិ វិបល្លាសោ ច ឥធ សុខតោ ឧបគមនស្ស ឋានន្តិ ទស្សេន្តោ “**ឯកន្ត…បេ…. អត្តទិដ្ឋិវសេនា**”តិ បធានទិដ្ឋិមាហ។ **គូថ**ន្តិ គូថដ្ឋានំ, ទិដ្ឋិយា និព្ពានស្ស អវិសយភាវោ ហេដ្ឋា វុត្តោ ឯវាតិ កសិណាទិបណ្ណត្តិសង្គហត្ថន្តិ វុត្តំ។

២៧០. **បរិច្ឆេទោ**តិ បរិច្ឆិន្ទនំ បរិច្ឆិជ្ជ តស្ស គហណំ។ ស្វាយំ យេសុ និច្ចាទិតោ ឧបគមនំ សម្ភវតិ, តេសំ វសេនេវ កាតព្ពោតិ ទស្សេន្តោ “**សព្ពាវេសុ វា**”តិអាទិមាហ។ **សព្ពាវេសូ**តិ “និច្ចតោ ឧបគច្ឆេយ្យា”តិអាទិនា អាគតេសុ សព្ពេសុ សុត្តបទេសុ។ **បុថុជ្ជនោ ហី**តិ **ហិ**-សទ្ទោ ហេតុអត្ថោ។ យស្មា យំ យំ សង្ខារំ បុថុជ្ជនោ និច្ចាទិវសេន គណ្ហាតិ, តំ តំ អរិយសាវកោ អនិច្ចាទិវសេន គណ្ហន្តោ យាថាវតោ ជានន្តោ តំ គាហំ តំ ទិដ្ឋិ វិស្សជ្ជេតិ, តស្មា យត្ថ គាហោ, តត្ថ វិស្សជ្ជនាតិ ចតុភូមកសង្ខារា ឥធ សង្ខារគ្គហណេន ន គយ្ហន្តីតិ អត្ថោ។

២៧១. បុត្តសម្ពន្ធេន មាតុបិតុសមញ្ញា ទត្តកិត្តិមាទិវសេនបិ បុត្តវោហារោ លោកេ ទិស្សតិ, សោ ច ខោ បរិយាយេនាតិ និប្បរិយាយេន សិទ្ធំ តំ ទស្សេតុំ – “**ជនិកាវ មាតា, ជនកោវ បិតា**”តិ វុត្តំ។ តថា អានន្តរិយកម្មស្ស អធិប្បេតត្តា “**មនុស្សភូតោវ ខីណាសវោ អរហាតិ អធិប្បេតោ**”តិ វុត្តំ។ “អដ្ឋានមេត”ន្តិអាទិនា “មាតុអាទីនំយេវ ជីវិតា វោរោបនេ អរិយសាវកស្ស អភព្ពភាវទស្សនតោ តទញ្ញំ អរិយសាវកោ ជីវិតា វោរោបេតីតិ ឥទំ អត្ថតោ អាបន្នមេវា”តិ មញ្ញមានោ វទតិ – “**កឹ បន អរិយសាវកោ អញ្ញំ ជីវិតា វោរោបេយ្យា**”តិ? “អដ្ឋានមេតំ អនវកាសោ, យំ ទិដ្ឋិសម្បន្នោ បុគ្គលោ សញ្ចិច្ច បាណំ ជីវិតា វោរោបេយ្យ, នេតំ ឋានំ វិជ្ជតី”តិ វចនតោ “**ឯតម្បិ អដ្ឋាន**”ន្តិ វុត្តំ។ តេនេវាហ – “**សចេ ហី**”តិអាទិ។ ឯវំ សន្តេ កស្មា “មាតរ”ន្តិអាទិនា វិសេសេត្វា វុត្តន្តិ អាហ – “**បុថុជ្ជនភាវស្ស បនា**”តិអាទិ។ តត្ថ **ពលទីបនត្ថ**ន្តិ សទ្ធាទិពលសមន្នាគមទីបនត្ថំ។ អរិយមគ្គេនាគតសទ្ធាធិពលវសេន ហិ អរិយសាវកោ តាទិសំ សាវជ្ជំ ន ករោតិ។

២៧៥. **បញ្ចហិ ការណេហី**តិ ឥទមេត្ថ និប្បាទកានិ តេសំ បុព្ពភាគិយានិ ច ការណានិ ការណភាវសាមញ្ញេន ឯកជ្ឈំ គហេត្វា វុត្តំ, ន បន សព្ពេសំ សមានយោគក្ខមត្តា។ **អាការេហី**តិ ការណេហិ។ **អនុស្សាវនេនា**តិ អនុរូបំ សាវនេន។ ភេទស្ស **អនុរូបំ** យថា ភេទោ ហោតិ, ឯវំ ភិន្ទិតព្ពានំ ភិក្ខូនំ អត្តនោ វចនស្ស **សាវនេន** វិញ្ញាបនេន។ តេនាហ – “**ននុ តុម្ហេ**”តិអាទិ។ **កណ្ណមូលេ វចីភេទំ កត្វា**តិ ឯតេន បាកដំ កត្វា ភេទករវត្ថុទីបនំ វោហារោ, តត្ថ អត្តនោ និច្ឆិតមត្ថំ រហស្សវសេន វិញ្ញាបនំ អនុស្សាវនន្តិ ទស្សេតិ។

កម្មមេវ ឧទ្ទេសោ វា បមាណន្តិ តេហិ សង្ឃភេទសិទ្ធិតោ វុត្តំ, ឥតរេ បន តេសំ សម្ភារភូតា។ តេនាហ – “**វោហារា**”តិអាទិ។ **តត្ថា**តិ វោហារណេ។ ចុតិអនន្តរំ ផលំ អនន្តរំ នាម, តស្មិំ អនន្តរេ និយុត្តានិ, តន្និព្ពត្តនេន អនន្តរករណសីលានិ, អនន្តរប្បយោជនានិ ចាតិ អានន្តរិយានិ, តានិ ឯវ កម្មានីតិ **អានន្តរិយកម្មានិ**។

កម្មតោតិ “ឯវំ អានន្តរិយកម្មំ ហោតិ, ឯវំ អានន្តរិយកម្មសទិស”ន្តិ ឯវំ កម្មវិភាគតោ។ **ទ្វារតោ**តិ កាយទ្វារតោ។ **កប្បដ្ឋិតិយតោ**តិ “ឥទំ កប្បដ្ឋិតិយវិបាកំ, ឥទំ ន កប្បដ្ឋិតិយវិបាក”ន្តិ ឯវំ កប្បដ្ឋិតិយវិភាគតោ។

បាកសាធារណាទីហីតិ “ឥទមេត្ថ វិបច្ចតិ, ឥទំ ន វិបច្ចតី”តិ វិបច្ចនវិភាគតោ, គហដ្ឋបព្ពជិតានំ សាធារណាសាធារណតោ, **អាទិ**-សទ្ទេន វេទនាទិវិភាគតោ ច។

កម្មតោ តាវ វិនិច្ឆយោ វុច្ចតីតិ សម្ពន្ធោ។ យស្មា មនុស្សត្តភាវេ ឋិតស្សេវ កុសលធម្មានំ តិក្ខវិសទភាវាបត្តិ, យថា តិណ្ណំ ពោធិសត្តានំ ពោធិត្តយនិព្ពត្តិយំ, ឯវំ មនុស្សភាវេ ឋិតស្សេវ ឯទិសានំ អកុសលធម្មានម្បិ តិក្ខវិសទភាវាបត្តីតិ អាហ – “**មនុស្សភូតស្សេវា**”តិ។ បាកតិកមនុស្សានម្បិ ច កុសលធម្មានំ វិសេសប្បត្តិ វិមានវត្ថុអដ្ឋកថាយំ វុត្តនយេនេវ វេទិតព្ពា។ យថាវុត្តោ ច អត្តោ សមានជាតិយស្ស វិកោបនេ គរុតរោ, ន តថា វិជាតិយស្សាតិ វុត្តំ – “**មនុស្សភូតំ មាតរំ វា បិតរំ វា**”តិ។ លិង្គបរិវត្តេ ច សោ ឯវ ឯកកម្មនិព្ពត្តោ ភវង្គប្បពន្ធោ ជីវិតិន្ទ្រិយបពន្ធោ ច, ន អញ្ញោតិ អាហ – “**អបិ បរិវត្តលិង្គ**”ន្តិ។ អរហត្តំ បត្តេបិ ឯសេវ នយោ។ **តស្ស វិបាក**ន្តិអាទិ កម្មស្ស អានន្តរិយភាវសមត្ថនំ។ ចតុក្កោដិយញ្ចេត្ថ សម្ភវតិ។ តត្ថ បឋមា កោដិ ទស្សិតា, ឥតរាសុ វិសង្កេតភាវំ ទស្សេតុំ – “**យោ បនា**”តិអាទិ វុត្តំ។ យទិបិ តត្ថ វិសង្កេតោ, កម្មំ បន គរុតរំ អានន្តរិយសទិសំ ភាយិតព្ពន្តិ អាហ – “**ភារិយំ…បេ…. តិដ្ឋតី**”តិ។ **អយំ បញ្ហោ**តិ ញាបនិច្ឆានិព្ពត្តា កថា។

អភិសន្ធិនាតិ អធិប្បាយេន។ **អានន្តរិយំ ផុសតី**តិ មរណាធិប្បាយេនេវ អានន្តរិយវត្ថុនោ វិកោបិតត្តា វុត្តំ។ **អានន្តរិយំ ន ផុសតី**តិ អានន្តរិយវត្ថុអភាវតោ អានន្តរិយំ ន ហោតិ។ សព្ពត្ថ ហិ បុរិមំ អភិសន្ធិចិត្តំ អប្បមាណំ, វធកចិត្តំ បន តទារម្មណំ ជីវិតិន្ទ្រិយញ្ច អានន្តរិយភាវេ បមាណន្តិ ទដ្ឋព្ពំ។ សង្គាមចតុក្កំ សម្បត្តវសេន យោជេតព្ពំ។ យោ ហិ បរសេនាយ អញ្ញញ្ច យោធំ បិតរញ្ច កម្មំ ករោន្តេ ទិស្វា យោធស្ស ឧសុំ ខិបតិ “ឯតំ វិជ្ឈិត្វា មម បិតរំ វិជ្ឈិស្សតី”តិ, យថាធិប្បាយំ គតេ បិតុឃាតកោ ហោតិ។ “យោធេ វិទ្ធេ មម បិតា បលាយិស្សតី”តិ ខិបតិ, ឧសុំ អយថាធិប្បាយំ គន្ត្វា បិតរំ មារេតិ, វោហារវសេន បិតុឃាតកោតិ វុច្ចតិ, អានន្តរិយំ បន នត្ថីតិ។ ចោរចតុក្កំ បន យោ “ចោរំ មារេស្សាមី”តិ ចោរវេសេន គច្ឆន្តំ បិតរំ មារេតិ, អានន្តរិយំ ផុសតីតិអាទិនា យោជេតព្ពំ។ **តេនេវា**តិ តេនេវ បយោគេន។ **អរហន្តឃាតកោ ហោតិយេវា**តិ អរហតោ មារិតត្តា វុត្តំ, **បុថុជ្ជនស្សេវ តំ ទិន្នំ ហោតី**តិ ឯត្ថាយមធិប្បាយោ – យថា វធកចេតនា បច្ចុប្បន្នារម្មណាបិ បពន្ធវិច្ឆេទនវសេន ជីវិតិន្ទ្រិយំ អារម្មណំ កត្វា បវត្តតិ, ន ឯវំ ចាគចេតនា។ សា ហិ ចជិតព្ពវត្ថុំ អារម្មណំ កត្វា ចជនមត្តមេវ ហោតិ, អញ្ញសន្តកភាវករណញ្ច តស្ស ចជនំ, តស្មា យស្ស តំ សន្តកំ កតំ, តស្សេវ ទិន្នំ ហោតីតិ។

លោហិតំ សមោសរតីតិ អភិឃាតេន បកុប្បមានំ សញ្ចិតំ ហោតិ។ **មហន្តតរ**ន្តិ គរុតរំ។ **សរីរប្បដិជគ្គនេ វិយា**តិ សត្ថុរូបកាយប្បដិជគ្គនេ វិយ។

អសន្និបតិតេតិ ឥទំ សាមគ្គិយទីបនំ។ **ភេទោ ច ហោតី**តិ សង្ឃស្ស ភេទោ ច ហោតិ។ **វដ្ដតីតិ សញ្ញាយា**តិ “ឦទិសំ ករណំ សង្ឃភេទាយ ន ហោតី”តិ សញ្ញាយ។ **តថា នវតោ ឩនបរិសាយា**តិ នវតោ ឩនបរិសាយ ករោន្តស្ស តថាតិ យោជេតព្ពំ។ **តថា**តិ ច ឥមិនា “ន អានន្តរិយកម្ម”ន្តិ ឥមំ អាកឌ្ឍតិ, ន បន “ភេទោវ ហោតី”តិ ឥទំ។ ហេដ្ឋិមន្តេន ហិ នវន្នមេវ វសេន សង្ឃភេទោ។ **ធម្មវាទិនោ អនវជ្ជា**តិ យថាធម្មំ អនវដ្ឋានតោ។ សង្ឃភេទស្ស បុព្ពភាគោ **សង្ឃរាជិ**។

កាយទ្វារមេវ បូរេន្តិ កាយកម្មភាវេនេវ លក្ខិតព្ពតោ។ **សណ្ឋហន្តេហិ កប្បេ…បេ…. មុច្ចតី**តិ ឥទំ **កប្បដ្ឋកថាយ** (កថា. ៦៥៤ អាទយោ) ន សមេតិ។ តត្ថ ហិ **អដ្ឋកថាយ** (កថា. អដ្ឋ. ៦៥៤-៦៥៧) វុត្តំ – “អាបាយិកោតិ ឥទំ សុត្តំ យំ សោ ឯកំ កប្បំ អសីតិភាគេ កត្វា តតោ ឯកភាគមត្តំ កាលំ តិដ្ឋេយ្យ, តំ អាយុកប្បំ សន្ធាយ វុត្ត”ន្តិ។ **កប្បវិនាសេយេវា**តិ ច អាយុកប្បវិនាសេ ឯវាតិ អត្ថេ សតិ នត្ថិ វិរោធោ។ ឯត្ថ ច **សណ្ឋហន្តេ**តិ ឥទម្បិ “ស្វេវ វិនស្សិស្សតី”តិ វិយ អភូតបរិកប្បវសេន វុត្តំ។ **ឯកទិវសមេវ និរយេ បច្ចតិ,** តតោ បរំ កប្បាភាវេ អាយុកប្បស្សបិ អភាវតោតិ អវិរោធតោ អត្ថយោជនា ទដ្ឋព្ពា។ **សេសានី**តិ សង្ឃភេទតោ អញ្ញានិ អានន្តរិយកម្មានិ។

យទិ តានិ អហោសិកម្មសង្ខំ គច្ឆន្តិ, ឯវំ សតិ កថំ នេសំ អានន្តរិយតា ចុតិអនន្តរំ វិបាកទានាភាវតោ។ អថ សតិ ផលទានេ ចុតិអនន្តរោ ឯវ ឯតេសំ ផលកាលោ, ន អញ្ញោតិ ផលកាលនិយមេន និយតតា ឥច្ឆិតា, ន ផលទាននិយមេន។ ឯវម្បិ និយតផលកាលានំ អញ្ញេសម្បិ ឧបបជ្ជវេទនីយានំ ទិដ្ឋធម្មវេទនីយានញ្ច និយតតា អាបជ្ជេយ្យ, តស្មា វិបាកធម្មធម្មានំ បច្ចយន្តរវិកលតាទីហិ អវិបច្ចមានានម្បិ អត្តនោ សភាវេន វិបាកធម្មតា វិយ ពលវតា អានន្តរិយេន វិបាកេ ទិន្នេ អវិបច្ចមានានម្បិ អានន្តរិយានំ ផលទានេ និយតសភាវា អានន្តរិយសភាវា ច បវត្តីតិ អត្តនោ សភាវេន ផលទាននិយមេនេវ និយតា អានន្តរិយតា ច

វេទិតព្ពា។ អវស្សញ្ច អានន្តរិយសភាវា តតោ ឯវ និយតសភាវា ច តេសំ បវត្តីតិ សម្បជិច្ឆិតព្ពមេតំ, អញ្ញស្ស ពលវតោ អានន្តរិយស្ស អភាវេ សតិ ចុតិអនន្តរំ ឯកន្តេន ផលទានតោ។

ននុ ឯវំ អញ្ញេសម្បិ ឧបបជ្ជវេទនីយានំ អញ្ញស្មឹ វិបាកទាយកេ អសតិ ចុតិអនន្តរមេវ ឯកន្តេន ផលទានតោ និយតសភាវា អានន្តរិយសភាវា ច បវត្តិ អាបជ្ជតីតិ? នាបជ្ជតិ អសមានជាតិកេន ចេតោបណិធិវសេន ឧបឃាតកេន ច និវត្តេតព្ពវិបាកត្តា អនន្តរេ ឯកន្តផលទាយកត្តាភាវា, ន បន អានន្តរិយានំ បឋមជ្ឈានាទីនំ ទុតិយជ្ឈានាទីនិ វិយ អសមានជាតិកំ ផលនិវត្តកំ អត្ថិ សព្ពានន្តរិយានំ អវីចិផលត្តា, ន ច ហេដ្ឋុបបត្តឹ ឥច្ឆតោ សីលវតោ ចេតោបណិធិ វិយ ឧបរូបបត្តិជនកកម្មផលំ អានន្តរិយផលំ និវត្តេតុំ សមត្ថោ ចេតោបណិធិ អត្ថិ អនិច្ឆន្តស្សេវ អវីចិបាតនតោ, ន ច អានន្តរិយោបឃាតកំ កិញ្ចិ កម្មំ អត្ថិ, តស្មា តេសំយេវ អនន្តរេ ឯកន្តវិបាកជនកសភាវា បវត្តីតិ។ អនេកានិ ច អានន្តរិយានិ កតានិ ឯកន្តេន វិបាកេ និយតសភាវត្តា ឧបរតាវិបច្ចនសភាវាសង្កត្តា និច្ឆិតានិ សភាវតោ និយតានេវ។ តេសុ បន សមានសភាវេសុ ឯកេន វិបាកេ ទិន្នេ ឥតរានិ អត្តនា កត្តព្ពកិច្ចស្ស តេនេវ កតត្តា ន ទុតិយំ តតិយម្បិ ច បដិសន្ធឹ ករោន្តិ, ន សមត្ថតាវិឃាតត្តាតិ នត្ថិ តេសំ អានន្តរិយកតានិវត្តិ, គរុគរុតរភាវោ បន តេសំ លព្ភតេវាតិ សង្ឃភេទស្ស សិយា គរុតរភាវោតិ **“យេន…បេ…. វិបច្ចតី”**តិ អាហ។ ឯកស្ស បន អញ្ញានិ ឧបត្ថម្ភកានិ ហោន្តីតិ ទដ្ឋព្ពានិ។ **បដិសន្ធិវសេន វិបច្ចតី**តិ វចនេន ឥតរេសំ បវត្តិវិបាកទាយិតា អនុញ្ញាតា វិយ ទិស្សតិ។ **នោ វា តថា សីលវតី**តិ យថា បិតា សីលវា, តថា សីលវតី នោ វា ហោតីតិ យោជនា។ សចេ មាតា សីលវតី, មាតុឃាតោ បដិសន្ធិវសេន វិបច្ចតីតិ យោជនា។

បកតត្តោតិ អនុក្ខិត្តោ។ **សមានសំវាសកោ**តិ អបារាជិកោ។ **សមានសីមាយ**ន្តិ ឯកសីមាយំ។

២៧៦. **សត្ថុ កិច្ចំ កាតុំ អសមត្ថោ**តិ យំ សត្ថារា កាតព្ពកិច្ចំ អនុសាសនាទិ, តំ កាតុំ អសមត្ថោតិ ភគវន្តំ បច្ចក្ខាយ។ **អញ្ញំ តិត្ថករ**ន្តិ អញ្ញំ សត្ថារំ។ វុត្តញ្ហេតំ –

> “តិត្ថំ ជានិតព្ពំ, តិត្ថករោ ជានិតព្ពោ, តិត្ថិយា ជានិតព្ពា, តិត្ថិយសាវកា ជានិតព្ពា។ តត្ថ **តិត្ថំ** នាម ទ្វាសដ្ឋិ ទិដ្ឋិយោ។ ឯត្ថ ហិ សត្តា តរន្តិ ឧប្លវន្តិ ឧម្មុជ្ជនិមុជ្ជំ ករោន្តិ, តស្មា តិត្ថន្តិ វុច្ចន្តិ។ តាទិសានំ ទិដ្ឋីនំ ឧប្បាទេតា **តិត្ថករោ** នាម បូរណកស្សបាទិកោ។ តស្ស លទ្ធឹ គហេត្វា បព្ពជិតា **តិត្ថិយា** នាម។ តេ ហិ តិត្ថេ ជាតាតិ តិត្ថិយា។ យថាវុត្តំ វា ទិដ្ឋិគតសង្ខាតំ តិត្ថំ ឯតេសំ អត្ថីតិ តិត្ថិកា , តិត្ថិកា ឯវ តិត្ថិយា។ តេសំ បច្ចយទាយកា **តិត្ថិយសាវកា**តិ វេទិតព្ពា”តិ (ម. និ. អដ្ឋ. ១.១៥០)។

២៧៧. អភិជាតិអាទីសុ បកម្បនទេវតូបសង្កមនាទិនា ជាតចក្កវាឡេន សមានយោគក្ខមំ ទសសហស្សបរិមាណំ ចក្កវាឡំ **ជាតិខេត្តំ**។ សរសេនេវ អាណាបវត្តនដ្ឋានំ **អាណាខេត្តំ**។ វិសយភូតំ ឋានំ **វិសយខេត្តំ។ ទសសហស្សី លោកធាតូ**តិ ឥមាយ លោកធាតុយា សទ្ធឹ ឥមំ លោកធាតុំ បរិវារេត្វា ឋិតា ទសសហស្សី លោកធាតុ។ តត្តកានំយេវ ជាតិខេត្តភាវោ ធម្មតាវសេន វេទិតព្ពោ។ “បរិគ្គហវសេនា”តិ កេចិ, “សព្ពេសំយេវ ពុទ្ធានំ តត្តកំយេវ ជាតិខេត្តំ តន្និវាសីនំយេវ ទេវតានំ ធម្មាភិសមយោ”តិ ច វទន្តិ។ មាតុកុច្ឆិ ឱក្កមនកាលាទីនំ ឆន្នំ ឯវ គហណំ និទស្សនមត្តំ មហាភិនីហារាទិកាលេបិ តស្ស បកម្បនស្ស លព្ភនតោ។ **អាណាខេត្តំ នាម** យំ ឯកជ្ឈំ សំវដ្ដតិ វិវដ្ដតិ ច, **អាណា បវត្តតិ** អាណាយ តន្និវាសិទេវតានំ សិរសា សម្បដិច្ឆនេន, តញ្ច ខោ កេវលំ ពុទ្ធានំ អានុភាវេនេវ, ន អធិប្បាយវសេន។ អធិប្បាយវសេន បន “យាវតា វា បន អាកង្ខេយ្យា”តិ (អ. និ. ៣.៨១) វចនតោ តតោ បរម្បិ អាណា វត្តេយ្យេវ។

ន ឧប្បជ្ជន្តីតិ បន អត្ថីតិ “ន មេ អាចរិយោ អត្ថិ, សទិសោ មេ ន វិជ្ជតី”តិអាទី (ម. និ. ១.២៨៥; មហាវ. ១១; កថា. ៤០៥) ឥមិស្សា លោកធាតុយា ឋត្វា វទន្តេន ភគវតា “កឹ បនាវុសោ, សារិបុត្ត, អត្ថេតរហិ អញ្ញេ សមណា វា ព្រាហ្មណា វា ភគវតា សមសមា សម្ពោធិយន្តិ, ឯវំ បុដ្ឋោ អហំ, ភន្តេ, ‘នោ’តិ វទេយ្យ”ន្តិ (ទី. និ. ៣.១៦១) វត្វា តស្ស ការណំ ទស្សេតុំ – “អដ្ឋានមេតំ អនវកាសោ, យំ ឯកិស្សា លោកធាតុយា ទ្វេ អរហន្តោ សម្មាសម្ពុទ្ធា អបុព្ពំ អចរិមំ ឧប្បជ្ជេយ្យុ”ន្តិ ឥមំ **សុត្តំ** (អ. និ. ១.២៧៧; វិភ. ៨០៩; ម. និ. ៣.១២៩; មិ. ប. ៥.១.១) អាហរន្តេន ធម្មសេនាបតិនា ច ពុទ្ធខេត្តភូតំ ឥមំ លោកធាតុំ ឋបេត្វា អញ្ញត្ថ អនុប្បត្តិ វុត្តា ហោតីតិ អធិប្បាយោ។

ឯកតោតិ សហ, ឯកស្មឹ កាលេតិ អត្ថោ, សោ បន កាលោ កថំ បរិច្ឆិន្នោតិ ចរិមភវេ បដិសន្ធិគ្គហណតោ បដ្ឋាយ យាវ ធាតុបរិនិព្ពានាតិ ទស្សេន្តោ, **“តត្ថា”**តិអាទិមាហ។ **អនច្ឆរិយត្តា**តិ ទ្វីសុបិ ឧប្បជ្ជមានេសុ អច្ឆរិយត្តាភាវតោតិ អត្ថោ។ ទ្វីសុបិ ឧប្បជ្ជមានេសុ អនច្ឆរិយតា, កិមង្គំ បន ពហូសូតិ ទស្សេន្តោ, **“យទិ**

ចា”តិអាទិមាហ។ ពុទ្ធា នាម មជ្ឈេ ភិន្នសុវណ្ណំ វិយ ឯកសទិសាតិ តេសំ ទេសនាបិ ឯករសា ឯកជាតិ អាហ – “**ទេសនាយ ច វិសេសាភាវតោ**”តិ ។ ឯតេនបិ អនច្ឆរិយត្តមេវ សាធេតិ។ **វិវាទភាវតោ**តិ ឯតេន វិវាទាភាវត្ថំ ទ្វេ ពុទ្ធា ឯកតោ ន ឧប្បជ្ជន្តីតិ ទស្សេតិ។ **ឯតំ ការណន្តិ** ឯតំ អនច្ឆរិយតាទិការណំ។ **តត្ថា**តិ មិលិន្ទបញ្ហេ។

ឯកំ ឯវ ពុទ្ធំ ធារេតីតិ **ឯកពុទ្ធធារណី**។ ឯតេន ឯវំសភាវា ឯតេ ពុទ្ធគុណា, យេន ទុតិយពុទ្ធគុណេ ធារេតុំ អសមត្ថា អយំ លោកធាតូតិ ទស្សេតិ។ បច្ចយវិសេសនិប្ផន្នានញ្ហិ គុណធម្មានំ ភារិយោ វិសេសោ មហាបថវិយាបិ ទុស្សហោតិ សក្កា វិញ្ញាតុំ។ តថា ហិ អភិសម្ពោធិសមយេ ឧបគតស្ស លោកនាថស្ស គុណភារំ ពោធិរុក្ខស្ស តីសុបិ ទិសាសុ មហាបថវី សន្ធារេតុំ នាសក្ខិ។ តស្មា “ន ធារេយ្យា”តិ វត្វា តមេវ អធារណំ បរិយាយន្តរេហិ បកាសេន្តោ “**ចលេយ្យា**”តិអាទិមាហ។ តត្ថ **ចលេយ្យា**តិ បរិប្ផន្ទេយ្យ។ **កម្បេយ្យា**តិ បវេធេយ្យ ។ **នមេយ្យា**តិ ឯកបស្សេន នមេយ្យ។ **ឱនមេយ្យា**តិ ឱសីទេយ្យ។ **វិនមេយ្យា**តិ វិវិធំ តតោ ចិតោ ច នមេយ្យ។ **វិកិរេយ្យា**តិ វាតេន ថុសមុដ្ឋិ វិយ វិប្បកិរេយ្យ។ **វិធមេយ្យា**តិ វិនស្សេយ្យ។ **វិទ្ធំសេយ្យា**តិ សព្ពសោ វិទ្ធស្ដា ភវេយ្យ។ តថាភូតា ច ន កត្ថចិ តិដ្ឋេយ្យាតិ អាហ – “**ន ឋានមុបគច្ឆេយ្យា**”តិ។

ឥទានិ តត្ថ និទស្សនំ ទស្សេន្តោ, “**យថា, មហារាជា**”តិអាទិមាហ។ តត្ថ **ឯកេ បុរិសេ**តិ ឯកស្មិំ បុរិសេ។ **សមុបាទិកា**តិ សមំ ឧទ្ធំ បជ្ជតិ បវត្តតីតិ សមុបាទិកា, ឧទកស្ស ឧបរិ សមំ គាមិនីតិ អត្ថោ។ “សមុប្បាទិកា”តិបិ បឋន្តិ, អយមេវត្ថោ។ **វណ្ណេនា**តិ សណ្ឋានេន។ **បមាណេនា**តិ អារោហេន។ **កិសថូលេនា**តិ កិសថូលភាវេន, បរិណាហេនាតិ អត្ថោ។ **ទ្វិន្នម្បី**តិ ទ្វេបិ, **ទ្វិន្នម្បិ** វា សរីរភារំ។

ឆាទេន្តន្តិ រោចេន្តំ រុចិំ ឧប្បាទេន្តំ។ **តន្ទិកតោ**តិ តេន ភោជនេន តន្ទិភូតោ។ **អនោនមិតទណ្ឌជាតោ**តិ យាវទត្ថំ ភោជនេន ឱនមិតុំ អសក្កុណេយ្យតាយ អនោនមនទណ្ឌោ វិយ ជាតោ។ **សកឹ ភុត្តោ វមេយ្យា**តិ ឯកម្បិ អាលោបំ អជ្ឈោហរិត្វា វមេយ្យាតិ អត្ថោ។

អតិធម្មភារេន បថវី ចលតីតិ ធម្មេន នាម បថវី តិដ្ឋេយ្យ។ សា កឹ តេនេវ ចលតិ វិនស្សតីតិ អធិប្បាយេន បុច្ឆតិ។ បុន ថេរោ “រតនំ នាម លោកេ កុដុម្ពំ សន្ធារេន្តំ អភិមតញ្ច លោកេន អត្តនោ គរុសភាវតាយ សកដភង្គស្ស ការណំ អតិភារភូតំ ទិដ្ឋំ។ ឯវំ ធម្មោ ច ហិតសុខវិសេសេហិ តំសមង្គីនំ ធារេន្តោ អភិមតោ ច វិញ្ញូនំ គម្ភីរប្បមេយ្យភាវេន គរុសភាវត្តា អតិភារភូតោ បថវិចលនស្ស ការណំ ហោតី”តិ ទស្សេន្តោ, “**ឥធ, មហារាជ, ទ្វេ សកដា**”តិអាទិមាហ ។ ឯតេនេវ តថាគតស្ស មាតុកុច្ឆិឱក្កមនាទិកាលេ បថវីកម្បនការណំ សំវណ្ណិតន្តិ ទដ្ឋព្ពំ។ **ឯកស្សា**តិ ឯកស្មា, **ឯកស្ស** វា សកដស្ស រតនំ, តស្មា សកដា គហេត្វាតិ អត្ថោ។

ឱសារិតន្តិ ឧច្ចារិតំ, វុត្តន្តិ អត្ថោ។ **អគ្គោ**តិ សព្ពសត្តេហិ អគ្គោ។ **ជេដ្ឋោ**តិ វុទ្ធតរោ។ **សេដ្ឋោ**តិ បសត្ថតរោ។ វិសិដ្ឋេហិ សីលាទីហិ គុណេហិ សមន្នាគតត្តា **វិសិដ្ឋោ**។ ឧត្តមតមោតិ **ឧត្តមោ។ បវរោ**តិ តស្សេវ វេវចនំ។ នត្ថិ ឯតស្ស សមោតិ **អសមោ**។ អសមា បុព្ពពុទ្ធា, តេហិ សមោតិ **អសមសមោ**។ នត្ថិ ឯតស្ស បដិសមោ បដិបុគ្គលោតិ **អប្បដិសមោ**។ នត្ថិ ឯតស្ស បដិភាគោតិ **អប្បដិភាគោ**។ នត្ថិ ឯតស្ស បដិបុគ្គលោតិ **អប្បដិបុគ្គលោ**។

សភាវបកតិកាតិ សភាវភូតា អកិត្តិមា បកតិ។ **ការណមហន្តត្តា**តិ ការណានំ មហន្តតាយ, មហន្តេហិ ពុទ្ធករធម្មេហិ បារមិសង្ខាតេហិ ការណេហិ ពុទ្ធគុណានំ និព្ពត្តិតោតិ វុត្តំ ហោតិ។ បថវីអាទីនិ មហន្តានិ វត្ថូនិ, មហន្តា ចក្កវាឡាទយោ អត្តនោ អត្តនោ វិសយេ ឯកេកាវ, ឯវំ សម្មាសម្ពុទ្ធោបិ មហន្តោ អត្តនោ វិសយេ ឯកោ ឯវ។ កោ ច តស្ស វិសយោ? ពុទ្ធភូមិ, យាវតកំ វា ញេយ្យំ។ “អាកាសោ វិយ អនន្តវិសយោ ភគវា ឯកោ ឯវ ហោតី”តិ វទន្តោ បរចក្កវាឡេសុបិ ទុតិយស្ស ពុទ្ធស្ស អភាវំ ទស្សេតិ។

ឥមិនាវ បទេនាតិ “ឯកិស្សា លោកធាតុយា”តិ ឥមិនា ឯវ បទេន។ **ទស ចក្កវាឡសហស្សានិ គហិតានី**តិ ជាតិខេត្តាបេក្ខាយ គហិតានិ។ **ឯកចក្កវាឡេនេវា**តិ ឥមិនា ឯវ ឯកចក្កវាឡេន, ន យេន កេនចិ។ យថា “ឥមស្មិំយេវ ចក្កវាឡេ ឧប្បជ្ជន្តី”តិ វុត្តេ ឥមស្មិម្បិ ចក្កវាឡេ ជម្ពុទីបេ ឯវ, តត្ថាបិ មជ្ឈិមទេសេ ឯវាតិ បរិច្ឆិន្ទិតុំ វដ្ដតិ, ឯវំ “ឯកិស្សា លោកធាតុយា”តិ ជាតិខេត្តេ អធិប្បេតេបិ ឥមិនាវ ចក្កវាឡេន បរិច្ឆិន្ទិតុំ វដ្ដតិ។

បឋមវគ្គវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

១៦. ឯកធម្មបាឡិ

(១៦) ១. ឯកធម្មបាឡិ-បឋមវគ្គវណ្ណនា

២៩៦. ឯកធម្មបាឡិវណ្ណនាយំ ឯត ធម្ម-សទ្ទោ សភាវត្ថោ “កុសលា ធម្មា”តិអាទីសុ វិយាតិ អាហ – “**ឯកសភាវោ**”តិ។ **ឯកន្តេនា**តិ ឯកំសេន, អវស្សន្តិ អត្ថោ។ **វដ្ដេ**តិ សំសារវដ្ដេ។ **និព្វិន្ទនត្ថាយា**តិ អនភិរមនត្ថាយ។ **វិរជ្ជនត្ថាយា**តិ អរជ្ជនត្ថាយ។ **វិរជ្ជនាយា**តិ បលុជ្ជនាយ។ តេនេវាហ – “**វិគមាយា**”តិ។ **រាគាទីនំ និរោធាយា**តិ មគ្គញាណេន រាគាទីនំ និរោធនត្ថាយ។ មគ្គញាណេន និរោធនំ នាម អច្ចន្តំ អប្បវត្តិករណន្តិ អាហ – “**អប្បវត្តិករណត្ថាយា**”តិ។ យថា ខាទនីយស្ស មុខេ កត្វា ខាទនំ នាម យាវទេវ អជ្ឈោហរណត្ថំ, ឯវំ រាគាទីនំ និរោធនំ វដ្ដនិរោធនត្ថមេវាតិ វុត្តំ – “**វដ្ដស្សេវ វា និរុជ្ឈនត្ថាយា**”តិ។ យស្មា កិលេសេសុ ខីណេសុ ឥតរំ វដ្ដទ្វយម្បិ ខីណមេវ ហោតិ, តស្មា មូលមេវ គណ្ហន្តោ “**ឧបសមាយាតិ កិលេសវូបសមនត្ថាយា**”តិ អាហ។ សង្ខតធម្មានំ អភិជាននំ នាម តត្ថ លក្ខណត្តយារោបនមុខេនេវាតិ អាហ – “**អនិច្ចាទិ…បេ… អភិជាននត្ថាយា**”តិ។ សម្ពុជ្ឈិតព្ពានិ នាម ចត្តារិ អរិយសច្ចានិ តព្ពិនិមុត្តស្ស ញេយ្យស្ស អភាវតោ។ “**ចតុន្នំ សច្ចានំ ពុជ្ឈនត្ថាយា**”តិ វត្វា តយិទំ ពុជ្ឈនំ យស្ស ញាណស្ស វសេន ឥជ្ឈតិ, តស្ស ញាណស្ស វសេន ទស្សេតុំ – “**ពោធិ វុច្ចតី**”តិអាទិ វុត្តំ។ **អប្បច្ចយនិព្ពានស្សា**តិ អមតធាតុយា។

ឧស្សាហជននត្ថន្តិ កម្មដ្ឋានេ អភិរុចិឧប្បាទនាយ។ **វិសកណ្ដកោតិ** គុឡស្ស វាណិជសមញ្ញា។ “កិស្មិញ្ចិ ទេសេ ទេសភាសា”តិ កេចិ។ ឧច្ឆុរសោ សមបាកបក្កោ ចុណ្ណាទីហិ មិស្សេត្វា បិណ្ឌីកតោ **គុឡោ**, អបិណ្ឌីកតោ **ផាណិតំ**។ បាកវិសេសេន ខណ្ឌខណ្ឌសេទិតោ **ខណ្ឌោ**, មលាភាវំ អាបន្នោ **សក្ករា**។

សរតីតិ សតិ។ អនុ អនុ សរតីតិ **អនុស្សតិ**, អនុ អនុរូបា សតីតិបិ **អនុស្សតិ។ ទុវិធំ ហោតី**តិ បយោជនវសេន ទុវិធំ ហោតិ។ **ចិត្តសម្បហំសនត្ថន្តិ** បសាទនីយវត្ថុស្មិំ បសាទុប្បាទនេន ភាវនាចិត្តស្ស បរិតោសនត្ថំ។ **វិបស្សនត្ថន្តិ** វិបស្សនាសុខត្ថំ។ ឧបចារសមាធិនា ហិ ចិត្តេ សមាហិតេ វិបស្សនាសុខេន ឥជ្ឈតិ។ **ចិត្តុប្បាទោ**តិ ភាវនាវសេន បវត្តោ ចិត្តុប្បាទោ ។ **ឧបហញ្ញតិ** បតិហញ្ញតិ បដិកូលត្តា អារម្មណស្ស។ តតោ ឯវ **ឧក្កណ្ឋតិ**, កម្មដ្ឋានំ រិញ្ចតិ, **និរស្សាទោ ហោតិ** ភាវនស្សាទស្ស អលព្ភនតោ។ **បសីទតិ** ពុទ្ធគុណានំ បសាទនីយត្តា។ តថា ច កង្ខាទិចេតោខិលាភាវេន **វិនីវរណោ ហោតិ។ ទមេត្វា**តិ នីវរណនិរាករណេន និព្ពិសេវនំ កត្វា។ ឯវំ កម្មដ្ឋានន្តរានុយុញ្ជនេន ចិត្តបរិទមនស្ស ឧបមំ ទស្សេន្តោ, “**កថ**”ន្តិអាទិមាហ។

កោ អយំ…បេ… អនុស្សវីតិ កោ អយំ មម អព្ភន្តរេ បត្វា អនុស្សវិ។ **បរិគ្គណ្ហន្តោ**តិ ពាហិរកបរិកប្បិតស្ស អនុស្សវកស្ស សព្ពសោ អភាវទស្សនមេតំ។ តេនាហ – “**ន អញ្ញោ កោចី**”តិ។ **ទិស្វា**តិ បរិយេសននយេន វុត្តប្បការំ ចិត្តមេវ អនុស្សវីតិ ទិស្វា **សព្ពម្បេតន្តិ** ឯតំ ហទយវត្ថុអាទិប្បភេទំ សព្ពម្បិ។ **ឥទញ្ច រូបំ បុរិមញ្ច អរូបន្តិ** ឥទំ រុប្បនសភាវត្តា រូបំ, បុរិមំ អតំសភាវត្តា អរូបន្តិ សង្ខេបតោ រូបារូបំ វវត្ថបេត្វា។ បញ្ចក្ខន្ធេ វវត្ថបេត្វាតិ យោជនា។ **សម្មាវិកា**តិ សមុដ្ឋាបិកា។ **តស្សា**តិ សមុទយសច្ចស្ស។ **និរោធោ**តិ និរោធនិមិត្តំ។ **អប្បនាវារោ**តិ យថាវុទ្ធាយ ទេសនាយ និគមនវារោ។

២៩៧. **ឯសេវ នយោ**តិ ឥមិនា យ្វាយំ “តំ បនេត”ន្តិអាទិនា អត្ថនយោ ពុទ្ធានុស្សតិយំ វិភាវិតោតិ អតិទិសតិ, ស្វាយំ អតិទេសោ បយោជនវសេន នវសុបិ អនុស្សតីសុ សាធារណវសេន វុត្តោបិ អានាបានស្សតិអាទីសុ តីសុ វិបស្សនត្ថានេវ ហោន្តីតិ ឥមិនា អបវាទេន និវត្តិតោតិ តាសំ ឯកប្បយោជនតាវ ទដ្ឋព្ពា។ ធម្មេ អនុស្សតិ ធម្មានុស្សតីតិ សមាសបទវិភាគទស្សនម្បិ វចនត្ថទស្សនបក្ខិកមេវាតិ អាហ – “**អយំ បនេត្ថ វចនត្ថោ**”តិ។ **ធម្មំ អារព្ភា**តិ ហិ ធម្មស្ស អនុស្សតិយា វិសយភាវទស្សនមេតំ។ ឯស នយោ សេសេសុបិ។ **សីលំ អារព្ភា**តិ អត្តនោ បារិសុទ្ធិសីលំ អារព្ភ។ **ចាគំ អារព្ភា**តិ អត្តនោ ចាគគុណំ អារព្ភ។ **ទេវតា អារព្ភា**តិ ឯត្ថ ទេវតាគុណសទិសតាយ អត្តនោ សទ្ធាសីលសុតចាគបញ្ញាសុ ទេវតាសមញ្ញា។ ភវតិ ហិ តំសទិសេបិ តព្ពោហារោ យថា “តានិ ឱសធានិ, ឯស ព្រហ្មទត្តោ”តិ ច។ តេនាហ – “**ទេវតា សក្ខិដ្ឋានេ ឋបេត្វា**”តិអាទិ។ តត្ថ **ទេវតា សក្ខិដ្ឋានេ ឋបេត្វា**តិ “យថារូបាយ សទ្ធាយ សមន្នាគតា តា ទេវតា ឥតោ ចុតា តត្ថ ឧបបន្នា, មយ្ហម្បិ តថារូបា សទ្ធា សំវិជ្ជតិ។ យថារូបេន សីលេន, យថារូបេន សុតេន, យថារូបេន ចាគេន, យថារូបាយ បញ្ញាយ សមន្នាគតា តា ទេវតា ឥតោ ចុតា តត្ថ ឧបបន្នា, មយ្ហម្បិ តថារូបា បញ្ញា សំវិជ្ជតី”តិ ឯវំ ទេវតា សក្ខិដ្ឋានេ ឋបេត្វា។ **អស្សាសបស្សាសនិមិត្តំ** នាម តត្ថ លទ្ធព្ពប្បដិភាគនិមិត្តំ។ **គតា**តិ អារម្មណករណវសេន ឧបគតា បវត្តា។

ឧបសម្មតិ ឯត្ថ ទុក្ខន្តិ ឧបសមោ, និព្ពានំ។ អច្ចន្តមេវ ឯត្ថ ឧបសម្មតិ វដ្ដត្តយន្តិ **អច្ចន្តូបសមោ**, និព្ពានមេវ។ ខិណោតិ ខេបេតិ កិលេសេតិ ខយោ, អរិយមគ្គោ។ តេ ឯវ ឧបសមេតីតិ ឧបសមោ, អរិយមគ្គោ ឯវ។ ខយោ ច សោ ឧបសមោ ចាតិ **ខយូបសមោ**។ តត្រថាយំ ឧបសមោ ធម្មោ ឯវាតិ ធម្មានុស្សតិយា ឧបសមានុស្សតិ ឯកសង្គហោតិ? សច្ចំ ឯកសង្គហោ ធម្មភាវសាមញ្ញេ អធិប្បេតេ, សង្ខតធម្មតោ បន អសង្ខតធម្មោ សាតិសយោ ឧឡារតមបណីតតមភាវតោតិ ទីបេតុំ វិសុំ នីហរិត្វា វុត្តំ។ តមមេវ ហិ វិសេសំ សន្ធាយ ភគវា – “ធម្មានុស្សតី”តិ វត្វាបិ ឧបសមានុស្សតឹ អវោច អនុស្សរន្តស្ស សវិសេសំ សន្តបណីតភាវេន ឧបដ្ឋានតោ។ ឯវញ្ច កត្វា តេជ ខយូបសមគ្គហណម្បិ សមត្ថិតន្តិ ទដ្ឋព្ពំ។ យថេវ ហិ សមានេបិ លោកុត្តរធម្មភាវេ “យាវតា, ភិក្ខវេ, ធម្មា សង្ខតា វា អសង្ខតា វា, វិរាគោ តេសំ អគ្គមក្ខាយតី”តិអាទិវចនតោ (ឥតិវុ. ៩០) មគ្គផលធម្មេហិ និព្ពានធម្មោ សាតិសយោ, ឯវំ ផលធម្មតោ មគ្គធម្មោ កិលេសប្បហានេន អច្ចរិយធម្មភាវតោ, តស្មា អច្ចន្តូបសមេន សទ្ធឹ ខយូបសមោបិ គហិតោតិ ទដ្ឋព្ពំ។ **វិបស្សនត្ថានេវ ហោន្តី**តិ កស្មា វុត្តន្តិ? “ឯកន្តនិព្ពិទាយាតិអាទិវចនតោ”តិ កេចិ, តំ អការណំ ពុទ្ធានុស្សតិអាទីសុបិ តថា ទេសនាយ អាគតត្តា។ យថា បន ពុទ្ធានុស្សតិអាទីនិ កម្មដ្ឋានានិ វិបស្សនត្ថានិ ហោន្តិ, និមិត្តសម្បហំសនត្ថានិបិ ហោន្តិ, ន ឯវមេតានិ, ឯតានិ បន វិបស្សនត្ថានេវាតិ តថា វុត្តំ។

បឋមវគ្គវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

១៦. ឯកធម្មបាឡិ

(១៦) ២. ឯកធម្មបាឡិ-ទុតិយវគ្គវណ្ណនា

២៩៨. មិច្ឆា បស្សតិ តាយ, សយំ វា មិច្ឆា បស្សតិ, មិច្ឆាទស្សនមេវ វា តន្តិ **មិច្ឆាទិដ្ឋិ,** យំ កិញ្ចិ វិបរីតទស្សនំ។ តេនាហ – **“ទ្វាសដ្ឋិវិធាយា”**តិអាទិ ។ មិច្ឆាទិដ្ឋិ ឯតស្សាតិ មិច្ឆាទិដ្ឋិកោ។ តស្ស **មិច្ឆាទិដ្ឋិកស្ស**។

២៩៩. សម្មា បស្សតិ តាយ, សយំ វា សម្មា បស្សតិ, សម្មាទស្សនមត្តមេវ វា តន្តិ **សម្មាទិដ្ឋិ។ បញ្ចវិធាយា**តិ កម្មស្សកតាឈានវិបស្សនាមគ្គផលវសេន បញ្ចវិធាយ។ តត្ថ ឈានចិត្តុប្បាទបរិយាបន្នំ ញាណំ **ឈានសម្មាទិដ្ឋិ,** វិបស្សនាញាណំ **វិបស្សនាសម្មាទិដ្ឋិ**។

៣០២. បញ្ចសុ ខន្ធេសុ “និច្ច”ន្តិអាទិនា បវត្តោ **អនុបាយមនសិការោ**។

៣០៣. “អនិច្ច”ន្តិអាទិនា បវត្តោ **ឧបាយមនសិការោ។ យាវ និយាមោក្កមនា**តិ យាវ មិច្ឆត្តនិយាមោក្កមនា។ មិច្ឆត្តនិយាមោក្កមននយោ បន សាមញ្ញផលសុត្តវណ្ណនាយំ តដ្ដីកាយ ច វុត្តនយេនេវ វេទិតព្ពោ។

៣០៤. **អយំ តិវិធា សគ្គាវរណា ចេវ ហោតី**តិ កម្មបថប្បត្តិយា មហាសាវជ្ជភាវតោ វុត្តំ។ សគ្គាវរណាយ ហោន្តិយា មគ្គាវិពន្ធកភាវេ វត្តព្ពមេវ នត្ថីតិ វុត្តំ – **“មគ្គាវរណា ចា”**តិ។ “សស្សតោ លោកោ”តិអាទិកា **ទសវត្ថុកា អន្តគ្គាហិកា មិច្ឆាទិដ្ឋិ។ មគ្គាវរណាវ ហោតិ** វិបរីតទស្សនភាវតោ, **ន សគ្គាវរណា** អកម្មបថបត្តិតោតិ អធិប្បាយោ។ **ឥទំ បន វិធានំ បដិក្ខិបិត្វា**តិ វិបរីតទស្សនញ្ច ន មគ្គាវរណញ្ចាតិ វិរុទ្ធមេតំ ឧទ្ធម្មភាវតោ។ តថា ហិ សតិ អប្បហីនាយ ឯវ សក្កាយទិដ្ឋិយា មគ្គាធិគមេន ភវិតព្ពន្តិ អធិប្បាយេន យថាវុត្តវិធានំ បដិក្ខិបិត្វា។ “ន សគ្គាវរណា”តិ សគ្គូបបត្តិយា អវិពន្ធកត្តំ វទន្តេហិ ទិដ្ឋិយា សគ្គាវហតាបិ នាម អនុញ្ញាតា ហោតីតិ តំ វាទំ បដិក្ខិបន្តេន **“ទិដ្ឋិ នាម សគ្គំ ឧបនេតុំ សមត្ថា នាម នត្ថី”**តិ វុត្តំ។ កស្មា? ឯកន្តគរុតរសាវជ្ជភាវតោ។ តេនាហ – **“ឯកន្តំ និរយស្មឹយេវ និមុជ្ជាបេតី”**តិអាទិ។

៣០៥. **វដ្ដំ វិទ្ធំសេតី**តិ មគ្គសម្មាទិដ្ឋិ កិលេសវដ្ដំ កម្មវដ្ដញ្ច វិទ្ធំសេតិ។ វិបាកវដ្ដំ កា នុ វិទ្ធំសេតិ នាម។ ឯវំ បន អត្តនោ ការណេន វិទ្ធស្តភាវំ ផលសម្មាទិដ្ឋិ បដិពាហតីតិ វុត្តំ អវសរទានតោ។ **ឥច្ចេតំ កុសល**ន្តិ អរហត្តំ បាបេតុំ សចេ សក្កោតិ, ឯវមេតំ វិបស្សនាយ បដិសន្ធិអនាកឌ្ឍនំ កុសលំ អនវជ្ជំ។ **សត្ត ភវេ ទេតី**តិ សោតាបត្តិមគ្គស្ស បច្ចយភូតា វិបស្សនាសម្មាទិដ្ឋិ តស្ស បុគ្គលស្ស សត្ត ភវេ ទេតិ។ **ឯវមេយ**ន្តិ បញ្ចវិធម្បិ សម្មាទិដ្ឋឹ សន្ធាយ វុត្តំ។ តេនាហ – **“លោកិយលោកុត្តរា សម្មាទិដ្ឋិ កថិតា”**តិ។ **ឥមស្មឹ បនត្ថេ**តិ “នាហំ, ភិក្ខវេ, អញ្ញំ ឯកធម្មម្បិ សមនុបស្សាមី”តិអាទិនា វុត្តេ គតិមគ្គសង្ខាតេ អត្ថេ។ “សុគតឹ សគ្គំ លោកំ ឧបបជ្ជន្តី”តិ វុត្តត្តា **“លោកិកា ភវនិប្ផាទិកាវ វេទិតព្វា”**តិ វុត្តំ។

៣០៦. **យថាទិដ្ឋី**តិ អត្ថព្យាបនិច្ឆាយំ **យថា**-សទ្ទោ, តេន ឧត្តរបទត្ថប្បធានោ សមាសោតិ អាហ – “**យា យា ទិដ្ឋី**”តិ។ **តស្សា តស្សា អនុរូប**ន្តិ តំតំទិដ្ឋិអនុរូបន្តិ អត្ថោ។ **សមត្ត**ន្តិ អនវសេសំ។ តេនាហ – “**បរិបុណ្ណ**”ន្តិ។ **សមាទិន្ន**ន្តិ អាទិមជ្ឈបរិយោសានេសុ សមំ ឯកសទិសំ កត្វា អាទិន្នំ គហិតំ អនិស្សដ្ឋំ។ **តទេត**ន្តិ យទេតំ “យញ្ចេវ កាយកម្ម”ន្តិអាទិនា វុត្តំ, តទេតំ កាយកម្មំ។ **យថាទិដ្ឋិយំ ឋិតកាយកម្ម**ន្តិ យា បន ទិដ្ឋិ “នត្ថិ តតោ និទានំ បាប”ន្តិអាទិនា បវត្តា, តស្សំ ទិដ្ឋិយំ ឋិតកស្ស ឋិតមត្តស្ស អនិស្សដ្ឋស្ស តំទិដ្ឋិកស្ស កាយកម្មំ។ **ទិដ្ឋិសហជាតំ កាយកម្ម**ន្តិ តស្ស យថាទិដ្ឋិកស្ស បរេសំ ហត្ថមុទ្ទាទិនា វិញ្ញាបនកាលេ តាយ ទិដ្ឋិយា សហជាតំ កាយកម្មំ។ ន ចេត្ថ វចីកម្មាសង្កា ឧប្បាទេតព្ពា បាណឃាតាទីនំយេវ អធិប្បេតត្តា។ **ទិដ្ឋានុលោមិកំ កាយកម្ម**ន្តិ យថា បរេសំ បាកដំ ហោតិ, ឯវំ ទិដ្ឋិយា អនុលោមិកំ កត្វា បវត្តិតំ កាយកម្មំ។ តេនាហ – “**សមាទិន្នំ គហិតំ បរាមដ្ឋ**”ន្តិ។ **តត្ថា**តិអាទិ សុវិញ្ញេយ្យមេវ។ **ឯសេវ នយោ**តិ ឥមិនា យថាវុត្តាយ ទិដ្ឋិយា ឋិតវចីកម្មំ, ទិដ្ឋិសហជាតំ វចីកម្មំ, ទិដ្ឋានុលោមិកំ វចីកម្មន្តិ តិវិធំ ហោតីតិ ឯវមាទិ អតិទិសតិ។ **មិច្ឆាទិដ្ឋិកស្សា**តិ កម្មបថប្បត្តាយ មិច្ឆាទិដ្ឋិយា មិច្ឆាទិដ្ឋិកស្ស។ “យាយ កាយចិ មិច្ឆាទិដ្ឋិយា មិច្ឆាទិដ្ឋិកស្ស សតោ”តិ អបរេ។

ទិដ្ឋិសហជាតាតិ យថាវុត្តាយ ទិដ្ឋិយា សហជាតា ចេតនា។ ឯស នយោ សេសបទេសុបិ។ **បត្ថនា**តិ “ឥទំ នាម ករេយ្យ”ន្តិ តណ្ហាបត្ថនា។ **ចេតនាបត្ថនានំ វសេនា**តិ យថាវុត្តទិដ្ឋិគតនិស្សិតចេតសិកនិកាមនានំ វសេន។ **ចិត្តដ្ឋបនា**តិ ចិត្តស្ស បណិទហនា។ **ផស្សាទយោ**តិ ចេតនាទិដ្ឋិតណ្ហាទិវិនិមុត្តា ផស្សាទិធម្មា។ យស្មា ទិដ្ឋិ បាបិកា, តស្មា តស្ស បុគ្គលស្ស សព្ពេ តេ ធម្មា អនិដ្ឋាយ...បេ.... សំវត្តន្តីតិ យោជនា។ **បុរិមស្សេវា**តិ តិត្តកបទស្សេវ ។ តិត្តកំ កដុកន្តិ ច ឧភយំ ឥធ អនិដ្ឋបរិយាយំ ទដ្ឋព្ពំ “បច្ឆា តេ កដុកំ ភវិស្សតី”តិអាទីសុ វិយ។

អម្ពោយន្តិ អម្ពោ អយំ។ **តមេវ បូជ**ន្តិ តមេវ បុព្ពេ លទ្ធបរិសិញ្ចនទានាទិបូជំ។ **និវេសវេ**តិ បរិសីសុ។ **អសាតសន្និវាសេនា**តិ អមធុរនិម្ពមូលសំសគ្គេន។

តំ បន បដិក្ខិបិត្វា...បេ.... វុត្តន្តិ សព្ពាបិ មិច្ឆាទិដ្ឋិ ឯកន្តសាវជ្ជត្តា អនិដ្ឋាយ ទុក្ខាយ សំវត្តតីតិ អធិប្បាយេន វុត្តំ។ **អនន្តរសុត្តេ**តិ ទសមសុត្តេ។ **យោជេត្វា វេទិតព្ពានី**តិ នវមសុត្តេ វិយ យោជេត្វា វេទិតព្ពានិ។ **ចិត្តដ្ឋបនាវ បត្ថនា**តិ ឯត្ថ បណិធិ ចាតិ វត្តព្ពំ។

ទុតិយវគ្គវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

១៦. ឯកធម្មបាឡិ

(១៦) ៣. ឯកធម្មបាឡិ-តតិយវគ្គវណ្ណនា

៣០៨. តតិយស្ស បឋមេ **អយាថាវទិដ្ឋិកោ**តិ អនិច្ចាទិភាវេសុ ធម្មេសុ និច្ចាតិអាទិនា ឧប្បន្នទិដ្ឋិកោ។ តេនាហ – “**តាយេវ មិច្ឆាទិដ្ឋិយា វិបរីតទស្សនោ**”តិ **សទ្ធម្មា**តិ ឯត្ថ សន្តោ បសត្ថោ សុន្ទរោ ធម្មោ, យោ មនុស្សធម្មោតិបិ វុច្ចតិ។ តតោ ហិ មិច្ឆាទិដ្ឋិកោ បរំ វុដ្ឋាបេយ្យ, ន អរិយធម្មតោ។ តេនាហ – “**ទសកុសលកម្មបថធម្មតោ**”តិ។ **ឯវរូបា**តិ ឥមិនា បាថិកបុត្តាទិកេ សង្គណ្ហាតិ។

៣០៩. **សព្ពញ្ញុពោធិសត្តោ**តិ សព្ពញ្ញុភាគី ពោធិសត្តោ។ **អាទិ**-សទ្ទេន បូរិតបារមិកា បច្ចេកពោធិសត្តា ឯកច្ចសាវកពោធិសត្តា ច សង្គយ្ហន្តិ។

៣១០. **បរមា**តិ មហាសាវជ្ជភាវេន បរមា, ឧក្កំសគតាតិ អត្ថោ។ **តេស**ន្តិ អានន្តរិយកម្មានំ។ **បរិច្ឆេទោ**តិ វិបាកវសេន បរិយោសានំ។ **វដ្ដស្ស មូលំ**, តតោ តំសមង្គីបុគ្គលោ វដ្ដស្ស ខាណុតិ វុច្ចតិ។ តេនាហ – “**តាយា**”តិអាទិ។ តញ្ចេ គាហំ ន វិស្សជ្ជេតិ, តស្ស បុនបិ តព្ភាវាវហត្តា វុត្តំ – “**ភវតោ វុដ្ឋានំ នត្ថី**”តិ, ន បន សព្ពសោ វុដ្ឋានស្ស អភាវតោ។ យាទិសេ ហិ បច្ចយេ បដិច្ច អយំ តំ ទស្សនំ ឱក្កន្តោ បុន កទាចិ តប្បដិបក្ខេ បច្ចយេ បដិច្ច តតោ សីសុក្ខិបនមស្ស ន ហោតីតិ ន វត្តព្ពំ។ អកុសលញ្ហិ នាមេតំ អពលំ ទុព្ពលំ, ន កុសលំ វិយ មហាពលំ។ អញ្ញថា សម្មត្តនិយាមោ វិយ មិច្ឆត្តនិយាមោបិ អច្ចន្តិកោ សិយា, ន ច មិច្ឆត្តនិយាមោ អច្ចន្តិកោ។ តេនេវ **បបញ្ចសូទនិយំ** (ម. និ. អដ្ឋ. ២.១០០) –

“កឹ បនេស ឯកស្មឹយេវ អត្តភាវេ និយតោ ហោតិ, ឧទាហុ អញ្ញស្មិម្បីតិ? ឯកស្មឹយេវ និយតោ, អាសេវនវសេន ភវន្តរេបិ តំ ទិដ្ឋឹ រោចេតិ ឯវា”តិ –

វុត្តំ។ តេនាយេវ ច **សុមង្គលវិលាសិនិយម្បិ** (ទី. និ. អដ្ឋ. ១.១៧០-១៧២) វុត្តំ –

> “យេ វា បន តេសំ លទ្ធឹ គហេត្វា រត្តិដ្ឋានេ ទិវាដ្ឋានេ និសិន្នា សជ្ឈាយន្តិ វីមំសន្តិ, តេសំ ‘ករោតោ ន ករីយតិ បាបំ, នត្ថិ ហេតុ, នត្ថិ បច្ចយោ, មតោ ឧច្ឆិជ្ជតី’តិ តស្មិំ អារម្មណេ មិច្ឆាសតិ សន្តិដ្ឋតិ, ចិត្តំ ឯកគ្គំ ហោតិ, ជវនានិ ជវន្តិ។ បឋមជវនេ សតេកិច្ឆា ហោន្តិ, តថា ទុតិយាទីសុ។ សត្តមេ ពុទ្ធានម្បិ អតេកិច្ឆា អនិវត្តិនោ អរិដ្ឋកណ្ដកសទិសា, តត្ថ កោចិ ឯកំ ទស្សនំ ឱក្កមតិ, កោចិ ទ្វេ, កោចិ តីណិបិ, ឯកស្មិំ ឱក្កន្តេបិ ទ្វីសុ តីសុ ឱក្កន្តេសុបិ និយតមិច្ឆាទិដ្ឋិកោវ ហោតិ។ បត្តោ សគ្គមគ្គាវរណញ្ចេវ មោក្ខមគ្គាវរណញ្ច, អភព្ពោ តស្សត្តភាវស្ស អនន្តរំ សគ្គម្បិ គន្តុំ, បគេវ មោក្ខំ, វដ្ដខាណុ នាមេស សត្តោ បថវិគោបកោ, យេភុយ្យេន ឯវរូបស្ស ភវតោ វុដ្ឋានំ នត្ថី”តិ។

បិដ្ឋិចក្កវាឡេតិ ឈាយមានចក្កវាឡស្ស បរតោ ឯកស្មិំ ឱកាសេ។ យំ ឈាយមានានំ អជ្ឈាយមានានញ្ច ចក្កវាឡានមន្តរំ, យត្ថ លោកន្តរិកនិរយសមញ្ញា, តាទិសេ ឯកស្មិំ ឱកាសេ។ **បច្ចតិយេវា**តិ ចក្កវាឡេ ឈាយមានេ អជ្ឈាយមានេបិ អត្តនោ កម្មពលេន បច្ចតិយេវ។

៣១១. ចតុត្ថេ **“មា ខលី”តិ វចនំ ឧបាទាយ ឯវំលទ្ធនាមោ**តិ តំ កិរ សកទ្ទមាយ ភូមិយា តេលឃដំ គហេត្វា គច្ឆន្តំ, “តាត, មា ខលី”តិ សាមិកោ អាហ។ សោ បមាទេន ខលិត្វា បតិត្វា សាមិកស្ស ភយេន បលាយិតុំ អារទ្ធោ។ សាមិកោ ឧបធាវិត្វា សាដកកណ្ណេ អគ្គហេសិ។ សោ សាដកំ ឆឌ្ឌេត្វា អចេលកោ ហុត្វា បលាតោ បណ្ណេន វា តិណេន វា បដិច្ឆាទេតុម្បិ អជានន្តោ ជាតរូបេនេវ ឯកំ គាមំ បាវិសិ។ មនុស្សា តំ ទិស្វា “អយំ សមណោ អរហា អប្បិច្ឆោ, នត្ថិ ឥមិនា សទិសោ”តិ បូវភត្តាទីនិ គហេត្វា ឧបសង្កមិត្វា “មយ្ហំ សាដកំ អនិវត្ថភាវេន ឥទំ ឧប្បន្ន”ន្តិ តតោ បដ្ឋាយ សាដកំ លភិត្វាបិ ន និវាសេសិ, តទេវ ច បព្ពជ្ជំ អគ្គហេសិ។ តស្ស សន្តិកេ អញ្ញេបិ អញ្ញេបីតិ បញ្ចសតា មនុស្សា បព្ពជឹសុ។ តំ សន្ធាយេតំ វុត្តំ – “មា ខលីតិ វចនំ ឧបាទាយ ឯវំលទ្ធនាមោ តិត្ថករោ”តិ។

សមាគតដ្ឋានេតិ ទ្វិន្នំ នទីនំ ឧទកប្បវាហស្ស សន្និបាតដ្ឋានេ។ **ទ្វិន្នំ ឧទកាន**ន្តិ ទ្វិន្នំ ឧទកប្បវាហានំ។ យថាវុត្តដ្ឋានេ មច្ឆគ្គហណត្ថំ ខិបិតព្ពតោ ខិប្បំ, កុមិនំ, តទេវ ឥធ **ខិប្ប**ន្តិ វុត្តំ។ តេនាហ – **“កុមិន”**ន្តិ។ **ឧច្ឆូហី**តិ ឧទកឧច្ឆូហិ។ **តុច្ឆបុរិសោ** អរិយធម្មាភាវតោ។ ឈានមគ្គម្បិ ហិ តស្ស នត្ថេវ, កុតោ អរិយមគ្គោ។ **មនុស្សខិប្បំ មញ្ញេ**តិ មនុស្សា បតិត្វា ព្យសនប្បត្តិអត្ថំ ឱឌ្ឌិតំ កុមិនំ វិយ។ តេនាហ – **“មហាជនស្សា”**តិអាទិ។

៣១២. បញ្ចមាទីសុ **ពាហិរកសាសន**ន្តិ អវិសេសេន វុត្តំ – តស្ស សព្ពស្សាបិ អនិយ្យានិកត្តា សត្ថុបដិញ្ញស្សាបិ អសព្ពញ្ញុភាវតោ។ តេនាហ – **“តត្ថ ហី”**តិអាទិ។ **គណោ**តិ សាវកគណោ។ **តថាភាវាយា**តិ អាចរិយេន វុត្តាការតាយ សមដ្ឋិភាវត្ថំ។ **ជង្ឃសត**ន្តិ ពហូ អនេកេ សត្តេ។ **សមកមេវ អកុសលំ បាបុណាតី**តិ តេសំ សព្ពេសំ ឯកជ្ឈំ សមាទបនេបិ តេសំ អកុសលេន សមកមេវ អកុសលំ បាបុណាតិ ឯកជ្ឈំ ពហូនំ សមាទបនេបិ តថា ឧស្សាហនស្ស ពលវភាវតោ។ វិសុំ វិសុំ សមាទបនេ វត្តព្ពមេវ នត្ថិ។ យថា ហិ ធម្មចរិយាយំ សមកមេវាតិ វត្តព្ពា កល្យាណមិត្តតា, ឯវំ អធម្មចរិយាយំ អកល្យាណមិត្តតាតិ។

៣១៣. **សុដ្ឋុ អក្ខាតេ**តិ ឯកន្តតោ និយ្យានិកភាវេន អក្ខាតេ។ **សត្ថា ច សព្ពញ្ញូ ហោតី**តិ អសព្ពញ្ញុនោ និយ្យានិកភាវេន កថេតុំ អសក្កុណេយ្យត្តា។ **ធម្មោ ច ស្វាក្ខាតោ** សម្មាសម្ពុទ្ធប្បវេទិតត្តា។ **គណោ ច សុប្បដិបន្នោ** សត្ថារា សុវិនីតត្តា។ **សមាទបកោ ហី**តិអាទិ សុប្បដិបត្តិយា និទស្សនំ ទដ្ឋព្ពំ។

៣១៤. **បមាណំ ជានិតព្ព**ន្តិ “អយំ ឯត្តកេន យាបេតិ, ឥមស្ស ឯត្តកំ ទាតុំ យុត្ត”ន្តិ ឯវំ បមាណំ ជានិតព្ពំ។ **អតិរេកេ...បេ.... និព្ពានសម្បត្តិ វា នត្ថិ** ទុរក្ខាតត្តា ធម្មស្ស។ **តស្សា**តិ បដិគ្គាហកស្ស។ **អប្បិច្ឆបដិបទា នាម នត្ថិ** ទុរក្ខាតេ ធម្មវិនយេតិ អធិប្បាយោ។

៣១៥. **ទាយកស្ស វសោ** នាម ឧឡារុឡារតាភេទោ អជ្ឈាសយោ។ ទេយ្យធម្មស្ស បន ថោកពហុតាវ **ទេយ្យធម្មស្ស វសោ** នាម។ **អត្តនោ ថាមោ**តិ យាបនប្បមាណំ។ **យទិ ហី**តិអាទិ “កថ”ន្តិអាទិនា សង្ខេបតោ វុត្តស្ស អត្ថស្ស វិវរណំ។ **អនុប្បន្នស្សា**តិ អនុប្បន្នោ អស្ស បុគ្គលស្ស។ **ចក្ខុភូតោ ហោតី**តិ មហាជនស្ស ចក្ខុ វិយ ហោតិ។ **សាសនំ ចិរដ្ឋិតិកំ ករោតី**តិ អនុប្បន្នលាភុប្បាទនេន មហាជនស្ស បសាទុប្បាទនេន ច ចិរដ្ឋិតិកំ ករោតិ។

កុដុម្ពវិយវិហារេតិ កុដុម្ពវិយគាមសន្និស្សិតវិហារេ។ **ភុញ្ជនត្ថាយា**តិ តស្មិំយេវ គេហេ និសីទិត្វា ភុញ្ជនត្ថាយ។ **គហេត្វា គមនត្ថាយា**តិ គេហតោ ពហិ គហេត្វា គមនត្ថាយ។ **ធុរភត្តានី**តិ និច្ចភត្តានិ។ **ចូឡុបដ្ឋាក**ន្តិ វេយ្យាវច្ចករំ។ **វីមំសិត្វា**តិ យថា ឧទ្ទិស្ស កតំ ន ហោតិ, ឯវំ វីមំសិត្វា ។ **មហាជនោ អប្បិច្ឆោ ភវិតុំ មញ្ញតី**តិ មហាជនោ សយំ អប្បិច្ឆោ ភវិតុំ មញ្ញតិ ទិដ្ឋានុគតី អាបជ្ជនេន។ **មហាជនស្សា**តិ ពហុជនស្ស។ **អវត្ថរិត្វា**តិ វិត្ថារិកំ កត្វា។

៣១៦. **បញ្ចាតបតប្បនំ** ចតូសុ បស្សេសុ អគ្គិសន្តាបស្ស ឧបរិ សូរិយសន្តាបស្ស ច តប្បនំ, តញ្ច ខោ គិម្ហកាលេ។ ឆិន្នប្បបាតបព្ពតសិខរតោ បតនំ **មរុប្បបាតបតនំ**។ បុព្ពណ្ហាទីសុ អាទិច្ចាភិមុខាវដ្ដនំ **អាទិច្ចានុបរិវត្តនំ**។

៣១៧. **អយម្បី**តិ ស្វាក្ខាតេ ធម្មវិនយេ កុសីតោបិ។ **សាមញ្ញ**ន្តិ តបចរណំ។ **ទុប្បរាមដ្ឋ**ន្តិ មិច្ឆាចរិតំ សំកិលិដ្ឋំ។ **និរយាយុបកឌ្ឍតី**តិ និរយទុក្ខាយ នំ កឌ្ឍតិ។

៣១៨. **វុត្តប្បការេ**តិ បញ្ចាតបតប្បនាទិកេ វុត្តប្បការេ។

៣១៩. **ឯវ**ន្តិ វុត្តប្បការាយ ចិត្តប្បសាទវហ្វយសុប្បដិបត្តិយា។ តេន សមណធម្មករណសុខញ្ច សង្គណ្ហាតិ។

៣២០. **នវកនិបាតេ**តិ តស្មិំយេវ អង្គុត្តរនិកាយេ វក្ខមានំ នវកនិបាតំ សន្ធាយាហ។ **នវ បុគ្គលា**តិ សត្តក្ខត្តុបរមកោលំកោលាទយោ នវ បុគ្គលា។ **សព្ពត្ថា**តិ តស្មិំ សុត្តេ វុត្តាវសិដ្ឋេសុ សព្ពេសុ សុត្តេសុ។

តតិយវគ្គវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

១៦. ឯកធម្មបាឡិ

(១៦) ៤. ឯកធម្មបាឡិ-ចតុត្ថវគ្គវណ្ណនា

៣២២. ចតុត្ថស្ស បឋមេ **សញ្ញាណភូតា**តិ ឧបលក្ខណភូតា។ **បញ្ចទសយោជនាវដ្ដក្ខន្ធា**តិ បញ្ចទសយោជនក្ខន្ធបរិក្ខេបា។ **យថា ចា**តិ **ច**-សទ្ទេន កទម្ពរុក្ខាទីនំ កប្បដ្ឋាយិភាវំ វិយ យោជនសតុព្ពេធាទិភាវំ សមុច្ចិនោតិ, ន បន ជម្ពុយា ជម្ពុទីបស្ស វិយ តេហិ អបរគោយានាទីនំ សញ្ញាណភាវំ។ **រាមណេយ្យក**ន្តិ រមណីយភាវំ។ **សេសបទេសូ**តិ វនរាមណេយ្យកាទិបទេសុ។ ឧគ្គតំ កូលំ ឧស្សិតភាវោ ឯតស្សាតិ **ឧក្កូលំ,** វិគតំ អបគតំ កូលំ ឯតស្សាតិ **វិកូល**ន្តិ អាហ – “**ឧន្នតដ្ឋានំ និន្នដ្ឋាន**”ន្តិ ច។ **នន្ទិយាវដ្ដមច្ឆបិដ្ឋេនេវា**តិ កុជ្ជកកុលិសកមច្ឆសង្ឃាតបិដ្ឋេនេវ។

៣២៣. ទុតិយាទីសុ **ចត្តារោ អបាយា អញ្ញត្រ មនុស្សេហីតិ អធិប្បេតា,** ន ទេវា អញ្ញត្រ មនុស្សេហីតិ ហិ នាយ ជាតិយា អធិប្បេតត្តា។ **ឧបាទាយុបាទាយាបិ មជ្ឈិមទេសោ លព្ភតិ,** យត្ថ គតិ ភិក្ខូនំ ភិក្ខុនីនំ ឧបាសកានំ ឧបាសិកានំ អញ្ញេសម្បិ កម្មវាទិកិរិយវាទិវិញ្ញុជាតិកានំ, យោ បតិរូបទេសោតិ វុច្ចតិ។ តេនាហ – “**សកលោបិ ហី**”តិអាទិ។

៣២៤. **ឯឡា**តិ ទោសោ។ តេនាហ – “**និទ្ទោសមុខាតិ អត្ថោ**”តិ។

៣២៦. តថាគតស្ស គុណេ ជានិត្វា ចក្ខុនាបិ ទស្សនំ ទស្សនមេវ, អជានិត្វា បន ទស្សនំ តិរច្ឆានគតានម្បិ ហោតិយេវាតិ អាហ – “**យេ តថាគតស្ស គុណេ ជានិត្វា**”តិអាទិ។

៣២៧. **បកាសេត្វា កថិត**ន្តិ សច្ចានិ បកាសេត្វា កថិតំ។

៣២៨. សុតានំ ធម្មានំ អសម្មោសោ ធារណន្តិ អាហ – “**ធារេន្តីតិ ន បម្មុស្សន្តី**”តិ។

៣២៩. **អត្ថានត្ថំ ឧបបរិក្ខន្តី**តិ “អយំ ឥមិស្សា បាឡិយា អត្ថោ, អយំ ន អត្ថោ”តិ អត្ថានត្ថំ ឧបបរិក្ខន្តិ។ អនត្ថបរិហារេន ហិ អត្ថគ្គហណំ យថា អធម្មបរិវជ្ជនេន ធម្មប្បដិបត្តិ។

៣៣០. **អនុលោមបដិបទ**ន្តិ និព្ពានស្ស អនុលោមិកំ បដិបទំ។

៣៣១. សំវេគជនកេសុ ការណេសូតិ សំវេគជនកេសុ ជាតិអាទីសុ ការណេសុ។ សំវេជនីយេសុ ឋានេសុ សហោត្តប្បញ្ញាណំ សំវេគោ។

៣៣២. ឧបាយេនាតិ យេន ឧបាយេន វដ្ដូបច្ឆេទោ, តេន ឧបាយេន។ **បធានវីរិយំ ករោន្តី**តិ សម្មប្បធានសង្ខាតំ វីរិយំ ករោន្តិ ឧប្បាទេន្តិ។

៣៣៣. វវស្សជីយន្តិ វិស្សជ្ជីយន្តិ ឯត្ថ សង្ខារាតិ **វវស្សគ្គោ,** អសង្ខតា ធាតូតិ អាហ – "**វវស្សគ្គោ វុច្ចតិ និព្ពាន**"ន្តិ។

៣៣៤. ឧត្តមន្នានន្តិ ឧត្តមានំ បញ្ចន្នំ ភោជនានំ។ **ឧត្តមរសាន**ន្តិ ឧត្តមានំ រសានំ។ **ឧញ្ឆាចរេនា**តិ ឧញ្ឆាចរិយាយ កស្សចិ អបរិគ្គហភូតស្ស កិញ្ចិ អយាចិត្វា គហណំ ឧញ្ឆាចារោ។ **ឯត្ថ ចា**តិអាទិនា អន្នាទីនំ អគ្គភាវោ នាម មនាបបរមោ ឥច្ឆិតក្ខណលាភោ, ន តេសំ លាភិតាមត្តន្តិ ទស្សេតិ។ **បជិលភន្តី**តិ ទេន្តិ បណីតភាវេន។ **ភត្តស្ស ឯកបាតី**តិ ឯកបាតិបូរំ ភត្តំ។ **ឥទំ កី នាមា**តិ "ឥទំ អន្នគ្គរសគ្គំ នាម ហោតិ, ន ហោតី"តិ បុច្ឆតិ។ **ឧញ្ឆេន កបាលាភតេនា**តិ មិស្សកភត្តេន។ **យាបេន្តេ**តិ យាបនសីសេន យាបនហេតុំ ភត្តំ វទតិ។ **ឧបាទាយ អគ្គរសំ នាមា**តិ តំ តំ ឧបាទាយុបាទាយ អន្នគ្គរសគ្គំ ទដ្ឋព្ពន្តិ ទស្សេតិ។ ចក្កវត្តិអាហារតោ ហិ ចាតុមហារាជិកានំ អាហារោ អគ្គោតិ ឯវំ យាវ បរនិម្មិតវសវត្តិទេវា នេតព្ពំ។

៣៣៥. អត្ថរសោ នាម ចត្តារិ សាមញ្ញផលានិ "អរិយមគ្គានំ ផលភូតោ រសោ"តិ កត្វា។ **ធម្មរសោ នាម ចត្តារោ មគ្គា** "សាមញ្ញផលស្ស ហេតុភូតោ រសោ"តិ កត្វា **វិមុត្តិរសោ នាម អមតំ និព្ពានំ** "សព្ព សង្ខារសមថោ"តិ កត្វា។

ចតុត្ថវគ្គវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

ជម្ពុទីបបេយ្យាលោ និដ្ឋិតោ។

១៧. បសាទករធម្មវគ្គវណ្ណនា

៣៦៦. អទ្ធមិទន្តិ សន្ធិវសេន បាឡិយំ រស្សំ កត្វា វុត្តំ, ម-ការោ បទសន្ធិករោតិ អាហ – “**អទ្ធា ឥទ**”ន្តិ។ **ឯកំសោ ឯសា**តិ ឯកំសោ ហេតុ ឯស លាភានំ។ **បាបកំ នាមា**តិ អប្បកម្បិ បាបំ នាម ឰត្តំ ឯកំសេន ន ករោតិ។ **តថស្សា**តិ តថា សម្មាបដិបជ្ជមានស្ស អស្ស។ អារញ្ញិកត្តំ…បេ.… តេចីវរិកត្តន្តិ ឥមេសំ ធុតធម្មានំ គហណេនេវ ឥតរេសម្បិ តំសភាគានំ គហិតភាវោ ទដ្ឋព្ពោ។ **ថាវរប្បត្តភាវោ**តិ សាសនេ ថិរភាវប្បត្តិ ថេរភាវោ។ **អាកប្បស្ស សម្បត្តី**តិ “អញ្ញោ មេ អាកប្បោ ករណីយោ”តិ ឯវំ វុត្តស្ស អាកប្បស្ស សម្បត្តិ។ **កោលបុត្តី**តិ កោលបុត្តិយន្តិ អាហ – “**កុលបុត្តភាវោ**”តិ។ **សម្បន្នរូបតា**តិ ឧបធិសម្បទា។ **វចនកិរិយាយា**តិ វចនប្បយោគស្ស មធុរភាវោ មញ្ជុស្សរតា។ **តេនស្ស លាភោ ឧប្បជ្ជតី**តិ ឥទំ ន លាភុប្បាទនូបាយទស្សនបរំ, អថ ខោ ឯវំ សម្មាបដិបជ្ជមានស្ស អនិច្ឆន្តស្សេវ លាភោ ឧប្បជ្ជតីតិ លាភស្ស អព្យភិចារហេតុទស្សនបរំ ទដ្ឋព្ពំ។ យថាហ –

“អាកង្ខេយ្យ ចេ, ភិក្ខវេ, ភិក្ខុ លាភី អស្សំ ចីវរបិណ្ឌបាតសេនាសនគិលានប្បច្ចយភេសជ្ជបរិក្ខារានន្តិ, សីលេស្វេវស្ស បរិបូរការី”តិ (ម. និ. ១.៦៥)។

បសាទករធម្មវគ្គវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

១៨. អបរអច្ឆរាសង្ឃាតវគ្គវណ្ណនា

៣៨២. ឥទម្បិ សុត្តន្តិ ឯត្ថ **បិ**-សទ្ទោ ហេដ្ឋា វុត្តចូឡច្ឆរាសង្ឃាតសុត្តំ សម្បិណ្ឌេតិ។ ចូឡច្ឆរាសង្ឃាតសុត្តេ អប្បនំ អប្បត្តាយ មេត្តាយ តាវមហន្តោ វិបាកោ ទស្សិតោ, កិមង្គំ បន ឥមិស្សា អប្បនាប្បត្តាយ មេត្តាយាតិ ទស្សេតុំ – “**អប្បនាប្បត្តាយ ហិ**”តិអាទិមាហ។ **វិបាកកថាយេវ នត្ថីតិ** វិបាកេ កថាយេវ នត្ថិ, អយមេវ វា បាឋោ។ **គណនានុបុព្ពតាតិ** គណនានុបុព្ពតាយ។ បឋមំ ឧប្បន្នន្តិបិ បឋមំ, បឋមំ សមាបជ្ជតីតិ ឥទំ បន ន ឯកន្តលក្ខណំ។ ចិណ្ណវសីភាវោ ហិ អដ្ឋសមាបត្តិលាភី អាទិតោ បដ្ឋាយ មត្ថកំ បាបេន្តោបិ សមាបជ្ជិតុំ សក្កោតិ, មត្ថកតោ បដ្ឋាយ អាទឹ បាបេន្តោបិ, អន្តរន្តរា ឱក្កន្តោបិ សមាបជ្ជិតុំ សក្កោតិ ឯវំ។ បុព្ពុប្បត្តិយដ្ឋេន បន បឋមំ នាម ហោតិ។ **វិភង្គេតិ** ឈានវិភង្គេ។ វិបស្សនំ កយិរមានំ **លក្ខណូបនិជ្ឈានកិច្ចំ មគ្គេន សិជ្ឈតិ** តក្កតសម្មោហវិទ្ធំសនតោ ។ អបិច **វិបស្សនាយ លក្ខណូបនិជ្ឈានំ មគ្គេន ឧប្បន្នេន សិជ្ឈតិ** ឥតរថា បរិវត្តនតោ, តស្មា **មគ្គោ លក្ខណូបនិជ្ឈានំ**, ន អនិច្ចាទិលក្ខណានំ អារម្មណករណតោ។ យថា ផលំ និព្ពានស្ស អសង្ខតលក្ខណំ អារម្មណករណវសេន ឧបនិជ្ឈាយតិ, ឯវំ មគ្គោបិ។ ឯវម្បិស្ស លក្ខណូបនិជ្ឈានតំ វេទិតព្ពំ។ **វត្តព្ពមេវ នត្ថិ** អរិត្តជ្ឈានតាយ។ **សេសំ** វិសេសំ, អរិត្តជ្ឈានា ឯវាតិ អត្ថោ។

៣៨៦-៣៨៧. ហិតផរណន្តិ សត្តេសុ ហិតានុរូបំ ឈានស្ស ផរិត្វា បវត្តនំ។ ចេតោបដិបក្ខតោ វិមុច្ចតិ ឯតាយាតិ **ចេតោវិមុត្តិ**, អប្បនាប្បត្តា មេត្តា។ តេនាហ – “**ឥធា**”តិអាទិ។ **ឯសេវ នយោតិ** ឥមិនា ករុណាទីនម្បិ អប្បនាប្បត្តតំ អតិទិសតិ។ **វដ្ដំ ហោន្តិ** កម្មវដ្ដភាវតោ។ **វដ្ដបាទា ហោន្តីតិ** វិបាកវដ្ដស្ស ការណំ ហោន្តិ។

៣៩០. អជ្ឈត្តបរិកម្មវសេនាតិ អត្តនោ កេសាទីសុ បរិកម្មករណវសេន។ **អង្គារសវិធេតិ** អង្គារសប្បភេទេ។ **កាយេតិ** រូបកាយេ។ រូបកាយោ ហិ ឥធ អង្គបច្ចង្គានំ កេសាទីនញ្ច ធម្មានំ សមូហដ្ឋេន ហត្ថិកាយរថកាយាទយោ វិយ កាយោតិ អធិប្បេតោ។ សមូហវិសយតាយ ចស្ស កាយសទ្ទស្ស សមុទាយូបាទនតាយ ច អសុភាការស្ស “កាយេ”តិ ឯកវចនំ។ តថា អារម្មណាទិវិភាគេន អនេកភេទភិន្នម្បិ ចិត្តំ ចិត្តភាវសាមញ្ញេន ឯកជ្ឈំ គហេត្វា “ចិត្តេ”តិ ឯកវចនំ កតំ។ **កាយានុបស្សីតិ** ឥមស្ស អត្ថំ ទស្សេតុំ – “**តមេវ កាយំ បញ្ញាយ អនុបស្សន្តោ**”តិ អាហ។ **តមេវ កាយន្តិ** ច អវធារណេន វេទនាទិអនុបស្សនំ និវត្តេតិ។ តេន ច បុន កាយគ្គហណស្ស បយោជនំ សូចិតន្តិ ទដ្ឋព្ពំ។ “កាយេ”តិ ហិ វត្វាបិ បុន “កាយានុបស្សី”តិ ទុតិយំ កាយគ្គហណំ អសម្មិស្សតោ វវត្ថានឃនវិនិព្ភោគាទិទស្សនត្ថំ កតំ។ តេន វេទនាទយោបិ ឯត្ថ សិតា, ឯត្ថ បដិពទ្ធាតិ កាយវេទនាទិអនុបស្សនប្បសង្គេបិ អាបន្នេ ន កាយេ វេទនានុបស្សី ចិត្តានុបស្សី ធម្មានុបស្សី វា។ អថ ខោ កាយានុបស្សីយេវាតិ កាយសង្ខាតវត្ថុស្មឹ កាយានុបស្សនាការស្សេវ ទស្សនេន អសម្មិស្សតោ វវត្ថានំ ទស្សិតំ ហោតិ។ តថា ន កាយេ អង្គបច្ចង្គវិនិមុត្តឯកធម្មានុបស្សី, នាបិ កេសលោមាទិវិនិមុត្តឥត្ថិបុរិសានុបស្សី។ យោបិ ចេត្ថ កេសលោមាទិកោ ភូតុបាទាយសមូហសង្ខាតោ កាយោ, តត្ថបិ ន ភូតុបាទាយវិនិមុត្តឯកធម្មានុបស្សី, អថ ខោ រថសម្ភារានុបស្សកោ វិយ អង្គបច្ចង្គសមូហានុបស្សី , នាគរាវយវានុបស្សកោ វិយ កេសលោមាទិសមូហានុបស្សី, កទលិក្ខន្ធបត្តវដ្ដិវិនិព្ភុជកោ វិត្តមុដ្ឋិវិនិវេឋកោ វិយ ច ភូតុបាទាយសមូហានុបស្សីយេវាតិ នានប្បការតោ សមូហវសេនេវ កាយសង្ខាតស្ស វត្ថុនោ ទស្សនេន ឃនវិនិព្ភោគោ ទស្សិតោ ហោតិ។ ន ហេត្ថ យថាវុត្តសមូហវិនិមុត្តោ កាយោ វា ឥត្ថី វា បុរិសោ វា អញ្ញោ វា កោចិ ធម្មោ ទិស្សតិ, យថាវុត្តធម្មសមូហមត្តេយេវ បន តថា តថា សត្តា មិច្ឆាភិនិវេសំ ករោន្តិ។

អង្គារសវិធេនាតិ អង្គារសវិធា។ **សតិបដ្ឋានភាវកស្សាតិ** សតិបដ្ឋានភាវំ ភាវេន្តស្ស។ តីសុ ភវេសុ កិលេសេ អាតបេតីតិ **អាតាបោ**, វីរិយស្សេតំ នាមំ។ យទិបិ ហិ កិលេសានំ បហានំ អាតាបនន្តិ, តំ សម្មាទិដ្ឋិអាទីនម្បិ អត្ថេវ។ អាតបសទ្ទោ វិយ បន អាតាបសទ្ទោបិ វីរិយេវ និរុឡ្ហោ។ អថ វា បដិបក្ខប្បហានេ សម្បយុត្តធម្មានំ អព្ភុស្សហនវសេន បវត្តមានស្ស វីរិយស្ស សាតិសយំ តទាតាបនន្តិ វីរិយមេវ តថា វុច្ចតិ, ន អញ្ញធម្មា, តស្មា អាតាបោតិ វីរិយស្ស នាមំ, សោ អស្ស អត្ថីតិ **អាតាបី**។ អយញ្ច ឦការោ បសំសាយ អតិសយស្ស វា ទីបកោតិ អាតាបិគ្គហណេន សម្មប្បធានសមង្គិតំ ទស្សេតិ។ តេនេវាហ – “**អាតាបីតិ...បេ.... វីរិយេន វីរិយវា**”តិ។ **សម្បជានោតិ** សម្បជញ្ញសង្ខាតេន ញាណេន សមន្នាគតោ។ តេនាហ – “**អង្គារសវិធេន...បេ.... សម្មា បជានន្តោ**”តិ។ អយំ បនេត្ថ វចនត្ថោ – សម្មា សមន្តតោ សាមញ្ច បជានន្តោ **សម្បជានោ**, អសម្មិស្សតោ វវត្ថានេ អញ្ញធម្មានុបស្សិតាភាវេន សម្មា អវិបរីតំ សព្ពាការប្បជាននេន សមន្តតោ ឧបរូបរិវិសេសាវហភាវេន បវត្តិយា សម្មា បជានន្តោតិ អត្ថោ។

កាយោ ច តថ លុជ្ជនប្បលុជ្ជនដ្ឋេន លោកោតិ អធិប្បេតោតិ អាហ – “**តស្មិំយេវ កាយសង្ខាតេ លោកេ**”តិ។ **បញ្ចកាមគុណិកតណ្ហ**ន្តិ រូបាទីសុ បញ្ចសុ កាមគុណេសុ បវត្តមានំ តណ្ហំ ។ យស្មា បនេត្ថ អភិជ្ឈាគហណេន កាមច្ឆន្ទោ, ទោមនស្សគ្គហណេន ព្យាបាទោ សង្គហំ គច្ឆតិ, តស្មា នីវរណបរិយាបន្នពលវធម្មទ្វយទស្សនេន នីវរណប្បហានំ វុត្តំ ហោតីតិ វេទិតព្ពំ។ វិសេសេន ចេត្ថ អភិជ្ឈាវិនយេន កាយសម្បត្តិមូលកស្ស អនុរោធស្ស, ទោមនស្សវិនយេន កាយវិបត្តិមូលកស្ស វិរោធស្ស, អភិជ្ឈាវិនយេន ច កាយេ អភិរតិយា, ទោមនស្សវិនយេន កាយភាវនាយ អនភិរតិយា, អភិជ្ឈាវិនយេន កាយេ អភូតានំ សុភសុខភាវាទីនំ បក្ខេបស្ស, ទោមនស្សវិនយេន កាយេ ភូតានំ អសុភាសុខភាវាទីនំ អបនយនស្ស ច បហានំ វុត្តំ។ តេន យោគាវចរស្ស យោគានុភាវោ យោគសមត្ថតា ច ទីបិតា ហោតិ។ យោគានុភាវោ ហិ ឯស, យទិទំ អនុរោធវិរោធវិប្បមុត្តោ អរតិរតិសហោ អភូតបក្ខេបភូតាបនយនវិរហិតោ ច ហោតិ។ អនុរោធវិរោធវិប្បមុត្តោ ចេស អរតិរតិសហោ អភូតំ អបក្ខិបន្តោ ភូតញ្ច អនបនេន្តោ យោគសមត្ថោ ហោតីតិ។ **សុទ្ធរូបសម្មសនមេវ កថិត**ន្តិ កេវលំ កាយានុបស្សនាភាវតោ វុត្តំ។

សុខាទិភេទាសុ វេទនាសូតិ សុខទុក្ខអទុក្ខមសុខសាមិសនិរាមិសភេទាសុ វេទនាសុ។ តត្ថ សុខយតីតិ **សុខា**, សម្បយុត្តធម្មេ កាយញ្ច លទ្ធស្សាទេ ករោតីតិ អត្ថោ។ សុដ្ឋុ វា ខាទតិ, ខនតិ វា កាយិកំ ចេតសិកញ្ច អាពាធន្តិ **សុខា**, សុករំ ឱកាសទានំ ឯតិស្សាតិ វា **សុខា**។ ទុក្ខយតីតិ **ទុក្ខា**, សម្បយុត្តធម្មេ កាយញ្ច បីឡេតិ វិពាធតីតិ អត្ថោ។ ទុដ្ឋុ វា ខាទតិ, ខនតិ វា កាយិកំ ចេតសិកញ្ច សាតន្តិ **ទុក្ខា**, ទុក្ករំ ឱកាសទានំ ឯតិស្សាតិ វា **ទុក្ខា**។ ទុក្ខសុខប្បដិក្ខេបេន **អទុក្ខមសុខា**តិ ឧបេក្ខា វុត្តា។ វេទិយតិ អារម្មណរសំ អនុភវតីតិ **វេទនា។ វេទិយមានោ**តិ អនុភវមានោ។ **សុខំ វេទនំ វេទិយាមីតិ បជានាតី**តិ កាយិកំ វា ចេតសិកំ វា សុខំ វេទនំ វេទិយមានោ “អហំ សុខំ វេទនំ វេទិយាមី”តិ បជានាតីតិ អត្ថោ។ តត្ថ កាមំ ឧត្តានសេយ្យកាបិ ទារកា ថញ្ញបិវនាទិកាលេ សុខំ វេទនំ វេទិយមានា “សុខំ វេទនំ វេទិយាមា”តិ បជានន្តិ, ន បនេតំ ឯវរូបំ បជាននំ សន្ធាយ វុត្តំ។ ឯវរូបញ្ហិ ជាននំ សត្តុបលទ្ធិំ ន ជហតិ, អត្តសញ្ញំ ន ឧគ្ឃាដេតិ, កម្មដ្ឋានំ វា សតិបដ្ឋានភាវនា វា ន ហោតិ។ ឥមស្ស បន ភិក្ខុនោ ជាននំ សត្តុបលទ្ធិំ ជហតិ, អត្តសញ្ញំ ឧគ្ឃាដេតិ, កម្មដ្ឋានញ្ចេវ សតិបដ្ឋានភាវនា ច ហោតិ។ ឥទញ្ហិ “កោ វេទិយតិ, កស្ស វេទនា, កិំ ការណា វេទនា”តិ ឯវំ សម្បជានន្តស្ស វេទិយនំ សន្ធាយ វុត្តំ។

តត្ថ កោ វេទិយតីតិ? ន កោចិ សត្តោ វា បុគ្គលោ វា វេទិយតិ។ កស្ស វេទនាតិ? ន កស្សចិ សត្តស្ស វា បុគ្គលស្ស វា វេទនា។ កិំ ការណា វេទនាតិ? វត្ថុអារម្មណា ច បនស្ស វេទនាតិ។ តស្មា ឯស ឯវំ បជានាតិ “តំ តំ សុខាទីនំ វត្ថុភូតំ រូបាទិ អារម្មណំ កត្វា វេទនាវ វេទិយតិ, តំ បន វេទនាបវត្តិំ ឧបាទាយ ‘អហំ វេទិយាមី’តិ វោហារមត្តំ ហោតី”តិ។ ឯវំ “សុខាទីនំ វត្ថុភូតំ រូបាទិ អារម្មណំ កត្វា វេទនាវ វេទិយតី”តិ សល្លក្ខេន្តោ ឯស “សុខំ វេទនំ វេទិយាមី”តិ បជានាតីតិ វេទិតព្ពោ។

អថ វា **សុខំ វេទនំ វេទិយាមីតិ បជានាតី**តិ សុខវេទនាក្ខណេ ទុក្ខាយ វេទនាយ អភាវតោ សុខំ វេទនំ វេទិយមានោ “សុខំ វេទនំយេវ វេទិយាមី”តិ បជានាតិ។ តេន យា បុព្ពេ ភូតបុព្ពា ទុក្ខា វេទនា, តស្សា ឥទានិ អភាវតោ ឥមិស្សា ច សុខាយ វេទនាយ ឥតោ បឋមំ អភាវតោ “វេទនា នាម អនិច្ចា អទ្ធុវា វិបរិណាមធម្មា”តិ ឥតិហ តត្ថ សម្បជានោ ហោតិ។ **ទុក្ខំ វេទនំ វេទិយាមីតិ បជានាតី**តិអាទីសុបិ ឯសេវ នយោ។

សាមិសំ វា សុខន្តិអាទីសុ យស្មា កិលេសេហិ អាមសិតព្ពតោ អាមិសា នាម បញ្ច កាមគុណា។ អារម្មណករណវសេន សហ អាមិសេហីតិ សាមិសា, តស្មា **សាមិសា សុខា** នាម បញ្ចកាមគុណាមិសនិស្សិតា ឆសុ ទ្វារេសុ ឧប្បន្នា ឆគេហស្សិតា សោមនស្សវេទនា។ **សាមិសា ទុក្ខា** នាម ឆគេហស្សិតា ទោមនស្សវេទនា។ សា ច ឆសុ ទ្វារេសុ “ឥដ្ឋារម្មណំ នានុភវិស្សាមិ នានុភវាមី”តិ វិតក្កយតោ ឧប្បន្នា កាមគុណនិស្សិតា ទោមនស្សវេទនា វេទិតព្ពា។ **និរាមិសា សុខា** នាម ឆនេក្ខម្មស្សិតា សោមនស្សវេទនា។ សា ច ឆសុ ទ្វារេសុ ឥដ្ឋារម្មណេ អាបាថគតេ អនិច្ចាទិវសេន វិបស្សនំ បដ្ឋបេត្វា ឧស្សុក្កាបេតុំ សក្កោន្តស្ស “ឧស្សុក្កិតា មេ វិបស្សនា”តិ សោមនស្សជាតស្ស ឧប្បន្នា សោមនស្សវេទនា ទដ្ឋព្ពា។

និរាមិសា ទុក្ខា នាម ឆនេក្ខម្មស្សិតា ទោមនស្សវេទនា។ សា បន ឆសុ ទ្វារេសុ ឥដ្ឋារម្មណេ អាបាថគតេ អនុត្តរវិមោក្ខសង្ខាតអរិយផលធម្មេសុ បិហំ បដ្ឋបេត្វា តទធិគមាយ អនិច្ចាទិវសេន វិបស្សនំ បដ្ឋបេត្វា ឧស្សុក្កាបេតុំ អសក្កោន្តស្ស “ឥមម្បិ បក្ខំ ឥមម្បិ មាសំ ឥមម្បិ សំវច្ឆរំ វិបស្សនំ ឧស្សុក្កាបេត្វា អរិយភូមិំ បាបុណិតុំ នាសក្ខិ”ន្តិ អនុសោចតោ ឧប្បន្នា ទោមនស្សវេទនា។

សាមិសា អទុក្ខមសុខា នាម ឆគេហស្សិតា ឧបេក្ខាវេទនា។ សា ច ឆសុ ទ្វារេសុ ឥដ្ឋារម្មណេ អាបាថគតេ គុឡបិណ្ឌកេ និលីនមក្ខិកា វិយ រូបាទីនិ អនុវត្តមានា តត្ថេវ លគ្គា លគ្គិតា ហុត្វា ឧប្បន្នា កាមគុណនិស្សិតា ឧបេក្ខាវេទនា។ **និរាមិសា អទុក្ខមសុខា** នាម ឆនេក្ខម្មស្សិតា ឧបេក្ខាវេទនា។ សា បន ឆសុ ទ្វារេសុ ឥដ្ឋាទិអារម្មណេ អាបាថគតេ ឥដ្ឋេ អរជ្ជន្តស្ស, អនិដ្ឋេ អទុស្សន្តស្ស, អសមបេក្ខនេន អមុយ្ហន្តស្ស ឧប្បន្នា វិបស្សនាញាណសម្បយុត្តា ឧបេក្ខាវេទនា។ **ឯវំ វុត្តន្តិ** មហាសតិបដ្ឋានសុត្តេ វុត្តំ។ **សាវ វេទនា វេទិតព្ពា**តិ លុជ្ជនបលុជ្ជនដ្ឋេន សា វេទនា “លោកោ”តិ វេទិតព្ពា។

ឯវំ វិត្ថារិតេតិ “សរាគំ វា ចិត្តំ សរាគំ ចិត្តន្តិ បជានាតិ, វីតរាគំ វា ចិត្តំ…បេ… សទោសំ វា ចិត្តំ, វីតទោសំ វា ចិត្តំ, សមោហំ វា ចិត្តំ, វីតមោហំ វា ចិត្តំ, សំខិត្តំ វា ចិត្តំ, វិក្ខិត្តំ វា ចិត្តំ, មហគ្គតំ វា ចិត្តំ, អមហគ្គតំ វា ចិត្តំ, សឧត្តរំ វា ចិត្តំ, អនុត្តរំ វា ចិត្តំ, សមាហិតំ វា ចិត្តំ, អសមាហិតំ វា ចិត្តំ, វិមុត្តំ វា ចិត្តំ, អវិមុត្តំ វា ចិត្តន្តិ បជានាតី”តិ ឯវំ សតិបដ្ឋានសុត្តេ (ទី. និ. ២.៣៨១; ម. និ. ១.១១៤) វិត្ថារេត្វា ទស្សិតេ សោឡសវិធេ ចិត្តេ។

តត្ថ **សរាគ**ន្តិ អដ្ឋវិធំ លោភសហគតំ។ **វីតរាគ**ន្តិ លោកិយកុសលាព្យាកតំ។ ឥទំ បន យស្មា សម្មសនំ ន ធម្មសមោធានំ, តស្មា ឥធ ឯកបទេបិ លោកុត្តរំ ន លព្ភតិ។ សេសានិ ចត្តារិ អកុសលចិត្តានិ នេវ បុរិមបទំ, ន បច្ឆិមបទំ ភជន្តិ។ **សទោស**ន្តិ ទុវិធំ ទោមនស្សសហគតំ។ **វីតទោស**ន្តិ លោកិយកុសលាព្យាកតំ។ សេសានិ ទស អកុសលចិត្តានិ នេវ បុរិមបទំ, ន បច្ឆិមបទំ ភជន្តិ។ **សមោហ**ន្តិ វិចិកិច្ឆាសហគតញ្ចេវ ឧទ្ធច្ចសហគតញ្ចាតិ ទុវិធំ។ យស្មា បន មោហោ សព្ពាកុសលេសុ ឧប្បជ្ជតិ, តស្មា សេសានិបិ ឥធ វត្តន្តិយេវ។ ឥមស្មិញ្ញេវ ហិ ទុកេ ទ្វាទសាកុសលចិត្តានិ បរិយាទិន្នានីតិ។ **វីតមោហ**ន្តិ លោកិយកុសលាព្យាកតំ។

សំខិត្តន្តិ ថិនមិទ្ធានុបតិតំ។ ឯតញ្ហិ សង្កុចិតចិត្តំ នាម អារម្មណេ សង្កោចវសេន បវត្តនតោ។ **វិក្ខិត្ត**ន្តិ ឧទ្ធច្ចសហគតំ។ ឯតញ្ហិ បសដចិត្តំ នាម អារម្មណេ សវិសេសំ វិក្ខេបវសេន វិសដភាវេន បវត្តនតោ។ **មហគ្គត**ន្តិ រូបាវចរំ អរូបាវចរញ្ច។ **អមហគ្គត**ន្តិ កាមាវចរំ។ **សឧត្តរ**ន្តិ កាមាវចរំ។ **អនុត្តរ**ន្តិ រូបាវចរំ អរូបាវចរញ្ច។ តត្រាបិ សឧត្តរំ រូបាវចរំ, អនុត្តរំ អរូបាវចរមេវ។ **សមាហិត**ន្តិ យស្ស អប្បនាសមាធិ វា ឧបចារសមាធិ វា អត្ថិ។ **អសមាហិត**ន្តិ ឧភយសមាធិវិរហិតំ។ **វិមុត្ត**ន្តិ តទង្គវិក្ខម្ភនវិមុត្តីហិ វិមុត្តំ។ **អវិមុត្ត**ន្តិ ឧភយវិមុត្តិរហិតំ។ សមុច្ឆេទប្បដិប្បស្សទ្ធិនិស្សរណវិមុត្តីនំ បន ឥធ ឱកាសោវ នត្ថិ, ឱកាសាភាវោ ច សម្មសនចារស្ស អធិប្បេតត្តា វេទិតព្ពោ។

ឧបាទានស្ស ខន្ធា **ឧបាទានក្ខន្ធា,** ឧបាទានស្ស បច្ចយភូតា ធម្មបុញ្ជា ធម្មរាសយោតិ អត្ថោ។ ឧបាទានេហិ អារម្មណករណាទិវសេន ឧបាទាតព្ពា វា ខន្ធា **ឧបាទានក្ខន្ធា។ ឆ អជ្ឈត្តិកពាហិរាយតនានី**តិ ចក្ខុ សោតំ ឃានំ ជិវ្ហា កាយោ មនោតិ ឥមានិ ឆ អជ្ឈត្តិកាយតនានិ ចេវ, រូបំ សទ្ទោ គន្ធោ រសោ ផោដ្ឋព្ពោ ធម្មាតិ ឥមានិ ឆ ពាហិរាយតនានិ ច។ ឯត្ថ បន លោកុត្តរធម្មា ន គហេតព្ពា សម្មសនចារស្ស អធិប្បេតត្តា។ **សត្ត សម្ពោជ្ឈង្គា**តិ សតិសម្ពោជ្ឈង្គាទយោ សត្ត សម្ពោជ្ឈង្គា។ សតិអាទយោ ហិ សម្ពោធិស្ស, សម្ពោធិយា វា អង្គាតិ **សម្ពោជ្ឈង្គា**។ តថា ហិ សម្ពុជ្ឈតិ អារទ្ធវិបស្សកតោ បដ្ឋាយ យោគាវចរោតិ សម្ពោធិ, យាយ វា សោ សតិអាទិកាយ សត្តធម្មសាមគ្គិយា សម្ពុជ្ឈតិ, កិលេសនិទ្ទាតោ ឧដ្ឋាតិ, សច្ចានិ វា បដិវិជ្ឈតិ, សា ធម្មសាមគ្គី សម្ពោធិ, តស្ស សម្ពោធិស្ស, តស្សា វា សម្ពោធិយា អង្គាតិ **សម្ពោជ្ឈង្គា**។

ចត្តារិ អរិយសច្ចានីតិ “ទុក្ខំ ទុក្ខសមុទយោ ទុក្ខនិរោធោ ទុក្ខនិរោធគាមិនិបដិបទា”តិ (សំ. និ. ៥.១០៧១-១០៧២) ឯវំ វុត្តានិ ចត្តារិ អរិយសច្ចានិ។ តត្ថ បុរិមានិ ទ្វេ សច្ចានិ វដ្ដំ បវត្តិហេតុភាវតោ។ បច្ឆិមានិ វិវដ្ដំ និវត្តតទធិគមូបាយភាវតោ។ តេសុ ភិក្ខុនោ វដ្ដេ កម្មដ្ឋានាភិនិវេសោ ហោតិ សរូបតោ បរិគ្គហសម្ភវតោ។ វិវដ្ដេ នត្ថិ អភិនិវេសោ អវិសយត្តា អវិសយត្តេ ច បយោជនាភាវតោ។ **បញ្ចធា វុត្តេសូ**តិ សតិបដ្ឋានសុត្តេ វុត្តេសុ។ **សុទ្ធអរូបសម្មសនមេវា**តិ រូបេន អមិស្សិតត្តា កេវលំ អរូបសម្មសនមេវ។ ខន្ធាយតនសច្ចកោដ្ឋាសានំ បញ្ចក្ខន្ធសង្គហតោ “**រូបារូបសម្មសន**”ន្តិ វុត្តំ។ បុព្ពភាគិយានម្បិ សតិបដ្ឋានានំ សង្គហិតត្តា “**លោកិយលោកុត្តរមិស្សកានេវ កថិតានី**”តិ អាហ។

៣៩៤. អនិព្ពត្តានន្តិ អជាតានំ។ **បយោគំ បរក្កម**ន្តិ ឯត្ថ ភុសំ យោគោ បយោគោ, បយោគោវ បរក្កមោ, បយោគសង្ខាតំ បរក្កមន្តិ អត្ថោ។ **ចិត្តំ ឧក្ខិបតី**តិ កោសជ្ជបក្ខេ បតិតុំ អបទានវសេន ឧក្ខិបតិ។ **បធានវីរិយ**ន្តិ សម្មប្បធានលក្ខណប្បត្តវីរិយំ។ **លោកិយា**តិ លោកិយសម្មប្បធានកថា។ **សព្ពបុព្ពភាគេ**តិ សព្ពមគ្គានំ បុព្ពភាគេ។ **កស្សបសំយុត្តបរិយាយេនា**តិ កស្សបសំយុត្តេ អាគតសុត្តេន “ឧប្បន្នា មេ បាបកា អកុសលា ធម្មា អប្បហីយមានា អនត្ថាយ សំវត្តេយ្យុ”ន្តិ (សំ. និ. ២.១៤៥) អាគតត្តា។ សា លោកិយាតិ វេទិតព្ពា។

សមថវិបស្សនាវាតិ អវធារណេន មគ្គំ និវត្តេត្វា តស្ស និវត្តនេ ការណំ ទស្សេន្តោ, “**មគ្គោ បនា**”តិអាទិមាហ។ **សកី ឧប្បជ្ជិត្វា**តិ ឥទំ ភូតកថនមត្តំ។ និរុទ្ធស្ស បុន អនុប្បជ្ជនតោ “ន កោចិ គុណោ”តិ អាសង្កេយ្យាតិ អាហ – “**សោ ហី**”តិអាទិ។ អនន្តរមេវ យថា ផលំ ឧប្បជ្ជតិ, តថា បវត្តិយេវស្ស បច្ចយទានំ។ **បុរិមស្មិម្បី**តិ “អនុប្បន្នា មេ កុសលា ធម្មា ឧប្បជ្ជមានា អនន្តរាយ សំវត្តេយ្យុ”ន្តិ ឯត្ថបិ។ **វុត្តន្តិ** បោរាណដ្ឋកថាយំ។ **តំ បន** តថាវុត្តវចនំ **ន យុត្តំ** ទុតិយស្មឹ វិយ បុរិមស្មឹ មគ្គស្ស អគ្គហណេ ការណាភាវតោ។ បុរិមស្មឹ អគ្គហិតេ មគ្គេ អនុប្បជ្ជមានោ មគ្គោ អនន្តរាយ សំវត្តេយ្យាតិ អាបជ្ជេយ្យ, ន ចេតំ យុត្តំ អាបជ្ជមានេ តស្មឹ បធានត្ថសម្ភវតោ។ **ចតុកិច្ចសាធនវសេនា**តិ អនុប្បន្នាកុសលានុប្បាទនាទិចតុកិច្ចសាធនវសេន។

វុត្តនយេនាតិ “អសមុទាចារវសេន វា អននុភូតារម្មណវសេន វា”តិអាទិនា វុត្តនយេន។ **វិជ្ជមានា**តិ ធរមានសភាវា។ ខណត្តយបរិយាបន្នត្តា ឧប្បាទាទិសមង្គិនោ វត្តមានភាវេន ឧប្បន្នំ **វត្តមានុប្បន្នំ**។ តញ្ហិ ឧប្បាទតោ បដ្ឋាយ យាវ ភង្គា ឧទ្ធំ បន្នំ បត្តន្តិ និប្បរិយាយតោ “**ឧប្បន្ន**”ន្តិ វុច្ចតិ។ អនុភវិត្វា ភវិត្វា ច វិគតំ ភុត្វាវិគតំ។ អនុភវនភវនានិ ហិ ភវនសាមញ្ញេន ភុត្វា-សទ្ទេន វុត្តានិ។ សាមញ្ញមេវ ហិ ឧបសគ្គេន វិសេសីយតិ។ ឥធ វិបាកានុភវនវសេន តទារម្មណំ អវិបក្កវិបាកស្ស សព្ពថា អវិគតត្តា ភវិត្វាវិគតមត្តវសេន កម្មញ្ច “**ភុត្វាវិគតុប្បន្ន**”ន្តិ វុត្តំ។ ន អដ្ឋសាលិនិយំ វិយ រជ្ជនាទិវសេន អនុភូតាបគតំ ជវនំ ឧប្បជ្ជិត្វា និរុទ្ធតាវសេន ភូតាបគតញ្ច សង្ខតំ **ភូតាបគតុប្បន្ន**ន្តិ។ តស្មា ឥធ **ឱកាសកតុប្បន្នំ** វិបាកមេវ វទតិ, ន តត្ថ វិយ កម្មម្បិ។ អដ្ឋសាលិនិយញ្ហិ ភូតាវិគតុប្បន្នំ ឱកាសកតុប្បន្នញ្ច អញ្ញថា ទស្សិតំ។ វុត្តញ្ហិ តត្ថ (ធ. ស. អដ្ឋ. ១ កាមាវចរកុសលបទភាជនីយ) –

> “អារម្មណរសំ អនុភវិត្វា និរុទ្ធំ អនុភូតាបគតសង្ខាតំ កុសលាកុសលំ, ឧបាទាទិត្តយំ អនុប្បត្វា និរុទ្ធំ ភូតាបគតសង្ខាតំ សេសសង្ខតញ្ច ភូតាបគតុប្បន្នំ នាម។ ‘យានិស្ស តានិ បុព្ពេ កតានិ កម្មានិ’តិ ឯវមាទិនា នយេន វុត្តំ កម្មំ អតីតម្បិ សមានំ អញ្ញំ វិបាកំ បដិពាហិត្វា អត្តនោ វិបាកស្សោកាសំ កត្វា ឋិតត្តា, តថាកតោកាសញ្ច វិបាកំ អនុប្បន្នម្បិ សមានំ ឯវំ កតេ ឱកាសេ ឯកន្តេន ឧប្បជ្ជនតោ ឱកាសកតុប្បន្នំ នាមា”តិ។

ឥធ បន សម្មោហវិនោទនិយំ វុត្តនយេនេវ ភុត្វាវិគតុប្បន្នំ ឱកាសកតុប្បន្នញ្ច ទស្សិតំ។ វុត្តញ្ហិ, **សម្មោហវិនោទនិយំ** (វិភ. អដ្ឋ. ៤០៦) –

> “កម្មេ បន ជហិតេ អារម្មណរសំ អនុភវិត្វា និរុទ្ធោ វិបាកោ ភុត្វាវិគតំ នាម។ កម្មំ ឧប្បជ្ជិត្វា និរុទ្ធំ ភុត្វាវិគតំ នាម។ តទុភយម្បិ ភុត្វាវិគតុប្បន្នន្តិ សង្ខ្យំ គច្ឆតិ។ កុសលាកុសលំ កម្មំ អញ្ញកម្មស្ស វិបាកំ បដិពាហិត្វា អត្តនោ វិបាកស្ស ឱកាសំ ករោតិ។ ឯវំ កតេ ឱកាសេ វិបាកោ ឧប្បជ្ជមានោ ឱកាសករណតោ បដ្ឋាយ ឧប្បន្នោតិ វុច្ចតិ។ ឥទំ ឱកាសកតុប្បន្នំ នាមា”តិ។

តត្ថ អដ្ឋសាលិនិយា អយមធិប្បាយោ – “សតិបិ សព្ពេសម្បិ ចិត្តុប្បាទានំ សំវេទយិតសភាវា អារម្មណានុភវនេ សវិបល្លាសេ បន សន្តានេ ចិត្តាភិសង្ខារវសេន បវត្តិតោ អព្យាកតេហិ វិសិដ្ឋោ កុសលាកុសលានំ សាតិសយោ វិសយានុភវនាការោ។ យថា វិកប្បគ្គាហវសេន រាគាទីហិ តព្ពិបក្ខេហិ ច អកុសលំ កុសលញ្ច និប្បរិយាយតោ អារម្មណរសំ អនុភវតិ, ន តថា វិបាកោ កម្មវេគក្ខិត្តត្តា, នាបិ កិរិយា អហេតុកានំ អតិទុព្ពលតាយ, សហេតុកានញ្ច ខីណកិលេសស្ស ឆឡង្គុបេក្ខាវតោ ឧប្បជ្ជមានានំ អតិសន្តវុត្តិត្តា, តស្មា រជ្ជនាទិវសេន អារម្មណរសានុភវនំ សាតិសយន្តិ អកុសលំ កុសលញ្ច ឧប្បជ្ជិត្វា និរុទ្ធតាសាមញ្ញេន សេសសង្ខតញ្ច ភូតាបគត”ន្តិ វុត្តំ។ សម្មោហវិនោទនិយា បន វិបាកានុភវនវសេន តទារម្មណំ អវិបក្កបាកស្ស សព្ពថា អវិគតត្តា ភវិត្វាវិគតមត្តវសេន កម្មញ្ច ភុត្វាបគតន្តិ វុត្តំ។ តេនេវ តត្ថ ឱកាសកតុប្បន្នន្តិ វិបាកមេវាហ, ន កម្មម្បិ, តស្មា ឥធាបិ សម្មោហវិនោទនិយំ វុត្តនយេនេវ ភុត្វាបគតុប្បន្នំ ឱកាសកតុប្បន្នញ្ច វិភត្តន្តិ ទដ្ឋព្ពំ។

បញ្ចក្ខន្ធា បន វិបស្សនាយ ភូមិ នាមាតិ សម្មសនស្ស ឋានភាវតោ វុត្តំ។ **តេសូ**តិ អតីតាទិភេទេសុ។ **អនុសយិតកិលេសា**តិ អប្បហីនា មគ្គេន បហាតព្ពា អធិប្បេតា។ តេនាហ – “**អតីតា វា…បេ…. ន វត្តព្ពា**”តិ។ ហោន្តុ តាវ “អតីតា”តិ វា “បច្ចុប្បន្នា”តិ វា ន វត្តព្ពា, “អនាគតា”តិ បន កស្មា ន វត្តព្ពា, ននុ ការណលាភេ ឧប្បជ្ជនារហា អប្បហីនដ្ឋេន ថាមគតា កិលេសា អនុសយាតិ វុច្ចន្តីតិ? សច្ចមេតំ, អនាគតភាវោបិ នេសំ ន បរិច្ឆិន្នោ ឥតរានាគតក្ខន្ធានំ វិយាតិ “អនាគតា វាតិ ន វត្តព្ពា”តិ វុត្តំ។ យទិ ហិ នេសំ បរិច្ឆិន្នោ

អនាគតភាវោ សិយា, តតោ “បច្ចុប្បន្នា, អតីតា”តិ ច វត្តព្ពា សិយុំ, បច្ចយសមវាយេ បន ឧប្បជ្ជនារហតំ ឧបាទាយ អនាគតវោហារោ តត្ថ វេទិតព្ពោ។

ឥទំ ភូមិលទ្ធុប្បន្នំ នាមាតិ ឥទំ យថាវុត្តំ កិលេសជាតំ អប្បហីនដ្ឋេន ភូមិលទ្ធុប្បន្នំ នាម ការណលាភេ សតិ វិជ្ជមានកិច្ចករណតោ។ **តាសុ តាសុ ភូមិសូ**តិ មនុស្សទេវាទិអត្តភាវសង្ខាតេសុ ឧបាទានក្ខន្ធេសុ។ អារម្មណករណវសេន ហិ ភវន្តិ ឯត្ថ កិលេសាតិ **ភូមិយោ,** ឧបាទានក្ខន្ធា។ **អសមុគ្ឃាតគតា**តិ តស្មិំ តស្មិំ សន្តានេ អនុប្បត្តិធម្មតំ អនាបាទិតតាយ សមុគ្ឃាតំ សមុច្ឆេទំ ន គតាតិ **អសមុគ្ឃាតគតា។ ភូមិលទ្ធុប្បន្នំ នាមា**តិ ឯត្ថ លទ្ធភូមិកំ ភូមិលទ្ធន្តិ វុត្តំ អគ្គិអាហិតោ វិយ។ ឱកាសកតុប្បន្នសទ្ទេបិ ច **អដ្ឋសាលិនិយំ** (ធ. ស. អដ្ឋ. ១ កាមាវចរកុសលបទភាជនីយ) អាគតនយេន ឱកាសោ កតោ ឯតេន កុសលាកុសលកម្មេន, ឱកាសោ កតោ ឯតស្ស វិបាកស្សាតិ ច ទុវិធត្ថេបិ ឯវមេវ កតសទ្ទស្ស បរនិបាតោ វេទិតព្ពោ។ ឥធ បន ឱកាសកតុប្បន្នសទ្ទេន វិបាកស្សេវ គហិតត្តា “ឱកាសោ កតោ ឯតស្ស វិបាកស្សា”តិ ឯវំ វិគ្គហោ ទដ្ឋព្ពោ។

ខណត្តយសមង្គិតាយ សមុទាចារប្បត្តំ **សមុទាចារុប្បន្នំ**។ តេនាហ – “**សម្បតិ វត្តមានំយេវា**”តិ។ អារម្មណំ អធិគ្គយ្ហ ទឡ្ហំ គហេត្វា បវត្តំ **អារម្មណាធិគ្គហិតុប្បន្នំ**។ វិក្ខម្ភនប្បហានវសេន អប្បហីនា **អវិក្ខម្ភិតា**។ សមុច្ឆេទប្បហានវសេន អប្បហីនា **អសមុគ្ឃាតិតា**។ និមិត្តគ្គាហវសេន អារម្មណស្ស អធិគ្គហិតត្តា តំ អារម្មណំ អនុស្សរិតានុស្សរិតក្ខណេ កិលេសុប្បត្តិហេតុភាវេន ឧបតិដ្ឋនតោ អធិគ្គហិតមេវ នាមំ ហោតីតិ អាហ – “**អារម្មណស្ស អធិគ្គហិតត្តា**”តិ។ ឯត្ថ ច អាហដខីររុក្ខោ វិយ និមិត្តគ្គាហវសេន អធិគ្គហិតំ អារម្មណំ, អនាហដខីររុក្ខោ វិយ អវិក្ខម្ភិតតាយ អន្តោគតកិលេសអារម្មណំ ទដ្ឋព្ពំ។ និមិត្តគ្គាហិកា អវិក្ខម្ភិតកិលេសា វា បុគ្គលា វា អាហដានាហដខីររុក្ខសទិសា។ **បុរិមនយេនេវា**តិ អវិក្ខម្ភិតុប្បន្នេ វុត្តនយេនេវ។ **វិត្ថារេតព្ពន្តិ** “ឥមស្មិំ នាម ឋានេ នុប្បជ្ជិស្សន្តី”តិ ន វត្តព្ពា។ កស្មា? អសមុគ្ឃាតិតត្តា។ យថា កិំ? យថា សចេ ខីររុក្ខំ កុឋារិយា អាហនេយ្យុំ, ឥមស្មិំ នាម ឋានេ ខីរំ ន និក្ខមេយ្យាតិ ន វត្តព្ពំ, ឯវំ។ ឥទំ អសមុគ្ឃាតិតុប្បន្នំ នាមាតិ ឯវំ យោជេត្វា វិត្ថារេតព្ពំ។

ឥមេសុ ឧប្បន្នេសូតិ យថាវុត្តេសុ អដ្ឋសុ ឧប្បន្នេសុ។ ឥទំ **ន មគ្គវជ្ឈំ** អប្បហាតព្ពវត្តត្តា។ **មគ្គវជ្ឈំ** មគ្គេន បហេយ្យវត្តត្តា។ **រត្តោ**តិ រាគេន សមន្នាគតោ។ ឯស នយោ **ទុដ្ឋោ មូឡ្ហោ**តិ ឯត្ថាបិ។ **វិនិពទ្ធោ**តិ មាន សំយោជនេន វិរូបំ និពទ្ធិតោ។ **បរាមដ្ឋោ**តិ ទិដ្ឋិបរាមាសេន ធម្មសភាវំ អតិក្កម្ម បរតោ អាមដ្ឋោ។ **អនិដ្ឋង្គតោ**តិ និដ្ឋំ អគតោ, សំសយាបន្នោតិ អត្ថោ។ **ថាមគតោ**តិ អនុសយវសេន ទឡ្ហតំ ឧបគតោ។ **យុគនទ្ធា**តិ បហាតព្ពប្បហាយកយុគេ នទ្ធា វិយ វត្តនកា ឯកកាលិកត្តា។ **សំកិលេសិកា**តិ សំកិលេសធម្មស ហិតា។

បាឡិយន្តិ បដិសម្ភិទាបាឡិយំ (បដិ. ម. ៣.២១)។ តិកាលិកេសុបិ កិលេសេសុ វាយាមាភាវទស្សនត្ថំ អជាតផលតរុណរុក្ខោ បាឡិយំ និទស្សិតោ, អដ្ឋកថាយំ បន ជាតោ សត្តោ អសមុទាហដកិលេសោ នាម នត្ថីតិ “**ជាតផលរុក្ខេន ទីបេតព្ព**”ន្តិ វត្វា តមត្ថំ វិវរិតុំ “**យថា ហិ**”តិអាទិ វុត្តំ។ អថ វា មគ្គេន បហីនកិលេសានមេវ អតីតាទិភេទេន តិធា នវត្តព្ពតំ បាកដំ កាតុំ អជាតផលរុក្ខោ ឧបមាវសេន បាឡិយំ អាភតោ, អតីតាទីនំ អប្បហីនតាទស្សនត្ថម្បិ “**ជាតផលរុក្ខេន ទីបេតព្ព**”ន្តិ អដ្ឋកថាយំ វុត្តំ។ តត្ថ យថា អច្ឆិន្នេ រុក្ខេ និព្ពត្តនារហានិ ផលានិ ឆិន្នេ អនុប្បជ្ជមានានិ កទាចិ សសភាវានិ អហេសុំ, ហោន្តិ, ភវិស្សន្តិ វាតិ អតីតាទិភាវេន ន វត្តព្ពានិ, ឯវំ មគ្គេន បហីនកិលេសា ច ទដ្ឋព្ពា មគ្គេ អនុប្បន្នេ ឧប្បត្តិរហានំ ឧប្បន្នេ សព្ពេន សព្ពំ អភាវតោ ។ យថា ច ឆេទេ អសតិ ផលានិ ឧប្បជ្ជិស្សន្តីតិ ឆេទនស្ស សាត្ថកតា, ឯវំ មគ្គភាវនាយ ច សាត្ថកតា យោជេតព្ពា។ **នាបិ ន បជហតី**តិ ឧប្បជ្ជនារហានំ បជហនតោ វុត្តំ។ **ឧប្បជ្ជិត្វា**តិ លក្ខណេ ត្វា-សទ្ទោ។ មគ្គស្ស ឧប្បជ្ជនកិរិយាយ ហិ សមុទយប្បហាននិព្ពានសច្ឆិករណកិរិយា វិយ ខន្ធានំ បរិជាននកិរិយា លក្ខីយតិ។

តេបិ បជហតិយេវាតិ យេ តេហិ កិលេសេហិ ជនេតព្ពា ឧបាទិន្នក្ខន្ធា, តេបិ បជហតិយេវ តន្និមិត្តស្ស អភិសង្ខារវិញ្ញាណស្ស និរោធនតោ។ តេនាហ – “**វុត្តម្បិ ចេត**”ន្តិអាទិ។ **អភិសង្ខារវិញ្ញាណស្ស និរោធេនា**តិ កម្មវិញ្ញាណស្ស អនុប្បត្តិធម្មតាបាទនេន។ **ឯត្ថា**តិ ឯតស្មិំ សោតាបត្តិមគ្គញាណេ ហេតុភូតេ។ **ឯតេ**តិ នាមរូបសញ្ញិតា សង្ខារា។ **សព្ពភវេហិ វុដ្ឋាតិយេវាតិបិ វទន្តី**តិ អរហត្តមគ្គោ សព្ពភវេហិ វុដ្ឋាតិយេវាតិ វទន្តិ តទុប្បត្តិតោ ឧទ្ធំ ភវូបបត្តិយា កិលេសស្សបិ អភាវតោ។

ឯកចិត្តក្ខណិកត្តា មគ្គស្សាតិ អធិប្បាយេន “**កថំ អនុប្បន្នានំ...បេ.... ឋិតិយា ភាវនា ហោតី**”តិ បុច្ឆតិ។ មគ្គប្បវត្តិយាយេវ ឧភយកិច្ចសិទ្ធិតោ អាហ – “**មគ្គប្បវត្តិយាយេវា**”តិ។ **មគ្គោ ហី**តិអាទិនា តមត្ថំ វិវរតិ។

អនុប្បន្នោ នាម វុច្ចតិ, តស្មា តស្ស ភាវនា អនុប្បន្នានំ ឧប្បាទាយ ភាវនា វុត្តាតិ យោជេតព្វា។ **វត្តំ វឌ្ឍតី**តិ យាវតា មគ្គស្ស បវត្តិយេវ ឋិតិ, តត្តកានេវ និព្ពត្តិតលោកុត្តរានិ។

៣៩៨-៤០១. កត្តុកម្យតាឆន្ទំ អធិបតី ករិត្វា បដិលទ្ធសមាធិ ឆន្ទសមាធីតិ អាហ – “**ឆន្ទំ និស្សាយ បវត្តោ សមាធិ ឆន្ទសមាធី**”តិ **បធានសង្ខារា**តិ ចតុកិច្ចសាធកស្ស សម្មប្បធានវីរិយស្សេតំ អធិវចនំ។ តេនាហ – “**បធានភូតា សង្ខារា បធានសង្ខារា**”តិ។ តត្ថ **បធានភូតា**តិ វីរិយភូតា។ សង្ខតសង្ខារាទិនិវត្តនត្ថំ បធានគ្គហណន្តិ។ អថ វា តំ តំ វិសេសំ សង្ខរោតីតិ **សង្ខារោ**, សព្ពំ វីរិយំ។ តត្ថ ចតុកិច្ចសាធកតោ សេសនិវត្តនត្ថំ បធានគ្គហណន្តិ, បធានភូតា សេដ្ឋភូតាតិ អត្ថោ។ ចតុព្ពិធស្ស បន វីរិយស្ស អធិប្បេតត្តា ពហុវចននិទ្ទេសោ កតោ។ **តេហិ ធម្មេហី**តិ ឆន្ទសមាធិនា បធានសង្ខារេហិ ច។ **ឥទ្ធិបាទ**ន្តិ ឯត្ថ ឥជ្ឈតីតិ ឥទ្ធិ, សមិជ្ឈតិ និប្ផជ្ជតីតិ អត្ថោ។ ឥជ្ឈន្តិ វា ឯតាយ សត្តា ឥទ្ធា វុទ្ធា ឧក្កំសគតា ហោន្តីតិបិ ឥទ្ធិ។ បឋមេនត្ថេន ឥទ្ធិ ឯវ បាទោ **ឥទ្ធិបាទោ**, ឥទ្ធិកោដ្ឋាសោតិ អត្ថោ។ ទុតិយេនត្ថេន ឥទ្ធិយា បាទោតិ **ឥទ្ធិបាទោ**, បាទោតិ បតិដ្ឋា, អធិគមូបាយោតិ អត្ថោ។ តេន ហិ យស្មា ឧបរូបរិវិសេសសង្ខាតំ ឥទ្ធឹ បជ្ជន្តិ បាបុណន្តិ, តស្មា បាទោតិ វុច្ចតិ។ តេនាហ – “**ឥទ្ធិយា បាទំ, ឥទ្ធិភូតំ វា បាទំ ឥទ្ធិបាទ**”ន្តិ។

អថ វា **ឥទ្ធិបាទ**ន្តិ និប្ផត្តិបរិយាយេន ឥជ្ឈនដ្ឋេន, ឥជ្ឈន្តិ ឯតាយ សត្តា ឥទ្ធា វុទ្ធា ឧក្កំសគតា ហោន្តីតិ ឥមិនា វា បរិយាយេន ឥទ្ធីតិ សង្ខំ គតានំ ឧបចារជ្ឈានាទិកុសលចិត្តសម្បយុត្តានំ ឆន្ទសមាធិបធានសង្ខារានំ អធិដ្ឋានដ្ឋេន បាទភូតំ សេសចិត្តចេតសិករាសិន្តិ អត្ថោ។ តេនេវ **ឥទ្ធិបាទវិភង្គេ** (វិភ. ៤៣៤-៤៣៧) “ឥទ្ធិបាទោតិ តថាភូតស្ស វេទនាក្ខន្ធោ...បេ.... វិញ្ញាណក្ខន្ធោ”តិ វុត្តំ។ សា ឯវ ច តថាវុត្តា ឥទ្ធិ យស្មា ហេដ្ឋិមា ហេដ្ឋិមា ឧបរិមាយ ឧបរិមាយ តយោ ឆន្ទសមាធិប្បធានសង្ខារា បាទភូតា អធិដ្ឋានភូតា, តស្មា វុត្តំ “ឥទ្ធិភូតំ វា បាទ”ន្តិ។ តថា ហេដ្ឋា ធម្មា ឥទ្ធិបិ ហោន្តិ ឥទ្ធិបាទាបិ, សេសា បន សម្បយុត្តកា ចត្តារោ ខន្ធា ឥទ្ធិបាទាយេវ។ វីរិយចិត្តវីមំសាសមាធិប្បធានសង្ខារសង្ខាតាបិ តយោ តយោ ធម្មា ឥទ្ធិបិ ហោន្តិ ឥទ្ធិបាទាបិ, សេសា បន សម្បយុត្តកា ចត្តារោ ខន្ធា ឥទ្ធិបាទាយេវ។

អបិច បុព្ពភាគោ បុព្ពភាគោ ឥទ្ធិបាទោ នាម, បដិលាភោ បដិលាភោ ឥទ្ធិ នាមាតិ វេទិតព្វា។ អយមត្ថោ ឧបចារេន វា វិបស្សនាយ វា ទីបេតព្វោ។ បឋមជ្ឈានបរិកម្មញ្ហិ ឥទ្ធិបាទោ នាម, បឋមជ្ឈានំ ឥទ្ធិ នាម។ ទុតិយឈាន... តតិយឈាន... ចតុត្ថឈាន... អាកាសានញ្ចាយតន... វិញ្ញាណញ្ចាយតន... អាកិញ្ចញ្ញាយតន... នេវសញ្ញានាសញ្ញាយតនបរិកម្មំ ឥទ្ធិបាទោ នាម, នេវសញ្ញានាសញ្ញាយតនំ ឥទ្ធិ នាម។ សោតាបត្តិមគ្គស្ស វិបស្សនា ឥទ្ធិបាទោ នាម, សោតាបត្តិមគ្គោ ឥទ្ធិ នាម។ សកទាគាមិ-អនាគាមិ-អរហត្តមគ្គស្ស វិបស្សនា ឥទ្ធិបាទោ នាម, អរហត្តមគ្គោ ឥទ្ធិ នាម។ បដិលាភេនបិ ទីបេតុំ វដ្ដតិយេវ។ បឋមជ្ឈានញ្ហិ ឥទ្ធិបាទោ នាម, ទុតិយជ្ឈានំ ឥទ្ធិ នាម។ ទុតិយជ្ឈានំ ឥទ្ធិបាទោ នាម, តតិយជ្ឈានំ ឥទ្ធិ នាម...បេ.... អនាគាមិមគ្គោ ឥទ្ធិបាទោ នាម, អរហត្តមគ្គោ ឥទ្ធិ នាម។

សេសេសុបីតិ វីរិយសមាធិអាទីសុបិ។ តត្ថ ហិ វីរិយំ, ចិត្តំ, វីមំសំ អធិបតី ករិត្វា បដិលទ្ធសមាធិ វីរិយសមាធិ, ចិត្តសមាធិ, វីមំសាសមាធីតិ អត្ថោ វេទិតព្វោ។ **ឆន្ទាទីសុ ឯក**ន្តិ ឆន្ទាទីសុ ចតូសុ អាទិតោ វុត្តត្តា អាទិភូតំ ឯកំ បធានំ ឆន្ទន្តិ អធិប្បាយោ។ តេនេវាហ – “**តទាស្ស បឋមិទ្ធិបាទោ**”តិ។ **ឯវំ សេសាបី**តិ ឯតេន វីរិយំ ចិត្តំ វីមំសំ និស្សាយ វិបស្សនំ វឌ្ឍេត្វា អរហត្តំ បាបុណន្តានំ វសេន ទុតិយវីរិយិទ្ធិបាទាទយោ យោជេតព្វាតិ ទស្សេតិ។ ឥមិនា ហិ សុត្តន្តេន ចតុន្នំ ភិក្ខូនំ មត្ថកប្បត្តំ កម្មដ្ឋានំ ទស្សិតំ។ ឯកោ ហិ ភិក្ខុ ឆន្ទំ អវស្សយតិ, កត្តុកម្យតាកុសលធម្មច្ឆន្ទេន អត្ថនិប្ផត្តិយំ សតិ “អហំ លោកុត្តរធម្មំ និព្ពត្តេស្សាមិ, នត្ថិ មយ្ហំ ឯតស្ស និព្ពត្តនេ ភារោ”តិ ឆន្ទំ ជេដ្ឋកំ ឆន្ទំ ធុរំ ឆន្ទំ បុព្ពង្គមំ កត្វា លោកុត្តរធម្មំ និព្ពត្តេតិ។ ឯកោ វីរិយំ អវស្សយតិ, ឯកោ ចិត្តំ, ឯកោ បញ្ញំ អវស្សយតិ, បញ្ញាយ អត្ថនិប្ផត្តិយំ សតិ “អហំ លោកុត្តរធម្មំ និព្ពត្តេស្សាមិ, នត្ថិ មយ្ហំ ឯតស្ស និព្ពត្តនេ ភារោ”តិ បញ្ញំ ជេដ្ឋកំ បញ្ញំ ធុរំ បញ្ញំ បុព្ពង្គមំ កត្វា លោកុត្តរធម្មំ និព្ពត្តេតិ។

កថំ? យថា ហិ ចតូសុ អមច្ចបុត្តេសុ ឋានន្តរំ បត្ថេត្វា វិចរន្តេសុ ឯកោ ឧបដ្ឋានំ អវស្សយតិ, ឯកោ សូរភាវំ, ឯកោ ជាតឹ, ឯកោ មន្តំ។ កថំ? តេសុ ហិ បឋមោ ឧបដ្ឋានេ អប្បមាទការិតាយ អត្ថនិប្ផត្តិយា សតិ លព្ភមានំ “លច្ឆាមេតំ ឋានន្តរ”ន្តិ ឧបដ្ឋានំ អវស្សយតិ។ ទុតិយោ ឧបដ្ឋានេ អប្បមត្តោបិ “ឯកច្ចោ សង្គាមេ បច្ចុបដ្ឋិតេ សណ្ឋាតុំ ន សក្កោតិ, អវស្សំ បន រញ្ញោ បច្ចន្តោ កុប្បិស្សតិ, តស្មឹ កុប្បិតេ រថស្ស បុរតោ កម្មំ កត្វា រាជានំ អារាធេត្វា អាហរាបេស្សាមេតំ ឋានន្តរ”ន្តិ សូរភាវំ អវស្សយតិ។ តតិយោ “សូរភាវេបិ សតិ ឯកច្ចោ ហីនជាតិកោ ហោតិ, ជាតឹ សោធេត្វា ឋានន្តរំ ទេន្តោ មយ្ហំ ទស្សតី”តិ ជាតឹ អវស្សយតិ។ ចតុត្ថោ “ជាតិមាបិ ឯកោ អមន្តនីយោ ហោតិ, មន្តេន កត្តព្ពកិច្ចេ ឧប្បន្នេ អាហរាបេស្សាមេតំ ឋានន្តរ”ន្តិ មន្តំ អវស្សយតិ។ តេ សព្ពេបិ អត្តនោ អត្តនោ អវស្សយពលេន ឋានន្តរានិ បាបុណឹសុ។

តត្ថ ឧបដ្ឋានេ អប្បមត្តោ ហុត្វា ឋានន្តរំ បត្តោ វិយ ឆន្ទំ អវស្សាយ កត្តុកម្យតាកុសលធម្មច្ឆន្ទេន “អត្ថ និប្ផត្តិយំ សតិ អហំ លោកុត្តរធម្មំ និព្ពត្តេស្សាមិ, នត្ថិ មយ្ហំ ឯតស្ស និព្ពត្តនេ សារោ”តិ ឆន្ទំ ជេដ្ឋកំ ឆន្ទំ ធុរំ ឆន្ទំ បុព្ពង្គមំ កត្វា លោកុត្តរធម្មនិព្ពត្តកោ ទដ្ឋព្ពោ **រដ្ឋបាលត្ថេរោ** (ម. និ. ២.២៩៣ អាទយោ) វិយ។ សោ ហិ អាយស្មា “ឆន្ទេ សតិ កថំ នានុជានិស្សន្តី”តិ សត្តាហម្បិ ភត្តានិ អភុញ្ជិត្វា មាតាបិតរោ អនុជានាបេត្វា បព្ពជិត្វា ឆន្ទមេវ អវស្សាយ លោកុត្តរធម្មំ និព្ពត្តេសិ។ សូរភាវេន រាជានំ អារាធេត្វា ឋានន្តរំ បត្តោ វិយ វីរិយំ ជេដ្ឋកំ វីរិយំ ធុរំ វីរិយំ បុព្ពង្គមំ កត្វា លោកុត្តរធម្មនិព្ពត្តកោ ទដ្ឋព្ពោ **សោណត្ថេរោ** (មហាវ. ២៤៣ អាទយោ) វិយ។ សោ ហិ អាយស្មា វីរិយំ ធុរំ កត្វា លោកុត្តរធម្មំ និព្ពត្តេសិ។

ជាតិសម្បត្តិយា ឋានន្តរំ បត្តោវិយ ចិត្តំ ជេដ្ឋកំ ចិត្តំ ធុរំ ចិត្តំ បុព្ពង្គមំ កត្វា លោកុត្តរធម្មនិព្ពត្តកោ ទដ្ឋព្ពោ **សម្ភូតត្ថេរោ** (ថេរគា. អដ្ឋ. ២ សម្ភូតត្ថេរគាថាវណ្ណនា) វិយ។ សោ ហិ អាយស្មា ចិត្តំ ជេដ្ឋកំ ចិត្តំ ធុរំ ចិត្តំ បុព្ពង្គមំ កត្វា លោកុត្តរធម្មំ និព្ពត្តេសិ។ មន្តំ អវស្សាយ ឋានន្តរំ បត្តោ វិយ វីមំសំ ជេដ្ឋកំ វីមំសំ ធុរំ វីមំសំ បុព្ពង្គមំ កត្វា លោកុត្តរធម្មនិព្ពត្តកោ ទដ្ឋព្ពោ **ថេរោ មោឃរាជា** (សុ. និ. ១១២២ អាទយោ; ចូឡនិ. មោឃរាជមាណវបុច្ឆានិទ្ទេសោ ៨៥) វិយ។ សោ ហិ អាយស្មា វីមំសំ ជេដ្ឋកំ វីមំសំ ធុរំ វីមំសំ បុព្ពង្គមំ កត្វា លោកុត្តរធម្មំ និព្ពត្តេសិ។ តស្ស ហិ ភគវា “សុញ្ញតោ លោកំ អវេក្ខស្សូ”តិ (សុ. និ. ១១២៥; ចូឡនិ. មោឃរាជមាណវបុច្ឆានិទ្ទេសោ ៨៨) សុញ្ញតាកថំ កថេសិ។ បញ្ញានិស្សិតមាននិគ្គហត្ថញ្ច ទ្វិក្ខត្តុំ បុច្ឆិតោ បញ្ហំ ន កថេសិ។ ឯត្ថ ច បុនប្បុនំ ឆន្ទុប្បាទនំ តោសនំ វិយ ហោតីតិ ឆន្ទស្ស ឧបដ្ឋានសទិសតា វុត្តា, ថាមភាវតោ វីរិយស្ស សូរត្តសទិសតា, “ឆទ្វារាធិបតិ រាជា”តិ (ធ. ប. អដ្ឋ. ២.ឯរកបត្តនាគរាជវត្ថុ) វចនតោ បុព្ពង្គមតា ចិត្តស្ស វិសិដ្ឋជាតិសទិសតា។

៤០២-៤០៦. អត្តនោ សទ្ធាធុរេតិ អត្តនោ សទ្ធាកិច្ចេ សទ្ទហនកិរិយាយ។ **ឥន្ទដ្ឋំ ការេតី**តិ អនុវត្តនវសេន សម្បយុត្តធម្មេសុ ឥន្ទដ្ឋំ ការេតិ, តស្មា អាធិបតេយ្យដ្ឋេន សទ្ធា ឯវ ឥន្ទ្រិយន្តិ **សទ្ធិន្ទ្រិយំ**។ តថា វីរិយាទីនំ សកសកកិច្ចេសូតិ អាហ – “**វីរិយិន្ទ្រិយាទីសុបិ ឯសេវ នយោ**”តិ។ **វិសោធេន្តោ**តិ វិបក្ខវិជ្ជនសបក្ខនិសេវនសរិក្ខូបនិស្សយសង្គណ្ហនលក្ខណេហិ តីហិ ការណេហិ វិសោធនវសេន សោធេន្តោ។

អស្សទ្ធេ បុគ្គលេ បរិវជ្ជយតោតិ ពុទ្ធាទីសុ បសាទសិនេហាភាវេន សទ្ធារហិតេ លូខបុគ្គលេ សព្ពសោ វជ្ជយតោ។ **សទ្ធេ បុគ្គលេ សេវតោ**តិ ពុទ្ធាទីសុ សទ្ធាធិមុត្តេ វក្កលិត្ថេរសទិសេ សេវតោ។ **បសាទនីយេ**តិ បសាទាវហេ សម្បសាទនីយសុត្តាទិកេ (ទី. និ. ៣.១៤១ អាទយោ)។ **បច្ចវេក្ខតោ**តិ បាឡិតោ អត្ថតោ ច បតិ បតិ អវេក្ខន្តស្ស ចិន្តេន្តស្ស។ **វិសុជ្ឈតី**តិ បដិបក្ខមលវិគមតោ បច្ចយវសេន សភាវសំសុទ្ធិតោ វិសុទ្ធផលនិព្ពត្តិតោ ច សទ្ធិន្ទ្រិយំ វិសុជ្ឈតិ។ ឯស នយោ សេសេសុបិ។ **សម្មប្បធានេ**តិ សម្មប្បធានប្បដិសំយុត្តេ (សំ. និ. ៥.៦៥១-៦៦២ អាទយោ) សុត្តន្តេ។ ឯស នយោ សេសេសុបិ។ **ឈានវិមោក្ខេ**តិ បឋមជ្ឈានាទិជ្ឈានានិ ចេវ បឋមវិមោក្ខាទិវិមោក្ខេ ច។ កាមញ្ចេត្ថ ឈានានិយេវ វិមោក្ខា, បវត្តិអាការវសេន បន វិសុំ គហណំ។

គម្ភីរញាណចរិយន្តិ គម្ភីរានំ ញាណានំ បវត្តិដ្ឋានំ។ តេនាហ – “**សណ្ហសុខុម**”ន្តិអាទិ។ **ខន្ធន្តរ**ន្តិ សភាវជាតិភូមិអាទិវសេន ខន្ធានំ នានត្តំ។ ឯស នយោ សេសេសុបិ។ **អកតាភិនិវេសោ**តិ បុព្ពេ អកតភាវនាភិនិវេសោ។ **សទ្ធាធុរាទីសូ**តិ សទ្ធាធុរេ បញ្ញាធុរេ ច។ **អវសានេ**តិ ភាវនាបរិយោសានេ។ **វិវដ្ដេត្វា**តិ សង្ខារារម្មណតោ វិវដ្ដេត្វា និព្ពានំ អារម្មណំ កត្វា។ **អរហត្តំ គណ្ហាតី**តិ មគ្គបរម្បរាយ អរហត្តំ គណ្ហាតិ។ **អកម្បិយដ្ឋេនា**តិ បដិបក្ខេហិ អកម្បិយភាវេន។ ឯតេនេវស្ស សម្បយុត្តធម្មេសុ ថិរភាវោបិ វិភាវិតោ ទដ្ឋព្ពោ។ ន ហិ សម្បយុត្តធម្មេសុ ថិរភាវេន វិនា បដិបក្ខេហិ អកម្បិយតា សម្ភវតិ។ សម្បយុត្តធម្មេសុ ថិរភាវេនេវ ហិ អកុសលានំ អព្យាកតានញ្ច នេសំ ពលវភាវូបបត្តិ។ **អស្សទ្ធិយេ**តិ អស្សទ្ធិយហេតុ។ និមិត្តត្ថេ ហេតំ ភុម្មវចនំ។ ឯស នយោ សេសេសុបិ។

៤១៨. អាទិបទានន្តិ សតិអាទិបទានំ។ **សរណដ្ឋេនា**តិ ចិរកតចិរភាសិតានំ អនុស្សរណដ្ឋេន។ **ឧបដ្ឋានលក្ខណា**តិ កាយាទីសុ អសុភាការាទិសល្លក្ខណមុខេន តត្ថ ឧបតិដ្ឋនសភាវា។ ឧបតិដ្ឋនញ្ច អារម្មណំ ឧបគន្ត្វា ឋានំ, អវិស្សជ្ជនំ វា អារម្មណស្ស។ **អបិលាបនលក្ខណា**តិ អសម្មុស្សនសភាវា, ឧទកេ អលាពុ វិយ អារម្មណេ ប្លវិត្វា គន្តុំ អប្បទានំ, បាសាណស្ស វិយ និច្ចលស្ស អារម្មណស្ស ឋបនំ សារណំ អសម្មុដ្ឋករណំ អបិលាបនំ។ **សាបតេយ្យ**ន្តិ សន្តកំ។ អបិលាបនំ អសម្មុដ្ឋំ ករោតិ **អបិលាបេតិ,** សាយំ បាតញ្ច រាជានំ ឥស្សរិយសម្បត្តឹ សល្លក្ខាបេតិ សារេតីតិ អត្ថោ។ **កណ្ហសុក្កសប្បដិភាគេ ធម្មេ**តិ កណ្ហសុក្កសង្ខាតេ សប្បដិភាគេ ធម្មេ។ កណ្ហោ ហិ ធម្មោ សុក្កេន, សុក្កោ ច កណ្ហេន សប្បដិភាគោ។ **វិត្ថារ**-សទ្ទោ អាទិសទ្ទត្ថោ។ តេន “ឥមេ ចត្តារោ ធម្មា សម្មប្បធានា, ឥមេ ចត្តារោ ឥទ្ធិបាទា, ឥមានិ បញ្ចិន្ទ្រិយានិ, ឥមានិ បញ្ច ពលានិ, ឥមេ សត្ត ពោជ្ឈង្គា, អយំ អរិយោ អដ្ឋង្គិកោ មគ្គោ, អយំ សមថោ, អយំ វិបស្សនា, អយំ វិជ្ជា, អយំ វិមុត្តិ, ឥមេ លោកុត្តរធម្មាតិ ឯវំ ខោ, មហារាជ, អបិលាបនលក្ខណា សតី”តិ (មិ. ប. ២.១.១៣) ឥមំ បាឡិសេសំ សង្គណ្ហាតិ។ **ថេរេនា**តិ

នាគសេនត្ថេរេន។ សោ ហិ ធម្មានំ កិច្ចំ លក្ខណំ កត្វា អស្សេតិ “អបិលាបនលក្ខណា សតិ, អាកោដនលក្ខណោ វិតក្កោ”តិអាទិនា។ ឯវញ្ហិ ធម្មា សុពោធា ហោន្តីតិ។ សម្មោសបច្ចនីកំ កិច្ចំ អសម្មោសោ, ន សម្មោសាភាវមត្តន្តិ អាហ – “**អសម្មោសរសា វា**”តិ។ យស្ស ធម្មស្ស ពលេន សម្បយុត្តធម្មា អារម្មណាភិមុខា ភវន្តិ, សា សតិ។ តស្មា សា តេសំ អារម្មណាភិមុខភាវំ បច្ចុបដ្ឋាបេសិ, សយំ វា អារម្មណាភិមុខភាវេន បច្ចុបតិដ្ឋតីតិ វុត្តំ – “**គោចរាភិមុខីភាវបច្ចុបដ្ឋានា**”តិ។ សម្មា បសត្ថោ ពោជ្ឈង្គោតិ **សម្ពោជ្ឈង្គោ។ ពោធិយា** វក្ខមានាយ ធម្មសាមគ្គិយា, **ពោធិស្ស វា** អរិយសាវកស្ស អង្គោតិ ពោជ្ឈង្គោ។ **យា ហី**តិអាទិនា តមេវ សង្ខេបតោ វុត្តមត្ថំ វិវរតិ។ “យា ហិ អយំ ធម្មសាមគ្គី”តិ ឯតស្ស “ពោធីតិ វុច្ចតី”តិ ឥមិនា សម្ពន្ធោ។ **ធម្មសាមគ្គិយា**តិ ធម្មសមូហេន, យាយ ធម្មសាមគ្គិយាតិ សម្ពន្ធោ។ **បតិដ្ឋានាយូហនា ឱឃតរណសុត្តវណ្ណនាយំ** (សំ. និ. អដ្ឋ. ១.១.១) “កិលេសវសេន បតិដ្ឋានំ, អភិសង្ខារវសេន អាយូហនា។ តណ្ហា ទិដ្ឋិវសេន បតិដ្ឋានំ, អវសេសកិលេសាភិសង្ខារេហិ អាយូហនា។ តណ្ហាវសេន បតិដ្ឋានំ, ទិដ្ឋិវសេន អាយូហនា។ សស្សតទិដ្ឋិយា បតិដ្ឋានំ, ឧច្ឆេទទិដ្ឋិយា អាយូហនា។ លីនវសេន បតិដ្ឋានំ, ឧទ្ធច្ចវសេន អាយូហនា។ កាមសុខល្លិកានុយោគវសេន បតិដ្ឋានំ, អត្តកិលមថានុយោគវសេន អាយូហនា។ សព្ពាកុសលាភិសង្ខារវសេន បតិដ្ឋានំ, សព្ពលោកិយកុសលាភិសង្ខារវសេន អាយូហនា”តិ ឯវំ វុត្តេសុ សត្តសុ បការេសុ ឥធ អវុត្តានំ វសេន វេទិតព្ពា។ **បដិបក្ខភូតាយា**តិ ឯត្ថ លីនប្បតិដ្ឋានកាមសុខល្លិកានុយោគឧច្ឆេទាភិនិវេសានំ ធម្មវិចយវីរិយបីតិប្បធានា ធម្មសាមគ្គី បដិបក្ខោ, ឧទ្ធច្ចាយូហនអត្តកិលមថានុយោគសស្សតាភិនិវេសានំ បស្សទ្ធិសមាធិឧបេក្ខាបធានា ធម្មសាមគ្គី បដិបក្ខោ។ សតិ បន ឧភយត្ថាបិ ឥច្ឆិតព្ពា។ តថា ហិ សា “សព្ពត្ថិកា”តិ វុត្តា។

កិលេសសន្តាននិទ្ទាយ ឧដ្ឋហតីតិ ឯតេន សិខាប្បត្តវិបស្សនាយ សហគតានម្បិ សតិអាទីនំ ពោជ្ឈង្គភាវំ ទស្សេតិ។ វុដ្ឋានគាមិនិវិបស្សនា ហិ កិលេសេ និរោធេន្តី ឯវ បវត្តតីតិ។ **ចត្តារិ វា**តិអាទិនា បន មគ្គផលសហគតានំ ពោជ្ឈង្គភាវំ ទស្សេតិ។ សត្តហិ ពោជ្ឈង្គេហិ ភាវិតេហិ សច្ចប្បដិវេធោ ហោតីតិ កថមិទំ ជានិតព្ពន្តិ ចោទនំ សន្ធាយាហ – “**យថាហា**”តិអាទិ។ **ឈានង្គមគ្គង្គាទយោ វិយា**តិ ឯតេន ពោធិពោជ្ឈង្គសទ្ទានំ សមុទាយាវយវវិសយតំ ទស្សេតិ។ **សេនង្គរថង្គាទយោ វិយា**តិ ឯតេន បុគ្គលបញ្ញត្តិយា អវិជ្ជមានបញ្ញត្តិភាវំ ទស្សេតិ។

ពោធាយ សំវត្តន្តីតិ ពោជ្ឈង្គាតិ ការណត្ថោ អង្គសទ្ទោតិ កត្វា វុត្តំ។ ពុជ្ឈន្តីតិ ពោធិយោ, ពោធិយោ ឯវ អង្គានិ ពោជ្ឈង្គានីតិ វុត្តំ – “**ពុជ្ឈន្តីតិ ពោជ្ឈង្គា**”តិ។ វិបស្សនាទីនំ ការណាទីនំ ពុជ្ឈិតព្ពានញ្ច សច្ចានំ អនុរូបំ បច្ចក្ខភាវេន បដិមុខំ អវិបរីតតាយ សម្មា ច ពុជ្ឈន្តីតិ ឯវំ អត្ថវិសេសទីបកេហិ ឧបសគ្គេហិ “**អនុពុជ្ឈន្តី**”តិអាទិ វុត្តំ។ ពោធិសទ្ទោ ហិ សព្ពវិសេសយុត្តពុជ្ឈនំ សាមញ្ញេន សង្គណ្ហាតិ។ សំ-សទ្ទោ បសំសាយំ សុន្ទរភាវេ ច ទិស្សតីតិ អាហ – “**បសត្ថោ សុន្ទរោ ច ពោជ្ឈង្គោ សម្ពោជ្ឈង្គោ**”តិ។

ធម្មេ វិចិនតីតិ **ធម្មវិចយោ**។ តត្ថ **ធម្មេ**តិ ចតុសច្ចធម្មេ តព្ពិនិមុត្តស្ស សភាវធម្មស្ស អភាវតោ។ តតោ ឯវ សោ **បវិចយលក្ខណោ។ ឱភាសនរសោ**តិ វិសយោភាសនរសោ។ អសម្មុយ្ហនាការេន បច្ចុបតិដ្ឋតីតិ **អសម្មោហបច្ចុបដ្ឋានោ**។

វីរស្ស ភាវោ, កម្មំ វាតិ **វីរិយំ។ ឦរយិតព្ពតោ**តិ បវត្តេតព្ពតោ។ **បគ្គហលក្ខណ**ន្តិ កោសជ្ជបក្ខេ បតិតុំ អទត្វា សម្បយុត្តធម្មានំ បគ្គហលក្ខណំ។ តតោ ឯវ សម្បយុត្តធម្មេ **ឧបត្ថម្ភនរសំ។ អនោសីទនំ** អសំសីទនំ។

បីណយតីតិ តប្បេតិ។ បីណនកិច្ចេន សម្បយុត្តធម្មានំ វិយ តំសមុដ្ឋានបណីតរូបេហិ កាយស្សាព្យាបនំ។ ផរណបីតិវសេន ហេតំ លក្ខណំ វុត្តំ, តថា **រសោ**តិ។ ឧទគ្គភាវោ ឱទគ្យំ, តំ បច្ចុបដ្ឋបេតីតិ **ឱទគ្យបច្ចុបដ្ឋានា**។ ឧព្ពេគបីតិវសេន ចេតំ វុត្តំ។

កាយចិត្តទរថប្បស្សម្ភនតោតិ កាយទរថស្ស ចិត្តទរថស្ស ច បស្សម្ភនតោ វូបសមនតោ។ តេនាហ – “**ឧបសមលក្ខណា**”តិ, កាយចិត្តទរថានំ វូបសមនលក្ខណាតិ អត្ថោ។ **កាយោ**តិ ចេត្ថ វេទនាទយោ តយោ ខន្ធា។ **ទរថោ** សារម្ភោ, ទុក្ខទោមនស្សបច្ចយានំ ឧទ្ធច្ចាទិកានំ កិលេសានំ, តថាបវត្តានំ វា ចតុន្នំ ខន្ធានមេតំ អធិវចនំ។ ទរថនិម្មទ្ទនេន បរិឡាហបរិប្ផន្ទនវិរហិតោ សីតិភាវោ **អបរិប្ផន្ទនសីតិភាវោ**។

សម្មា ចិត្តស្ស ឋបនំ **សមាធានំ។ អវិក្ខេបោ** សម្បយុត្តានំ អវិក្ខិត្តតា។ យេន សម្បយុត្តា អវិក្ខិត្តា ហោន្តិ, សោ ធម្មោ **អវិក្ខេបោ។ អវិសារោ** អត្តនោ ឯវ អវិសរណភាវោ។ អថ វា វិក្ខេបប្បដិបក្ខតាយ **អវិក្ខេបលក្ខណោ**។ ន្ហានីយចុណ្ណស្ស ឧទកំ វិយ សម្បយុត្តធម្មានំ សម្បិណ្ឌនកិច្ចតាយ អវិសារភាវេន លក្ខិតព្ពោ **អវិសារលក្ខណោ**។ និវាតេ ទីបច្ចិដ្ឋិតិ វិយ ចេតសោ ឋិតិភាវេន បច្ចុបតិដ្ឋតីតិ **ចិត្តដ្ឋិតិបច្ចុបដ្ឋានោ**។

អជ្ឈុបេក្ខនតោតិ សមប្បវត្តេសុ អស្សេសុ សារថិ វិយ សម្បយុត្តធម្មានំ អជ្ឈុបេក្ខនតោ។ **បដិសង្ខានលក្ខណា**តិ មជ្ឈត្តភាវេ ឋត្វា វីមំសនសង្ខាតប្បដិសង្ខានលក្ខណា។ **សមវាហិតលក្ខណា**តិ សមំ អវិសមំ យថាសកកិច្ចេសុ សម្បយុត្តធម្មានំ បវត្តនលក្ខណា។ ឧទាសីនភាវេន បវត្តមានាបិ សេសសម្បយុត្តធម្មេ យថាសកកិច្ចេសុ បវត្តេតិ, យថា រាជា តុណ្ហី និសិន្នោបិ អត្ថករណេ ធម្មដ្ឋេ យថាសកំ កិច្ចេសុ អប្បមត្តោ បវត្តេតិ។ អលីនានុទ្ធតប្បវត្តិបច្ចយត្តា **ឩនាធិកនិវារណរសា។ បក្ខបាតុបច្ឆេទនរសា**តិ “ឥទំ និហីនកិច្ចំ ហោតុ, ឥទំ អតិរេកតរកិច្ច”ន្តិ ឯវំ បក្ខបាតនវសេន វិយ បវត្តិ បក្ខបាតោ, តំ ឧបច្ឆិន្ទន្តី វិយ ហោតីតិ **បក្ខបាតុបច្ឆេទនរសា**។ សម្បយុត្តធម្មានំ សកសកកិច្ចេ មជ្ឈត្តភាវេន បច្ចុបតិដ្ឋតីតិ **មជ្ឈត្តភាវបច្ចុបដ្ឋានោ**។ ពោជ្ឈង្គានំ ឧបរូបរិ ឧប្បាទនមេវ ព្រូហនំ វឌ្ឍនញ្ចាតិ អាហ – “**ឧប្បាទេតី**”តិ។

សតិ ច សម្បជញ្ញញ្ច **សតិសម្បជញ្ញំ**, សតិបធានំ វា សម្បជញ្ញំ **សតិសម្បជញ្ញំ**។ តំ សព្ពត្ថ សតោការិភាវាវហត្តា សតិសម្ពោជ្ឈង្គស្ស ឧប្បាទាយ ហោតិ។ យថា បច្ចនីកធម្មប្បហានំ អនុរូបធម្មសេវនា ច អនុប្បន្នានំ កុសលានំ ធម្មានំ ឧប្បាទាយ ហោតិ, ឯវំ សតិរហិតបុគ្គលវិវជ្ជនា, សតោការិបុគ្គលសេវនា, តត្ថ ច យុត្តតា សតិសម្ពោជ្ឈង្គស្ស ឧប្បាទាយ ហោតីតិ ឥមមត្ថំ ទស្សេតិ, “**សតិសម្បជញ្ញ**”ន្តិអាទិនា។ **សត្តសុ ឋានេសូ**តិ “អភិក្កន្តេ បដិក្កន្តេ សម្បជានការី ហោតិ, អាលោកិតេ វិលោកិតេ សម្បជានការី ហោតិ, សមិញ្ជិតេ បសារិតេ សម្បជានការី ហោតិ, សង្ឃាដិបត្តចីវរធារណេ សម្បជានការី ហោតិ, អសិតេ បីតេ ខាយិតេ សាយិតេ សម្បជានការី ហោតិ, ឧច្ចារបស្សាវកម្មេ សម្បជានការី ហោតិ, គតេ ឋិតេ និសិន្នេ សុត្តេ ជាគរិតេ ភាសិតេ តុណ្ហីភាវេ សម្បជានការី ហោតី”តិ (ទី. និ. ២.៣៧៦; ម. និ. ១.១០៩) ឯវំ វុត្តេសុ អភិក្កន្តាទីសុ សត្តសុ ឋានេសុ។ **តិស្សទត្តត្ថេរោ** នាម យោ ពោធិមណ្ឌេ សុវណ្ណសលាកំ គហេត្វា “អដ្ឋារសសុ ភាសាសុ កតរភាសាយ ធម្មំ កថេមី”តិ បរិសំ បវារេសិ។ **អភយត្ថេរោ**តិ ទត្តាភយត្ថេរមាហ។ **អភិនិវេស**ន្តិ វិបស្សនាភិនិវេសំ។

បរិបុច្ឆកតាតិ បរិយោគាហេត្វា បុច្ឆកភាវោ។ អាចរិយេ បយិរុបាសិត្វា បញ្ចបិ និកាយេ សហ អដ្ឋកថាយ បរិយោគាហេត្វា យំ យំ តត្ថ គណ្ឋិដ្ឋានភូតំ, តំ តំ “ឥទំ, ភន្តេ, កថំ, ឥមស្ស កោ អត្ថោ”តិ ខន្ធាយតនាទិអត្ថំ បុច្ឆន្តស្ស ហិ ធម្មវិចយសម្ពោជ្ឈង្គោ ឧប្បជ្ជតិ។ តេនាហ – “**ខន្ធធាតុ…បេ…. ពាហុលតា**”តិ។

វត្ថុវិសទកិរិយាតិ ឯត្ថ ចិត្តចេតសិកានំ បវត្តិដ្ឋានភាវតោ សរីរំ តប្បដិពទ្ធានិ ចីវរាទីនិ ច វត្ថូនីតិ អធិប្បេតានិ។ តានិ យថា ចិត្តស្ស សុខាវហានិ ហោន្តិ, តថា ករណំ តេសំ វិសទកិរិយា។ តេនាហ – “**អជ្ឈត្តិកពាហិរាន**”ន្តិអាទិ។ **ឧស្សន្នទោស**ន្តិ វាតបិត្តាទិវសេន ឧបចិតទោសំ។ **សេទមលមក្ខិត**ន្តិ សេទេន ចេវ ជល្លិកាសង្ខាតេន សរីរមលេន ច មក្ខិតំ។ **ច**-សទ្ទេន អញ្ញម្បិ សរីរស្ស បីឡាវហំ អច្ចាសនាទី សង្គណ្ហាតិ។ **សេនាសនំ វា**តិ **វា**-សទ្ទេន មលគ្គហិតបត្តាទីនំ សង្គហោ ទដ្ឋព្ពោ។ **បរិភណ្ឌករណាទីហី**តិ **អាទិ**-សទ្ទេន បត្តបចនាទីនំ សង្គហោ ទដ្ឋព្ពោ។ **អវិសទេ**តិ វត្ថុម្ហិ អវិសទេ សតិ, វិសយភូតេ វា។ កថំ ភាវនមនុយុត្តស្ស តានិ អជ្ឈត្តិកពាហិរវត្ថូនិ វិសយោ? អន្តរន្តរា បវត្តនកចិត្តុប្បាទវសេនេវ វុត្តំ។ តេ ហិ ចិត្តុប្បាទា ចិត្តេកគ្គតាយ អបរិសុទ្ធភាវាយ សំវត្តន្តិ។ **ចិត្តចេតសិកេសូ**តិ និស្សយាទិបច្ចយភូតេសុ ចិត្តចេតសិកេសុ។ **ញាណម្បី**តិ **អបិ**-សទ្ទោ សម្បិណ្ឌនត្ថោ។ តេន “ន កេវលំ វត្ថុយេវ, អថ ខោ តស្មិំ អបរិសុទ្ធេ ញាណម្បិ អបរិសុទ្ធំ ហោតី”តិ និស្សយាបរិសុទ្ធិយា តំនិស្សិតាបរិសុទ្ធិ វិយ វិសយស្ស អបរិសុទ្ធតាយ វិសយិនោ អបរិសុទ្ធី ទស្សេតិ។

សមភាវករណន្តិ កិច្ចតោ អនូនាធិកភាវករណំ។ **សទ្ធិន្ទ្រិយំ ពលវំ ហោតិ,** សទ្ធេយ្យវត្ថុស្មិំ បច្ចយវសេន អធិមោក្ខកិច្ចស្ស បដុតរភាវេន បញ្ញាយ អវិសទតាយ វីរិយាទីនញ្ច សិថិលតាទិនា សទ្ធិន្ទ្រិយំ ពលវំ ហោតិ។ តេនាហ – “**ឥតរានិ មន្ទានី**”តិ។ **តតោ**តិ តស្មា, សទ្ធិន្ទ្រិយស្ស ពលវភាវតោ ឥតរេសញ្ច មន្ទត្តាតិ អត្ថោ។ កោសជ្ជបក្ខេ បតិតុំ អទត្វា សម្បយុត្តធម្មានំ បគ្គណ្ហនំ អនុពលប្បទានំ បគ្គហោ។ បគ្គហោវ កិច្ចំ **បគ្គហកិច្ចំ**។ កាតុំ ន សក្កោតីតិ អានេត្វា សម្ពន្ធិតព្ពំ។ អារម្មណំ ឧបគន្ត្វា ឋានំ, អនិស្សជ្ជនំ វា **ឧបដ្ឋានំ**។ វិក្ខេបប្បដិបក្ខោ, យេន វា សម្បយុត្តា អវិក្ខិត្តា ហោន្តិ, សោ **អវិក្ខេបោ**។ រូបគតំ វិយ ចក្ខុនា យេន យាថាវតោ វិសយសភាវំ បស្សតិ, តំ **ទស្សនកិច្ចំ កាតុំ ន សក្កោតិ** ពលវតា សទ្ធិន្ទ្រិយេន អធិភូតត្តា។ សហជាតធម្មេសុ ហិ ឥន្ទដ្ឋំ ការេន្តានំ សហបវត្តមានានំ ធម្មានំ ឯកទេសតាវសេនេវ អត្ថសិទ្ធិ, ន អញ្ញថា។ **តស្មា**តិ វុត្តមេវត្ថំ ការណភាវេន បច្ចាមសតិ។ **តន្តិ** សទ្ធិន្ទ្រិយំ។ **ធម្មសភាវបច្ចវេក្ខណេនា**តិ យស្ស សទ្ធេយ្យស្ស វត្ថុនោ ឧឡារតាទិគុណេ អធិមុច្ចនស្ស សាតិសយប្បវត្តិយា សទ្ធិន្ទ្រិយំ ពលវំ ជាតំ, តស្ស បច្ចយបច្ចយុប្បន្នតាទិវិភាគតោ យាថាវតោ វីមំសនេន។ ឯវញ្ហិ ឯវំធម្មតានយេន យាថាវសរសតោ បរិគ្គយ្ហមានេ សវិប្ផារោ អធិមោក្ខោ ន ហោតិ “អយំ ឥមេសំ ធម្មានំ សភាវោ”តិ បរិជាននវសេន បញ្ញាព្យាបារស្ស សាតិសយត្តា។ ធុរិយធម្មេសុ ហិ យថា សទ្ធាយ ពលវភាវេ បញ្ញាយ មន្ទភាវោ ហោតិ, ឯវំ បញ្ញាយ ពលវភាវេ សទ្ធាយ មន្ទភាវោ ហោតិ។ តេន វុត្តំ – “**តំ ធម្មសភាវបច្ចវេក្ខណេន ហាបេតព្ព**”ន្តិ។

តថា អមនសិការេនាតិ យេនាការេន ភាវេនមនុយុញ្ជន្តស្ស សទ្ធិន្ទ្រិយំ ពលវំ ជាតំ, តេនាការេន ភាវនាយ អននុយុញ្ជនតោតិ វុត្តំ ហោតិ។ តេជ ទុវិធេន សទ្ធិន្ទ្រិយស្ស ពលវភាវោ អត្តនោ វា បច្ចយវិសេសេន កិច្ចុត្តរិយតោ វីរិយាទីនំ វា មន្ទកិច្ចតាយ។ តត្ថ បឋមវិកប្បេ ហាបនវិធិ ទស្សិតោ, ទុតិយវិកប្បេ បន យថា មនសិករោតោ វីរិយាទីនំ មន្ទកិច្ចតាយ សទ្ធិន្ទ្រិយំ ពលវំ ជាតំ, តថា អមនសិការេន វីរិយាទីនំ បដុកិច្ចភាវាវហេន មនសិការេន សទ្ធិន្ទ្រិយំ តេហិ សមរសំ ករោន្តេន ហាបេតព្ពំ។ ឥមិនា នយេន សេសិន្ទ្រិយេសុបិ ហាបនវិធិ វេទិតព្ពោ។

វក្កលិត្ថេរវត្ថុតិ សោ ហិ អាយស្មា សទ្ធាធិមុត្តតាយ កតាធិការោ សត្ថុ រូបទស្សនប្បសុតោ ឯវំ ហុត្វា វិហរន្តោ សត្ថារា "កឹ តេ, វក្កលិ, ឥមិនា បូតិកាយេន ទិដ្ឋេន, យោ ខោ, វក្កលិ, ធម្មំ បស្សតិ, សោ មំ បស្សតី"តិអាទិនា (សំ. និ. ៣.៨៧) នយេន ឱវទិត្វា កម្មដ្ឋានេ និយោជិតោបិ តំ អននុយុញ្ជន្តោ បណាមិតោ អត្តានំ វិនិបាតេតុំ បបាតដ្ឋានំ អភិរុហិ។ អថ នំ សត្ថា យថានិសិន្នោវ ឱភាសវិស្សជ្ជនេន អត្តានំ ទស្សេត្វា –

> "បាមោជ្ជពហុលោ ភិក្ខុ, បសន្នោ ពុទ្ធសាសនេ;
> អធិគច្ឆេ បទំ សន្តំ, សង្ខារូបសមំ សុខ"ន្តិ។ (ធ. ប. ៣៨១) –

គាថំ វត្វា "ឯហិ, វក្កលី"តិ អាហ។ សោ តេនេវ អមតេន អភិសិត្តោ ហដ្ឋតុដ្ឋោ ហុត្វា វិបស្សនំ បដ្ឋបេសិ, សទ្ធាយ បន ពលវភាវេន វិបស្សនាវីថឹ ន ឱតរិ។ តំ ញត្វា ភគវា តស្ស ឥន្ទ្រិយសមត្តប្បដិបាទនាយ កម្មដ្ឋានំ សោធេត្វា អទាសិ។ សោ សត្ថារា ទិន្ននយេ ឋត្វា វិបស្សនំ ឧស្សុក្កាបេត្វា មគ្គប្បដិបាដិយា អរហត្តំ បាបុណិ។ តេន វុត្តំ – "**វក្កលិត្ថេរវត្ថុ ចេត្ថ និទស្សន**"ន្តិ។ **ឯត្ថា**តិ សទ្ធិន្ទ្រិយស្ស អធិមត្តភាវេ សេសិន្ទ្រិយានំ សកិច្ចាករណេ។ **ឥតរកិច្ចភេទ**ន្តិ ឧបដ្ឋានាទិកិច្ចវិសេសំ។ **បស្សទ្ធាទី**តិ **អាទិ**-សទ្ទេន សមាធិឧបេក្ខាសម្ពោជ្ឈង្គានំ សង្គហោ។ **ហាបេតព្ព**ន្តិ យថា សទ្ធិន្ទ្រិយស្ស ពលវភាវោ ធម្មសភាវបច្ចវេក្ខណេន ហាយតិ, ឯវំ វីរិយិន្ទ្រិយស្ស អធិមត្តតា បស្សទ្ធិអាទិភាវនាយ ហាយតិ សមាធិបក្ខិយត្តា តស្សា។ តថា ហិ សមាធិន្ទ្រិយស្ស អធិមត្តតំ កោសជ្ជបាតតោ រក្ខន្តី វីរិយាទិភាវនា វិយ វីរិយិន្ទ្រិយស្ស អធិមត្តតំ ឧទ្ធច្ចបាតតោ រក្ខន្តី បស្សទ្ធាទិភាវនា ឯកំសតោ ហាបេតិ។ តេន វុត្តំ – "**បស្សទ្ធាទិភាវនាយ ហាបេតព្ព**"ន្តិ។

សោណត្ថេរស្ស វត្ថុតិ សុខុមាលសោណត្ថេរស្ស វត្ថុ។ សោ ហិ អាយស្មា សត្ថុ សន្តិកេ កម្មដ្ឋានំ គហេត្វា សីតវនេ វិហរន្តោ "មម សរីរំ សុខុមាលំ, ន ច សក្កា សុខេនេវ សុខំ អធិគន្តុំ, កិលមេត្វាបិ សមណធម្មោ កាតព្ពោ"តិ ឋានចង្កមមេវ អធិដ្ឋាយ បធានមនុយុញ្ជន្តោ បាទតលេសុ ផោដេសុ ឧដ្ឋិតេសុបិ វេទនំ អជ្ឈុបេក្ខិត្វា ទឡ្ហវីរិយំ ករោន្តោ អច្ចារទ្ធវីរិយតាយ វិសេសំ និព្ពត្តេតុំ នាសក្ខិ។ សត្ថា តត្ថ គន្ត្វា វីណូបមោវាទេន ឱវទិត្វា វីរិយសមតាយោជនវិធឹ ទស្សេន្តោ កម្មដ្ឋានំ វិសោធេត្វា គិជ្ឈកូដំ គតោ។ ថេរោបិ សត្ថារា ទិន្ននយេន វីរិយសមតំ យោជេត្វា ភាវេន្តោ វិបស្សនម្បិ ឧស្សុក្កាបេត្វា អរហត្តេ បតិដ្ឋាសិ។ តេន វុត្តំ – "**សោណត្ថេរស្ស វត្ថុ ទស្សេតព្ព**"ន្តិ។ **សេសេសុបី**តិ សតិសមាធិបញ្ញិន្ទ្រិយេសុបិ។

សមតន្តិ សទ្ធាបញ្ញានំ អញ្ញមញ្ញំ អនូនាធិកភាវំ, តថា សមាធិវីរិយានំ។ យថា ហិ សទ្ធាបញ្ញានំ វិសុំ ធុរិយធម្មភូតានំ កិច្ចតោ អញ្ញមញ្ញានតិវត្តនំ វិសេសតោ ឥច្ឆិតព្ពំ, យតោ នេសំ សមធុរតាយ អប្បនា សម្បជ្ជតិ, ឯវំ សមាធិវីរិយានំ កោសជ្ជុទ្ធច្ចបក្ខិកានំ សមរសតាយ សតិ អញ្ញមញ្ញូបត្ថម្ភនតោ សម្បយុត្តធម្មានំ អន្តទ្វយបាតាភាវេន សម្មទេវ អប្បនា ឥជ្ឈតិ។ **ពលវសទ្ធោ**តិអាទិ ព្យតិរេកមុខេន វុត្តស្សេវត្ថស្ស សមត្ថនំ។ តស្សត្ថោ – យោ ពលវតិយា សទ្ធាយ សមន្នាគតោ អវិសទញាណោ, សោ មុធប្បសន្នោ ហោតិ, ន អវេច្ចប្បសន្នោ។ តថា ហិ អវត្ថុស្មឹ បសីទតិ សេយ្យថាបិ តិត្ថិយសាវកា។ **កេរាដិកបក្ខ**ន្តិ សាឋេយ្យបក្ខំ ភជតិ។ សទ្ធាហីនាយ បញ្ញាយ អតិធាវន្តោ "ទេយ្យវត្ថុបរិច្ចាគេន វិនា ចិត្តុប្បាទមត្តេនបិ ទានមយំ បុញ្ញំ ហោតី"តិអាទីនិ បរិកប្បេតិ ហេតុប្បដិរូបកេហិ វញ្ចិតោ, ឯវំភូតោ សុក្ខតក្កវិលុត្តចិត្តោ បណ្ឌិតានំ វចនំ នាទិយតិ, សញ្ញត្តឹ ន គច្ឆតិ។ តេនាហ – "**ភេសជ្ជសមុដ្ឋិតោ វិយ រោគោ អតេកិច្ឆោ ហោតី**"តិ។ យថា ចេត្ថ សទ្ធាបញ្ញានំ អញ្ញមញ្ញំ សមភាវោ អត្ថាវហោ, អនត្ថាវហោ វិសមភាវោ, ឯវំ សមាធិវីរិយានំ អញ្ញមញ្ញំ អវិក្ខេបាវហោ សមភាវោ, ឥតរោ វិក្ខេបាវហោ ចាតិ **កោសជ្ជំ អភិភវតិ,** តេន អប្បនំ ន បាបុណាតីតិ អធិប្បាយោ។ **ឧទ្ធច្ចំ អភិភវតី**តិ ឯត្ថាបិ ឯសេវ នយោ។ **តំ ឧភយ**ន្តិ សទ្ធាបញ្ញាទ្វយំ សមាធិវីរិយទ្វយញ្ច។ **សមំ កត្តព្ព**ន្តិ សមរសំ កាតព្ពំ។

សមាធិកម្មិកស្សាតិ សមថកម្មដ្ឋានិកស្ស។ **ឯវ**ន្តិ ឯវំ សន្តេ, សទ្ធាយ ថោកំ ពលវភាវេ សតីតិ អត្ថោ។ **សទ្ទហន្តោ**តិ "បថវី បថវីតិ មនសិករណមត្តេន កថំ ឈានុប្បត្តី"តិ អចិន្តេត្វា "អទ្ធា សម្មាសម្ពុទ្ធេន វុត្តវិធិ ឥជ្ឈិស្សតី"តិ សទ្ទហន្តោ សទ្ទំ ជនេន្តោ។ **ឱកប្បេន្តោ**តិ អារម្មណំ អនុប្បវិសិត្វា វិយ អធិមុច្ចនវសេន អវ

កប្បេន្តោ បក្ខន្ទន្តោ។ **ឯកគ្គតា ពលវតី វដ្តតិ** សមាធិប្បធានត្តា ឈានស្ស។ **ឧភិន្នន្តិ** សមាធិបញ្ញានំ។ សមាធិកម្មិកស្ស សមាធិនោ អធិមត្តតា វិយ បញ្ញាយ អធិមត្តតាបិ ឥច្ឆិតព្ពាតិ អាហ – “**សមតាយបិ**”តិ, សមភាវេន បីតិ អត្ថោ។ **អប្បនា**តិ លោកិយអប្បនា។ តថា ហិ “**ហោតិយេវា**”តិ សាសង្កំ វទតិ។ លោកុត្តរប្បនា បន តេសំ សមភាវេនេវ ឥច្ឆិតា។ យថាហ – “សមថវិបស្សនំ យុគនទ្ធំ ភាវេតី”តិ (អ. និ. ៤.១៧០; បដិ. ម. ២.៥)។

យទិ វិសេសតោ សទ្ធាបញ្ញានំ សមាធិវីរិយានញ្ច សមតាវ ឥច្ឆិតា, កថំ សតីតិ អាហ – “**សតិ បន សព្ពត្ថ ពលវតី វដ្តតី**”តិ។ **សព្ពត្ថា**តិ លីនុទ្ធច្ចបក្ខិកេសុ បញ្ចសុ ឥន្ទ្រិយេសុ។ ឧទ្ធច្ចបក្ខិកេ គណ្ហន្តោ “**សទ្ធាវីរិយបញ្ញាន**”ន្តិ អាហ។ អញ្ញថាបីតិ ច គហេតព្ពា សិយា។ តថា ហិ **កោសជ្ជបក្ខិកេន ច សមាធិនា**ឥច្ចេវ វុត្តំ, ន “បស្សទ្ធិសមាធិឧបេក្ខាហី”តិ។ **សា**តិ សតិ។ សព្ពេសុ រាជកម្មេសុ និយុត្តោ **សព្ពកម្មិកោ។ តេនា**តិ តេន សព្ពត្ថ ឥច្ឆិតព្ពត្តេន ការណេន។ **អាហ** អដ្ឋកថាយំ។ សព្ពត្ថ និយុត្តា **សព្ពត្ថិកា** សព្ពត្ថ លីនេ ឧទ្ធតេ ច ចិត្តេ ឥច្ឆិតព្ពត្តា, សព្ពេន វា លីនុទ្ធច្ចបក្ខិយេន ពោជ្ឈង្គគណេន អត្ថេតព្ពាតិ សព្ពត្ថា, សាវ **សព្ពត្ថិកា។ ចិត្តន្តិ** កុសលចិត្តំ។ តស្ស ហិ **សតិបដិសរណំ** បរាយណំ អប្បត្តស្ស បត្តិយា អនធិគតស្ស អធិគមាយ។ តេនាហ – “**អារក្ខបច្ចុបដ្ឋានា**”តិអាទិ។

ខន្ធាទិភេទេសុ អនោគាឡ្ហបញ្ញានន្តិ បរិយត្តិពាហុសច្ចវសេនបិ ខន្ធាយតនាទីសុ អប្បតិដ្ឋិតពុទ្ធីនំ។ ពហុស្សុតសេវនា ហិ សុតមយញាណាវហា។ តរុណវិបស្សនាសមង្គីបិ ភាវនាមយញាណេ ឋិតត្តា ឯកំសតោ បញ្ញាវា ឯវ នាម ហោតីតិ អាហ – “**សមបញ្ញាស...បេ.... បុគ្គលសេវនា**”តិ។ ញេយ្យធម្មស្ស គម្ភីរភាវវសេន តប្បរិច្ឆេទកញាណស្ស គម្ភីរភាវគ្គហណន្តិ អាហ – “**គម្ភីរេសុ ខន្ធាទីសុ បវត្តាយ គម្ភីរបញ្ញាយា**”តិ។ តញ្ហិ ញេយ្យំ តាទិសាយ បញ្ញាយ ចរិតព្ពតោ គម្ភីរញាណចរិយំ។ តស្សា វា បញ្ញាយ តត្ថ បភេទតោ បវត្តិ គម្ភីរញាណចរិយា, តស្សា បច្ចវេក្ខណាតិ អាហ – “**គម្ភីរបញ្ញាយ បភេទបច្ចវេក្ខណា**”តិ។

បញ្ចវិធពន្ធនកម្មការណំ និរយេ និព្ពត្តសត្តស្ស យេភុយ្យេន សព្ពបឋមំ ករោន្តីតិ ទេវទូតសុត្តាទីសុ អាទិតោ វុត្តត្តា ច អាហ – “**បញ្ចវិធពន្ធនកម្មការណតោ បដ្ឋាយា**”តិ។ **សកដវហនាទិកាលេ**តិ **អាទិ**-សទ្ទេន តទញ្ញំ មនុស្សេហិ តិរច្ឆានេហិ ច វិពាធិតព្ពកាលំ សង្គណ្ហាតិ។ **ឯកំ ពុទ្ធន្តរ**ន្តិ ឥទំ អបរាបរេសុ បេតេសុយេវ ឧប្បជ្ជនកសត្តវសេន វុត្តំ, ឯកច្ចានំ វា បេតានំ ឯកច្ចតិរច្ឆានានំ វិយ ទីឃាយុកតា សិយាតិ តថា វុត្តំ។ តថា ហិ កាឡោ នាគរាជា ចតុន្នំ ពុទ្ធានំ សម្មុខីភាវំ លភិត្វា ឋិតោបិ មេត្តេយ្យស្សបិ ភគវតោ សម្មុខីភាវំ លភិស្សតីតិ វទន្តិ, យតស្ស កប្បាយុកតា វុត្តា។

ឯវំ អានិសំសទស្សាវិនោតិ វីរិយាយត្តោ ឯវំ សព្ពោ លោកិយោ លោកុត្តរោ ច វិសេសាធិគមោតិ ឯវំ វីរិយេ អានិសំសទស្សនសីលស្ស។ **គមនវីថិ**ន្តិ សបុព្ពភាគំ និព្ពានគាមិនិបដិបទំ , សហ វិបស្សនាយ អរិយមគ្គប្បដិបាដិ, សត្តវិសុទ្ធិបរម្បរា វា។ សា ហិ “ភិក្ខុនោ វដ្តនិយ្យានាយ គន្តព្ពា បដិបជ្ជិតព្ពា បដិបទា”តិ កត្វា គមនវីថិ នាម។

កាយទឡ្ហីពហុលោតិ យថា តថា កាយស្ស ទឡ្ហីកម្មប្បសុតោ។ **បិណ្ឌបាត**ន្តិ រដ្ឋបិណ្ឌំ។ បច្ចយទាយកានំ អត្តនិ ការស្ស អត្តនោ សម្មាបដិបត្តិយា មហប្ផលភាវស្ស ករណេន បិណ្ឌស្ស ភិក្ខាយ បដិបូជនា **បិណ្ឌបាតាបចាយនំ**។

នីហរន្តោតិ បត្តត្ថវិកតោ នីហរន្តោ។ **តំ សទ្ទំ សុត្វា**តិ តំ ឧបាសិកាយ វចនំ បណ្ណសាលាទ្វារេ ឋិតោវ បញ្ចាភិញ្ញតាយ ទិព្ពសោតេន សុត្វា។ មនុស្សសម្បត្តិ, ទិព្ពសម្បត្តិ, និព្ពានសម្បត្តីតិ ឥមា **តិស្សោ សម្បត្តិយោ។ ទាតុំ សក្ខិស្សសី**តិ តយិ កតេន ទានមយេន វេយ្យាវច្ចមយេន ច បុញ្ញកម្មេន ខេត្តវិសេសភាវូបគមនេន អបរាបរំ ទេវមនុស្សានំ សម្បត្តិយោ អន្តេ និព្ពានសម្បត្តិញ្ច ទាតុំ សក្ខិស្សសីតិ ថេរោ អត្តានំ បុច្ឆតិ។ **សិតំ ករោន្តោ**តិ “អកិច្ចេនេវ មយា វដ្តទុក្ខំ សមតិក្កន្ត”ន្តិ បច្ចវេក្ខណាវសានេ សញ្ជាតបាមោជ្ជវសេន សិតំ ករោន្តោ។

និប្បរិស្សយកាលោតិ និរុបទ្ទវកាលោ, តទា ភិក្ខុសង្ឃស្ស សុលភា បច្ចយា ហោន្តីតិ បច្ចយហេតុកា ចិត្តបីឡា នត្ថីតិ អធិប្បាយោ។ **បស្សន្តានំយេវា**តិ អនាទរេ សាមិវចនំ។ **ខីរធេន**ុន្តិ ខីរទាយិកំ ធេនុំ ។ **កិញ្ចិទេវ កត្វា**តិ កិញ្ចិទេវ ភតិកម្មំ កត្វា។ **ឧច្ឆុយន្តកម្ម**ន្តិ ឧច្ឆុយន្តសាលាយ កាតព្ពំ កិច្ចំ។ **តមេវ មគ្គ**ន្តិ ឧបាសកេន បដិបន្នមគ្គំ។ **ឧបកដ្ឋាយា**តិ អាសន្នាយ។ **វិប្បដិបន្ន**ន្តិ ជាតិធម្មកុលធម្មាទិលង្ឃនេន អសម្មាបដិបន្នំ។ **ឯវ**ន្តិ យថា អសម្មាបដិបន្នោ បុត្តោ តាយ ឯវ អសម្មាបដិបត្តិយា កុលសន្តានតោ ពាហិរោ ហុត្វា បិតុ សន្តិកា ទាយជ្ជស្ស ន ភាគី, ឯវំ **កុសីតោបិ** តេនេវ កុសីតភាវេន ន សម្មាបដិបន្នោ សត្ថុ សន្តិកា លទ្ធព្ព

អរិយធនទាយជ្ជស្ស ន ភាគី។ **អារទ្ធវីរិយោវ លភតិ** សម្មាបដិបជ្ជនតោ។ ឧប្បជ្ជតិ វីរិយសម្ពោជ្ឈង្គោតិ យោជនា, ឯវំ សព្ពត្ថ។

មហាតិ សីលាទិគុណេហិ មហន្តោ វិបុលោ អនញ្ញសាធារណោ។ តំ បនស្ស គុណមហត្តំ ទសសហស្សិលោកធាតុកម្បនេន លោកេ បាកដន្តិ ទស្សេន្តោ “**សត្ថុនោ ហី**”តិអាទិមាហ។

យស្មា សត្ថុសាសនេ បព្ពជិតស្ស បព្ពជ្ជូបគមនេន សក្យបុត្តិយភាវោ សញ្ជាយតិ, តស្មា ពុទ្ធបុត្តភាវំ ទស្សេន្តោ “**អសម្ភិន្នាយា**”តិអាទិមាហ។

អលសានំ ភាវនាយ នាមមត្តម្បិ អជានន្តានំ កាយទឡ្ហីពហុលានំ យាវទត្ថំ ភុញ្ជិត្វា សេយ្យសុខាទិអនុយុញ្ជនកានំ តិរច្ឆានគតិកានំ បុគ្គលានំ ទូរតោ វជ្ជនា **កុសីតបុគ្គលបរិវជ្ជនា**តិ អាហ – “**កុច្ឆឹ បូរេត្វា ឋិតអជគរសទិសេ**”តិអាទិ។ “ទិវសំ ចង្កមេន និសជ្ជាយ អាវរណីយេហិ ធម្មេហិ ចិត្តំ បរិសោធេស្សាមា”តិអាទិនា ភាវនារម្ភវសេន អារទ្ធវីរិយានំ ទឡ្ហបរក្កមានំ កាលេន កាលំ ឧបសង្កមនា **អារទ្ធវីរិយបុគ្គលសេវនា**តិ អាហ – “**អារទ្ធវីរិយេ**”តិអាទិ។ **វិសុទ្ធិមគ្គេ** (វិសុទ្ធិ. ១.៦៤-៦៥) បន ជាតិមហត្តបច្ចវេក្ខណា សព្រហ្មចារិមហត្តបច្ចវេក្ខណាតិ ឥទំ ទ្វយំ ន គហិតំ, ថិនមិទ្ធវិនោទនតា សម្មប្បធានបច្ចវេក្ខណតាតិ ឥទំ ទ្វយំ គហិតំ។ តត្ថ អានិសំសទស្សាវិតាយ ឯវំ សម្មប្បធានបច្ចវេក្ខណា គហិតា ហោតិ លោកិយលោកុត្តរវិសេសាធិគមស្ស វីរិយាយត្តតាទស្សនភាវតោ, ថិនមិទ្ធវិនោទនំ បន តទធិមុត្តតាយ ឯវ គហិតំ ហោតិ។ វីរិយុប្បាទនេ យុត្តប្បយុត្តស្ស ថិនមិទ្ធវិនោទនំ អត្ថសិទ្ធមេវាតិ។ តត្ថ ថិនមិទ្ធវិនោទនកុសីតបុគ្គលបរិវជ្ជនអារទ្ធវីរិយបុគ្គលសេវនតទធិ- មុត្តតាបដិបក្ខវិធមនបច្ចយូបសំហារវសេន អបាយភយបច្ចវេក្ខណាទយោ សមុត្តេជនវសេន វីរិយសម្ពោជ្ឈង្គស្ស ឧប្បាទកា ទដ្ឋព្ពា។

ពុទ្ធានុស្សតិយា ឧបចារសមាធិនិដ្ឋត្តា វុត្តំ – “**យាវ ឧបចារា**”តិ។ **សកលសរីរំ ផរមានោ**តិ បីតិសមុដ្ឋានេហិ បណីតរូបេហិ សកលសរីរំ ផរមានោ, ធម្មសង្ឃគុណេ អនុស្សរន្តស្សបិ យាវ ឧបចារា សកលសរីរំ ផរមានោ បីតិសម្ពោជ្ឈង្គោ ឧប្បជ្ជតីតិ ឯវំ សេសអនុស្សតីសុ, បសាទនីយសុត្តន្តបច្ចវេក្ខណាយ ច យោជេតព្ពំ តស្សាបិ វិមុត្តាយតនភាវេន តគ្គតិកត្តា។ **ឯវរូបេ កាលេ**តិ “ទុព្ភិក្ខភយាទីសូ”តិ វុត្តកាលេ។ **សមាបត្តិ…បេ… ន សមុទាចរន្តី**តិ ឥទំ ឧបសមានុស្សតិយា វសេន វុត្តំ។ សង្ខារានញ្ហិ វសេន សប្បទេសវូបសមេបិ និប្បទេសវូបសមេ វិយ តថា សញ្ញាយ បវត្តិតោ ភាវនាមនសិការោ កិលេសវិក្ខម្ភនសមត្ថោ ហុត្វា ឧបចារសមាធឹ អាវហន្តោ តថារូបបីតិសោមនស្សសមន្នាគតោ បីតិសម្ពោជ្ឈង្គស្ស ឧបាទាយ ហោតីតិ។ តត្ថ “វិក្ខម្ភិតា កិលេសា”តិ បាឋោ។ **ន សមុទាចរន្តី**តិ **ឥតិ**-សទ្ទោ ការណត្ថោ។ យស្មា ន សមុទាចរន្តិ, តស្មា តំ នេសំ អសមុទាចារំ បច្ចវេក្ខន្តស្សាតិ យោជនា។ ន ហិ កិលេសេ បច្ចវេក្ខន្តស្ស ពោជ្ឈង្គុប្បត្តិ យុត្តា, បសាទនីយេសុ ឋានេសុ បសាទសិនេហាភាវេន លូខហទយតាយ លូខតា។ សា តត្ថ អាទរគារវាករណេន វិញ្ញាយតីតិ អាហ – “**អសក្កច្ចកិរិយាយ សំសូចិតលូខភាវេ**”តិ។

បណីតភោជនសេវនតាតិ បណីតសប្បាយភោជនសេវនតា។ **ឧតុឥរិយាបថសុខ**គ្គហណេន សប្បាយឧតុឥរិយាបថគ្គហណំ ទដ្ឋព្ពំ។ តញ្ហិ តិវិធម្បិ សប្បាយំ សេវិយមានំ កាយស្ស កល្យតាបាទនវសេន ចិត្តស្ស កល្យតំ អាវហន្តំ ទុវិធាយបិ បស្សទ្ធិយា ការណំ ហោតិ។ អហេតុកសត្តេសុ លព្ភមានំ សុខទុក្ខន្តិ អយមេកោ អន្តោ, ឥស្សរាទិវិសមហេតុកន្តិ បន អយំ ទុតិយោ។ ឯតេ ឧភោ អន្តេ អនុបគម្ម យថាសកំ កម្មុនា ហោតីតិ អយំ មជ្ឈិមា បដិបត្តិ។ មជ្ឈត្តោ បយោគោ យស្ស សោ មជ្ឈត្តបយោគោ, តស្ស ភាវោ **មជ្ឈត្តបយោគតា**។ អយញ្ហិ សភាវាសារទ្ធតាយ តំបស្សទ្ធកាយតាយ ការណំ ហោតិ, បស្សទ្ធិទ្វយំ អាវហតិ។ ឯតេនេវ សារទ្ធកាយបុគ្គលបរិវជ្ជនបស្សទ្ធកាយបុគ្គលសេវនានំ តទាវហនតា សំវណ្ណិតាតិ ទដ្ឋព្ពំ។

វត្ថុវិសទកិរិយា ឥន្ទ្រិយសមត្តប្បដិបាទនា ច បញ្ញាវហា វុត្តា, សមាធានាវហាបិ តា ហោន្តិ។ សមាធានាវហភាវេនេវ បញ្ញាវហភាវតោតិ វុត្តំ – “**វត្ថុវិសទកិរិយា…បេ… វេទិតព្ពា**”តិ។

ការណកោសល្លភាវនាកោសល្លានំ នានន្តរិយភាវតោ រក្ខនាកោសល្លស្ស ច តំមូលកត្តា “**និមិត្តកុសលតា នាម កសិណនិមិត្តស្ស ឧគ្គហកុសលតា**”ឥច្ចេវ វុត្តំ។ **កសិណនិមិត្តស្សា**តិ ច និទស្សនមត្តំ ទដ្ឋព្ពំ។ អសុភនិមិត្តាទិកស្សបិ ហិ យស្ស កស្សចិ ឈានុប្បត្តិនិមិត្តស្ស ឧគ្គហកោសល្លំ និមិត្តកុសលតា ឯវាតិ។ **អតិសិថិលវីរិយតាទីហី**តិ **អាទិ**-សទ្ទេន បញ្ញាបយោគមន្ទតំ បយោគវេកល្លញ្ច សង្គណ្ហាតិ។ **តស្ស បគ្គណ្ហន**ន្តិ តស្ស លីនស្ស ចិត្តស្ស ធម្មវិចយសម្ពោជ្ឈង្គាទិសមុដ្ឋាបនេន លយាបត្តិតោ សមុទ្ធរណំ។ វុត្តញ្ហេតំ ភគវតា –

“យស្មិំ ខោ, ភិក្ខវេ, សមយេ លីនំ ចិត្តំ ហោតិ, កាលោ តស្មិំ សមយេ ធម្មវិចយសម្ពោជ្ឈង្គស្ស ភាវនាយ, កាលោ វីរិយសម្ពោជ្ឈង្គស្ស ភាវនាយ, កាលោ បីតិសម្ពោជ្ឈង្គស្ស ភាវនាយ។ តំ កិស្ស ហេតុ? លីនំ, ភិក្ខវេ, ចិត្តំ, តំ ឯតេហិ ធម្មេហិ សុសមុដ្ឋាបយំ ហោតិ។ សេយ្យថាបិ, ភិក្ខវេ, បុរិសោ បរិត្តំ អគ្គិំ ឧជ្ជាលេតុកាមោ អស្ស។ សោ តត្ថ សុក្ខានិ ចេវ តិណានិ បក្ខិបេយ្យ, សុក្ខានិ ច គោមយានិ បក្ខិបេយ្យ, សុក្ខានិ ច កដ្ឋានិ បក្ខិបេយ្យ, មុខវាតញ្ច ទទេយ្យ, ន ច បំសុកេន ឱកិរេយ្យ, ភព្ពោ នុ ខោ សោ បុរិសោ បរិត្តំ អគ្គិំ ឧជ្ជាលេតុន្តិ? ឯវំ, ភន្តេ”តិ (សំ. និ. ៥.២៣៤)។

ឯត្ថ ច យថាសកំ អាហារវសេន ធម្មវិចយសម្ពោជ្ឈង្គាទីនំ ភាវនា សមុដ្ឋាបនាតិ វេទិតព្ពា, សា អនន្តរំ វិភាវិតា ឯវ។

អច្ចារទ្ធវីរិយតាទីហីតិ **អាទិ**-សទ្ទេន បញ្ញាបយោគពលវតំ បមោទុប្បិលាបនញ្ច សង្គណ្ហាតិ។ **តស្ស និគ្គណ្ហន**ន្តិ តស្ស ឧទ្ធតស្ស ចិត្តស្ស សមាធិសម្ពោជ្ឈង្គាទិសមុដ្ឋាបនេន ឧទ្ធតាបត្តិតោ និសេធនំ។ វុត្តម្បិ ចេតំ ភគវតា –

“យស្មិំ ខោ, ភិក្ខវេ, សមយេ ឧទ្ធតំ ចិត្តំ ហោតិ, កាលោ តស្មិំ សមយេ បស្សទ្ធិសម្ពោជ្ឈង្គស្ស ភាវនាយ, កាលោ សមាធិសម្ពោជ្ឈង្គស្ស ភាវនាយ, កាលោ ឧបេក្ខាសម្ពោជ្ឈង្គស្ស ភាវនាយ។ តំ កិស្ស ហេតុ? ឧទ្ធតំ, ភិក្ខវេ, ចិត្តំ, តំ ឯតេហិ ធម្មេហិ សុវូបសមំ ហោតិ។ សេយ្យថាបិ, ភិក្ខវេ, បុរិសោ មហន្តំ អគ្គិក្ខន្ធំ និព្ពាបេតុកាមោ អស្ស, សោ តត្ថ អល្លានិ ចេវ តិណានិ បក្ខិបេយ្យ, អល្លានិ ច គោមយានិ និក្ខិបេយ្យ, អល្លានិ ច កដ្ឋានិ បក្ខិបេយ្យ, មុខវាតញ្ច ន ទទេយ្យ, បំសុកេន ច ឱកិរេយ្យ, ភព្ពោ នុ ខោ សោ បុរិសោ មហន្តំ អគ្គិក្ខន្ធំ និព្ពាបេតុន្តិ? ឯវំ, ភន្តេ”តិ (សំ. និ. ៥.២៣៤)។

ឯត្ថាបិ យថាសកំ អាហារវសេន បស្សទ្ធិសម្ពោជ្ឈង្គាទីនំ ភាវនា សមុដ្ឋាបនាតិ វេទិតព្ពា។ តត្ថ បស្សទ្ធិសម្ពោជ្ឈង្គស្ស ភាវនា វុត្តា ឯវ, សមាធិសម្ពោជ្ឈង្គស្ស វុច្ចមានា, ឥតរស្ស អនន្តរំ វក្ខតិ។

បញ្ញាបយោគមន្ទតាយាតិ បញ្ញាព្យាបារស្ស អប្បកភាវេន។ យថា ហិ ទានំ អលោភប្បធានំ, សីលំ អទោសប្បធានំ, ឯវំ ភាវនា អមោហប្បធានា។ តត្ថ យទា បញ្ញា ន ពលវតី ហោតិ, តទា ភាវនា បុព្ពេនាបរំ វិសេសាវហា ន ហោតិ។ អនភិសង្ខតោ វិយ អាហារោ បុរិសស្ស, យោគិនោ ចិត្តស្ស អភិរុចិំ ន ជនេតិ, តេន តំ និរស្សាទំ ហោតិ។ តថា ភាវនាយ សម្មទេវ អវីថិបដិបត្តិយា ឧបសមសុខំ ន វិន្ទតិ, តេនបិ ចិត្តំ និរស្សាទំ ហោតិ។ តេន វុត្តំ – “**បញ្ញាបយោគមន្ទតាយា…បេ… និរស្សាទំ ហោតី**”តិ។ តស្ស សំវេគុប្បាទនំ បសាទុប្បាទនញ្ច តិកិច្ឆនន្តិ តំ ទស្សេន្តោ, “**អដ្ឋ សំវេគវត្ថូនី**”តិអាទិមាហ។ តត្ថ ជាតិជរាព្យាធិមរណានិ យថារហំ សុគតិយំ ទុគ្គតិយញ្ច ហោន្តីតិ តទញ្ញមេវ បញ្ចវិធពន្ធនាទិខុប្បិបាសាទិអញ្ញមញ្ញវិហេឋនាទិហេតុកំ អបាយទុក្ខំ ទដ្ឋព្ពំ។ តយិទំ សព្ពំ តេសំ តេសំ សត្តានំ បច្ចុប្បន្នភវនិស្សិតំ គហិតន្តិ អតីតេ អនាគតេ ច កាលេ វដ្ដមូលកទុក្ខានិ វិសុំ គហិតានិ ។ យេ បន សត្តា អាហារូបជីវិនោ, តត្ថ ច ឧដ្ឋានផលូបជីវិនោ, តេសំ អញ្ញេហិ អសាធារណជីវិតទុក្ខំ អដ្ឋមំ សំវេគវត្ថុ គហិតន្តិ ទដ្ឋព្ពំ។ **អយំ វុច្ចតិ សមយេ សម្បហំសនតា**តិ អយំ ភាវនាចិត្តស្ស សម្បហំសិតព្ពសមយេ វុត្តនយេនេវ សំវេគជននវសេន ចេវ បសាទុប្បាទនវសេន ច សម្មទេវ បហំសនា, សំវេគជននបុព្ពកបសាទុប្បាទនេន តោសនាតិ អត្ថោ។

សម្មាបដិបត្តិំ អាគម្មាតិ លីនុទ្ធច្ចវិរហេន សមថវីថិបដិបត្តិយា ច សម្មា អវិសមំ សម្មទេវ ភាវនាបដិបត្តិំ អាគម្ម។ **អលីន**ន្តិអាទីសុ កោសជ្ជបក្ខិយានំ ធម្មានំ អនធិមត្តតាយ **អលីនំ**, ឧទ្ធច្ចបក្ខិកានំ អនធិមត្តតាយ **អនុទ្ធតំ**, បញ្ញាបយោគសម្បត្តិយា ឧបសមសុខាធិគមេន ច **អនិរស្សាទំ**, តតោ ឯវ អារម្មណេ **សមប្បវត្តំ សមថវីថិបដិបន្នំ**។ អលីនានុទ្ធតាហិ វា អារម្មណេ **សមប្បវត្តំ**, អនិរស្សាទតាយ **សមថវីថិបដិបន្នំ**។ សមប្បវត្តិយា វា **អលីនំ អនុទ្ធតំ**, សមថវីថិបដិបត្តិយា **អនិរស្សាទ**ន្តិ ទដ្ឋព្ពំ។ តត្ថ អលីនតាយ **បគ្គហេ**, អនុទ្ធតតាយ **និគ្គហេ**, អនិរស្សាទតាយ **សម្បហំសនេ** ន ព្យាបារំ អាបជ្ជតិ។ **អយំ វុច្ចតិ សមយេ អជ្ឈុបេក្ខនតា**តិ អយំ អជ្ឈុបេក្ខិតព្ពសមយេ ភាវនាចិត្តស្ស បគ្គហនិគ្គហសម្បហំសនេសុ ព្យាវដតាសង្ខាតំ បដិបក្ខំ អភិភុយ្យ អជ្ឈុបេក្ខនា វុច្ចតិ។ បដិបក្ខវិក្ខម្ភនតោ វិបស្សនាយ អធិដ្ឋានភាវូបគមនតោ ច ឧបចារជ្ឈានម្បិ សមាធានកិច្ចនិប្ផត្តិយា បុគ្គលស្ស សមាហិតភាវសាធនមេវាតិ តត្ថ សមធុរភាវេនាហ – “**ឧបចារំ វា អប្បនំ វា**”តិ។ **ឯស ឧប្បជ្ជតី**តិ ឯស សមាធិសម្ពោជ្ឈង្គោ អនុប្បន្នោ ឧប្បជ្ជតិ។

អនុរោធវិរោធប្បហានវសេន មជ្ឈត្តភាវោ ឧបេក្ខាសម្ពោជ្ឈង្គស្ស ការណំ តស្មិំ សតិ សិជ្ឈនតោ, អសតិ ច អសិជ្ឈនតោ, សោ ច មជ្ឈត្តភាវោ វិសយវសេន ទុវិធោតិ អាហ – “**សត្តមជ្ឈត្តតា សង្ខារមជ្ឈត្តតា**”តិ។

តទុភយេន ច វិរុជ្ឈនំ បស្សទ្ធិសម្ពោជ្ឈង្គភាវនាយ ឯវ ទូរីកតន្តិ អនុរុជ្ឈនស្សេវ បហានវិធី ទស្សេតុំ – “**សត្តមជ្ឈត្តតា**”តិអាទិ វុត្តំ។ តេនាហ – “**សត្តសង្ខារកេលាយនបុគ្គលបរិវជ្ជនតា**”តិ។ ឧបេក្ខាយ ហិ វិសេសតោ រាគោ បដិបក្ខោ។ តថា ចាហ – “ឧបេក្ខា រាគពហុលស្ស វិសុទ្ធិមគ្គោ”តិ (វិសុទ្ធិ. ១.២៦៩)។ **ទ្វីហាការេហីតិ** កម្មស្សកតាបច្ចវេក្ខណំ, អត្តសុញ្ញតាបច្ចវេក្ខណន្តិ, ឥមេហិ ទ្វីហិ ការណេហិ។ **ទ្វីហេវាតិ** អវធារណំ សង្ខ្យាសមានតាទស្សនត្ថំ។ សង្ខ្យា ឯវ ហេត្ថ សមានា, ន សង្ខ្យេយ្យំ សព្ពថា សមានន្តិ។ **អស្សាមិកភាវោ** អនត្តនិយតា។ សតិ ហិ អត្តនិ តស្ស កិញ្ចនភាវេន ចីវរំ អញ្ញំ វា កិញ្ចិ អត្តនិយំ នាម សិយា, សោ បន កោចិ នត្ថេវាតិ អធិប្បាយោ។ **អនទ្ធនិយន្តិ** ន អទ្ធានក្ខមំ, ន ចិរដ្ឋាយី ឥត្តរំ អនិច្ចន្តិ អត្ថោ។ **តាវកាលិកន្តិ** តស្សេវ វេវចនំ។

មមាយតីតិ មមត្តំ ករោតិ, មមាតិ តណ្ហាយ បរិគ្គយ្ហ តិដ្ឋតិ។ **ធនាយន្តាតិ** ធនំ ទព្ពំ ករោន្តា។

៤១៩. សម្មាទស្សនលក្ខណាតិ សម្មា អវិបរីតំ អនិច្ចាទិវសេន ទស្សនសភាវា។ **សម្មាអភិនិរោបនលក្ខណោតិ** សម្មទេវ អារម្មណេ ចិត្តស្ស អភិនិរោបនសភាវោ។ ចតុរង្គសមន្នាគតា វាចា ជនំ សង្គណ្ហាតីតិ តព្ពិបក្ខវិរតិសភាវា សម្មាវាចា ភេទករមិច្ឆាវាចាបហានេន ជនេ សម្បយុត្តេ ច បរិគ្គណ្ហនកិច្ចវតី ហោតីតិ “**បរិគ្គហលក្ខណា**”តិ វុត្តា។ វិសំវាទនាទិកិច្ចតាយ ហិ លូខានំ អបរិគ្គាហកានំ មុសាវាទាទីនំ បដិបក្ខភូតា សិនិទ្ធភាវេន បរិគ្គហណសភាវា សម្មាជប្បនកិច្ចា សម្មាវាចា តប្បច្ចយសុភាសិតសម្បដិគ្គាហកេ ជនេ សម្បយុត្តធម្មេ ច បរិគ្គណ្ហន្តី បវត្តតីតិ **បរិគ្គហលក្ខណា**។ យថា ចីវរកម្មាទិប្បយោគសង្ខាតោ កម្មន្តោ កាតព្ពំ ចីវររជនាទិកំ សមុដ្ឋាបេតិ និប្ផាទេតិ, តំតំកិរិយានិប្ផាទកោ វា ចេតនាសង្ខាតោ កម្មន្តោ ហត្ថចលនាទិកំ កិរិយំ សមុដ្ឋាបេតិ, ឯវំ សាវជ្ជកត្តព្ពកិរិយាសមុដ្ឋាបកមិច្ឆាកម្មន្តប្បហានេន សម្មាកម្មន្តោ និរវជ្ជស្ស កត្តព្ពស្ស និរវជ្ជាការេន សមុដ្ឋាបនកិច្ចវា ហោតីតិ អាហ – “**សម្មាសមុដ្ឋាបនលក្ខណោ**”តិ។ សម្បយុត្តធម្មានំ វា ឧក្ខិបនំ **សមុដ្ឋាបនំ** កាយិកកិរិយាយ ភារុក្ខិបនំ វិយ។ **សម្មាវោទាបនលក្ខណោតិ** ជីវមានស្ស បុគ្គលស្ស, សម្បយុត្តធម្មានំ វា ជីវិតិន្ទ្រិយវុត្តិយា, អាជីវស្សេវ វា សម្មទេវ សោធនំ វោទាបនំ លក្ខណំ ឯតស្សាតិ សម្មាវោទាបនលក្ខណោ។ អថ វា កាយវាចានំ ខន្ធសន្តានស្ស ច សំកិលេសភូតមិច្ឆាអាជីវប្បហានេន សម្មាអាជីវោ “**វោទាបនលក្ខណោ**”តិ វុត្តោ។ សម្មាវាយាមសតិសមាធីសុ វត្តព្ពំ ហេដ្ឋា វុត្តមេវ។

បញ្ញាយ កុសលានំ ធម្មានំ បុព្ពង្គមភាវតោ សព្ពេបិ អកុសលា ធម្មា តស្សា បដិបក្ខាវាតិ វុត្តំ – “**អញ្ញេហិបិ អត្តនោ បច្ចនីកកិលេសេហិ សទ្ធិ**”ន្តិ។ អថ វា **អត្តនោ បច្ចនីកកិលេសា** ទិដ្ឋេកដ្ឋា អវិជ្ជាទយោ បញ្ញាយ ឧជុបច្ចនីកភាវតោ។ **បស្សតីតិ** បស្សន្តី វិយ ហោតិ វិពន្ធាភាវតោ។ តេនាហ – “**តប្បដិច្ឆាទក…បេ…. អសម្មោហតោ**”តិ។ សម្មាសង្កប្បាទីនំ មិច្ឆាសង្កប្បាទយោ ឧជុវិបច្ចនីកាតិ អាហ – “**សម្មាសង្កប្បាទយោ…បេ.… បជហន្តី**”តិ។ **តថេវាតិ** ឥមិនា អត្តនោ បច្ចនីកកិលេសេហិ សទ្ធិន្តិ ឥមមត្ថំ អនុកឌ្ឍតិ។ **វិសេសតោតិ** សម្មាទិដ្ឋិយា វុត្តកិច្ចតោ វិសេសេន។ **ឯត្ថាតិ** ឯតេសុ សម្មាសង្កប្បាទីសុ។

ឯសា សម្មាទិដ្ឋិ នាមាតិ លោកិយំ លោកុត្តរញ្ច ឯកជ្ឈំ កត្វា វទតិ មិស្សកតាភាវតោ ។ តេនាហ – “**បុព្ពភាគេ**”តិអាទិ។ **ឯការម្មណា** និព្ពានារម្មណត្តា។ **កិច្ចតោតិ** បុព្ពភាគេ ទុក្ខាទីហិ ញាណេហិ កាតព្ពកិច្ចស្ស ឥធ និប្ផត្តិតោ, ឥមស្សេវ វា ញាណស្ស ទុក្ខាទិប្បកាសនកិច្ចតោ។ **ចត្តារិ នាមានិ លភតិ** ទុក្ខបរិញ្ញាទិចតុកិច្ចសាធនតោ។ **តីណិ នាមានិ លភតិ** កាមសង្កប្បាទិប្បហានកិច្ចនិប្ផត្តិតោ។ **សិក្ខាបទវិភង្គេ** (វិភ. ៧០៣ អាទយោ) “វិរតិចេតនា តំសម្បយុត្តា ច ធម្មា សិក្ខាបទានី”តិ វុត្តានិ, តត្ថ បធានានំ វិរតិចេតនានំ វសេន “**វិរតិយោបិ ហោន្តិ ចេតនាទយោបី**”តិ អាហ។ “សម្មា វទតិ ឯតាយា”តិអាទិនា អត្ថសម្ភវតោ **សម្មាវាចាទយោ តយោ វិរតិយោបិ ហោន្តិ ចេតនាទយោបិ**។ មុសាវាទាទីហិ វិរមណកាលេ វិរតិយោ, សុភាសិតាទិវាចាភាសនាទិកាលេ ចេតនាទយោ យោជេតព្ពា។ **មគ្គក្ខណេ បន វិរតិយោវ** មគ្គលក្ខណប្បត្តិតោ។ ន ហិ ចេតនា និយ្យានសភាវា។ អថ វា ឯកស្ស ញាណស្ស ទុក្ខាទិញាណតា វិយ ឯកាយ វិរតិយា មុសាវាទាទិវិរតិភាវោ វិយ ច ឯកាយ ចេតនាយ សម្មាវាចាទិកិច្ចត្តយសាធនសភាវា សម្មាវាចាទិភាវាសិទ្ធិតោ “**មគ្គក្ខណេ វិរតិយោវា**”តិ វុត្តំ។

ចត្តារិ នាមានិ លភតីតិ ចតុសម្មប្បធានចតុសតិបដ្ឋានវសេន លភតិ។ មគ្គក្ខណេតិ អានេត្វា សម្ពន្ធោ។ **បុព្ពភាគេបិ មគ្គក្ខណេបិ សម្មាសមាធិ ឯវាតិ** យទិបិ សមាធិឧបការកានំ អភិនិរោបនានុមជ្ជនសម្បិយាយនព្រូហនសន្តសុខានំ វិតក្កាទីនំ វសេន ចតូហិ ឈានេហិ សម្មាសមាធិ វិភត្តោ, តថាបិ វាយាមោ វិយ អនុប្បន្នាកុសលានុប្បាទនាទិចតុវាយាមកិច្ចំ, សតិ វិយ ច អសុភាសុខានិច្ចានត្តេសុ កាយាទីសុ សុភាទិសញ្ញាបហានលក្ខណំ ចតុសតិកិច្ចំ, ឯកោ សមាធិ ចតុជ្ឈានសមាធិកិច្ចំ ន សាធេតីតិ បុព្ពភាគេបិ បឋមជ្ឈានសមាធិ, បឋមជ្ឈានសមាធិ ឯវ មគ្គក្ខណេបិ, តថា បុព្ពភាគេបិ ចតុត្ថជ្ឈានសមាធិ, ចតុត្ថជ្ឈានសមាធិ ឯវ មគ្គក្ខណេបីតិ អត្ថោ។

“កឹ បនាយំ មគ្គជម្មានំ ទេសនានុក្កមោ, កេវលំ វាចាយ គមវត្តិនិភាវតោ, ឧទាហុ កញ្ចិ វិសេសំ ឧបាទាយា”តិ វិចារណាយំ កញ្ចិ វិសេសំ ឧបាទាយាតិ ទស្សេន្តោ អាហ – “**ឥមេសូ**”តិអាទិ។ តត្ថ ភាវនានុភាវាហិតផលាយ សាតិសយំ តិក្ខវិសទភាវប្បត្តិយា អច្ចរិយព្ភុតសមត្ថតាយោគេន សព្ពសោ បដិបក្ខវិធមនេន យាថាវតោ ធម្មសភាវពោធនេន ច សម្មាទិដ្ឋិយា ពហុការតា វេទិតព្ពា។ តេនាហ – “**អយំ ហី**”តិអាទិ។

តស្សាតិ សម្មាទិដ្ឋិយា។ **ពហុការោ**តិ ធម្មសម្បដិវេធេ ពហូបការោ។ ឥទានិ តមត្ថំ ឧបមាហិ វិភាវេតុំ, “**យថា ហី**”តិអាទិ វុត្តំ។

វចីភេទស្ស ការកោ វិតក្កោ សាវជ្ជានវជ្ជវចីភេទនិវត្តនប្បវត្តនាការាយ សម្មាវាចាយបិ ឧបការកោ ឯវាតិ អាហ – “**ស្វាយំ...បេ.... សម្មាវាចាយបិ ឧបការកោ**”តិ។ សម្មាសង្កប្បោ ហិ សច្ចវាចាយ វិរតិវាចាយបិ វិសេសបច្ចយោ មិច្ឆាសង្កប្បតទេកដ្ឋកិលេសប្បហានតោ។

សំវិទហិត្វាតិអាទីសុ សម្មា វិទហនំ កម្មន្តប្បយោជនញ្ច ឯកន្តានវជ្ជវចីកាយកម្មវសេន ឥច្ឆិតព្ពន្តិ វិរតិវាចាវសេន សំវិទហនំ វិរតិកម្មន្តស្សេវ បយោជនញ្ច និទស្សិតន្តិ ទដ្ឋព្ពំ។ ឯវំ ហិស្ស សម្មាវាចាយ សម្មាកម្មន្តស្សាបិ ពហុការតា ជោតិតា សិយា។ វចីភេទនិយាមិកា ហិ វចីទុច្ចរិតវិរតិ កាយិកកិរិយនិយាមិកាយ កាយទុច្ចរិតវិរតិយា ឧបការិកា។ តថា ហិ វិសំវាទនាទិមិច្ឆាវាចតោ អវិរតោ មិច្ឆាកម្មន្តតោបិ ន វិរមតេវ។ យថាហ – “ឯកំ ធម្មំ អតីតស្ស...បេ.... នត្ថិ បាបំ អការិយ”ន្តិ។ តស្មា អវិសំវាទនាទិសម្មាវាចាយ ឋិតោ សម្មាកម្មន្តម្បិ បូរេតិយេវាតិ វចីទុច្ចរិតវិរតិ កាយទុច្ចរិតវិរតិយា ឧបការិកា។

យស្មា អាជីវបារិសុទ្ធិ នាម ទុស្សីល្យប្បហានបុព្ពិកា, តស្មា សម្មាវាចាកម្មន្តានន្តរំ សម្មាអាជីវោ ទេសិតោតិ ទស្សេតុំ – “**ចតុព្ពិធំ បនា**”តិអាទិ វុត្តំ។ **ឯត្តាវតា**តិ បរិសុទ្ធសីលាជីវិកាមត្តេន។ **ឥទំ វីរិយ**ន្តិ ចតុសម្មប្បធានវីរិយំ។

វីរិយារម្ភោបិ សម្មាសតិបរិគ្គហិតោ ឯវ និព្ពានាវហោ, ន កេវលោតិ ទស្សេតុំ – “**តតោ**”តិអាទិ វុត្តំ។ **សូបដ្ឋិតា**តិ ពហិទ្ធាវិក្ខេបំ បហាយ សុដ្ឋុ ឧបដ្ឋិតា កាតព្ពា។ **សមាធិស្ស ឧបការធម្មា** នាម យថាវុត្តវត្ថុវិសទកិរិយាទយោ។ តប្បដិបក្ខតោ **អនុបការធម្មា** វេទិតព្ពា។ **គតិយោ**តិ និប្ផត្តិយោ។ **សមន្នេសិត្វា**តិ សម្មា បរិយេសិត្វា។

៤២៧. យថា ឥត្ថីសុ កថា បវត្តា អធិត្ថីតិ វុច្ចតិ, ឯវំ អត្តានំ អធិកិច្ច បវត្តា **អជ្ឈត្តំ**។ “ឯវំ បវត្តមានា មយំ ‘អត្តា’តិ គហណំ គមិស្សាមា”តិ ឥមិនា វិយ អធិប្បាយេន អត្តានំ អធិកិច្ច ឧទ្ទិស្ស បវត្តា សត្តសន្តតិបរិយាបន្នា អជ្ឈត្តំ។ តស្មិំ **អជ្ឈត្តរូបេ**, អត្តនោ កេសាទិវត្ថុកេ កសិណរូបេតិ អត្ថោ។ **បរិកម្មវសេន អជ្ឈត្តំ រូបសញ្ញី**តិ បរិកម្មករណវសេន អជ្ឈត្តំ រូបសញ្ញី, ន អប្បនាវសេន។ ន ហិ បដិភាគនិមិត្តារម្មណា អប្បនា អជ្ឈត្តវិសយា សម្ភវតិ។ តំ បន អជ្ឈត្តំ បរិកម្មវសេន លទ្ធំ កសិណនិមិត្តំ អវិសុទ្ធមេវ ហោតិ, ន ពហិទ្ធា បរិកម្មវសេន លទ្ធំ វិយ វិសុទ្ធំ។ តេនាហ – “**តំ បនា**”តិអាទិ។

យស្សេវ បរិកម្មំ អជ្ឈត្តំ ឧប្បន្នន្តិ យស្ស បុគ្គលស្ស ឯវំ វុត្តប្បការេន អជ្ឈត្តំ បរិកម្មំ ជាតំ។ **និមិត្តំ បន ពហិទ្ធា**តិ បដិភាគនិមិត្តំ សសន្តតិបរិយាបន្នំ ន ហោតីតិ ពហិទ្ធា។ **បរិត្តានី**តិ យថាលទ្ធានិ សុប្បសរាវមត្តានិ។ តេនាហ – “**អវឌ្ឍិតានី**”តិ។ **បរិត្តវសេនេវា**តិ វណ្ណវសេន អាភោគេ វិជ្ជមានេបិ បរិត្តវសេនេវ ឥទំ អភិភាយតនំ វុត្តំ បរិត្តតា ហេត្ថ អភិភវនស្ស ការណំ។ វណ្ណាភោគេ សតិបិ អសតិបិ អភិភវតីតិ អភិភុ, បរិកម្មំ, ញាណំ វា។ អភិភុ អាយតនំ ឯតស្សាតិ **អភិភាយតនំ,** ឈានំ។ អភិភវិតព្ពំ វា អារម្មណសង្ខាតំ អាយតនំ ឯតស្សាតិ **អភិភាយតនំ**។ អថ វា អារម្មណាភិភវនតោ អភិភុ ច តំ អាយតនញ្ច យោគិនោ សុខវិសេសានំ អធិដ្ឋានភាវតោ មនាយតនធម្មាយតនភាវតោ ចាតិ សសម្បយុត្តជ្ឈានំ **អភិភាយតនំ**។ អភិភាយតនភាវនា នាម តិក្ខបញ្ញស្សេវ សម្ភវតិ, ន ឥតរស្សាតិ អាហ – “**ញាណុត្តរិកោ បុគ្គលោ**”តិ។ **អភិភវិត្វា សមាបជ្ជតី**តិ ឯត្ថ អភិភវនំ សមាបជ្ជនញ្ច ឧបចារជ្ឈានាធិគមនសមនន្តរមេវ អប្បនាឈានុប្បាទនន្តិ អាហ – “**សហ និមិត្តុប្បាទេនេវេត្ថ អប្បនំ បាបេតី**”តិ។ **សហ និមិត្តុប្បាទេនា**តិ ច អប្បនាបរិវាសាភាវស្ស លក្ខណវចនមេតំ។ យោ ខិប្បាភិញ្ញោតិ វុច្ចតិ, តតោបិ ញាណុត្តរស្សេវ អភិភាយតនភាវនា។ **ឯត្ថា**តិ ឯតស្មិំ និមិត្តេ។ **អប្បនំ បាបេតី**តិ ភាវនាអប្បនំ នេតិ។

ឯត្ថ ច កេចិ “ឧប្បន្នេ ឧបចារជ្ឈានេ តំ អារព្ភ យេ ហេដ្ឋិមន្តេន ទ្វេ តយោ ជវនវារា បវត្តន្តិ, តេ ឧបចារជ្ឈានបក្ខិកា ឯវ, តទនន្តរំ ភវង្គបរិវាសេន ឧបចារសេវនាយ ច វិនា អប្បនា ហោតិ, សហ និមិត្តុប្បា

ទេនេវ អប្បនំ បាបេតី’’តិ វទន្តិ, តំ តេសំ មតិមត្តំ។ ន ហិ បារិវាសិកបរិកម្មេន អប្បនាវារោ ឥច្ឆិតោ, នាបិ មហគ្គតប្បមាណជ្ឈានេសុ វិយ ឧបចារជ្ឈានេ ឯកន្តតោ បច្ចវេក្ខណា ឥច្ឆិតព្ពា។ តស្មា ឧបចារជ្ឈានាធិគមតោ បរំ កតិបយភវង្គចិត្តាវសានេ អប្បនំ បាបុណន្តោ **“សហ និមិត្តុប្បាទេនេវេត្ថ អប្បនំ បាបេតី”**តិ វុត្តោ។ **សហ និមិត្តុប្បាទេនា**តិ ច អធិប្បាយិកមិទំ វចនំ, ន នីតត្ថំ, តត្ថ អធិប្បាយោ វុត្តនយេនេវ វេទិតព្ពោ។ **ន អន្តោសមាបត្តិយំ** តទា តថារូបស្ស អាភោគស្ស អសម្ភវតោ។ **សមាបត្តិតោ វុដ្ឋិតស្ស អាភោគោ** បុព្ពភាគភាវនាវសេន ឈានក្ខណេ បវត្តំ អភិភវនាការំ គហេត្វា បវត្តោតិ ទដ្ឋព្ពំ។ អភិធម្មដ្ឋកថាយំ បន “ឥមិនាស្ស បុព្ពាភោគោ កថិតោ”តិ វុត្តំ។ អន្តោសមាបត្តិយំ តទា តថា អាភោគាភាវេ កស្មា ឈានសញ្ញាយបីតិ វុត្តន្តិ អាហ – **“អភិភវសញ្ញា ហិស្ស អន្តោសមាបត្តិយម្បិ អត្ថី”**តិ។

វឌ្ឍិតប្បមាណានីតិ វិបុលប្បមាណានីតិ អត្ថោ, ន ឯកង្គុលទ្វង្គុលាទិវឌ្ឍិ បាបិតានិ តថា វឌ្ឍនស្សេវេត្ថ អសម្ភវតោ។ តេនាហ – **“មហន្តានី”**តិ។ **ភត្តវឌ្ឍិតក**ន្តិ ភុញ្ជនភាជនេ វឌ្ឍេត្វា ទិន្នំ ភត្តំ, ឯកាសនេ បុរិសេន ភុញ្ជិតព្ពភត្តតោ ឧបឌ្ឍភត្តន្តិ អត្ថោ។

រូបេ សញ្ញា រូបសញ្ញា, សា អស្ស អត្ថីតិ រូបសញ្ញី, ន រូបសញ្ញី **អរូបសញ្ញី**។ សញ្ញាសីសេន ឈានំ វទតិ។ រូបសញ្ញាយ អនុប្បាទនមេវេត្ថ **អលាភិតា។ ពហិទ្ធាវ ឧប្បន្ន**ន្តិ ពហិទ្ធាវត្ថុស្មិំយេវ ឧប្បន្នំ។ ឯត្ថ ច –

“អជ្ឈត្តំ រូបសញ្ញី ពហិទ្ធា រូបានិ បស្សតិ បរិត្តានិ សុវណ្ណទុព្ពណ្ណានិ។ អជ្ឈត្តំ រូបសញ្ញី ពហិទ្ធា រូបានិ បស្សតិ អប្បមាណានិ សុវណ្ណទុព្ពណ្ណានិ ។ អជ្ឈត្តំ អរូបសញ្ញី ពហិទ្ធា រូបានិ បស្សតិ បរិត្តានិ សុវណ្ណទុព្ពណ្ណានិ។ អជ្ឈត្តំ អរូបសញ្ញី ពហិទ្ធា រូបានិ បស្សតិ អប្បមាណានិ សុវណ្ណទុព្ពណ្ណានី”តិ (ទី. និ. ៣.៣៣៨, ៣៥៨; អ. និ. ៨.៦៥; ១០.២៩) –

ឯវមិធ ចត្តារិ អភិភាយតនានិ អាគតានិ។ **អភិធម្មេ** (ធ. ស. ២៤៤-២៤៥) បន “អជ្ឈត្តំ អរូបសញ្ញី ពហិទ្ធា រូបានិ បស្សតិ បរិត្តានិ សុវណ្ណទុព្ពណ្ណានិ, អប្បមាណានិ សុវណ្ណទុព្ពណ្ណានី”តិ ឯវមាគតានិ។ តត្ថ ច ការណំ អភិធម្មដ្ឋកថាយំ វុត្តមេវ។ តថា ហិ វុត្តំ អដ្ឋសាលិនិយំ (ធ. ស. អដ្ឋ. ២០៤) –

“កស្មា បន យថា សុត្តន្តេ ‘អជ្ឈត្តំ រូបសញ្ញី ឯកោ ពហិទ្ធា រូបានិ បស្សតិ បរិត្តានី’តិអាទិ វុត្តំ, ឯវំ អវត្វា ឥធ ចតូសុបិ អភិភាយតនេសុ អជ្ឈត្តំ អរូបសញ្ញិតាវ វុត្តាតិ។ អជ្ឈត្តរូបានំ អនភិភវនីយតោ។ តត្ថ វា ហិ ឥធ វា ពហិទ្ធា រូបានេវ អភិភវិតព្ពានិ, តស្មា តានិ និយមតោ វត្តព្ពានី”តិ។

តត្រាបិ ឥធបិ វុត្តានិ “អជ្ឈត្តំ រូបសញ្ញី អជ្ឈត្តំ អរូបសញ្ញីតិ ឥទំ បន សត្ថុ ទេសនាវិលាសមត្តមេវា”តិ។ អយំ បនេត្ថ អធិប្បាយោ – ឥធ វណ្ណាភោគរហិតានិ សហិតានិ ច សព្ពានិ បរិត្តានិ សុវណ្ណទុព្ពណ្ណានិ អភិភុយ្យាតិ។ បរិយាយកថា ហិ សុត្តន្តទេសនាតិ។ អភិធម្មេ បន និប្បរិយាយទេសនត្តា វណ្ណាភោគរហិតានិ វិសុំ វុត្តានិ, តថា សហិតានិ។ អត្ថិ ហិ ឧភយត្ថ អភិភវនវិសេសោតិ។ តថា ឥធ បរិយាយទេសនត្តា វិមោក្ខានម្បិ អភិភវនបរិយាយោ អត្ថីតិ “អជ្ឈត្តំ រូបសញ្ញី”តិអាទិនា បឋមទុតិយអភិភាយតនេសុ បឋមវិមោក្ខោ, តតិយចតុត្ថអភិភាយតនេសុ ទុតិយវិមោក្ខោ, វណ្ណាភិភាយតនេសុ តតិយវិមោក្ខោ ច អភិភវនបត្តិតោ សង្គហិតោ។ អភិធម្មេ បន និប្បរិយាយទេសនត្តា វិមោក្ខាភិភាយតនានិ អសង្ករតោ ទេសេតុំ វិមោក្ខេ វជ្ជេត្វា អភិភាយតនានិ កថិតានិ។ សព្ពានិ ច វិមោក្ខកិច្ចានិ ឈានានិ វិមោក្ខទេសនាយំ វុត្តានិ។ តទេតំ “អជ្ឈត្តំ រូបសញ្ញី”តិ អាគតស្ស អភិភាយតនទ្វយស្ស អភិធម្មេ អភិភាយតនេសុ អវចនតោ “រូបី រូបានិ បស្សតី”តិអាទីនញ្ច សព្ពវិមោក្ខកិច្ចសាធារណវចនភាវតោ វវត្ថានំ កតន្តិ វិញ្ញាយតិ។

អជ្ឈត្តរូបានំ អនភិភវនីយតោតិ ឥទំ អភិធម្មេ កត្ថចិបិ “អជ្ឈត្តរូបានិ បស្សតី”តិ អវត្វា សព្ពត្ថ យំ វុត្តំ – “ពហិទ្ធា រូបានិ បស្សតី”តិ, តស្ស ការណវចនំ។ តេន យំ អញ្ញហេតុកំ សុត្តន្តេ “ពហិទ្ធា រូបានិ បស្សតី”តិ វចនំ, តំ តេន ហេតុនា វុត្តំ។ យំ បន ទេសនាវិលាសហេតុកំ អជ្ឈត្តំ អរូបសញ្ញិតាយ ឯវ អភិធម្មេ វចនំ, ន តស្ស អញ្ញំ ការណំ មគ្គិតព្ពន្តិ ទស្សេតិ។ អជ្ឈត្តរូបានំ អនភិភវនីយតា ច តេសំ ពហិទ្ធារូបានំ វិយ អវិភូតត្តា។ ទេសនាវិលាសោ ច យថានុលោមវត្ថានវសេន វេទិតព្ពោ វេនេយ្យជ្ឈាសយវសេន វិជ្ជមានបរិយាយកថនភាវតោ។ ទេសនាវិលាសោ ហិ នាម វេនេយ្យជ្ឈាសយានុរូបំ វិជ្ជមានស្ស ច បរិយាយស្ស វិភាវនំ, ន យស្ស កស្សចិ, តស្មា “ឥធ បរិយាយទេសនត្តា”តិអាទិនា វុត្តប្បការំ វវត្ថានំ ទេសនាវិលាសនិពន្ធនន្តិ ទដ្ឋព្ពំ។

សុវណ្ណទុព្ពណ្ណានីតិ ឯតេនេវ សិទ្ធត្តា ន នីលាទិអភិភាយតនានិ វត្តព្ពានីតិ ចេ? ន នីលាទីសុ កតាធិការានំ នីលាទិភាវស្សេវ អភិភវនការណត្តា។ ន ហិ តេសំ បរិសុទ្ធាបរិសុទ្ធវណ្ណានំ បរិត្តតា អប្បមាណតា វា

អភិភវនការណំ, អថ ខោ នីលាទិភាវោ ឯវាតិ។ ឯតេសុ ច បរិត្តាទិកសិណរូបេសុ យំយំចរិតស្ស ឥមានិ អភិភាយតនានិ ឥជ្ឈន្តិ, តំ ទស្សេតុំ – “**ឥមេសុ បនា**”តិអាទិ វុត្តំ។

សព្ពសង្គាហិកវសេនាតិ នីលវណ្ណនីលនិទស្សននីលនិភាសានំ សាធារណវសេន។ **វណ្ណវសេនា**តិ សភាវវណ្ណវសេន។ **និទស្សនវសេនា**តិ បស្សិតព្ពតាវសេន, ចក្ខុវិញ្ញាណវីថិយា គហេតព្ពតាវសេន ។ **ឱភាសវសេនា**តិ សប្បភាសតាយ អវភាសនវសេន។ **វណ្ណធាតុយា វា**តិ អញ្ជនរជតវត្ថាទិវណ្ណធាតុយា។ **លោកិយានេវ** រូបាវចរជ្ឈានភាវតោ។

៤៣៥. **រូបីតិ** ឯត្ថ យេនាយំ សសន្តតិបរិយាបន្នេន រូបេន សមន្នាគតោ, តំ យស្ស ឈានស្ស ហេតុភាវេន វិសិដ្ឋរូបំ ហោតិ។ យេន វិសិដ្ឋេន រូបីតិ វុច្ចេយ្យ, តទេវ សសន្តតិបរិយាបន្នរូបនិមិត្តំ ឈានំ។ ឥធ បន បរមត្ថតោ រូបិភាវសាធកន្តិ អាហ – “**អជ្ឈត្តំ កេសាទីសូ**”តិអាទិ។ **រូបជ្ឈានំ រូប**ន្តិ ឧត្តរបទលោបេន វុត្តំ – “រូបូបបត្តិយា”តិអាទីសុ (ធ. ស. ១៦០-១៦១, ១៨៥-១៩០ អាទយោ, ២៤៤-២៤៥ អាទយោ; វិភ. ៦២៥) វិយ។

សុភន្តេវ អធិមុត្តោ ហោតីតិ អយំ តតិយវិមោក្ខោ។ ឥធ សុបរិសុទ្ធនីលាទិវណ្ណកសិណជ្ឈានវសេន វុត្តោតិ ទស្សេត្វា ឥទានិ បដិសម្ភិទាបាឡិយំ តស្ស ព្រហ្មវិហារជ្ឈានវសេន អាគតភាវំ ទស្សេតុំ – “**បដិសម្ភិទាមគ្គេ បនា**”តិអាទិ អារទ្ធំ។ ឥធ បន ឧបរិបាឡិយំយេវ ព្រហ្មវិហារានំ អាគតត្តា តំ នយំ បដិក្ខិបិត្វា បរិសុទ្ធនីលាទិវណ្ណកសិណវសេនេវ សុភវិមោក្ខោ អនុញ្ញាតោ។

៤៤៣. **បរិកម្មបថវិយាបី**តិ អកតាយ វា កតាយ វា ទន្ធមណ្ឌលាទិសង្ខាតបរិកម្មបថវិយាបិ។ ឧគ្គហនិមិត្តាទីនំ បថវីកសិណន្តិ នាមំ និស្សិតេ និស្សយវោហារវសេន វុត្តន្តិ ទដ្ឋព្ពំ, យថា “មញ្ចា ឧក្កុដ្ឋឹ ករោន្តី”តិ។

សីលានីតិ បាតិមោក្ខសំវរាទីនិ ចត្តារិ សីលានិ។ **សោធេត្វា**តិ អនាបជ្ជនេន អាបន្នវុដ្ឋាបនេន កិលេសេហិ អប្បដិបីឡនេន ច វិសោធេត្វា។ តិវិធញ្ហិ សីលស្ស វិសោធនំ នាម – អនាបជ្ជនំ អាបន្នវុដ្ឋាបនំ កិលេសេហិ ច អប្បដិបីឡនន្តិ។ កម្មដ្ឋានភាវនំ បរិពុន្ធេតិ ឧបរោធេតិ បវត្តិតុំ ន ទេតីតិ **បលិពោធោ** វការស្ស លការំ កត្វា, បរិពន្ធោតិ អត្ថោ។ **ឧបច្ឆិន្ទិត្វា**តិ សមាបន្នេន សង្គាហណេន វា ឧបរុន្ធិត្វា, អបលិពោធំ កត្វាតិ អត្ថោ។ **កល្យាណមិត្តំ ឧបសង្កមិត្វា**តិ –

“បិយោ គរុ ភាវនីយោ, វត្តា ច វចនក្ខមោ;
គម្ភីរញ្ច កថំ កត្តា, នោ ចដ្ឋានេ និយោជកោ”តិ។ (អ. និ. ៧.៣៧) –

ឯវមាទិគុណសមន្នាគតំ ឯកន្តហិតេសី វុទ្ធិបក្ខេ ឋិតំ កល្យាណមិត្តំ ឧបសង្កមិត្វា។

អននុរូបំ វិហារន្តិ អដ្ឋារសន្នំ ទោសានំ អញ្ញតរេន សមន្នាគតំ។ វុត្តញ្ហេតំ អដ្ឋកថាសុ –

“មហាវាសំ នវាវាសំ, ជរាវាសញ្ច បន្ថនឹ;
សោណ្ឌឹ បណ្ណញ្ច បុប្ផញ្ច, ផលំ បត្ថិតមេវ ច។

“នគរំ ទារុនា ខេត្តំ, វិសភាគេន បដ្ដនំ;
បច្ចន្តសីមា សប្បាយំ, យត្ថ មិត្តោ ន លព្ភតិ។

“អដ្ឋារសេតានិ ឋានានិ, ឥតិ វិញ្ញាយ បណ្ឌិតោ;
អារកា បរិវជ្ជេយ្យ, មគ្គំ សប្បដិភយំ យថា”តិ។ (វិសុទ្ធិ. ១.៥២);

អនុរូបេតិ គោចរគាមតោ នាតិទូរនច្ចាសន្នតាទីហិ បញ្ចហិ អង្គេហិ សមន្នាគតេ។ វុត្តញ្ហេតំ ភគវតា –

“កថញ្ច, ភិក្ខវេ, សេនាសនំ បញ្ចង្គសមន្នាគតំ ហោតិ? ឥធ, ភិក្ខវេ, សេនាសនំ នាតិទូរំ ហោតិ នច្ចាសន្នំ គមនាគមនសម្បន្នំ ទិវា អប្បាកិណ្ណំ រត្តឹ អប្បសទ្ទំ អប្បនិគ្ឃោសំ អប្បឌំសមកសវាតាតបសរីសបសម្ផស្សំ។ តស្មឹ ខោ បន សេនាសនេ វិហរន្តស្ស អប្បកសិរេន ឧប្បជ្ជន្តិ ចីវរបិណ្ឌបាតសេនាសនគិលានបច្ចយភេសជ្ជបរិក្ខារា។ តស្មឹ ខោ បន សេនាសនេ ថេរា ភិក្ខូ វិហរន្តិ ពហុស្សុតា អាគតាគមា ធម្មធរា វិនយធរា មាតិកាធរា។ តេ កាលេន កាលំ ឧបសង្កមិត្វា បរិបុច្ឆតិ បរិបញ្ហតិ

‘ឥទំ, ភន្តេ, កថំ ឥមស្ស កោ អត្ថោ’តិ។ តស្ស តេ អាយស្មន្តោ អវិវដញ្ចេវ វិវរន្តិ, អនុត្តានីកតញ្ច ឧត្តានីករោន្តិ, អនេកវិហិតេសុ ច កង្ខាឋានិយេសុ ធម្មេសុ កង្ខំ បដិវិនោទេន្តិ។ ឯវំ ខោ, ភិក្ខវេ, សេនាសនំ បញ្ចង្គសមន្នាគតំ ហោតី”តិ (អ. និ. ១០.១១)។

ឯត្ថ ច នាតិទូរំ នច្ចាសន្នំ គមនាគមនសម្បន្នន្តិ ឯកំ អង្គំ, ទិវា អប្បាកិណ្ណំ រត្តឹ អប្បសទ្ទំ អប្បនិគ្ឃោសន្តិ ឯកំ, អប្បឌំសមកសវាតាតបសរីសបសម្ផស្សន្តិ ឯកំ, តស្មឹ ខោ បន សេនាសនេ វិហរន្តស្ស...បេ.... បរិក្ខារាតិ ឯកំ, តស្មឹ ខោ បន សេនាសនេ ថេរា...បេ.... កង្ខំ បដិវិនោទេន្តីតិ ឯកន្តិ ឯវំ បញ្ចង្គានិ វេទិតព្ពានិ។

ខុទ្ទកបលិពោធំ ឧបច្ឆិន្ទិត្វាតិ ទីឃកេសនខលោមានំ ឆេទនេន ចីវរកម្មចីវររជនបត្តបចនមញ្ចបីឋាទិសោធនវសេន ខុទ្ទកបលិពោធំ ឧបច្ឆិន្ទិត្វា។

៤៥៣. ឧទ្ធុមាតកាទីសូតិ ឯត្ថ **អាទិ**-សទ្ទេន វិនីលកវិបុព្ពកវិច្ឆិទ្ទកវិក្ខាយិតកហតវិក្ខិត្តកលោហិតកបុឡវកអដ្ឋិកានំ សង្គហោ ទដ្ឋព្ពោ។ តត្ថ ភស្តា វិយ វាយុនា ឧទ្ធំ ជីវិតបរិយាទានា យថានុក្កមំ សមុគ្គតេន សូនភាវេន ធុមាតត្តា ឧទ្ធុមាតំ, ឧទ្ធុមាតមេវ **ឧទ្ធុមាតកំ**, បដិកូលត្តា វា កុច្ឆិតំ ឧទ្ធុមាតន្តិ **ឧទ្ធុមាតកំ**, តថារូបស្ស ឆវសរីរស្សេតំ អធិវចនំ។ វិនីលំ វុច្ចតិ វិបរិភិន្ននីលវណ្ណំ, វិនីលមេវ **វិនីលកំ**, បដិកូលត្តា វា កុច្ឆិតំ វិនីលន្តិ **វិនីលកំ**, មំសុស្សទដ្ឋានេសុ រត្តវណ្ណស្ស , បុព្ពសន្និចយដ្ឋានេសុ សេតវណ្ណស្ស, យេភុយ្យេន ច នីលវណ្ណស្ស និលដ្ឋានេ នីលសាដកបារុតស្សេវ ឆវសរីរស្សេតំ អធិវចនំ។ បរិភិន្នដ្ឋានេសុ វិស្សន្ទមានបុព្ពំ វិបុព្ពំ, វិបុព្ពមេវ **វិបុព្ពកំ**, បដិកូលត្តា វា កុច្ឆិតំ វិបុព្ពន្តិ **វិបុព្ពកំ**, តថារូបស្ស ឆវសរីរស្សេតំ អធិវចនំ។ វិច្ឆិទ្ទំ វុច្ចតិ ទ្វិធា ឆិន្ទនេន អបធារិតំ, វិច្ឆិទ្ទមេវ **វិច្ឆិទ្ទកំ**, បដិកូលត្តា វា កុច្ឆិតំ វិច្ឆិទ្ទន្តិ **វិច្ឆិទ្ទកំ**, វេមជ្ឈេ ឆិន្នស្ស ឆវសរីរស្សេតំ អធិវចនំ។ ឥតោ ច ឯត្តោ ច វិវិធាការេន សោណសិង្គាលាទីហិ ខាយិតំ វិក្ខាយិតំ, វិក្ខាយិតមេវ **វិក្ខាយិតកំ**, បដិកូលត្តា វា កុច្ឆិតំ វិក្ខាយិតន្តិ **វិក្ខាយិតកំ**, តថារូបស្ស ឆវសរីរស្សេតំ អធិវចនំ។

វិវិធា ខិត្តំ វិក្ខិត្តំ, វិក្ខិត្តមេវ **វិក្ខិត្តកំ**, បដិកូលត្តា វា កុច្ឆិតំ វិក្ខិត្តន្តិ **វិក្ខិត្តកំ**, អញ្ញេន ហត្ថំ, អញ្ញេន បាទំ, អញ្ញេន សីសន្តិ ឯវំ តតោ តតោ វិក្ខិត្តស្ស ឆវសរីរស្សេតំ អធិវចនំ។ ហតញ្ច តំ បុរិមនយេនេវ វិក្ខិត្តកញ្ចាតិ **ហតវិក្ខិត្តកំ**, កាកបទាការេន អង្គបច្ចង្គេសុ សត្ថេន ហនិត្វា វុត្តនយេនេវ វិក្ខិត្តស្ស ឆវសរីរស្សេតំ អធិវចនំ។ លោហិតំ កិរតិ វិក្ខិបតិ ឥតោ ចិតោ ច បគ្ឃរតីតិ **លោហិតកំ**, បគ្ឃរិតលោហិតមក្ខិតស្ស ឆវសរីរស្សេតំ អធិវចនំ។ បុឡវា វុច្ចន្តិ កិមយោ, បុឡវេ កិរតីតិ **បុឡវកំ**, កិមិបរិបុណ្ណស្ស ឆវសរីរស្សេតំ អធិវចនំ។ អដ្ឋិយេវ **អដ្ឋិកំ**, បដិកូលត្តា វា កុច្ឆិតំ អដ្ឋីតិ **អដ្ឋិកំ**, អដ្ឋិសង្ខលិកាយបិ ឯកដ្ឋិកស្សបិ ឯតំ អធិវចនំ។ ឥមេសុ ទសសុ អសុភេសុ បឋមជ្ឈានមេវ ឧប្បជ្ជតិ, ន ទុតិយាទីនិ។ តេនាហ – ឥធ “**បឋមជ្ឈានសហគតា សញ្ញា**”តិ។ តថា ហិ អបរិសណ្ឋិតជលាយ សីឃសោតាយ នទិយា អរិត្តពលេនេវ នាវា តិដ្ឋតិ, វិនា អរិត្តេន ន សក្កា ឋបេតុំ។ ឯវមេវំ ទុព្ពលត្តា អារម្មណស្ស វិតក្កពលេនេវ ចិត្តំ ឯកគ្គំ ហុត្វា តិដ្ឋតិ, វិនា វិតក្កេន ន សក្កា ឋបេតុំ ។ តស្មា បឋមជ្ឈានមេវេត្ថ ហោតិ, ន ទុតិយាទីនិ។ អារម្មណស្ស ទុព្ពលតា ចេត្ថ បដិកូលភាវេន ចិត្តំ ឋបេតុំ អសមត្ថតា។

“រុក្ខោ មតោ, លោហំ មត”ន្តិអាទីសុ យំ ខន្ធប្បពន្ធំ ឧបាទាយ រុក្ខាទិសមញ្ញា, តស្មឹ អនុបច្ឆិន្នេបិ អល្លតាទិវិគមនំ និស្សាយ មតវោហារោ **សម្មុតិមរណំ**។ សង្ខារានំ ខណភង្គសង្ខាតំ **ខណិកមរណំ**។ **សមុច្ឆេទមរណ**ន្តិ អរហតោ សន្តានស្ស សព្ពសោ ឧច្ឆេទភូតំ មរណំ។ វិបស្សនាភាវនាវសេន ចេតំ វុត្តំ។ មរណានុស្សតិភាវនាយំ បន តិវិធម្បេតំ នាធិប្បេតំ អសំវេគវត្ថុតោ អនុបដ្ឋហនតោ អពាហុល្លតោ ច។ មរណានុស្សតិយញ្ហិ ឯកេន ភវេន បរិច្ឆិន្នស្ស ជីវិតិន្ទ្រិយប្បពន្ធស្ស វិច្ឆេទោ មរណន្តិ អធិប្បេតោ សំវេគវត្ថុតោ ឧបដ្ឋហនតោ ពាហុល្លតោ ច។ ឥទានិ ឥមមេវ មរណំ សន្ធាយ វិកប្បន្តរំ ទស្សេន្តោ, “**ហេដ្ឋា វុត្តលក្ខណា វា**”តិអាទិមាហ។

អសិតបីតាទិភេទេតិ អសិតបីតខាយិតសាយិតប្បភេទេ, អសិតព្ពខាទិតព្ពសាយិតព្ពវិភាគេតិ អត្ថោ កាលភេទវចនិច្ឆាយ អភាវតោ យថា “ទុទ្ធ”ន្តិ។ កពឡំ ករីយតីតិ កពឡីការោ, អាហរីយតីតិ អាហារោ, កពឡីការោ ច សោ អាហារោ ចាតិ **កពឡីការាហារោ**។ វត្ថុវសេន ចេតំ វុត្តំ។ សវត្ថុកោ ឯវំ ហិ អាហារោ ឥធ កម្មដ្ឋានភាវេន អធិប្បេតោ។ ឱជាលក្ខណោ បន អាហារោ ឱជដ្ឋមកំ រូបំ អាហរតីតិ អាហារោតិ វុច្ចតិ។ សោ ឥធ នាធិប្បេតោ បដិកូលាការគ្គហណស្ស អសម្ភវតោ។ **នវ បដិកូលានី**តិ គមនបរិយេសនបរិភោគាសយនិទានអបរិបក្កបរិបក្កផលនិស្សន្ទប្បដិកូលវសេន នវ បដិកូលានិ។ សមក្ខនប្បដិកូលំ បន បរិភោគាទីសុ លព្ភមានត្តា ឥធ វិសុំ ន គហិតំ, អញ្ញថា តេន សទ្ធឹ “ទស បដិកូលានី”តិ វត្តព្ពំ។ **វិសុទ្ធិមគ្គេ** (វិសុទ្ធិ. ១.៣០៣-៣០៤)

បន សមក្ខនំ បរិភោគាទីសុ លព្ភមានម្បិ និស្សន្ទវសេន វិសេសតោ បដិកូលន្តិ វិសុំ គហេត្វា ទសហាការេហិ បដិកូលតា វុត្តា។

ឧប្បជ្ជនកសញ្ញាន្តិ បដិកូលាការគ្គហណវសេន ឧប្បជ្ជនកសញ្ញំ។ សញ្ញាសទ្ទោ ចាយំ “រូបសញ្ញា សទ្ទសញ្ញា”តិអាទីសុ (សំ. និ. ៣.៥៧) សញ្ជាននលក្ខណេ ធម្មេ អាគតោ, “អនិច្ចសញ្ញា ទុក្ខសញ្ញា”តិអាទីសុ វិបស្សនាយ អាគតោ, “ឧទ្ធុមាតកសញ្ញាតិ វា សោបាករូបសញ្ញាតិ វា ឥមេ ធម្មា ឯកដ្ឋា, ឧទាហុ នានដ្ឋា”តិអាទីសុ សមថេ អាគតោ។ ឥធ បន សមថស្ស បរិកម្មេ ទដ្ឋព្ពោ។ អាហារេហិ បដិកូលាការគ្គហណំ, តប្បភាវិតំ វា ឧបចារជ្ឈានំ ឥធ “អាហារេ បដិកូលសញ្ញា”តិ អធិប្បេតំ។

ឧក្កណ្ឋិតសញ្ញាន្តិ និព្ពិន្ទនាការេន ឧប្បជ្ជនកសញ្ញំ។ **អនិច្ចសញ្ញា**ន្តិ ឯត្ថ អនិច្ចំ ខន្ធបញ្ចកំ ឧប្បាទវយញ្ញថត្តភាវតោ, ហុត្វា អភាវតោ វា, តស្មិំ អនិច្ចេ ខន្ធបញ្ចកេ អនិច្ចន្តិ ឧប្បជ្ជមានា អនិច្ចលក្ខណបរិគ្គាហិកា សញ្ញា អនិច្ចសញ្ញា។ តេនាហ – “**បញ្ចន្នំ ឧបាទានក្ខន្ធាន**”ន្តិអាទិ។ តត្ថ **ឧទយោ** និព្ពត្តិលក្ខណំ, **វយោ** វិបរិណាមលក្ខណំ, **អញ្ញថត្តំ** ជរា។ ឧទយព្ពយញ្ញថត្តគ្គហណេន អនិច្ចលក្ខណំ ទស្សេតិ។ ឧប្បាទវយញ្ញថត្តភាវតោ ហិ ខន្ធបញ្ចកំ អនិច្ចន្តិ វុច្ចតិ។ យស្ស ច សភាវេន ខន្ធបញ្ចកំ អនិច្ចន្តិ វុច្ចតិ, តំ **អនិច្ចលក្ខណំ**។ តេន ហិ តំ អនិច្ចន្តិ លក្ខីយតិ, អនិច្ចលក្ខណញ្ច ឧទយព្ពយានំ អមនសិការា សន្តតិយា បដិច្ឆន្នត្តា ន ឧបដ្ឋាតិ, ឧទយព្ពយំ បន បរិគ្គហេត្វា សន្តតិយា វិកោបិតាយ អនិច្ចលក្ខណំ យាថាវសរសតោ ឧបដ្ឋាតិ។ ន ហិ សម្មទេវ ឧទយព្ពយំ សល្លក្ខេន្តស្ស បុព្ពាបរិយេន បវត្តមានានំ ធម្មានំ អញ្ញោញ្ញភាវំ សល្លក្ខណេន សន្តតិយា ឧគ្ឃាដិតាយ ធម្មា សម្ពន្ធភាវេន ឧបដ្ឋហន្តិ, អថ ខោ អយោសលាកា វិយ អសម្ពន្ធភាវេនាតិ សុដ្ឋុតរំ អនិច្ចលក្ខណំ បាកដំ ហោតិ។

“យទនិច្ចំ, តំ ទុក្ខ”ន្តិ (សំ. និ. ៣.១៥, ៤៥, ៤៦, ៧៦, ៧៧, ៨៥; ២.៤.១, ៤) វចនតោ តទេវ ខន្ធបញ្ចកំ អភិណ្ហប្បដិបីឡនតោ ទុក្ខំ, អភិណ្ហប្បដិបីឡនាការោ បន ទុក្ខលក្ខណំ។ តេនេវាហ – “**អនិច្ចេ ខន្ធបញ្ចកេ... បេ.... សញ្ញំ ភាវេតី**”តិ។ តត្ថ បដិបីឡនំ នាម យថាបរិគ្គហិតំ ឧទយវយវសេន សង្ខារានំ និរន្តរំ បដិបីឡិយមានតា វិពាធិយមានតា។ ទុក្ខលក្ខណញ្ច អភិណ្ហសម្បដិបីឡនស្ស អមនសិការា ឥរិយាបថេហិ បដិច្ឆន្នត្តា ន ឧបដ្ឋាតិ, អភិណ្ហសម្បដិបីឡនំ បន មនសិ ករិត្វា ឥរិយាបថេ លព្ភមានទុក្ខប្បដិច្ឆាទកភាវេ ឧគ្ឃាដិតេ ទុក្ខលក្ខណំ យាថាវសរសតោ ឧបដ្ឋាតិ។ តថា ហិ ឥរិយាបថេហិ បដិច្ឆន្នត្តា ទុក្ខលក្ខណំ ន ឧបដ្ឋាតិ, តេ ច ឥរិយាបថា អភិណ្ហសម្បដិបីឡនាមនសិការេន បដិច្ឆាទកា ជាតា។ ឯកស្មិញ្ហិ ឥរិយាបថេ ឧប្បន្នស្ស ទុក្ខស្ស វិនោទកំ ឥរិយាបថន្តរំ តស្ស បដិច្ឆាទកំ វិយ ហោតិ, ឯវំ សេសាបិ។ ឥរិយាបថានំ បន តំតំទុក្ខបតិតាការភាវេ យាថាវតោ ញាតេ តេសំ ទុក្ខប្បដិច្ឆាទកភាវោ ឧគ្ឃាដិតោ នាម ហោតិ សង្ខារានំ និរន្តរំ ទុក្ខាភិតុន្នតាយ បាកដភាវតោ។ តស្មា អភិណ្ហសម្បដិបីឡនំ មនសិ ករិត្វា ឥរិយាបថេ លព្ភមានទុក្ខប្បដិច្ឆាទកភាវេ ឧគ្ឃាដិតេ ទុក្ខលក្ខណំ យាថាវសរសតោ ឧបដ្ឋាតិ។

“យំ ទុក្ខំ, តទនត្តា”តិ វចនតោ តទេវ ខន្ធបញ្ចកំ អវសវត្តនតោ អនត្តា, អវសវត្តនាការោ បន អនត្តលក្ខណំ។ តេនាហ – “**បដិបីឡនដ្ឋេនា**”តិអាទិ ។ អនត្តលក្ខណញ្ច នានាធាតុវិនិព្ភោគស្ស អមនសិការា ឃនេន បដិច្ឆន្នត្តា ន ឧបដ្ឋាតិ, នានាធាតុយោ បន វិនិព្ភុជ្ជិត្វា “អញ្ញា បឋវីធាតុ, អញ្ញា អាបោធាតូ”តិអាទិនា, “អញ្ញោ ផស្សោ, អញ្ញា វេទនា”តិអាទិនា ច វិសុំ វិសុំ កត្វា ឃនវិនិព្ភោគេ កតេ សមូហឃនេ កិច្ចារម្មណឃនេ ច ភេទិតេ អនត្តលក្ខណំ យាថាវសរសតោ ឧបដ្ឋាតិ។ យា ហេសា អញ្ញមញ្ញូបត្ថម្ភេសុ សមុទិតេសុ រូបារូបធម្មេសុ ឯកត្តាភិនិវេសវសេន អបរិមទ្ទិតសង្ខារេហិ មមាយមានា សមូហឃនតា, តថា តេសំ តេសំ ធម្មានំ កិច្ចភេទស្ស សតិបិ បដិនិយតភាវេ ឯកតោ គយ្ហមានា កិច្ចឃនតា, តថា សារម្មណធម្មានំ សតិបិ អារម្មណករណភេទេ ឯកតោ គយ្ហមានា អារម្មណឃនតា។ សា ចតូសុ ធាតូសុ ញាណេន វិនិព្ភុជិត្វា ទិស្សមានាសុ ហត្ថេន បរិមទ្ទិយមានោ ផេណបិណ្ឌោ វិយ វិលីនំ អាគច្ឆតិ, យថាបច្ចយំ បវត្តមានា សុញ្ញា ឯតេ ធម្មមត្តាតិ អវសវត្តនាការសង្ខាតំ អនត្តលក្ខណំ បាកដតរំ ហោតិ។

អបរអច្ឆរាសង្ឃាតវគ្គវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

១៩. កាយគតាសតិវគ្គវណ្ណនា

៥៦៣. ចេតសា ផុដោតិ ចិត្តេន ផរិតោ។ ចិត្តេន ផរណញ្ច សមុទ្ទស្ស ទ្វិធា សម្ភវតីតិ អាហ – **"ទុវិធំ ផរណ"**ន្តិអាទិ។ **បុរិមេន អត្ថេនា**តិ "សម្បយោគវសេន វិជ្ជំ ភជន្តី"តិ វុត្តេន អត្ថេន។ **បច្ឆិមេនា**តិ "វិជ្ជាភាគេ វិជ្ជាកោដ្ឋាសេ វត្តន្តី"តិ វុត្តេន។

៥៦៤. មហតោ សំវេគាយ សំវត្តតីតិអាទីសុ អយំ បន អបរោ នយោ។ យាថាវតោ កាយសភាវប្បវេទនតោ មហតោ សំវេគាយ សំវត្តតិ។ **អត្ថាយា**តិ ទិដ្ឋធម្មិកាទិអត្ថាយ។ **យោគក្ខេមាយា**តិ ចតូហិ យោគេហិ ខេមភាវាយ។ **សតិសម្បជញ្ញាយា**តិ សព្ពត្ថ សតិអវិប្បវាសាយ សត្តដ្ឋានិយសម្បជញ្ញាយ ច។ **ញាណទស្សនប្បដិលាភាយា**តិ វិបស្សនាញាណាធិគមាយ។ **វិជ្ជាវិមុត្តិផលសច្ឆិកិរិយាយា**តិ តិស្សោ វិជ្ជា ចិត្តស្ស អធិមុត្តិ និព្ពានំ ចត្តារិ សាមញ្ញផលានីតិ ឯតេសំ បច្ចក្ខករណាយ។

៥៨៤. បញ្ញាបដិលាភាយាតិអាទីសុ សោឡសសុ បទេសុ បញ្ញាបដិលាភាយ បញ្ញាវុទ្ធិយា បញ្ញាវេបុល្លាយ បញ្ញាពាហុល្លាយាតិ ឥមានិ ចត្តារិ បញ្ញាវសេន ភាវវចនានិ, សេសានិ ទ្វាទស បុគ្គលវសេន ភាវវចនានិ។ **សប្បុរិសសំសេវោ**តិ សប្បុរិសានំ ភជនំ។ **សទ្ធម្មស្សវន**ន្តិ តេសំ សប្បុរិសានំ សន្តិកេ សីលាទិប្បដិបត្តិទីបកស្ស សទ្ធម្មវចនស្ស សវនំ។ **យោនិសោ មនសិការោ**តិ សុតានំ ធម្មានំ អត្ថូបបរិក្ខាវសេន ឧបាយេន មនសិការោ។ **ធម្មានុធម្មប្បដិបត្តី**តិ លោកុត្តរធម្មេ អនុគតស្ស សីលាទិប្បដិបទាធម្មស្ស បដិបជ្ជនំ។

ឆន្នំ អភិញ្ញាញាណានន្តិ ឥទ្ធិវិធទិព្ពសោតចេតោបរិយបុព្ពេនិវាសទិព្ពចក្ខុអាសវក្ខយញាណានំ។ **តេសត្តតីនំ ញាណាន**ន្តិ **បដិសម្ភិទាបាឡិយំ** (បដិ. ម. ១.១-២ មាតិកា) "សោតាវធានេ បញ្ញា សុតមយេ ញាណំ, សុត្វាន សំវរេ បញ្ញា សីលមយេ ញាណ"ន្តិអាទិនា ញាណកថាយ និទ្ទិដ្ឋានំ សាវកសាធារណាសាធារណានំ ញាណានំ។ ឥមេសញ្ហិ តេសត្តតិញាណានំ សុតមយញាណាទីនិ សត្តសដ្ឋិញាណានិ សាវកស្ស សាធារណានិ, "ឥន្ទ្រិយបរោបរិយត្តេ ញាណំ, សត្តានំ អាសយានុសយេ ញាណំ, យមកបាដិហីរេ ញាណំ, មហាករុណាសមាបត្តិយា ញាណំ, សព្ពញ្ញុតញ្ញាណំ, អនាវរណញាណ"ន្តិ (បដិ. ម. ១.៦៨-៧៣ មាតិកា) ឥមានិ ឆ អសាធារណញាណានិ សាវកេហិ។

សត្តសត្តតីនំ ញាណានន្តិ ឯត្ថ –

> "ជាតិបច្ចយា ជរាមរណន្តិ ញាណំ, អសតិ ជាតិយា នត្ថិ ជរាមរណន្តិ ញាណំ។ អតីតម្បិ អទ្ធានំ ជាតិបច្ចយា ជរាមរណន្តិ ញាណំ, អសតិ ជាតិយា នត្ថិ ជរាមរណន្តិ ញាណំ។ អនាគតម្បិ អទ្ធានំ ជាតិបច្ចយា ជរាមរណន្តិ ញាណំ, អសតិ ជាតិយា នត្ថិ ជរាមរណន្តិ ញាណំ។ យម្បិស្ស តំ ធម្មដ្ឋិតិញាណំ, តម្បិ ខយធម្មំ វយធម្មំ វិរាគធម្មំ និរោធធម្មន្តិ ញាណំ។ ភវបច្ចយា ជាតីតិ ញាណំ...បេ.... ឧបាទានបច្ចយា ភវោតិ ញាណំ, តណ្ហាបច្ចយា ឧបាទានន្តិ ញាណំ, វេទនាបច្ចយា តណ្ហាតិ ញាណំ, ផស្សបច្ចយា វេទនាតិ ញាណំ, សឡាយតនបច្ចយា ផស្សោតិ ញាណំ, នាមរូបបច្ចយា សឡាយតនន្តិ ញាណំ, វិញ្ញាណបច្ចយា នាមរូបន្តិ ញាណំ, សង្ខារបច្ចយា វិញ្ញាណន្តិ ញាណំ, អវិជ្ជាបច្ចយា សង្ខារាតិ ញាណំ, អសតិ អវិជ្ជាយ នត្ថិ សង្ខារាតិ ញាណំ, អតីតម្បិ អទ្ធានំ អវិជ្ជាបច្ចយា សង្ខារាតិ ញាណំ, អសតិ អវិជ្ជាយ នត្ថិ សង្ខារាតិ ញាណំ, អនាគតម្បិ អទ្ធានំ អវិជ្ជាបច្ចយា សង្ខារាតិ ញាណំ, អសតិ អវិជ្ជាយ នត្ថិ សង្ខារាតិ ញាណំ, យម្បិស្ស តំ ធម្មដ្ឋិតិញាណំ, តម្បិ ខយធម្មំ វយធម្មំ វិរាគធម្មំ និរោធធម្មន្តិ ញាណ"ន្តិ –

ភគវតា **និទានវគ្គេ** (សំ. និ. ២.៣៤-៣៥) ជរាមរណាទីសុ ឯកាទសសុ បដិច្ចសមុប្បាទង្គេសុ បច្ចេកំ សត្ត សត្ត កត្វា វុត្តានិ សត្តសត្តតិញាណានិ។

តត្ថ **ធម្មដ្ឋិតិញាណ**ន្តិ បច្ចយាការញាណំ។ បច្ចយាការោ ហិ ធម្មានំ បវត្តិសង្ខាតាយ ឋិតិយា ការណត្តា "ធម្មដ្ឋិតី"តិ វុច្ចតិ, តត្ថ ញាណំ ធម្មដ្ឋិតិញាណំ, "ជាតិបច្ចយា ជរាមរណ"ន្តិអាទិនា វុត្តស្សេវ ឆព្ពិធស្ស ញាណស្សេតំ អធិវចនំ។ **ខយធម្ម**ន្តិ ខយគមនសភាវំ។ **វយធម្ម**ន្តិ វយគមនសភាវំ។ **វិរាគធម្ម**ន្តិ វិរជ្ជនសភាវំ។ **និរោធធម្ម**ន្តិ និរុជ្ឈនសភាវន្តិ អត្ថោ។

លាភោតិអាទីសុ លាភោយេវ ឧបសគ្គេន វិសេសេត្វា **"បដិលាភោ"**តិ វុត្តោ។ បុន តស្សេវ អត្ថវិវរណវសេន **"បត្តិ សម្បត្តី"**តិ វុត្តំ។ **ផុសនា**តិ អធិគមនវសេន ផុសនា។ **សច្ឆិកិរិយា**តិ បដិលាភសច្ឆិកិរិយា។ **ឧបសម្បទា**តិ

និប្ផាទនា។

សត្តន្នញ្ច សេក្ខានន្តិ តិស្សោ សិក្ខា សិក្ខន្តីតិ សេក្ខសញ្ញិតានំ សោតាបត្តិមគ្គដ្ឋាទីនំ សត្តន្នំ។ **បុថុជ្ជន កល្យាណកស្ស ចាតិ** និព្ពានគាមិនិយា បដិបទាយ យុត្តត្តា សុន្ទរដ្ឋេន កល្យាណសញ្ញិតស្ស បុថុជ្ជនស្ស។ វឌ្ឍិតំ វឌ្ឍនំ ឯកាយាតិ **វឌ្ឍិតវឌ្ឍនា**។ យថាវុត្តានំ អដ្ឋន្នម្បិ បញ្ញានំ វសេន វិសេសតោវ អរហតោ បញ្ញាវសេន **បញ្ញាវុទ្ធិយា**។ តថា **បញ្ញាវេបុល្លាយ**។

យស្ស កស្សចិបិ វិសេសតោ អនុរូបធម្មស្ស មហន្តំ នាម កិច្ចសិទ្ធិយា វេទិតព្ពន្តិ តទស្ស កិច្ចសិទ្ធិយា ទស្សេន្តោ **"មហន្តេ អត្ថេ បរិគ្គណ្ហាតី"**តិអាទិមាហ។ តត្ថ អត្ថាទីនំ មហន្តភាវោ មហាវិសយតាយ វេទិតព្ពោ, មហាវិសយតា ច តេសំ បដិសម្ភិទាមគ្គេ អាគតនយេន វេទិតព្ពា។ សីលក្ខន្ធស្ស បន ហេតុមហន្តតាយ, បច្ចយមហន្តតាយ, និស្សយមហន្តតាយ , បភេទមហន្តតាយ, កិច្ចមហន្តតាយ, ផលមហន្តតាយ, អានិសំសមហន្តតាយ ច មហន្តភាវោ វេទិតព្ពោ។ តត្ថ **ហេតុ** អលោភាទយោ។ **បច្ចយោ** ហិរោត្តប្បសទ្ធាសតិវីរិយាទយោ។ **និស្សយោ** សាវកពោធិបច្ចេកពោធិនិយតតា តំសមង្គិនោ ច បុរិសវិសេសា។ **បភេទោ** ចារិត្តវារិត្តាទិវិភាគោ។ **កិច្ចំ** តទង្គាទិវសេន បដិបក្ខវិធមនំ។ **ផលំ** សគ្គសម្បទា និព្ពានសម្បទា ច។ **អានិសំសោ** បិយមនាបតាទិ។ អយមេត្ថ សង្ខេបោ, វិត្ថារោ បន **វិសុទ្ធិមគ្គេ** (វិសុទ្ធិ. ១.៩) **អាកង្ខេយ្យសុត្តា**ទីសុ (ម. និ. ១.៦៤ អាទយោ) ច អាគតនយេន វេទិតព្ពោ។ ឥមិនា នយេន សមាធិក្ខន្ធាទីនម្បិ មហន្តតា យថារហំ និទ្ធារេត្វា វត្តព្ពា។ ឋានាដ្ឋានាទីនំ មហន្តភាវោ បន មហាវិសយតាយ វេទិតព្ពោ។ តត្ថ ឋានាដ្ឋានានំ មហាវិសយតា ពហុធាតុកសុត្តាទីសុ អាគតនយេន វេទិតព្ពា។

វិហារសមាបត្តីនំ មហាវិសយតា សមាធិក្ខន្ធេ មហាវិសយតានិទ្ធារណនយេន វេទិតព្ពា, អរិយសច្ចានំ សកលយានសង្គាហកតោ **សច្ចវិភង្គេ** (វិភ. ១៨៩ អាទយោ) **តំសំវណ្ណនាសុ** (វិភ. អដ្ឋ. ១៨៩ អាទយោ) ច អាគតនយេន, សតិបដ្ឋានាទីនំ **សតិបដ្ឋានវិភង្គា**ទីសុ (វិភ. ៣៥៥ អាទយោ) **តំសំវណ្ណនា**ទីសុ (វិភ. អដ្ឋ. ៣៥៥ អាទយោ) ច អាគតនយេន, សាមញ្ញផលានំ មហតោ ហិតស្ស មហតោ សុខស្ស មហតោ អត្ថស្ស មហតោ យោគក្ខេមស្ស និប្ផត្តិភាវតោ សន្តបណីតអតក្កាវចរបណ្ឌិតវេទនីយភាវតោ, អភិញ្ញានំ មហាសម្ភារតោ មហាវិសយតោ មហាកិច្ចតោ មហានុភាវតោ មហានិប្ផត្តិតោ, និព្ពានស្ស មទនិម្មទនាទិមហត្ថសិទ្ធិតោ ច មហន្តភាវោ វេទិតព្ពោ។ **បរិគ្គណ្ហាតី**តិ សភាវាទិតោ បរិច្ឆិជ្ជ គណ្ហាតិ ជានាតិ, បដិវិជ្ឈតីតិ អត្ថោ។

បុថុបញ្ញាតិ ឯត្ថាបិ វុត្តនយានុសារេន អត្ថោ វេទិតព្ពោ។ អយំ បន វិសេសោ – **បុថុ នានាខន្ធេសុ ញាណំ បវត្តតីតិ** "អយំ រូបក្ខន្ធោ នាម…បេ.… អយំ វិញ្ញាណក្ខន្ធោ នាមា"តិ ឯវំ បញ្ចន្នំ ខន្ធានំ នានាករណំ បដិច្ច ញាណំ បវត្តតិ។ តេសុបិ ឯកវិធេន រូបក្ខន្ធោ…បេ.… ឯកាទសវិធេន រូបក្ខន្ធោ។ ឯកវិធេន វេទនាក្ខន្ធោ…បេ.… ពហុវិធេន វេទនាក្ខន្ធោ។ ឯកវិធេន សញ្ញាក្ខន្ធោ…បេ.… ពហុវិធេន សញ្ញាក្ខន្ធោ។ ឯកវិធេន សង្ខារក្ខន្ធោ…បេ.… ពហុវិធេន សង្ខារក្ខន្ធោ។ ឯកវិធេន វិញ្ញាណក្ខន្ធោ…បេ.… ពហុវិធេន វិញ្ញាណក្ខន្ធោតិ ឯវំ ឯកេកស្ស ខន្ធស្ស ឯកវិធាទិវសេន អតីតាទិវសេនបិ នានាករណំ បដិច្ច ញាណំ បវត្តតិ។

បុថុ នានាធាតូសូតិ "អយំ ចក្ខុធាតុ នាម…បេ.… អយំ មនោវិញ្ញាណធាតុ នាម។ តត្ថ សោឡស ធាតុយោ កាមាវចរា, ទ្វេ ចាតុភូមិកា"តិ ឯវំ ធាតូសុ នានាករណំ បដិច្ច ញាណំ បវត្តតិ។ តយិទំ ឧបាទិន្នធាតុវសេន វុត្តំ។ បច្ចេកពុទ្ធានញ្ហិ ទ្វិន្នញ្ច អគ្គសាវកានំ ឧបាទិន្នធាតូសុ ឯវំ នានាករណំ បដិច្ច ញាណំ បវត្តតិ, តញ្ច ខោ ឯកទេសតោវ, ន និប្បទេសតោ។ ពហិទ្ធា អនុបាទិន្នធាតូនំ នានាករណំ តេសំ អវិសយោវ, សព្ពញ្ញុពុទ្ធានំយេវ បន "ឥមាយ ធាតុយា ឧស្សន្នត្តា ឥមស្ស រុក្ខស្ស ខន្ធោ សេតោ ហោតិ, ឥមស្ស កាឡោ, ឥមស្ស មដ្ឋោ, ឥមស្ស ខរោ, ឥមស្ស ពហលតចោ, ឥមស្ស សុក្ខតចោ។ ឥមស្ស បត្តំ វណ្ណសណ្ឋានាទិវសេន ឯវរូបំ។ ឥមស្ស បុប្ផំ នីលំ, បីតំ, លោហិតំ, ឱទាតំ, សុគន្ធំ, ទុគ្គន្ធំ, មិស្សកគន្ធំ។ ផលំ ខុទ្ទកំ, មហន្តំ, ទីឃំ, វដ្ដំ, សុវណ្ណំ, ទុព្ពណ្ណំ, មដ្ឋំ, ផរុសំ, សុគន្ធំ, ទុគ្គន្ធំ, មធុរំ, តិត្តកំ, អម្ពិលំ, កដុកំ, កសាវំ។ កណ្ដកោ តិខិណោ, អតិខិណោ, ឧជុកោ, កុដិលោ, តម្ពោ, នីលោ, លោហិតោ, ឱទាតោ"តិអាទិនា ធាតុនានត្តំ បដិច្ច ញាណំ បវត្តតិ។

បុថុ នានាអាយតនេសូតិ "ឥទំ ចក្ខាយតនំ នាម…បេ.… ឥទំ ធម្មាយតនំ នាម។ តត្ថ ទសាយតនា កាមាវចរា, ទ្វេ ចាតុភូមកា"តិ ឯវំ អាយតននានត្តំ បដិច្ច ញាណំ បវត្តតិ។

បុថុ នានាបដិច្ចសមុប្បាទេសូតិ អជ្ឈត្តពហិទ្ធាភេទតោ សន្តានភេទតោ ច នានប្បភេទេសុ បដិច្ចសមុប្បាទង្គេសុ។ អវិជ្ជាទិអង្គានិ ហិ បច្ចេកំ បដិច្ចសមុប្បាទសញ្ញិតានិ។ តេនាហ – សង្ខារបិដកេ "ទ្វាទស

បច្ចយា ទ្វាទស បដិច្ចសមុប្បាទា”តិ (សំ. និ. ដី. ១.១.១១០)។

បុថុ នានាសុញ្ញតមនុបលព្ភេសូតិ នានាសភាវេសុ និច្ចសារាទិវិរហិតេសុ សុញ្ញសភាវេសុ, តតោ ឯវ ឥត្ថិបុរិសអត្តត្តនិយាទិវសេន អនុបលព្ភមានសភាវេសុ។ **ម**-ការោ ហេត្ថ បទសន្ធិករោ។

បុថុ នានាអត្ថេសូតិ អត្ថបដិសម្ភិទាវិសយេសុ បច្ចយុប្បន្នាទិនានាអត្ថេសុ។ **ធម្មេសូ**តិ ធម្មបដិសម្ភិទាវិសយេសុ បច្ចយាទិនានាធម្មេសុ។ **និរុត្តីសូ**តិ តេសំយេវ អត្ថធម្មានំ និទ្ធារណវចនសង្ខាតេសុ នានានិរុត្តីសុ។ **បុថុ នានាបដិភានេសូ**តិ អត្ថបដិសម្ភិទាទិវិសយេសុ ឥមានិ ញាណានិ ឥទមត្ថជោតកានីតិ តថា តថា បដិភានតោ ឧបតិដ្ឋនតោ បដិភានានីតិ លទ្ធនាមេសុ នានាញាណេសុ។

បុថុ នានាសីលក្ខន្ធេសូតិអាទីសុ សីលស្ស បុថុត្តំ នានត្តញ្ច វុត្តមេវ, ឥតរេសំ បន វុត្តនយានុសារេន សុវិញ្ញេយ្យត្តា បាកដមេវ។ យំ បន អភិន្នំ ឯកមេវ និព្ពានំ, តត្ថ ឧបចារវសេន បុថុត្តំ គហេតព្ពន្តិ អាហ – “**បុថុ នានាជនសាធារណេ ធម្មេ សមតិក្កម្ម**”តិ។ តេនស្ស មទនិម្មទនាទិបរិយាយេន បុថុត្តំ បរិទីបិតំ ហោតិ។

វិបុលេ អត្ថេតិ មហន្តេ អត្ថេ។ មហន្តបរិយាយោ ហិ វិបុលសទ្ទោ។ **គម្ភីរេសូ**តិ សសាទីហិ វិយ មហាសមុទ្ទោ អនុបចិតញាណសម្ភារេហិ អលព្ភនេយ្យប្បតិដ្ឋេសុ ខន្ធេសុ ញាណំ បវត្តតីតិ វិសយស្ស គម្ភីរតាយ ញាណស្ស គម្ភីរតា វិភាវិតា។

តិក្ខវិសទភាវាទិគុណេហិ អសាធារណត្តា បរេសំ បញ្ញាយ ន សាមន្តា, អថ ខោ សុវិទូរវិទូរេតិ **អសមន្តបញ្ញា** អាការស្ស រស្សត្តំ កត្វា។ កេចិ “អសមត្ថបញ្ញា”តិ បឋន្តិ, តេសំ យថាវុត្តគុណេហិ អញ្ញេហិ អសាធារណត្តា នត្ថិ ឯតិស្សា កាយចិ សមត្ថន្តិ អសមត្ថា បញ្ញាតិ យោជនា។ **អត្ថវវត្ថានតោ**តិ អត្ថប្បភេទស្ស យាថាវតោ សន្និដ្ឋានតោ។ **ន អញ្ញោ កោចិ សក្កោតិ អភិសម្ភវិតុ**ន្តិ ញាណគតិយា សម្បាបុណិតុំ ន អញ្ញោ កោចិបិ សក្កោតិ, តស្មា អយំ សុវិទូរវិទូរេតិ អសមន្តបញ្ញា។ ឥទានិ បុគ្គលន្តរវសេន អសមន្តបញ្ញំ វិភាវេតុំ, “**បុថុជ្ជនកល្យាណកស្សា**”តិអាទិ អារទ្ធំ។

“បញ្ញាបភេទកុសលោ អភិន្នញាណោ អធិគតប្បដិសម្ភិទោ ចតុវេសារជ្ជប្បត្តោ ទសពលធារី បុរិសាសភោ បុរិសសីហោ បុរិសនាគោ បុរិសាជញ្ញោ បុរិសធោរយ្ហោ អនន្តញាណោ អនន្តតេជោ អនន្តយសោ អឌ្ឍោ មហទ្ធនោ ពលវា នេតា វិនេតា អនុនេតា បញ្ញាបេតា និជ្ឈាបេតា បេក្ខតា បសាទេតា។ សោ ហិ ភគវា អនុប្បន្នស្ស មគ្គស្ស ឧប្បាទេតា, អសញ្ជាតស្ស មគ្គស្ស សញ្ជនេតា, អនក្ខាតស្ស មគ្គស្ស អក្ខាតា, មគ្គញ្ញូ មគ្គវិទូ មគ្គកោវិទោ។ មគ្គានុគាមី ច បន ឯតរហិ សាវកា វិហរន្តិ បច្ឆា សមន្នាគតា។

“សោ ហិ ភគវា ជានំ ជានាតិ, បស្សំ បស្សតិ, ចក្ខុភូតោ ញាណភូតោ ធម្មភូតោ ព្រហ្មភូតោ វត្តា បវត្តា អត្ថស្ស និន្នេតា អមតស្ស ទាតា ធម្មស្សាមី តថាគតោ, នត្ថិ តស្ស ភគវតោ អញ្ញាតំ អទិដ្ឋំ អវិទិតំ អសច្ឆិកតំ អផស្សិតំ បញ្ញាយ។ អតីតំ អនាគតំ បច្ចុប្បន្នំ ឧបាទាយ សព្ពេ ធម្មា សព្ពាការេន ពុទ្ធស្ស ភគវតោ ញាណមុខេ អាបាថំ អាគច្ឆន្តិ, យំ កិញ្ចិ នេយ្យំ នាម អត្ថិ តំ សព្ពំ ជានិតព្ពំ, អត្តត្ថោ វា បរត្ថោ វា ឧភយត្ថោ វា ទិដ្ឋធម្មិកោ វា អត្ថោ សម្បរាយិកោ វា អត្ថោ ឧត្តានោ វា អត្ថោ គម្ភីរោ វា អត្ថោ គូឡ្ហោ វា អត្ថោ បដិច្ឆន្នោ វា អត្ថោ នេយ្យោ វា អត្ថោ នីតោ វា អត្ថោ អនវជ្ជោ វា អត្ថោ និក្កិលេសោ វា អត្ថោ វោទានោ វា អត្ថោ បរមត្ថោ វា អត្ថោ, សព្ពំ តំ អន្តោពុទ្ធញាណេ បរិវត្តតិ។

“សព្ពំ កាយកម្មំ ពុទ្ធស្ស ភគវតោ ញាណានុបរិវត្តិ, សព្ពំ វចីកម្មំ ពុទ្ធស្ស ភគវតោ ញាណានុបរិវត្តិ, សព្ពំ មនោកម្មំ ពុទ្ធស្ស ភគវតោ ញាណានុបរិវត្តិ។ អតីតេ ពុទ្ធស្ស ភគវតោ អប្បដិហតំ ញាណំ, អនាគតេ ពុទ្ធស្ស ភគវតោ អប្បដិហតំ ញាណំ, បច្ចុប្បន្នេ ពុទ្ធស្ស ភគវតោ អប្បដិហតំ ញាណំ, យាវតកំ នេយ្យំ, តាវតកំ ញាណំ។ យាវតកំ ញាណំ, តាវតកំ នេយ្យំ។ នេយ្យបរិយន្តិកំ ញាណំ, ញាណបរិយន្តិកំ នេយ្យំ, នេយ្យំ អតិក្កមិត្វា ញាណំ នប្បវត្តតិ, ញាណំ អតិក្កមិត្វា នេយ្យបថោ នត្ថិ, អញ្ញមញ្ញបរិយន្តដ្ឋាយិនោ តេ ធម្មា, យថា ទ្វិន្នំ សមុគ្គបដលានំ សម្មា ផុសិតានំ ហេដ្ឋិមំ សមុគ្គបដលំ ឧបរិមំ នាតិវត្តតិ, ឧបរិមំ សមុគ្គបដលំ ហេដ្ឋិមំ នាតិវត្តតិ, អញ្ញមញ្ញបរិយន្តដ្ឋាយិនោ, ឯវមេវ ពុទ្ធស្ស ភគវតោ នេយ្យញ្ច ញាណញ្ច អញ្ញមញ្ញបរិយន្តដ្ឋាយិនោ។ យាវតកំ នេយ្យំ, តាវតកំ ញាណំ។ យាវតកំ ញាណំ, តាវតកំ នេយ្យំ, នេយ្យបរិយន្តិកំ ញាណំ, ញាណបរិយន្តិកំ នេយ្យំ, នេយ្យំ អតិក្កមិត្វា ញាណំ នប្បវត្តតិ,

ញាណំ អតិក្កមិត្វា នេយ្យបថោ នត្ថិ។ អញ្ញមញ្ញបរិយន្តដ្ឋាយិនោ តេ ធម្មា។ សព្ពធម្មេសុ ពុទ្ធស្ស ភគវតោ ញាណំ បវត្តតិ។

“សព្ពេ ធម្មា ពុទ្ធស្ស ភគវតោ អាវជ្ជនប្បដិពទ្ធា អាកង្ខប្បដិពទ្ធា មនសិការប្បដិពទ្ធា ចិត្តុប្បាទប្បដិពទ្ធា, សព្ពសត្តេសុ ពុទ្ធស្ស ភគវតោ ញាណំ បវត្តតិ។ សព្ពេសំ សត្តានំ ពុទ្ធោ អាសយំ ជានាតិ, អនុសយំ ជានាតិ, ចរិតំ ជានាតិ, អធិមុត្តិំ ជានាតិ, អប្បរជក្ខេ មហារជក្ខេ តិក្ខិន្ទ្រិយេ មុទិន្ទ្រិយេ ស្វាការេ ទ្វាការេ សុវិញ្ញាបយេ ទុវិញ្ញាបយេ ភព្ពា សព្ពេ សត្តេ បជានាតិ, សទេវកោ លោកោ សមារកោ សព្រហ្មកោ សស្សមណព្រាហ្មណី បជា សទេវមនុស្សា អន្តោពុទ្ធញាណេ បរិវត្តតិ។

“យថា យេ កេចិ មច្ឆកច្ឆបា អន្តមសោ តិមិតិមិង្គលំ ឧបាទាយ អន្តោមហាសមុទ្ទេ បរិវត្តន្តិ, ឯវមេវ សទេវកោ លោកោ សមារកោ សព្រហ្មកោ សស្សមណព្រាហ្មណី បជា សទេវមនុស្សា អន្តោពុទ្ធញាណេ បរិវត្តតិ។ យថា យេ កេចិ បក្ខិនោ អន្តមសោ គរុឡំ វេនតេយ្យំ ឧបាទាយ អាកាសស្ស បទេសេ បរិវត្តន្តិ, ឯវមេវ យេបិ តេ សារិបុត្តសមា បញ្ញាយ, តេបិ ពុទ្ធញាណស្ស បទេសេ បរិវត្តន្តិ, ពុទ្ធញាណំ ទេវមនុស្សានំ បញ្ញំ ផរិត្វា អតិឃំសិត្វា តិដ្ឋតិ។ យេបិ តេ ខត្តិយបណ្ឌិតា ព្រាហ្មណបណ្ឌិតា គហបតិបណ្ឌិតា សមណបណ្ឌិតា និបុណា កតបរប្បវាទា វាលវេធិរូបា, វោភិន្ទន្តា មញ្ញេ ចរន្តិ បញ្ញាគតេន ទិដ្ឋិគតានិ, តេ តេ បញ្ហំ អភិសង្ខរិត្វា អភិសង្ខរិត្វា”តិ (បដិ. ម. ៣.៥) –

អាទិនា និទ្ទិដ្ឋបាឡឹ បេយ្យាលមុខេន សំខិបិត្វា ទស្សេន្តោ **“បញ្ញាបភេទកុសលោ បភិន្នញាណោ…បេ…. តេ បញ្ហំ អភិសង្ខរិត្វា អភិសង្ខរិត្វា”**តិអាទិមាហ។

តត្ថ **បភិន្នញាណោ**តិ អត្ថាទីសុ បភេទគតញាណោ។ “បភេទញាណោ”តិបិ បឋន្តិ, សោយេវ អត្ថោ។ **តេ បញ្ហ**ន្តិ តេ តេ អត្តនា អធិប្បេតំ បញ្ហំ។ **និទ្ទិដ្ឋការណា**តិ វិស្សជ្ជិតការណា។ **ឧបក្ខិត្តកាតិ** ភគវតោ បញ្ញាវេយ្យត្តិយេន សមីបេ ខិត្តកា អន្តេវាសិកា សម្បជ្ជន្តិ។

ភវតិ អភិភវតីតិ ភូរិ។ កឹ? រាគាទឹ។ ឧបសគ្គេ សតិបិ តទេវ បទំ តមត្ថំ វទតីតិ ឧបសគ្គេន វិនាបិ សោ អត្ថោ វិញ្ញេយ្យោ អនេកត្ថត្តា ធាតូនន្តិ វុត្តំ – **“អភិភុយ្យតី”**តិ។ ការកព្យត្តយេន ចេតំ វុត្តំ, តស្មា **រាគំ អភិភុយ្យតី**តិ សា សា មគ្គបញ្ញា អត្តនា អត្តនា វជ្ឈំ រាគំ អភិភុយ្យតិ អភិភវតិ, មទតីតិ អត្ថោ។ អភិភវតីតិ សា សា ផលបញ្ញា តំ តំ រាគំ ភវិ អភិភវិ មទ្ទីតិ **ភូរិបញ្ញា**។ “អភិភវិតា”តិ វា បាឋោ, “អភិភវិត្វា”តិបិ បឋន្តិ។ អភិភវិត្វាតិ ច កិរិយាយ សិទ្ធភាវទស្សនំ។ បញ្ញា ចេ សិទ្ធា, រាគាភិភវោ ច សិទ្ធោ ឯវាតិ។ សេសេសុបិ ឯសេវ នយោ។

រាគាទីសុ បន រជ្ជនលក្ខណោ **រាគោ**។ ទុស្សនលក្ខណោ **ទោសោ**។ មុយ្ហនលក្ខណោ **មោហោ**។ កុជ្ឈនលក្ខណោ **កោធោ**, ឧបនន្ធនលក្ខណោ **ឧបនាហោ**។ បុព្ពកាលំ **កោធោ**, អបរកាលំ **ឧបនាហោ**។ បរគុណមក្ខនលក្ខណោ **មក្ខោ**, យុគគ្គាហលក្ខណោ **បលាសោ**។ បរសម្បត្តិខីយនលក្ខណា **ឥស្សា**, អត្តនោ សម្បត្តិនិគ្គូហនលក្ខណំ **មច្ឆរិយំ**។ អត្តនា កតបាបប្បដិច្ឆាទនលក្ខណា **មាយា**, អត្តនោ អវិជ្ជមានគុណប្បកាសនលក្ខណំ **សាឋេយ្យំ**។ ចិត្តស្ស ឧទ្ធុមាតភាវលក្ខណោ **ថម្ភោ**, ករណុត្តរិយលក្ខណោ **សារម្ភោ**។ ឧន្នតិលក្ខណោ **មានោ**, អព្ភុន្នតិលក្ខណោ **អតិមានោ**។ មត្តភាវលក្ខណោ **មទោ**, បញ្ចកាមគុណេសុ ចិត្តវោស្សគ្គលក្ខណោ **បមាទោ**។ ភវតិ អភិភវតិ អរិន្តិ **ភូរិ** អសរូបតោ បរស្ស អការស្ស លោបំ កត្វា។ តេនាហ – **“អរឹ មទ្ទនិបញ្ញាតិ ភូរិបញ្ញា”**តិ។ ភវតិ ឯត្ថ ថាវរជង្គមន្តិ **ភូរិ វុច្ចតិ បឋវី** យថា “ភូមី”តិ ភូរិ វិយាតិ **ភូរិបញ្ញា** វិត្ថតវិបុលដ្ឋេន សព្ពំ សហតាយ ច។ តេនាហ – **“តាយា”**តិអាទិ។ តត្ថ **បឋវិសមាយា**តិ វិត្ថតវិបុលដ្ឋេនេវ បឋវិសមាយ។ **វិត្ថតាយា**តិ បជានិតព្ពេ វិសយេ វិត្ថតាយ, ន ឯកទេសេ វត្តមានាយ។ **វិបុលាយា**តិ ឧឡារភូតាយ។ **សមន្នាគតោ**តិ បុគ្គលោ។ **ឥតិ**-សទ្ទោ ការណត្ថេ, ឥមិនា ការណេន បុគ្គលស្ស ភូរិបញ្ញាយ សមន្នាគតត្តា តស្ស បញ្ញា ភូរិបញ្ញា នាមាតិ អត្ថោ។ “ភូរិបញ្ញស្ស បញ្ញា ភូរិបញ្ញបញ្ញា”តិ វត្តព្ពេ ឯកស្ស បញ្ញាសទ្ទស្ស លោបំ កត្វា “ភូរិបញ្ញា”តិ វុត្តំ។

អបិចាតិ បញ្ញាបរិយាយទស្សនត្ថំ វុត្តំ។ **បញ្ញាយមេត**ន្តិ បញ្ញាយ ឯតំ។ **អធិវចន**ន្តិ អធិកំ វចនំ។ **ភូរី**តិ ភូតេ អត្ថេ ខន្ធាទិកេ រមតិ សច្ចសភាវេន, ទិដ្ឋិ វិយ ន អភូតេតិ ភូរិ។ **មេធា**តិ អសនិ វិយ សិលុច្ចយេ កិលេសេ មេធតិ ហឹសតីតិ មេធា, ខិប្បំ គហណធារណដ្ឋេន វា មេធា។ **បរិណាយិកា**តិ យស្សុប្បជ្ជតិ, តំ សត្តំ អត្តហិតប្បដិបត្តិយំ សម្បយុត្តធម្មេ ច យាថាវលក្ខណប្បដិវេធេ បរិណេតីតិ បរិណាយិកា។ ឥមេហេវ អញ្ញានិបិ បញ្ញាបរិយាយវចនានិ ហោន្តិ។

បញ្ញាពាហុល្លន្តិ បញ្ញា ពហុលា អស្សាតិ បញ្ញាពហុលោ, តស្ស ភាវោ បញ្ញាពាហុល្លំ។ តញ្ច បញ្ញាយ ពាហុល្លំ បវត្តិ ឯវាតិ តមត្ថំ បញ្ញាគរុកស្ស បុគ្គលស្ស វសេន ទស្សេន្តោ, “**ឥធេកច្ចោ បញ្ញាគរុកោ ហោតី**”តិអាទិមាហ។ តត្ថ **ឥធេកច្ចោ**តិ បុថុជ្ជនកល្យាណកោ, អរិយោ វា។ បញ្ញា គរុ ឯតស្សាតិ **បញ្ញាគរុកោ**។ បញ្ញាយ ចរិតោ បវត្តិតោ **បញ្ញាចរិតោ**, បញ្ញាយ ចរិតំ បវត្តំ អស្សាតិ វា **បញ្ញាចរិតោ**។ អនុលោមិកខន្តិអាទិវិភាគា បញ្ញា អាសយោ ឯតស្សាតិ **បញ្ញាសយោ**។ បញ្ញាយ អធិមុត្តោ តន្និន្នោតិ **បញ្ញាធិមុត្តោ**។ សមុស្សិតដ្ឋេន បញ្ញា ធជោ ឯតស្សាតិ **បញ្ញាធជោ**។ **បញ្ញាកេតូ**តិ តស្សេវ វេវចនំ។ បញ្ញានិមិត្តំ អាធិបតេយ្យំ ឯតស្សាតិ **បញ្ញាធិបតេយ្យោ**។ បញ្ញាសង្ខាតោ វិចយោ, ធម្មសភាវវិចិននំ វា ពហុលំ ឯតស្សាតិ **វិចយពហុលោ** ។ នានប្បការេន ធម្មសភាវវិចិននំ ពហុលំ អស្សាតិ **បវិចយពហុលោ**។ ឱក្ខាយនំ យាថាវតោ ធម្មានំ ឧបដ្ឋានំ ពហុលំ ឯតស្សាតិ **ឱក្ខាយនពហុលោ**។ បញ្ញាយ តស្ស តស្ស ធម្មស្ស សម្មាបេក្ខនា សម្បេក្ខា, សម្បេក្ខាយ អយនំ បវត្តនំ សម្បេក្ខាយនំ, សម្បេក្ខាយនំ ធម្មោ បកតិ អស្សាតិ **សម្បេក្ខាយនធម្មោ**។ សម្បេក្ខាយនំ វា យាថាវតោ ទស្សនធម្មោ សភាវោ ឯតស្សាតិ **សម្បេក្ខាយនធម្មោ**។ សព្ពំ ធម្មជាតំ វិភូតំ វិភាវិតំ កត្វា វិហរណសីលោតិ **វិភូតវិហារី**។

តច្ចរិតោតិអាទីសុ **តំ**-សទ្ទេន បញ្ញា បច្ចាមដ្ឋា, តស្មា តត្ថ “បញ្ញាចរិតោ”តិអាទិនា អត្ថោ វេទិតព្ពោ។ សា បញ្ញា ចរិតា គរុកា ពហុលា អស្សាតិ **តច្ចរិតោ តគ្គរុកោ តព្ពហុលោ**។ តស្សំ បញ្ញាយំ និន្នោ បោណោ បព្ភារោ អធិមុត្តោតិ **តន្និន្នោ តប្បោណោ តប្បព្ភារោ តទធិមុត្តោ**។ សា បញ្ញា អធិបតិ តទធិបតិ, តទធិបតិតោ អាគតោ **តទាធិបតេយ្យោ**។ **បញ្ញាគរុកោ**តិអាទីនិ “កាមំ សេវន្តំយេវ ជានាតិ, អយំ បុគ្គលោ នេក្ខម្មគរុកោ”តិអាទីសុ (បដិ. ម. ១.១១៤) វិយ បុរិមជាតិតោ បភុតិ វុត្តានិ។ **តច្ចរិតោ**តិអាទីនិ ឥមិស្សា ជាតិយា វុត្តានិ។ ឥទានិ វុត្តមេវត្ថំ និទស្សនវសេនបិ ទស្សេតុំ – “**យថា**”តិអាទិ វុត្តំ។ **ឯវមេវ**ន្តិអាទីនិ ទស្សិតព្ព និគមនំ។

សីឃបញ្ញាតិ អត្តនោ វិសយេ សីឃប្បវត្តិកា បញ្ញា, យា សមារទ្ធា អត្តនោ បញ្ញាកិច្ចំ អនទ្ធាយន្តី អវិត្ថាយន្តី ខិប្បមេវ សម្បាទេតិ។ តេនាហ – “**សីឃំ សីឃំ សីលានិ បរិបូរេតី**”តិអាទិ។ តត្ថ **សីឃំ សីឃ**ន្តិ ពហូនំ សីលាទីនំ សង្គហត្ថំ ទ្វិក្ខត្តុំ វុត្តំ។ **សីលានី**តិ ចារិត្តវារិត្តវសេន បញ្ញត្តានិ បាតិមោក្ខសំវរសីលានិ, ឋបេត្វា វា ឥន្ទ្រិយសំវរំ តស្ស វិសុំ គហិតត្តា ឥតរានិ តិវិធសីលានិ។ **ឥន្ទ្រិយសំវរ**ន្តិ ចក្ខាទីនំ ឆន្នំ ឥន្ទ្រិយានំ រាគប្បដិឃប្បវេសំ អកត្វា សតិកវាដេន និវារណំ ថកនំ។ **ភោជនេ មត្តញ្ញុត**ន្តិ បច្ចវេក្ខិតបរិភោគវសេន ភោជនេ បមាណញ្ញុភាវំ។ **ជាគរិយានុយោគ**ន្តិ ទិវសស្ស តីសុ កោដ្ឋាសេសុ រត្តិយា បឋមមជ្ឈិមកោដ្ឋាសេសុ ច ជាគរតិ ន និទ្ទាយតិ, សមណធម្មមេវ ករោតីតិ ជាគរោ, ជាគរស្ស ភាវោ, កម្មំ វា ជាគរិយំ, ជាគរិយស្ស អនុយោគោ ជាគរិយានុយោគោ, តំ ជាគរិយានុយោគំ។ **សីលក្ខន្ធ**ន្តិ សេក្ខំ វា អសេក្ខំ វា សីលក្ខន្ធំ។ ឯវមិតរេបិ ខន្ធា វេទិតព្ពា។ **បញ្ញាក្ខន្ធ**ន្តិ មគ្គបញ្ញា ច សេក្ខាសេក្ខានំ លោកិយបញ្ញា ច។ **វិមុត្តិក្ខន្ធ**ន្តិ ផលវិមុត្តិ។ **វិមុត្តិញាណទស្សនក្ខន្ធ**ន្តិ បច្ចវេក្ខណញាណំ។ សីឃបញ្ញានិទ្ទេសសទិសោយេវ លហុបញ្ញានិទ្ទេសោ, តថា ហាសបញ្ញានិទ្ទេសោ។ ជវនបញ្ញានិទ្ទេសោ បន កលាបសម្មសននយេន បវត្តោ។ តិក្ខបញ្ញានិទ្ទេសោ វីរិយស្ស ឧស្សុក្កាបនវសេន, និព្ពេធិកបញ្ញានិទ្ទេសោ សព្ពលោកេ អនភិរតសញ្ញាវសេន បវត្តោ។ តត្ថ តុរិតកិរិយា **សីឃតា**។ អទន្ធតា **លហុតា**។ វេគាយិតត្តំ **ខិប្បតា**។

ហាសពហុលោតិ បីតិពហុលោ។ សេសបទានិ តស្សេវ វេវចនានិ។ អថ វា **ហាសពហុលោ**តិ មូលបទំ។ **វេទពហុលោ**តិ តស្សា ឯវ បីតិយា សម្បយុត្តសោមនស្សវេទនាវសេន និទ្ទេសបទំ។ **តុដ្ឋិពហុលោ**តិ នាតិពលវបីតិយា តុដ្ឋាការវសេន។ **បាមោជ្ជពហុលោ**តិ ពលវបីតិយា បមុទិតភាវវសេន។ **សីលានិ បរិបូរេតី**តិ ហដ្ឋប្បហដ្ឋោ ឧទគ្គុទគ្គោ សម្បិយាយមានោ សីលានិ សម្បាទេតិ។ បីតិសោមនស្សសហគតា ហិ បញ្ញា អភិរតិវសេន អារម្មណេ ផុល្លិតា វិកសិតា វិយ បវត្តតិ, ន ឯវំ ឧបេក្ខាសហគតាតិ។

អនិច្ចតោ ខិប្បំ ជវតីតិ “ខន្ធបញ្ចកំ អនិច្ច”ន្តិ វេគាយិតេន បវត្តតិ, បដិបក្ខទូរីភាវេន បុព្ពាភិសង្ខារស្ស សាតិសយត្តា ឥន្ទេន វិស្សដ្ឋវជិរំ វិយ លក្ខណំ អវិរជ្ឈន្តី អទន្ធាយន្តី អនិច្ចលក្ខណំ វេគសា បដិវិជ្ឈតិ, តស្មា សា ជវនបញ្ញា នាមាតិ អត្ថោ។ សេសបទេសុបិ ឯសេវ នយោ។ ឯវំ លក្ខណារម្មណិកវិបស្សនាវសេន ជវនបញ្ញំ ទស្សេត្វា ពលវវិបស្សនាវសេន ទស្សេតុំ – “**រូប**”ន្តិអាទិ វុត្តំ។ តត្ថ **ខយដ្ឋេនា**តិ យត្ថ យត្ថ ឧប្បជ្ជតិ, តត្ថ តត្ថេវ ភិជ្ជនតោ ខយសភាវត្តា។ **ភយដ្ឋេនា**តិ ភយានកភាវតោ។ **អសារកដ្ឋេនា**តិ អត្តសារវិរហតោ និច្ចសារាទិវិរហតោ ច។ **តុលយិត្វា**តិ តុលាភូតាយ វិបស្សនាបញ្ញាយ តុលេត្វា។ **តីរយិត្វា**តិ តាយ ឯវ តីរណភូតាយ តីរេត្វា។ **វិភាវយិត្វា**តិ យាថាវតោ បកាសេត្វា បាកដំ កត្វា។ អថ វា **តុលយិត្វា**តិ កលាបសម្មសនវសេន តុលយិត្វា។ **តីរយិត្វា**តិ ឧទយព្ពយានុបស្សនាវសេន តីរេត្វា។ **វិភាវយិត្វា**តិ ភង្គានុបស្សនាទិវសេន បាកដំ កត្វា។ **វិភូតំ កត្វា**តិ សង្ខារុបេក្ខានុលោមវសេន ផុដំ កត្វា។ **រូបនិរោធេ**តិ រូបក្ខន្ធស្ស និរោធភូតេ និព្ពានេ។ **ខិប្បំ**

ជវតីតិ និន្នបោណបក្ការវសេន ជវតិ បវត្តតិ។ ឥទានិ សិខាប្បត្តវិបស្សនាវសេន ជវនបញ្ញំ ទស្សេតុំ, បុន **“រូប”**ន្តិអាទិ វុត្តំ។

ញាណស្ស តិក្ខភាវោ នាម សវិសេសំ បដិបក្ខសមុច្ឆិន្ទនេន វេទិតព្ពោតិ **“ខិប្បំ កិលេសេ ឆិន្ទតីតិ តិក្ខ បញ្ញា”**តិ វត្វា តេ បន កិលេសេ វិភាគេន ទស្សេន្តោ, **“ឧប្បន្នំ កាមវិតក្ក”**ន្តិអាទិមាហ។ សមថវិបស្សនាហិ វិក្ខម្ភនតទង្គវសេន បហីនម្បិ អរិយមគ្គេន អសមូហតត្តា ឧប្បត្តិធម្មតំ អនតីតតាយ អសមូហតុប្បន្នន្តិ វុច្ចតិ, តំ ឥធ **“ឧប្បន្ន”**ន្តិ អធិប្បេតំ។ **នាធិវាសេតី**តិ សន្តានំ អារោបេត្វា ន វាសេតិ។ **បជហតី**តិ សមុច្ឆេទវសេន បជហតិ។ **វិនោទេតី**តិ ខិបតិ។ **ព្យន្តី ករោតី**តិ វិគតន្តំ ករោតិ។ **អនភាវំ គមេតី**តិ អនុ អភាវំ គមេតិ, វិបស្សនាក្កមេន អរិយមគ្គំ បត្វា សមុច្ឆេទវសេនេវ អភាវំ គមយតីតិ អត្ថោ។ ឯត្ថ ច កាមប្បដិសំយុត្តោ វិតក្កោ **កាមវិតក្កោ**។ “ឥមេ សត្តា មរន្តូ”តិ បរេសំ មរណប្បដិសំយុត្តោ វិតក្កោ **ព្យាបាទវិតក្កោ**។ “ឥមេ សត្តា វិហឹសិយន្តូ”តិ បរេសំ វិហឹសាបដិសំយុត្តោ វិតក្កោ **វិហឹសាវិតក្កោ។ បាបកេ**តិ លាមកេ។ **អកុសលេ ធម្មេ**តិ អកោសល្លសម្ភូតេ ធម្មេ។ តិក្ខបញ្ញោ នាម ខិប្បាភិញ្ញោ ហោតិ, បដិបទា ចស្ស ន ចលតីតិ អាហ – **“ឯកម្ហិ អាសនេ ចត្តារោ អរិយមគ្គា”**តិអាទិ។

“សព្ពេ សង្ខារា អនិច្ចា ទុក្ខា វិបរិណាមធម្មា សង្ខតា បដិច្ចសមុប្បន្នា ខយធម្មា វយធម្មា វិរាគធម្មា និរោធធម្មា”តិ យាថាវតោ ទស្សនេន សច្ចប្បដិវេធោ ឥជ្ឈតិ, ន អញ្ញថាតិ ការណមុខេន និព្ពេធិកបញ្ញំ ទស្សេតុំ – **“សព្ពសង្ខារេសុ ឧព្ពេគពហុលោ ហោតី”**តិអាទិ វុត្តំ។ តត្ថ **ឧព្ពេគពហុលោ**តិ “សព្ពេ សង្ខារា អនិច្ចា”តិអាទិនា (ធ. ប. ២៧៧) នយេន សព្ពសង្ខារេសុ អភិណ្ហប្បវត្តសំវេគោ។ **ឧត្តាសពហុលោ**តិ ញាណភយវសេន សព្ពសង្ខារេសុ ពហុសោ ឧត្រស្តមានសោ។ តេន អាទីនវានុបស្សនមាហ។ **ឧក្កណ្ឋនពហុលោ**តិ សង្ខារតោ ឧទ្ធំ វិសង្ខារាភិមុខតាយ ឧក្កណ្ឋនពហុលោ។ ឥមិនា និព្ពិទានុបស្សនមាហ។ **អរតិពហុលោ**តិអាទិនា តស្សា ឯវ អបរាបរូបបត្តិំ។ **ពហិមុខោ**តិ សព្ពសង្ខារតោ ពហិភូតំ និព្ពានំ ឧទ្ទិស្ស បវត្តញាណមុខោ។ តថា បវត្តិតវិមោក្ខមុខោ។ និព្ពិជ្ឈនំ បដិវិជ្ឈនំ និព្ពេធោ, សោ ឯតិស្សា អត្ថីតិ និព្ពេធិកា, និព្ពិជ្ឈតីតិ វា និព្ពេធិកា, សា ឯវ បញ្ញា **និព្ពេធិកបញ្ញា។ អនិព្ពិទ្ធបុព្ព**ន្តិ អនមតគ្គេ សំសារេ អន្តំ បាបេត្វា អនិវិទ្ធបុព្ពំ។ **អប្បទាលិតបុព្ព**ន្តិ តស្សេវ អត្ថវចនំ, អន្តករណេនេវ អប្បទាលិតបុព្ពន្តិ អត្ថោ។ **លោភក្ខន្ធ**ន្តិ លោភរាសិំ, លោភកោដ្ឋាសំ វា។

កាយគតាសតិវគ្គវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

២០. អមតវគ្គវណ្ណនា

៦០០-៦១១. នត្ថិ ឯត្ថ មតំ មរណំ វិនាសោតិ **អមតំ,** និព្ពានន្តិ អាហ – “**មរណវិរហិតំ និព្ពានំ បរិភុញ្ជន្តី**”តិ។ អមតស្ស វា និព្ពានស្ស អធិគមហេតុតាយ អមតសទិសអតប្បកសុខបតិតតាយ ច កាយគតាសតិ “**អមត**”ន្តិ វុត្តា។ **បរិភុញ្ជន្តី**តិ ឈានសមាបជ្ជនេន វឡញ្ជន្តិ។ **វិរទ្ធ**ន្តិ អនធិគមេន វិរជ្ឈិតំ។ តេនាហ – “**វិរាធិតំ នាធិគត**”ន្តិ។ **អារទ្ធ**ន្តិ សាធិតំ និប្ផាទិតំ។ តញ្ច បរិបុណ្ណំ នាម ហោតីតិ អាហ – “**អារទ្ធន្តិ បរិបុណ្ណ**”ន្តិ។ **បមាទិំសូ**តិ កាលព្យត្តយេនេទំ វុត្តន្តិ អាហ – “**បមជ្ជន្តី**”តិ។

អមតវគ្គវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

ឥតិ មនោរថបូរណិយា អង្គុត្តរនិកាយ-អដ្ឋកថាយ

ឯកកនិបាតវណ្ណនាយ អនុត្តានត្ថទីបនា សមត្តា។

បឋមោ ភាគោ និដ្ឋិតោ។